GAZÂLÎ SOHBETLERİ

GAZÂLÎ SOHBETLERİ

Mustafa Özbağ'ın
sohbetlerinden yazıya aktarılmıştır.

GAZÂLÎ SOHBETLERİ

Mustafa Özbağ'ın
sohbetlerinden yazıya aktarılmıştır.

ISBN:

Tasavvuf Vakfı
Maksem Mahallesi Başçı Sokak No: 17
Osmangazi / Bursa
Sertifika No: 70835

İhlas Gazetecilik Anonim Şirketi
Merkez: Merkez Mahallesi 29 Ekim Caddesi İhlas Plaza No: 11A/41
Yenibosna Bahçelievler / İstanbul. Tel: 0212 454 30 00
Matbaa Sertifika No: 45589

GAZÂLÎ SOHBETLERİ

Mustafa Özbağ'ın
sohbetlerinden yazıya aktarılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Şüphe Duymayan Hakikati Bulamaz (13 Aralık 2025) 7
Mâverdî'nin «Din ve Devlet İkiz Kardeştir» Sözü (20 Aralık 2025) 30
Devlet ve Din: Aristoteles'ten Gazâlî'ye (27 Aralık 2025) 52
Selçuklu Medeniyeti ve Anadolu İslâmı (3 Ocak 2026) 76
Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'si ve Machiavelli (18 Temmuz 2026) 107
Bâtınîlik, Akıl ve «Modern İslâm» (25 Temmuz 2026) 127
Gazâlî Gerilemeye mi Sebep Oldu? (1 Ağustos 2026) 155
Gazâlî Selefi Çizgide midir? (8 Ağustos 2026) 179
Aklın Sınırı ve Vahyin Otoritesi (15 Ağustos 2026) 199
Bilginin Kaynağı ve İlm-i Ledün (22 Ağustos 2026) 228
Nedensellik ve Gazâlî'nin Mantığı (29 Ağustos 2026) 257
Gazâlî'nin Mantığı: Miyar ve Alet (5 Eylül 2026) 287
Mâverdî'nin İkizler Tezi: Din, Devlet ve İmamet (12 Eylül 2026) 309
Kut'tan Halifeliğe: Devlet, Meşruiyet ve İtaat (20 Eylül 2026) 348
Zalim Sultana İtaat, Fitne ve Düzen (27 Eylül 2026) 370
KAYNAKÇA 405
İCÂZETLER 427

Önsöz

Bu eser, «Gazâlî'den Sorular» adıyla 13 Aralık 2025'te başlayıp 27 Eylül 2026'da tamamlanan on beş sohbetin bir araya getirilmiş hâlidir. Sohbetler, Hakan Özsaraç'ın İmâm Gazâlî üzerine derlediği sorular etrafında şekillenmiş; her hafta bir paragraf, bir iddia, bir tez ele alınarak Gazâlî'nin yaşadığı çağ, yetiştiği zemin ve miras konuşulmuştur.

Sohbetlerde bir akşam Mâverdî'nin paragrafından Eflâtun'a, oradan Selçuklu'ya, oradan da bugünün Türkiye'sine uzanılır. Bu kitapta sohbetler yapıldıkları sırayla verilmiştir; her sohbet, konuşulduğu akış bozulmadan yer alır.

Asıl söyleyişi koruduk. Hiçbir bölüm kısaltılmadı, hiçbir söz çıkarılmadı; sohbette adı geçen şahıslar ve kurumlar, Mustafa Özbağ Efendi'nin söylediği gibi bırakıldı.

Bu kitap on beş sohbetin tamamını içerir. Böylece sözün sıcaklığını kaybetmeden, bu yolda yürümeye niyet edenlerin düzenli bir çalışma sunmayı ve gelecek nesillere bir hafıza bırakmayı ümit ediyoruz.

Yunus KABA

«ŞÜPHE DUYMAYAN HAKİKATİ BULAMAZ»
(13 ARALIK 2025)

Sohbet Konusu: «İmâm Gazâlî» — İçtihattan Sonra İmâm Gazâlî

Bugün yeni bir sohbet konusu başlayacak. Bizim Hakan Kardeş[1] neydi konu? İçtihat mıydı? İmâm Gazâlî. Eyvallâh. Konu İmâm Gazâlî'ymiş. Daha önce içtihatla alakalı bir çalışma yapacağım dediydin. O devam ediyor o zaman.

Evet. Malum nefes bir, iki, üç. O nefes serisinin soruları Hakan Kardeş'e aitti. Ardından İslâm'da siyasetle alakalı bir soru manzumesi daha oldu. O da Hakan Kardeş'le alakalıydı.

Şimdi de konu Gazâlî'ymiş. İnşâallâh Gazâlî'yi konuşacağız. Kaç sayfa? Yaklaşık altı yedi sekiz dokuz sayfa var. Sekiz sayfa inşâallâh. Bu akşam o yüzden Mesnevî sohbeti yok. Gündüz bana mesaj çekmişti. Biraz gecikeceğim diye. Ben de beklerim dedim. İnşâallâh. Biz şimdi Gazâlî'nin ucundan başlayalım.

«Şüphe Duymayan Hakikati Bulamaz»: İmâm Gazâlî'nin Meşhur Sözü

Şüphe duymayan hakikati bulamaz[2]. İmâm Gazâlî. Konu hemen belli oldu. Bu defa soruyu uzun tutmayıp hemen konuya geçelim.

Şüphe duymayan hakikati bulamaz. Önce şüpheden başlamamız lazım. Şüpheye baktığımızda çok kısım kısımdır da şüphe ama bir kimse hakikat arayıcısıysa o kimse muhakkak şüphe üzerinde yürümesi gerekir. Bir ilmi şüphe vardır.

İlmi Şüphe ve Dini Şüphe: «İlmi Şüphe İnsanı Hakikate Yönlendirir»

İlmi şüphe insanı araştırmaya ve insanı hakikate doğru yönlendirir. Siz her bulduğunuz bu gerçek dediğiniz, bu hakikat dediğiniz şeyin üzerinde şüphe edersiniz. Onun daha derinine bakarsınız, biz buna ilmi şüphe diyoruz.

Bir kimse örneğin herhangi bir konuda şüpheye düşebilir. O şüphesini izale etmek için araştırmaya başlar. Kesin olarak o konuda kalbi mutmain

oluncaya kadar araştırır. Kalbi mutmain olsa dahi ilmi şüphe sahibi yine der ki bunun bir de doğrusu başka türlü olabilir. Tekrar araştırmaya devam eder. Bir de şüphe vardır.

Dini Şüphecilik: «Allâh'ın Varlığı, Hadis Sahihliği» Üzerinde Şüphe

Mesela işte dini terminoloji olarak baktığımızda Allâh'ın varlığıyla alakalı şüpheye düşer. Bununla alakalı araştırmaya girer. Mesela hadislerle alakalı şüpheye düşer. Bununla alakalı araştırmaya başlar. Bu hani tırnak içerisinde dini şüphecilik.

Bu da normalde o kimsenin kendince hakikati bulmaya, gerçeği bulmaya fayda sağlar. Her şüphe psikolojik bir takıntı değil ise insanı doğruya, doğrunun doğrusuna, onun da doğrusuna götürebilir. O yüzden şüpheciliğe şüpheyle yaklaşmamak lazım.

Veya şüpheciliğe kötü gözle bakmamak lazım. Aslında her düşünen insanın biraz şüpheci olması gerekir. O şüphesini izale etmek için bu sefer de çalışması, gayret etmesi, mücadele etmesi, o konuda araştırması gerekir.

«Her Şüphe İnsanı Hakikate Götüren Bir Binek Gibidir»

O yüzden hemen hemen ben böyle tanımlayabilirim bunu. Her şüphe insanı hakikate götüren bir binek gibidir. Eğer şüphe senin bineğin olursa sen onun kölesi olursun. O seni yönlendirir.

Yok şüphe bu noktada senin bineğin olmaz da sen onu binek gibi kullanırsan seni hakikate götürür. Bizim toplumumuzda genel olarak insanlar şüphenin kölesidir. Yani ne yazık ki onun bineği olmuşlardır. Bu insanı helake götürür.

Mesela adam oturduğu yerden eşinden şüphe duyar. Oturduğu yerden çoluğundan-çocuğundan şüphe duyar. Oturduğu yerden yanındaki çalışandan şüphe duyar. Hani bu o insanın psikolojisini bozar.

Cemaate Yer Açma: «Kapının Ağzını Boşaltın»

Bu sefer o yanaşın biraz daha gel böyle. Daha buraya bu kadar daha insan gelir. Kapının ağzı açılsın çünkü bayanlar geliyor. Gel gel gel yaklaş böyle yaklaş. Yanaş yanaş yanaş yanaş. Gel gel gel gel gel. Yanaş. Kımılda bakalım. Kımılda kımılda kımılda kımılda. Gel gel gel. Yanaş yanaş yanaş yanaş. Bir kalkın ayağa. Bismillâh.

Bayanlar değil. Yanaşın böyle. Şimdi boşaltın kapının ağzını. İyice yanaşın. Sıkıştırın bakayım bir. Şimdi herkes bulunduğu yerde otursun. Kapının ağzı açık olsun. Her daim cuma cemaat olmayın hemen farzını kılıp

gidecek yok böyle. En dışarıda ön taraf boş o. En dışarıda kılacak gidecek. Öyle olmayan inşâallâh.

Şüphenin İki Yüzü: «Nefsi Şüphe Helaka Götürür, İlmi Şüphe Hakikate»

Şimdi o zaman şüpheye bakarken yani bir şüphe meselesine bakarken eğer şüphe nefistense o zaman o senin tepene bindi. İstediği yere seni götürüyor. Sen şüphenin askeri oldun. Yok şüphe senin askerinse o zaman seni hakikate götürdü.

Şüpheye iki veçheden bakacağız. Şüphe o zaman normalde bizim askerimizse biz onun tepesine binelim. Bizi hakikate götürsün. Yok şüphe bizim tepemize binerse eğer bu nefsani oluyor. Bu ilmi olmuyor. O zaman o bizi nereye sürüklüyorsa oraya gideceğiz. Onun da sonu Allâh muhafaza eylesin helaktır.

Evet. Şüphe duymayan hakikati bulamaz. Yani bunu zaten her ilim ehli, her hakikat arayıcısı bunu kabul eder. Ancak kör cahiller bunu kabul etmez. Allâh bizi iyi eylesin. (Âmin.)

«İmâm Gazâlî'yi Nasıl Biliriz?»: Bir Şahsı Kendi Zamanına Göre Değerlendirmek

İmâm Gazâlî'yi nasıl biliriz?

Gazâlî'nin üzerinde çok araştırma yapılmıştır. Altında maddeler var da ben böyle direkt gireyim konuya. Gazâlî'nin üzerinde çok araştırmalar yapılmıştır. Birçok tezler yapılmıştır. Üniversitelerde işte böyle doçentlik tezi, bitirme tezi, şu tezi, bu tezi, Gazâlî'de şu, Gazâlî'de bu diye çok tezler yapılmıştır.

Bir kimseyi değerlendirirken kendi zamanına göre değerlendirmemiz gerekir. Bir şahsı değerlendireceğiz ya. Kendi zamanına göre, kendi zamandaşlarına göre değerlendirmemiz lazım. Şimdi biz buradan bakınca Gazâlî'yi değerlendirmemiz farklı olur.

«Mustafa Özbağ'ı 50 Yıl Sonra Değerlendirmek Boş»: Çağdaşlarına Bakmak Lazım

Mesela işte Mustafa Özbağ yaşadı, öldü. Mustafa Özbağ'ın zamanında Mustafa Özbağ'ı değerlendirmek lazım. Neler yaşadı, neler gördü, neler yaptı, hangi ortamda büyüdü, hangi ortamda İslâmî çalışmalar yaptı, o zamanda değerlendirmek lazım. Bundan elli yıl sonra Mustafa Özbağ'ı değerlendirmek boş.

Kendi zamanında ne oldu? Ne yaşadı, ne gibi hâllerden geçti, hangi cenderelerden geçti? Buna bakmak lazım. Bir de çağdaşlarına bakmak lazım.

Birileri trilyonları paylaşırken o ne yaptı? Birileri işte makam arabalarında dolaşırken o nerede dolaştı? Birileri işte değişik devlet kurumlarına, belediyelere, onlara bunlara yamalık yapıp kendisine nasıl bir hayat kurdu? Bunlara bakmak lazım.

Dini geçim kaynağı mı yaptı? Kendi zamandaşları geçim kaynağı yaparken o ne yaptı? Kendi zamandaşları bir ayet ve hadisleri kaydırırken, hoplatırken, zıplatırken o ne yaptı? Böyle değerlendirmek lazım.

Gazâlî'nin Zamanının Büyük Tartışması: «Kur'ân Mahluk mu, Değil mi?»

Gazâlî'yi de değerlendireceksek Gazâlî'nin zamanını bilmemiz lazım.

Mesela Gazâlî'nin zamanında en büyük tartışmalardan birisi Kur'ân mahluk mudur değil midir[3]? Örnek. En büyük tartışma budur Gazâlî'nin zamanında.

Gazâlî'nin zamanındaki büyük tartışmalardan birisi o zaman için normalde İslâm dünyası yeni kapılarını dış dünyaya açmıştır. Örnekliyorum Aristo'nun, Sokrat'ın, Eflâtun'un bütün kitapları çevrilip İslâm dünyasında okutulmaya-öğretilmeye başlanmıştır.

Gazâlî o zaman Sokrat'ın, Eflâtun'un, Aristo'nun bu noktadaki kendi felsefesine cevap verme noktasındadır.

Gazâlî'ye Hangi Açıdan Bakacağız? — Felsefe, Kelam, Hadis, Siyaset

Örnek Gazâlî'ye nereden bakacağız o zaman?

Felsefi açıdan mı bakacağız? Gazâlî'ye, kelam açısından mı bakacağız? Gazâlî'ye hadis açısından mı bakacağız? Çünkü Gazâlî'nin zamanında da normalde hadis gibi algılanan sözler ortalıkta dolaşmaktadır.

Mesela Gazâlî'nin zamanında tabiri caizse bir üniversite seviyesinde bir çalışma yoktur. Hemen hemen Gazâlî o zaman için devlet onu bir üniversite kurulmasını ve başına da geçirilmesini ister. Neye karşı devlet ona bir üniversite kurup onun başına geçirttirdi? Yani o zaman Gazâlî'ye baktığımızda o zaman siyasi olarak baktığımızda devletin bir yamağı mevcut.

Mevcut Devleti Tartışmak Gerekir: «Selçuklu İslâm'ın Hangi Noktasında?»

Mevcut devleti tartışmamız lazım.

O zaman onun bağlı bulunduğu devleti tartışmamız lazım. Bağlı bulunduğu devlet ne kadar İslâm ne kadar değil. İslâm'ın hangi noktasında duruyor? Fıkıh olarak, kelam olarak, siyaset olarak nerede duruyor?

Buna da bakmamız lazım.

«Anadolu İnsanı Gazâlî'ye İhyâ-yı Ulûmi'd-Dîn'den Bakar»

Ama normalde şimdi halk olarak biz Gazâlî'ye bakarken mesela Anadolu insanı Gazâlî'nin en meşhur İhyâ'sına[4] bakar. İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'e bakar. İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'e bakaraktan Gazâlî'yi yorumlar.

Peki ama Gazâlî bir önceki Gazâlî'yi yani kendisini inkâr eder. Nasıl inkâr eder? Emevî Câmîsi'nin minaresinin içerisini kendisini kapatır[5]. İki yıl orada inziva eder. İki yıllık inzivadan sonra bugüne kadar yazdığım bütün kitapları inkâr ediyorum, reddediyorum der.

İhyâ'yı ondan sonra yazar. Şimdi o zaman İhyâ'yı yazdığı zamanki Gazâlî ile İhyâ'dan önceki Gazâlî'nin arasında fark var.

«İnsanın Doğasına Aykırı Bir Şey Değil»: Kemale Yürüyüş ve Olgunlaşma

Yani bu ama insanın normalde doğasına aykırı bir şey değil bu.

Aynı şeyi İmâm-ı A'zam der. İmâm-ı A'zam der ki: Son iki yılım olmasaydı Numan helak olurdu[6]. O zaman İmâm-ı A'zam'ın önceki hayatıyla son iki yıllık hayatı arasında demek ki bir fark var.

İnsan bu değişkenlik gösterir. İnsan bu değişim gösterir. İnsan bu kemale ermeye muktedirdir. İnsan buna uygun yaratılmıştır. Bugün için kemal noktası farklı. Yirmi yıl sonra kemal noktası farklıdır o kimsenin. Eğer ki o sünnet-i seniyye üzerine gidiyorsa çünkü günleri birbirine eşit olan zarardadır[7].

Hadis-i şerif mucibince insan kemalata doğru yol yürürse o kimse olgunlaştıkça olgunlaşır. İnsanın fıtratı buna uygun. Bunun için yaratılmış. Çünkü o kemal noktasında yürüme olgunlaşma noktasında yürür, yaratılışın fıtratı bu.

Gazâlî'nin Çok Yönlülüğü: Arabî'nin Kör ve Fil Metaforu

O yüzden Gazâlî dediğimizde çok yönlü bir Gazâlî çıkar önümüze. Bu biraz da hani Arabî'nin kör ve fil metaforuna benzer. Hani getir bir tane körü filin bacağından tuttur. Fil neye benzer deyince sütuna benzer der. Hani işte hortumundan tutturursan hortuma benzer der. Ondan sonra kulağını tutturursan kepçeye benzer der. Göğsünden tutturursan der ki tepsiye benzer.

Arabî normalde Allâh'ı bilmede körlükle alakalı bu metaforu koyar. O zaman bir kimseye bakarken biz de herhangi bir kimseye bakıyoruz. Ona bakarken biz kendimizce kendi algımızla onu biz değerlendiririz. Kendi algımızla, kendi bilgimizle biz onu değerlendiririz. Algımız ve bilgimiz o kimsenin üzerine aslında bizim tanrımız olur, ilahımız olur. Allâh bizi affetsin.

Soru Manzumesi: «İmâm Gazâlî'yi Nasıl Biliriz?» — Aklın Üzerine Beton Döken mi?

İmâm Gazâlî'yi nasıl biliriz?

Soru işareti devam etmiş. Soruyu soran kardeş.

«Akla Karşı Olmak Fıtrata Karşı Olmaktır»: Gazâlî Aklın Üzerine Beton Dökmedi

İslâm'da aklın üzerine beton döken, özgür düşünceyi bitiren, felsefeye neredeyse düşman olan, nakilciliği hediye eden biri mi yoksa, Sünnî İslâm dünyasının düşüncesinin en büyük mimarlarından İslâm'a dair tüm kitaplar yok olsa geriye bir İhyâ kalsa yeterlidir dedirtecek kadar âlim biri midir?

Hepsine de evet, hepsine de hayır.

İslâm'da aklın üzerine beton döken. Yani normalde Gazâlî aslında akılperestliğe karşıdır. Gazâlî veya bir İslâm alimi, bir sûfînin akla karşı gelmesi mümkün değildir.

Akla karşı olmak insanın fıtratına karşı olmaktır. Akla karşı olmak dinin özüne karşı olmaktır. Dinin fıtratına karşı olmak mümkün değildir.

Bazı Sufilerin Aklı Nakilden Aşağı Tutması Akıl Öldürmek Değildir

Mesela bir kısım sufilerin aklı nakilden aşağı tutması[8] aklı öldürmek değildir. Çünkü inanç söz konusuysa nakil öndedir. Akıl önde değildir.

Akıl nakli anlamak için vardır. Akıl nakli yaşamak için vardır. Akıl nakli analiz etmek için vardır. Akıl nakilden içtihat çıkarmak için vardır. Akılsız

içtihat içtihat değildir. O nakli anlayacak olan yani vahyi anlayacak olan. Çünkü vahiy akıl sahiplerinedir. Düşünen, idrak eden, araştıranadır vahiy.

Vahyi Akıl Süzgecinden Geçirmek: «İnsanların %99'u Düz Akıl Sahibidir»

Vahiy mesela düz akıl sahibi vahyi anlamakta zorluk çeker ve bütün inanç sahiplerinin %99'u düz akıl sahibidir.

Yani taklitçidir. Tahkikçi değildir.

Âdem'den beri inanç sahiplerinin büyük bir çoğunluğu vahyi analiz etmekten uzaktırlar. Vahiyden içtihat çıkarmaktan uzaktırlar. Vahyin gerçek manasını anlamaktan uzaktırlar. Bu Âdem'den itibaren[9] bütün inanç sahiplerinin en büyük handikapıdır. Ve o yüzden insanların büyük bir çoğunluğu da imanın hakikatine ulaşmamış olurlar.

Dikkat edin iman etmemişlerdir demiyorum. İmanın hakikatine ulaşmamışlardır.

«Peygamberlerin En Büyük Savaşı Din Sahipleriyledir»: Din Zalimlerin Payandası

Çünkü insanlar vahyi, kalbi akıl ve mevcut akıl[10] süzgecinden geçirmemişlerdir.

Ve peygamberlerin en büyük savaşları din sahipleriyledir. Bakın din sahipleri çünkü din Allâh'ındır. Din Allâh'ındır ama din insanları kolay yönetmek için zalimlerin bir payandası hâline gelir. Akletmeyen, vahyi akıl süzgecinde algılamayan, zaten kalpleri çalışmamış, körleşmiş insanların akılları da çalışmazsa bu sefer vahyi anlamaktan, vahyi analiz etmekten, vahyi yaşamaktan uzak kalırlar.

Aklın Emniyetini Ortadan Kaldıran Din İstismarcıları

Bu sefer o insanların önüne dini istismar eden değişik görüntüde insanlar çıkar ve o insanların akıl emniyetini ortadan kaldırır ve o insanlar doğru düşünemez, doğru akledemez hâle gelirler.

Şimdi Gazâlî'ye baktığımızda Gazâlî aklın üzerine beton dökmez. Mevcut kendi zamanındaki insanların ilerisinde konuşmalar yapar.

Muhyiddîn-i Arabî Silsilesi: Arabî → Gazâlî → Kindî → İmâm-ı A'zam

Tirmizî gibi, Arabî gibi isimler. Ya bu size şimdi tuhaf gelebilir. Siz Gazâlî'ye Arabî cihetinden bakmazsınız. Mesela Arabî'nin manevi

silsilesine baktığınızda Arabî'de Gazâlî'nin çok büyük etkisi vardır. Bu bütün herkese tuhaf gelir. Şimdi bu soruyu sorana da tuhaf geliyor. Şimdi mesela Arabî'nin Fusûs'unda, Fütûhât'ında[11], bilhassa Fütûhât'ında Gazâlî'den çok alıntı vardır.

O çizgi hani Arabî, ondan sonra Gazâlî, Gazâlî'den önce Kindî onu bir silsiledir o mesela.

O böyle bir zincirin halkaları gibidir. O zincir, zincirin halkalarına baktığınızda siz Arabî'ye gittiğinizde arkasında Gazâlî, Gazâlî'ye gittiğinizde arkasında Kindî'yi[12], Kindî'ye gittiğinizde, selefi görürsünüz. Ama selefin en büyük imamı kimdir? İmâm-ı A'zam'dır. Mevcut devlet sistemi onu şehit etmiştir[13]. Şehit eden devlet kendisini İslâm olarak gösterir. Dikkat edin.

«Aklın Üzerine Beton Döken Bir Kimse Olarak Görmüyorum Gazâlî'yi»: Kıskançlık Tespiti

Şimdi Gazâlî'ye baktığımızda İslâm'da aklın üzerine beton örten, döken bir kimse olarak görmüyorum. Ama normalde bunu böyle gören insanlar var mı İslâm dünyasında? Evet.

Bunu biraz kıskançlık olarak görüyorum. Yani Gazâlî'yi anlayamamak olarak görüyorum. Mesela evet bütün İslâm ulemâsı hemfikirdir. Bu konuda vahyi aklın önünde tutarlar. Dikkat edin. Vahyi aklın önünde tutarlar. Yani bu noktada siz hangi İslâm alimine, sufisine giderseniz gidin vahyi önde tutacaktır.

«Bağnazca Vahyi Önde Tutmak»: Allâh'ın İnsan Gibi Eli Olduğunu Düşünenler

Yalnız bu vahyi önde tutmak bir kısmında çok özür dilerim bunu parantez içerisinde bunu başka türlü kelime bulamıyorum. Bağnazca vahyi önde tutar.

Bağnazca vahyi önde tutanlara örnek Allâh'ın insan gibi eli olduğunu düşünenler vardır. Örnek bu bağnazca vahyi önde tutmaktır. Bunun gibi bu.

O yüzden ben normalde vahiy her zaman için aklın önündedir. O esnada senin aklın vahyi anlamakta, analiz etmekte, onu böyle çözümlemekte, onun normalde ne manaya geldiğini anlamakta zorluk çekebilirsin. Çünkü vahiy yani Kur'ân sizin bildiğiniz noktada değildir hiçbir zaman.

Kur'ân'ın Zahir ve Batın Yüzü: «Sizin Bildiğiniz Noktada Değildir Hiçbir Zaman»

Kur'ân ayetlerinin bir görünen yüzü vardır. Hadisle sabittir bu. Bir de görünmeyen bâtınî yüzü vardır[14].

O yüzden bir kimse Kur'ân ayetlerinin bâtınî yüzünü göremez ise, bâtınî tefsirini bilmiyor ise o kimse Kur'ân ayetlerine bakarken zahirde kalır[15]. Zahirde de kalınca tabirimi tekrar hoş görün. Bağnazca kalır. Orada bir bağnazlık görürsünüz orada. Bunda hemfikirim ama Kur'ân'ın bir zahiri bir batını olduğunu, Kur'ân ayetlerinin farklı farklı cihetlerinin, farklı farklı derinliklerinin, farklı farklı yüksekliklerinin, bakın farklı farklı yüksekliklerinin bir kelimenin çok farklı manalar içerdiğini bilmeyen bir kimse evet Kur'ân ayetlerine sadece zahiri noktadan bakar.

Bu bazı noktalarda bağnazlık çıkar ortaya.

«Gerçek Kur'ân Ehli Aklının Üzerine Beton Dökmez»

Ve o bağnazlığı gören akıl sahibi der ki işte bunlar der işte böyleler haklılar mı? Haklılar. Ama hiçbir zaman gerçek Kur'ân ehli aklının üzerine beton dökmez. Bu mümkün değil. Çünkü siz herhangi bir ayet-i kerimenin bâtınî veçhesine baksanız o yine onun üzerinde bu derinleşmek ister.

Artık bu şüphecilikten çıkar. Derinleştikçe derinleşmek, yükseldikçe yükselmek ister.

O zaman o derinleşmeyi, o yükselmeyi, o genişlemeyi algılayacak olan, idrak edecek olan kalbi akıldan sonra mevcut akıldır. Çünkü kalbi akıl almış olduğu bütün bilgiyi, bütün bilgiyi ilham da dahil buna mevcut akla hıfzettirir ve mevcut akla onu talim ettirir. Öyle olunca bir kimsenin normalde bu aklı reddetmesi mümkün değildir.

Sufi Aklı: «Kalbi Akıl Mevcut Aklı Besler, Her Daim Çalışmadadır»

Hatta o akıl o süzgeçleri o vahyin tecelliyatlarını, ilhamın tecelliyatlarını, kocaman bir resim çizer. O resmi çizerken de aklıyla çizer. Analiz eder. Analiz ettikten sonra tekrar bir soru işareti koyar. Acaba mı der?

Acaba dedikçe yeni bilgiler gelir. Çünkü o kimse bu sufi aklıdır. Bunu da kenara not edeyim. Bu sufi aklıdır. Çünkü bütün hâl geçicidir[16]. Hâlin de içinde derinliği vardır. Sen o hâlde takılı kalamazsın.

Bütün ilhamlar geçicidir. İlhamın da bir derinliği vardır. Gelen her ilhamı sen alır kabul edersin ama seni o başka bir perdeye götürür. Sen onu

başka bir perdede başka bir şekilde tekrar tecelliyatına ram olursun. Bu sufi aklıdır.

O zaman sufi kalbi ve sufi aklı her daim çalışmadadır. Her daim o işlemektedir. Her daim çalışmada işlemekte olduğu için birbirlerini de yani kalbi akıl normal aklı beslediği için her daim çalışırlar. Her daim yeni resimler çizerler, bozarlar.

Özgür Düşüncenin Tek Sınırı: «Allâh'ın Zatını Tefekkür»

Böyle olunca normalde İslâm'da yani sufice bu meseleye bakıldığında İslâm'da aklın üzerine dökülmüş bir beton veya beton döken bir kimse olarak göremiyorum Gazâlî'yi.

İkincisi, özgür düşünceyi bitiren. Özgür düşünceden anlayacağımız şey nedir? Biz özgür düşünce olarak anlayacağımız şeye bakmamız lazım. Özgür düşünceden ne anlamalıyız?

Mesela ben özgür düşüncenin sınırlandığı yeri bir tek Allâh'ın zatını tefekkür[17] olarak görürüm. Yani bizim sınırımız Allâh'ın zatını tefekkür etmekte kalır.

«Ben Sınır Tanımam»: Mustafa Özbağ Efendi'nin Düşünce Hürriyeti

Öbür türlü biz normalde özgür düşünce noktasında kendimce başka bir sınır tanımam.

Ben istediğim gibi düşüncemi çalıştırabilirim, bilgim ölçüsünde. Ama Gazâlî'ye baktığımızda, yani normalde ben oturup İhyâ'yı komple okumuş bir kimse değilim. Yani İhyâ'nın içerisinde baktıysam üç beş meseleye bakmışımdır. Ama hani diyeceksiniz ki sen bir Gazâlî uzmanı mısın?

Değilim amma velakin ben bildiğim kadarıyla Gazâlî'nin özgür düşünceye kilit vurduğuna dair bir ibare rastlamadım. Belki de gelecek sayfalarda onunla alakalı böyle bir şey tespit edildiyse onun üzerinde de analiz yapacağız.

«Felsefeye Düşman Olan Ben, Gazâlî'yi Felsefe Düşmanı Olarak Görmüyorum»

Felsefeye neredeyse düşman olan. Ben Gazâlî'yi felsefe düşmanı olarak da görmüyorum. Neden görmüyorum? Yani felsefeye düşman olmuş olsa oturup da Tehâfütü'l-Felâsife'yi[18] yazmaz. Felsefecilere cevap olarak Gazâlî'nin meşhur Tehâfütü'l-Felâsife'si[19] vardır.

Yani Türkiye'deki felsefecilerin dahi zor anlayacağını zannediyorum onu. Benim diyen felsefecinin Tehâfütü'l-Felâsife'nin içinden çıkması zordur. Hani felsefecilere cevap diye sonradan bir eser daha duydum. Geçenlerde bir kardeş yazmış bana. Felsefecilere cevaba cevap diye bir eser. Bakmadım ona hiç ama o günlerde yani Gazâlî'nin zamanında sonuç olarak eski Yunan aristokrasisinin felsefesini çöpe atmıştır Gazâlî.

Belki de Gazâlî, belki de dedim buna normalde o zaman için Yunan felsefecilerine cevap verirken çok sert üsluplar kullandı.

«Düşman Olarak Görseydi Reddederdi, Cevap Yazmazdı» Selefini Takip Etmiş

Felsefe düşmanı olarak görülebilinir ama, düşman olmuş olsa kökten reddederdi. Cevap yazmazdı. Cevap yazmış aslında bakarsan.

O da selefini takip etmiş. Selefi kim? Kindî. Sonuç itibariyle bir kimse bir şeye cevap verecekse onu düşman hissiyle yaklaşıp kinle ona cevap veremez. Yani onunla iletişim kurması lazım. İletişim kuraraktan anlayıp ona öyle cevap vermesi lazım. Nakilciliği hediye eden biri mi?

«Nakilciliği Hediye Eden Biri mi?»: Bütün Dinlerin Özü Nakildir

Ona bakacak olursanız bütün dinler naklin üzerine kuruludur. Nakli reddetmeniz mümkün değildir. Nakli reddederseniz dinin özü mözü kalmaz. Hepsini de reddetmeniz gerekir. Çünkü bütün dinler nakilden ibarettir. Yani ilahi kitap olarak nitelendirdiğimiz Kur'ân, İncil, Tevrât, Zebûr veya diğer peygamberlere gelen sahifelerin hepsi de nakilden ibarettir.

Nakilden yani Allâh gökyüzünden bir kitap indirmemiştir veya filanca mağaraya bir kitap koydum gidin oradan alın ona tabi olun dememiştir.

Peygamberlerin kalbine vahiy gelmiştir. Cebrâîl Aleyhisselâm tarafından ve peygamberler de gelen vahyi nakletmişlerdir[20] inananlara.

«Bütün Dinlerin Özü Nakildir»: Felsefe Bile Nakli Reddedemez

O yüzden bütün dinlerin özüdür nakilcilik. Bakın Kur'ân dahi nakildir. Siz o yüzden söz konusu olan din ise nakli inkâr edemezsiniz.

Hatta söz konusu olan felsefe ise siz yine nakli inkâr edemezsiniz. Bakın felsefe ise yine nakli inkâr edemezsiniz.

Ve geriye doğru döndüğümüzde yazının ne zaman bulunduğunu bilmiyoruz, hani tarihsel olarak. Çünkü Âdem Aleyhisselâm yeryüzüne indirildiğinde yazmayı, okumayı biliyordu. Cahil değildi. Ve elinde on emirle

indirildi. Sahifeyle indirildi. O yüzden Âdem Aleyhisselâm okuması-yazması olmayan cahil bir insan değildi.

Eşyanın hakikatine vakıftı varlığın. Öyle olunca o da nakilden ibarettir. Bütün dinler nakilden ibarettir. Nakli inkâr etmemiz mümkün değil.

Sünnî İslâm Düşüncesinin «En Büyük Mimarları»: Yüksek Kapasiteli Şahsiyetler

Yoksa Sünnî İslâm dünyasının düşüncesinin en büyük mimarları. Öyle değil mi normalde şimdi? Evet. İslâm dünyasında bu tip hani yüksek kapasiteli insanlar zaman zaman çıkmıştır.

Aslında bu açıdan bakarsan bu da hadis-i şerifte mevcuttur. Her yüz yılda bir ne gelir efendim? Müceddit gelir[21]. Müceddit nedir? Dini anlayışı yenileyen. Bu İslâm'ın fıtratında, doğasında var olan bir şeydir. O yüzden bazı dönemlerde böyle daha yüksek kapasiteli insanlar çıkar, alimler çıkar, üstatlar çıkar.

Bunlar dinin yeniden anlaşılması veya yeniden idrak edilmesi veyahut da kendi zamanlarındaki hastalıklara cevap verme açısından önemlidir ve Gazâlî de bu şahsiyetlerden birisidir.

«Gazâlî En Büyük Mimarlardan Birisidir, Ama Tek Değildir»

O yüzden en büyük mimarlarından birisi olarak tanımlayabiliriz. Ama en büyük mimarı dersek, öyle olmaz. Çünkü her şahıs kendi zamanında değerli değerlidir.

Sebep çünkü insanların algısı değişir. İnsanların kemal derecesi değişir. İnsanların bilgi derecesi değişir. Böyle olunca geçmişteki bir kimsenin bilgisi bugünün insanına göre köhneleşmiş, değerini yitirmiş olarak görebiliriz.

«İslâm'da Değişmeyen Bir Tek Hukuktur» — Müteşabih Ayetler ve İçtihatları Değişir

Çünkü İslâm'da değişmeyen bir tek hukuktur. İslâm'da hukuk değişmez. Diğer müteşabih ayetlerde algı, anlayış hepsi değişmeye hazırdır. Aslında da değişmesi gerekir. Mesela içtihatların da değişmesi gerekir.

İçtihatların da yeniden içtihada ihtiyacı vardır. Bunun altını çizerekten söylüyorum. Ama hani müteşabih algıların da değişmesi gerekir ki, İslâm bu konuda kendisini yenileyen bir dindir.

Neyle yeniler? İşte yüksek kapasiteli alimlerle, sûfîlerle İslâmî düşünce kendisini yeniler.

«Bütün Kitaplar Yok Olsa İhyâ Kalsa Yeter»: «Gazâlîciler Takımı»

İslâm'a dair tüm kitaplar yok olsa, geriye bir İhyâ kalsa yeterlidir dedirtecek kadar alim biri midir? Bu da normalde zaman zaman evet bu ibareyi değişik yerlerde okuyorum. Hani böyle bir Gazâlîciler takımı vardır İslâm dünyasında.

Bunlar böyle zaman zaman bunu söylerler. Hani bütün kitaplar yok olsa İhyâ, bütün kitap, bütün her şeye yeter diye böyle İhyâ statüsünde İslâm dünyasında çok kitap vardır.

Bakın çok kitap vardır. O yüzden bunu sadece hani Gazâlî'nin üzerine oturtmak, diğer alim, diğer fazıl, diğer kemale ermiş insanlara haksızlık yapılmış olur.

«Kalbi Parlak, Aklı Parlak, Fikri Parlak, Zikri Parlak»: Müceddidlerin Vasfı

O yüzden İslâm dünyasında zaman zaman böyle parlak insanlar çıkmış.

Kalbi parlak, aklı parlak, fikri parlak, zikri parlak. Bunlar günün hastalıklarına deva sunmuşlar. Eyvallah.

Gazâlî Öğretisinin İdeolojik Aygıt Olması ve «Selçuklunun Atadığı Rektör» Tanımı

İmâm Gazâlî öğretisinin İslâm toplumlarındaki egemen sınıf ve güçlerin elinde nasıl bir ideolojik yönetim aygıtı hâline geldiği ve bir üst yapı kurumu olarak ideolojinin, Doğu İslâm toplumlarında devletin, toplumun ve ekonominin gelişimi üzerinde nasıl bir rol oynamıştır?

Şimdi bu sohbetin başında dediydim ya hani Gazâlî sonuç olarak devletin atadığı bir profesör gibidir. Hani bugün normalde mesela devlet bir üniversiteye rektör atıyor ya bir üniversiteye, Gazâlî de Selçuklu tarafından atanmış bir rektördür.

Selçuklu'nun İçsel-Dışsal Problemleri: İsyanlar ve Esrar İçip İslâm Devleti Kurmak

Selçuklu zamanına baktığımızda Selçuklu'nun dönem dönem hem içsel problemleri vardır hem de dışsal problemleri vardır.

Mesela değişik isyanlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Ve isyanla uğraştığı kesimlerin bir kısmı kendisini dinde otorite görendir.

Mesela kim vardır? Esrarı içip İslâm devleti kurmaya çalışan kimdi? Haşhaşîler[22].

Hâricîler: Hazreti Ali'den Beri Var Olan Bir Klik

Şimdi Selçuklu Haşhaşîlerle uğraşır. Selçuklu bu tabirimi hoş görün. İslâm dünyasının Hazreti Ali efendimizden beri uğraştığı bir klik vardır.

Kim? Hâricîler. Gazâlî Hâricîlerle[23] de uğraşır. Gazâlî Haşhaşîlerle de uğraşır.

O günkü İslâm dünyasının kendi içerisindeki İslâm akaidine uymayan topluluklarla da uğraşır.

Hurufçular, Bâtınîciler ve İslâm İçinde Saklanmış Yahûdî Kılıkları (Sebatayistler)

Hurufçular vardır bir tarafta. Bâtınîciler vardır bir tarafta. Şîa'nın kendi içerisinde değişik kolları vardır. Fâtımîciler vardır bir tarafta.

Bir tarafta kendisini saklamış, İslâm'ın içindeymiş gibi görülen Yahûdî klikler vardır. Bildiğiniz Yahûdî klik yani bugünkü Sebataycılar[24] gibi böyle Yahûdî klikler vardır.

«Gerçek Şîa ile Deformasyona Uğramış Şîa'yı Ayırırım»: İmâm Ca'fer'i Korumak

Mesela, Şîa'nın içerisinde yani gerçek Şîa'yla sonradan hani, deforme olmuş Şîacılığı ayırırım ben.

Mesela İmâm-ı Ca'fer'e[25] söyleyecek hiçbir sözüm yoktur.

İmâm-ı Ca'fer ile Şîacıları ayırırım. Çünkü bunlar çok geniş meseleler. Tarihi bir meseleler. Ben kendimce ayırırım. Yani ben Arabî ile Arabîcileri ayırdığım gibi, Hazreti Mevlânâ'yla Mevlânâcıları ayırdığım gibi ayırırım. İmâm-ı A'zam'la Hanefileri ayırdığım gibi.

«İmâm-ı A'zam Mezhebinde Misin?»: Hanefî Olmanın Şartları

Herkes «İmâm-ı A'zam mezhebindeyim» diyor; kim, diyorum? İmâm-ı A'zam değilsin. Hanefî değilsin sen diyorum. Bu şaşırıyor. Sen Hanefîsiyen zulme boyun eğemezsin. Sen Hanefîsiyen zalimlere boyun eğemezsin. Sen Hanefî sen mümkün değil.

Senin duruşun bu noktada olmaz. İmâm-ı A'zam Emevîlerin, Emevîlerin yıkılmasına fetva veren insandır.

«Bugün Cuma Namazını Emevîlerin Tarif Ettiği Gibi Kılıyorsunuz»

Siz bugün cuma namazını Emevîlerin tarif ettiği gibi kılıyorsunuz. Peygamber'in tarif ettiği gibi değil. Bakın bugün cuman kılınış sıralaması Emevîlere aittir.

Sen Hanefîyim dediğinde önce cumadan başlayacaksın. Diyeceksin ki Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin cumayı kılma sıralaması bu değil. Ya önce namazı kılacaksın sonra hutbeyi okuyacaksın. Sen önce namazı kılıp sonradan hutbeyi okumuyorsan, sen Emevîlerin kıldırdığı cumayı kıldırıyorsun bana.

«Hutbeden Para Dilenemezsin, Namaz Kıldırmaktan Maaş Alamazsın»: Hanefî Şartı

Hanefî misin? Evet. Gel önce cumadan başla Hanefî misin? Evet. Sen hutbeden para dilenemezsin. Hanefî misin? Evet. Sen namaz kıldırmaktan dolayı maaş alamazsın. Hanefîyim deyip de çıkmak yok öyle bir şey.

Şimdi bunun gibi yani Gazâlî'ye baktığımızda Gazâlî siyasi çalkantıların, fikri çalkantıların, ilmi çalkantıların, akaidi çalkantıların bulunduğu bir bölgede ve zamanda yaşamış bir kimse.

Selçuklu'nun Bu Mihrakları Önlemesi: Medrese ve Gazâlî'ye Tayin

Şimdi Gazâlî'ye baktığımızda, o günün çerçevesindeki Kur'ân-sünnet çizgisinin dışında ne var ise Selçuklu'nun hem içerisinde hem dışarısında bunlar cirit atmaktadır. Selçuklu hiç olmazsa iç organizasyonu elinde tutabilmek ve bu dış şimdi mihrak deniliyor ya, bu dışarıdaki bu operasyonların içeride ilmi noktada kol gezmesin diye medreseyi kurar.

Medresenin başını da Gazâlî'yi getirir ve Gazâlî'nin işine karışmaz. Der ki sen burada Kur'ân-sünnet mücadelesi ver.

Akideyi sağlam tut.

Maaşı Nereden? — «Selçuklu'dandır»: Bordrolu Din Adamlığı Devam Eder

Maaşı da neredendir? Selçuklu'dandır. Bunun da altını çizeriz. Akçe neredendir? Selçuklu'dandır. Yani devlet akçesiyledir. Şimdi bunu normalde Hanefî'de içtihadı var mıdır?

Evet. Çünkü devlet tebaasının dinini korumakla mükelleftir. Devlet tebaasının aklını korumakla mükelleftir. Devlet tebaasının namusunu

korumakla mükelleftir. Devlet tebaasının canını korumakla mükelleftir. Devlet tebaasının malını korumakla mükelleftir.

«Selçuklu Tebaasının Dinini Kime Karşı Koruyacak?»: Hurufçu, Batıncı, Fâtımîci, Zerdüştî

Şimdi bu açıdan baktığımızda devlet şunu yapıyor. Selçuklu Devleti diyor ki tebaanın dinini korumam lazım. Kime karşı? Hurufçulara karşı. Batıncılara karşı. Kime karşı? Fatımacılara karşı.

Kime karşı? Zerdüştlere karşı.

Yukarı Mezopotamya Yahûdîleri: Toplum İçinde Kendilerini Saklarlar

Bu yukarı Mezopotamya Yahûdîleri vardır.

Bu yukarı Mezopotamya Yahûdîleri toplumun içerisinde kendilerini saklarlar. Toplumun içerisinde kendilerini göstermezler.

Bu toplumun içerisinde mesela normalde dünya üzerinde devlet olarak en fazla Yahûdî'ye sahip olan devlet kimdir? Şimdi diyebilirsiniz Rusya. Öyle değil mi? Diyebilirsiniz Türkiye. Diyebilirsiniz neresi? İran diyebilirsiniz. Neresi? Azerbaycan diyebilirsiniz. Neresi? Dağıstan. Mesela Hazar Yahûdîleri vardır. Fırat'la Dicle'nin arasında Bağdat'tan tutun Bağdat'tan tutun daha aşağıdan hatta yukarı Türki Cumhuriyetlerinin içerisine Kazakistan'a, Türkmenistan'a, Türkistan'a kadar gider onlar.

Bunlar Hazar Yahûdîsidir[26]. Bu Hazar Yahûdîleri asla kendilerini meydana çıkarmazlar.

Profesör Yalçın Küçük'ün Hazar Yahûdîleri Araştırması

Bununla Profesör Velî var ya neydi?

Yalçın Küçük. Özür dilerim. Yalçın Küçük'ün muhteşem araştırmaları var. Doğrudur, yanlıştır, eksiktir, fazladır. İşin orasına girmiyorum. Yalçın Küçük'ün Hazar Yahûdîleri ile alakalı araştırması vardır. Bunlar da kendilerini Türk olarak görürler.

Böyle bir alt çizgi olarak daha önce de size söylemiştim. Mossad'ın böyle bir çalışması var. Türklerin Yahûdî olduğuna dair. Kapattık parantezi.

Gazâlî'nin Dönemi: «Siyasi, Askeri, Fikri, Akaidi, Felsefik Çalkantılar İçerisinde»

Şimdi Gazâlî'nin dönemi böyle bir çalkantılı bir dönem. Hem içeride hem dışarıda. Hem siyasi çalkantılar var hem askeri çalkantılar var. Fikri

çalkantılar var. Akidevi çalkantılar var. Felsefik çalkantıları var. Bunların içerisindedir. Gazâlî'nin bunlardan etkilenmemesi mümkün mü?

Mümkün değil. Etkilenmiştir sonuçta bunlara cevap yazarken de kendince bunları inceleyip araştırmak zorunda kalmıştır.

«Sen Kimin Ekmeğini Yersen, Onun Kılıcını Sallarsın»

Ve o yüzden normalde, şimdi Doğu İslâm düşüncesinde burada toplumlarında devletin toplumun ve ekonominin gelişimi üzerinde nasıl bir rol oynamıştır dediğimizde evet Gazâlî insan ve devlet ilişkisinde devletin yanında saf tutmuş bir kimsedir. Bu benim kendi tespitim. Bunu eksik yanlış görebilir bir kimse.

Çünkü benim en büyük bu konuda çok titizlikle durduğum bir şey vardır. Sen kimin ekmeğini yiyorsan onun kılıcını sallarsın. Ya Ebû Zer-i Gıfârî[27] gibi kılıcın boynundadır.

Kimsenin ekmeğini yemiyorsan o zaman tabirimi hoş görün. Bütün hazret Hazreti Osman efendimizden tutun da sahabe de tabirimi hoş görsün. Kılıcın boynundaysa Hazreti Osman'a da gider yaparsın. Kılıcın boynundaysa Muâviye'ye de gider yaparsın.

«Kılıç Boynunda Değil, Gırtlağından Tutulmuşsan»: Bağımlılığın Açıklaması

Kılıcın boynundaysa yaparsın.

Kılıcın boynunda değil de, seni birisi gırtlağından tuttuysa o zaman seni gırtlağından tutanın kılıcını sallarsın. Bunu bir kenara koyun. Bir analiz.

Gazâlî sonuçta devletten maaş alan bir alimdir. Gazâlî yalnız İhyâ'yı yazdığında devletle olan ilişkisi bittiği zaman yazmıştır. Bunu da kenara bir not olarak alın.

Tarih Boyu Devletin Yanında Saf Tutan Alimler ve Sahabeler

Böyle olunca Gazâlî'nin veya Gazâlî'den önceki Abbâsîlerin ve Emevîler zamanında da insan-devlet ilişkisinde bir kısım alimlerin, hatta sahabelerin, bunları da koyalım içerisine bir kısım sahabelerin devletin yanında saf tuttuğu görülmüş bir şeydir. Mesela işte Muâviye'nin yanında saf tutan sahabeleri görebilirsiniz.

Yezîd'in yanında saf tutan sahabeleri görebilirsiniz. Hazreti Hüseyin efendimizi orta yerde bırakan[28] sahabeler görebilirsiniz. Canımızı acıtan şeylerdir bunlar.

Saraya Saf Tutan Din Alimleri: Firavun, Nemrut, Hazreti Yahyâ'yı Katleden Hahamlar

Ama ashabım yıldızlar gibidir sözünden dolayı dilimizi uzatamayız.

Bir şey de diyemeyiz. Açık açık konuşuyorum. Ama zaman içerisinde, bütün devlet erkanının ve devletlerin kendilerine meşruiyet sağlaması için bazı din adamlarını, din alimlerini etraflarında tuttukları bir vakadır. Firavun'un da yanında din adamları vardı.

Nemrut'un yanında da din adamları vardı[29]. Bildiğiniz din adamları vardı. Yani Îsâ'nın peygamberliğine karşı çıkan din adamlarıydı. Bir kısım Benî İsrâil peygamberlerin öldürülmesine fetva veren ve öldüren grupların içerisinde bulunan din adamları vardı. Bunlar mevcut devletlerin yanında saf tutmuş kimselerdir. Yahyâ Aleyhisselâm'ın öldürülmesine[30] fetva veren din adamlarıydı. Bunlar farklı şeyler değildi.

Gazâlî'nin Konumu: Devletin Maaşıyla Rektörlük — Ama Türk-Devletçi

Şimdi Gazâlî de o gün için devletin maaşıyla tabiri caizse rektörlük yapan bir kimse. O yüzden ama genel olarak mesela Gazâlî de Türk'tür kendisi. Şimdi burada toplumların, kavimlerin karakteristik özellikleri çıkar meydana.

İngilizlerin Coğrafya Adlandırması: «Orta Asya», «Orta Doğu», «Uzak Doğu»

Mesela biz İngilizlerin deyimiyle konuşacağız.

Orta Asya dediğimiz bu İngilizlerin deyimidir[31]. Orta Asya onlara göre Orta Asya'dır. Çünkü onlara göre Uzak Doğu'dur. İngilizler bu isimleri koymuşlar. Biz de o isimler üzerinden yürüyoruz.

Biz şunu diyemiyoruz. Türki milletler, Türki topluluklar, Türki toprakları. Bunu diyemiyoruz biz. İngilizler Orta Asya demiş, Orta Asya diyoruz. İngilizler Orta Doğu demiş, Orta Doğu diyoruz. İngilizler Uzak Doğu demiş, Uzak Doğu diyoruz. Kime göre uzak? İngilizlere göre uzak. Bize göre yakın. Ama bizde İngiliz lisanı, İngiliz sömürgeciliğini kabul etmişiz ya. Onların terimlerini kullanıyoruz.

«Türk» Bir Irkın Değil, Hissiyatın Adıdır

Şimdi biz 5.000 yıllık değil, 20.000 yıllık değil, Nûh'tan itibaren, Nûh'un oğlundan itibaren biz Türk milletine baktığımızda o coğrafyada kim kendini Türk hissediyorsa o Türk'tür.

O coğrafyada zaten Türkler vardır, Araplar vardır, Yahûdîler vardır. Türkler, Araplar ve Yahûdîler vardır. Normalde başka bir ırk yoktur orada. Sonradan bölünmüş, parçalanmıştır. Bir sürü ırklar çıkarmışlar ortaya. Neyse biz o topraklara baktığımızda o topraklardaki öğreti devlettir.

Geleneksel Türk Devlet Anlayışı: İnsanı Önde Tutan, Zulmetmeyen

Birinci derecede olan, desen ki insan mı devlet mi devlet derler.

Çünkü devlet dağılırsa toplum dağılır, her şey dağılır. Türklerdeki genel yapı budur. Ha şimdi o günkü Türklerdeki devlet yapısı insana zulmetmeyen devlet yapısıdır.

Kadınlara, çocuklara, hayvanlara, ağaca, yeşile, insanların kazançlarına zulmetmeyen bir devlet vardır. Ve o devlet yapısı insanı önde tutar. Fakat insanın önde olması için devletin sağlam temeller üzerine kurulması gerekir. Geleneksel Türk düşüncesi budur.

Devlet öndedir. Ama devlet tapınılacak bir şey değildir. Devlet ilah değildir. Tanrı değildir.

Türk Devlet Anlayışı: «Devlet Tebaasına Din Dayatmaz»

Hiçbir zaman devlet insanlarına din dayatamaz. Normalde Türkiye devlet sisteminde devlet kendi tebaasına din dayatmaz. Hukuk koyar ortaya. Aslında Türk demek hukuk demektir. Biraz milliyetçilik damarım kabardı herhalde.

Öyle görebilirsiniz. Hiç önemli değil. Ben milliyetçi bir insanımdır. Bunu da ben inkâr etmem. Evet. Ben milletimi severim. Ben en üstün ırk, Türk'ün ırkı diyenlerden değilim. Yok. Türk demek hukuk demektir. Adalet Türk demek insanlık demektir. Türk demek zalime kafa kaldıran-baş kaldıran demektir. Türk demek haksızın değil, haklının yanında durmaktır. Türkler hiçbir zaman çok tanrılı bir dine sahip değillerdir.

Türkler Tek Tanrılıdır ve İslâm'ı Çok Rahat Kabul Etmişlerdir

Türkler tek tanrılı dine sahiplerdir ve ta Nûh'un oğlundan itibaren müslümandırlar. Evet. Yarın sosyal medyada beni taşlayacaklar. Hiç umurumda değil.

Türkler hiçbir zaman çok tanrılı inanışa sahip değildir. Tek tanrılıdır ve Türkler olduğundan itibaren müslümandır. O yüzden İslâm'ı çok rahat kabul ederler. Çok rahat. Mesela Boşnaklar, Pomaklar Türk'tür.

Bulgarlar Türk'tür. Macarlar Türk'tür[32]. Onlar Hazar Denizi'nin üzerinden gidenler Avrupa'ya gider. Altından gelenler Anadolu'ya gelir. Ama bunlar normalde çok eski tarihlerde yürümüşlerdir. Dünya tarihi Türk medeniyetiyle kurulmuştur. Müslüman demek Türk demektir. Türk demek de müslüman demektir.

«Hiçbir Türk Kavmi Kendi Kızını Diri Diri Gömmedi»: Arap Câhiliyesi

Kısacası hani derler ya peygamber neden Araplara gönderdi?

En çirkef millet Araplardı o zaman için. En cahil varlık onlar onlardı. O yüzden Cenâb-ı Hak Peygamber'i Araplara gönderdi.

Hiçbir Türk kavmi göremezsiniz kendi kızını diri diri gömen, Araplar diri diri gömer[33]. Hiçbir Türk kavmi göremezsiniz. Kadın doğuracağı zaman çöle sürülen. Araplar kadınları doğuracağı zaman çöle sürerler. Hiçbir Türk kavmi göremezsiniz, kadın ay hâli olduğu zaman çadırdan dışarı atılan Araplar çadırdan dışarı atar. Hiçbir Türk kavmi göremezsiniz, kadını pazarda satan kendi eşini pazarlayan hiçbir Türk kavmi göremezsiniz.

Kim pazarlar? Araplar pazarlar, İngilizler pazarlar. 1800'lere kadar, 1900'lere kadar İngilizler kendi eşlerini pazarda satarlardı[34]. Hiçbir Türk kavminde bunu göremezsiniz. Siz şimdi Batıcı, siz derken sizleri kastetmiyorum. Batıcı, deyip İngilizlerin kuyruğu oldu insanlar. Kim bu İngilizler? Kendi eşlerini pazara çıkarıp kendi eşlerini satanlar. Kendi eşini satan insandır. İngilizler seni-beni haydi-haydi satar zaten. Hiçbir Türk kavmini göremezsiniz böyle. Eşini pazarda satacak.

Gazâlî Tipik Bir Türk-Devletçi: «Damarlarımızda Devletçilik Vardır»

Mevzuyu dağıttım. Galeyana geldim.

Hakkınızı helal edin. Şimdi o yüzden Gazâlî tipik bir Türk'tür. Gazâlî aynı zamanda da bu kronik hastalık olarak değil genetik gelen bir devletçidir.

Aslında hepinizin damarlarında devletçilik vardır. Benim de vardır. Devlet bizim bu ensemizde boza pişirse dahi biz devlet düşmanlığı yapmayız. Biz bir şey olsa yalın ayak, başı kabak, baldırı çıplak en önde yürüyecek olan biziz. Gene biziz başkası değil.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi: Din Tutumu

Bunun örnekleri de görüldü. Ben bu toplulukla mutluyum, gururluyum.

Yani sonuçta bir kargaşa çıktı. Biz Cumhurbaşkanı'nın sözüne bile bakmadık. Herkesten önce biz toplandık. Biz de darbeye karşı geldik[35]. O yüzden de darbelere maruz kaldık.

Bunun da altını çizin. Biz meydandayken bazı AK Parti milletvekilleri gözlerini ovuşturuyorlardı, biz meydanı terk ederken yeni geliyorlardı. Beklediler. Darbe ne tarafa evrilecek diye beklediler.

Neyse o yüzden bizim damarlarımızda devletçilik vardır. Biz devlete ihanet etmeyiz. Bu bizim genetiğimiz bu bizim. Biz bunu reddedemeyiz. Bununla da ben savaşmam zaten. Bakın bununla da savaşmam. Ben devletçi bir insanımdır. Devletin bozuk çarkları vardır, bozuk yanları vardır. Yönetimsel problemler vardır. Vardır da vardır. Ama ben yine de devletçi bir insanımdır. Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

Nizâmiye Medreseleri: İslâm Dünyasında İlk Devlet Eğitim Kurumu

Selçuklu Devleti'nde siyasal, ideolojik ve toplumsal bakımdan birlik ve düzeni sağlamaya çalışan Nizâmülmülk başta Bağdat olmak üzere ülkenin belli başlı bütün kentlerine medreseler kurar.

Nizâmiye Medreseleri adı verilen bu okullar[36] İslâm dünyasında devlet eliyle yapılan, altı çizili, devlet bütçesiyle eğitim veren müfredatı devlet tarafından belirlenen ilk eğitim kurumlarıdır. Evet doğrudur.

Bu normalde Nizâmiye Medreseleri ilk defa İslâm dünyasında devlet eliyle kurulan medreselerdir veya üniversitelerdir. Bunların normalde akçeleri devlettendir. Müfredatları da devlettendir. Hepsine de katılıyorum.

«Devlet, Tebaanın Dinini ve Aklını Korumakla Mükelleftir»

Ve normalde Selçuklu şimdi devlet yönetmek, çok özür dilerim kümes yönetmek gibi değildir.

O gün için devleti yönetenler insanları normalde böyle sapkın düşüncelere ve fikirlere batıp gitmesin. Sapkınlıklara kendini feda etmesin diye devlet bu çalışmaları yapmıştır.

Ben karşı değilim bunlara. Çünkü devlet tebaasının dinini ve aklını korumakla mükellef. O yüzden eğitim vermekle mükellef. Ha içerikleri tartışılabilinir. Bu da ayrı bir mesele. İnşâallâh önümüzdeki hafta buradan devam edeceğiz.

Hakan Kardeş'in Soru-Cevap Çalışması: «Nefes» Serisi Kitaplar

Bir kalem getirirseniz şuraya bir devam diye yazayım. Sorulara ilave bir şey edecek misin? Sorular kalacak mı? Kalsın. Yok. Bugünkü konuşmalarımın üzerinde bir soru manzumesi yaparsan yani tekrar önümüzdeki hafta o soru manzumelerin üzerinden gidebiliriz. İllaki benim analizim doğru diye bir derdimiz yok. Ben yeniden Hakan kardeşe teşekkür ediyorum.

Bayağı uzun zaman oldu böyle soru hazırlamıyordu. Hatta ben biraz böyle ona dedim ki ya bu ara hiç soru gelmiyor dedim. Bizi hiç bu konuda dedim heyecanlandırmıyorsun. Hatta dedim ki ümidini kestin mi? O bana diyordu ki öyle bir sorular hazırlıyorum. Koltuktan başın tavana vuracak diyordu. Henüz daha başımız tavana vurmadı ama bir hani hayra vesile oldu. Allâh razı olsun kendisinden. Bizim nefes bir, iki, üç, dördü çıkıyor mu yoksa üçte mi kaldık nefeste?

Dördü içtihatla mı yapacağız? Tamam. İnşâallâh. Nefes bir, iki, üç. Tabi Hakan kardeşin sorularıyla vücut buldu. Bir de İslâm'da siyaset. O da Hakan Kardeş'in sorularıyla vücut buldu. Kitapları da bastırdık. Bir tek herhalde Mesnevî kaldı galiba değil mi? Mesnevî de basıldı mı? Basımda. İnşâallâh o da bitince başlayacağız yavaş yavaş kardeşlere sunmaya. Onun da bitmesini bekliyoruz. Allâh'tan bir şey gelmezse inşâallâh. Cenâb-ı Hak bütün kardeşleri okumayı nasip eylesin. (Âmin.) İnşâallâh faydalı olur. İnşâallâh faydalanırlar. El fâtihâ. Âmin.

Nizâmiye Medreseleri'nin İyi Niyetle Başlayıp Sonra Bozulması

Nizâmiye Medreseleri sonra önümüzdeki hafta konuşacağım da Nizâmiye Medreseleri başlangıç olarak, amaç olarak çok yerinde ama ne yazık ki sonradan işlevlerini yitirmişler.

Başka şeyler girmiş işin içerisine. Başka şeyler işin içerisine girince yani bunu önümüzdeki hafta giriş yapacağım. Nizâmiye Medreseleri ile alakalı. Yani başlangıcı çok şey iyi niyetli bir başlangıç. İyi niyetle yola çıkılırken iyi niyetle yola çıkılmış ama ne yazık ki hani İslâm dünyasındaki iyi niyetle yola çıkıp sonra yolda bozulma yolda bozulma hastalığı onlara da bulaşmış.

Bunu önümüzdeki haftaya sakladım. Şimdi oradaki Nizâmiye Medreseleri'ne girdim. Bunu önümüzdeki hafta biraz böyle analiz edeceğim ki günümüze ışık tutsun diye analiz edeceğim. Çünkü yola çıkarken herkes Kur'ân-sünnet, vatan-millet diye yola çıkıyor. Başlangıcı olarak çok güzel.

«Yola Mücahit Çıkıp Müteahhit, Densiz Olmak»: İslâm Dünyasının Kronik Hastalığı

Hani benim tabirimle mücahit olarak yola çıkıyor. Yolda sonra müteahhit oluyor. Sonra it oluyor, sonra dinsiz olup çıkıyor. Bu normal İslâm dünyasında kronik hastalık bu. Hani makamı, mevkiyi, parayı görünce değişiyorlar.

Nizâmiye Medreseleri'nin böyle bir sonradan ama bu sonradan böyle bir hani yörüngesinden çıkıp fayda sağlaması gereken şey olgu, fayda sağlaması gereken bir hareketken sonra senin dediğin noktaya geliyor. Yani burası açılıma, değişime açık bir topluluk olmaktan çıkıyor.

Devlet Hegemonyası ve Siyasal İslâm'ın Muâviye'den Başlaması

O zaman işte İslâm dünyasına zarar veriyorlar. İslâm düşünce sistemine, İslâm fıkıh sistemine bunlar zarar veriyor. Yani normalde yani işlevsel olarak kendilerini geliştirip-değiştirip-derinleştirip-yükseltmeleri gerekirken bağnaz bir şekilde kalıyorlar. Kalınca da o zaman işte her şey körleşiyor. Önce devlet, normalde devlet anlayışından da çıkıyor.

Devlet ayrı başındaki hükümdar ayrı, devleti idare edenler ayrı. Bu sefer iş hani devletin kendi içerisindeki doğru çizgisini de aşıyor. Bunu devleti yönetenler yapıyor. Devleti yönetenler bu sefer medreseleri kendi şeylerinin altına alıyorlar. Ne o? Hegemonyalarına alıyorlar. Siyasal İslâm o siyasal İslâm öncesinden var.

Siyasal İslâm'ın başladığı yer Muâviye[37]. Muâviye'den başlıyor.

MÂVERDÎ'NİN «DİN VE DEVLET İKİZ KARDEŞTİR» SÖZÜ
(20 ARALIK 2025)

Konu Girişi & Mâverdî'nin «Din ve Devlet İkiz Kardeştir» Sözü; Beş Râşid Halife Döneminde Bu İfade Yok

Malum geçen hafta Gazâlî başladık konuşmaya. Bizim Hakan Kardeş Gazâlî'yi konuşalım dedi. Gazâlî ile alakalı analizler getirdi. Geçen hafta bir girizgâh yapmıştık. Şimdi bu akşam hani din devletin ikiz kardeşidir[38]. Mâverdî'nin sözü. Buradan devam edeceğiz tabi biz buna da. Ama bu tabi Mâverdî'den önce bu söz. Mâverdî bunu teknik bir noktaya getirmiş. Amma velakin tabi bu söz İslâm dünyasında, normalde Abbâsîlerin son döneminde Selçuklularda yer bulmuş, oturmuş, Osmanlı'da devam etmiş. Bu sözün tecelliyatı. O yüzden Mâverdî'ye bakarken farklı bir açıdan bakmamız lazım gibi geliyor bana. Bu işin tabi teknik konuları. Ama bu sohbetin devamında bunlara girmeyeceğim diye bir kaydı yok.

Devlet Hakkında

Allâh'ın izniyle madem ki Gazâlî'yi konuşacağız etraflı bir şekilde konuşmamız lazım. Tabi Gazâlî'yi konuşmadan önce Mâverdî'yi konuşmamız lazım.

Çünkü Mâverdî'den sonradır. Gazâlî'nin sözü şu: din devletin ikiz kardeşidir. Şimdi din devletin ikiz kardeşidir denilince burada hemen hemen ben yaştaki olanlar ve benden küçükler zaten dahil. Ben yaştan büyük olanlar için de bu söz kabul edilebilir, kaldırılabilir bir söz değil. Devlet dış görünüşü itibariyle de bunu kabul etmesi mümkün değil. Yani din devletin ikiz kardeşidir denilince ne akla gelir? İkisi de aynı anda doğmuştur. Yani birbirinin ardına önce doğan büyüktür, sonra gelen küçüktür. Öyle değil midir? İkiz kardeş odur. Aynı kökten gelirler. Yani anneleri babaları aynıdır.

Ayrı varlıklardır ama birdirler. Şimdi böyle olunca ikiz kardeş dediğimizde farklı bir metafor giriyor işin içerisine. Yani din devletin ikiz kardeşidir deyince farklı bir şey geliyor. Din ve devlet ikisi de ikiz kardeşler. Din devletin ikiz kardeşidir deyince dini öne aldığına göre din büyük o zaman. Eğer devleti öne almış olsaydı devlet dinin ikiz kardeşidir deseydi devleti

büyük olarak alacaktık biz. Ama Mâverdî din devletin ikiz kardeşidir deyince biz dini öne almış oldu. Biz tabi bunu normalde din devletin ikizidir, ikiz kardeşidir sözü Hazreti Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinde yok. Hazreti Ebûbekir radıyallâhu anh hazretlerinin zamanında yok. Hazreti Ömer zamanında yok radıyallâhu anh hazretleri.

Osman efendimizin zamanında yok. Hazreti Ali efendimizin zamanında yok. Altı aylık bir dönem de olsa Hazreti Hasan efendimizin zamanında da böyle bir söz yok. Buraya bir kenara not alın. Bir yani beş halife. İslâm toplumunda dört halife derler. Beş halife. Neden beş halife? Hazreti Hasan efendimizin altı aylık bir halifelik dönemi var. Altı halife. Yani bunlar normalde Kur'ân sünnet dairesinde seçilmiş halifeler. Beş halife. Şimdi bunların zamanında böyle bir şey kullanılmamış. Böyle bir ifadeye ihtiyaç duyulmamış. Böyle bir şey de gereksiz görülmüş. Yani din devletin ikiz kardeşidir. Hani bu metafor, bu nazariye o beş halife döneminde Hazreti Peygamber efendimizin zamanında dahil. Buna böyle bir şey yok. Hani bir kısım böyle tezler üretiyorlar ya Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hani devlet kurmadı gibisinden.

Bu doğru değil. Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri direkt bir İslâm devleti kurdu. Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan bunu devam ettirdiler. Ve müslümanların bir İslâm devleti vardı. Bakın İslâm devleti diyorum. Bir Medîne devleti değil. Medîne sözleşmesi var. O ilk etapta Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin Medîne'ye hicret ettiği zamanki, hani onu bizim önümüze koymaya çalışıyorlar. Şimdi değil. O Medîne sözleşmesi olarak bizim önümüze koymayın. Onu koysanız da önemli değil de ama bir İslâm devleti var bu beş halifenin. Şimdi normalde bunu bu açıdan baktığımızda hani din devletin ikiz kardeşidir.

Sünnet-i seniyyede böyle bir şey yok. O zaman buna ihtiyaç yoktu zaten. Bunun söylemine ihtiyaç yoktu. Hazreti Ebûbekir efendimizin ilk savaşı kime? Zekât vermeyeceğim diyenlere. İkinci savaşı kime? Sahte peygambere. Müseylemetü'l-Kezzâb'a. Demek ki din devletin içinde. Ya siz zekât vermezseniz vermeyin. Öyle bir şey yok. Devlet gücü girdi işin içine. Devlet gücü girerekten dinin hükmünün yaşanmasına devlet güç kullandı. Dedi ki, bu dinin hükmü Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinde neyi nasıl yapıyorsanız öyle yapacaksınız. Yoksa dedi savaş ilan etti onlara. Zekâta baş kaldıranlara. Demek ki dini bir hukukun işlenmesi için savaş ilanı oldu. Öbürküsü ne? Sahte peygamber Müseylemetü'l-Kezzâb'a savaş açtı.

İslâm devleti bakın Müseylemetü'l-Kezzâb'a savaş açtı. İslâm devleti dedi ki peygamberlik son buldu. Son peygamber Muhammed Mustafa ve sallallâhu aleyhi ve sellem. Ondan sonra da peygamber gelmeyecek. Peygamberlik iddia eden kimseye savaş ilan etti. Bunun altını çiziyorum. Şimdi hani böyle peygamberlik ilan edenler var ya tabi bir din devleti veyahut da dinin devletsel kuvveti olmadığı için dünya üzerinde bunlar yaşanıyor. Şimdi bakın dinin devletsel gücü olmadığı için bu dünya üzerinde bunlar yaşanıyor. Mesela bugün Gazze'de bunlar yaşanıyorsa dinin devletler bazında bir temsiliyeti yok, bir gücü yok.

Yani Çin'de, Doğu Türkistan'da müslümanlar zulme uğruyorsa, Irak'ta, Suriye'de, Filistin'de, Gazze'de, Mısır'da, Tunus'ta, Fas'ta, Cezâyir'de, Afrika ülkelerinde, normalde Türki Cumhuriyetlerinde, dünyanın herhangi bir yerinde müslümanlara zulm ediliyorsa, müslümanların kanı, namusu, şerefi, haysiyeti ayaklar altına alınıyorsa burada dünya üzerinde devletler der muvazenesinde İslâm devletinin olmayışındandır.

Eğer böyle bir şey, din, devletin ikizi noktasında bir devlet olmuş olsa o zaman bu zulmü kimse yapamaz. Yürüyoruz.

Sâsânî Kralı'ndan Mâverdî'ye — Hazreti Peygamber Döneminde Devlet Tehlikede Değil; Dini Araçsallaştırma Eleştirisi

Şimdi Sâsânî kralı[39] mesela siyasi ve sosyal tehditlerle karşı karşıya kaldığında bu ifadeye başvurmuşlar. Hani tarihte okuyanlar Sâsânî İmparatorluğu'nu bilir. Yani normalde bu Mâverdî'den öncedir bu Sâsânîler. Demek ki böyle bir hani Sâsânîler böyle bir tehlikeye düşünce onlar da din ve devlet ikiz kardeştir tabirini kullanmışlar. Ama mesela Hazreti Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin ve halifelerin döneminde devlet herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmamıştır. Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan radıyallâhu anh hazretleri zamanında devlet herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya değil.

Bir de o zaman için din bu beş halife döneminde araç değil, amaç. Buranın altını çizelim. Buradaki bugün konuştuklarımın büyük bir çoğunluğu Mustafa Özbağ analizi. Kabul edilir edilmez tarihi meselelerdir. Reddedebilirler. Bu analizler Mustafa Özbağ'a ait. Ben alıntılar da var. Alıntıları söyleyeceğim zaten. Alıntı olmayan yerler yani söylediklerim Mustafa Özbağ analizi. Şimdi İslâm'ın ilk çağı dediğimiz bu altın çağda ondan sonra normalde böyle bir devletin tehlikeye düşme yönleri yok. Yani evet Hazreti Ebûbekir efendimiz normalde halifeler şehit edilmişler genelde hepside,

amma velakin devlet tehlikede değil. Yani Hazreti Osman efendimizi muhasara altında alıyorlar, şehit ediyorlar.

Devlet ama tehlikede değil. Ve normalde sonraki zamanlarda ben onu bir istisna olarak ayırıyorum. Kimi? Ömer bin Abdülazîz'i[40] ben sonraki devirlerde Ömer bin Abdülazîz'i ayırırım devlet başkanlarından. Allâh beni affetsin. Geri kalanını ayırmam. Hani iyilikleri, kötülükleri Allâh'a hesaplarını verecekler. Bu istisna haricinde normalde hani Ömer bin Abdülazîz hariç, hadi bazıları da, hariç olsun. Emevîler ve Abbâsîler döneminde din amaç olmaktan çıkmış, araç hâline gelmiş. Bunun altını tekrar çizeyim. Beş halifeyi kenara koyun. Altı halife olarak da net Ömer bin Abdülazîz'i kenara koyun. Hadi içinde birkaç kişi daha vardır. Hepsinde toptancılık yapmayalım. Geri kalanın hemen hemen büyük bir çoğunluğu Emevîlerde ve Abbâsîlerde din amaç olmaktan çıkmış araçsallaşmış. Bugünkü dünya üzerinde bütün devletlerin yaptığı gibi. Onun da altını çizeyim.

Dünya üzerindeki bütün devletlerin hangi dine tabi olursa olsun dini araçsallaştırdıkları gibi dünya üzerindeki şu anda ben lâ ilâhe illallâh muhammeden resûlullâh dedim. Müslümanım. Diyenlerin de büyük bir çoğunluğu dini araçsallaştırmıştır. Siyasetçiler ve bürokratlarda zaten bu %99'dur. Dini araçsallaştırmak. Siz şimdi Gazâlî'yi okurken, Gazâlî'yi dinlerken siz böyle benim arada böyle bir füze atmalarımı da dinleyeceksiniz. Arada bir füze atacağım ben. Çünkü arada füze atmazsam içimdeki benim o kabarıklık geçmeyecek. Yani dini araçsallaştıranlar kadar, dini araçsallaştıranlar kadar dine büyük ihanet eden bir başkası yoktur. Gavur dediniz kimse o kadar zarar vermez. Dini araçsallaştıranlar kadar bakın gavur dediğiniz kimse sûfiliği araçsallaştıranlar kadar zarar veremez.

Gavur dediğiniz kimse mezhepleri, meşrepleri araçsallaştırdığı kadar zarar veremez. Gavur dediğiniz kimse İslâmmış gibi görünen siyasetçilerin, devlet başkanlarının dini araçsallaştırdıklarından dolayı vermiş olduğu zarar kâfirler veremez. Veremez. Yani İslâm dünyasını yıkan, içeriden dini kendi emellerini araçsallaştıran insanlardır. Mezheplerin içerisinde, meşreplerin içerisinde, tarikatların içerisinde, siyasetin içerisinde, bürokratın içerisinde. Bunu böyle Allâh beni affetsin, ben kelaynak kuşu gibiyim. Belki de hani bunları kimse dile getiremiyor ama dini araçsallaştıranlar kadar İslâm dinine, müslümanlara zarar veren başka bir kimse yoktur.

Buna Emevîlerin büyük bir kısmı, Abbâsîlerin büyük bir kısmı bundan bunun içerisine dahildir. Şîa bunun içerisine dahildir. Vahhâbîler bunun içerisine dahildir. Hâricîler bunun içerisine dahildir. Ben Şîa dediğimde şunun altını çizin. İmâm Ca'fer-i Sâdık'la Ca'ferîleri ayırın kenara. Şîa'dan kastım

İmâm-ı Ca'fer değildir. Ca'fer-i Sâdık ve o onun temiz soyu da değildir. Şîa'nın içerisinde o kadar çok fırka var ki hepsi de Şîa izliyor. Büyük bir çoğunluğu Şîa değildir onların. Şimdi böyle olunca hani bunların hepsi de büyük bir çoğunluğu dini araçsallaştırmışlar. İşte bu araçsallaştırmanın içerisinden çıkmıştır. Mâverdî ölümü 1058. Şu anda 2026'dayız. 1025 yıl önce ölmüş, yani 1000 yıl önce. Ve ben hep şuna inanırım. İnsanların suretleri değişir, insanlar değişir, devletler değişir. Hani dokuma tezgahı gibi. Yani o çözgünün, atkının rengi değişir ama tezgah aynı tezgahtır.

Tezgah aynı tezgahtır. Renk ve dizgi bile değişmez. İnsanlar aynıdır. Üç aşağı beş yukarı. Bazen insanlar ya geçmişte şöyleydi. Yok canım kardeşim şimdi de öyle. Geçmişte şöyle ihlaslı insanlar vardı. Şimdi de var. Sen görmüyorsun. Geçmişte şöyle ilerdi. Şimdi de var. Sen görmüyorsun. Sen yaşamıyorsun. Bazen dervişler de biz şöyle yapardık. Şimdi de yapıyoruz. Biz yirmi yıl önce neysek, ne yapıyorsak şimdi de yapıyoruz. Hatta daha ilerisini yapıyoruz. Sen bize ayak uyduramadın. Sen tembel kaldın. Sen uyudun kaldın. Sen iplikçiler gibi geri geri gittin. O bizim derdimiz değil. Cenâb-ı Hak'a hamd olsun. Biz koşmaya devam ediyoruz. Sen koşamıyorsun.

Mâverdî Abbâsîlerin En Zayıf Döneminde — Meşruiyet Krizi; Yezîd-Hazreti Hüseyin Çatışması; Şeyh-Zakir-Vali Tayini

Şimdi böyle olunca işte Mâverdî Abbâsîlerin en zayıf döneminde yaşamış ve Abbâsîlere baktığınızda fiili olarak iktidar Büveyhîlerin ve Selçukluların elinde. Yani bir böyle bir Abbâsî devleti var ama fiili olarak orada hani kuvvetli olan Selçuklular var ve Büveyhîler var. Ve halifelik, o zaman da halifelik var. Halifelik sembol olarak kalmış. Diriliş Ertuğrul filan. Onlar da hani böyle işte halifeden izin almak, halifeyle görüşmek filan böyle o sahneler var ya. Tabi neyse onlar birer dizi sonuçta. Biz kalkıp da oradan tarih dersi çıkaracak değiliz. Dizi milleti gaza getirmek için, galeyana getirmek için güzel bir şey. Hatta birisi paylaşmış ya adam bir tane kalpak, bir tane kılıç orada dizi oynuyor. O da kendince hıh mıh yapıyor böyle.

Milleti gaza getirmeyi iyi biliyoruz biz. Hamdolsun. Şimdi bu normalde bu ortamda meşruiyeti korumak ve meşruiyeti yeniden kurmak. Şimdi böyle olunca meşrutiyeti korumak denince şimdi bir füze daha geliyor. Yani Amerikan başkanı ne dedi? Cumhurbaşkanımıza biz ona meşrutiyet verdik dedi. O manada söyledi değil mi? Ne dedi? Söz nasıldı? Meşrutiyet verdik. O zaman bir meşrutiyet problemi var. Yani o meşrutiyeti yeniden kurmak. Yani sen bir şey senin hakkın mı sen? Hani o meşru musun sen? Yani bir kimse bir makamda oturuyor. O makam bir meşru mu? İkincisi makamda oturan meşru? Hani bir o makam meşru mu? İki o makamda oturan meşru

mu? Şimdi bunları istediğiniz yere çekin. Şimdi bir şeyh vefat etti. Doğru mu? Doğru. Şimdi şeyh bir kimseye zakirlik verdi.

Şeyh verdi. Şeyh meşru mu? Meşruysa zakirlik makamı meşru mu? Meşru. Birini oraya zakir tayin etti mi? Etti. Bak o zakir meşru. Onun bir meşrutiyet problemi yok. Makam meşru mu, zakir? Makam meşru mu, nakip? Makam meşru mu, nakîbü'n-nukabâ? Makam meşru. Ney çavuş, peki onu atayan kim? Şeyh. Şeyh onu atadı. Onun atadığı da meşru mu? Meşru. Bir meşrutiyet problemi var mı? Yok. Şeyh vefat etti. Onu atayan kimse vefat etti. O atanan kimsenin meşruluğu kaldı mı? Kalmadı. Neden? Atayan vefat etti. Çünkü dergâhlar da devlet gibidir. O zaman ne lazım? Oraya bir tane şeyh lazım. O şeyh onu yeniden görevlendirirse meşru olacak yine. Ama o şeyh onu oraya görevlendirmezse onun meşruiyeti bitti. Şimdi Bursa'da valilik makamı var mı?

Var. Meşru mu? Meşru. Valiyi kim atıyor? Cumhurbaşkanı veya içişleri bakanı. Kim atıyor şimdi? Cumhurbaşkanı. Valiyi cumhurbaşkanı atadı. Valilik makamı meşru mu? Evet. Vali atandı. Cumhurbaşkanı atadı. Vali de meşru mu? Vali de meşru. Bakın bir meşrutiyet problemi yok. Şimdi o zaman cumhurbaşkanı cumhurbaşkanını atayan kim? Şimdi cumhurbaşkanı seçimle geldiyse seçimle geldi. Meşru mu? Meşru. Kanuna, anayasaya göre. Ama yok. Cumhurbaşkanı farklı yollardan geldiyse o da İmâm-ı A'zam'ın fetvası var. İmâm-ı Şâfiî, İmâm Mâlik, İmâm-ı Hanbel'in fetvaları var. İslâm düzeni olarak konuşuyoruz bunu. O zaman onun meşrutiyeti sorgulanacak mı? Evet. Şimdi işte Abbâsîlerin son döneminde meşrutiyet problemi var.

Sultan meşru mu? Hazreti Hüseyin efendimizin. Şimdi geriye doğru sarayım biraz. Hazreti Hüseyin efendimiz Kûfe halkı gel devlet başkanı olarak sana biat edeceğiz diyor. Devlet başkanı olarak sana biat edeceğiz. Hazreti Hüseyin efendimiz yola çıkıyor şimdi. Ama öbür tarafta kim var? Yezit var. Şimdi Yezit kimin ataması? Muâviye'nin ataması. Ve İslâm hukukuna göre, o güne kadar olan İslâm hukukuna göre Yezîd'in, krallığı veyahut da başkanlığı meşru değil. Bakın meşru değil, meşrutiyet problemi var. Buraları iyi anlayacağız ki geri kalanını iyi anlayalım. Yezit meşru değil. Yezîd'den sonrakiler de meşru değil. Emevîler'i söylüyorum. Meşru değil. Ardından Emevîler devrildi. İmâm-ı A'zam'ın fetvasıyla Abbâsîler kuruldu.

Abbâsîlerde de meşrutiyet problemi var. Meşru değil. Ve Mâverdî bu son dönemin alimi. Mâverdî'yi sadece biz alim olarak da göremeyiz. Mâverdî aynı zamanda siyasetçi, Mâverdî aynı zamanda akaidçi, Mâverdî aynı zamanda iyi hadisçi. Mâverdî aynı zamanda normalde iyi bir Kur'ân tefsircisi. Yani Mâverdî biz sadece siyasetnamesine bakaraktan eğer

konuşursak yine yayan kalırız. Mâverdî dolu bir kimse. O yüzden normalde hani burada din devletin ikiz kardeşidir dediğimizde bu meşrutiyeti yeniden kurmak, meşrutiyeti yeniden sağlamak bunun için bu din devletin ikiz kardeşidir meselesi böyle bir sadece felsefik bir teori değil. Veya böyle bir metafizik doğaçlama da değil bu.

Din Norm Koyar, Devlet Uygular — Trump-Kraliçe-Macron Yemin Töreni; «Dinin Toplumsal Boyutu»

Bu böyle Allâh beni affetsin böyle fiili bir önerme. Bu fiili bir metafor bu fiili yani bunun çünkü altı üstü sağı solu belli. Bu noktada şey yok. O yüzden hani din dediğimizde, hangi din olursa olsun bundan sadece İslâm'ı çıkarmayın. Bakın hangi din olursa olsun ister Hristiyan olsun ister Yahûdî olsun Musevi olsun ister İslâm olsun ister İbrâhîmî olsun ister Hindu olsun ister Tao olsun Uzak Doğu'ya gidin ister Yunan felsefesine gelin Sokrat'a gelin Eflâtun'a gelin sıkıntı yok bunda. Din tırnak içerisinde normları koyan, hukuku koyan, kanunu koyandır. Din, din sadece ibadet değildir. Çünkü yani biz dini sadece ibadet açısından bakıyoruz.

Sıkıntımız burada. Bizi öyle bir hâle getirdiler ki biz din denilince biz sadece ibadet aklımıza geliyor. Din sadece ibadet değil. Emirleri var, yasakları var, ekonomisi var, dünya sistemi var, devlet sistemi var, kurumları var. Biz din deyince haramları var, helalleri var. Senin hayvanı nasıl keseceğini dahi söylüyor din. Nasıl nikahlanacağını, nasıl boşanacağını söylüyor. Ticareti nasıl yapacağını söylüyor. Din gümrüğü söylüyor sana. Vergileri söylüyor sana. Din sosyal adaleti konuşuyor sana. Dün parayı, din parayı konuşuyor. Paranın kimlerin elinde olması gerektiğini söylüyor din sana. Faizi konuşuyor. Her şeyi konuşuyor. Din sizin dininiz yani İslâm konuşuyor bunu. Bunu normalde Hristiyan İsevîler de konuşuyor.

Bunu Museviler de konuşuyor. Şimdi bozuk Hristiyanlık diye atfedilen Hristiyanlarda da karışıyor her şey. Musevilerde de karışıyor. Anadolu'da karışmıyor, bir tek bize karışmıyor din. Bize karışan farklı bir din. İslâm karışmıyor bize. Şimdi söyleyince din aslında normları koyan bir bütündür. Çünkü dinin bir tarafı eksik kalırsa, mesela ekonomisi eksik kalırsa, hukuku olmazsa olmadı. Yine sıkıntı var. O zaman din normları koyar ve din meşrutiyet, meşruiyet üretir. Bir şeyin, bir insanın, bir olgunun, bir fiiliyat, bir fikrin meşru olup olmadığına hükmeder. Çünkü bir şey meşrutiyet sağlayacaksa, Meşruiyetle karıştırıyorum ben bazen. Meşruiyet ikisinin manası ayrı.

Meşruiyet sağlar. Din üretir bunu. Yani örnekliyorum. Bir din bunu sağlamlaştırır. Bir kimse sabah kalktığında ben şeyh oldum diyemez. Meşru değildir. O beş kişi toplanıp sen bizim şeyhimiz ol. O şeyh tasavvufi

manada, sufi manada meşru değildir. Bunları da öğrenin. Bir şeyh vefat etti. Yerine gider gitmezden önce, ölmezden önce birisine bir vesika yazdı mı? Yazmadı. İlan etti mi? Etmedi. Bir başkasının ben buranın şeyhiyim demesi meşru değildir. Bunlar Şeyh Efendi'den sonra yaşanan şeyler. Kardeş Şeyh Efendi senin şeyhliğini ilan etti mi? Hayır. İki kişiyi ilan etti. Ahmet Duran, Mustafa Özbağ, üçüncüsünü ilan etti mi? Etmedi. Üçüncüsü çıktığında meşru değildir. O bir devlet başkanı seçilmiş veyahut da kılıç zoruyla gelmiş.

Devlet başkanı mı? Evet. Bakın başka bir kimse ona baş kaldırır. Ben devlet başkanıyım derse meşru değildir. Onun öldürülmesi şarttır. Bakın öldürülmesi şarttır. Bağy hükmündedir o. Eğer İmâm-ı A'zam'a göre o kimse devlet başkanlığını ele geçirir, devlet başkanlığını kılıç zoruyla alır ise yani darbeyle gelen o devlet başkanı din ona bir meşruiyet veriyorsa yani Kur'ân ve sünnet dairesindeyse o devlet başkanı meşrudur. Din çünkü o kimseye meşruiyet verir. Din verir ona. Peki Trump seçildi geçenlerde değil mi? Neyin üzerine yemin etti? İncil'in üzerine yemin etti değil mi? Meşruiyetini nereden aldı? İncil'den aldı. Kraliçe öldü. Çok üzüldüler kraliçenin evlatları koşa koşa cenazesine gittiler. Peki kraliçe öldükten sonra yerini oğlu kral olarak geçti.

Öyle değil mi? Yemin töreninde neyin üzerine yemin etti? İncil'in kral aynı zamanda İngiltere'de nedir? Kilisenin başıdır. Kilisenin başı papa değildir. Orada papa değildir. Kimdir? Kraldır. Din ona meşruiyet verdi, sağladı. Trump açıklama yapıyor[41]. Kendisini Mesih görüyor değil mi? Millet de alay ediyor hesapta. Onu değil mi? Kendini Mesih zannediyor, kendini dini bir vazifeli görüyor. Evet. Doğru. Çünkü din ona din meşruiyet verir. Size bunları kimse böyle anlatamaz. Size bunu kimse anlatamaz. Ne oluyor? Fransa devlet başkanı seçiliyor değil mi? Neyin üzerine yemin ediyor? İncil'in din ona meşruiyet sağlıyor. O zaman din ne yapıyor? Meşruiyet üretiyor. Din ne yapıyor bir de?

Din ne yapıyor? Bir de dinin vazifelerinden birisi ne? Birisi de ahlaki çerçeveyi belirliyor. Çok önemli. Din ahlaki çerçeveyi size ne yapıyor? Belirliyor. Hani Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin hadisleri var ya. Ne diyor?

Dinin Beş Asli Vazifesi (Ahlaki Çerçeve, Meşruiyet Üretimi); Laikliğin Anadolu'ya Karışmaması Eleştirisi

Hani diyor bir çobanın sınırları vardır diyor. Koyunlarını o sınırlar içerisinde hani besler. Dinin sınırları vardır. Din size ahlaki sınırları çizer. Der ki, rüşvet almayacaksınız. Der ki, fakire, fukaraya zulmetmeyeceksiniz. Der

ki, parayı, zenginliği belirli ailelerin, belirli kimselerin arasında döndürmeyeceksiniz. Parayı adaletli bir şekilde tebaaya dağıtacaksanız der. Din emreder bunu. Faizi yasaklar din size. Bakın ne yaptı? Ahlaki çerçeveyi belirledi. Biz ahlaki çerçeve deyince hemen aklımıza uçkur geliyor. İnsanların uçkurunun bozulmasının yegane sebebi ekonomidir.

Din sizin ekonominize de karışır der. Ki parayı ve gücü belli ailelerde ve belli kimselerin arasında dolaştırmayın[42] der. Yani bir ülkede elli tane zengin oluşturmayın der. Zenginliği paylaştırın. Zenginliği dağıtın der. Bir kısmı 19.000 lirayla geçinirken bir kısmı bir yemekte 50.000 lira öderken orada din yoktur. Tekrar söyleyeyim mi? Orada din yoktur. Bir kısmı normalde emekli maaşı 20.000 lira alırken öbür tarafta birisi akşam yemeğine Paris'e gidiyorsa orada din yoktur. Orada din yoktur. O zaman din dediğimizde İslâm olarak görüş konuştuğumuzda o sonsuz güç ve kudret Allâh'a aittir. Orada devlete ait değildir. Ve Allâh peygamberlerinin üzerinden insanlara ilahi kanunlarını ulaştırır.

Siz o yüzden peygamberleri reddedemezsiniz. Peygamberlerin getirdiklerini de reddedemezsiniz. Ve birileri peygamberin getirdiklerini, peygamberin hadislerini reddediyorsa o dinden çıkmıştır. Bakın o dinden çıkmıştır. O meşruiyetini kaybetmiştir. O meşru meşruiyet sahibi değildir. O dinlenilmez. Aslında İslâm hukuku olmuş olsa komple hadisleri reddeden kimse peygamberi de reddetmiştir. Katli vacip olur onun. Yani kafirdir. Yani meşruiyeti kaybolmuştur onun. Şimdi böyle olunca o din ilahi kanunlar manzumesi. Siz onun birisini inkâr edemezsiniz. Birisini reddedemezsiniz. Peki devlet nedir? Devlet dinin koymuş olduğu normları uygulayan aygıttır, sistemdir. Din normları belirler, kanunları belirler, din çerçeveyi çizer.

Devlet de o kanunları, o normları uygular. Devlet böylece o normları, o kanunları uygularken düzeni de sağlar ve aynı zamanda da devlet bunları düzeni sağlarken cezalandırma gücünü kullanır. Yani din bir şeye ceza keser. O cezayı uygulayan devlettir. Ve eğer birisi bu noktada eksik kalırsa diğeri de eksik kalır. Yani din noktasında bir şey eksik kalırsa hem fikriyatta hem fiiliyatta bakın hem fikriyatta hem fiiliyatta bu eksiklik devlete de yansır. Devletin de fikriyatında ve fiiliyatında eksiklik olur. Düzen bozulur, anarşi çıkar. O yüzden dinin koymuş olduğu normları, kaideleri, kuralları, kanunları, ceza sistemini devlet uygulamak zorundadır. Eğer devlet bunları uygulamaz ise o zaman tebaada anarşi çıkar. O zaman tebaanın hakkı hukuku korunmamış olur.

İşte Mâverdî'nin Ahkâmü's-Sultâniyye adlı eserinde bu o eserden alınma. Şimdi Kur'ân ve sünnete dayanan bir siyaset teorisi geliştirmeye

çalışırken hani o biraz baktım Ahkâmü's-Sultâniyye. Kur'ân ve sünnete dayanan bir siyasi teori geliştirirken İslâmî hayatın içerisine girmiş olan, müesseseleri mesela vakıflar gibi İslâmî hayatın içerisine girmiş olan işte tüccar bugünkü dernekleri gibi, odalar gibi var ya şimdi bir sürü oda moda. Bunların hepsini de İslâmî prensipler üzerinden yeniden yorumlamaya başlar, yorumlar ve bunları ahlaki denetim altına almaya, bununla alakalı fikir üretir. Bununla alakalı anlayış koyar ortaya ve bu hani daha birkaç tane daha eseri var.

Zamanı gelince onların normalde isimlerini zikredeceğiz. Bunlara baktığımızda o devlet anlayışı ve hukuk anlayışında, devlet anlayışı ve İslâmî çerçeve ve İslâmî hukuk önemli bir belirleyicidir. Bakın çok önemli bir belirleyicidir. Yani Mâverdî bunlara bakarken veya bunların üzerinde fikir üretirken vardığı hükümler Kur'ân ve sünnete uygun ve İslâm hukuku çerçevesinde delillendirilmiş kanunlar, nizamnameler, düzenler hepsi de Kur'ân ve sünnet çerçevesindedir. Biraz buna böyle inceleyen kafa yoran normalde bu teorinin teori olarak alacak olursa reel fiiliyata geçirildiğini görür. Bakın reel fiiliyata geçirildiğini görür. Yani bir başarı söz konusudur Mâverdî'de. Şimdi Mâverdî'de bu yerleşir.

Mâverdî bu yerleşince bu, şimdi ırkçılık gibi algılanmasın. En üstün ırk Türk'ün ırkıdır. Böyle bir şey değil. Hani Mâverdî bunları konuşurken oranın coğrafi yapısı bellidir ama aynı zamanda da ırki yapısı dediğimiz ırklar da bellidir. Mâverdî bunlar Abbâsîler zamanında Abbâsîlerin son döneminde o bölgede, hani Bağdat Basra o bölgede genel olarak bir Araplar vardır. İki Türkler vardır. Üç Persler vardır. İraniler vardır. Dört saklı, gizli, meydanda Yahûdîler vardır. Dört ana unsur vardır. Yani burada Kürtleri yok saymak değil. Bu da yanlış anlaşılmasın. Kürtler boşnaklar gibi, pomaklar gibi örnekliyorum işte kıpçaklar gibi, Oğuzlar gibi bir Türk boyudur. O İngilizlerin oyunudur o. Kürtlerin işte Türk olmadığını iddia edip ayrılık şarkıları çaldırtan İngilizlerin oyunudur.

Yahûdîlerin oyunudur o. Kürtler tarih boyunca Türk'türler. Boşnaklar ne kadar Türkse, Arnavutlar ne kadar Türkse Kürtler de o kadar Türk'tür. Oğuzlar ne kadar Türkçe, Kıpçaklar ne kadar Türkse, Kırgızlar ne kadar Türk ise, Çeçenler ne kadar Türk ise Kürtler de o kadar Türk'tür. Burada o bölgeyi konuşurken hani bunu da bir kenara not alın. Benim analizim kabul edilir edilmez etmeyenler kendileri bilirler. Beni ilgilendirmez. Böyle olunca oradaki İslâm dünyası dediğimiz dünya oradakinden din ve devlet kardeştir nazariyesinin var olduğu, bu nazariyeyle alakalı bir sürü siyasetname yazmışlar.

Bir sürü nasihatnameler yazmışlar. Bunları devlet başkanlarına sunmuşlar. Mâverdî gibi, Gazâlî gibi, Nizâmülmülk gibi. Onların bunlardan Mâverdî'den öncesi de var ya. Normalde bunları kaleme almışlar devlet başkanlarına nasihat etmek için. Hatta bir kısmı gitmiş bu kaleme aldıkları eserleri devlet başkanlarına okumuşlar, tebliğ etmişler, kitapları vermişler. Öyle korku yok yani. Nasıl devlet yönetilir? Tebaa nasıl yönetilir? Hastalıklar nelerdir? Bu hastalıkların tedavileri nelerdir? Bunları birer birer tespit etmişler. Okusanız, Allâh bizi affetsin. İnceleseniz ne kadar bu zamanla ne kadar benzeştiğini görürsünüz. Hani ben bazen zaman diyorum ya yani normalde siyasetçilerin hepsinde Mâverdî'yi okuması lazım. Bürokratların hepsinin de Mâverdî'yi okuması lazım.

Evet. Ve bu toplum Anadolu insanı Mâverdî'nin ölçülerini okusa siyasetçilerin ne olduğunu görür. Bürokratların ne olduğunu görür. Devletin ne olduğunu görür. Evet. O yüzden bu yazılan eserler o dönemde siyasi, dini, fikri, iktisadi ve içtimai özelliklerini aksettirmesi bakımından önemli eserler. Çok önemli ama tabi bunları siyasetçiler, bürokratlar ne kadar okuyordur bilmem. Askeriye de, ne kadar siyaset ve nasihatnamelerde, yöneticilerin devletin olası bir tehlikeyle karşılaştığında neler yapması gerektiğine dair konular vardır, fikirler vardır, öneriler vardır, nasihatler vardır. Ve normalde bu insanlar, yani bunlar böyle Allâh beni affetsin, biraz belki de bana kızacaklar ama bu Nizâmülmülk. Ondan önce Mâverdî, Mâverdî'den sonra Nizâmülmülk, Nizâmülmülk'ten sonra Gazâlî.

Din ve devlet ikiz kardeştir nazariyesini ve fikrini fiiliyata geçirmiş ve dinin devlete burasının altını çizin dinin devlete, devletin de dine muhtaç olduğunu söylemişler.

Biri olmazsa diğeri eksik kalır demişler. Şimdi şöyle diyebilirsiniz. Din devlete muhtaç olur mu? Din devletsiz yaşansaydı Hazreti Peygamber devlet kurmazdı. Din devletsiz yaşansaydı Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan devletin başına oturmazdı. Demek ki İslâm dini devletsiz yaşanmaz. Şimdi biri olmazsa diğeri eksik kalır ya.

«Din-Devlet Kardeşliği» Bireysel-Sosyal Düzen — Laiklik vs. İslâm Hukuku; Cumartesi-Pazar-Cuma Tatil Tartışması

O zaman hem bireysel hem de sosyal düzenin ikisi bir arada olursa sağlanabileceğini ifade etmişler. Hem birey olarak birey hakları ve bireyin hayat anlayışı tarzı, yaşantısı ve aynı zamanda toplum olarak toplumun yapısı, yaşantısı bunların her ikisinde belirleyen olgu din ve devlet kardeşliğiyle mümkün. Çünkü hani sohbetin başında din ne yapıyordu? Normları koyuyordu. Çerçeveyi çiziyordu ve ahlaki önermeler koyuyordu insanların önüne.

Devlet de ne yapıyordu? Bu normları uyguluyor. Bu cezalandırmayı yerine getiriyordu. Yani kumar oynamak haram. Bu din bu çerçeveyi koymuş. Devlet tebaasına kumarı yasaklayıp oynayanları cezalandırıyor. Din kural koyuyor çünkü. Din diyor ki sen bilmem ne evleri açamazsın. Devlet bu normu uyguluyor.

Din diyor ki sen faizle insanları ütemezsin. Devlet bu normu koruyor. O yüzden din dışarıdan baktığımızda sanki sadece bireysel hayatı dizayn ediyormuş gibi görünür. Hatta bize ne diyorlar? Yani bu senin vicdanınla alakalı. Yani dini bizim vicdanımızın içine hapsediyorlar. Yani din senin vicdanına seslenecek. Senin sosyal hayatını, ekonomik hayatını, aile hayatını, çocuk anne baba ilişkini, iki eş arasındaki ilişkiyi senin ticaretinin nasıl yapılması gerektiğine karışmayacak. Ya din vicdani bir olgu. İçinde saklayacaksın. Dışına aksettirmeyeceksin. Bir de ne diyorlar? Din seninle Allâh arasında. Araya kimse giremez. Tabi ya. Din seninle Allâh arasında. Araya kim girecek ki? Sana kimse karışamaz. Hayır, din karışıyor.

İslâm dini karışıyor. Hristiyanlara da karışıyor. Yahûdîlere de karışıyor. Hindu'ya da karışıyor. Taoya da karışıyor. Konfüçyüs'e de karışıyor. Evet. Ama Anadolu'da karışmayacak. Din sizin sosyal hayatınıza, aile hayatınıza, çocuklarla olan ilişkinize, ticaret ilişkilerinize, şehirlerinize, köylerinize, hayvanlarınıza ne yiyeceğinize ne içeceğinize, suyunuza karışmayacak. Evet. Karışmayacak. Karışırsa laikliğe aykırı karışırsa bu din çok özür dilerim haşa, karışamaz sana. Yani Anadolu'daki bir insanın din eşcinselliğine karışamaz. Anadolu'daki bir insanın sapkınlığına karışamaz din. İçkisine, kumarına, fuhşuna, çıplaklığına karışamaz. Hiçbir şeyine karışamaz. Faizine karışamaz, aldatmasına karışamaz.

Karışamaz hiçbir şeye. Karışırsa anayasaya aykırı bir iş yapmış olur. Yani Diyânet bir kırk yılın başında doğru bir hutbe okudu. Laikliğe aykırı diye kıyamet koptu. Karışamaz ama o yüzden hani din sadece bireysel hayatı dizayn etmez. Din Allâh'la senin vicdanın arasında değildir. Din dünyaya da hükmeder, ahirete de hükmeder. Din hatta daha ileri çöpe de hükmeder. Sen çöpü meydana çıkaramazsın. Din ona da hükmeder. Çöpü gömeceksin. Din ona da hükmeder. Sen çevreye zarar veremezsin. Din ona hükmeder. Sen ota çöpe zarar veremezsin. Din ona da hükmeder. Bak din hükmeder ona. Allâh bizi affetsin. O yüzden normalde evet bir kimse kendi bireysel hayatını kendisi yönlendirir, dizayn eder, düzenler ama devlet bu konuda etkindir. Aynı zamanda devlet toplumsal hayatı da düzenler.

Devlet toplumsal hayata karışmaz diyemeyiz. Toplumsal hayata da karışır. Böyle olunca normalde hani din ve devlet birbirini tamamlamış olur

ve normalde tamamlarken de din de devlet de toplumun ahlaklı olmasını belirli kurallara uymasını ve normalde devletin bütün toplumu mutlu etmek için bütün toplumu müreffeh bir hâle getirmesi için çaba gösterir. Ve devlet başkanı bu manada, tırnak içerisinde İslâmî olarak iktidar gücünü gerektiğinde dini amaçlar için de kullanır. Ama dini Mâverdî'ye göre, Gazâlî'ye göre, Nizâmülmülk'e göre siyasi amaçları ve emelleri için kullanamaz. Dini devlet başkanları ve bürokratlar siyasi ticari siyasi ticari amaçları için dini araçsallaştıramazlar, kullanamazlar.

Bu konuda Mâverdî'den başlayarak Nizâmülmülk ve Gazâlî çok hassas bir noktada dururlar. Ve devlet başkanı dini korumakla mükelleftir. Çünkü devlet onunla meşruiyet kazanmış olur. Geçen haftadan hatırlayın devletin beş asli vazifesi[43] vardı. Birinci, tebaanın dinini korumak. İkinci, tebaanın aklını korumak. Üçüncü, tebaanın canını korumak. Dördüncü, tebaanın namusunu, zürriyetini korumak. Beşinci, tebaanın malını korumak. Bu beş ana unsuru devlet korumakla mükellefti. Geçen haftadan hatırlayın veyahut da İslâm'da siyaset olarak oradan da hatırlayın. Öyle olunca çünkü devletin meşruiyet kazanması ancak bu dini olarak beş unsurun korunmasıyla mümkün. Eğer bu beş unsuru devlet korumuyorsa İslâmî olarak devletin meşruiyeti yoktur.

Bu çok keskin ama devletin meşruiyeti bu beş şeyle mümkündür. Öbür türlü o devlet meşruiyet sahibi bir devlet değildir. O yüzden din ve devlet kardeştir hükmü ben o artık onu şimdi bir felsefe veyahut da ütopya olarak görmüyorum. Bu yaşandı çünkü Selçukluda yaşandı. Osmanlıların bir kısmında yaşandı. Selçukluların bir kısmı yaşandı. Yani bu Türk-İslâm devletlerinde özellikle bunu ayırt edeyim. Türk-İslâm devletlerinde bu devlet ve din kardeştir nazariyesi her daim ama eksiklikleriyle ama yanlışlıklarıyla biz siz bunun adına ne derseniz deyin hep böyle bu ilke korunmuştur zaten. Bu ilkenin dışına çıkınca hani din devlet kardeştir hükmünün dışına çıktığınızda otomatikman sekülerizm girer işin içerisine. Otomatikman din ve devlet kardeştir nazariyesi çıkınca otomatik hiç beklemeden sekülerizm araya girer.

Yani dünyevileşme yani dinin normlarının ve kurallarının rafa kaldırılması girer. Orada ne başlar bu sefer? Ahmet'in, Mehmet'in aklı, Hasan'ın, Hüseyin'in kılıcı. Onun bunun fikriyatı girer ortaya. Çünkü din o devletten elini ayağını çekti. Veyahut da devleti yönetenler dini dışladılar. Dini hükümleri ve hukukları dışladılar. Dışlayınca ne kaldı? Sekülerizm kaldı. Bugünkü dille. Yani dinsizlik kaldı. Devletin dini dinsizlik oldu veyahut da devletin dini değişti. Hani Cumhuriyet yeni kurulduğunda devletin dini

neydi? İslâm'dı. Sonra ne oldu? Kaldırıldı. Sonra ne oldu? Laiklik geldi. Laikliği hâlâ daha anayasada tarifi yoktur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin anayasasında devlet demokratik insan haklarına dayalı laik hukuk devletidir[44]. Üç aşağı beş yukarı böyle değil mi? Laikliğin tanımı yoktur anayasada. Malum laiklik Fransa'dan alınmadır. Bu toprakların ürünü değildir. Hukuk derken de sizin hukukunuz da bu toprakların hukuku değildir. İlk etapta Avrupa'dan, İsviçre'den medeni kanunu komple Türkçeye çevirip almışlar. Almanya'dan bilmem ne hukukunu al. Türkçe çevirmişler, almışlar. Fransa'dan bilmem ne hukuku çevirmişler, almışlar. İşte İtalya'dan bilmem ne hukukunu çevirmişler, almışlar. Hâlâ daha onunla da idare ediliyorsunuz siz. Yani tatil günleriniz Avrupa'ya göre ayarlanmış. Ya bir Yahûdî'yi cumartesi günü siz çalıştıramazsınız. Kutsal günleridir. Cumartesi Yahûdîlerin, pazar Hristiyanların kutsal günüdür.

Pazar günü muhakkak kiliseye gitmeniz gerekir.

«Din Devlete Tabi Olmaz, Üst Kuruldur» — İngiliz Krallık Kilisesi; Hazreti Ömer bin Abdülazîz İstisnası

İyi bir Hristiyan'sanız, iyi bir Yahûdî'yseniz muhakkak cumartesi gün havra gitmek zorundasınız.

Müslümanların cuması kutsal değildir. Hadis-i şerif cuma müminlerin bayramıdır. Müminlerin bayramıdır. Anadolu müslümanlarının değil. Nasıl yani? Yahûdîlere tatildir kutsal günleri. Hristiyanlara tatildir kutsal günleri. Müslümanların cuması tatil değildir. Siz devlet memuru olabilirsiniz, esnaf olabilirsiniz, fabrikada çalışabilirsiniz. Cuma'ya gidemezsiniz. Cuma'ya gidebilmeniz için resmi tatil olması lazım. Resmi tatil de yoktur zaten. Ama siz bir Yahûdî'yi cumartesi çalıştıramazsınız. Siz iyi bir Hristiyan'ı pazar günü çalıştıramazsınız. Böyle olunca hani din ortadan çıkınca sekülerizm kalıyor. Yani dinsizlik kalıyor veyahut da Türkiye olarak düşünürsek orta yerde laik kalıyor. Tabi aslında hani bu din devletin ikiz kardeşidir dediğimizde, sonradan burası istismar edilmiş.

Dini devlete tabi kılmak için değildir. Bu tehlikeli konu var. Din devlete tabi olmaz hiçbir zaman. Siz dini devlete tabi edemezsiniz. Din büyük kardeştir. Normları koyandır. Çünkü hukuku koyan, kanunu koyan o olunca devlet ona tabi olmaz. Çünkü devlet meşruiyetini dinden alır. Devlet meşruiyetini dinden aldığı için din devlete tabi olmaz hiçbir zaman. Din tabiri caizse üst kurul hükmündedir. Din ne devlete tabi olur, ne devlet başkanına tabi olur, ne de bir kurum veya kuruluşa tabi olur. Din bu noktada

bağımsızdır. Siz dini bir yere bağlayamazsınız. Siz İngiliz kraliyetindeki gibi oradaki İngiliz kiliseleri krala bağlıdır.

Sizin camileriniz krala bağlı olamaz. Veyahut da Amerika'da kiliseler Bush'a bağlıdır. Bush'a bağlı olamaz. Veyahut ne Trump'a bağlı olamaz. Yani din hiçbir zaman hiçbir zaman devlete tabi değildir. Şimdi din değil, dindarlar devletin olmasına muhtaçtır. Bir müslüman, bir mümin tırnak içerisinde İslâmî bir devlete muhtaçtır. Zaruridir. Bireyin dini haklarını, dini hukukunu, sosyal hayatını dizayn etmesinde tırnak içerisinde İslâmî bir devlete muhtaçtır bir müslüman. Yoksa dinini yaşayamaz o kimse dininin kural ve kuramlarını da yaşayamaz. Yani siz istediğiniz kadar dinin yasaklarını anlatın bu insanlara. Dinin yasakladığı her şey devlet tarafından yasak değilse, serbestse siz bu insanlara ne anlatırsanız anlatın önüne geçemezsiniz.

Çünkü dinin koymuş olduğu normları ayakta tutacak, sağlayacak bir devlet mekanizması yok. Ha din sabahtan akşama kadar fuhşu yasak etsin. Yani fuhuş dediğimiz nedir? Parayla olan muhabbettir. Sizin topraklarınızda bir genel ev patronu, onca zenginin içinden yıllarca vergi rekortmeni olup devletin maliye bakanından veya başbakanından şilt alıyorsa, siz sabahtan akşama kadar dinin fuhşu yasak ettiğini anlatın. Olmadı. Hani ayırdım ya Ömer bin Abdülazîz'i az önce, neden ayırdım Emevîlerin ve Abbâsîlerin içerisinden biliyor musunuz? Ömer bin Abdülazîz devlet başkanı olmak istemez ama kurul hâlinde, heyet hâlinde gelirler. Derler ki, «Ne olursun sen bize devlet başkanı ol.» Ömer bin Abdülazîz'in devlet başkanı olmak gibi bir düşüncesi yoktur.

Mâverdî-Gazâlî Çizgisi: Devletin Hukukunu Ahlakileştirme; Hukukun Keyfileşmesi Eleştirisi

Ömer bin Abdülazîz devlet başkanı olurken 2.000 dirhem parası vardır. Devlet başkanlığından ayrıldığında bir rivayette 100 dirhem, bir rivayette 200 dirhem parası kalmıştır. Devlet başkanlığı yapıp fakirleşen kimsedir Ömer bin Abdülazîz. Şimdi öyle olunca hani bizim dindar dediğimiz devlet, devlet başkanı olduktan sonra fakirleşmesi lazım. Bizim milletvekilleri, belediye başkanları, belediye başkanı ve milletvekili olduktan sonra fakirleşmeleri lazım. Yok zenginleşiyorlarsa, o zaman onlar dini araç kullandı. Devleti de araç kullandılar. Kendi şahsi emelleri üzerine yürüdüler. Dini ve devleti kendi şahsi amaçları üzerinden yürüttüler ve sömürdüler.

Baktığımızda Muâviye'nin yüklü bir mirası vardı. Yezîd'in yüklü bir mirası vardı. Emevî sultanlarının yüklü bir mirasları vardı. Abbâsî sultanlarının yüklü bir mirasları vardı. Buradan Ömer bin Abdülazîz'i çıkarıyorum. O zaman normalde bu din ve devlet kardeştir dediğimizde zaman içerisinde

bozulan bu din devlet kardeşinin bozulma sebeplerinden birisi devleti yöneten sultanların ve bürokratların bu çerçeveyi düzgün oturtamaması, kendi ve etraflarının zengin olması ama tebaanın fakirleşmesi söz konusu. Şimdi buradan Mâverdî'den, Gazâlî'ye geldiğimizde Mâverdî'nin kurduğu bu çerçeveyi, ana kaideleri belirlemiş. Hani inşaatı oturtturmuş, temeli atmış. Tabiri caizse bu binanın ana kolonlarını atmış, üstünü kapatmış, tamamlamış. Yani Gazâlî bu çerçeveyi ahlakileştirir.

Ve mesela Gazâlî örnekliyorum bunu. İtaati fitneden üstün tutar. Düzeni kaostan evla görür. Hani kaos yaşanacağına düzen olsun der. Sonuç olarak hani Mâverdî'ye baktığımızda bir siyasi norm vardır. Kanunlar, kurallar vardır. Gazâlî'de ise ahlaki içselleştirme vardır. Bunda, Gazâlî bu siyasi normları, siyasi kanunları, kaideleri içselleştirir. Ahlakileştirir, yaşanır hâle getirir. Bu ikisi de birleşince yani hem ahlakileştirme, içselleştirme hem siyasi kanunlar, normlar, kaideler ikisi birleşince, güçlü bir güçlü bir din ve devlet anlayışı çıkar ortaya. Ve bu anlayış güçlü bir din ve devlet anlayışı devleti ve insanları sekülerizmden kurtarır, korur. O yüzden, Anadolu müslümanları Gazâlî'nin bir tek İhyâ'sını okur. Gazâlî'nin siyasetnamesini, Mâverdî'nin siyasetnamesini okumaz.

Okutturulmaz da. Yani bize sadece Gazâlî'nin ahlakiliğini okuttururlar. Mâverdî'nin siyasi normlarını değil. Şimdi böyle olunca ikisi birleşince devletin hukukunun ve çalışmasının keyfileşmesini önler ikisi birleşince ve devlet mutlak güç hükmünde değildir. Mâverdî'nin siyasi normlarıyla Gazâlî'nin bu siyasi normları ahlakileştirmesini birleştirince şu çıkar ortaya. Hukuk keyfileşmez. Buna dini hukuk da dahil. Devletin hukuku da dahil. Keyfileşmez. Aynı zamanda devlet mutlak güç değildir. İkisi birleşince, şimdi buna örneklemek gerekirse hani dini hukuk keyfileşmez diyorum ya. Dini hukuk nasıl keyfileşiyor?

TOKİ Faiz Fetvası, Cemâleddîn Afgânî Mason; «Yanlışa İtaat Dini Erdem» Eleştirisi

Örnekliyorum işte birisi çıkıyor diyor ki TOKİ'nin faizi faiz değildir[45] diyor. Birisi fetva veriyor. Kadın on tane erkekle dolaşsa nikahı durur diyor. Fetva veriyor o kimse. Yani bunun nereden alındığı söylenmiyor. Kur'ân, sünnet burada aranmıyor. Yani Cemâleddîn Afgânî İngiliz masonudur. Otuz üç dereceli kraliyet ailesinin masonudur. Enflasyon miktarı kadar faiz caizdir. Alır getirir buraya. Keyfileşiyor veya devlet bir kanun çıkarırken keyfileşiyor. O esnada esen rüzgâra göre bir kanun çıkarıyor. Ama Mâverdî ve Gazâlî'nin biri siyasi normlarını ve hukukunu koyunca, öbürü de

ahlakileştirince, içselleştirince bunlar ortadan kalkıyor ve devlet mutlak güç olmayınca normal kabul edilebilir bir sınır çiziliyor devlete.

Böyle olunca ama hani devlet her şeyi yapamaz. Devlet elindeki devlet gücünü kendi tebaasına zulüm noktasında kullanamaz. Tebaanın hakkına, hukukuna riayet etmeli hükmü çıkıyor. Ama zaman içerisinde hani Mâverdî'den ve Gazâlî'den uzaklaşınca, devletler o zaman mutlak güç hâline geliyor. Devlet mutlak güç gelince o mutlak gücün yapmış olduğu yanlışlıkları siz muhalefet ederseniz siz fitneci oluyorsunuz. Veyahut da o mutlak gücün yaptıklarında Kur'ân ve sünnete şurada şurada aykırılıklar var deyince böyle bir eleştiri getirilince siz düzen bozucu oluyorsunuz. Ensenizde boza pişiriliyor. Diliniz sivri olmuş oluyor. Bu bozguncu oluyor, ne şeyhi ya bozguncunun teki o. Fitnecinin başı o. Fitnenin başı. Neden? Mutlak gücün keyfiliğini bozacak. Kur'ân sünnet dairesinde bir hukuk koyarsanız o zaman siz tu kaka ilan ediliyorsunuz. Ve bu handikaplardan birisi itaat anlayışının bozulması. Hani şimdi İslâm'da siyasete atıfta bulunayım. İtaat neydi? Maruftaydı. İtaat neydi? Kur'ân ve sünnetteydi. Maruftaydı. Yani iyilikte itaat vardı. Ama normalde yanlışa itaat etmek bozulunca, tersine dönünce yanlışa itaat etmek dini erdemlilik sayılıyor. Acı olan bu zaten. Hani bir yanlış diyorsun buna. Ona o yanlışa itaat etmeyince siz bozguncu oluyorsunuz. Yanlışa itaat eden de hani böyle koyun gibi olmak, ne derlerse eyvallâh paşam güzelim demek. O zaman da o itaat ne yazık ki dini erdemlilik gibi görünüyor.

Yaşanan en büyük handikaplardan birisi bu. Bu da toplum içerisinde siyasi bir donukluk, siyasi bir durağanlık, siyasi bir körlük, siyasi bir algı bozukluğu oluşuyor toplumda ve toplumun ihtiyaçlarını görememe, görürse bile çözüm üretememeyi yanında getiriyor. Yani bu söylediğim o hani fitneci görülmek, bozguncu görülmek, yanlış itaati dini erdemlilik gibi görmek. Bu üç benim tespit ettiğim bu ana unsur daha bunu dört beş altı yedi yapmak mümkün, sıralamak mümkün. Hani benim böyle kendimce acil olarak tespit ettiğim şeyler. Bunlar acı şeyler. İşin bir de işin ilginç tarafı şu. Bunlar benim konuşamadıklarım. Bunlar benim içimde taşıdığım şeyler. İçimi yıkan, içimi yakan, içimi tırmalayan şeyler bunlar.

Ülkem adına, milletim adına, bu topraklar adına, gelecek zürriyetlerimiz adına, çocuklarımız, torunlarımız adına bunun acısını yaşayan insanım. Nasıl bir çocuklarımıza ülke bırakacağız? Nasıl çocuklarımıza bir toplum bırakacağız? Nasıl bir aile sistemi kuracağız? Nasıl bir aile bırakacağız çocuklarımıza? Paramız olabilir, arabamız olabilir, katımız yatımız olabilir. Biz gelecek zürriyetlerimize ne bırakacağız? Bu devlet, bu millet bu toprakları gelecekte ne bekliyor? Benim her iki dedem de vatanı, milleti için canını

feda eden insanlar. Biz vatan, millet, Sakarya deyip on dört yaşından beri sokaklarda yürüyen insanız. Vatanı kurtarmak için duvarlara yazı yazmak dendi. Yazı yazdık. Vatanı kurtarmak için yollara yazı yazmak dendi. Yazı yazdık. Komünizmden ve komünistlerden kurtaracağız diye taş taşa, başa yaralanmayı göze aldık.

Kimimizin çenesi yarıldı, kimimizin göğsü kırıldı, kimisi öldü, kimisi kurşunlandı, kimisi cezaevlerinde asıldı, kimisi hanımının, çoluğunun, çocuğunun önünde işkenceye tâbi tutuldu. İşkenceye tabi tutulduktan sonra hanımının yüzüne bakamadı. Bir daha annesinin, babasının yüzüne bakamadı. Nereye gittiği belli değil. Gencecik delikanlıların, gencecik çocuklarının hem solcu hem sağcı hem ülkücü ne derseniz deyin vatanı koruma, vatanı muhafaza etme adına candan geçtiği zamanlardan geçtik. Evet. Benim bir tarafım acı ve bunca yıldan sonra baktığımda evet yani Allâh beni affetsin. Ekonomik hiyerarşi sorgulandığında siz düzen düzeni bozucu oluyorsunuz.

Sermayenin belirli ellerde toplanmasını sorgulayınca, bu eleştiriyi koyunca senin ne şeyhliğin kalıyor, ne dervişliğin kalıyor, ne insanlığın kalıyor. Hakaret edilmedik bir yanın kalmıyor senin. Siz bu topraklarda makul bir hukuku savunca sizin hiçbir şeyiniz kalmıyor kardeş. Devlet mutlak güç değil. Devlet benim alacağım olan çeklerime ceza yasasını kaldırınca bir tane çek ödenmedi. Benim derdim para değil. Devlet benim adıma nasıl çeklerin cezasını kaldırır da benim param orta yerde yok olur? Bunu sorgulayınca, bu eleştirel bir konuşunca sizin elinizden tekkeyi de alıyorlar, medreseyi de alıyorlar, her şeyi alıyorlar.

Sermaye-Vergi Affı Adaletsizliği; «Filistin Poşusuyla Kâbe'ye Giremeziniz» — Kayırmacılık Hatırası

Diliniz sivri oluyor. Siz itaati, yanlışa olan itaati dini erdemlilik[46] gibi algılayacaksınız. Size bir fetva vermişler. Ne fetva veriyor? Diyor ki: TOKİ'nin satışları soruyorlar ya dervişler diyorlar ki TOKİ'nin satışları caiz mi? Ben de diyorum ki alışverişin caiz olması için bu ürün meydanda olacak. Evet. Adedi belli olacak. Evet. Fiyatı belli. Fiyatı belli olacak. Eğer normalde ürünün fiyatı belli değil, alışveriş caiz değil. Bu ürün kimin? Benim tapusu nerede? Tapusu bende yok. O ürün senin değil. Ya bu caiz değil deyince seni tefe koyuyorlar. Seni hiç kimse sevmiyor. Sebep sen ekonomik hiyerarşiye karşı geldin. Yani sen bunu on tane şirketin vergilerini affedince benimkini neden affetmiyorsun? Benimkini de affet. Toplumunkini de affet.

Herkesinkini affet. Neden on tane şirketin vergisini affettin? Neden on tane, yirmi tane şirkete sen ayrıcalıklık tanıdın? Bunları konuşunca o şeyh her türlü hakareti hak ediyor. Burada İslâm dünyasında en büyük handikap bu. Yanlışa itaat dini erdemlilik gibi görünüyor. Yanlışa itaat. Siz Kâbe'de, Allâh'ın evi denilen yerde siz Filistin'e dua edemezsiniz. Orada siz Filistin poşusuyla Kâbe'ye giremezsiniz. Siz yanlışa itaat dini erdemlilik çünkü. Evet. O yüzden siz hani bu din devlet kardeştir ama bu din devlet kardeşliği devleti idare edenlerin kendilerini mutlak güç olarak tanımlaması Mâverdî Gazâlî çizgisinden dışarı çıkması bu sefer devlet ve devleti idare edenleri zalim noktasına getiriyor. Sebep sen tebaanın hakkına hukukuna riayet etmedin ki.

Rüşvet aldı götürdü kendini. Kayırmacılık aldı götürdü kendini. O partiden olursa ona sekiz kat şey veriliyor. Ne o? Ruhsat. Öbürkü olursa adam dört kat. Yan yana. O neden sekiz kat? Bu neden dört kat? Onun partiden tanıdığı var. O gitmiş özel bir şey çıkarmış. Sekiz kat, on sekiz kat almış. Öbürkü bir şey çıkaramamış. Garibim o dört katta kalmış. Öbürkü bir kocaman fabrika yapmış. Kaçak. Öbürkü oraya bir tane gecekondu yapmış. Gece kondu da değil. Bir tane oraya şey ne diyorlar? Prefabrik bir şey oturtmuş oraya. Buldozerler gelip yıkıyor onu. Evet. Adam kocaman fabrika yapmış. Kaçak elektriğini vermiş, suyunu vermiş. Her şeyini vermiş. Adam başını sokacak bir yer yapmış.

Kaçak yapmış. Kanunsuz. Doğru. Sen bütün kaçak inşaatları neden yıkmıyorsun o zaman? Sadece fukaranınkini yıkıyorsun. Neden siyasetle ilgilenenler hızla zengin oluyor? Ne iş yaptı diyorum ben? Ne ticaret yaptı? Ne yaptı? Aa nasıl yaptı? Basbayağı. Kardeş sen filanca İnegöl'den buraya geldiğinde senin Bursa'da villan var mıydı? Yoktu. Senin işin kocaman mıydı? Değildi. Nasıl kocaman iş sahibi oldun? Bir sürü villa sahibi oldun. Kimse sorgulamıyor. Mustafa Özbağ sorguluyor da ne oluyor? Ensesinde boza pişiriyorlar. Oldun fitneci Mustafa Özbağ. Evet. O yüzden normalde bu sadece ekonomik alanda değil. Bu normalde fikri alanda, düşünce alanında o Mâverdî Gazâlî çizgisinin dışına çıkılınca yani fikri alan, düşünce alan, felsefe alan, bunların hepsi de donukluk.

Hepsi de durağanlığa giriyor. Yani o kimse bir şey üretemiyor. Çünkü cezalar var. Anayasaya karşı olmak var. Anayasayı bozmak, düzeni bozmak var işin içerisinde. Yani kanunları istediğin gibi yorumlamak var. Kanunları istediğin gibi yorumlayınca o zaman o üretken beyinler üretmiyor. Üretmiyor. Bu sefer devlet hantallaşıyor, donuklaşıyor. Devletin organları hantallaşıyor, donuklaşıyor. Her taraf hantallaşıyor, donuklaşıyor ve donuklaştıkça da zalimleşiyor.

Devletin Donuklaşması-Zalimleşmesi; Din-Devlet-Cihad Üçlüsü; Haçlı Seferleri ve «Müslümanlar Dünyanın Kölеleridir»

Donuklaştıkça da mutlak güç hâline geliyor. Ve devlet şimdi cihadı düşünmediğinden dolayı bir tek içerideki kendisini eleştiren muhalif gruplara karşı silahlanmış gibi oluyor. Evet. Hazreti Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan radıyallâhu anh hazretlerinin devletin en önemli görevlerinden birisi dini korumak ve cihat etmektir. Cihat etmek, bakın cihat etmektir. İlk dönem İslâm'a bakarsanız devletin varoluşu cihadın üzerine kuruludur. Din cihat, devlet iç içedir. O yüzden devlet din ikiz kardeşimi yok yandan kardeşimi, önden kardeşim diye sorgulanmaz.

Öyle olunca din, devlet, cihat içine girmiştir. Bütün kurumlar, kuruluşlar, şahıslar, bireyler, toplum bir tek cihadı düşünür. Başka bir şey düşünmez. Çünkü din Allâh'ın oluncaya kadar cihat etmekte emrolunmuştur müslümanlar. O yüzden müslümanlar cihadı düşünür sadece. İslâm müslümanları sadece cihadı düşündürür. Allâh'ın dinini, hukukunu, hükmünü yeryüzünde galip etmeye, yeryüzünde hakim etmeyi düşünür. Başka bir şey düşünmez. Ama bu çizgiden ayrılınca o zaman ortalık bozuluyor, ifsat oluyor. Ve din ile devlet ikiz kardeştir formülü Mâverdî ve Gazâlî'de de devletin krizden çıkma, toplumun krizden çıkma, devletin ve toplumun meşruiyetini yeniden sağlamada en büyük fikri ve fiili bir hareket oluyor.

Ve bu süreçte bu Mâverdî'de bir teori gibi dursa[47] bir müddet sonra o teorinin fiiliyata geçecek Gazâlî'de bilhassa ve Nizâmülmülk'le Gazâlî ile bu fiiliyata geçtiğinde Selçuklu derleniyor, toparlanıyor ve asıl düşman olan Haçlı ordularına karşı güçlü bir devlet[48], millet, din kaynaşması meydana geliyor. Bakın bunun son saat çünkü 10.30 oldu. Ben yine son nokta olarak şunu söyleyeyim. Eğer bu üçlü kaynaşma, din, devlet, millet, bu üçlü kaynaşma haçlıya karşı hem fiili hem fikri, fikri dediğimde akaid noktasında, mezhep noktasında, meşrep noktasında, fiili dediğim askeri noktada, siyasi İslâm düşüncesinin ve müslümanların, müslümanların kurtarıcısı oluyor. Eğer bu üçlü bir kaynaşma olmamış olsaydı bu benim böyle sondan söyleyeceğimi baştan söyleyeyim.

Eğer bu olmamış olsaydı İslâm dünyası diye bir dünya kalmazdı. Altını tekrar çizeyim ben. İslâm dünyası diye bir dünya kalmazdı. Haçlılar, İslâm dünyasını tabiri caizse buldozer gibi ezmekle kalmaz. Bir öğütme makinesi gibi komple öğütürdü. Şunu düşünmeyin. Yok ya bu kadar da değil. Siz bu kadar da değil derken Bosna'ya bakın. Bu kadar da değil derken Afganistan'a bakın. Bu kadar da değil derken Irak'a bakın. Suriye'ye bakın. Bu kadar

da değil derken Yemen'e bakın. Lübnan'a bakın. Bu kadar da değil derken Mısır, Fas, Tunus. Cezayir'e bakın. Bu kadar da değil derken Sudan'a bakın. Afrika'ya müslüman topluluklara bakın. Bu kadar da değil derken ve tırnak içerisinde söyleyeyim. Müslümanlar dünya üzerinde şu anda dünyanın köleleridir.

Müslümanlar köle hükmündedir dünyada. Şu anda köle. Düne kadar yani belli bir şimdi üçüncü nesil Avrupa'ya gidenler, eğitilenler, eğitim görenler üçüncü nesil böyle kendilerince doğru yerlerde çalışıyorlar. Birinci nesil Avrupa'ya gitti. Avrupa'nın en pis işlerini yaptılar. Onlar psikolojik olarak kafalarına birer tane tüy koydular. Öyle geldiler ama Avrupa'nın en pis işlerini yaptılar. Afrikalılar Amerika'nın, Kanada'nın en pis işlerini yaptılar. Afrikalıların bir kısmı Avrupa'nın en pis işlerini yaptılar. Hâlâ daha aynıdır. Ve müslümanın canının malının, canının malının namusunun kıymeti yoktur. Değersizdir. Bir tane Yahûdî öldürülürse bütün dünya açıklama yapar. Yıllardır, 100 yıldır, 150 yıldır Yahûdîler Filistinlileri katleder. Hiç kimsenin gıkı çıkmaz.

Afganistan'a atılan bombaların haddi hesabı yoktur. Kimsenin gıkı çıkmaz. Suriye'ye, Irak'a, Libya'ya, Lübnan'a, Yemen'e atılan bombaların haddi hesabı yoktur. Kimsenin gıkı çıkmaz. Bosna'da katledilenlerin, şehit edilenlerin adedi belli değildir. Hâlâ daha kayıpları vardır Bosnalıların. Hâlâ daha her sene toplu mezarlar çıkarılır. Bütün dünya seyreder onu. Gıkı çıkmaz. O yüzden o din, devlet, millet kaynaşması bozulunca müslümanlar sahipsiz kalmıştır. Şimdi olduğumuz gibi paramızın değeri yoktur. Canımızın değeri yoktur. Malımızın değeri yoktur. Yoktur. Namusumuzun değeri yoktur. Kimliğimizin, kişiliğimizin değeri yoktur. Ve acı bir şey bu artık yerleşmiştir. Bir müslümana bir başkası istediği gibi hakaret edebilir.

İstediği gibi küfredebilir. Örtüsüne, bilmem nesine, osuna, busuna laf söyleyebilir. Cesaretlendiler. Şimdi geriye döndüğümüzde Nizâmülmülk, medreseler ve Gazâlî Haçlı seferlerini önleyici en önemli etkenlerden birisidir. Ve yine müslümanlar Haçlı seferlerine maruzdur. Bunu Amerikan başkanı çok açıkça söyledi. Bu bir Haçlı seferidir dedi. Amerikan başkanı açıkça söyledi. Yine müslümanlar Haçlı seferlerine maruzdur 300 yıldan beri. Ve kurtuluş benim nazarımda yine Mâverdî Gazâlî çizgisindedir. Benim anlayışım bu. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Şimdi önümüzdeki hafta aslında şeyden geleceğiz. Devam edeceğiz. Yine geldik aynı yere. Bir alıntı daha yapalım diye. Oradan devam edeceğiz. Allâh izin verirse inşâallâh.

Haklarınızı helal edin. Sürçü lisan ettiysek affola. Buradaki normalde sohbetin büyük bir kısmı bu fakire ait. Değişik yerlerden okumalar yaptım

muhakkak. O okumalardan almış olduğum notların neticesi ve aynı zamanda da kendimce gördüklerimi yazmaya, anlatmaya çalıştım. Ha belki de çok ilmi bulunalmayabilinir veya çok teknik bulunmayabilinir. Bu konuda da herhangi bir iddiamız yok. Böyle bir iddia sahibi değiliz. Rabbim bizleri samimi bir şekilde Kur'ân ve sünneti yaşama ve yaşatma mücadelesi verenlerden eylesin. (Âmin.) Haklarınızı helal edin. Helal edin.

Tedris Sonu Ek Bilgi — «Sufiler Eşyaya Değer Verir»; Telefon Kablosu Sarma Hatırası

Paragrafı bitirmek istedim. Belki de sıkıldınız ama o yüzden ama o paragrafı yarım da bırakmak istemedim. Heyecanlıyım ya bir de ondan kaynaklanıyorum. Evet. Malum perşembe gün hem üç ayların başlangıcı kandili kutlayacağız. Hem de aynı zamanda da Şeb-i Arûs'u ikisini bir günde yapacağız inşâallâh. Rabbim cümlemize nasip eylesin. (Âmin.) Kardeşlerden birisi dedi böyle dedi siz dedi telefonun dedi kablosunu dedi özenle sarıyorsunuz dedi. İmreniyorum dedi. Nasıl böyle dedi hani disiplinli oluyorsunuz her seferinde böyle dedi. Ben hiç fark etmedim dedim ben de ona. Vallâhi dedim herhalde biraz ben disiplinliyim böyle dedim. Ona dedi hayran oluyorum dedi. Her sohbetten dedi bakıyorum dedi. Siz her şeyi kendi elinizle böyle dedi derleyip toparlıyorsunuz dedi.

Dedim ki ya benim dedim eşyam dedim kıymetlidir. Ben titiz kullanırım dedim. Ona birisi dokunsun istemem dedim. Benim dedim özenle sardığım gibi sarmıyorlar çünkü dedim özenle benim çantaya koyduğum gibi koymuyorlar dedim. İnsanlarda bir özensizlik var. İkili ilişkilerde, eşyayla olan ilişkide, anne baba çocuk ilişkilerinde, arkadaş ilişkilerinde, karı koca ilişkilerinde özensizlik var. Özensizlik sevgisizlikten kaynaklanır. Bir kimse sevmiyorsa özenmez. Az seviyorsa az özenir. Çok seviyorsa çok özenir. Eşyaya karşı eşyaya değer vermek[49] Allâh'ın sana vermiş olduğu nimete değer vermektir. Eşyaya değer vermek Allâh'ın sana vermiş olduğu nimete değer vermektir. O nimete hamd, ona değer vermekten geçer. Siz bu kalemi yazmak için kullanırsınız.

Kalemi birine atmak için değil. Bu yazmak içindir. Siz işi bitince onu yerli yerine koyacaksınız. Sufiler kendilerini ilgilendiren her şeye değer verirler.

DEVLET VE DİN: ARİSTOTELES'TEN GAZÂLÎ'YE
(27 ARALIK 2025)

Mâverdî'nin «Din ve Devlet Kardeştir» Sözünden Devam

Evet, Gazâlî'den kaldığımız yerden devam edeceğiz. Geçen hafta Mâverdî'nin sözünü işlemiştik. Mâverdî diyordu ki, din ve devlet kardeşti. Şimdi bunu sadece Mâverdî'nin üzerine hani dizayn edersek sanki müslümanlarda bu böyleymiş gibi algılanır.

Geçen hafta vakit kalmadığından hani Hristiyan dünyasına veyahut da diğer dinle dinlerle alakalı durum ne ona çok değinmeye zaman kalmamıştı. Yani Mâverdî bunu böyle söylerken mesela Aristo'nun İskender'e yazdığı mektubu burada hemen bir kısa bir bölüm aldım. Onu da görelim ki yani bu sadece İslâm dünyasına ait bir şey değil. Hani geçen hafta az bir şey Hristiyan dünyasına da bahsettik ya hani, dedik onlar da İncil'e önünde İncil'e el basaraktan yemin ediyorlar diye.

Burası böyle ilginizi çekecek.

Aristoteles Kim? — Yunan Felsefesinin Piri, «Çok Demokrat, Çok Laik» Güzellemesi

Şimdi Aristo deyince tabi Yunan felsefesinin piri.

Şimdi hani Yunan felsefesine baktığınızda bize nasıl anlatırlar? İşte çok demokrat. Öyle değil mi? Çok laik. Öyle değil mi? İşte böyle güzelleme yaparlar. Yaptıkça da yaparlar. İskender'in Aristo'un İskender'e yazdığı mektubu iyi dinleyin.

Aristo'nun İskender'e yazmış olduğu mektuptan[50] bir pasaj size. Şöyle demiştir: «Dini devletin temeli kıl.» Aristo gönderiyor bunu İskender'e. İskender kim?

Büyük İskender Kim? — En Geniş Coğrafyada İmparatorluk Kuran Hükümdar

Yani tarihte en fazla coğrafi yerlerde imparatorluk kurmuş.

Hepimizin ayakta alkışladığı büyük İskender. Hani Kanuniyetsiz büyük Kânûnî demezsiniz. Örnek. Biz çünkü tarihimizle barışık bir ülke ve toplum olmaktan çıktık. Çünkü o büyük İskender öyle ya.

Bakın ona da ne yazıyor Aristo. Dini devletin temeli kıl. Kim sana muhalefet ederse o senin devletinin düşmanıdır. Hangi devlet başkanı devletini dine hizmetçi kılarsa o devlet başkanlığına daha layıktır. Hangi devlet başkanı da dinini devletine hizmetçi yaparsa devlet onun için afettir. Dini korumak için iktidarı, devleti yani kullan. Dini korumak için devleti, iktidarı kullan. Ancak iktidarı korumak için dini kullanma. Meşhur Aristo'nun meşhur Büyük İskender'e yazmış olduğu mektup yani o Yunan felsefesinin hani çok hümanist görünen öyle ya o çok insancıl görünen Aristo'nun İskender'e yazmış olduğu mektup yani diyor ki dini devletin temeli kıl.

«Bütün Devletlerin Temelinde Din Vardır»: Hristiyan Dünyasından Müslüman Dünyasına

Yani din ne oluyor bu sefer İskender'de? Devletin temeli oluyor. Yani bugün Hristiyan dünyasında devletin temeli Hristiyanlıktır. Bütün devletlerin bütün devletleri Hristiyanlarda Hristiyanlıktır.

Dünya üzerinde hiçbir devlet yoktur ki temelinde din olmasın. İslâm demiyorum. Bakın dünya üzerinde hiçbir devlet yoktur ki temelinde din olmasın. Bütün devletlerin temellerinde din vardır. O dinle devlet içedir. Dinle devlet iç içedir.

Ama derseniz ki devletler dini kullanırlar kabul ederim. Ve bütün devletler dini kullanırlar. Devlet başkanları da dini kendilerine basamak ederler. Bunlar ayrı tartışma ayrı tartışma konusu.

Selçuklu'nun Sünnî-Hanefî Mezhebini Tercihi: «İnanç Tercihinden mi, Devlet İhtiyacından mı?»

Devam ediyoruz. Geçen haftadan kaldığımız yerden yine geldik aynı yere. Bir alıntı daha yapalım. Devlet formal hukuk demektir. İslâm kültüründe hukuk ise fıkıhtır. Diğer mezheplere göre fıkıh Sünnî mezheplerde en gelişkin biçimi almıştır. Dolayısıyla hanedanın parantez içerisinde Selçuklu Sünnî Hanefî mezhebini tercih etmesinde bir inanç tercihinden söz edilebileceği gibi devlet olarak örgütlenmenin getirdiği bir ihtiyaçtan kaynaklandığı hatta bu ihtiyacın zorunlu olduğu da belirtilmelidir. İşte Nizâmülmülk'te bu kritik mücadelede ve yeniden yapılanma döneminde kendisine destek olacak, dönemin ihtiyacı olan İslâmî yorumu üretecek.

Daha da önemlisi bir teorisyen olarak yeni bir dönemin kapılarını açacak. Yeni bir dönemin kapılarını açacak. İmâm-ı Gazâlî'yi keşfeder. Tırnak içerisinde alıntı. Yani normalde bir yerden bunu soruyu soran Hakan alıntı yapmış. Evet.

Devlet baştan böyle madde madde inşâallâh gidebilirsin. Hoş geldin. Sordum az önce geldi mi dedim. Henüz gelmedi dediler. Yeni mi geldi? Geldiğine çok sevindim. Böyle seni muhatap alıyorum ya daha çok hoşuma gidiyor. Devlet formal hukuk olarak İslâm ve fıkıh ayrımı bunları normalde yani böyle adım adım gidersek meseleyi daha iyi anlayabiliriz diye düşünüyorum. Ben kendim öyle anlamaya çalıştım.

Devlet Nedir? — Yazılı, Genellenebilir, Uygulanabilir, Sürekli İsteyen Bir Yapı

Devlet malum, bir kanunu olan, yazılı genellenebilinir, uygulanabilinir, süreklilik isteyen bir yapı. MİT toprağının üzerine böyle teknik konulara girmedim. Çünkü konu fıkıhla, hukukla alakalı. Devlet için bir toprak lazım. İşte normalde değişik unsurlar lazım. Daha var ama buradaki soru formatına göre yazılı yani neyin ne olduğu yazılı ondan sonra genellenebilinir bir ve aynı zamanda da uygulanabilinir süreklilik isteyen bir yapı.

En önemli şeyi süreklilik isteyen bir yapı ve önem en önemlisi bu kanunlar genele hitap etmeli ve uygulanabilmeli. Bu konuda hemfikiriz değil mi? Evet. Ben çünkü hani bu formata göre gitmek istedim. Tabi burada İslâm fıkhı, İslâm fıkhı deyince de söz konusu olan Sünnî fıkıh dediğimiz fıkıh literatürü giriyor.

Şimdi bunu biraz daha böyle geriye doğru bunu algılamamız için biraz daha geriye gideceğiz.

Hazreti Peygamber Dönemi: «Sünnî Fıkıh Diye Bir Algı Yoktu»

Biraz daha geriye gittiğimizde yani Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri işte Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali radıyallâhu anh hazretleri. Ardından altı aylık dönemde Hazreti Hasan efendimizin o halifelik dönemlerinde Sünnî fıkıh diye bir algı yok. Hani burada sonradan bu Sünnî fıkıh oluşunun şeyi karşılık var çünkü.

Neye karşılık? Sünnî fıkıh Şîa'ya karşı. Neye karşı? Mu'tezile'ye karşı. Hâricî'ye karşı. Yani İslâm dünyası büyümeye başladıkça değişik topluluklar, değişik inançlar, değişik kavimler oluşmaya başlıyor.

Şimdi o güne kadar mesela işte Yahûdîler, Yahûdîlik ve dini bir ırkın üzerine kurulu. Irk üzerine kurulu. Genel olarak Hazreti Peygamber

zamanında sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında o bölgedeki devletler genelde şehir devletleri.

Hazreti Peygamber Zamanında Fıkhi Mekanizma: «Hemen Sorabileceği Mekanizma Hazır»

Hazreti Peygamber zamanında söylüyorum.

Şimdi İslâm toprakları genişledikçe değişik kavimler, değişik dinler, değişik felsefi boyutlar, değişik adet-gelenek-görenekler giriyor işin içerisine. Ve fıkıh olarak, kanun olarak baktığımızda Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin döneminde böyle bir problem yok. Yani kafirler soru soruyor, ayet-i kerime iniyor.

Müslümanlar soru soruyor, hadis-i şerifler irade ediliyor. Ve insanlar hemen danışacağı, hemen konuşacağı, hemen sorabileceği bir mekanizma hazır.

O yüzden sufilikte mürit mürşit ilişkisi hemen sorabileceği mekanizma hazır olmalı. Hemen sorabilmeli, hemen cevabını alabilmeli. Bu peygamberi metottur. Tabi Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri döneminde işte Sünnî fıkıh, Şîa fıkıh Mu'tezile'ydi, hariciydi. Ondan sonra Şîa'nın İsmâilîye'si, Bâtınîydi. Böyle bir problem yok ortalıkta. Bir tek peygamber var, Kur'ân var, sünnet-i seniyye var.

Sahabe İçinde Fakihler: Mezhebsiz «Bireysel Fakihlik»

Yani sahabenin içerisinde fakih olanlar var. Bakın fakih olanlar var. Ama bunlar kendince bireysel mezhep olarak algılayabiliriz. Ama bunlar ismi konulmuş bir mezhep değil.

Ama bunun da yolu kimden açılıyor? Yine Hazreti Peygamber'den açılıyor. Malum Muâz normalde Yemen'e göndereceği zaman[51] bakın bu hadise fıkhın icazeti açısından çok önemli. Muâz'ı Yemen'e göndereceği zaman soruyor. Ey Muâz, sen nasıl hükmedeceksin? Cevap şu: «Kur'ân'la ya Resûlullâh bulamazsan» diyor.

Bakın daha o zaman Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin dilinden çıkan bir mesele bu. Bulamazsan Kur'ân'da bir şeyi bulamadın. Bu Kur'ân'ın eksikliği değil. Senin sünnetinle ya Resulallah? Bulamazsın. Ona da diyor, «Bulamazsan.» O zaman diyor ki, «kendi reyimle içtihat ederim.» Diye cevap verdi. Kendi reyimle içtihat ederim diye cevap verdim.

Bunun üzerine Allâh Resûlü nebisini razı olduğu şeyde başarılı kılan Allâh'a hamdolsun dedi.

Hazreti Peygamber Sağken İçtihat Kapısının Açılması: «Bunu Bir Kenara Alın»

Şimdi bu İslâm dünyasında Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin kendi zamanında direkt içtihat kapısının aralandığı yerdir. Hazreti Peygamber sağdır ve Hazreti Peygamber görevinin başındadır.

Hani peygamberlik ve devlet başkanı olarak. Ve Hazreti Peygamber kendi ağzından Muâz'ın, kendi reyiyle içtihat etmesini kabul eder. Bunu böyle bir kenara alın.

Hazreti Ebûbekir'in İlk İçtihadı: Yalancı Peygamber Müseyleme'ye Karşı Savaş

Ardından tabi Hazreti Peygamber, Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman mesela Hazreti Ömer efendimizin Hazreti Ebûbekir efendimizin kendi zamanlarında içtihatları vardır. Mesela Hazreti Ebûbekir efendimizin ilk içtihadı nedir?

Zekât vermeyi reddeden yalancı peygambere savaş açmaktır[52]. Müseylemetü'l-Kezzâb'a. Mesela ordu Hazreti Peygamber efendimiz zamanında savaşa gidecektir. Hastalığından dolayı bir türlü gidemez. Ve o ordu orada dururken hani cihada gidecek ama önce Müseylemetü'l-Kezzâb'ın üzerine gider. İçtihat eder. Hazreti Ebûbekir efendimiz der ki, Peygamber'in zamanında ne nasıl oluyorsa öyle olacak.

Kim bundan bir adım geri çıkar, bundan dışarı çıkarsa ben ona cihat ilan ederim der.

Hazreti Ömer'in İtirazı ve Hazreti Ebûbekir'in Kararlılığı

Ömer efendimize karşı der. Hazreti Ömer efendimiz onu der ki, «Sen lâ ilâhe illallâh diyen kimseyi mi savaş ilan ediyorsun? Ona mı katlediyorsun?» O da der ki, «Vallâhi kim bundan bir adım ayrılırsa ona cihat ederim.» Der. Bakın bunlar içtihattır hep. Bunun hukuk açısından baktığımızda içtihattır.

O yüzden bunları şimdi geçeceğim. Hani Hazreti Ömer efendimizin içtihatları vardır. Hazreti Osman efendimizin vardır. Hazreti Ali efendimizin daha fazladır bu konuda içtihatları. Ama Emevîlere gelinceye kadar böyle bir orta yerde düzenli bir hukuk yok.

Hep böyle sahabelerin ağzından çıkan ve sahabelerin Hazreti Peygamber'den duydukları ve o zamana kadar devlet, İslâm devletin en önemli vazifesi cihat etmektir. Dini yaymaktır ve cihat etmektir.

Emevîlere Kadar İslâm Devletinin En Önemli Vazifesi: Dini Yaymak ve Cihad Etmek

Devlet dine hizmet etmektedir. Ne zamana kadar? Emevîlere kadar. Hazreti Ali radıyallâhu anh hazretleri şehit olur. Hazreti Hasan efendimiz altı aylık bir halife dönemi var. Sonra Muâviye adına halifelikten Hazreti Hasan efendimiz çekilir. Muâviye döneminde çok böyle bir sıkıntılı bir durum yoktur.

Ama Muâviye ne zaman ki oğluna halifeliği bırakır sıkıntılar başlar.

Şimdi burada İslâm devlet hukuku veya fıkıhı dediğimiz dediğimizde Hazreti Ali radıyallâhu anh hazretlerinin zamanında fıkıh ekolleri ikiye ayrılır. Bunu da beyan etmek zorundayız. Bir ekol Medîne-i Münevvere'de kalır. Bunlar Medîne-i Münevvere'den çıkmayanlardır. Mesela İmâm Mâlik bunlardan birisidir.

İmâm Mâlik ve Medîne Fıkıh Ekolü: Hicâz Bölgesi Sınırlı

İmâm Mâlik'in mesela Muvatta'sı o yüzden sadece Hicâz bölgesindeki müslümanlara yöneliktir.

Ve Medîne alimleri, fakihleri Medîne-i Münevvere'de Hicâz bölgesinde kalıp onlar dışarı çok çıkmamışlardır.

Mesela tarihçiler derler ki Veda Haccı'nda yaklaşık 12.000 sahabe vardı. Bunun 10.000'i Hicâz bölgesinde kaldı. Bunun 2.000 tanesi yaklaşık dünyanın değişik bölgelerine hicret ettiler derler. Şimdi Sünnî fıkıha geleceğiz ya. O yüzden bunun temelini atalım. Sünnî fıkıh diye nitelendirdiğimiz, Hanefî fıkıh olarak nitelendirdiğimiz fıkıh Kûfe'de. Yani nüvesi, özü, merkezi Kûfe'dir. Neden Kûfe'dir? Hazreti Ali radıyallâhu anh hazretleri halife olunca Kûfe'ye yerleşir. Devletin merkezi de Kûfe olur.

Kûfe Ekolü: İbn Mes'ûd, Sa'd b. Vakkâs, Ammâr b. Yâsir ve Diğer Sahabiler

Kûfe olunca Hazreti Ali efendimizin etrafında tabiri caizse sahabenin hani ne o kelimemi af buyurun.

Ağırları alimleri Hazreti Ali efendimizin yanına gider.

Mesela bunlardan birisi İbn Mes'ûd Kûfe'ye yerleşir ve orada hakimlik yapar. Orada müftülük yapar, kadılık yapar. Ve normalde hazret Hazreti Ali efendimiz oraya intikal etmezden önce İbn Mes'ûd başka dikkat edin isimlere Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ammâr b. Yâsir, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Muğîre bin Şu'be, Enes bin Mâlik, Huzeyfetü'l-Yemân, İmrân b. Husayn gibi sahabiler

bunlar böyle de fıkıhta, tefsirde, ondan sonra kelamda, hadiste çok önemli sahabeler.

Bunlar normalde Hazreti Ali efendimizle beraber hatta İbn Abbâs hani Hazreti Abbâs'ın oğlu İbn Abbâs. Bunların hepsi de ne yaparlar? Kûfe'ye yerleşirler. Kûfe nerededir? Irak'tadır.

Kûfe Sahabeleri Medîne Fıkıhçılarıyla Denk: Yeni Bir Olgu

Böyle olunca bu sahabeler ve onların yetiştirdiği tabiin kendilerini Medîne fıkıhçılarıyla denk saymışlardır.

Medîne'de kalan fıkıhçılar var. Bunları da yok saymak mümkün değil. Ama normalde bu sahabeler yani bu Irak'a göçen Kûfe sahabeleri ve onların yetiştirdiği talebeler birçok konuda Medîne fıkıhçılarının yolundan değil kendi reylerini kullanmışlardır. Bu böyle tabiri caizse İslâm dünyasında önemli bir olgu ve adımdır bu.

Şimdi bütün toplumsal hayatı kuşatması lazım. O fıkıh dairesinin veya olgusunun normal tabi bu böyle bunları İslâm dünyasında dönem dönem değerlendirmek gerekir aslında. Mesela Hazreti Peygamber dönemini bir dönem.

Ondan sonra Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali'yi bir dönem sonra Emevîleri bir dönem, Abbâsîleri bir dönem, Selçukluları bir dönem ve sonra Moğol istilasından sonra örnekliyorum bunu. Mecelle'den sonraki dönem bugün geldiğimiz noktada son yüz yıllık dönem. Bunların hepsi de mesela şu anda örnekliyorum Diyânet önceden bu kadar fetva yayınlamıyordu. Bu son dönem çatır çatır fetva yayınlıyor. Yani bunlar normalde dönemsel hani irdelenmesi, dönemsel konuşulması lazım.

Peygamber Dönemi Vahyin Denetimi Altında: Bütün Sonraki Dönemlere Işık Tutar

Ve burada tabi en önemlisi Hazreti Peygamber sallallâhu.

Aleyhi ve sellem hazretlerinin devri normalde vahye dayanan ve aynı zamanda da vahyin denetimi altında olan bir dönem. O dönem tabi kaynak merkez o dönem.

O yüzden normalde İslâm'ı din bugün size din olarak İslâm'ı seçtim ve dininizi tamamladım. Bu meselede bir sıkıntı yok. O yüzden sonraki dönemlere o dönem ışık tutmuş.

«Sünnî Fıkıh Niçin Daha Gelişkin?»: İcma ve Kıyas Mekanizmaları

Şimdi neden Sünnî fıkıh daha gelişkin? Şimdi oraya gelelim. Bunu ırkçılık gibi algılanmasın. Hakkınızı helal edin baştan söyleyeyim. Ama bu gözden hani Sünnî fıkıh neden daha gelişkin? Bu tarihsel bir tespit, tarihsel bir gözlem ve tarihsel bir doğru. Sünnî fıkhın daha gelişkin olması. Çünkü Sünnî fıkıh icma dediğimiz yani topluluk ve kıyas mekanizmalarını kurmuş ve bunları devamlı olarak çalıştırmış.

Bu benim kendi şahsi düşüncem. Ne zamana kadar? Son 300 yıla kadar. Ben Osmanlı'daki son 200 yılı ve Cumhuriyet dönemini de içine alıyorum. Son 300 yıl bu mekanizma yani icma ve kıyas parlak günlerini kaybetmiş. Tabi normalde Sünnî fıkıhın en önemli özelliklerinden birisi devamlılık ve düzendir.

Sünnî fıkıh devamlılığı getirir. Aynı zamanda bir düzen içerisinde götürür onu. O düzeni kendi içerisinde kendi disiplinleriyle oluşturmuştur.

Sünnî Fıkhın «Siyasi Otoriteyle Çatışmadan Dizayn Etme» İlkesi

Ve normalde Sünnî fıkıh genel olarak siyasi otorite ile çatışmadan siyasi otoriteyi dizayn etmeye çalışır. Çatışmacı değildir. Çatışmadan dizayn etmeye çalışır. Sünnî fıkhın benimce tespit ettiğim en önemli özelliklerinden birisi budur.

Mesela hâlâ daha Anadolu insanı devletle çatışmaz. Devletle çatışanı kerih görür. Bakın devletle çatışmaz. Devletle çatışanı kerih görür. Bu hani biz Anadolu İslâmı dediğimiz bu ta Selçuklulardan itibaren Tuğrul Şâh'tan gelir bu.

Hanefîler ve İmâm-ı A'zam'ın Akıl Yürütme Metodu: «Kendi Reyim»

Şimdi böyle olunca o otoriteyle çatışmadan işlerini yürütme bir düzen içerisinde ve özellikle Hanefîler İmâm-ı A'zam'ın öğretisiyle[53] daha fazla akıl yürütürler. Hani Muâz bin Cebel'e dedi ya neyle hükmedeceksin? Kendim içtihat ederim. Dedi. İmâm-ı A'zam bunu kendisine örnek alır.

Hatta meşhurdur sözü. Biz bir meselede Kur'ân'a bakarız. Bulamazsak sünnet-i seniyyeye bakarız. Bakın orada sahabeyi bile söylemez. Bulamazsak ben kendim rey sahibiyim içtihat ederim diyor. Sahabeyi bile karıştırmıyor orada. Hani ashaba bakarız demiyor. Kur'ân'a bakarım, sünnet-i seniyye bakarım. Bulamazsam İmâm-ı A'zam'ın sözüdür bu. Kendim içtihat ederim. Diyor.

Bu tabi İmâm-ı A'zam'ın hocası da İmâm Ca'fer'in de aynı sözü var. Aynı zamanda Kûfe alimlerinden birkaç tane daha hocaları var.

Hanefîlerin Halk Pratikleriyle Uyumu: Bayındır'da Zeytin Başağı ve Pamuk Başağı

Onlar da aynı şeyi söylüyor ve Hanefiler o günkü İslâm tırnak içerisinde İslâm devletlerinin pratikleriyle uyumludur ve halkın pratikleriyle de uyumludur.

Bazen örneklerim ya ben, Bayındırlıyım. Bizim orada zeytin toplandı mı? Toplandı. Toplandıktan sonra zeytin sahibi çıktı değil mi tarladan? Başak deriz biz ona. Başak toplamak serbesttir orada. Caizdir bir de. Haram değildir. O fetvası da vardır bunun. Pamuk ekerlerdi.

Önceden pamuk toplandı. Bir kat topladı iki kat toplandı. Üç kat toplandı bitti. Millet tarlaya girer başak yapar oradan.

Yöresel Fıkıh: Muhtarın Yola Sarkan Elma Ağacı

Başak: Bunlar yöresel fıkıhtır.

Mesela Hanefiler bu yöresel fıkıhlara açıktır. Mesela bir kimsenin muhtarın elma ağacı var. Muhtarın elma ağacı yola böyle sarkmış. Muhtar diyecek ki şimdi bende öyle bir elma ağacı yok. Kimse ağzını sulandırmasın. Köye gireni vuruyoruz diyorlar. Çünkü mesela böyle kendi sınırının dışına elma ağacının dalları sarkmış yola.

Ondan alabilirsin. Yandı muhtar. Şimdi bu yöresel fıkıhtır. Hanefiler bunlara açıktır.

Şimdi o yüzden Hanefî fıkhı sadece inançla alakalı değildir. Aynı zamanda da bir yönetim tekniği koyar ortaya. Yani Hanefî fıkıh devletsiz değildir. Devlet Hanefî fıkıhsız olamaz, o noktadadır Selçuklularda.

Hanefî Metodu: İllet ve Hikmetin Değiştiği Yerde Hükmün Değişmesi

Şimdi böyle olunca normalde mesela Hanefiler bir illete bağlı, bir hikmete bağlı olduğu bilinen hükümler illet ve hikmetin değiştiği zaman o hükmü de değiştirirler.

Orada saplantı hâlinde kalmazlar.

Bir illet var, hastalık var, bir problem var. O illete bağlı bir hüküm geliştirdiler. Hükmettiler. Ama o illetin durumu, vaziyeti değişti. Değişince

hükmü de değiştirirler. Orada sabit kalmazlar. Bugünkü Hanefileri söylemiyorum ha bunlara eskiye doğru gidiyor. Eskiden bahsediyorum.

Hazreti Ömer'in Müellefe-i Kulûb Zekâtını Kaldırması: Kur'ân Ayetiyle Sabit Olan Bir Hüküm

O yüzden normalde hani böyle kamu düzenini korumak, İslâm Devleti'nde kamu düzenini korumak, hak ve adaleti gerçekleştirmek, zaruretleri gidermek maksadıyla bazı hükümlerin uygulanmasını askıya alırlar.

Bu çok radikaldir. Yani siz diyeceksiniz ki ya bir hükmü nasıl askıya alırlar? Mesela buna da örnek olarak Hazreti Ömer radıyallâhu anh hazretlerinin Kur'ân'la sabit olan gayrimüslimlere devletten zekât verilmesinin hükmünü, Hazreti Ömer efendimiz kendi zamanında kaldırmıştır[54]. İslâm güçlendi kuvvetlendi deyip, İslâm'ın bu tip gayrimüslimlerin kuvvetine ihtiyacı yoktur deyip onlara zekât dağıtılmasını kaldırır.

Hazreti Ömer efendimiz bakın dikkat edin. Kur'ân'da ayetle sabit olan bir şeyi kaldırır. Buranın altını çizelim.

Kur'ân'la sabittir. Zekât ayetinde hani ona normalde dil öyledir ya. Müellefe-i kulûb derler. Yani gayrimüslim insanlara gönlünü İslâm'a ısındırmak için onlara zekât vermek. Hazreti Ömer radıyallâhu anh hazretleri kendi sağlığında, halifeliğinde bu ayet-i kerimenin hükmünü tabiri caizse kaldırır. Der ki, «Şimdi buna ihtiyaç yok.» Ve zekât gelirlerinden bunlara herhangi bir şey verilmesine gerek de yok der. Şimdi bu bakın bir hükmü kaldırıyor.

Üç Talakın Bir Sayılması: Hazreti Ömer'in ve Kûfe İmamlarının Tutumu

Kaldırıyor derken işlemez hâle getiriyor. Mesela şimdi bir tartışma var. Öyle değil mi? Örnekliyorum. Hani bir erkek bir kadına üç talakla boş dedi. Üç talak bir talak mı sayılacak[55] yoksa üç talak üç talak mı sayılacak? Bakın tartışma var.

Şimdi neden tartışma var? Bazı hadis-i şeriflerde üç talak bir talak saydırmış. Bazı hadis-i şeriflerde üç talak üç talak sayılmış. Üç talâkı bir seferde vermeyi kabul etmemiş. Mesela Hazreti Ömer radıyallâhu anh hazretleri üç talakı bir seferde veren bir kimsenin üç talakta boş olduğuna hükmetmiş. Üç talak bir talak saymamış.

Bu normalde bakın bir içtihattır. Evlilik kurumunu korumak amacıyla hani böyle gelgitler yaşanmasın diye o normalde bir seferde üç talak verdiyse boşsun demiş.

Ama mesela hadis kitaplarından okuyorum ben de. Hani sahabeden bir kimse hanımını üç talakla boşadı. Geldi Allâh Resûlü'nün yanına. Dedi ki üç talak boşadım. Bir sefer de mi dedi. Evet öyle boşama olmaz dedi. Döndürdü onu geri gideceksin dedi. Şimdi bir temizlik müddeti bekleyeceksin. Bir talak sonu boşayacaksın. Yine bir temizlik dönemi bekleyeceğim. Bir talak daha boşayacaksın. Sonra bir temizlik dönemini daha bekleyeceksin yine sonra boşayacaksın dedi. Ama mesela Kûfe imamları, rey sahipleri bunu kabul etmediler.

Dediler ki evlilik ciddiyet isteyen bir şey. Bir kimse bir kadını üç talakta bir seferde boşadıysa boşamıştır dediler. İmâm-ı A'zam da bunun içinde. Şimdi normalde mesela işte bir kimse öldürülüyor. Aklıma gelenleri söylüyorum.

Diyet Hesabı ve Cevdet Usta Misali: Hazreti Ömer'in Yeni İçtihatları

Bir kimse bir kimseyi öldürüyor haksız yere. Haksız yere öldürünce diyet ödeyecek. Diyet ödeyeceği zaman nereden hesaplanacak? Deve hesabından hesaplanacak. Ya o zaman için bir deve, bir Mercedes veya Audi diyelim.

Bir ara deve fiyatları çok yükselmiş. Deve fiyatları çok yükselince devenin fiyatını bir yere bağlamışlar. Demişler ki bu kadar yüksek hani diyet ödenmez. Bu diyetler yüksek deve fiyatları yükselince bunu demişler. Bir noktaya bağlayalım, bir seviyeye bağlayalım demişler.

Bunun gibi mesela işte yine bu Hazreti Ömer efendimizin içtihatlarından birisidir. Mesela bir kimse arabasını aldı getirdi. Cevdet Usta'ya getirdi koydu. Cevdet Usta'da araba tamir olacak. O esnada Cevdet Usta'nın dükkanında arabada bir hasar oluştu. Dükkanda oluştu. Bu Hazreti Ömer efendimizin içtihadıdır. Cevdet o hasarı ödemek zorunda.

Evet. Bunlar böyle o güne kadar olan fıkıh literatürlerinde, kanun literatüründe olmayan şeyler. O yüzden böyle Hanefiler, Hanefiler kendilerince toplumun ihtiyacına bakıp, toplumun ihtiyacına bakıp, bölgenin ihtiyacına bakıp bölgedeki hastalıklara, illetlere çözüm üretebilmişler.

«İçtihat Mekanizması İşlevini Yitirdi»: 300 Yıllık Donma

Ben bu konuda çok muzdaribim. Şöyle muzdaribim. Ne yazık ki biz 300 yıldan beri aslında Hakan Kardeş bu İslâm'da içtihadı konuşacağız dediydi. Ben bekliyorum onun bu konudaki çalışmalarını. Çok önemli bir

konu. Çok titizlikle davranılması lazım. Bu içtihat mekanizması işlevini yitirmiş.

Bakın işlevini yitirmiş.

Şimdi Selçuklu'nun tercihi inanç mı, zorunluluk mu dediğimizde bu tercih hem inançtan kaynaklanıyor hem de devlet olarak örgütlenmenin zorunlu ihtiyacı olarak var bizde.

Selçuklunun Başlangıcı: Tuğrul Şâh ve Kardeşleri — Şehir Beylikleri

Şimdi Selçuklu'nun başlangıç noktasına baktığımızda yani nereye kadar inelim? Tuğrul Şâh'a inelim. Tuğrul Şâh'la beraber iki tane daha kardeşi var. Bunlar normalde şehir beylikleri. Öyle diyelim.

O zaman normalde işte bir halife var Abbâsîlerin içerisinde. O halife ne yazık ki hani önemini yitirmiş, ağırlığını kaybetmiş ve orada da Emevîlerden sonra Abbâsîler çok zayıf bir devlet hâlindeler. Bölük pörçükler. Etrafta birçok böyle küçücük küçücük devletçikler oluşmuş dağınık bir şeyde ve her yıl o devletçiklerin arasında savaş var.

Selçuklu Coğrafyasındaki Etnik-Dini-Mezhepsel Çeşitlilik

Bitmek-tükenmek bilmeyen savaşların içerisinde o bölgede hani Tuğrul Şâh dediğimizde Türkler, o Türklerin içerisinde komple Arap olmayan bütün ırklar Türk orada Yahûdîler var o bölgede.

Araplar var. Şîa var. Mesela bir Fâtımî Devleti kurulmuş. Bir Haşhaşîler var. Abbâsî'den kalanlar var. Farklı farklı küçük devletçikler var. Devletçikler var. Tuğrul Şâh ve kardeşleri de bu küçük devletçiklerin başında.

Bir kardeşinde birkaç tane şehir var. Tuğrul Şâh'ta da birkaç tane şehir var. Ama o kardeşlerin hepsi de Tuğrul Şâh'a bağlı. Daha henüz halifeden yani Abbâsî halifesinden tuğ ve sancak alınmamış ve Tuğrul Şâh savaştan savaşa, seferden sefere koşuyor.

Coğrafya çok uluslu, çok dinli. Çok uluslu-çok dinli ve sürekli savaşan bir ırk var. Türkler. Bunu da böyle şimdi beyan edeceğim yanlış anlaşılmasın.

«Kürtler de Türkmen Boyudur, İngilizlerden Önce Tek Kavim Vardı»

Hani burada Kürtler de var dediğinizde Kürtler Türkmen boyu onlar da Türk.

Onlara siz ayrı bir kavimsiniz diyen İngilizler.

Orada çünkü başka bir kavim yok. Yahûdîler var, Hristiyanlar var, Bizanslılar var. Yani Bizanslıların farklı farklı Hristiyanların kolları var. Süryânîler, Katolikler gibi. İşte Ezidîler var, şeytana tapanlar var. Farklı farklı orada inanışlar var.

Ama bir tarafta da Perslerden kalıntılar var. Ve aynı zamanda da Şîa başlıyor yavaş yavaş. İşte İsmâilîye takımı var, Bâtınî takımı var. Örneğin bunlar Ca'ferîlikten ayrı. Şîa'yla Ca'ferîliği ayırın. Mesela Ca'ferîlerle Bâtınîleri ayırın. Ca'ferîlerle İsmâiliyye ayırın. Ca'ferîlerle Fâtımîleri ayırın.

Böyle bir de hariciler var bölgede. Mu'tezile var bölgede kaderiyeciler var bölgede cebriyeciler var bölgede.

«Esnek Ama Disiplinli, Merkezi Meşruiyetli» Bir Hukuk Sistemine İhtiyaç

Hepsi de bunların bakın bu kadar böyle bütün her şeyin birbirine karıştığı, iç içe girdiği bir coğrafya.

Selçuklu'nun yavaş yavaş Selçuklu olmaya başladığı zamanlarda.

Şimdi böyle bir toprakların üzerinde coğrafya geniş, çok uluslu, çok dinli, çok mezhepli, çok meşrepli bir ülke. Böyle olunca oradaki sizin hukuk sisteminiz esnek ama disiplinli olmak zorunda. Bu tabirimi de hoş görün ama esnek ama disiplinli olmak zorunda.

Aynı zamanda merkezi meşruiyeti tutmak zorundalar. Yani bir merkeziyetçilik olması lazım. Devletin bir merkezi olması lazım ve devlet o merkezden yönetilmesi lazım. Öyle olunca bu hem dini olarak birçok mezhep meşrep var hem de birçok irili ufaklı devlet var. Burada fitne o zaman için tabiri caizse bulgur gibi kaynıyor boyuna. Bu fitneyi de bastıracak ideolojin olması gerekiyor.

Yunan Felsefesinin Tercümeleri ve Selçuklunun Sünnî Tepkisi

Veya fıkhın olması, kelamının olması gerekiyor.

Felsefenin de olması gerekiyor. Bâtınî dediğinizde felsefe var işin içerisinde. Ve o dönemde bir de Sokrat'tan, Aristo'dan, Yunan felsefesinden, Avrupa'dan habire çeviriler yapılıyor. Bu çeviriler yapılırken de hiç analiz edilmeden, gözden geçirilmeden kitap hâline getirilip millete okutuluyor. Hani bu ne kadar doğrudur ne kadar değildir?

O yüzden normalde bunu da uygulamıyor. Selçuklular kendilerince, tabiri caizse, Sünnîler. Yani Tuğrul Şâh döneminde İslâm dini devlet dini

hükmüne geliyor. Nasıl Bizans Hristiyanlığı devlet dini hâline getirdiyse önceden Hristiyanlar zulüm altında. Kimin zulmü altında? Yahûdîlerin zulmü altında.

O yüzden dağların tepesine kiliseler yapıyorlar. Çünkü Yahûdîler onları siz kafirsiniz deyip katlediyorlar. Hristiyanlar ne yapsınlar? Yerin altında mağaralar yapıyorlar, kiliseler yapıyorlar. Dağların en zirvesine kiliseler yapıyorlar. Çünkü bir Yahûdî zulmü var Hristiyanların üzerinde.

Yahûdî-Hristiyan Tarihi Düşmanlığı ve Bugünkü Evanjelist İttifakı

Îsâ'yı da zaten Yahûdîler o hâle getirdiler.

Çarmıha gerdiler. Şimdi onlardan ortak evanjelistler çıktı. Yahûdî-Hristiyan ortaklığı. Bu aslında Yahûdî ve Hristiyanlar en büyük düşmandır birbirlerine.

Ama müslümanlara karşı onlar şimdi birleştiler.

Öyle olunca çok ırklı, çok dinli, çok felsefeli bir coğrafya. Öyle bir coğrafya ki bakın ona Kaşkar'dan Ege Adalarına kadar ve Aral Gölü'nden Kafkasya'dan Yemen ve Aden'e kadar uzanan bir devlet. Bir imparatorluk böyle olunca ondan sonra Karahanlılar bile Selçuklulara bağlı. Karahanlılar dediğinizde onlar da büyük bir Türk devleti. Onlar da Selçuklulara bağlı.

Melikşâh Dönemi: Avrupa Tarihçilerinin Bile Desteklediği «Adalet Devri»

Öyle olunca hani en zirve noktası Melikşâh dönemidir[56].

Melikşâh döneminde bütün Avrupalı tarihçiler bunu destekler. Bir adalet devridir. Bakın adalet devridir.

Avrupalı tarihçiler Selçuklu Devleti'nin Melikşâh dönemini derler ki bir adalet devleti. Hatta Ermeniler bile Selçuklu'nun adaletinden memnundur. Bütün Selçuklu topraklarında yaşayan hangi dine mensup olursa olsun, hangi millete, hangi ırka mensup olursa olsun hepsi de Melikşâh döneminde güvendedir, mutludur. Hepsi de normalde tabir tabiri caizse can güvenlikleri, mal güvenlikleri, din güvenlikleri eman altındadır. Zaten Melikşâh öldüğünde bölge insanının hepsi de üzülür ve devletin teşkilatı Melikşâh döneminde Nizâmülmülk'e verilir.

Nizâmülmülk: Sadece Vezir Değil, Devlet Kurucu — Siyâsetnâme'nin Önemi

Şimdi Nizâmülmülk'e geliyoruz. Tabi Nizâmülmülk çok gayretli bir kimsedir. Alim bir kimsedir. Normalde ilmi ve kültürel faaliyetleri zirvede bir kimsedir ve Nizâmiye Medreseleri'ni kurar.

Nizâmiye Medreseleri dünya çapında şöhrete kavuşur[57]. Hem ahlaki noktada, hem devlet yönetiminde, hem iktisadi noktada hem de normalde ticari hayat açısından muhteşem gelişmeler olur.

O yüzden hani Nizâmülmülk'ün devlet açısından Siyâsetnâme'si[58] gerçekten bütün devlet insanlarının ve devlet adamlarının okuması ve uygulaması gereken bir şeydir. Ben bazı bölümlerini zaman hani göz gezdiriyorum zaman buldukça. Yani gerçekten o zamandan bu zamana ışık tutan bir siyasetnamesi var.

O yüzden sadece vezir olarak görmek mümkün değil. Bir devlet kurucusudur. Nizâmülmülk.

Nizâmülmülk'ün Diğer Vezirlerden Farkı: «Devlet Gücüyle İdeolojiyi İç İçe Yaşatmak»

Ve normalde Nizâmülmülk'ün diğer vezirlerden ayıran en önemli özelliği devlet gücüyle tabirimi hoşgörün ideolojiyi iç içe yaşatmasıdır.

İdeoloji nedir? Devletin bir ideolojisi, bir hedefi olmalı ve Nizâmülmülk bunun ikisini harmanlamış, bunun ikisini birleştirmiş bir insandır.

Ve Nizâmiye Medreseleri'ni devletleştirerekten yani akçeli hâle getirerekten devletin memurları vardır orada. Bu noktada ilmi kamusal alana yaymak ve normalde kılıcın yetmediği, çünkü kılıç yetmez. Kılıcın yetmediği yerde zihinle, ahlakla, fikirle insanları yönetmeye çalışır. Nizâmülmülk'ün felsefesi budur. Yani Nizâmülmülk'te sadece devletin gücünü kullanıp insanları yönetmek yoktur.

İşin içerisine ilim girer, irfan girer, ahlak girer. İşin içerisine insanların bireysel özgürlükleri girer. Girer; yani sadece devletin kılıç zoruyla bir şey yaptırması söz konusu değil.

Gazâlî'nin Keşfi: Tesadüf mü, Stratejik Seçim mi?

Geldik şimdi Gazâlî'nin keşfi tesadüf mü yoksa bir stratejik bir seçim mi?

Gazâlî'nin keşfi. Gazâlî'nin bir ilmi derinliği var. Bunu yok saymak mümkün değil. Ama Gazâlî'de en önemli olgulardan birisi kriz

dönemlerinde devletle dini ve dindarları bir araya getirip düzeni meşrulaştıran bir kimsedir.

Bunlar tartışmaya açıktır. Yani diyeceksiniz ki ya düzeni meşrulaştırıyor. Evet meşrulaştırmış. Bugünden biz o güne baktığımızda eksik yönlerini görebiliriz. Ama devletin içinde Fâtımîler var. İçeride Bâtınîler var. İçeride İsmâilîler var.

Haşhaşîler var. Dışarıda Batı'da Bizans var. Şîa var bir tarafta. Bir tarafta Abbâsî'den kalıntılar var. Biraz daha böyle Selçukluların güneydoğusuna doğru gittiğimizde Selçuklu'nun dışarıda da içeride de uğraştığı, savaştığı çok alan var.

Gazâlî'nin Rolü: Sünnîliği «Ortodokslaştıran, Sistemleştiren»

Öyle olunca o kriz dönemini döneminde devleti meşrulaştıran, meşruiyete çeken ilmiyle felsefeyi sınırlayan, yok eden değil. İlmiyle felsefeyi sınırlayan Bâtınîleri eksi etkisiz hâle getiren şimdi mesele yanlış anlaşılmasın diye kelimeyi yuttum ama yutmayayım. Sünnîliği biraz da ortodokslaştıran, ortodokslaştıraraktan sistemleştiren bir Gazâlî.

Bunu normalde ben eleştiriye açık bir insanımdır. Çünkü o zaman için Selçuklular... bunu hep söylerim. İslâm dininin ayakta durmasının en büyük etkenlerden birisidir. Ben hâlâ daha derim.

İslâm şu anda bir fikri planda, mezhebi planda, felsefi planda ayakta duruyorsa Selçuklulara dua etmek gerekir. Çünkü yani o günkü Abbâsîlere baktığımızda Emevîlerden sonra yani Emevî ve Abbâsî ikisini bir nitelendirdiğinizde ne yazık ki İslâm dünyasının elle tutulur bir tarafı kalmamıştır.

«Maskot Gibi Halife» ve İslâm Dünyasının İç-Dış Sıkışıklığı

Etkisiz, yetkisiz, gücü kuvvet olmayan, çok özür dilerim ama maskot gibi duran bir halife baskılara direnemeyen, ordusu olmayan, gücü olmayan bir halife vardır. Ve devlet başkanı ayrı, halife ayrı. Arada bazen çatışıyorlar ve İslâm dünyası içinde yükselen Bâtınîliye, içinde yükselen İsmâilîye'ye, içinde yükselen Haşhaşîliye, içinde yükselen Fâtımîliye bunlarla baş edemez hâlde.

Dışarıda Bizans ikide birde saldırıyor.

Haçlı seferleri var. Birçok ufak tefek aşağıda, yukarıda, yanda, sağda, solda mesela habire savaşan bir Selçuklu var. Ve her şeyiyle bütün o gün için bütün dış etkenler İslâm'ı boğmak için mücadele ediyorlar. Buna bir de o günün Ca'ferîlerle Şîa'yı ayırıyorum tekrar. O günün bir kısım Şîa örgütlenmeleri de bunların içerisinde.

«İslâm Dünyası Selçuklulara Çok Şey Borçlu»

Böyle olunca ben hâlâ daha derim ki İslâm hani Selçuklulardan Osmanlılara geçerken İslâm dünyası Selçuklulara çok şey borçlu. Yani dolayısıyla Türklere bakın dolayısıyla Türklere o yüzden şu anda İslâm dünyası İslâm olarak, müslümanlar olarak hâlâ daha adı anılıyorsa bunda Selçuklular payı çok fazla.

Tabi Gazâlî bu manada bir taraftan filozoflara cevap verirken bir taraftan da itaat konusunda, bir taraftan da ahlaki konularda siyasetçilere eklemler yapar. Halka da bu noktada öğretiler içerisindedir. O yüzden Sünnî fıkıh burada hem ahlakı kendi içerisinde içselleştirir hem de devlet düzeni açısından devlette de içselleştirir.

Siyâsetnâme'den Alıntı: «Padişahlarda Olmazsa Olmaz Şey Dindir»

Din ve devlet kardeştir kuramı o zaman Büyük Selçuklu zamanında oturur ve yerleşir.

Nizâmülmülk'le başlar, Gazâlî ile devam eder. Mesela Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'sinden size şimdi yine bir paragraf okuyayım.

Padişahlarda olmazsa olmaz şey pür pâk, tertemiz dindir. Zira din ve hükümdar birbirlerinin kardeşi gibidir. Hükümdarın vatanında bir kargaşa baş gösterince dinde bundan zarar görerek bozgunculara ve dini eğrilere gün doğar.

Keza dinde bir fesat vücuda gelirse memlekette nizam kalmaz. Ve dahi mayası bozuklar palazlanarak padişahın itibarını sarsarlar. Kalpler kararır, sapkınlık ayyuka çıkar ve asiler galebe çalar. Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'sinin sekizinci faslında düşüncesi budur.

Gazâlî'den Alıntı: «Din Esastır, Devlet Koruyucudur»

Bu düşünceyle Nizâmülmülk din ve devletin ayrılmasının mümkün olmadığını, ayrılamayacağını, ayrıldığı takdirde ülkede karışıklıkların çıkacağını emniyet ve asayişinin asayişin ortadan kalkacağına inanır. Gazâlî de onun devamı olarak din ve devletin ayrılmaması gerektiğini söyler.

Şimdi de Gazâlî'den alıntı.

Din ve devlet ikiz kardeştir. Din esas, devlet koruyucudur. Esası-temeli bulunmayan bir bina yıkılmaya mahkum olduğu gibi muhafızı bulunmayan şeyler de yok olmaya mahkumdur. Dünya düzeni için hükümdarın varlığı zorunlu olduğu gibi ahiret saadetini kazanmak için de din zorunludur.

İnsanlar çeşitli sınıflarıyla, içinde bulundukları muhtelif durumlarıyla, arzularıyla ve birbirine aykırı görüşleriyle başa bırakılsalardı ve aralarında görüşüne hürmet ve itaat edilen ve onları bir fikir etrafında toplayabilecek güçte bir kimse bulunmasaydı şüphesiz hepsi de en son ferdine kadar helak olurdu.

Bu hastalığın ilacı ise ancak bu dağınık ve birbirine aykırı fikirleri bir araya getirebilecek çeşitli görüşlere sahip insanları bir fikir etrafında toplayabilecek güce-kudrete sahip ve kendisine itaat edilen bir sultanın varlığıdır. Bu da bize gösteriyor ki dünya düzeni için sultanın varlığı, din düzeni için de dünya düzeni zorunlu olduğu gibi ahiret saadetini kazanmak için de din düzeni zorunludur der Gazâlî.

Şimdi siz buna diyebilirsiniz ki ya böyle bir şey olabilir mi? Şimdi buradan Gazâlî'yi bu konuda eleştirmek basit. Evet, çok basit.

Haşhaşî Belasından Kurtulmak: Devlet-Din Bütünlüğünün Zorunluluğu

Ama o günkü coğrafyada, devletin o günkü durumunda ve içeride ve dışarıdaki etkenlere baktığımızda o zaman Gazâlî'ye hak verir insan.

Gazâlî o yüzden dinle devletin kardeşliğinin bir zorunluluk olduğunu hem dünyevi hem de uhrevi mutluluğun böyle bir kardeşliği gerektirdiğini ifade eder. Hem Nizâmülmülk'ün yaşadığı dönemde hem de Gazâlî'nin yaşadığı dönemde Bâtınîlik, Haşhaşîlik ve bazı felsefi akımlar dinin özüne zarar vermeye başlamıştır.

Toplumda huzursuzluğa neden olmuştur. Toplum huzursuz ve normalde bu sebeple din için devlet, devlet için de din olmazsa olmaz olarak görülmüştür o gün için.

Haşhaşî belasından kurtulmak hem devletin hem de dinin birlikteliği için zorunlu hâle gelmiştir. Böyle olunca Türk-İslâm topluluğunun bütünlüğünün bozulmaması için din ve devlet arasındaki bağı ilk dönemlerde olduğu şekline getirmek için gayret etmişler. Dinin ve devletin idaresinin aynı liderde olması gerektiğini ifade etmişler.

Ben kendimce bu tespitleri yaptıktan sonra diyorum ki kendimce o gün için doğru yapmışlar. Bakın din ve devletin bir merkezde olması zaten Tuğrul Şâh'tan sonra Melikşâh halifeliği de alır. Tuğrul Şâh halifeye normalde kendi kız kardeşini verir, evlendirir ve tabiri caizse halife maskot hâlindedir. Yani Tuğrul Şâh'ın emrinde gibidir.

Negatif Tespit: «İlmi Çoğulculuğun Daralması, Mezheplerin Sertleşmesi»

Böyle olunca Gazâlî ile beraber bunların negatif yönleri de var bunları da konuşmazsam haksızlık yapacağıma inanırım.

İlmi çoğulculuk diye nitelendirdiğimiz bugün için ilmi çoğulculuk daralır. Evet. Bunu bir böyle öz eleştiri gibi alalım. Gazâlî ile beraber mesela mezhepler arasındaki sınırlar sertleşir biraz. Bunlar benim negatif olarak tespit ettiğim şeyler.

Sorgulama biraz kalkar ortadan. Sorgulamanın yerine iç disiplin alır. Bunlar dönemin getirdiği o dönemin getirdiği sıkıntılardan kaynaklanır. Ama mesela o sıkıntılara rağmen bu biraz hayalperestlik gibi algılanabilir. Ben mesela ilmi çoğulculuğun daralmasını çok gönlüm arzu etmezdi. Yani o ilmi çoğulculuk oysa daha iyiye, daha ileriye, daha güzele götürebilecek bir şeydi. Veyahut da hani mezhepler arasındaki keskin sınırlar-çizgiler bazı şeyleri yönetmekte zorlandığına inanıyorum.

Mesela şu anda da o keskin çizgilerin olduğuna inanıyorum. Bu İslâm dünyasının en büyük hastalıklardan bu hastalıklar devam ediyor. Biz ilmi çoğulculuktan uzağız.

Bugünkü Ortodoksluk: «Kadın Tek Başına Seyahat Edemiyor» Tartışması

İlmi çoğulculuktan ama heva ve hevesten değil, nefsin öngörülerinden değil. İlmi çoğulculuk dedim. Bir şeyde gerçekten ilim noktasında bir şey getiriyorlar ortaya. Bunun bunda biz şu anda da İslâm dünyası bu noktada çok kısır. Şu anda da çok kısır.

Mesela dedim ya Gazâlî ortodokslaştı biraz Gazâlî'den sonra dedim. Evet. Şu anda Ortodoksluğun tam göbeğindeyiz biz. Yani şu anda mesela İslâm dünyası bir kadının bu çok acı şeyler bunlar bir kadının tek başına seyahatini halledebilmiş değil. Mesela burada ortodoksluk bir noktadayız. Bunu bazen örnekliyorum ya Eskişehir'de üniversitede konferanstayım.

Kızlara sordum. Kızlar hanginiz buraya dedim babanız getirdi? Yani yaklaşık o salon bin kişilik vardı herhalde değil mi? O sohbete gelen var mı? Eskişehir'e gelen var mıydı? Bin kişilik daha mı fazlaydı? Evet. Kocaman bir salondu çünkü «Bizi babamız getirdi» diye iki kız elini kaldırdı. Geri kalan kızların hepsi de bindi otobüse geldi. Şimdi yukarıda bayan kardeşler var. Bursa dışından gelenler otobüse binip geldiler.

Hanefî'ye göre haram işlediler. Bakın biz bunu kıramıyoruz şimdi. Ha ben kırıyorum. Ben nasıl kırıyorum? Diyorum ki bu konuda işte şu hadis var, şu hadis var, şu hadis var, şu olay var. Yol güvenliğiniz varsa gidebilirsiniz diyorum. Ama o kitaplarda o içtihat duruyor mu? Duruyor. Kadın umreye gidecek.

Tek başına umre olmaz diyorlar ona. Gidemezsin. Yol güvenliği varsa gidebilirsin diyorum. Hadis-i şerif var. Öyle bir zaman gelecek ki filanca yerden bir kadın tek başına buraya Beytullâh'a tavafa gelecek, hacca gelecek diyor. Burada söz konusu olan yol güvenliği. Yol güvenliği varsa siz seyahat edebilirsiniz diyorum.

Ama mesela o Sünnî kesimdeki veya Şîa'da da bu ortodoksluk var. Yani İslâm dünyasının şu anda bütün mezheplerinde ortodoksluk var. Hâlâ daha biz Şâfiîlerde kadın erkeğe dokundu. Abdesti bozuldu mu bozulmadı mı bunu tartışıyoruz. Ama bu normalde.

Kısa Vadede Fayda, Uzun Vadede Durağanlık: Fıkıhta 300 Yıllık Donma

Nizâmülmülk ve Gazâlî ile bir fayda sağlanmış o zaman için. O fayda ne? Yani kısa zamanda bir devlet ve millet arasında bir istikrar oluşmuş. Ama uzun vadede kabul edilir-edilmez benim nazarımda Allâh beni affetsin. Bu hem fıkıhta hem böyle bilhassa fıkıhta bir durgunluk yaşanmış. Biz o durgunluğu hâlâ daha yaşıyoruz. Bu ama hani Gazâlî ile başlayan bir durum değil bu.

Bu normalde Gazâlî'den sonra devam eden bir durum. Yani siz o gün krizi yönetmek için belirli kaideler, kurallar koyuyorsunuz. O kriz dönemi bitiyor.

Kriz dönemi bittikten sonra da o kural ve kaidelere devlet başkanları kendi makamlarını korumak için kriz dönemindeki kural ve kanunları kendi heva ve heveslerini kullanıyorlar. Oysa o kriz döneminde o krizi aşmak için o günkü olaylara münhasır verilen fetvalardı veyahut da durumdu.

«Olağanüstü Hâl'in» Sürekli Hâle Gelmesi: Devletin İşine Geliyor

O hâl geçtikten sonra hani olağanüstü bir hâl diyoruz ya. Olağanüstü hâl geçtikten sonra onların değişime-dönüşüme tabi tutulması gerekiyordu ama değişime-dönüşüme tabi tutulmuyor. Devam ediliyor. Halbuki o kriz kalmamış. O kriz kalmadığı hâlde neden o kriz varmış gibi davranılıyor?

Bu da devlet bürokrasisinin ve devleti yöneten kimsenin işine geliyor. O zaman biz o duruma baktığımızda tarihsel olarak doğru, ben tarihsel

olarak doğru görüyorum. Yani bunda bir sıkıntı yok. Devlet yapısı açısından da isabetli görüyorum. Yine bunda da bir sıkıntı yok. Ve tarafsız da değil o zaman için bu yapı.

Bunu tarafsız da görmüyorum. Yani devletin ihtiyaçlarını merkeze alan biraz insanların düşünce özgürlüğünü kısıtlayan bir yapı var. O gün için geçerli ama bunda bir sıkıntı yok. O gün için geçerli.

12 Eylül Anayasası Misali: Krizin Bittiği Hâlde Anayasanın Sürmesi

Hani bu şuna benziyor.

Hani 12 Eylül döneminde böyle adı sıkı yönetim olarak konulmuş ama sıkı yönetim denilen şeyin hani sıkı yönetimler devleti korumak için vardır. Sıkı yönetimler halkı korumak için değildir.

Devlet otomatikman kendini korumak için sıkı yönetim ilan eder. Halkı korumak için değil. Ve sonra sıkı yönetimin arkasından bir ihtilal olur. Yani devletin içerisindeki bir güç ihtilal eder. İhtilal yaptıktan sonra yine devleti korumak için yeni bir anayasa çıkarır. Aslında o kriz yoktur artık. O tehlikeler yoktur ama o anayasa orada kalır. Şimdiki olduğu gibi.

Şimdiki olduğu gibi. Nedir? İşte 12 Eylülcülerin yaptığı bir anayasadır. 12 Eylülcülere ülkücüler karşıdır, solcular karşıdır, komünistler karşıdır. İslâmcı veya dinci adına ne derseniz deyin, İslâmî cemaatler ve cemiyetler karşıdır ama hiç kimse değiştiremez. 60 ihtilalinde değiştiremedikleri gibi 12 ihtilalinde bir anayasa olur. Yine hiç kimse değiştiremez. Bu tipik bir ortodoks bir durumdur.

Aynı şey Gazâlî'den sonra da söz konusudur.

Gazâlî Felsefesi İşlevini Yerine Getirmiş: Devlete Düzen, Topluma Bütünlük

Onların normalde yaşadığı zaman dinle milletin birlikteliği, dini kurumların oturması, yerleşmesi, toplumun bütünlüğünün bozulmaması işte bu tip krizlerin aşılmasında Nizâmülmülk ve Gazâlî felsefesi işlevini yapmış, yerine getirmiş. Devlete bir düzen lazımdı.

Devleti düzene oturtmuş. Normalde bir otorite lazımdı. Otorite oturmuş. Bunlara uygun cevabı veren Gazâlî olmuş. Felsefeyi Kur'ân-sünnet bilgisiyle çepe çevre sarmış tabiri caizse. Onun çevresini oluşturmuş. Çünkü Tehâfüt'le bunu yapmış[59]. Tehâfüt yazılmasaydı, İslâm dünyası felsefecilerin boğuntusuna uğrardı.

Gazâlî ile beraber hani Sünnî dini, Sünnî din anlayışı ve yaşantısı sistemleşmiş. Ahlakı, fıkhı, akaidi, siyaseti birleştirmiş Gazâlî.

Gazâlî'nin En Önemli Hizmeti: Tasavvufu, Sufiliği Meşrulaştırmak

Ama Gazâlî'nin bence en önemli hizmetlerinden birisi hizmet olarak nitelendiriyorum bunu.

Tasavvufu sufiliği meşrulaştırmış ve meşrulaştırırken onu da Kur'ân ve sünnete bağlamış. Devleti ahlakileştirmiş. Yani devlet ahlaksızlıktan kurtulmuş. Şimdi devlet ahlaklı olursa toplum ahlaklı olur.

Devlet ahlaksız olursa toplumda siz ahlakı oturtamazsınız. Yani devlet rüşvet alırsa bu insanlar işlerini görmek için rüşvet verirler. Devlet rüşvet almazsa insanlar rüşvet veremezler.

Ahlakilik devlette başlar. Gazâlî bunu Nizâmülmülk'ten sonra bunu oturtmuş, yerleştirmiş. Siyasetçileri dinle erdemleştirmiş. Yani devlet başkanları veyahut da siyasetçiler, devlet idare eden bürokratlar erdemli insanlar hâline gelmiş. Yani fitneyi durdurmuşlar.

Felsefik olarak ve normalde Gazâlî'nin tespit ettikleri bunların en önemli özelliklerinden birisi devleti zorbalıktan çıkarmış ahlakileştirince. Yani Gazâlî'nin yönteminde devletin zorbalığı yok.

Zorba Devletlerin Kırılganlığı: Emevî, Abbâsî, Memlûk Misalleri

Zorbalığı olmayınca devlette kırılganlık da yok. Çünkü zorba devletlerde kırılganlık vardır.

Mesela o Abbâsîlerde zorbalık var, kırılganlık yaşıyorlar. Memlûklerde zorbalık var, kırılganlık yaşıyorlar. Mesela Emevîlerin son kısmında Yezîd'den sonra zorbalık var. Kırılganlık yaşıyorlar.

Eğer devlet zorba olunca çünkü kırılganlıklar fazla olur. Zorba bir devlet var. Yani devlet kendi felsefesini, kendi inancını veya kendi durumunu halka zorla kabul ettirirse kırılganlık olur. Yani bir taraftan devlet çatırdamaya başlar. En önemli zorba devletlerin çektiği sıkıntı budur. Eskiden de yeni yeniden de.

Gazâlî Bir Dengeleyici: Devlete Sınır Çizen, Ferde Sınır Çizen

O zaman Gazâlî'ye baktığımızda Gazâlî bazı meselelerde engelleyici gibi değil dengeleyici gibi durur kendi zamanında.

Devletle fert ilişkisini dengeleyen, devlete sınır çizen, ferde de sınır çizen bir olguya sahiptir Gazâlî.

Bence böyle olunca daha böyle kendi zamanında devletle milleti barıştıran alim, devletçi, topluma faydalı, son dönemde sufi bir kimsedir.

Kendi zamanında kendince o günkü şartlarda ihtiyaca binaen ben bunun bir ilahi el yordamıyla olduğuna inanıyorum. Çünkü müslümanların bir çatının altında ayakta durması gerekiyordu. Cenâb-ı Hak bu Kûfe alimlerinin terbiyesini almış. Bir topluluğun içerisinden bunları çıkarmış.

Buradan Sonra Devam: Anadolu'daki İslâm'ın Şekillenmesi

Anadolu'daki İslâm nasıl yavaş yavaş şekilleniyor?

Cüveynî'nin vefatından sonra Gazâlî Nizâmülmülk himayesine girer ve ona birkaç proje verilir. Saf fıkhın güçlenmesi için kullan. Hem dinen hem fikren hem de siyaseten büyük bir tehlike olan Bâtınîliğe karşı bir reddiye yaz[60]. Gazâlî bunun hakkını verir. Bir süre sonra Bağdat'a atanır. En üst ilmi makam olur. Halife kadar ünlenir.

Ama bir proje adamıdır. Devlet bürokrasisi emreder ve yerine getirir. Bordrolu din adamı olmuştur. Daha sonra bunun pişmanlığını duyar ve itiraf eder. Buradan inşâallâh önümüzdeki hafta devam edeceğiz. Anadolu'daki İslâm'a gireceğiz ve Gazâlî'nin üzerindeki bu tip eleştirilere de cevap vermek değil derdimiz.

Gazâlî'nin Olumlu-Olumsuz Yönleri: «Din Alimi mi, Devlet Memuru mu?»

Bu noktada Gazâlî'yi kendine münhasır kendi zamanından bakabildiğimiz kadar bakıyoruz.

Herkesin olduğu gibi Gazâlî'nin de olumlu yönleri var, olumsuz yönleri var. Hata yaptığı yerler var, yapmadığı yerler var. Hepimiz için geçerli bu.

O yüzden Gazâlî eleştirilecekse de eleştirilmesi gerekir ki ders çıkaralım. Bugünle ders çıkaralım. Yani bu konuda ben Gazâlî'yi eleştirenlere reddiye yapma noktasında değilim. Böyle de algılanmasın mesela. Yani bunu böyle algılarsak da bu sefer hakkını yemiş oluruz eleştirenlerin.

Yok biz bu noktada hani bir İslâm alimidir. Son dönem sufidir. Herkes gibi eksiklikleri ve fazlalıkları vardır. Herkes gibi yanlışlıkları vardır. Mesela işte devlet tarafından atanması, devletten akçe alması mesela İmâm-ı A'zam'ın uyguladığı bir şey değildir.

Örnek İmâm Muhammed'in yolu da değildir. Mesela Serahsî'nin yolu da değildir.

Bursagaz'ın Cuma Hutbesinde Okunması: Bordrolu Din Adamlığı Misali

Şimdi böyle baktığımızda yani bu açıdan baktığımızda sen hani din alimiysen devletten maaş almaman lazım. Ama sen bir devlet memuruysan devletten maaş alabilirsin. Bu ayrı bir mesele.

O zaman Gazâlî'ye bakarken bir din alimi tarafından bakacağız. Bir de devlet memurluğu tarafından bakacağız. O zaman mesela işte devlet sana maaş veriyor. Ne diyor? İşte cuma günleri bu hutbeyi okuyun diyor. O hutbeyi okuyorsun orada. O hutbe topluma faydalı mı değil mi? Nereye kadar faydalı? Nereye kadar faydasız? İrdeleyemiyorsun. Bugünkü sistem bu. Hani normalde çarşının içerisinde cami var.

Çarşının içerisindeki cami hani örnekliyorum beraber gittiydik ya seninle cumaya. Bursagaz'ın duyurusunu okuyor camide. Bir hafta önce de ne o organ bağışıyla alakalı okuyordu. Ben oturdum yerden bağırdım. Dedim öldüğüne kim hükmediyor? İmâm böyle gözünün üstünden baktı. Ha Mustafa Özbağ döndü cemaate. Cemaat bize veriyorlar biz de okuyoruz dedi. Beraberdik değil mi seninle? Tabi o da diyor ki sen burada bari rahat dur diyor bana. Bir daha seninle cumaya gelmeyeceğim diyor.

«Bursagaz: Lodos Gelecekmiş, Bacalarınızı Temizleyin»

Haftasına gene aynı camiye gittik.

İmâm ne okuyor? Bursa'ya lodos gelecekmiş. Lodos geleceği için bacalarınızı temizleyin. Ben tam gene müdahale edeceğim. Bir şey diyeceğim. Cemaat oradan baktı. Sevgili cemaat diyeceksiniz ki dedi, biz Bursagaz'la alakalı ne okuyoruz burada? Bize gönderiyorlar. Biz okuyoruz dedi gene. Şimdi bununla kıyasladığınızda baktığınızda ortaya bambaşka bir şey çıkıyor.

Gazâlî'ye de baktığımızda devletin elemanı. Evet. Akçeli elemanı yani devletin bürokratı. Ha doğru yaptıkları var, eğri yaptıkları var, kısa yaptıkları vardır, uzun yaptıkları vardır. Ama buranın altını çizelim. Devletin elemanı.

Ha devlet kötüdür, iyidir, doğrudur, yanlıştır orasına bakmıyorum. O ayrı bir mesele.

Rabbim bizi affeylesin inşâallâh. (Âmin.) Allâh izin verirsin inşâallâh. Önümüzdeki hafta az önce okuduğum bölümden devam edeceğiz inşâallâh. Allâh izin verirse.

SELÇUKLU MEDENİYETİ VE ANADOLU İSLÂMI
(3 OCAK 2026)

Geçen Haftanın Özeti: Gazâlî'ye Verilen «Bordrolu Din Adamı» Projesi

Geçen haftadan kaldığımız yerden devam edeceğiz Gazâlî sohbetlerine inşâallâh. Hakan Kardeş rahatsızmış mesaj attı. Gelemeyeceğim diye. Rabbim şifa versin inşâallâh. (Âmin.)

Bir pasajı geçen hafta okumuştuk. Tekrar inşâallâh okuyalım. Buradan devam edelim. Anadolu'daki İslâm nasıl yavaş yavaş şekilleniyor?

Cüveynî'nin vefatından sonra[61] Gazâlî Nizâmülmülk'ün himayesine girer[62] ve ona birkaç proje verilir. İlmini safi fıkhın güçlenmesi için kullan. Hem dinen hem fikren hem de siyaseten büyük bir tehlike olan Bâtınîliğe karşı bir reddiye yaz[63]. Gazâlî bunun hakkını verir. Bir süre sonra Bağdat'a atanır. En üst ilmi makam olur. Halife kadar ünlenir.

Ama bir proje adamıdır. Devlet bürokrasisi emreder ve yerine getirir. Bordrolu din adamı olmuştur. Daha sonra bunun pişmanlığını duyar ve itiraf eder. Okuduğumuz pasaj buydu. İnşâallâh bu pasaja böyle adım adım yine aynı Mesnevî sohbetlerindeki gibi böyle hani orada beyit beyit devam ediyorduk. Burada paragraf paragraf da inşâallâh devam edeceğiz. Anadolu'daki İslâm nasıl yavaş yavaş şekilleniyor?

Türklerin İslâm'a Girişi: Emevî Zulmünden Kaçan Ehlibeyt Vesilesiyle

Tabi Anadolu'daki İslâm'a gelmezden önce yani İslâm henüz daha Anadolu'ya gelmeden Türklerin müslüman olması[64]. Bu bir süreç ve Türkler normalde müslüman olduktan sonra denilebilinir ki işte ilk böyle devlet olarak İslâm'ı kabul edilişi normalde Sultan Tuğrul zamanında denir ama ondan önce Çağrı Bey. Çağrı Bey'den de önce Türkler normalde ta Emevîler zamanında yavaş yavaş İslâm olmaya başlamışlardır. İslâm olmalarına en büyük etken Emevîlerin baskısından ve zulmünden Orta Asya'ya doğru hicret eden ehlibeyt ve ehlibeyti sevenlerle[65] İslâm'ı tanırlar ve tanışırlar.

Ve normalde Türklerin İslâm olması bu açıdan bakacak olursak hani yakın tarih olarak Hazreti Ali radıyallâhu anh'den sonradır.

Ama bir çıt geriye doğru gidersek yani Türkler İslâm'la Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri zamanında tanışmışlardır. Daha ileriye gidersek bu sosyal medyada çok tartışıldı. Ben bunu böyle söyledim diye. Bu ben tartışılsın diye konuşmadım.

Türkler Hazreti Nûh'tan İtibaren İslâm Üzere mi? — «Bütün Dinlerin Temelinde İslâm Vardır»

Türkler Nûh'un oğlundan itibaren İslâmdırlar.

Çünkü, İslâm'dır derken Muhammedî İslâm noktasında değil. Burada inançları, kültürleri, yaşam tarzları, ibadet şekilleri. Normalde Âdem'den itibaren hepsi… Bütün dinlerde şunu bir not alalım. Bütün dinlerin temelinde İslâm vardır. Sapkın dinlerin temelinde dahi İslâm vardır. Sonradan onlar yoldan çıkmıştır. Şimdi bugün müslümanların yoldan çıktığı gibi.

Bugün müslümanlara baktığımızda büyük bir kısmına baktığımızda yaşadıkları ayrıdır, inandıkları ayrıdır. Tabi Âdem'den itibaren Türkler bu noktada hani Nûh'tan itibaren müslümandırlar. Bu manada İslâmdırlar. Tabi zaman içerisinde değişik değişimlere, kültürlerin etkisinde kalmış filan. Bu uzun tarihi bir mesele ama resmi olarak işte Çağrı Bey zamanında çağrıdan önce hatta devlet bazında İslâm olmaya başlarlar.

Önceden Türklerde normalde şehir devletleri de vardır. Yani Kaan veya Hakan sonradan sultan ismini alır. İslâm'dan önce Kaan'dır, Hakan'dır, beydir. Yani devlet başkanı odur. İsmi odur, lakabı odur. Normalde işte baba ölür, baba hani büyük Kaan, büyük bey ölür. Kaç oğlan var? Üç oğlan var. Ülke üçe bölünür. Birkaç şehir elinde bir tane şehir olan, birkaç şehir olan böyle beylikler vardır. O normalde çünkü kağanın veyahut da beyin oğulları vardır. Oğlanlar belirli bölgelerde beylik yaparlar. Bu o zaman için şehir devleti bunlar. Bu normalde Avrupa'da da şehir devletleri vardır. Yani sonradan Bizans'ın çatısı altında toplanırlar. Zaman zaman büyük imparatorluklar kurulur. Ama o büyük imparatorluklar yıkıldıktan sonra da Avrupa'da da Asya'da da küçük şehir devletçikleri türer. Hep türer.

O zaman için Türklerde de mesela böyle küçük şehir devletçikleri var. Küçük dedim hani bugün işte yedi bölge ya Türkiye mesela yedi bölgeye ayrılmasının ayrı tarihi bir geldisi vardır onun. Böyle yedi bölge düşünün, yedi beylik düşünün. Bunun gibi.

Emevî-Abbâsî Dönemi Anadolu Müslüman Köyleri: Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Arap Camii

Tabi Türklerin İslâm'la tanışması tarih içerisinde böyle devam ederken Tuğrul Bey zamanında[66] artık devletin dini İslâm'dır.

Ama henüz daha o zaman Anadolu'da ta Emevîler ve Abbâsîler zamanından kalma küçük küçük müslüman köyler vardır. Mesela işte Emevîler zamanında Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretleri[67] İstanbul'un fethi için gelinir.

Mesela muhasarayı kaldırmak için Bizanslarla anlaşma yapılır. Bizanslarla anlaşma yapılır. Surun dışında hâlâ Arap Camii vardır[68] ya İstanbul'da. Ben yerini bilmiyorum ama ismini biliyorum. Mesela Arap Camii ta Emevîler zamanından kalmadır.

O zaman için o muhasarayı kaldırmak için anlaşma yaparlar. İşte şu kadar buraya bizim insanımız burada oturacak, yerleşecek. Bir köy gibi düşünün. Hukukları kendine ait olacak. İslâm hukuku camileri olacak, tekkeleri olacak, medreseleri olacak. Bu anlaşmayla muhasarayı kaldırırlar. Tabi o Bizanslılar ne zaman böyle bir kargaşa çıktı? İlk kılıçtan geçirdikleri kimseler bunlardır. Yani o orada konuşlanan müslümanlardır.

Türklerin Anadolu'ya İslâm Öncesi Geliş Süreci

Şimdi öyle olunca hani Anadolu'ya Türklerin ve müslümanların gelişi İslâm olarak müslümanların gelişi Emevîler zamanında ama Türklerin Anadolu'ya gelişi çok eski.

Irk olarak baktığımızda bunlar normalde İslâm öncesi Türkler Anadolu'ya gelirler. İslâm öncesi bu ayrı bir konuşma, ayrı bir tartışma. Şimdi bizim okullarımızda gerçek tarih öğretilmez.

Adı Millî Eğitimdir ama o gerçek tarih bizim okullarda öğretilmez. Siz tarihinizi bilirseniz, bilirseniz uyanırsınız. Çünkü ne olduğunuzu, kimliğinizi, kişiliğinizi görürsünüz. Kimliğinizi-kişiliğinizi görürseniz birer böyle cihatçı olur çıkarsınız veyahut da savaşkan bir millet olduğunuzu görürsünüz.

Yani Türk milleti savaşkan bir millettir. Savaşçıdır. Tarih boyunca hep savaşmıştır. Hani Avrupalılar barbar diyorlar ya Türklere. Avrupalılar hâlâ da Türklerden korkarlar ve barbar görürler. O yüzden sizi biraz daha böyle ehlileştirecekler.

«Türk Erkeklerinin Yumuşatılması Projesi»: Yüz Elli Yıllık Plan

Alırlarsa o zaman alacaklar Avrupa Birliği'ne. Ama siz bu halinizle de iyi değilsiniz. Ehilleşmediniz. Ehilleşmek için de erkeklerin kadınlaşması lazım biraz daha.

Bakın en büyük proje budur. Türklerin üzerindeki en büyük proje Türk gençlerinin kadınlaşmasıdır. Bu gizli bir projedir. Böyle jantileşecek, kadınlaşacak, böyle yumuşayacak iyice. Var ya bizde fenomenler yumuşak böyle konuşmaları yumuşak bakımları böyle göğsünün kıllarını temizlemiş bütün vücudunun kıllarını piri pak etmiş tavuk gibi yoldurmuş bir adam düşünün dudaklarını patlatmış yanaklarını botoks yaptırmış ne nasıl bir adamsa adam yani bu bakın bu 100 yıldan beri 150 yıldan beri Türklerin üzerinde uygulanan bir projedir. Türk erkekleri kadınlaşması gerekir.

Kadınlaşması gerekir. Neden? Kadınlaşan bir erkek hanımına söz geçirmeyecek. Hanımının namusuna bakmayacak. Kızlarının namusuna bakmayacak. Oğullarının namusuna-ahlakına bakmayacak. Mahallenin namusuna-ahlakına bakmayacak. Oturduğu şehrin namusuna-ahlakına bakmayacak. Yani işgale hazır olacak. Savaşacak bir delikanlı olmayacak. Böyle topraktır, avrattır, anadır, attır, silahtır, böyle işte cihattır, memleketi korumaktır. Bunlardan uzak duracaksınız. Bunlar sert olaylar. Bu toplum bunun farkında değil.

Kimler fenomen? Yumuşaklar. Kimler bu toplumun gençleri? Kimlere özeniyor? Fenomenlere özeniyor. Yumuşak bunlar. Yumuşacık. Bunlar böyle ne tarafa çekersen o uyuşturucu partileri, seks partileri, toplu partiler. Tabi sen de müslümansın sen de yumuşa. Yumuşuyorlar zaten.

«Yumuşak Erkek = İşgale Açık»: Maço Erkek Yasaklı Dünya

Onlar da parayı görünce hani diyor ya ümmetim diyor dünyadan bozulur, kadından bozulur, paradan bozulur, makamdan bozulur. Bozuluyorlar. Ama buradaki temel amaç yumuşak erkekler. Farkında mısınız? Kadınlar artık sert erkek istemiyor. Adı ne? Maço erkek. Kadın istediği yerini açacak, adam ona seslenmeyecek. Kız istediği yerini açacak adam ona seslenmeyecek.

Kız eve sevgilisini getirecek. Baba ona seslenmeyecek, anne seslenmeyecek. Daha böyle feminen diyorlar yeni dilde kadınsı erkekler. Ne yapıyor Avrupa'da mesela işte adam kızı sevgilisini eve getiriyor. Babaya babuşko diyecek. Tabi baba babalık yapmayacak. Anne annelik yapmayacak. Yumuşayacak herkes. Sebep işgale açık olacaksınız.

Her türlü işgale açık olacaksınız ki açıkız. Dini olarak, kültürel olarak biz ahlak olarak, adet-gelenek-örf olarak biz işgal edilmiş vaziyetteyiz. Ama hâlâ daha siz erkeksi takılıyorsunuz. Ya bunların da yontulması lazım. Şimdi yontulacak ki işgal edileceksiniz. Öbür türlü işgal edilemezsiniz. Siz böyle işte dişinizi tırnağınıza takar, böyle elinizle adamı boğmaya kalkarsınız. Bunlardan vazgeçmeniz lazım. Ya namus, bundan vazgeçeceksiniz yani. Ne bu gericilik bu? Ne işte yıllardır? Ben altmış beş yaşındayım.

Bordrolu Fetvalar ve «Kaynayan Suda Kurbağa» Metaforu

Televizyonlar yeni moda olduğunda televizyonlarda çıkan konuşmacılar hâlâ daha kızlık zarını mı konuşuyorsunuz? Yani geri kaldınız. Buna bakın. Bütün her şeyi siz buraya bağlarsınız. Ya düşünebiliyor musunuz? Evli bir kadın beş tane erkekle dolaşsa nikahında bir sıkıntı yok.

Resmi nikahı duruyorsa bir problem yok. Normal fetvası da var Diyânet'ten. Yani ne yapacaksın sen? Bunu yutacaksın. Öyle erkeklik edip namustur, şudur, budur. Yani düşünmeyeceksin.

En güzel şarkımız ne? Namus belası. Namus neymiş? Belaymış. Düştüm mapus damlarına. Namus belasına kardeş. Namus neymiş? Belaymış. Şimdi bunlar yavaş yavaş olan şeyler.

Birisi sizin ülkenizi işgal etmeye kalkarsa ritmik olarak cevap verirsiniz. Hani bir kurbağa metaforu var ya diyor ki kurbağayı kaynayan kazanın içine atarsanız hızla sıçrar oradan çıkar diyor. Ama kurbağayı diyor soğuk bir kazanın içine koy. Kazanı ısıtmaya başlayın diyor. Bir müddet sonra diyor kurbağa orada haşlanır diyor. Yani ölür. Ritmik hareket vermez. Şimdi sizi gavurlar sizden daha iyi sizi analiz eder. O yüzden kadınlaşması lazım erkeklerin biraz daha biraz daha haramların içine, biraz daha rahat içerisine, biraz daha lüksün içine girmesi lazım ki işgale de açık olasınız.

Din olarak da bozulmanız lazım. Ahlak olarak da bozulmanız lazım. Hakan gelmişsin. Hoş geldin. Görmedim ya.

Sultan Tuğrul Bey Zamanında Devletin Resmi Dini: İslâm

Normalde bu mesela örnekliyorum bu konuya girmeyecektim ama bakın bir ABD elini-kolunu sallaya sallaya gidiyor bir yeri işgal ediyor.

Ben yıllardır diyorum ya yarın öbür gün seni işgal etmeyeceğin ne malum? Evet.

Şimdi mevzuyu toparlayalım. Türkler savaşçı bir millet. Ve Tuğrul Şâh zamanında ne yapıyor? İşte İslâm'ı devlet dini olarak kabul ediyorlar.

Tuğrul Bey'den Alp Arslan'a: Selçuklu Sınırlarının Doğuda Genişlemesi

Ve o zaman için Selçuklular İran'da, Irak'ta, bugün coğrafi olarak isimlendirdiğimiz Azerbaycan'da, Doğu Anadolu'da hakimiyeti altına alıyorlar. Bu Tuğrul döneminde oluyor. Yani artık devletin sınırları genişliyor.

Irak'ta Şiî hakimiyetini baltalıyor. Sultan Tuğrul Abbâsî halifeliğini kendi kontrolleri altına alıyor. Sultan Tuğrul varis bırakmadan ölüyor ama Selçuklu bu bölgede hakimiyetini kuruyor ve Sultan Tuğrul varis bırakmadan ölünce Büyük Selçuklu tahtına kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Alparslan geçiyor.

Aslında Alparslan geçerken yani Çağrı Bey'i devirerekten geçiriyor. Bunun da altını bir çizelim. Alparslan'ı tanımamız için babası Çağrı Bey'i deviriyor. Tahta oturuyor. Alparslan öyle bir kimse. Ve oğlu Alparslan geçiyor. Sultan Alparslan döneminde de Selçuklular büyümeyi sürdürüyorlar. Gürcistan oluyor Alparslan ve Kuzey Suriye'yi hakimiyeti altına alıyor ve Doğu Anadolu'daki Selçuklu hakimiyetini sağlamlaştırıyor.

Doğu Anadolu dedim. Selçuklu'nun batısı yani Bizanslı komşu. Yukarıda Gürcistan dediğinizde o zaman için Gürcistan normalde yukarı Hazar Türklerinden onları da hakimiyet altına alıyor ama Gürcistan yukarı Hazar'dan gelen Türkler onlar yalnız Hristiyan müslüman değildi. Onlar gün için Gürcüler sonradan İslâm'la tanışıyorlar. Alparslan'dan sonra Suriye'nin güneyine emirlerini gönderdiği gibi bizzat kendisi de Halep'i kuşatarak alıyor Alparslan.

Ve Alparslan Mısır'ı hedef seçtiği hâlde Halep'ten hareket edeceği zaman Bizans imparatoru Dördüncü Romanos'un Anadolu'daki harekatını haber alıyor ve hızla geri dönüyor.

Malazgirt 1071 ve Anadolu'da Türk-İslâm Medeniyetinin Başlangıcı

1071 Ağustos'unda Malazgirt Ovası'nda yapılan savaşı Sultan Alparslan malum kazanıyor[69] ve Türkler böylece Anadolu'da bir İslâm devletinin temelleri atılıyor.

1071'den sonra bakın 1071'den önce hem Emevîler zamanında, Abbâsîler zamanında Anadolu'ya gelen bir kısım hani müslümanlar var. Amma velakin bunların bir ağırlıkları yok, bir yaptırımları yok, hiçbir şeyleri yok. Ve böylece Anadolu'da bir Türk-İslâm medeniyeti başlıyor[70].

Bunu böyle özellikle başına da Türk koyuyorum. Çünkü Türklerin kendince dini anlayışları ve algılamaları ve yaşamaları hani sohbetlerde ayırırım

ya aşağı Mezopotamya, yukarı Mezopotamya diye. Yukarı Mezopotamya noktasında din algıları ve anlayışları biraz daha Türklerin farklı.

Ahmed Yesevî, Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Yûnus Emre: Yukarı Mezopotamya Sufiliği

Ahmet Yesevî'nin etkisi var bunda.

Ve Ahmet Yesevî enteresandır aşağı Mezopotamya sufiliğini öğrenmiş ama yukarı Mezopotamya sufiliği yaşamıştır[71] ve yaşatmıştır. Mesela Yesevî elinde curası, elinde curasıyla köy köy dolaşıp bütün Türkleri İslâm bayrağı altında… Mesela Türklerde savaşın haricinde edebiyatları da kuvvetlidir.

Hani mesela şimdi böyle bir tarihi film filan çekiyorlar ya işte onlar da cura çalıp böyle şiirler okuyorlar, ilahiler okuyorlar filan. Türkler biraz daha barış zamanında şiirseldirler. Ve mesela o Selçuklular son dönemine denk gelir ya Yûnus, mesela Dîvân'ı vardır. Hazreti Pîr'in Mevlânâ'nın Dîvân'ı vardır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Dîvân'ı vardır. Örneğin ve Anadolu'da mesela o Anadolu'ya has İslâm'ı harmanlayan bu manada Hazreti Mevlânâ Yûnus Emre, Hacı Bektâş Velî burada bu toprakları sonradan Hacı Bayram-ı Velî'yi de koyabiliriz.

Bu toprakları aşağı Mezopotamya İslâm'ı değil, yukarı Mezopotamya İslâm'ıyla yoğurur. Bu normalde Anadolu'da artık bu Anadolu'ya doğru gelirken Türkler yanlarında kendi kültürlerini, kendi inanç sistemlerini de getirirler. Tabi İslâm coğrafyası bu arada daha geniş bir nüfuza dağılmıştır. Çok yönlü kültür vardır.

Selçuklu'nun Çevresi: Bizans, Fâtımî, Bâtınîlik, Hâricîlik Tehdidi

Mesela aşağıda Kuzey Afrika'da Fâtımî Devleti vardır. Fâtımî Devleti farklı bir devlet yapılanmasıdır. Şîa'dır. Ondan sonra Memlûklular vardır. Ayrı bir devlet yapılanmasıdır. Yani normalde aslında baktığımızda o zaman için Selçuklu'ya baktığımızda doğuda Bizans var.

Normalde aşağı doğru indiğimizde Kuzey Afrika'da Fâtımî Devleti var ki Mısır'a kadar gelir. Mısır'a kadar işgal eder. Enteresandır bu. Bir de Bâtınîlik var işin içerisinde. Hâricîler var. Ondan sonra bir sürü bu noktada Selçuklu'nun içinde etkileyen ve dışarıdan etkileyen unsurlar var.

Ama Anadolu'ya İslâm yerleşirken Bâtınîlikten, haricilikten, Fâtımîlikten, İsmâilîye'den ve eski Yunan felsefesinden uzaktırlar hepsi de. Enteresan bir şey. Bir de Türklerde çok böyle ince ince hani medreselere kapanıp ilim öğrenelim böyle bir dertleri yok. Çok savaşıyorlar çünkü devamlı. Yani

o Selçuklu'dan önceki Türk beyliklerine bakarsanız savaşmadıkları bir yaz yok. Hep savaşmışlar. Hep savaş hâlindeler.

Kışın kışlıklarına çekiliyorlar. Atlarını besliyorlar. Kılıçlarını biliyorlar. Kalkanlarını tamir ediyorlar. Yaz gelince cihada çıkıyorlar. Çünkü geçimleri ganimet. Türklerde çok sanat yok. Türklerde çok ticaret yok. Türklerde çok ziraat da Türkler savaşaraktan geçimlerini sağlıyorlar. Ganimet. İslâm'da da rızkın en hayırlısı birinci derecede ganimettir. İkincisi ticarettir. Ve Selçuklu konuşlanmış şehir devletinden artık böyle geniş coğrafyaya hükmeden bir devlet olunca çok hukukluluk, çok dillilik var. Selçuklu'da. Şimdi Selçuklu buradan buraya geçerken Emevîlerin ve Abbâsîlerin yanlışlıklarını da görüyorlar. Şimdi bu yanlışlıkları da normalde net olarak dillendirelim ki Selçukluyla Emevîlerin veya Abbâsîlerin arasındaki fark da görülsün.

Yani normalde Emevîler mesela halifeliği direkt saltanata çeviriyorlar. Zaten yapmış oldukları en büyük yanlışlıklardan, handikaplardan birisi bu. Normalde en büyük bu benim kendimce fikrim bu.

Emevîlerin En Büyük Hainliği: Dini Siyasallaştırma ve Cuma Namazı'nın Düzenini Değiştirme

En büyük en büyük en büyük hainliklerinden birisi. Bunu hainlik olarak nitelendiriyorum. Dini siyasallaştırıyorlar.

Şimdi sohbeti dinleyenler, Emevîci olanlar çok kızacaklar bana. Emevîler dini siyasallaştırıyorlar. Yani şunu çok açıklıkla, rahatlıkla söyleyebilirim. Hazreti Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Hazreti Hasan'dan sonra din Emevîler zamanında komple siyasallaşıyor. Böyle olunca dini, bunun da altını çizin, dini siyasetin emrine veriyorlar. Şimdi Selçukluyla arasındaki hani o Anadolu İslâmı'yla ben öyle nitelendireyim onu. Emevîlerin uygulamış olduğu devlet, din ve siyaset üçgeninde farklılıklar. Yani Emevîler İslâm dünyasına en büyük hançeri buradan vuruyorlar. Yani siyaset nasıl bir din istiyorsa, siyaset bakın Emevîler siyasetin istediği gibi dini organize ediyorlar.

Hani bazen bazen diyorum ya hani böyle kısa bir şey örnek veriyorum. Diyorum ki hâlâ daha biz Emevîlerin cumasını kılıyoruz. Bakın dikkat edin buna. Hazreti Peygamber'in cuması nasıldı? Önce namaz sonra hutbeydi. Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan efendimize kadar cumalar böyle kılındı. Önce namaz, sonra hutbe. Bayram namazları gibi.

Bayram namazını nasıl kılıyorsunuz? Önce namaz sonra hutbe ya aynı şey. Bakın bayram namazıyla cuma namazının kılınış şekli aynıdır. Bayram namazında imam önce namazı kıldırır, ondan sonra hutbeye çıkar.

Hutbeden sonra gelir tekrar minbere oturur, dua ettirir biter. Bayram namazı bu kadardır. Cuma da aynıdır. Cuma önce namazı kıldırır imam. Hazreti Peygamber halifeleri de böyle kılmıştır. Önce cuma kılınır ardından hutbe okunur.

Emevîler bunu değiştirirler derler ki önce hutbe okunacak. Sebebi şudur. Çünkü hutbede ehlibeyti kötüleyen Hazreti Hüseyin efendimizin hata yaptığını hatta Hazreti Hüseyin efendimizin küfür üzerine bağilik yaptığı için küfür üzerine öldüğünün fetvasını verirler. Hutbelerde tabi Hazreti Ali'yi, Hasan'ı ve Hüseyin'i seven, ehlibeyt sevgisi taşıyanlar bu hutbeyi dinlemek istemezler. Çıkarlar, camiyi boşaltırlar. Bu sefer Emevîler hutbe ile namazın yerini değiştirir. Şimdi Diyânet de aynı uygulamaya devam ediyor. Osmanlı da aynı şekilde devam ettirdi. Dikkat edin Selçuklular da aynı şekilde devam ettirdi. Yani o Emevî'nin o uygulamasını kendilerine aldılar.

Emevîlerin İkinci Hainliği: Adaleti Yok Etmek — Arap-Mevali Irkçılığı

Ve normalde mesela Emevîlerde en büyük eksikliklerden birisi İslâm'ın adaletini yok ettiler.

Adalet mekanizması herkesi eşit düzeyde yaşatılmadı. Yani sen Arapsan sana olan adalet ayrı. Mevali isen yani Arap değil isen ona uygulanan hukuk-adalet ayrı. Emevîlerde bu çünkü ırkçılık başladı. Araplar birinci derecede müslüman ve birinci derecede ırk.

Arap olmayanlar mevali. Onlar birinci derecede bir müslüman değil. Birinci derecede ırk da değil. Aynı şimdi Suud'daki gibi, diğer Arap ülkelerindeki gibi bakın oradan günümüze geliyorsunuz. Şimdi günümüze geldiğinizde de Suud'da iyi müslümanlar, dini bilenler Suudlulardır, Araplardır. Diğerleri kim olursan ol dini bilmezsiniz siz. En iyi onlar bilir. Ve normalde Emevîler bu noktada ırka dayalı Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri o kadar yasaklamasına rağmen Kur'ân'ın ırka dayalı kavmiyetçiliği yasaklamasına rağmen bunlar ne yaptılar?

İşte kendince ırkçılığa devam ettiler. Bunlar şimdi bu Emevîlerin bu hâlleri, bu tutumları daha birçok bu konuda daha çok şey var. Ben ana başlık olarak dört başlıkta bunları topladım. Daha birçok bunları ince ince incelersek mesela işte Kur'ân'ın yorumlanması, tefsir edilmesi, hadislerin yorumlanması, tefsir edilmesi fıkhın bu noktada fıkıh edilirken değişik yani Kur'ân ve sünnetin ölçü değil yani sultanın ölçüsüne göre fıkhın değişmesi gibi bunlar var. Ve Selçuklular Abbâsîlerde de bu devam etti. Selçuklular bunların içerisinde salt Kur'ân-sünnet dairesinde bir din yaşama gayreti var.

Çünkü Bâtınîlik bir taraftan, Haşhaşîler bir taraftan, İsmâilî bir taraftan, ondan sonra aşağıda Fâtımîler bir taraftan. Bunlar böyle Selçuklu'nun etrafını çevreleyen şeyler, ülkeler ve anlayışlar ve Bizans bir tarafta Selçuklular bunların içerisinde ve Selçuklular bu noktada kendilerince kendi din yorumlarını ve devlet yorumlarını ayakta tutuyorlar. Ama Selçuklu devleti şehir devletlerinden toplanmış bir devlet olduğundan devlet hiyerarşisi tam olarak oturmuş değil. Dini hiyerarşi de tam olarak oturmuş değil. Siyasi hiyerarşi de tam olarak oturmuş değil.

Cüveynî ve Kündürî: Şiî Vezirin Sünnî Alime Düşmanlığı

Şimdi devam ediyoruz. Cüveynî'nin vefatından sonra Gazâlî Nizâmülmülk'ün himayesine girer ve ona birkaç proje verilir. İlmini Sünnî fıkhın güçlenmesi için kullanır. Hem dinen hem fikren hem de siyaseten büyük bir tehlike olan Bâtınîliğe karşı bir reddiye yazar. Cüveynî kimdir?

Cüveynî bir Eş'arî kelamcısıdır. Gazâlî kimdir? O da Eş'arîdir. Cüveynî kimdir? Bir Şâfiî fakihidir. Gazâlî kimdir? Gazâlî de Şâfiî fakihidir. Şimdi bazen arkadaşlara İhyâ okuyacak olanlara diyorum ki İhyâ'yı dikkatli okuyun[72]. Gazâlî Şâfiî'dir ve Eş'arîdir kendisi. O yüzden İhyâ'yı dikkatli okuyun diyorum ben. Yani senin fıkhın, Hanefî fıkhın ve akide olarak Mâtürîdî akaidini sağlam değilse Gazâlî'yi dikkatli oku. Bakın Gazâlî'yi dikkatli okuyun. İhyâ'yı okuyacağınız zaman. Zamanında Selçuklu'nun içerisinde Şiî Mu'tezilî görüşleri savunan Eş'arîliğin de güçlenmesini istemeyen Büyük Selçuklu'nun veziri vardır.

Amîdülmülk el-Kündürî[73]. Bu Kündürî bu Selçuklu'nun vezir-i âzamıdır. Yani bugünün başbakanıdır. Bu Kündürî Cüveynî'ye düşmandır. Çünkü Cüveynî Sünnîdir, Eş'arîdir. Ve kendisi Şâfiî'dir. Ama Kündürî bunlar tarihi notlar. Kündürî kendince Şiî ve Mu'tezilî görüşe sahiptir. Böyle olunca Kündürî ile Cüveynî asla bir noktada değillerdir. Hatta Cüveynî sürgüne bile gönderilir. Bu Kündürî tarafından.

Ama ne zaman Tuğrul Bey vefat eder? Ve normalde Tuğrul Bey vefat ettikten sonra Alparslan devletin başına geçer. Alparslan'ın ilk yaptığı icraat Kündürî'yi vezirlikten almaktır. Kündürî'yi vezirlikten alır Nizâmülmülk'ü başvezir yapar.

Nizâmülmülk ve Gazâlî'nin Yolunun Birleşmesi: Sünnî Sistemin İnşası

Nizâmülmülk'le Alparslan'ın yolunun birleştiği yerdir burası.

Ve tehlike meydandadır. Bu tehlikeyi Alparslan kendi beyliği zamanında zaten bu tehlikeleri tespit edip bu tehlikelerle savaşan bir kimsedir. O yüzden Çağrı Bey'i devirip kendisi tahta oturur ve Nizâmülmülk'ü başvezir yaparak tehlikeleri de ona söyler. Bu sefer Nizâmülmülk yakından tanıdığı Cüveynî Nizâmiye Medreseleri'nin başına[74] baş alim veyahut bugün ne diyorsunuz? Üniversitenin en yüksek kurumuna rektör olarak Cüveynî'yi atar. Ama tabi normalde Cüveynî'yi Nizâmiye Medresesi müderrislerine getirir. Tayin edilir. Ama normalde işte Cüveynî'nin ölümü ile Sünnî kelamın bu noktada o gün için en yüksek entelektüel diyeceğimiz bir kimse vefat etmiştir.

Bu boşluktur. Devlet açısından da boşluktur. Gazâlî bunun en büyük adayıdır. Çünkü ekol olarak Cüveynî'nin ekolündedir. Nizâmülmülk'ün ekolündedir. Cüveynî ne? Nizâmülmülk'ü başa koyalım. Devlet çünkü başta. Nizâmülmülk, Cüveynî ve Gazâlî üçü aynı paralelde insanlardır. Ve Gazâlî normalde Nizâmiye Medreseleri'nin başına geçer.

Ama Gazâlî henüz daha o zaman yeni başa geçtiğinde bir sistem kuramcısı değildir henüz. Tipik bir Eş'arî-Şâfiî alimidir ama çok yetkindir ilim olarak. Hani kelamdır, fıkıhtır, hadistir, tefsirdir. Arapça'ya hakimdir, kimyaya, matematiğe hakimdir. Bildiğiniz dolu dolu bir ilim ehlidir ve müthiş zekalı bir kimsedir. Çok pratik zekalıdır Gazâlî. Yani kendi çağdaşlarından daha üstün bir zekaya sahiptir. Daha üstün bir ilme sahiptir. Ama sistem adamı değildir. Bu eleştiriye açıktır konuştuklarım. Ama sistem adamı değildir. Onu sistem adamı eden, onu sisteme enjekte eden, sisteme oturtturan, yerleştiren, adapte eden Nizâmülmülk'tür.

Hem dinen hem fikren hem de siyaseten büyük bir tehlike olan Bâtınîliğe karşı bir reddiye yazar. Evet. Nizâmülmülk devlet adına proje üreten tam bir devletçi insandır. Öyle bir devletçi insandır ki Alparslan tam bir cihatçı bir kaandır, sultandır. Nizâmülmülk de tam bir devlet organizasyoncu bir insandır. Alparslan fetheder. Nizâmülmülk fethettiği yerleri imar eder. Yeniden ihya eder. Şimdi siz bir yeri kılıçla alırsınız ama orayı akılla yönetmeniz gerekir.

İrfanla, kültürle yönetmeniz gerekir. Kılıçla almak yetmez. Çünkü Nizâmülmülk bunun farkındadır. Alparslan'ın fethettiği yerleri imar eder, çarşılar kurar, sanatkarları destekler. Örnekliyorum işte alimleri destekler. Ve her fethedilen yere bir Nizâmiye Medreseleri kurulur. Camiler kurulur, çeşmeler yapılır, hanlar yapılır. Fakir, fukara, halka, akçeler dağıtılır. Orada tarım elverişli hâle getirilir. Hayvancılık elverişli hâle getirilir. Ticaret

elverişli hâle getirilir. Ve Selçuklu bu manada yani müslüman veya gayrimüslim unsurlar tarafından sevilen bir devlettir.

Ca'ferîlik ile Şîa'nın Ayrılığı: İmâm Ca'fer Ehl-i Beyttendir

O yüzden Selçuklu Sultan'ın vefat ettiğinde herkes üzülür ve normalde Nizâmülmülk bu noktada hem de aynı zamanda Nizâmülmülk dini olarak da bizim Bâtınîliktir, İsmâiliyye'dir, Fâtımîdir işte Ca'ferî olmayan Şîa Ca'ferî olmayan altını özellikle çiziyorum; bakın, herkesin yanıldığı bir yer var.

Ca'ferîlik ayrıdır, Şîa ayrıdır. İmâm-ı Ca'fer[75] bizim de imamımızdır. İmâm-ı A'zam'ın da hocasıdır. Bugünkü Şîa ile Ca'ferîliği veya İmâm-ı Ca'fer'i karıştırmayın. Özellikle altını çiziyorum. İmâm Ca'fer ehlibeyttir. Onun inancı Kur'ân ve sünnettir. Kendisi aynı zamanda sufidir. O yüzden bugünkü Şîa ile Ca'ferîliği ayırın. Ben özellikle Ca'ferîleri ve İmâm-ı Ca'ferî ayırırım.

Cenâb-ı Hak benim dilimi ona laf söylemekten sakındırsın. (Âmin.) Sizleri de sakındırsın. (Âmin.) Ehlibeyttir. O yüzden bizim dilimiz ona uzanmaz. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.) Şimdi normalde Nizâmülmülk ile beraber Alparslan Anadolu'da Türk-İslâm sentezini oturtturmaya başlar. Bu şimdi böyle bir kısım işte Emevî Arapçıların canını sıkar.

Bâtınîlik-İsmâilîye-Haşhaşîlik: Selçuklu'nun İçerideki «PKK ve IŞİD»i

Bu Türk-İslâm sentezi deyince hani ne oluyoruz filan derler. Benim analizim bu. Buna karşı çıkanlar karşı çıkabilirler ama karşı çıkarlarken benim önüme belge koyacaklar. Belgesiz konuşmayacaklar. Ve normalde işte o zaman için Selçuklu Devleti hem askeri yapılanması hem normalde siyasi yapılanma istikrarı hem normalde çok her alanda savaşların kazanılması, isyanların bastırılması normalde o zaman Orta Çağ'da denilebilinir ki bölgenin en güçlü devleti hâline gelir.

Ve Nizâmülmülk. Selçuklu'yu yıkmak, liderleri ortadan kaldırmak amacıyla ülkede terör estiren burayı da kızacaklar şimdi. Ülkede terör estiren Hasan Sabbâh[76] ve avenesini yok eder. Tabi o dönemin en büyük devletinin içerisindeki tabiri caizse tehlikelerden birisi Bâtınîliktir. İsmâilîliktir, Haşhaşîliktir. Bunlar hani ülke sınırların içerisinde şeydir, tehlikedir.

Nasıl şimdi bizim içimize Selefi Vahhâbî bir tehlikedir içimize koydular. Bakın geçen gün daha tane de polis şehit oldu. Yok IŞİD'di, yok DEAŞ'tı, yok harf kalmadı. Bunlar normalde nasıl bizde şimdi gitti üç tane polisimizi

öldürdü, şehit etti. Yedi tane polisimiz hani yaralandı. Bunlar silahlanmışlar. Tabi bu fakir de yıllardan beri söylüyor. Bu bunlar CIA'nın kurduğu örgüt.

O zaman için bu Bâtınîler de bu Haşhaşîler de bu İsmâilîlik de aynı. Bunlar devletin içerisinde ur gibi yapılanmışlar, oturmuşlar. Hatta böyle bunları destekleyen vezirler bile var. Şimdi bunlar bir mesela örnekliyorum. Bu şimdi IŞİD'dir, DEAŞ'tır. Bir yerlerden destek almasalar böyle örgütlenebilirler mi? Böyle silahlanabilirler mi? Demek ki bunlar devletin belirli kanallarında yuvalanmışlar ki bu memlekette at koşturuyorlar. Yani PKK devletin veya birilerinin desteği olmadan böyle güçlenebilir miydi?

Biz daha liseye gidiyorduk o zaman. Lisedeyken Kürdarı Azadi'ydi bunların ismi. Bunlar genelde dev genç olurdu. Kürdarı Azadi olurdu. Devsolcu olurdu. Sonra tikkocu oldu. Bunlar böyle TİKKO'cuların da içinde vardı. Şimdi Hakan'ın canı sıkılacak bu tespitlerim ama bunlar sızdılar. Mesela sol örgütlerin içerisine sızdılar. Evet. Mesela bu Selefi Vahhâbî takımı da yani bizdenmiş gibi görünür değil mi? Bütün müslümanları tekfir ederler. Bakın, kendisine müslüman diyen biri müslümanı tekfir ediyorsa, o tehlikelidir. Ona dikkat edin. Onun kökü dışarıdadır. Şimdi o zaman içinde normalde Selçuklu'nun içerideki bu noktadaki düşmanı İsmâilîlik, Haşhaşîlik, ondan sonra Bâtınîlik. Bunlara karşı da fikri savunma yapması gerekir devletin.

Gazâlî'nin Görevi: Sünnî Fıkıh-Akaid-Ahlak-Siyaset-Bürokrasi Sentezi

O zamanki devlet anlayışı. Böyle olunca Gazâlî'ye bu konuda büyük görev düşer. Bu büyük görev nedir? Bunlara karşı fikri felsefi cevaplar verilmesi lazım. Dini, fikri, felsefi cevaplar verilmesi lazım. Gazâlî bu parantez içerisinde paragrafa. Gazâlî bunun hakkını verir.

Bir süre sonra Bağdat'a atanır. En üst ilmi makam olur. Halife kadar ünlenir. Evet. Gazâlî'ye verilen bu proje Sünnî fıkhın güçlendirilmesi, Sünnî akaidin güçlendirilmesi, Sünnî siyasetin güçlendirilmesi, Sünnî bir devletin güçlendirilmesidir. Çünkü fıkhı ahlaki bir seviyede ve o fıkhi ve ahlaki seviyeyi siyaset merkezinde de bürokratik olarak da bilinmesi ve yaşanması gerekir.

Bakın, İslâm fıkhı düz bir fıkıh olsa, ahlak olmamış olsa bir işe yaramaz. Fıkıh ahlakla birleşmesi gerekir. Ahlakla birleşince siyasetin de bu fıkıh ve bu ahlakla kendini dizayn etmesi gerekir. Siyaset kendini böyle dizayn edince bürokrasi de kendini böyle dizayn eder. Yani siz bir devletin ve milletin kokuşmuşluktan kurtulabilmesi için fıkıh-ahlak-siyaset-bürokrasi bu

dört unsurun, dört unsurun ortak noktada buluşması gerekir. Yani siyaset dediğimiz devletin başındaki bugün ismi siz cumhurbaşkanı dersiniz o zaman için sultan.

Sultan hem fıkha tabi olacak hem ahlaklı olacak. Ahlakı önde tutacak. Eğer sultanda fıkıh ve ahlak yok ise o zaman hani siyasette yok. O zaman bürokraside de bozulma oluyor. O zaman bürokraside de adalet yok, fıkıh yok, ahlak yok bürokraside. Bürokrasi dediğin ne? Selçuklu sultanı. Ondan sonra vezirler. Ondan sonra valiler. Ondan sonra askeri komutanlar, kadılar. Yani mahkemelerde hükmeden kimseler. İşte Selçuklu bu noktada daha doğrusu Gazâlî aslında burada çok büyük bir görev ifa eder.

Nasıl çok büyük bir görev ifa eder? Siyaseti çevreler yani devleti çevreler. Devlete sınır koyar ve normalde öyle bir hâle getirir ki Gazâlî mesela Abbâsîler gibi sultanı kutsallaştırmak yoktur. Gazâlî'de Emevîler gibi sultanı kutsallaştırmak yoktur. Gazâlî'de Fâtımîler gibi devlet başkanını aynı zamanda Allâh'ın halifesi olarak görmek yoktur. Gazâlî'de Şîa gibi normalde oradaki âyetullahı Allâh'ın halifesi olarak görmek yoktur.

Siyaset mekanizması olarak. Gazâlî'nin aslında bu noktada getirmiş olduğu ölçü o günkü coğrafyada ve o günkü devletler düzeninde muhteşem bir şeydir. Ve normalde Gazâlî hem halkla devleti, siyaseti, bürokrasiyi, alimleri hepsini bir çepeçevre çevreleyecek bir sistem kurar. Bu sistemi kurarken de onun yazdığı İhyâ bu konuda muhteşem bir eser hâline gelir. Bakın o zaman için diyeceksiniz ki sen İhyâ'yı okudun mu? Hayır. Ama İhyâ o zaman için vazifesini yerine getirir. Vazifeyi yapar. Yani İhyâ ve normalde bu fıkıh dediğim şey hukuktur. Ha aynı zamanda yani normalde Gazâlî bu noktada komple bu yaşam tarzı, yaşam ahlakı, devletin hukuku ve siyaseti çevrelenmiş olur. Yani en büyük vazifelerinden birisi Bâtınîliğe reddiye yazmasıdır. Yani Bâtınîlikte ne vardır? Gizli bir imam vardır. Temel felsefik olarak gizli bilgi vardır Bâtınîlikte.

Ve Bâtınîler o zaman için devlet dışı bir sadakat örneği gösterirler. Yani devlete değildir sadakatları. Bağlı bulundukları sultana değildir sadakatları. Kendilerince bir gizli bir imamları vardır. Böylece hukukları da gizlidir, tefsirleri de gizlidir. Her şeyleri gizlidir. Bu Selçuklu devleti için bir tehdittir. Büyük bir tehdittir aynı zamanda. Çünkü bunlar o zaman için işte değişik böyle suikastler düzenliyorlar. Devlete, devlet adamlarına karşı, vezirlere karşı, alimlere karşı. Yani bir yerin valisi var suikast düzenleniyor. Bir yerde alim bir kimse var ona suikast düzenleniyor. Bâtınîliler öyle durduğu yerde durmuyorlar. Yani içeride bir PKK gibi düşünün, bir IŞİD gibi düşünün

Bâtınîliği. Bugün nasıl devlet için iki büyük tehlikeyse Bâtınîlik de o zaman için devlet için tehlike. Ama şunu tespit ettim kendimce.

Gazâlî Bâtınîliği tekfir etmemiş. Çok dedim ya çok üstün zekalı diye Bâtınîliğin meşruiyetini zedelemiş ilmiyle ve o ilmiyle meşruiyetini zedeleyince zaten halkın ona karşı olan tevazusu, halkın ona karşı olan saygısı ve devletin ona bakış açısı daha da pekişmiş. Ama Gazâlî bunu yaparken tasavvufu o güne kadar, Emevî-Abbâsî damarı şimdiki gibi tasavvufa karşıdır, düşmandır. Şimdi Suudiler nasıl tasavvufa düşman ya ve oradan yetişen kendilerini alim görenler de, tasavvufu siz farklı bir dine sahipsiniz diye tekfir ediyorlar.

Tasavvufu Sisteme Almak: Anadolu İslâmı'nın Doğuşu

Ya Gazâlî'nin yaptığı en önemli işlerden birisi tasavvufu sistemin içine alır.

Bakın tasavvufu sistemin içine alır. Şu an Anadolu'da ehl-i tasavvuf var ise hâlâ fikri planda Gazâlî'ye bağlıdır. Bu Gazâlî çünkü o gün için tasavvufun normlarını koyar, ölçüsünü koyar. Kur'ân ve sünnet çizgisine getirir. Ve Anadolu İslâmı'nın temeli böyle atılır.

Anadolu İslâmı dediğimiz, Hakan Kardeş'in terimidir Anadolu İslâmı olarak, veya Türklerin İslâmı olarak o bu terimi çok kullanır, sever. Bir de ben de onun kullandığı terimden devam ediyorum. Anadolu İslâmı halkın kabul ettiği tasavvuf, sufilik artı Sünnî fıkıh artı devlet meşruiyeti üzerine kurulur. Selçuklu'da, Gazâlî'de yani bu böyle Selçuklu'nun içerisinde Gazâlî ile beraber meşrulaşır. Yani bir ehl-i sufi meşrudur. Selçuklu'da, Abbâsî'de veya Emevî'de meşru değildir. Şimdi meşru olmadığı gibi. Ama Anadolu İslâm anlayışında bir sufi mekanizma meşrudur.

Bu Gazâlî'yle ile kendine yer bulmuştur, yol bulmuştur. Şimdi bakmayın sonradan Anadolu sufiliğini bırakan bir kısım ehl-i tarikat. Bakın burası çok keskin bir çizgidir. Şimdi Anadolu'da iki sufi yolu, iki tarikat yolu vardır.

Birincisi Ahmet Yesevî'den gelen kanaldır. Bu Ahmet Yesevî'den gelen kanal Hazreti Mevlânâ işte Hacı Bektâş Velî, Hacı Bayram-ı Velî, Yûnus Emre. Bu kanal budur. Bir kanal da vardır. Aşağı Mezopotamya'dan gelir. Bugün o kanal şöyle nitelendirilebilir. Yine taşlanacağım ben ama Nakşibendîlerin Hâlidî koludur. Bakın Nakşibendîlik bir Türki kanaldır. Yani Ahmet Yesevî'den gelen kanaldır o. Ama sonradan bu kanal yanına Hâlidîliği alır ve asıl Hâlidî kanal şu anda baskındır. Nakşibendîliğin üzerinde. Bu kanal yani bu Hâlidî kanal aşağı Mezopotamya İslâmı'nı dayatır insanlara.

Hâlidî Kolu, İngiliz İrtibatı ve Anadolu Sufiliğinin Toleransı

Şimdi yine tartışma büyüyecek Türkiye'de. Büyüsün bu kanal cumhuriyetten önce bir kısım şeyhleri ve alimleri İngilizlerle dirsek temasındadır. Ve bu benim kendimce analizim. Bu dirsek teması hâlâ da devam eder. Bakın hâlâ da devam eder.

Anadolu sufi ve İslâm anlayışında tekfircilik yoktur. O lâ ilâhe illallâh muhammeden resûlullâh dediği müddetçe ne günahı işlerse işlesin, içki de içse, kumarda oynasa, fuhuş da yapsa, ne bileyim ne anasının gözünü yaparsa yapsın o inkâr etmediği müddetçe müslümandır. Bizim kardeşimizdir. Bu Ahmet Yesevî'den gelen kanaldır. Şarap da içer, içki de içer, esrar da içer.

Ama onun yanına git Allâh'a, Peygamber'e bir laf söyle. Seni de tak yırtar. Anlı göbeğinden kurşunu çak kak yersin. Onun yanında sen Allâh'a, Peygamber'e laf söyleyemezsin. Ama o aşağı Mezopotamya'dan gelenler süklüm püklüm sümüklün tekleridir. Bu Osmanlı'nın son döneminde İngilizlerle anlaşan dergâhlar vardır bunların içerisinde. Ben hâlâ daha devam ettiğine inanırım. Kalbi inancım bu benim. Bunlara gerekirse medyadan ve bunların davranış biçimlerinden size bunları delillendirebilirim. Bunların ağa babaları İngiliz Kraliyeti'dir. Şimdi Anadolu İslâmı dediğinde, Anadolu İslâmı dediğimizde bu Selçuklulardan Osmanlılara geçerken de bu devam eder.

Bu Selçuklularda Gazâlî'yi konuşuyoruz o zaman için. Normalde Anadolu İslâmı'nda Gazâlî Anadolu'da yaşamamış olmasına rağmen etkisi büyüktür. Nereden etkisi büyüktür? Sufi kanaldan dolayı. Etkisi büyüktür. Ama hangi sufi kanal? Yukarı Mezopotamya sufi kanalı. Çünkü cehri zikir yapar. Gazâlî cehri zikre karşı bir şeyi yoktur. Duruş defansı yoktur. Ve normalde Anadolu İslâmı ve sufiliği dediğimiz dergâhlarda, medreselerde İhyâ okunur. İhyâ'dan ölçüler getirirler. Sufi adına da, dervişlik adına da.

Anadolu Tasavvufu: «Sünnî, Toleranslı, Merhametli» — Şâfiî Sertliğinden Farkı

Ve çünkü Anadolu tasavvufu hani yorumlamaya kalkarsak Sünnîdir %99'u ve daha kavrayıcı, daha toleranslı, daha kapsayıcıdır. Daha merhametlidir. Keskin değildir. Çok keskin değildir.

Toplumun içerisinde yer bulur. İnsanların içerisinde yer bulur. Ayrıştırmaz. Ötekileştirmez. Şucu-bucu demez. Yani alkol kullanan da onun kardeşidir. Namazı kılmıyorsa da bir kimse onun kardeşidir. Namaz dinin

farzlarından birisidir ama o namaz kılmıyor diye onun küfrüne fetva vermez.

O yüzden mesela Gazâlî Şâfiî olmasına rağmen Anadolu İslâmı Hanefî'dir. Bakın Anadolu İslâmı nasıl kendine yol ayırıyor. Çünkü Şâfiî fıkhı serttir, keskindir. Bayanlar haklarını helal etsinler. Beni herkes tanımıştır tanıyacağı kadar. Bir kadın başörtüsü kullanmazsa Şâfiî'ye göre küfür ehlidir. Keskindir bu. Türklerin kabul edeceği bir şey değildir bu. Mesela bir kimse içki içiyorsa Şâfiî'ye göre küfürdür. İmâm-ı A'zam Mâtürîdî çizgisi onu küfürle itham etmez. Haram işlemiş der. Tövbe et seni affeder der. Gerçeği de budur zaten. Bakın gerçeği de budur. Senden baştan özür dileyeyim.

Bizim kardeşlerimiz Hakan'ı kabullenir. Başından itibaren herkes de sever Hakan'ı. Hakan kardeşimiz tipik bir solcudur. Solculuktan vazgeçmedin daha değil mi? Asla. Evet. Hatta ilk zamanlar bana söylediklerini biliyorum ben. Hacım bak geleceğim orada soru soracağım bana bir şey yapmazlar deme. Orada şakasına da söylese öyle söylüyor. Diyorum yok ya gel biz alışkınız diyorum ben. Sen merak etme. İstediğin absürt soruları sor diyorum ama daha hâlâ da başım tavana değmedi. Bana sözü var.

Öyle sorular hazırlayacağım sana. Dedi. «Dikkat et başın tavana vuracak.» Dedi. Bekliyorum o soruları. Şimdi o yüzden Anadolu İslâmı, bakın biz bunları kaybettik. Biz bunları kaybettik. Çok acı şey bunlar. Biz şimdi bir tarikat farklı, bir tarikat farklı. Tarikatlar bile birbirlerini ötekileştiriyor. Cemaatler birbirlerini ötekileştiriyor.

Ama Anadolu'da İslâm kurulurken mesela bir Mevlevî bir Bektaşî'yi ötekileştirmiyor. Bir Bektaşî bir hani Kâdirîyi, Rufâîyi ötekileştirmiyor. Bir Bayrâmîyi ötekileştirmiyor. Anadolu sufiliği İslâmı dediğimizde bu var.

Mesela bunu bana Şeyh Efendi anlatmıştı. Allâh rahmet eylesin. (Âmin.) Çorumi'den önce, Çorumlu'dan önce Hacı Ali Haydar Efendi zamanında Çorum'da mübarek gecelerde bütün dergâhlar bir yerde toplanır. En yaşlısı zikrullâhı yaptırır, sohbeti yaptırır, duayı yaptırır. Dağılırlarmış Çorum'la en yaşlısı. Yani o şu tarikat üstün, bu tarikat üstün değil. Yaşa hürmet edip en yaşlısı ne yaparmış? Zikrullâhı idare eder. Orada zikrullâh yapılır. Dualar yapılır. İşte gülbanklar okunur. Herkes o mübarek geceyi böyle ihya edermiş.

Düşünebiliyor musunuz siz şimdi bunu? Böyle düşünemiyorsunuz. Öyle değil mi? Düşünemiyoruz. Bakın nereye gelmişiz. Yani şu kapıyı açık tutmamızı[77] dahi böyle nasıl yapar? Nasıl kapı açık olur? Bunda başka bir şey var.

«38 Yıldır Kapım Açık»: Emniyet, Polis, MİT — Herkes Gelsin

Otuz sekiz yıldır benim kapım açık kalır. Benim sohbet ettiğim, zikir yaptığım yerler benim kapı değil de otuz sekiz yıldır ders yaptığımız, zikir yaptığımız yerlerin kapısı açıktır. Emniyeti gelir, polisi de gelir, MİT'i gelir, ne bileyim gizli servisi gelir. Kim geliyorsa gelsin işte burada kapı açık herkese. Otuz sekiz yıldır açıktır.

Gerçek sufilik de budur. Sebep bir sufinin beyin gerisinde başka bir matematik yoktur. Gerçek manada sufinin beyin gerisinde başka bir matematik yoktur. Yani matematiği Kur'ân, sünnet, vatan millet derim ya ben. Matematiğimiz Kur'ân-sünnet, vatan millettir.

Sufinin Matematiği: «Kur'ân-Sünnet, Vatan-Millet»

Kimsenin parası, pulu, malı, mülkü bizi ilgilendirmez. Kimsenin siyaseti osu busu bizi ilgilendirmez. Kapı açık dileyen gelir.

Örnekliyorum. Son seçimlerde Büyükşehir Belediye Başkanı olan neydi adı? Mustafa Bozbey[78] gelmedi mi sohbete? Geldi. Biz reddiye yaptık mı? Yapmadık. Bana geldiler dediler ki Bozbey gelmiş. Buyursun gelsin dedim. Bizim kapı açık herkese dedim. Ondan sonra Bursa siyaseti ayağa kalktı.

«Mustafa Bozbey de Geldi, Sen de Geleydin Kardeşim»: Açık Kapı Felsefesi

İşte Mustafa Bozbey de geldi.

Sen de geleydin kardeşim. Sana gelme diyen mi vardı? Yüzün varsa gel sen de. Gelecek yüz varsa kimde gelsin. Onun kendince veremeyeceğim hesap yok. Ben giderim diyorsa buyur kapı açık kardeş. Her cumartesi buradayız ama gelecek yüz lazım insana. O yüzden bu Anadolu sufiliğidir.

Anadolu İslâmı'dır bu. Sen dergâhın kapısını kapatamazsın. Fakiri de gelir, zengini de gelir, ne bileyim alimi de gelir, zalimi de gelir, cahili de gelir, açı da gelir, toku da gelir, devlet memuru da gelir, devlet görevlisi de gelir. Herkes gelir. Bu Anadolu İslâm felsefesidir. Anadolu İslâm inancıdır. Anadolu sufiliğidir bu. Sen kimseyi ötekileştiremezsin.

Hristiyan, Yahûdî, Ateist — Hepsi Gelir: Tolerans ve Hizmet

Daha ileri Hristiyan'ı da gelir, Yahûdî'si de gelir. Ateisti de gelir, dinsizi de gelir, dinlisi de gelir. Hepsi de gelir. Hepsi de gelir. Hepsi de soracak olduğu bir soru varsa sorur. Sohbeti dinler, zikrullâhı dinler. İsterse dinlemez. Semayı izler, isterse izlemez. Yürür gider bakar işine.

Burada bir kimse gerçek manada ben sufiyim diyorsa herkese hizmet eder. Herkese toleranslı davranır. Herkesi ağırlar, gönderir. Bizim vazifemiz budur. Bu Anadolu İslâmı'dır.

Balkanlar Fethedilmeden Önce Veliler Gitti: Sarı Saltuk ve Horasan Erenleri

Bununla Balkanları gitmişler, Balkanları fethetmişler.

Balkanlarda herkes İslâm olmuş. Daha Fâtih gitmezden önce üstatlar gitmiş, veliler gitmiş. Siz Sarı Saltuk[79] henüz daha Fâtih yokken gider ta şeyden Manisa'dan yürür gider. Neydi Ayvaz Dede?

Bunlar çünkü o yukarı Mezopotamya yani Horasani erler dediğimiz kimseler[80]. Bunlar toleranslı.

Behlûl-i Dânâ ve Hârûn Reşîd: «Rabbu'l-Alemin» vs. «Rabbu'l-Mü'minin»

Hani Hârûn Reşîd çıkar ya hutbeye elhamdülillahi Rabbi'l-alemin der.

Behlûl-i Dânâ bağırır oradan. Elhamdülillahi Rabbi'l-mü'minin. Hârûn Reşîd'in kardeşidir[81]. Bakar bir şey demez ona. Tekrar hutbeye başlar. Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin. Yine bağırır. Elhamdülillahi Rabbi'l-mü'minin. Der sonra der ki kardeşim ne var?

Söyle. Der ki, «Eğer Allâh alemlerin Rabbi ise kıtlık vardır. Sen neden müslümanlara bir teneke buğday, gayrimüslimlere yarım teneke buğday dağıtırsın der» der.

Sufi Parti Adamı Değildir: Dervişliğin Ayırt Etmezliği

Bakın Behlül Dânâ sufi bir insandır.

Derviştir. Derviş budur. Sen bu bizim partiden ona yardım edelim. Bu filanca partiden ona yardım etmeyelim diyemezsin. Sen bu filanca partiden bunu bizim partiden işe alalım. Bu bizim partiden değil. İşe almayalım diyemezsin.

Anadolu İslâmı'nın Coşkusu, Aşkı ve Cihad Erliği — Önceki Dersten Devam

Bu bizim partinin elemanı şurada hani şunun işini halledelim. Bu bizim partiden değil. Bunu salla ya. Ya bu adam zaten ileri-geri bizim hakkımızda konuşuyor. Atın içeri.

O yüzden Anadolu İslâmı coşkuludur. Anadolu İslâmı tevazuludur. Anadolu İslâmı aşkidir. Aşki aşıktır. Allâh'a aşıktır. Peygamber'e aşıktır.

Üstadına aşıktır. Eşine aşıktır. Çocuklarına aşıktır. Sevgilisine aşıktır. Bakar sevgilisinin gözlerine. Der ki, «Senin gözlerinde kayboluyorum.» Demez. «Senin gözlerin bende kaybolsun diye.» Aşıktır.

Anadolu sufisi taşı da sever, otu da sever. Anadolu sufisi böceği de sever, atı da sever, kılıcı da sever. Anadolu sufisi Allâh için, vatan için, millet için, namusu için ölür. Hiçbir şey düşünmez.

Anadolu sufisi dediğinde o şeyh gazi unvanını almak için cihada çıkar[82]. Bir şeyhin rütbesi gazi unvanını almaktır. Dervişleriyle beraber çıkar. Hem de cihada vatan savunmasına dervişleriyle beraber gider. Ben bu dergâhımla kıvanç duyarım, gurur duyarım. Benim içinde bulunduğum bu dergâh Kuvâ-yı Milliye'ye katılıp vatan savunmasına[83] bilfiil katılmış dergâhtır. Biz İngiliz yosması değiliz. Biz CIA yosması da değiliz. Biz Mossad bozması da değiliz.

Biz bu vatan için, bu vatan için tekrar söylüyorum bu vatan için dergâh olarak cihada çıkmış, Kuvâ-i Milliye'ye katılmış bir dergâhız. Hem parasıyla hem dervişleriyle. Parasıyla nasıl Nijerya'ya bir halife gönderir. Nijerya'daki halife bir teneke altın gönderir dergâha. Der ki dergâhtaki fakire-fukaraya harcanılsın diye. Çorumlu Hacı Mustafa Efendi'nin[84] babası o dergâhtaki iki altınla evlenir ve o bir teneke altın dergâhın kapısında durur. Yıllarca hiç kimse oradan bir şey atmaz. Hacı Ali Haydar Efendi Çorumlu Hacı Mustafa Efendi'ye emreder. Emrediyorum. Oradan üç tane altın al evlen der. Ve o bir teneke altın Kuvâ-i Milliye'ye verilir vatan savunmasına. Vatan savunmasına verilir. Benim bağlı bulunduğum dergâh İngiliz yosması değil.

«Benim Dergâhım Sebatayist-Mason-İngiliz Yönetimi Altında Değildir»

Benim bağlı bulunduğum dergâh CIA bozması değil. Mossad yosması da değil. Benim bağlı bulunduğum dergâh dışarıdan Sebatayistlerin, masonların, İngiliz kraliyet ailesinin yöneteceği bir dergâh da değil. Onların algılarıyla, onların bizlerin üzerine, bizim üzerimize yüklenmeleriyle yoldan dönecek olan da bir dergâh değiliz biz.

Evet. Vatan için can verilecekse veririz. Veririz. Gözümüzü kırpmayız hiç. Kim vatana gözünü dikerse gözünü oyarız. Kafasını götürürüz onun. Evet. Devlette istemediğimiz şeyler olabilir. Devlet yöneticileri istemediğimiz şeyleri yapar. Devlet bizim devletimizdir. Evet. Devlet düşmanı olmadık. Hiç olmayız da. Vatan düşmanı da değiliz. Vatan düşmanı da olmadık. Askerimize, polisimize silah doğrultmayız doğrultan bizden değildir. Devletimize silah doğrultmayız. Doğrultan bizden değildir. Bizden değildir.

İki Dedem Kuvâ-yı Milliye'de: Yunan Zulmü Altında Şehadet

Benim her iki dedem vatan savunmasında yürümüş insan. Anne dedem efeydi. Yunan'ı kovan kovalayanlardan. Baba dedem Yunanistan'da Yunanlıların zulmü altında inim inim inlemiş. Sırtında yaraları olan o yaralarla ölen insan. Cenâb-ı Hakk'a hamd ediyorum.

Ben arayıp da bulmadım bu dergâhı. Cenâb-ı Hak benim önüme getirdi ve ben dervişliğimin başında bunu öğrenince tüylerim diken diken oldu. Dedim ki, ya Rabbi ya beni nasıl bir dergâha müntesip eylemişsin? Bu benim için çok önemli. Evet.

Anadolu İrfanı: Ahlak, Hukuk, Adalet ve «Sufi Dilenmez»

Anadolu irfanı dediğimiz, Anadolu İslâmı dediğimiz, Anadolu sufiliği dediğimiz budur. Ahlakı güzel olacak. Fıkhı, hukuku düzgün olacak. Adaletsiz olmayacak. Dervişlerin parasına-malına-mülküne gözünü dikmeyecek. İstemeyecek, dilencilik yapmayacak. Sufi dilenmez çünkü. Müslüman dilenmez. Müslüman andırmaz bile. Ne diyor ayet-i kerimede?

Onlar fukara oldukları hâlde kendilerini fukara göstermezler[85]. Evet. İşte Anadolu İslâmı dediğimiz bu.

Selçukluların Yukarı Mezopotamya Sufiliğiyle Gelmesi: Hanefî Çizgi

Şimdi bu tabi Selçuklular Anadolu'ya gelirken yukarı Mezopotamya sufiliği ile geliyorlar.

Gazâlî Proje Adamı mıydı? Saray Alimi ile Devlet İçin Düşünen Alim Farkı

Gazâlî bunun tekniğini koyuyor ortaya ama medreselerde okutuluyor. Fakat normalde enteresan bir şeydir bu. Bakın bunun üzerinde ayrıyeten bir araştırma yapmak lazımdır. Anadolu sufileri genel anlamda Hanefi'dir. Şâfiî değiller. Yani Güneydoğu'da ve Doğu'da çok az bir şekilde Şâfiîler vardır. Genelde Hanefi'dir.

Gazâlî Proje Adamı: Devletin İdeolojik Krizlerine Çözüm Üretmek

Şimdi mevzuyu buradan toparlıyoruz. Yine şeye geliyoruz. Ne? Paragrafa geliyoruz. Ama bir proje adamıdır. Devlet bürokrasisi emreder ve yerine getirir. Bordrolu din adamı olmuştur. Daha sonra bunun pişmanlığını duyar ve itiraf eder. Şimdi proje adamı mıydı?

Evet. Sen hayır diyeceğimi bekledin ama. Proje adamı mıdır? Evet. Gazâlî proje. Bunun bir kısım böyle hani çok özür dilerim kendisini

Gazâlîci görenler karşı çıkacaklar da o umurumda değil ama bu benim evetim amalı değil. Sıradan bir anlam yok bunda. Ya bir kısmı proje adamıdır. Yani bu nedir?

Az önce Emevîlerin düştüğü çukuru söyledim ya. Din siyasetin emrine girer. Şimdi dünya üzerindeki İslâmî veya gayr-i İslâmî devletlere baktığınızda hepsinde din siyasetçilerin emrindedir. Yani din devletlerin emrindedir. Dayatılmış bir din yaşar. Hristiyanı, Yahûdîsi, müslümanı. 4000'in üzerinde dünya üzerinde din var, inanç sistemi var.

Nizâmiye Medreseleri Baş Müderrisi: Devletin İdeolojik Krizlerine Çözüm

Şimdi Gazâlî Nizâmülmülk'ün himayesinde Nizâmiye Medreseleri'nin baş müderrisi olur.

Devletin ideolojik krizlerine çözüm üretir. Bakın bu şu anda bütün devletlerin bence muhtaç olduğu bir şey. Devletlerin ve tebaanın ideolojik krizlerine cevap vermek. Yani bir kapitalist sistem var.

Kapitalist sistemin karşısında ideolojik olarak cevap vereceksiniz. Bir faiz sisteminiz var. Faiz sisteminin karşısında ideolojik bir cevap vereceksiniz. Bir hukuk sistemi var. Bozuk, çarpık, yanlış. Keyfi. Buna ideolojik cevap vermelisiniz. Gazâlî bunu yapar.

Şimdi bunu böyle düşündüğünüzde Gazâlî muhteşem bir iş yapmış oluyor. Gazâlî proje adamıdır ama saray alimi değildir. Yani devletin akıl danışmanıdır. Devlet ona akıl danışır ama ama o devlet için düşünür. Bakın devlet için düşünür. O devletin emrinde değildir. Buranın altını defalarca çizerim. Devletin alimi değil, devletin emrinde değil, devlet için düşünen bir kimse. Yani Gazâlî'nin bütün kitaplarını araştırsanız hani Allâh beni affetsin ben de ana akım kitapları şey olarak ne o bilgisayarda yüklenmiş vaziyette. Hani altı yedi tane İhyâ dahil. Kütüphanemde var benim ama hani İhyâ var. İşte bir üç dört tane daha böyle küçük risaleleri var. O Tehâfütü'l-Felâsife kitabı var. Yani normalde şey olarak hani böyle bilgisayar ortamında olmayan altı yedi tane kitabı var İhyâ dahil buna.

Ama hemen hemen bütün kitapları benim bilgisayarımda, kütüphanemde var. Büyük Türkçeye çevrilmiş bütün kitapları. Mesela Gazâlî'de şunu tespit edemezsiniz.

«Sultan Masum Değildir, Devlet Kutsal Değildir»

Ben edemedim. O yüzden buraya not olarak aldım. Sultan. Gazâlî'de sultan masum değildir. Gazâlî'de devlet başkanı kutsal değildir. Gazâlî'de devlet de mutlak değildir, kutsal değildir.

Enteresan bir şeydir. Mesela Gazâlî hiçbir zaman, hiçbir eserinde ve davranış biçiminde halifeyi de masum kılmaz. Yani halife dediğim ne? İslâm dininin en üst otoritesi. Öyle değil mi? Halifelik o İslâm'da. Neden?

Gazâlî bunların o gün için tarihi anlamda eksikliklerini ve yanlışlıklarını görmüştür. Çünkü Gazâlî'yi değil de İbn-i Rüşd'ü[86] getirmiş olsaydık, evet Gazâlî'nin burada keskin durduğu noktalardan birisidir. Felsefi olarak defansiftir Gazâlî. Gazâlî'nin bu noktada hani geçen derste dediydim ya hani Gazâlî'de hani çok geniş bir çerçevede felsefik bir açılımı yoktur. Ama o günkü düzlem içerisinde Gazâlî mi İbn-i Rüşd mü? Gazâlî. Çünkü düzenin kurulması gerekir. Devlet-millet kaynaşmasının olması gerekir. O yüzden mesela Gazâlî bildiğiniz halife.

Halifeyi Masum Kılmamak: Emevî-Abbâsî-Fâtımî-Şîa Çizgisinden Ayrılış

Halifeyi masum olarak görmez. Oysa Emevîlerde, Abbâsîlerde, Fâtımîlerde, Bâtınîlerde, Şîa'da halife masumdur. Şimdi siz halifeyi masum ettiğinizde ne gelir önünüze biliyor musunuz? Papa da masumdur. Şimdi halifeyi masum kılarsanız halife herhangi bir İslâm'ın hukuksal meselesini ortadan kaldırabilir yetkisi vardır. Masumdur. Papa da aynıdır. Yalnız o yüzden Gazâlî Kur'ân-sünnet çizgisinde durur.

Akait noktasında da Kur'ân-sünnet çizgisinde durur. İbadet noktasında da Kur'ân-sünnet çizgisinde durur. Sultanı ve devleti de Kur'ân ve sünnet çizgisine getirir.

Devlet meşru olacaksa Kur'ân ve sünnet hukukuna uymak zorunda. Adaletli olmak zorunda. Devletin meşruiyeti adaletten geçer Gazâlî'ye göre. Ve Gazâlî sultanın meşruiyeti de Kur'ân-Sünnet'ten ve adaletten geçer.

Bordrolu Din Adamı: Maaş Bağımlılığı vs. Kanaat Sınırı

O yüzden hani bunları böyle net bir çizgi şeklinde koyunca ben onu saray alimi olarak görmüyorum. Ben onu bordro mahkumu olarak da görmüyorum veya değişik menfezlerin elemanı olarak da görmüyorum. Allâh beni affetsin. Şimdi Bordrolu din adamı dediğimizde teknik olarak evet maaş alıyordu. Bunu reddetmiyoruz. Devlette görevli miydi? Evet. Bugünkü Diyânet İşleri Başkanı gibi. Ama buradaki meseleye biz maaş

bağlamında mı bakacağız? Bağımlılık derecesine veya bağımlılık noktasına mı bakacağız? Ben maaş bağımlılığı olarak görmüyorum. Ama Gazâlî devletin ve devleti yönetenlerin yanlışlıklarına evet diyecek bir şahsiyet değil bu.

Mesela devleti meşrulaştırmak için dini eğip bükseydi devlet adamlarını veyahut da devlet bürokrasisini meşrulaştırmak için dini, dini hükümleri, hukuku eğip bükseydi, o zaman derdim ki devletin ve siyasetin emrinde bir maaş bordrosu. Maaşını kaybetmemek için "gelene ağam, gidene paşam" demiş. Ama öyle değil.

İhyâ'da Zalim Sultanlara Karşı Sertlik: «Din Tüccarlarını Gazâlî Gömer»

Dini ve dindarları korumak için devlete bir sınır çizdiyse dinin o günkü devletin hukukunu aslında Selçuklularda tam bir dini hukuk yoktur. Devletin değişik çünkü tebaaları vardır. Değişik hukuklar vardır. Ama bütün tebaa devlet önünde hukuksal olarak eşit düzeyde davranılıyorsa ve bu noktada devletin hukuksal sistemi önünde devletin tebaası hakkını alabiliyorsa, o zaman biz ona normalde yani devletin elemanı gözüyle bakamıyorum ben ona. Çünkü İhyâ'ya baktığımızda mesela İhyâ'dan örnekliyorum bunu.

Zulmeden sultanlara karşı çok ağır ithamlar vardır. Gerçekten bir şeyh olmadığı hâlde şeyhlik yapanlara karşı da çok ağır sözler vardır. Hani bugünkü dille söylenecek olursa din tüccarlarını Gazâlî gömer. Dini kendisine sütre edip arkasından her türlü namussuzluğu yapan bürokratları, siyasetçileri, sultanları gömer Gazâlî. Böyle bakınca şimdi ben buradan bakınca Gazâlî hani devletin elemanıymış gibi gelmiyor bana.

Tabi bu böyle hani bordro mahkumlarının yapabileceği bir şeyler değil mi da bordro mahkumu olan bir alim devletin istediği fetvayı verir. Hani ne diyorlar şimdi bordro mahkumu alimler diyorlar ki TOKİ'nin faizi faiz değildir. Örnek bunlar. Bordro mahkumu. Bordro mahkumları ne diyorlar mesela? Enflasyon miktarı kadar faiz caizdir diyorlar. Bunlar bordro mahkumu. Bordro mahkumu ne diyor? Bir kadın resmi olarak kiminle evliyse, on tane adamla dolaşsa da nikahı durur diyorlar. Hani nikahı resmi nikahı kimle? X kimseyle kadın her gece başka bir adamla dolaşabilir mi? Dolaşabilir. Nikahı duruyor mu? Duruyor diyor. Bordro mahkumu. Şimdi öyle olunca hani Gazâlî'de bordro mahkumlarına yakışmayacak cesaretli sözler ve davranışlar var.

Devam ediyoruz.

Bâtınîlik Reddiyesi: «Oturduğu Sandalyeyi Altından Çekmek»

Emredileni yerine mi getirdi? Bâtınîliğe karşı evet emredileni yerine getirdi.

Reddiye yazdı. Ama yazdığı reddiyeyi az bir şey bir böyle bakan kimse yani o Bâtınîliğe karşı reddiyeyi incelemenizi isterim. İncelediğinizde mesela böyle sloganik değildir hiç ilmidir. Bâtınîliğin meşruiyet sandalyesini altından çeker.

Bu fakirin tespiti. Yani ben Bâtınîliği böyle incelemiş bir kimse değilim. Soru gelince Gazâlî ne demiş Bâtınîlikle alakalı? O zaman baktım. Yani kendimce tespitim o. Dedim ki oturdukları sandalyeyi, koltuğu altından çekmiş. Dedim yani reddetmiyor seni ama oturduğun koltuğu çekiyor, devriliyorsun. Müthiş zeka.

O yüzden mesela Gazâlî Bâtınîcileri tekfir bile etmemiş. Enteresan bir şey. Tekfirciliği yoktur Gazâlî'nin. Ama devletin emrinde olmuş olsa tekfir ederdi.

«Tekfir Kültürü»: Gazâlî Bâtınîleri, Fâtımîleri, Felsefecileri Bile Tekfir Etmez

Ha belirli şimdi devletin emrinde olanlar var.

Ne var? Selefi, Vahhâbî var. Herkesi tekfir ediyor mu? Ediyor. Türkiye'de meşhur bir tarikat var. Müritleri tekfir ediyor mu? Ediyor. Türkiye'de partiler kuruldu. Kendilerine oy atılmazsa tekfir edilen.

Bakın bunlar aynı menfezden beslenen insanlar. Aynı menfezden yani alimleri var. Yani tarikatları var siyasetleri var. Şimdi alimler aynı çizgide değilseniz tekfir ediyorlar. Sizi tekfire yönlendiriyorlar. Şeyhleri var onlar da tekfir ediyorlar. Siyasetçileri var onlar da tekfir ediyorlar. Bakın bir tekfir kültürü oluştu ülkede. Ve bu tekfirciler aynı merkezden beslenen kimselerdi. Ama Gazâlî'nin Bâtınîlere karşı, İsmâilî'ye karşı veyahut da Fâtımîlere karşı tekfir yok.

Enteresan bir şey değil mi? Hatta Gazâlî felsefecileri bile tekfir etmiyor.

Gazâlî'nin Yöntemi: Felsefecilere Tehâfütü'l-Felâsife'de Doktrini Çürütmek

Gazâlî'nin yöntemi muhteşem. Oturdukları sandalyeyi altlarından çekiyor. Yani felsefecilere cevap olarak Türkçeleştirilen Tehâfütü'l-Felâsife, Tehâfüt'te[87] felsefecilerin oturduğu doktrini çürütüyor.

Sandalyeyi çekiyor altlarından. Bâtınîleri de aynı şekilde yapmış.

İsmâiliyye'ye de aynı şekilde yapmış. Daha ilerisi o günkü Şîa'ya da aynı şekilde yapmış.

Gazâlî'yi Taşlayan Ekoller: Şîa ve Modernist Düşünce

Bu böyle o yüzden Gazâlî'yi çok taşlarlar zaten.

Mesela Gazâlî'yi taşlayan belli ekoller vardır. Mesela Şîa taşlar Gazâlî'yi, Modernist düşünce Gazâlî'yi taşlar. Hani İbn-i Rüşd mü, Gazâlî mi dedi ya. Evet. Bunun tartışması vardır mesela. Gazâlî'yi taşlar.

Oysa Gazâlî kendi zamanında, kendi zamanında gerçekten ve gerçekten muhteşem iş yapmıştır. Bugün eleştirebiliriz. Ve Selçuklu yani Alparslan. Alparslan'dan öncesi amcası Tuğrul. Bakın bunlar tarihi gerçekler.

Tuğrul Bey, Alp Arslan, Nizâmülmülk, Gazâlî: «Bu Dörtlü Olmasaydı Bugün Yoktuk»

Bunlar tarihi gerçekler. Eğer Tuğrul'un cihat ve savaşma aşkı, cesareti, dirayeti Tuğrul'un Alparslan'ın, İslâm'ı savunma, vatanı savunma, devleti savunma ve devleti kuvvetlendirme ve bununla alakalı Nizâmiye Medreseleri ve Gazâlî olmamış olsaydı siz bugün olmazdınız. Çok ciddi söylüyorum bunu.

O günkü düzlemde eğer ki bu çılgın Türkler, ölümü gözünü kırpmadan ölümle oyun oynayan tabiri caizse ölümle dalga geçen o Türkler olmamış olsaydı bunu ırkçılık olarak söyleyin. Hiç umurumda değil. O Türkler olmamış olsaydı şu anda İslâm dünyası Bizans'ın önünde köleydi. Yazın bunu kenara. Köleydi bütün İslâm dünyası. Bütün İslâm dünyası. Bizans her şeylerini Haçlı seferleriyle yok ederdi[88]. Şimdi her şeyimizi yok ettiği gibi. Evet. Bu tarihi bir tespit.

Bunu ırkçılık olarak da görmeyin. Bak tekrar söylüyorum. Tuğrul Han. Hanlar Hanı Tuğrul Han. Evet. Ve yeğeni Alparslan ve Nizâmülmülk ve Gazâlî. Bu eğer bu hani devlet-millet ve ulema kaynaşması olmamış olsaydı evet Haçlı seferlerinin önünde yok olmuştuk. Haçlı seferlerine girmeyeyim.

Haçlı Seferlerine İçeriden Yardım Edenler: Şîa, Bâtınî, İsmâilî, Fâtımî, Emevî-Abbâsî Kalıntıları

Girersem şimdi siz herkese düşman olursunuz. Haçlı seferlerine yardım eden Şîa'dır.

Günün Şîa'sıdır o gün için. Haçlı seferlerine yardım eden Bâtınîlerdir. Haçlı seferlerine içeriden yardım eden İsmâilîye'dir. Haçlı seferlerine yardım eden Fâtımîlerdir. Haçlı seferlerine yardım eden Abbâsî kalıntılarıdır.

Haçlı seferlerine yardım eden Emevî kalıntılarıdır. Haçlı seferlerine yardım eden orada ne kadar unsur var ise Selçuklunun içinde ve dışında hepsi de Haçlı seferlerinin çok affedersiniz yalakasıdır, bozmasıdır.

Evet. Tarihi gerçektir bu. Alın bunu istediğiniz yerde paylaşın. Umurumda değil. Umurumda değil. Bakın o günkü bu mekanizma, o günkü mekanizma İslâm dünyasını ayakta tutmuştur.

Gazâlî'nin felsefesi eksiksizdir.

Gazâlî'nin Keskin Mezhep Çizgisi: Eş'arî-Şâfiî-Sünnî

Gazâlî'nin bu noktada mezhebi olarak katıdır, durur. Evet. Bugün baktığımızda öyledir. Gazâlî mezhep çizgisini, Eş'arî-Şâfiî çizgisini veya Sünnî çizgisini çok keskin bir şekilde koyar. Lazımdır o gün için. Oyun oynayacak zamanınız yoktur.

Çünkü düşman sarmıştır etrafınızı. Düşman etrafınızı sarmıştır. Siz devleti ve milleti ayakta tutmakla mükellefsiniz.

Bugün de aynıdır: NATO Şemsiyesi, Selefi-Vahhâbî, Çok Boyutlu İşgal

Bugün düşman ülkenin etrafını içeriden ve dışarıdan sarmıştır. Bugün de aynıdır. Bugün de içeriden Selefisi, Vahhâbîsi, içeriden satılmış İngiliz ajanları, dışarıdan NATO şemsiyesi altında Amerika'nın yapılanması ülkeyi işgale hazırdır.

Ekonomik olarak ülke işgale hazırdır. Siyasi olarak ülke işgale hazırdır. Kültür olarak zaten işgal edilmişiz. Dini olarak işgale hazırdır. Siz cihat ayetlerini unutacaksınız. Ülke savunmasını unutacaksınız. Ekonomiyi unutacaksınız. Faizi unutacaksınız. Fuhuşu unutacaksınız. Uyuşturucuyla, içkiyle, çıplaklıkla beyniniz donacak sizin.

Evet. Ülkede uyuşturucu yaşı 10'a inmiştir. Fuhuş yaşı 13'e inmiştir. İnsanlar geçim derdindedir. Evet. İşgale hazırdır. O gün içinde Selçuklu işgale hazırdır. İçeride karışıklıklar vardır. O yüzden Romen Diyojen komutasında Bizans gelir. 1071 kazanılmamış olsaydı bugün siz olmazdınız.

Gazâlî'nin Pişmanlığı: Nefsî Hesaplaşma — Pirlerin «Dününe Pişmanlığı»

O yüzden Gazâlî sipariş adam değildir. O günün zirve, o günün zirve aklıdır. Ben insanlar o gün vazifelerini yaparlar. Nasıl bir vazife yaptığı sonradan meydana çıkar. Eleştiriler sonrakiler evet eleştiriler. Haklarıdır herkesin buna bir şey demem.

O yüzden pişmanlığı ve itirafı Gazâlî'nin devlete hizmet etmiş olmaktan değildir. Nefsindendir. Ben onu sufiliğe bağlıyorum. Hani Hazreti Pîr der ya dün dünde kaldı cancağızım. Bugün yeni şeyler söylemek lazım. Sufiler öyle derler. Dününe pişman olurlar[89]. Der ki, «Daha fazla sevseydim, daha fazla yaşasaydım, daha fazla derinleşseydim.» Gazâlî'nin bu hâline ben inanıyorum.

Niyeti çok saftır. Safidir. Ama o niyetinin safiliği ve saflığını sonradan gelenler bulanıklaştırır.

«Hazreti Mevlânâ Vardır, Mevlânâcılar Vardır»: Pîr'in Yolunu Bozanlar

Hani bir Hazreti Mevlânâ vardır.

Bir de Mevlânâcılar vardır ya hani bir Arabî vardır bir de Arabîciler vardır ya bunun gibi. Bir İmâm-ı A'zam vardır bir de İmâm-ı A'zamcılar vardır. Ne? Hanefim. Neren Hanefî senin? İmâm-ı A'zam Emevî'nin yıkılması için mücadele etti.

Neren Hanefî senin? Bu onun gibidir.

Bağdat'tan Şam'a: Emevî Câmîsi Minaresinde İki Yıl İnziva

O yüzden bu manada yani Gazâlî mesela son iki yılını Bağdat'ı bırakır. Gazâlî Şam'a geçer. İstifa eder devletten ve der ki yeter yaptığım vazife. Şam'a geçer. Şam'a Emevî Câmîsine[90] iki yıl kapatır kendini. Caminin minaresine kapatır.

Evet. Bunu ben Gazâlî'nin pişmanlığı olarak görmüyorum. Yani bu artık der ki ben yolum yakın artık ben kendi nefis matematiğimi düzeltmem lazım der. O yüzden benim için hani Gazâlî'nin Bağdat'ı terk etmesi, vazifeden kaçması değil. Benim için bir isyan da değil o.

Halvet Etmek: Her Sufinin İçsel Hesaplaşması

Yani her sufide var olan bir içsel hesaplaşma vardır.

Bunu büyük sufiler genel olarak kendi o içsel hesaplaşmalarından dolayı inzivaya çekilmek, halvet etmek isterler[91]. Der ki bu kadar hararet gürültü bu kadar hani böyle koşuşturma-mücadele. Ondan sonra der ki biraz böyle bir iç hesaplaşma yapalım. Bir geriye çekilelim.

Bunu itikaf gibi görün. Hani Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri Ramazan'ın son on gününde itikaf ederdi. Hiç kimseyle konuşmazdı. Devamlı hani Cenâb-ı Hak'la haşır neşir olurdu. Oysa hep öyleydi ama yine böyle bir kendini böyle bir tabiri caizse inzivaya çekerdi.

Bu da Gazâlî'ye yakışan bir şeydir. Aynı şeyleri büyük pirler yapmıştır hep. Hani bu sufi öğretisinin içerisinde vardır bu hani halvet etmek bir böyle kenara çekilmek.

Şimdi bunu normalde kardeşler, arkadaşlar bunu biraz belki de farklı algılayabilirler. Hani ben de bazen derim ya hani böyle bir çekileyim istiyorum kenara. Bu böyle o duyguyu yenemiyorsun. Sonra düşünüyorsun onca kardeş var, arkadaş var, şu var, bu var. Hadi bir daha kendince bir rüya, bir hâl bir şey oluyor. Tekrar hani diyorsun koş, yürü, devam et. Bu böyle bir şey. Gazâlî'de benim gördüğüm böyle bir hani iç hesaplaşma diyelim veyahut da biraz böyle halvet etme, biraz kendinle baş başa kalmak olarak. Ben onu öyle nitelendiriyorum. Öyle şey değil.

Gazâlî'nin Devlet ve İslâm Tasavvuru: Sistem İçinde Ahlaklı Kalmak

Normalde şimdi bu paragraftan bakarak genel olarak Gazâlî'ye baktığımızda mesela Gazâlî devlet dışında bir İslâm tasavvur etmez.

Şimdi Hakan'ın eleştirel noktasına değineyim.

Yani Gazâlî devletle İslâm'ı içe koyar. Devlet dışı bir İslâm tasavvuru yoktur Gazâlî'de. Şimdi İbn-i Rüşd'ü söyledi ya mesela Gazâlî'de bugünkü anlamda radikal bir özgürlükçülük yoktur. Bunları Hakan memnun olsun diye söylemiyorum. Yani tespitlerim. Gazâlî daha sistem içi bir insandır.

Ama sistem içi insan derken onun şu yönünü de es geçemem. Sistem içinde kalaraktan sistemi ahlaki kurallarla donatmak ister ve donatır. Sistemin dışında kalmaz. Kendisini sistemin dışına koymaz. Ama sistem ahlaki ve hukuki olmalı. Gazâlî sistemi ahlaki ve hukuki noktaya çekmeye çalışır, sınırlandırır. Saat 11 olmuş. Hakkınızı helal edin. Helal olsun. Son söz bu noktada bu gecenin son sözü.

Alimin Masumiyet Karinesi Yoktur: Yara Almak, İlimle Tedavi Etmek

Vaktinizi aldım. Hakkınızı helal edin. Buradan da bölmek istememişim demek ki. Yürümüş gitmişim. Gazâlî benim son yazdığım paragraftan okuyacağım.

Her inanan gibi, her insan gibi masum bir alim veya derviş değildir. Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin dışında masumiyet karinesine sahip olan hiç kimse yoktur. Çünkü İslâm inancında hiçbir şeyh, hiçbir alim, hiçbir devlet başkanı masumiyet karinesine sahip değildir. Herkesin hatası-yanlışı, eksiği, noksanı, günahı olur. Hadis-i şerifte hiçbir

kimse yoktur ki bir günah onun perçeminden tutmamış olsun. O yüzden Gazâlî masumiyet karinesinin içinde değildir. O da her mümin gibi bir tarafı insandır. Sonuçta Gazâlî körü körüne iktidarın memuru da değildir.

O devletle temas etmiş. Bu temastan ben yara aldığına da inanıyorum. Bu temastan yara almıştır. Çünkü devletle temas eden her şeyh, her alim yara alır. O yüzden sufiler devletle temas etmemek için aşırı özen gösterirler. Yara almamak için ve bu yarayı almış ama bu yarayı ilimle, ahlakla tedavi etmenin yolunu aramış ve o yolda yürümüş. Son kelamım bu. Hakkınızı helal edin.

Nizâmülmülk vs. Machiavelli: İlahi Meşruiyet ile Seküler Meşruiyetin Çatışması

Önümüzdeki hafta kıyamet kopacak. Âmin. Önümüzdeki hafta kıyamet nasıl kopacak?

Nizâmülmülk siyasi iktidarın kaynağını ilahi bir güce Allâh'a ve dine yani İslâm'a dayandırır. Machiavelli ise dünyevi ve seküler gerekçelere işaret eder[72]. Allâh'ın yönetime yetkisini her çağda halk arasından seçtiği belli kişilere verdiğini ifade eden Nizâmülmülk, dolayısıyla sultana itaat etmenin bir anlamda Allâh'a boyun eğmek anlamına geldiğini ifade ederek siyasal iktidara güçlü bir teolojik temel sunar.

Machiavelli ise kitab-ı Hükümdar'da buna karşı çıkar ve iktidarın kaynağını toplumsal dinamiklerde arar. Konuyu dağıtmayalım. Nizâmülmülk, Nizâmiye Medreseleri'nin müfredatını Bâtınîlik, İsmâilîye ve Şiîlik karşıtı bir anlayışla oluşturur.

Gazâlî'nin Bâtınîliği ve Şiîliği İslâm dışı ilan ettiği "Bâtınîliğin İç Yüzü" adlı eseri ünlüdür. Evet, buradan devam edeceğiz. Önümüzdeki hafta çetin bir sohbet bekliyor bizi. Allâh izin verir de inşâallâh. Sağlık-afiyet verirse devam edeceğiz buradan inşâallâh.

Haklarınızı helal edin. Tabi huzurlarınızda böyle bir konuyu bizim önümüze getiren Hakan Kardeş'e de teşekkür ediyorum. Beni böyle bir araştırmacı yapıyor. Ben yeniden böyle işte kitaplara yeniden böyle bir araştırmalara dalıyorum. Ondan sonra kepenkler kapalı bende. İletişim yok. Ben bunları araştıracağım. Hamdolsun buraya getireceğim diye beni de güzel bir uğraşın içerisine sevk ediyor. Kendisine buradan teşekkür ediyorum. Allâh razı olsun. (Âmin.)

Ülkeyi Ayakta Tutacaklar: «Biraz Deli Olun»

Arkadaşlardan özür diliyorum. Bütün derviş kardeşlerden. Onların böyle özel meseleleriyle ilgilenecek zamanım kalmıyor. O yüzden bu konuda da kardeşler inşâallâh haklarını helal etsinler. Helal olsun. Etmeyen varsa da söylesin. Helalleşmesini biliriz. Yani o kadar da elimiz armut toplamıyor. Yani bunu da tehdit olarak algılıyorsanız algılayabilirsiniz. Sıkıntı değil. Bizim damarlarımızda akan kan belli. Biz normal değiliz. Hiç olmadık zaten. Olmayın da zaten.

Evet. Normal olmayın. Biraz deli olun. Ülkeyi ayakta tutacak olanlar delilerdir. Vatanı savunacak olanlar, dini, imanı, İslâm'ı savunacak olan delilerdir. Hımbıl, sümüklü insanlardan hiçbir zaman bir fayda kalmaz.

O yüzden ülkeyi ne bekliyor belli değil. Bak elin adamı elini-kolunu sallaya sallaya gitti işgal etti. Ben hep yıllardır söylüyorum ya yarın burada olmayacağımız ne malum diyorum. Güvenmeyin hiç kimseye ve hiçbir devlete. Bizim çevremiz sarılmış vaziyette. Ülke olarak uyanık olacağız, bir olacağız. Dikkat edeceğiz. İçeriden ve dışarıdan her türlü her şey olabilir. O yüzden muhakkak ve muhakkak dikkat edeceğiz. Dikkatli olacağız inşâallâh.

NİZÂMÜLMÜLK'ÜN SİYÂSETNÂME'Sİ VE MACHİAVELLİ
(18 TEMMUZ 2026)

Konunun Çerçevesi: Nizâmülmülk mü, Machiavelli mi?

Malum bir itikaf süreci oldu. O yüzden Gazâlî'den kaldığımız yerden devam edeceğiz inşâallâh. Nizâmülmülk siyasi iktidarın kaynağını ilahi bir güce, Allâh'a ve dine parantez içinde İslâm'a dayandırır.

Machiavelli ise dünyevi ve seküler gerekçelere işaret eder. Allâh'ın yönetime yetkisini her çağda halk arasından seçtiği belli kişilere verdiğini ifade eden Nizâmülmülk, sultana itaat etmenin bir anlamda Allâh'a boyun eğmek anlamına geldiğini ifade ederek siyasal iktidara güçlü bir teolojik temel sunar. Machiavelli ise kitabı hükümdarda[93] buna karşı çıkar.

Ve iktidarın kaynağını toplumsal dinamiklerde arar. Konuyu dağıtmayayım. Nizâmülmülk, Nizâmiye Medreseleri'nin müfredatını Bâtınîlik, İsmâiliyye ve Şiîlik karşıtı bir anlayışla oluşturur. Gazâlî'nin Bâtınîliği ve Şiîliği İslâm dışı ilan ettiği, Bâtınîliğin iç yüzü adlı eseri[94] ünlüdür. Bu akşamki konu paragrafı bu kadar. Tabi bu metin dünya üzerindeki iki farklı görüşü karşılaştırıyor. Genel ifadelerle bu işleri tarihsel kavramlar açısından bakıyor. Nizâmülmülk'ün siyaset anlayışı doğru. Yani burada anlatılan şey çünkü Nizâmülmülk Siyâsetnâme'sinde[95] hükümdarlığın Allâh'ın takdiriyle verildiğini savunur. Ona göre adaletli hükümdar Allâh'ın yeryüzünde gölgesi gibidir[96]. Öyle görülür. Çünkü buna dayanan hadis-i şerif de var. O yüzden Kur'ân ve sünnete uygun bir hükümdarın Allâh'ın gölgesi olduğuna hükmederler.

Çünkü mesela Selçuklulardan sonra Osmanlı padişahları da yeryüzünde Allâh'ın gölgesi olarak unvanlanmış. Öyle unvan olarak onlara takılmış. Zıllullâh deniliyor buna. Yani yeryüzünde Allâh'ın gölgesi o.

«Yeryüzünde Allâh'ın Gölgesi»: Zıllullâh ve Çifte Standart

Bakın bunu böyle söylerken bunun karşı zıtlığı, bunu normalde şimdi Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi; Hristiyan âleminde ise papa İsâ'nın makamında oturuyor.

İncil'i değiştirmeye hükmediyor. İncil'i değiştirebilir. Ve normalde papanın kutsadığı hükümdarlar da oradakiler de onlar da bunun eş değeri. Yani kendi zamandaşlarıyla biz bunları karşılaştırdığımızda o zaman meselenin ne olduğu çıkar. Mesela biz şimdi bir kısım insanlar Osmanlı'ya karşı gelmek noktasında bir sürü şeyler söylüyorlar. Ama karşılığında mesela İngiliz kraliyet ailesine bir laf söylemezler.

Hâlâ Avrupa'da krallıklar devam ediyor. Kimse onlara bir şey demez. Avrupa'da da bir şey demezler. Belçika'da krallık var. İsviçre'de krallık var. Ondan sonra İspanya'da krallık var. Hollanda'da krallık var. Norveç'te krallık var. Bunlara laf söylemezler hiç. Amma velakin Türkiye'de Osmanlı'yı kötüleme, padişahları kötüleme, geriye doğru gittiğimizde Selçuklu'yu kötüleme, Selçuklu padişahlarını kötüleme bu farklı bir şeydir. Yani bu Osmanlı'yı kötüleyince sanki Cumhuriyet Arşa çıkacakmış gibi böyle bir algı oluşuyor.

İtaatin Sınırı Kur'ân ve Sünnettir

O yüzden normalde evet bu anlayışta sultana itaat meşru olduğu sürece dini bir yükümlülük olarak değerlendirilir.

Doğru. İslâm'da çünkü normalde Allâh'a itaat edin, Resûlü'ne itaat edin, sizden olan emir sahiplerine itaat edin[97]. Bu normalde ayetle sabit ama sizden olan emir sahiplerine. Çünkü bizdeki itaat Kur'ân sünnete bağlıdır. Çocuğun anne-babasına itaati Kur'ân sünnetle sınırlıdır. Kadının kocasına itaati Kur'ân sünnetle sınırlıdır. Bunları böyle söylüyoruz da bu itaatler kalmadı artık.

Ne çocukların babalarına itaati kaldı ne de kadınların kocalarına itaatleri kaldı. Yani bu normalde şu anda toplumdaki bozulmaların en önemli unsurlarından birisi bu. Bu itaat ortadan kaldırıldı. Yok şu anda. Yani bu dervişler bunun kendi aralarında var olduğunu söyleyebilir. Biz küçük bir topluluğuz. Öyle kalmadı. Mesela bir çocuk şimdi annesinden-babasından izin almıyor her şeye. Bir kadın kocasından izin almıyor. Ben şuraya gidiyorum diyor. Bitti bu kadar. Gidiyorum diyorsa iyi. Haber bile vermiyor. Gidiyor bir tarafa. Bildiğiniz haber bile vermiyor. Ya şu anda Kur'ân'ın ve sünnetin emrettiği aile kavramı kalmadı. Bunlar acı şeyler yani. Çünkü sünnet-i seniyyeye baksanız, aile kavramı İslâm dünyasında yıkıldı. Zaten Batı'nın amacı buydu. Çünkü bir ülkeyi ayakta tutan hani, bir devleti, bir milleti ayakta tutan ailedir.

Aile parçalandıysa o ülke batmaya mahkumdur. İşgale de mahkumdur. Çünkü aile aidiyeti kalmadıysa toprak aidiyeti de kalmaz, devlet aidiyeti de kalmaz, yıkılır. Bir vücut düşünün.

Devlete ve Aileye Giren Virüs: Fitne

Devleti ve milleti bir vücut olarak düşünürseniz devlet ve millet normalde bir vücut hâlinde. Nasıl vücutta bir enfeksiyon giriyor oraya? Bir hücre hasta oluyor. Bütün vücut hasta oluyorsa aynı şey devlet ve millet için de geçerlidir. O bir hastalık bulaşıyor oraya. Hastalık bulaşınca perişan oluyor ortalık. Aynı şey. Aileye bir virüs girsin aile dağılıyor. Veya buraya topluluğa bir virüs girsin topluluk dağılır. Virüs ne? Fitne. Virüs ne? Kur'ân ve sünnetin dışında bir şey. Ailelerde de aynı. Bu devlette de aynıdır. Devlet hasta olur.

Devlet neyle hasta olur? Rüşvetle hasta olur. Liyakatsiz insanlarla hasta olur. Devlet neyle hasta olur? Ayırmacılıkla, kayırmacılıkla hasta olur. Devlet neyle hasta olur? Faizle hasta olur. Neyle hasta olur? Aşırı vergilerle hasta olur. Neyle hasta olur? Tebasına zulmetmekle hasta olur. Devlet de hasta olur. Aile nasıl hasta olur? Erkek baba hanımına ve çocuklarına zulmeder. Hanımını ve çocuklarını Kur'ân ve sünnet dairesinde yaşatmaz. Hasta olur. Aile, aile hasta olur. Nasıl? Anne Kur'ân sünnet dairesinde değildir. Hasta olur. Ne? Hastalık girdi. Hani balık baştan kokar derler ya. Balık baştan kokar. Yani bir kadın düşünün ki kocasına itaat etmiyor. Bir erkek düşünün karısına zulmediyor. Hasta aile rahatsız.

«İtaat Ancak Maruftadır»: Hanefî Duruşu

Şimdi Nizâmülmülk de itaati başa koyuyor.

Bu İslâm'ın emri.

Nizâmülmülk'ün Dört Temeli ve Liyakatin Manası

Allâh'a itaat edin. Resûlü'ne itaat edin. Sizden olan emir sahiplerine itaat edin. Sizden olan emir sahiplerine. Hanefîler bunu normalde dizayn etmişler. Sizden olan ne demek? O Kur'ân ve sünnete iman etmiş olacak. Bir: Müslüman olması lazım. İki: dinini yaşaması lazım. Üç: adil olması lazım. Adil değilse bizden değil. O yüzden İmâm-ı A'zam Emevî'nin yıkılmasına fetva vermiştir. Çünkü Emevî adil değildir. Emevî'nin yıkılmasına fetva veren İmâm-ı A'zam'dır. Siz bakmayın Hanefîyiz dediğinize. Hanefîlik öyle laylaylom bir mezhep değildir. Hanefî'ye göre normalde bir devlet başkanı zulmediyorsa ona itaat edilmez. Onun yıkılması haktır. Kendisi parasıyla

mücadele etmiş, cihat etmiştir. Öyle olunca bir hükümdara itaat edilecekse İslâm hukukuna, şeriatına uygun davranmak zorundadır.

Hükümdar faizi caiz kılamaz, fuhuşu caiz edemez veya serbest bırakamaz, içkiyi serbest bırakamaz. Bir İslâm hükümdarı kendi beldesinde Cenâb-ı Hakk'ın haramlarını serbest bırakamaz. Serbest bırakıyorsa o İslâm hükümdarı değildir. Ona itaat farz değildir. Bunları böyle açıktan konuşmak da herkesin harcı değildir. Şimdi böyle olunca yani İslâm hukukuna uygunsa o hükümdara itaat edilir. O İslâm hukukunu reddediyorsa, uygulamıyorsa o hükümdara itaat edilmez. Bu ister caminin imamı olsun, ister siyasette bir parti başkanı olsun, ister bir şeyh denilen kimse olsun, hiç önemli değil. İster annen olsun, ister baban olsun, ister kocan olsun. Senden Kur'ân ve sünnetin dışında bir şey istiyorsa ona itaat yoktur. Çünkü itaat maruftadır diye hadis-i şerif var. Hanefîler bunu özellikle ele almışlar. İtaat maruftadır.

Yani iyiliktedir. İyilikte itaat edilir[98]. Baba derse ki oğluna gidip içki içeceksin. İtaat edilmez. Koca derse ki hanımına içki içeceksin. Namaz kılmayacaksın. Oruç tutmayacaksın. Zikre gitmeyeceksin. Zikrullâh yapmayacaksın. Nereden buldun bunu? İtaat edilmez. Hatta farzı yasaklayan bir koca dinden çıkar. Tecdid-i iman, tecdid-i nikah gerekli ona. Eğer bir kadın da kocasının farzlarını yerine getirmesine laf söylüyorsa, bıdı bıdı ediyorsa, onun böyle kafasının etini yiyorsa kadın dinden çıkar. Allâh muhafaza eylesin. Bu sefer tecdid-i iman lazım ona. Rabbim korusun. Nizâmülmülk'ün siyaset anlayışı adalet, liyakat, mutlak merkeziyetçilik ve din-devlet birliği temelinde şekillenmiştir.

Adalet başta bakın adalet liyakat. Adalet ardından liyakat. Liyakat ne? Sen o işe ehil misin değil misin? Liyakat. Şimdi Lütfü Usta'ya desek ki Lütfü Usta beni boyacı olarak işini alır mısın usta olarak? Almaz. Sebep ben onun ustası değilim. Ben o konuda liyakat sahibi değilim. Doğru mu Lütfü Usta? Bak bir şey diyemiyor şimdi. Alamam da diyemiyor bana. Yüzü kızardı Lütfü Usta'nın. Şimdi liyakat lazım ona. Neden? O işi bilmiyor. O işi bilmeyen bir kimse gelecek orada ustalık yapacak. Perişan edecek ustayı zarar ettirecek orada. Farı düzelteceğim derken farı sökmesini bilmeyeceğim Kıracak farı. Liyakat yok. Usta değil çünkü o. Ancak çıraklıktan gelecek.

Devletleri batıran şey liyakatsizliktir. Birincisi adaletsizliktir. Adalet yok ise o devlet batar, o millet batar, o aile batar. Liyakatsizlik ne? O işin ehli değil. Ha mesela örnekliyorum. O kimse ne? İşte elektrik-elektronik mühendisi. İyi. Nereye onu biz bakan yapacağız? İşte onu da aman bir bakanlık yapsın. O da gelsin sağlık bakanı olsun ya. Tansiyon ölçmesini bilmiyor. Nereden onu sağlık bakanı yapacaksın? Liyakatsizlik veyahut da Millî

Savunma Bakanlığı'nın başına git bir tane milli savunmayla hiç alakası olmayan, askeriyeyle hiç alakası olmayan birisini koy liyakatsiz. Neden ya? O kimsenin askerlikten bir işi yok ki. Askerlik mesleğini bilmiyor. Askerlikle alakası yok onun. Liyakat bu. Yani kimi belediye başkanı yapacağız? Örnekliyorum ya. Belediye başkanı o şehre ne lazım? Altyapı lazım. Ne lazım? O şehre üst yapı lazım.

Ne lazım? İşte inşaatla alakalı şeyler lazım. Kimi belediye başkanı yaptık? Ziraat mühendisi. Allâh bu adam ne yapacak? Tarla takka mı dikecek? Ekecek veyahut da ne? Veteriner. Ulan bu normalde ne işi var veterinerin belediye başkanlığında? Ama o bizim partiden ya. Biz onu seçeriz yine. Bizim partiden. Liyakat mı? Liyakat değil. Veyahut da biz ne yapacağız? Mesela il başkanı seçeceğiz. Kimi seçeceğiz? Siz seçmeyeceksiniz. Atanacak birisi. Atadık filanca kimseyi il başkanı yapın. İyi ya. Bu adam Bursa'yı karış karış taramış mı? Sokaklarını biliyor mu? Caddelerini biliyor mu? Bu il başkanı yapacağım bunu. Halkın içinde mi bu? Kimin aç, kimin tok olduğunu biliyor mu? Hayır. Ya ne biliyor? Atandı. Tamam. Liyakatsiz. Tarikatlar da aynı. Birini zakir atadın. İyi atadın da o liyakatli mı? Zakirlik yapabilecek mi?

İdare edebilecek mi? 10 kişi, 20 kişi, 50 kişi, 100 kişi, 200 kişi veyahut da birisi bir yere çavuş tayin etti. Allâh tayin etmiş. Soruyorum, «Hacı abi, rüyanda mı gördün bu kimseyi? «Sana ne lan?» diyor bana. Hacı abi hani rüya ben zikrullâhta diyorum rabıta ettim. Açık açık konuşuyorum onu. Ben onun çavuşluğunu görmedim diyor. Sana ne diyorum ya? Dedi bana. Allâh Allâh dedim ya. Şimdi bir dahaki zikrullâhta rabıtalar ediyorum. Ben danışıyorum, soruyorum, soruşturuyorum.

Tarikatta da Liyakat: «Ispanak Çavuşu» Kıssası

Adamı çavuş olarak görmüyorum. Ödemiş'te oluyor bu mesele.

Dedim dua ettim. Ya Rabbi dedim ya şu işin hakikatini bana göster. Siz şimdi bu dervişliği bilmezsiniz. Sizin bilmediğiniz dervişlik bu. Ben her sabah onun sobasının kömür kovasını değiştiriyorum. Sabah gidiyorum, akşamdan kalanı boşaltıyorum. Külünü boşaltıp yeni kovayı dolduruyorum, yakıyorum, bırakıyorum kovanın içine. Akşam tekrar geliyorum. Bir daha değiştiriyorum. Belli bir saatim var benim. O gün ben geç kaldım. Biraz geç kaldım. Kovayı değiştirmeye geldim. Bir baktım adam ıspanak-pırasa elinde böyle bir poşet. Bunlar ne dedim işte ıkçık ıkçık. Hacı abiye getirdim. Hacı babaya getirdim dedi. İçime geldi. Ha dedim bu getirdiği pırasadan-ıspanaktan çavuş olmuş dedim. Ben onun adını ıspanak çavuşu koydum. Benim

o ıspanak çavuşu tabirim oradan gelme. Ispanak çavuşu. Neden? Manevi olarak rüyada görülmemiş, hâlde görülmemiş.

Bir işe yarayacak mı? Hayır. Hiçbir işe de yaramadı. Zaten o ıspanak taşımaya devam etti. Liyakatsiz bakın liyakatsiz. Bu dergâhlarda da olur. Liyakatsizlik büyük sıkıntıdır.

Ailede Liyakat: Evliliğe Ehil Olmak ve Asabiyetin Yeri

Mesela biz oğlumuza bakarız. Evlenme noktasında bir evi idare edebilir mi, edemez mi?

Edemez. Evlendirme anne-baba olarak onu. Neden? O evliliğe liyakatsiz. O çünkü o evliliği yürütemeyecek. Aynı şey kız için de geçerli. Bakıyorsun kızın önünden gitsen ayrı dert, arkasından gitsen ayrı dert. Dil pabuç gibi. Nasılsın de, çarpsın seni? Veyahut da erkek de öyle. Ne? Bizim oğlumuz çok sinirli. Senin oğlun şeytana uymuş. Bizim kızımız çok sinirli değil. Şeytana uymuş. Nasıl? Basbayağı asabiyet şeytandandır. Kur'ân-sünnet dairesinde kafire asabiyet göster. Kur'ân sünnet dairesinin dışında bir şeye asabiyet göster. Ona göstermiyorsun. Kime? Annene babana gösteriyorsun. Eşine gösteriyorsun. Çocuklarına gösteriyorsun. Etrafındaki kadınlara, erkeklere gösteriyorsun. Sen büyüksün ya. Eziyorsun ortalığı.

Allâh muhafaza eylesin. Liyakatsizlik o zaman normalde bu noktada liyakat yoksa sıkıntı var. Ve Nizâmülmülk'ün en önemli özelliklerinden birisi mutlak merkeziyetçilik. Nizâmülmülk devletçi bir insandır. Devleti güçlü kılar, merkeziyetçidir. Amerika gibi eyaletçi değildir. Merkeziyetçidir. Herkes merkeze bağlıdır. Daha ileri Nizâmülmülk mesela çevredeki böyle belirli aile gruplarının oluşmasını istemez. Ve din devlet birliği temelinde şekillendirir. Nizâmülmülk'ün devlet anlayışı yani dinde devlet de bir şekilde iç içedir Nizâmülmülk'te. Çünkü bu öyle bir şeydir ki devletin bekası için yöneticilerin ahlakı ilahi normlara sıkı sıkı bağlı kalmasıyla alakalıdır. Yani devletin bekası yöneticilerin İslâm ahlakına ve hukukuna sıkı sıkı bağlı kalmasıyla mümkündür. Osmanlı'nın yıkılış sebeplerinden birisi budur.

Yöneticilerin yani paşaların veya lalaların, bakanların ilahi normlara sıkı sıkı bağlı kalmamasıyla alakalıdır. Onlar da rüşvete, onlar da kayırmacılığa başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olanlardan bir madde de odur. Ve o dini noktada ahlakları düzgün değil ise o zaman o kimse sapmaya başlayacaktır devlet otoritesinde. Ve normalde bu noktada bürokraside muhakkak bir otorite, muhakkak bir disiplin gereklidir Nizâmülmülk'e o otorite bürokrasinin içerisinde yok ise ve o bürokraside ilahi nizam geçerli değil ise Nizâmülmülk'e göre devletin batış sebebidir.

Ve Nizâmülmülk'ün bu noktada siyaset anlayışı yalnızca bir devlet yönetme teorisi de değildir. Bunu böyle algılarsak da Mustafa Özbağca hata yapmış oluruz. Çünkü Nizâmülmülk'te iki gelenek, iki kültür, iki devlet anlayışı tabiri caizse harmanlanmıştır. Nasıl harmanlanmıştır?

Merkeziyetçilik ve İki Devlet Geleneğinin Sentezi

Bölgede bir devlet geleneği vardır.

İran'a aittir. İkinci devlet geleneği vardır. Selçuklu'yla alakalıdır. Nizâmülmülk İran devlet geleneği ile Selçuklu devlet geleneğini sentezler. Karşı karşıya getirmez. Lazım olanları kendine alır. Sakın Nizâmülmülk'ü böyle farklı nitelendirmeyin. O gün için hem devletin içindeki hem halkın içinde tehlikeleri tespit etmiş aynı zamanda da devleti dışarıdan tehdit eden Hristiyan veyahut da değişik güçleri de tespit etmiş. Çünkü bir tarafta Fâtımîler var Mısır'da. Anadolu'da normalde malum Bizans var. Devlet tehdit altında. Devletin sınırlarının içerisindeki Bâtınîlik. Bâtınî haşa Bâtınîler. İsmâiliyye'nin bir kolu devleti de içeriden tehdit etmekte. Mesela örneklemek gerekirse, Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin kardeşi Menteş ayaklanır Selçuklu'ya karşı.

Sivas bölgesinde Menteş ayaklanınca[99] Bâğî sınıfına düşer. Bâğî sınıfına düşünce Selçuklu onlarla savaşmak zorunda kalır. Ve Selçuklu onlarla savaşınca hatta bazı tarihçilere göre Bizans'tan yardım alır ve Bizans'tan yardım alaraktan Menteş ve etrafındakileri katleder. Ondan sonra zaten Hacı Bektâş Velî gider şu anki bulunduğu köye. Köy de değildir orası. Sonradan köy olur. Oraya, mezraya gider yerleşir. Hiç sesini çıkarmaz. Sebebi ne? Onun sebebi ne? Menteş'ten dolayıdır. Ve Hacı Bektâş-ı Velî ölünceye kadar hiç siyasetle hiç ilgilenmez. Selçukluyla karşı karşıya gelmez. Şimdi böyle olunca normalde bu tecrübeler yani devletin içeriden de sıkıntıları var. Çünkü devlet sade dışarıdan sıkıntıları yok. Her devletin üç aşağı beş yukarı içeriden ve dışarıdan sıkıntıları vardır. Yani içeriden sıkıntılar ayrıdır, dışarıdan sıkıntılar ayrıdır.

«İç Düşman Kim?»: Kanun, Demokrasi ve Meşruiyet

Mesela Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hani bazen böyle blok hâlinde haberler veya açıklamalar vardır ya iç ve dış düşmanlar denir.

İyi dış düşmanı anladık. İç düşman kim? Yani bunun normalde iç düşman kim olduğunu halk bilmez. Yöneticiler bilir kim iç düşman. Bilemeyiz onu. Mesela önceden yani Türkiye'deki müslümanlar iç düşmandı. Laikliğe karşı bunlar diyorlardı. İç düşman olarak nitelendiriliyordu. 28 Şubat bunun neticesiydi. Yani neydi? Müslümanlar iç düşmandı. Bunlarla mücadele

edilmesi gerekiyordu. 28 Şubat darbe oldu. İç düşman Refah Partisi oldu. Örnek bu zaman zaman o var ya hani güvenlik toplantılarında kırmızı kitap filan deniliyor ya haberlerden duyduğumuz. O değişiyor ya zaman içerisinde. Oradaki asıl şey odur. Ne o? Ölçü odur. İç düşman devlet kimi görüyor onu. Burada bizim gibi ülkelerde ona kanun-hukuk, madde bunların boş şey bunlar.

Onu devlet iç düşmanı olarak nitelendirdiyse onu lav eder. Üzerinden silindir gibi geçer. Öyle kanun maddesi hukukmuş, anayasaymış, ceza kanunuymuş. Boş laf onların hepsi. Neden boş laf diyorum? Örnekliyorum. Refah Partisi'nin kapatılması için mahkeme devam ederken Anayasa Mahkemesi bir maddeyi iptal edip Refah Partisi'ni cezalandırdı. Bir maddeyi iptal etti. Hiç unutmuyorum o madde şu anda aklımda değil. Yani ceza vermesi için anayasanın o maddeyi iptal etmesi lazım. O madde orada dururken cezalandıramıyorlar. Yani normal işte mahkemeler onu cezalandıramıyor. Orada madde duruyor çünkü. Ne? Çok basit. O Anayasa Mahkemesi toplanır bir karar alır. «Şu maddeyi iptal ettim» der. İptal edilince sen de cezayı yersin. Sen buna itiraz bile edemezsin. Öyle demokrasi, memokrasi, bunların hepsi de boş laf. Biz okuyoruz ortaokulda, lisede. Neymiş?

Demokrasi neymiş? Halkın kendi kendini yönetmesiymiş. Geç kardeşim ya. Bunu tamam ortaokulda inandırırsın, lisede kısmen inandırırsın. Üniversitede bunu inandıramazsın. Hele biraz daha büyüyünce, hele benim gibi 65'e gelince hiç inandıramazsın. Neden ya? Ne alakası var? Halkın kendi kendine yönetmesiymiş. Sen il başkanını atıyorsun, belediye başkanını atıyorsun, millet meclisini atıyorsun, milletvekillerini de atıyorsun. Bütün partiler dahil. Onların atadıklarını siz ne yapıyorsunuz? Atadığını basıyorsunuz. Seçiyorsunuz. Kimi seçtin? Onun atadığını. Senin kafan çalışmıyor. Onun kafası çalışıyor. Sen seçemezsin. Doğru insan seçemezsen ne olur sonra? Kaldır elini kaldıracak. İndir elini indirecek insanlar lazım. Kaldırın elinizi kaldıracaklar. İndirin elinizi indirecekler. Beni milletvekili seçerler mi? Seçmezler.

Beni seçseler ben ertesi gün bütün haramlarla ilgili kanun maddesi koyacağım. Diyeceğim ki bunların yasaklanması için kanun maddesi. İman bir tarafta kanun maddesi bir tarafta. Hangisine el kaldıracaksın? Ben milletvekili olmuş olsam birinci hemen ertesi gün ilk kanun maddesi Türkiye'de faizlerin sıfırlandırılması. Bitti. Ertesi gün meclis toplanacak. Milletvekilliğinin düşürülmesine.

Ardından bir mahkeme ülkeyi teokratik düzene katmaktan küldür tek içeridesin. Bu kadar basit. Laik, demokratik, insan haklarına saygılı devlet sistemini teokratik devlet sistemine çevirmekten küldür tek içeridesin. Bu kadar. Bunu isteyemezsin bile. Mudanya'da bana dediler ki, böyle böyle burada konuşmacımız yok. O MHP, Refah Partisi bir de Edibali vardı ya onlar böyle üçü koalisyon yaptılar. Seçime girecekler. O saatçi Mehmet vardı geldi Şeyh Efendi'ye yalvardı yakardı. Konuşmacımız yok işte. Mustafa abiyi bize ver gelsin konuşsun. Bu dedi Kur'ân sünnet anlatır orada dedi. Sizin siyasetinize girmez dedi. Ne olursa olsun gelsin konuşmacı olsun. İyi ben konuşmacı olarak gidiyorum. Şimdi orada bir kahvede hiç unutmuyorum bir muhabbet oldu. Dedim ki annesinin, kız kardeşinin, ablasının, karısının, teyzesinin, kızının, herhangi bir kimsenin genelevde çalışmasını ister misiniz? Dedim.

Köy kahvesinden hayır dediler, istemeyiz. Dedim Bursa'ya Balkanların en lüks genelevi açılıyor. Siz neden buna dedim itiraz etmiyorsunuz? Ses yok. Buradaki topluluk da istemez. Doğru mu? 2013 rakamlarını söylüyorum size. 115.000 kadın genel evinde çalışmak için izin istemiş. İçişleri Bakanlığı'ndan 2013 rakamına göre on bir tane genelev var Türkiye'de. O zaman normalde bizdeki itaat Kur'ân-sünnetle alakalıdır. O zaman bir kimse devlet İslâm olması için Kur'ân sünnete uyacak ve devletin içerisindeki bürokrat da Kur'ân sünnet uyacak. Biz Nizâmiye Medreseleri'nden bahsediyoruz.

Siyâsetnâme: Bir «Ateşten Gömlek» Rehberi

O yüzden Nizâmülmülk'ün en önemli eseri olan o Siyâsetnâme'de hem devlet adamlarına bir rehberdir Siyâsetnâme hem de ideal hükümdar anlayışını ortaya koyan klasik bir siyaset kitabıdır diyebiliriz.

Bence bütün bürokratın okuması lazım gelen bir kitap. Bütün bütün o Siyâsetnâme'yi bastıracaklar. Bütün bürokratlara mecbur kılacaklar okutmayı. Tabi bunun bir de tarihi arka planı var.

Bu arka plan ne? Nizâmülmülk hem Sultan Alparslan'a hem de Melikşâh'a yaklaşık otuz yıl vezirlik yapmış. Yani devletin içerisinde otuz yıl. Hele bir de bu Sultan Alparslan dediğinizde yani bu artık Sultan Alparslan bu işin zirvesi. Ona vezirlik yapmak demek ateşten gömlek giymek demektir. Şimdi mesela böyle bir Hakan'a vezirlik ateşten gömlektir. Bu aynı şeydir. Bu mesela öyle bir erkek profili vardır. Hanımlık yapmak ateşten gömlek giymektir. Mesela böyle bir öyle bir üstattır, mürşittir. Ona zakirlik yapmak, ateşten gömlek giymek gibidir. Sebep hep titiz olacaksın, hep böyle sıkı olacaksın, hep koşacaksın, durmayacaksın ve nefsine paye vermeyeceksin.

Ateşten gömlektir. Mesela Allâh rahmet eylesin. Şeyh Efendi'nin yanında zakirlik yapmak ateşten gömlektir. Hele bir zakir olursun. Öyle zakirsindir. Ama öbür türlü ateşten gömlektir.

Bir sefer böyle bakar sana yeter. Bir sefer sorar misafirleri ne yaptınız? Kem küm ettin değil mi? Tamam bitti. Nasıl bitti? Bir daha sana misafirleri ne yaptın demez. Örnekliyorum bunu. Geldi X bir şehre değil mi? Oraya da beş tane misafir geldi. Bir bakmışsın Şeyh Efendi misafirleri kendisi gönderiyor bir yere. Zakire bırakmıyor. Neden? Zakir daha önce o konuda sınıfta kalmış. Veyahut da o zakir ilgilenmemiş misafirlerle. Bir daha gittiğinde ona misafirlerle ilgilendirmez. Hatta oraya gelecek olan varsa telefonda zakirin yanında diyor. Selamünaleyküm. Aleykümselam. O diyor ki efendim işte sizi ziyarete gelecektik. O diyor ki ben X yerdeyim. Şimdi ilin adını söylemeyeyim alınıyorlar. Hem kızıyorlar bana hem sohbetleri takip ediyorlar. Vay bize laf söyledi diyorlar. Mesela X il. Ben yanındayım. Diyor ki buraya gelmeyin diyor.

Burada misafir edecek durumumuz yok. Ben buradan Bursa'ya gideceğim diyor. Bursa'ya gelirsiniz diyor. Oraya istemiyor. Sebep orada misafir edilmeyecek. Orada yüzü ağarmayacak onun. O yüzden ateşten gömlek gibidir. Aynı şey Alparslan'ın yanında vezirlik yapmak ateşten gömlek gibidir. Zaten o Hakan'dır, sultandır, padişahtır ki vezirleri ateşten gömlek giymiştir. Paşaları ateşten gömlek giymiştir. O zaman devlet ayakta durur. Bakın o zaman devlet ayakta durur. O adam öyle bir adamdır ki hanımı ateşten gömlek giymiştir. O zaman o ev olur. Bakın o zaman ev olur. Adam kazanıp gelip de kadın savuruyorsa adamın koyduğu çizgiye kadın uymuyorsa adam Kur'ân sünnet dairesindeyse ama o ev olmaz. Bakın aileden devlete kadar etkilenir. O yüzden yani o Nizâmülmülk'ün devrinde devlet devlet olmak zorundadır.

Devlet çünkü Bizans'la mücadele ediyor. Yani Alparslan Romen Diyojen'i 1071'de yendi[100]. Bizans tehlikesi bitti mi? Hayır. Bir tarafta iç isyanlarla uğraşıyor devlet. Bir tarafta da Bâtınî İsmâilî hareketleriyle karşı karşıya kalıyor. İçeride de normalde Bâtınî ve İsmâilî hareketler var. Mısır'da Fâtımîler var. Onlar Bâtınîliği devlet hâline getirmişler ve aynı zamanda devletin sınırlarının içerisinde farklı etnik topluluklar, farklı mezhepsel topluluklar var. Hani diyorlar ya coğrafya kaderdir diye. Etnik ve dini topluluklar var. Sonuçta insanlığın çıkış noktası bu topraklar. Her türlü inancın, her türlü etnik kökenin harmanlandığı yer bu topraklar. Bakın her türlü etnik köken ve her türlü dini farklılıklar, fraksiyonların, her türlü farklı siyasi fraksiyonların bir yerde olduğu bir yer burası.

Yani burada devleti idare etmek veya ülkeyi bu manada barış içerisinde adaletle yürütmek gibi bir derdin var. Nizâmülmülk zamanında o yüzden bu tip şeylerle uğraşılıyor ve Siyâsetnâme bu manada soyut bir siyaset veya siyasi teoriliğinden çıkıyor. Siyasi teori değil. Ya o zaman devletin yaşamış olduğu krizlere çözüm arayan ve bu konuda pratik yöntemler geliştiren bir siyasetname çıkıyor ortaya. Çünkü kriz var. Hem ülkenin içerisinde kriz var. Farklı etnik ve dini topluluklar var. Ve ülkenin içerisinde farklı siyasi topluluklar var. Ve ülkenin dışında da değişik devletlerarası baskılar var. O yüzden normalde burada devleti yönetmek, o krizleri yönetmek kolay bir şey değil. Şimdi buradan hareket edersek devletin o zaman kaynağı, temeli ilahi meşruiyet olması gerekiyor. Hani son dönemlerde de meşru meşruiyet kavgaları oldu ya.

Mesela bir de Osmanlı'da birinci meşruiyet, ikinci meşruiyet, üçüncü meşruiyet. Onlar devam ediyor. Daha Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam ediyor. Meşruiyet krizi var. Selçuklu'da da var bu kriz.

İlahi Meşruiyet ve Hükümdarın Ağır Sorumluluğu

O yüzden Nizâmülmülk'e göre hükümdarlık sıradan bir makam değil.

Ya Allâh her çağda insanların arasından bazı kimseleri seçer ve onları devlet idaresiyle görevlendirir. Buna şimdi siz veyahut da bir kısım çevreler itiraz edebilir, isyan edebilir. Ama bu ilahi bir meşruiyet. Mesela Türklerde ta Orta Asya'dan itibaren bu önemlidir. O devletin başına geçecek olan kağan kutsaldır. Kutsanmıştır o. O kuttur. Sebep seçilmiştir. O mesela aynı olgu sufiliğin içerisinde de vardır. Yani örnekliyorum veliler kuttur. Seçilmiştir. Bunların içerisinde veliler seçilmişin seçilmişidir. Bunların içerisinde kutuplar ve zamanın kutbu seçilmişin içinden seçilmiştir. Bu normalde ilahi meşruiyettir bu. O yüzden bu anlayış yalnız İran'daki, İran'ın kendi içerisindeki kut düşüncesiyle İslâm'ın ayetle sabittir. Allâh mülkü dilediğini verir anlayışının birleşmesidir. Bu Allâh dilediğine mülkü verir. Ayetle sabittir.

Allâh dilediğine devlet idaresini de verir. Ayetle sabittir. Bu Süleymân'a verdiği gibi, Dâvûd'a verdiği gibi. Bu ayetle sabit. O yüzden o devlet başkanı Allâh'ın lütfuyla iş başındadır. Burası önemlidir ve adaleti temsil etmek zorundadır orada. Ve aynı zamanda da halkının huzurundan, halkının can güvenliğinden, mal güvenliğinden, namus güvenliğinden, din güvenliğinden, akıl güvenliğinden sorumludur. O bakın sorumludur. O halkının akıl güvenliği, din güvenliği, namus güvenliği, mal güvenliği, can güvenliğinden sorumludur o. O sorumluluğunu yerine getirmek zorundadır. Adaletle hükmetmek liyakatli devlet adamları seçmek zorundadır.

Çünkü halkın huzuru önemlidir. Senin devletinde çeteler olmaması gerekir. Senin devletinde rüşvet kol gezmemesi gerekir. Senin devletinde ayırmacılık, kayırmacılık olmaması gerekir. Senin devletinde aç bir insan sabahlamaması gerekir. Senin devletinde zenginler daha zengin, fukaralar daha fukara olmak zorunda değildir. Olmaması gerekir. Devlet elfahri fakirdir. Yani devlet fakirlerin hizmetçisidir. Devlet fakirlerle beraberdir. Sen öyle ben seçildim ilahi kut var bende deyip devlet başkanının koltuğuna oturup sen fakirleri ezemezsin Nizâmülmülk'e göre. Çünkü Siyâsetnâme bütün halkın huzurunun nasıl sağlanacağını düşünür. Birisi gelip senin evini, iş yerini tarıyorsa devlet onun cezasını verir. Bulur ve cezasını verir. Birisini öldürdüyse devlet öldüreni, haksız yere öldüreni öldürür. Devlet öldürür.

Çünkü devlet adalet sahibidir. Bir erkek bir kadına zorla tecavüz ediyorsa onun cezasını verir. Devlet adalet sahibidir. Devlet gidip de birisinin malına mülküne çökmez. Devlet adalet sahibidir. Adam satmıyorsa malını satmaz. Neden satmıyorsun deyip de onun malını icradan satamaz devlet. Devlet adalet sahibidir. O yüzden normalde hani bu böyle Nizâmülmülk'te devlet başkanı olsa o devlet başkanı yani hükümdar hata etmez anlayışı Nizâmülmülk'te yoktur. O günkü çağdaşı olan İran hükümdarlığında ise devlet başkanı hatasızdır.

İran'da devlet başkanı hatasızdır. O hata yapmaz. O bu anlamda değildir Nizâmülmülk'teki anlayış. Tam tersine Nizâmülmülk'te adaletsiz yandaşlarını kayıran ve bu noktada yandaşlarını devletin imkanlarını peşkeş çeken bir devlet başkanı ve devlet uzun süre yaşayamayacağını sık sık Nizâmülmülk Siyâsetnâme'de anlatır. Yaşayamaz çünkü.

«Devlet Kılıçla Kurulur, Adaletle Yaşar»: Adalet ve İktisat

Ve bu noktada devletin ana temeli Nizâmülmülk'e göre adalettir.

Siyâsetnâme'nin en çok tekrarlanan ilkelerinden birisi şudur. Siyâsetnâme'de devlet kılıçla kurulur fakat adaletle yaşar. Nizâmülmülk'e zulmeden zalim bir devlet anlayışı zalim bürokratlar, hakimler, yöneticiler devleti çürütür. Nizâmülmülk'e Siyâsetnâme'den aldığım alıntılar bunlar. Zulmeden zalim bir devlet anlayışı, zalim bürokratlar, hakimler, yöneticiler devleti çürütür. Nizâmülmülk'e adalet ekonomiyi canlandırır. Halk devlete bağlanır. Ordu güçlenir. Yine Nizâmülmülk'e göre adalet ekonomiyi güçlendirir fikri hem tarihsel hem de modern iktisadi analizlerde de güçlü bir temele sahiptir. Adaletin sağlandığı toplumlarda güven, mülkiyet hakkı ve yatırım ortamı gelişir. Bu da doğrudan ekonomik büyümeyi destekler. Alıntılar bunlar. Temel mantık adalet bireylerin ve kurumların haklarını korur.

Bu güven ortamı, yatırımları ve üretimi teşvik eder. Mustafa Özbağ analizi klasik düşünürlerden örnekleyecek olursak, siz diyeceksiniz ki ya biz buraya tasavvuf sohbetine geldik.

Ne oluyor? Evet. Platon ve Aristoteles. Yunan felsefesine gidelim şimdi. Toplumsal düzenin ve refahın temel şartı adalettir der. Adam Smith kapitalizmin fikir babası. Hukukun üstünlüğü olmadan piyasa düzeni ve toplumun mutluluğu mümkün değildir der. Karl Marx'a bakmadan geçilmez. Şimdi benim ülkücülüğümde kimse Karl Marx'ı okumazdı. Evet. Marx'a göre hukukun güçlü sınıfların çıkarına kullanılması üretim faktörlerinde adaletsizlik doğurur. Eşit dağılım ancak sağlam bir hukuki altyapıyla mümkündür. Tırnak içerisinde söylüyorum. Şimdi bir devlet düşünün. O devlet hani Nizâmülmülk'e uymuyor. Temel düşüncesi adalet değil. Birimlerin, bireylerin ve kurumların korunması değil. Ya gittik o tırnak içerisindeki devlet ya dese ki hani Batı'dan mı alıyor bu düşüncesini, fikrini?

Ama yani Aristoteles'e göre de, Platon'a göre de böyle bir şey mümkün değil ya. O da diyor ki hani toplumsal düzenin ve refahın temel şartı adalettir diyor. Adalet tatile çıktıysa ne yapacağız şimdi? Karl Marx'a gidiyoruz. Oldu mu? Olur. Baksın. Hani o kimse Marksist bir sistemi savunuyordur. O da diyor hukukun güçlü sınıfların çıkarlarına kullanılması. Haydi nasıl yani? Filanca ne o futbol kulübünün başkanı olunca evinde ondan sonra ne o uyuşturucu partileri yap. Evinde uyuşturucu bulunsun. Saçında kanında uyuşturucu bulunsun. Bir kapıdan gir öbür kapıdan çık. Öbür garibanın evinde bir gram uyuşturucu bulunca ver sekiz buçuk yıl ona.

Üç gramdan fazla bulunduysa satıcı hükmüne koy ver yirmi beş yıl ona. Ya benim şirketim var. Ben bir fiil her türlü vergiyi ödüyorum. Ee bazı vergi bazı şirketlerin kurumlar vergisini, bilmem ne vergisini affet, sil. Haydi. Ne oldu? Hukuk belirli güçlü ailelerin veya güçlü siyasetçilerin veya güçlü bireylerin emrinde oldu. Marx'a göre, Marx'a düşmanız. Neden düşman oldun? Burası doğru. Hani ABD'de bir Epstein bilmem ne patladı değil mi? Yani sekiz yaşındaki bir çocuğun tecavüz edildiğini düşünebiliyor musunuz? Kız çocuğunun ülkeyi çocuk ülke ülkeleri daha doğrusu çocuk tecavüzcüleri yönetiyor. Neydi o? Epstein miydi neydi? Onun da uçağı buraya çok girmiş çıkmış. Ne yapmaya girdi, ne yapmaya çıktı? Kimleri aldı götürdü? Araştırılıyor mu? İngiliz sarayına kadar uzanmışlar. Avrupa'ya uzanmışlar. Türkiye'de de bağlantıları var mı yok mu bilen var mı?

Bugünkü ifadeyle devletin meşruiyeti yalnız güçten değil adaletten doğmaktadır. Nizâmülmülk'e göre. Din ve devlet Nizâmülmülk'e göre ayrışmaz.

«Din ile Devlet İkiz Kardeştir» — Ama Hangi Din?

Onun meşhur anlayışı neydi?

Din ile devlet ikiz kardeştir. Bu düşünceye göre din ahlakı sağlar, devlet de düzeni sağlar. Siz dine ve dindarlara savaş açtıysanız o din nasıl orada ahlakı sağlayacak? Ya 150 yıldır dindarlara savaş açmışsınız. Kur'ân'ı yasaklamışsınız. Dini öğrenmeyi. Sonra bir tane Diyânet kurmuşsunuz. Sonra bir tane ilahiyat kurmuşsunuz. Onunla da klasik din inancını ifsat etmişsiniz, bozmuşsunuz. Sonra birisi bir müslüman hata yapınca vur abalıya vuruyorsunuz dindarlar böyle diye. Nerede yetişti o dindar? Bu topraklarda yetişti. Hangi eğitimi aldı? Millî eğitimin müfredatını aldı. Kim eğitti? Laik Diyânet İşleri eğitti. Kim? Laik Diyânet İşleri Başkanlığından ne bekliyorsunuz? Bir de korkutmuşsunuz insanları zaten. On kişi toplanmış zikrullâh yapacak. Elli tane polis basıyor. Şurada bir aşure dağıtacaktık, 600 tane polis bastı.

Aşure bildiğiniz aşure. Hani geçen hafta yediğimiz aşure. Burada dağıtamadık ya. Basit şeyler. Değil mi? Burası yedi ay kapalı kaldı.

Valilik emriyle kapatıldı. Mahkemeye verdik. Mahkeme kazandık. Bir daha kapattı. Bir daha mahkeme verdik. Yine kazandık. İsterse gene kapatır. O zaman zorba bir ortamda nasıl dindar yetişecek? Çarpık yetişecek. Sebep? Merdiven altı. Evet. İstenilen de bu zaten. Hani istenilen din ne bilmem kaç tane bilmen ne okursan bilmem kaç tane huri verirler sana, bilmem kaç tane bilmem ne okursan var ya, meşhur sabah namazından önce bir kimse temel temiz bir gusül abdesti alsa kıbleye doğru dönelse 786 tane besmele-i şerife yedi gün çekmiş olsa bi-iznillâh, Allâh'ın izniyle cezaevinden kurtulur.

Okuduğumu söylüyorum size. Ulan adam tecavüz etmiş. Bir sürü insanı katletmiş veyahut da bir sürü suç işlemiş. Yedi gün sabah namazından önce temiz bir gusül abdesti alıp 786 tane besmele-i şerifeyi çekecek. Cezaevinden çıkacak. Öyle mi? Bu din mi? Şimdi okudum baktım dedim ya bunu dedim insanlar din olarak okuyacak. Benim okuduğumu sonra bir başkası da okumuş sohbette. Bana soru olarak sordular. Ben bu konuda ne bir hadis okudum, ne bir ayet, ne bir hadis okudum. Ben bilmiyorum dedim. Yok böyle bir şey. Benim öğrendiğim dinde böyle bir şey yok. Nereden öğreniyorlarsa onu yazmış birisi. Ne oldu? Kur'ân sünnete uygun olmadı. Bakın şu anda ülkede Kur'ân ve sünnete sımsıkı yapışırız. Biz imamların içtihadına uyarız diyenler kara cahil sınıfında. Neden? Müslümanız elhamdülillâh. Kokaini de çekelim. Müslümanız elhamdülillâh. Oh. Allâhu ekber.

Tekbir. Allâhu ekber. Namaz yok. Müslümanız. Tekbir. Allâhu ekber. Hadi plaja gidelim. Çimlenelim orada. Kadınlarımız bikinileri giysin.

Erkeklerimiz de kısacık şortları giysinler. Hatta kısacık şort da olmaz. Erkekler için slip giymeleri lazım. Kadınlar bikini giyiyor altlarına. Erkekler ne giymesin? Onlar da giysin. Ama müslümanız. Yıllar yıllar önce annemle alakalı bir şey oldu. Ben böyle annemi ikna edemedim. Ondan sonra böyle bir cumartesi sohbetten çıktım. Bastım sabah namazından sonra işte sabah saat sekiz dokuz gibi Bayındır'a gittim. Annemin gönlünü aldım. Tamam mı anne? Tamam. Ben oradan Gelibolu'ya gideceğim. Sohbete yetişeceğim.

Bastım yolda böyle bir halı geçtikten sonra Dikili taraflarında mı Ayvalık taraflarında mı bir yerde böyle öğlen namazı kılacağım dedim böyle hani şeyde böyle sahilin sahil solumda cami sağımda böyle kolayıma geldi. Şuraya camiye gireyim dedim namazımı kılıvereyim. A, camiye bir girdim. Caminin avlusuna böyle duşlar koymuşlar. A kadınlar bikinili duş alıyorlar orada. Tuvalete girdim çıktım hemen abdestimi aldım. Kafam önde. Bir yerleri toslayacağım. A kadınlar için orada bir de böyle geniş etekler koymuşlar. Böyle üzerine giyecek bluz gibi bir şey koymuşlar. Örtü koymuşlar. Kadın böyle örtmüş. Saçları filan görünüyor. Sıkıntı değil. Ege İslâm'ı. Hani o etekler de uzun değil böyle namaz kılıyorlar. Dedim tamam ya namaz kılıyor. Bir şey diyemezsin. Namazı kılana kılma mı diyeceksin? Şimdi istenilen dini anlayış bu.

Bizim oğlan rakı haram edilmiş biliyor musun? Estağfurullâh abi. Siz daha iyi bilirsiniz. Peygamber böyle sahabeleri içiyormuş bir yerde. Peygamber geçerken bakmış ne güzel neşeliler. Demiş ki ya ne güzel neşe sahabeler zevk ediniyorlar. Hiçbir şey dememiş. Dönüşte bir bakmış ki bunlar kavga gürültü yapıyor, dövüşüyorlar. Demiş ki, «Ya Rabbi bu içkiyi ümmetime haram et.» Bu içkiye yani arkasından kavga dövüş olan haram. Dinledim. Ben de yeni müslümanım ya abi hiç böyle bir şey hadislerde okumadım. Senin dedi okuduğun kitaplarda yanlışlık var dedi. Yani ben şimdi yani bizim oğlan dedi içtikten sonra efendi gibi içersen dedi bu haram olmaz dedi.

İstenilen İslâmî anlayış ve yaşantı bu. Düğün oluyor. İçelim oynayalım zıplayalım. Kadınlı erkekli karışalım disko hâline getirelim orayı. Ne güzel oldu ya. Tabi istenilen İslâm yani benim yaşadığım İslâm değil. Nizâmülmülk'e göreyse hakiki manada din olmadan devlet zorbalığa dönüşür. Yani hakiki manada din olacak ki devlet zorba olmasın ve hakiki manada adil bir devlet olmadan da din korunamaz. Dindarlar da korunamaz. Neden? Çok özür dilerim. Zırtapozun birisi çıkar. Ayakkabıdan da kurban olur der. Sen de dinlersin. Zırtapozun birisi çıkar başörtüsü İslâm'da yok der. Sen de dinlersin. Sonra daha da cesaretlenirler. Bu kıldığınız namaz gibi namaz da yok. Salattan anlayış bu namaz değil de başka bir zırtapoz çıkar. Şu namazı müslümanların başına bela edenin Allâh belasını versin diyor. Allâh Allâh.

Videoyu tekrar alıyorum, tekrar dinliyorum. Evet öyle diyor. Bu namazı müslümanların başına bela edenin Allâh belasını versin. Allâh'ım, kim bela etti? Bela olarak görecek olursak namaz Allâh'ın emri. Âdem'den beri bütün peygamberle geçmiş ümmetlere namaz farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Kim farz kıldı? Allâh. Kim kıldı o namazı? Peygamber efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem ve geçmiş peygamberler. Bu kılınış şekli de peygamberlere ait ve peygamberimize ait sallallâhu aleyhi ve selleme. Aa yani bu ümmetin başına namazı bela etmişler. Öyle mi? Evet. Siz buna karşı herhangi bir şey yapıyor musunuz? Hayır. Yapabilir misiniz? Yapmaya cüret gösterir misiniz? Hayır. Onunki fikir özgürlüğü oldu. Sen de ben de kalksam desem ki bu ümmetin başına namazı bela edenlerin Allâh belasını versin diyenin de Allâh belasını versin desem.

Âmin desem dedim demedim yani. İstenilen din anlayışı bu değil. İstenilen din anlayışı ne yani mümkün olursa bayramdan bayrama namazınızı kılın. Müslümanız deyin ama İslâm'ı yaşamayın. Evet. Nizâmülmülk'e göre ulema ile devlet yönetimi sürekli işbirliği içinde olmalıdır. Ama hangi ulema Kur'ân'ı ve sünnet-i seniyyeyi hem fikri planda hem de fiili planda işlevsel hâline getiren? Evet. Nizâmülmülk yerel beylerin güçlenmesini tehlikeli görür. Yani siz merkez otoritesine tabi olacaksınız. Öyle ülkeyi beşe ona bölmek yok. Yirmiye otuza bölmek yok. Etnik kökene bağlı bir devlet biçimi veyahut da dini ve etnik kökenlere göre bir devlet biçimi yok. Nizâmülmülk'e göre dini olarak din İslâm'dır. Kur'ân ve sünnettir. Ve bu noktada güçlü olan devlettir. Etraftaki dere beyler veya beyler veya belirli aileler, belli toprak sahipleri değildir.

Bu nedenle Nizâmülmülk'e göre merkezi bürokrasi, düzenli vergi sistemi, liyakat esaslı memurluk, güçlü ordu devletin temelidir. Devletin temeli güçlü ordu ve normalde merkezi bürokrasi, düzenli vergi sistemi, liyakat esaslı bürokrasi ve memurluk. Liyakat esaslı. Eğer böyle değilse o zaman bu devlet sistemi batmaya mahkum. Yani Nizâmülmülk'e göre güçlü bir kamu yönetimi söz konusu. Güçlü bir kamu yönetimi. Bu Nizâmülmülk'ün öngörüsü ve görüşü. Bunda en önemli şey ne? Liyakat. Siyâsetnâme'de sık sık uyarı yapılır. Bu uyarı da görevler dostlara, yandaşlara, akrabalara verilmez. Verilecekse de bunlar ehil kimselerdir. Konusunda uzmanlaşmış insanlardır. Konusunda, görevinde uzmanlaşmış insandır. Siz terörle mücadelenin başına bir tane sağlıkçı doktor koyamazsınız.

O bu konuda liyakatli değildir. Siz örneğin Sağlık Bakanlığı'nın içerisinde pişmiş, doktorluktan gelmiş, bilfiil hasta bakmış, değişik devlet hastanelerinde çalışmış, böyle başarılı olmuş bir kimseyi getirmek zorundasınız. Liyakat çok önemli. Nizâmülmülk'e göre, bilgisiz, tembel,

zalim yöneticileri siz iş başına getiremezsiniz. Çünkü o yetersizdir. Yetersiz bir kimseyi siz devlet bürokrasisine getirirseniz o devleti batırır. Devlet sizin çiftliğiniz değil. Siz bilgisiz bir kimseyi, bir konuda bilgisi yoksa o bilgisiz kimseyi o konunun başına getiremezsiniz. Getirirseniz devleti batırırsınız ve zalim bir hakimi, zalim bir yöneticiyi siz oraya iş başına getiremezsiniz. O çünkü devletin batmasına sebep olur.

Çünkü bu liyakatsiz, bilgisiz, zalim, yeteri kadar tecrübesi olmayan kimseleri yönetici yaparsanız onlar halkı ezerler. Onlar vergiyi arttırırlar. Rüşvet çoğalır. Sonunda da devlet yıkılır. Zalim çünkü, bilgisiz çünkü, yetersiz, liyakatsiz veyahut da yaşamadığı ülkenin şartlarını bilmeden gelip ülkede ekonomi bakanlığı yapıyor. Bütün devlet onun ağzına baktı. Kim? Kemal Derviş. Nereden geldi? IMF'den geldi. Getirdiler mi bizim başımıza? Getirdiler. Fabrikaları sattı, şunu sattı, bunu sattı. Vergileri çoğalttı. Sesinizi çıkarabildiniz mi? Hayır. Siyâsetnâme'ye göre, Nizâmülmülk'e göre ekonomiyi veya devleti bu adamın eline veremezsiniz. Verenler de liyakatsiz çünkü.

Liyakat, Denetim ve İstihbarat: Devleti Ayakta Tutan Kurumlar

Verenler de bilgisiz çünkü. Bu sebeple vezirler yani bakanlar, yüksek bürokratlar sürekli denetlenmelidir.

Nizâmülmülk'e göre vezirler denetlenmelidir. Yüksek bürokratlar Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'sine göre denetlenmeyen bir bürokrat veya vezir zalimlik yapar, hainlik yapar, rüşvet yer. Akrabalarına peşkeş çeker, yandaşlarına peşkeş çeker. Devletin nimetlerini, ihaleleri peşkeş çeker. Çünkü gece saat 12.00'de bir kanun veya bir kararname yayınlanır. 5.000 ton veya 50.000 ton veya 500.000 ton şeker ithaline müsaade edildi denir. Aynı anda 500.000 ton şeker ülkeye girer ve kota dolar. Siz kararnameyi okursunuz. Ben de şeker getireyim yarın bir yerden dersiniz. Daha görüşmeye başlamadan sabah yayınlanır. 500.000 ton şeker kotası ithalat izni kapanmıştır denir. Ha neredeymiş? Demek ki adam gemilere yüklemiş. Ben basından okuyorum bunları. Gemileri yüklemiş bekliyor. Böyle bir kota kaldırılacak yani. Verilecek. Verildi.

Gümrüğe teslim etti bütün beyannameleri 500.000 ton doldu vergisiz. Ben bir konteyner iplik getiriyorum. Bir konteyner iplik getirdiğimde 140 milyar lira verdi. Vergi verdim. Adam vergisiz 500.000 ton şeker kattı ülkeye. Evet. Nizâmülmülk için istihbarat sistemi önemlidir. Nizâmülmülk oldukça gerçekçi bir devlet adamıdır.

Hükümdarın ülkenin her köşesinde neler olduğunu bilmesi, gizli görevliler bulundurması valileri denetlemesinin gerektiğini söyler. Çünkü yöneticiler denetlenmezse halka zulmedebilir. En önemli tehlike Bâtınîliktir. Nizâmülmülk'ün yaşadığı dönemde Nizârî İsmâilîler siyasi suikastlarla tanınıyordu. Bir ülkede siyasi suikastlar varsa dikkat edin. Nizâmülmülk'ün kurguladığı bir devlet sisteminde siyasi suikastlara fırsat verilmez. Zaten buna çok önem gösterirken 1092'de siyasi suikastle öldürülür. Bu nedenle Nizâmiye Medreseleri kurulur. Sünnî ilim güçlendirilir. Alim yetiştirilir. Devletin fikri birliği korunmaya çalışır. Nizâmülmülk'ün karşılaştırıldığı kişi kimdi? Machiavelli idi, Niccolò Machiavelli.

Nihai Mukayese: Nizâmülmülk mü, Machiavelli mi?

Onun yaklaşımı bu alınan pasajda hani okuduk ya baştan normalde evet büyük ölçüde doğrudur bu. Pasaj, Hükümdar adlı eserinde iktidarı ilahi meşruiyetten ziyade güç, devletin devamı, insan tabiatı ve siyasal gerçekçilik üzerinden açıklandı.

Bu nedenle Machiavelli modern seküler siyaset düşüncesinin öncülerinden kabul edilir. Nizâmülmülk ile Machiavelli'nin arasındaki fark Niccolò Machiavelli için devletin amacı iktidarın devamıdır. Nizâmülmülk için ise önce Allâh'ın rızası sonra adalet sonra devletin bekası gelir. Machiavelli başarıyı merkeze alırken Nizâmülmülk meşruiyet, adalet ve dini sorumluluğu merkeze koyar. Günümüz açısından önemli siyaset bilimciler Nizâmülmülk'ün düşüncesine şu ülkelerden bugün de dikkat çekici olduğunu belirtirler.

Liyakat en önemli. Hukuk devleti fikrine yakın adalet vurgusu, kamu denetimi, hesap verebilir yöneticiler, güçlü bürokrasi eğitim kurumlarının devlet için stratejik önemidir. Buna karşılık ilahi meşruiyet anlayışı ve din-devlet bütünlüğü modern, demokratik ve laik siyaset teorilerinden önemli ölçüde ayrılır.

Önemli Bir Düzeltme: Gazâlî Şîa'ya Değil, Bâtınîliğe Karşıdır

Nizâmiye Medreseleri gerçekten Sünnî, Eş'arî, Şâfiî geleneği güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Bunun sebeplerinden biri de dönemin Fâtımî devleti tarafından desteklenen Bâtınî-İsmâilî faaliyetlerine karşı ilmi kadrolar yetiştirmekti. Ancak medreselerin tek amacı, bunun altını çizin önemli önemli. Mustafa Özbağ tespiti medreselerin tek amacı Şiîlik karşıtlığı değildi. Hadis, fıkıh, tefsir, kelam ve diğer İslâmî ilimleri öğretmek de temel hedeflerin arasındaydı. Yani Nizâmiye Medreseleri'ni sadece Şiîlik karşıtı

bir medrese olarak görmek yanlış olur. Ve Gazâlî de Şiî karşıtı bir kimse değildir.

Ben de değilim. Şîa'nın içerisindeki birtakım fraksiyonlara karşıyım. Bunu açıkça belirtelim. Ama şu anda İslâm dünyasına atılan büyük bir tehlike var. Şîa-Sünnî çatışması ve bunu öyle ayrıştırıyorlar, öyle dövüştürmeye çalışıyorlar ki en büyük kötülüklerden birisini yapıyorlar. Biz İmâm-ı Ca'ferî'ye laf söyleyemeyiz ki. Hem ehlibeyttir hem İmâm-ı A'zam'ın hocasıdır. Şîa'yı komple tu kaka ilan etmek, Sünnîleri komple tu kaka ilan etmek, kafir ilan etmek doğru bir yaklaşım değildir. Ne Sünnîyim diyenlerin Şîa'yı komple kafir olarak addetmesi, ne de Şîa'nın Sünnîleri komple kafir olarak addetmesi, öyle hüküm vermesi doğru değildir. O yüzden Gazâlî Bâtınîliğe karşı en önemli reddiyeleri yazan alimlerden birisidir.

Ama kime? Bâtınîliğe karşı yazmıştır. Allâh muhafaza eylesin. Bahsettiğimiz eser Arapça adıyla Fedâihu'l-Bâtıniyye veya Türkçe karşılığı Bâtınîliğin iç yüzüdür. Gazâlî Bâtınîliğe savaş açmıştır. Şîa'ya değil. Burada önemli bir düzeltme yapmak istiyorum. Hakkınızı helal edin. Gazâlî bütün Şiaları toptan İslâm dışı ilan etmemiştir. Gazâlî'yi iyi incelemek gerekir. Gazâlî'den bir haber olan Gazâlîciler sanki Gazâlî bütün Şîa'ya topa tutmuş ve hepsini tu kaka ilan etmiş gibi gösteriyorlar. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.) Eleştirileri esas olarak Bâtınî İsmâilî hareketinin imamet anlayışı ve ezoterik yorumlarıdır. Bunu ayırt etmek gerekir.

Yoksa İslâm dünyasını çok büyük bir ateşe atmak isteyenler kendilerini Sünnî addedip Şîa'yı komple tukaka ilan edip Şîa'nın içerisinde de bir kısım insanlar, komple Sünnîlere kafir addedip birbirleriyle dövüştürmek istiyorlar. Tekrar altını çiziyorum. Nizâmiye Medreseleri ve Gazâlî Bâtınî İsmâilî harekete karşıdır. Komple Şîa'ya değil. O yüzden tarih boyunca Sünnî alimlerin bir kısmı da Şîa hakkında farklı görüşler, düşünceler belirtmiş. Bazıları çok katı Şîa'yı toptan zemmetmişler. Bir kısım Şîa alimler de Sünnî kesimi toptan zemetmişler. Doğru bir nokta olduğunu görmüyorum. Sonuç olarak metnin ana fikri yani Nizâmülmülk'ün ilahi meşruiyete dayalı siyaset anlayışıyla Machiavelli'nin seküler ve gerçekçi siyaset anlayışı arasındaki fark bu konuda isabetlidir. Yani pasajdaki.

Fakat özellikle «Gazâlî Şiîliği İslâm dışı ilan etti» ifadesi bütün Şiî mezheplerini kapsıyormuş gibi anlaşılabileceğinden tarihsel açıdan daha dikkatli ifade edilmelidir. Daha doğru bir ifade Gazâlî'nin özellikle Bâtınî İsmâilî doktrinini sert biçimde eleştirdiği ve ona karşı reddiye yazdığı şeklinde olacaktır kanımca. Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Konu uzundu. İçeride hiç çay molası vermeden geldim, oturdum. Konuyu da böyle sonuna kadar getirmek istedim. Yanlış anlaşılmaya fırsat vermemek için komple paragrafı bitirmeyi hedefledim. Sabırla ve büyük bir dikkatle beni dinlediğiniz için sizlere ayrıyeten teşekkür ediyorum. Haklarınızı helal edin. Helal olsun. Bizden yana da helal olsun. Helal etmeyen varsa elini kaldırsın. Helallaşırız bir şekilde. Sıkıntı yok. Önümüzdeki hafta Allâh izin verirse, sağlık ömür olursa burada olursak Nizâmülmülk'ün istediği siyaseti desteklemek amacıyla ve onun isteğiyle yazdığı anlaşılan eserde Bâtınîlik için, bu ümmetin dışı rafizilik, içi tam küfürdür der. İnşâallâh bu hem rafiziliği hem de biraz Bâtınîliğe girip ondan sonra Gazâlî sohbetine devam edeceğiz inşâallâh. Haklarınızı yeniden helal edin. Helal olsun. Allâh razı olsun.

BÂTINÎLİK, AKIL VE «MODERN İSLÂM»
(25 TEMMUZ 2026)

Bu Haftanın Metni: «Gazâlî Ümmeti Sorgulamayan Bir Topluluk mu Yaptı?»

Geçen haftadan devam ediyoruz Gazâlî sohbetlerine.

Tabi Gazâlî sohbetleri böyle biraz hani fazla teknik gelebilir arkadaşlara ama malum bizim Hakan'ın böyle uzun çalışmalar sonucunda o sorular manzumesini hazırlıyor. Kolay değil. Soru sormak da ayrı bir bilgi birikimi veya araştırma gerekir. O yüzden Allâh razı olsun. O bu konuda iyi çalışma gösteriyor.

Kaldığımız yerden devam ediyoruz. Nizâmülmülk'ün istediği siyaseti desteklemek amacıyla ve onun isteği ile yazdığı anlaşılan eserde Bâtınîlik için bu ümmetin dışı rafizilik içi tam bir küfürdür der. Gazâlî, itikada felsefe ve akıl karıştırılmaz ilkesini yerleştirerek ümmeti sorgulamayan, nakli esas alan kullar topluluğu hâline getirmenin temellerini atar. Buradan halkın ve ümmetin yeniden sorgulamayan yani daha önce sorgulanıyormuş da Gazâlî'den sonra sorgulanmıyormuş hükmü çıkarıyor.

Buradan temellerini atar.

Bu mesele benim yeni böyle sufi olduğum zamanlarda böyle okumuşların, kendisini okumuş-yazmış görenlerin bizim önümüze böyle tabiri caizse temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp koydukları bir şeydi. Bilhassa Ödemiş'te, ben Ödemiş'e göçtüğümde orada biraz böyle kendilerini radikal gören böyle sufiliğe taş atan laf atan orada değişik topluluklar vardı. O topluluklarla küçük küçük gruplar onlarla biz bu konuların üzerinde çok fazla tartışır, fazla irdelerdik. Bu bilhassa son dönem hani aklını ilahlaştıranlar filan böyle hadisleri inkâr edenler filan bunlar böyle bir karma bir topluluk.

Kendi aralarında farklı fraksiyonlar olsa da bunlar böyle enteresan tipler. O yüzden İslâm dünyasında bu Gazâlî'den sonra çok tartışılan meselelerden birisi. Tabi kardeş bu pasajı buraya alırken bu tartışmalardan o da esinlenerekten alıyor.

O yüzden burada iki mesele var.

İki Şeyi Ayırmak: Tarihi Olgular ve Modern Yorumcular

Bu iki meseleyi veya iki olguyu birbirinden ayırt etmemiz lazım. Bu nedir?

Birincisi tarihi gerçeklikler var. Tarihi olgular var. Yani Nizâmülmülk'ün Gazâlî'nin zamanla o yaşadıkları zaman ve coğrafyayla alakalı olgular var. Ve normalde bunları günümüz tarihçileri veya günümüz felsefecileri bunları nasıl yorumluyor? Onların bunun altından nasıl çıkıyorlar, neye nasıl bakıyorlar? Bu önemli. Mesela bu okuduğumuz metin özellikle bu böyle hani İslâm dünyasında biraz kendilerini modern siyasetçi gibi gören kesim var.

Bu modern siyasetçi, modern İslâmî noktada duran ve insanları bu konuda etkilemeye çalışan bir kesim var. Bu kesim kendince böyle Batı kültürünü almış, Batı okullarında okumuş ve İslâm dünyasını gericilikle suçlayan, geri kalmakla suçlayan ve bunun ilacının Batı'da olduğunu düşünen yine kendilerini İslâm dünyasının içinde birer düşünür gibi gören kimselerin analizleri var. O yüzden mesela bunu baksalar Gazâlî gerçekten Bâtınîliği küfür mü olarak görüyor veya görmüyor mu veyahut da Bâtınîliği incelemiş olsalar muhakkak inceliyorlardır.

Bâtınîlik Nedir? Kur'ân'ın Zahirini İptal Etmek

Ama o inceledikten sonra hâlâ daha Bâtınîliği küfür olarak görmüyorlarsa o zaman burada başka bir sıkıntı doğar. Çünkü mesela Gazâlî'nin Bâtınîliğin İçyüzü adlı eserinde[101] Gazâlî İsmâilî Bâtınî hareketi ağır bir biçimde eleştirir.

Bu doğru. Ama bunu da geçen derslerde bahsetmiştim zaten. Yani eserde özellikle ve özetle Kur'ân'ın zahirini tamamen iptal eden yorumların kabul edilemeyeceğini söyler Gazâlî. Şimdi burayı açmam lazım biraz. Nasıl açmam lazım? Bâtınîliğin zaten Bâtınî olarak denmesinin sebebi Kur'ân'ın zahir hükümlerini komple yok hükmünde görüyorlar.

Şimdi evet hadis-i şerif var. Hani Kur'ân ayetlerinin ve hadislerinin bir zahir anlamı bir de batın anlamı vardır. Hadisle sabittir bu. Bunu mesela sufiler bunu işari tefsir dediğimiz o tefsirlerle dile getirmişler. Ama hiçbirisi Kur'ân'ın zahir hükümlerini reddetmemişler.

Şimdi Bâtınîlik dediğinizde Kur'ân'ın zahir hükümlerini reddiye var. Hukukun reddiyesi var Bâtınîliğin içerisinde. Şimdi bu mesela öyle bir nokta ki o zaman Bâtınîliğe bakarken zaman biz kendi kendimize nereden bakacağız? Bâtınîliğe yapmış oldukları eserlerden bakacağız. Nereden bakacağız? Hasan Sabbâh'tan bakacağız. Örneğin nereden bakacağız? İşte

Fâtımî devletinden bakacağız. O zaman normalde biz Bâtınîliğe baktığımızda bizim önümüze çok farklı bir şey çıkacak.

Şimdi o çok farklı bir şey çıkarken normalde şimdi bunu böyle Allâh bizi affetsin küfür noktasında görmememiz bizi de küfre düşürür. Gazâlî, Ehl-i Sünnet çizgisinde olduğu için bunu küfür olarak görecektir. Çünkü Kur'ân'ın zahirini sen iptal edersin. Çünkü Batı dünyasının istediği bu.

Zahir Kaldırılınca Geriye Ne Kalır? Hukuk, Namaz ve Tesettür

Batı dünyası Kur'ân'ın zahirinin iptal edilmesini istiyor. Bilhassa hukukunun iptal edilmesini istiyor. Zaten Kur'ân'ın hukukunu ortadan kaldırır iptal ederseniz sadece ibadet kısmı kalıyor.

Peki siz ibadetin de zahirini ortadan kaldırırsanız yani işte namaz ne? Rükusuyla, secdesiyle, kıyamıyla, okunacaklarıyla, yapılacaklarıyla sabit bir ibadet. Namaz olarak geçmiyor, salat olarak geçiyor. Evet. Salat olunca istediğin gibi namaz kılsan, o namaz değil. Oturup yapacaksın, o da namaz desen ne diyeceksin ona ki? Öyle yapıyorlar. Veyahut da kadınların tesettürü veyahut da İslâm'ın şeriatı, şeriat hukuku bunların söz konusu olduğunda zahiri yok edeceksin.

Hukuksa evet. O zaman Arap toplumuna o hukuk lazımdı. Onu söyleyecekler. Allâh muhafaza eylesin.

Masum İmâm Anlayışı: Delili Olmayan Bir İddia

Bâtınîliğin en önemli eleştirel olarak bakacağımız yer peygamberlerden sonra masum imam anlayışı.

Bunun normalde dini delili yok. Bir tek Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri ve peygamberler masumdu.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri vefat etti. Peygamberlik mesleği ve müessesesi bitti zahir olarak benden sonra ne bir nebi ne bir peygamber gelmeyecektir. Ayetle sabit son peygamber Hazreti Muhammed Mustafa'dır[102] sallallâhu aleyhi ve sellem. Ondan sonra bir peygamber de gelmeyecektir. O zaman bu masum imam anlayışı nereden geldi?

Bu İsmâilî Bâtınîlikten geldi. O zaman normalde bunun herhangi bir Kur'ân'da ve sünnet-i seniyyede delili yok. Kur'ân ve sünnet-i seniyye delili olmadığı için Gazâlî buna ısrarla inkâr ediyor ve buna reddiye yazıyor.

Bâtınîliğin Siyasi Ayağı: Selçuklu'yu Yıkma Projesi

Bâtınîliğin en önemli özelliklerinden biri bu düşüncenin siyasi amaç taşıdığı ve nedir amacı?

Selçuklu'yu yıkmaktır. Dinin arkasında, dini düşüncenin, dini tavrın, dini tarzın arkasında Selçuklu devletini yıkmak vardır. Şimdi Selçuklu zamanına gitmemize de gerek yok.

Bakın bir devleti yıkmaya çalışırsanız o devlet ritmik olarak size cevap verir. Devletin devlet olmasının sebebi budur. Devletin bazı kanunlarını, kurumlarını, kurallarını eleştirebilirsiniz ama siz devleti yıkmaya çalışıyorsanız devlet size ritmik cevap verir. Hele bu normalde Orta Asya'dan itibaren gelmiş, onca devlet kurmuş, devlet yıkmış bir silsileye karşı siz devleti yıkmaya çalışan bir eylem veya eylemler manzumesi oluşturursanız devlet size ritmik cevap verir.

Ritmiktir bu. Bunu devletin içerisindeki belirli organlar bunları izler. Bunları takip eder. Sen silahını kime döndürdün? Devlete döndürdün. Devlet senin tabiri caizse üzerinden silindir gibi geçer. Bâtınîliğin en önemli yanlışlıklarından birisi devleti yıkmaktır ve bunu suikastlerle yapar.

Devletin içerisine değişik ajanlar koyar. Kendince o ajanların suikastı ile Selçuklu'yu bir hayli zorlar.

Önemli Ayrım: Gazâlî Şîa'yı Tekfir Etmez

Ama Gazâlî enteresan bir şekilde Şiî Şîa'yı tekfir etmez.

Şiîleri de tekfir etmez. Şimdi bugünkü Şiîlerin içerisindeki on iki imam Şiî. Şimdi bu şu anda Şiîlerin içerisinde on iki imam Şiîliği vardır.

Bu on iki imam Şiîliği ile o gün mücadele edilen İsmâilî Bâtınî hareket aynı noktada değildir. Bunu normalde eğer karıştırır da aynı noktada görürsek Mustafa Özbağ olarak ben doğru analiz etmemiş olarak görürüm. O yüzden on iki imam Şiîliği ile İsmâilî Bâtınî çizgisi aynı çizgi değildir. Ve siz İslâm'ı zahiri anlamlarından koparak ibadetleri geçersiz hâle getirirseniz bu sefer o dini yaşayan, o dinin içerisindeki yaşarken ilmiyle müsemma olan kimseleri karşınıza almış olursunuz.

Şimdi baktığımızda Bâtınîlikte böyle bir sıkıntı var. Yani dinin zahiri anlamından koparıp komple her şeyi kendilerince Bâtınîliğe sokmak.

Bugünün Bâtınîliği: «İyilik Yapmak da Salattır» Diyenler

Bunu bugün tasavvuf adı altında veyahut da değişik isimler altında yine bunun İslâm dünyasında dinin zahirinden koparmaya çalışan gruplar ve unsurlar var.

Bunu normalde o kimse hani çıkıp da televizyona işte bir kimseye iyilik yapmak da salattır derseniz sıkıntı vardır.

Veyahut da «Bu namazı ümmetin başına bela edenlere Allâh lanet etsin» diyorsa bir kimse ağzını doldura doldura burada sıkıntı var.

O zaman o günkü Bâtınîlik ile bugün bunları söyleyenlerin arasında fark yok. Bunlar normalde Fazlur Rahman'dan[103] esinlenerekten İslâm dünyasının içerisinde bu tip kimlikler var. Masonik kimlikler bunlar Ezher mezunu olması bunların kimliğini değiştirmiyor.

Gizlilik ve Kapalı Örgütlenme: «Kırk Yıldır Kapımız Açıktır»

O yüzden bir de Bâtınîlerde gizlilik ve kapalı örgütlenme var.

Bakın, İslâm'da gizlilik ve kapalı örgütlenme yoktur. Bu fakir kırk yıldan beri sohbet eder.

Kırk yıldan beri kapı açıktır. Gizli saklı bir şeyimiz yoktur. Arka bahçemiz yoktur. Din budur. Biz Kur'ân ve sünneti anlatırız. Dilimizin döndüğünce, bildiğimizce. Biz sufiliği anlatırız dilimizin döndüğünce ve açıktır mesajımız.

Örnekliyorum. Buradaki sohbetimiz canlı yayında YouTube'da yayınlanır. Benim geriye yönelik yirmi beş yıllık otuz yıllık sohbetlerimi bulmanız mümkündür. YouTube'da yayınlanır. Saklılığımız, gizliliğimiz yoktur. Çünkü İslâm dini açıktır herkese. Sufilik de açıktır herkese. Öyle olunca saklı gizli bir şey yoktur. Olmaması da gerekir. Ama Bâtınîlikte bir gizlilik var. Bir kapalılık var. Bir böyle kendi kendilerini kendi içinde olma var.

Bakın aynı şeyi günümüzde bunu uygulayan cemaatler ve tarikatlar var. Neyin gizli senin kardeşim? İslâm Kur'ân meydanda gizli değil. Hadisler meydanda gizli değil. Veya ehl-i sufinin söylediği sözler gizli değil. Kitaplarda var. Sen neyini gizliyorsun o zaman? Bir şeyi saklıyorsan, gizliyorsan onun arkasında başka şeyler vardır. Evet. O yüzden Bâtınîler normalde kendilerini siyasi isyanlarla da ilişkilendirmişler ve toplumda fitne çıkarmışlar ve o toplumda fitne çıkararaktan toplumu fitneye maruz bırakmışlar.

Ona baktığımızda Gazâlî Bâtınîliği makul görmemiştir. Veyahut da bir İslâmî oluşumu veya bir İslâmî topluluğu az veya çok gizlilikle kapalılıkla örtüyorsanız orada farklı bir şey vardır. Dikkatli olmak lazım. Bir de Nizâmülmülk neden Gazâlî'yi destekledi? Buradaki desteklemesinin sebebinin tarihi bağlam olarak bakmamız lazım. Bir de dini bağlamda bakmamız lazım.

Nizâmülmülk Gazâlî'yi Neden Destekledi? Tarihi Bağlam

Şimdi tarihi bağlam noktasından baktığımızda o yüzyılda Selçuklu devleti Fâtımî devletiyle düşmandır.

Mısır'daki, içeride Hasan Sabbâh hareketi vardır. Malum Alamut Kalesi'ne oturmuş yerleşmiş. Yani devleti içeriden yıkmaya çalışan bir örgüttür. Normalde bir de İsmâilî propaganda var. O İsmâilî propagandayla da uğraşıyor Selçuklu devleti.

Şimdi siz devletsiniz. Selçuklu devleti dediğinizde müslüman Türk devleti. Bunu ırkçılık olarak almayın. Ve siz o devleti kurarken çok zorluklar yaşamışsınız. Çok şehitler vermişsiniz ve o devleti ayakta tutmak için Bizans'la uğraşmışsınız. 1071 Malazgirt. Nizâmülmülk zaten Alparslan'ın veziridir. Şimdi Alparslan'ın geldiği yeri çok iyi bilir ve Türk devletlerinin geldiği yeri de çok iyi bilir.

Ve devletin içeriden ve dışarıdan gelen tehlikeleri de çok iyi görür. Böyle olunca Nizâmülmülk normalde devletin devamını, bekasını düşünür. Günlük düşünmez. Beş yıllık, on yıllık düşünmez. Devletin bekasını düşünür.

Nizâmiye Medreseleri: Fikre Fikirle Cevap Vermek

Öyle olunca da Nizâmiye Medreseleri'ni kurar. Çünkü amaçlarından birisi Nizâmiye Medreseleri'nin amaçlarından birisi geçen derslerde bahsettiğim gibi Sünnî ilmi güçlendirmektir. Çünkü o İsmâilî Bâtınî fikirlere karşı Hasan Sabbâh'ın fikirlerine karşı yine fikirle mücadele edilmesi gerekir.

O yüzden Nizâmiye Medreseleri Kur'ân ve sünnete bağlı, devletin ulemasını yetiştirir.

Her Devletin Bir Din Ayağı Vardır: İngiltere, Vatikan, Amerika ve Fransa

Bunlar alim, bakın şunu unutmayın.

Dünya üzerindeki bütün devletlerin kendilerince bir din ayakları vardır. Ama doğrudur, ama yanlıştır, ama eksiktir.

Siz bugün İngiltere'ye gidersiniz İngiltere kendi kraliyet ailesinin kilisesini kurmuştur. O devlet kendi dini gücünü kraliyet ailesinden alır. Diğerleri mesela Vatikan'a bağlıdır. Tabi Vatikan'da bir papa var. Tabi Trump da bir ara papalığa göz dikmişti. Bu papayı devirip kendisi papa olacaktı. Çünkü kendisini, bakın bütün Amerikan başkanları kendilerini ilahi bir başkan olarak görür.

Bunun tekrar altını çizeyim mi? Bütün Amerikan başkanları kendilerinin ilahi Rab tarafından seçildiklerine inanırlar. Her onlar ilahi Rab tarafından gönderildiğini ve Îsâ'nın yardımcısı olduklarına inanırlar. Bütün Amerikan başkanları onlar özel seçilmiştir. Îsâ'nın tekrar yeryüzüne inmesi için onlar zemini hazırlayacaklar. Bütün devletler, Fransa dahi laik değildir.

Laik olmuş olsa müslümanların başörtüsüyle uğraşmaz. Laik olmuş olsa müslümanlarla uğraşmazlar. Laiklik bize anlatıldığı gibiyse bizde laikliğin tarifi yoktur zaten. Bizde Fransa'dan gelmiştir. Biz Fransa'daki laikliği yaşamayız. Bu da ayrı mesele. O yüzden Gazâlî'yi desteklemesinin sebepleri bunlardır. Devlet millet bütünlüğünü sağlamak. Devlet millet bütünlüğünü sağlarken de din en önemli olgulardan birisidir. Ve Gazâlî Bâtınîliğe reddiye yazarken dinin kaidelerinin yanında aynı zamanda da siyasete de girmiş. Siyaset de ona cevap vermiştir.

«Gazâlî Aklı Reddetti» İddiası: Reddetmek ile Sınır Koymak

Şimdi bir de neydi?

Maddenin birisi de Gazâlî aklı tamamen reddetti.

Bu üniversite çevrelerinde bile konuşulur. Bir profesör söylemişti bana. Dedi ki, «İslâm dünyasını, Gazâlî'nin en büyük yaptığı kötülüklerden birisi» dedi, «İslâm dünyasında aklı reddetmesi» dedi. Dedim hocam yanlış anlamayın yani Gazâlî'de böyle bir şey yok.

O zaman da biraz kitap karıştırıyorum ben. Dedim İhyâ'ya baktığımızda[104] böyle bir şey yok. Yani aklı reddetmek farklı bir şey.

Akla sınır koymak farklı bir şey. Bu ince çizgiyi anlatmıyorlar. Böyle söylemiyorlar. Toplumun önüne çıktıklarında sloganlaşmış kelimeler üretiyorlar. Cümleler üretiyorlar. Gazâlî aklı reddetti.

Gazâlî aklı reddetmiyor. Akla sınır koyuyor. Akla nasıl sınır koyuyor? Akla diyor ki akıl vahyin sınırında durur. Yani vahyin üstüne çıkamaz. Yani Gazâlî biraz böyle az bir şey inceleyin. Birkaç tane kitabını mesela Mi'yârü'l-İlm[105] inceleyin onu da. Aklın reddi yoktur. Yani müstakim diye bir küçük bir risalesi var. Onu inceleyin. Orada aklı reddiye yoktur. Hatta oralarda mantığı savunur Gazâlî mantıksız bir kimse değildir.

«Mantık Bilmeyenin İlmine Güven Olmaz»: Gazâlî'nin Mantıkçılığı

Gazâlî mantıkçı bir kimsedir. Hatta der ki Gazâlî'nin sözüdür bu. Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz der. Mesela mantık bilmiyorsa bir kimse onun fetvasına güven olmaz.

Bir kimsene mantıkla alakası yoksa o kimsenin fetvası geçerli olmaz. Yani bugünkü handikaplardan birisi de budur zaten. Veyahut da şahsa göre fetva üretilmez.

Bugünkü handikaplardan birisi o. Adamın neye ihtiyacı var? O bölgenin neye ihtiyacı var? O ailenin neye ihtiyacı var? Ne nasıl olmalı? Bireysel fetva

da vardır İslâm'da. O bireysel fetvayı verebilecek organize yok İslâm dünyasında şu anda. Gazâlî mantığı reddetmez.

Neyi reddeder? Aklın vahyin önüne geçmesini reddeder. İşte burada duruyor.

Batının Teklifi: «Vahyi Bırakın, Akledin»

Batı'yla, Batıcılarla klasik İslâm dünyası düşünürlerinin veyahut da alimlerinin yol ayrımı burası.

Batı ve Batıcılar diyorlar ki bize, siz vahyi kenara bırakın, akledin. Siz insansınız, üstün varlıksınız. Siz akılla yürüyün. Ya vahiyle değil. Daha ileri söylüyorlar. Ne diyorlar? Muhammed onlar öyle söylüyorlar. Sallallâhu aleyhi ve sellem demiyorlar. Muhammed Arapların içerisinde çok zeki birisiydi. Bu Arapları nasıl ben idare ederim diye düşündü. Hira dağına gitti. Düşündükten sonra bunları dinle idare ederim dedi. Başladı Kur'ân ayetlerini yazmaya diyorlar. Akılla yürüyorlar ve diyorlar ki bu Kur'ân ayetleri bu zamanda uygulanması mümkün değil. Akılla yürüyorlar. Ve Gazâlî bunun savunmasını yapıyor.

Çünkü Bâtınîler o zaman çok yükleniyorlar. Aynı zamanda da Avrupa'da teoloji okunuyor. Avrupa'daki teoloji, yani din tarihi, okunuyor, dinler okunuyor. Orada da büyük bir hazırlık var. Hazırlık ne? İslâm dünyasını fikri planda aşağı çekmek. Ve bu aşağı çekişin de yine İslâm dünyasının içerisindeki unsurlarla yapmaları lazım. Çünkü bugün için değil, o gün için müslümanlarla savaşıp meydanda cenk edip müslümanları yenmeleri mümkün değil.

Geçici ufak tefek zaferler kazanıyorlar. Amma velakin müslümanlar derlenip toparlanıp onlara çok keskin bir cevap veriyor ve habire yeniliyorlar. Altı tane yedi tane Haçlı seferi var. Hepsinde yenilmişler. Hepsinde de yenilince bu sefer İslâm dünyasını içeriden çökertmeleri lazım. Yani Lozan'a gidip, Lozan'da hilafeti kaldıracağınıza söz verin. Biz de sizin devletinizi tanımaya söz verelim demeleri lazım. İçeriden çökertmeleri lazım. Bu normalde baktığımızda o zaman için Selçuklu'nun üzerinde değil komple İslâm dünyasının üzerinde çok büyük tehlikeler var.

1071'in Manası: Bir Dirilişin Nişanı

Bunu böyle söylerken şatahat yapmış olabilirim. Yani 1071 olmamış olsaydı bugün siz İslâm konuşamazdınız.

Bakın bugün siz İslâm konuşamazdınız. Bunlar hani bir topluluğun, bir dindar topluluğun veya bir milletin dönüm noktalarıdır bunlar.

Yani 1071 bu manada dönüm noktasıdır. İslâm dünyasının yeniden dirilişinin, yeniden ayağa kalkışının, yeniden güçlenmenin nişanıdır, bayrağıdır. 1071 ve bu sadece Türklerin zaferi olarak düşünülmez.

Kalbi Akıl: Aklın Bilgi Üretemediği Alan

1071'de bu coğrafyadaki bütün müslüman unsurların bir araya gelip Bizans'a karşı, küffara karşı çok büyük bir cihada girip oradan Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla, ikramıyla zafere ulaşmasıdır. Bu Allâh'ın lütfu ikramıdır. İslâm dünyasının yeniden dirilişidir bu. O yüzden 1071'in defalarca bakılması lazım. Mesela Çanakkale'de böyledir. Ama 1071 Çanakkale'den daha önemlidir. Alparslan ve Nizâmülmülk tehlikenin farkındadır, bilincindedir. O yüzden Gazâlî mesela vahyi aklın önünde tutar. Aklı vahyin üstünde tutmaz.

Kur'ân ayetleriyle dalga geçirtmez. Hadislerle dalga geçirtmez. Bu noktada Gazâlî bunun mücadelesini verir. Kur'ân ve sünnete sıkı sıkı bağlı kalmanın mücadelesini verir Gazâlî.

Ve bu mücadeleyi verirken en önemli ayaklardan, unsurlardan, kaidelerden birisi sufi dünyadır. O günün sufileri sufi dünyası Selçuklu'nun ve Gazâlî'nin önünde, arkasındadır. Gazâlî'yi eleştirenler, «Gazâlî sufiliğe yani tasavvufa çok zemin açtı, çok yer açtı; bu kadar zemin açması, yer açması uygun değildi» diyenlerdir. Ve Gazâlî aklı, siz ona metafizik diyorsunuz ya.

Biz mana diyoruz, manevi diyoruz. Şimdi yeni dil olarak metafizik diyorlar. Mesela akıl rüyalardan, hâllerden, manadan bir haberdir. Akıl oraya bilgi üretemez. Çünkü bilmediği alandır akıl. Orası kalbî aklın alanıdır.

Siz bir rüya görürsünüz. O rüya aklın tabir edeceği, aklın içinden çıkabileceği bir şey değildir. O ancak kalbi aklın işin içinden çıkabileceği bir şeydir. O da ancak o kalbe feraset nurunun gelmesi, ilahi ilmin gelmesiyle alakalıdır. Bu akıl üstü bir şeydir.

Kalbi akıl mevcut aklın üstündedir. Çünkü kalbi aklın alanı geniştir. Anlaması, idraki, tecelliyatı normal akıldan üstündür. Çünkü normal akıl okuduğundan, gördüğünden, tat aldığından, dokunduğundan bilgi sahibi olur. Oysa kalbi akıl kendisini ilahi bir yol ile Allâh'a bağlar. Kalbi akıl Allâh'tan alır ilmi. Onun kalbi aklın durumu hakikattir. O hakikat perdesinden, hakikat aleminden alır ilmini. Öyle olunca mevcut aklın ona ayak uydurması mümkün değildir. Gazâlî bunu anlatır insanlara. Der ki, bu ilahi hikmetleri sizin normal aklınızla almanız mümkün değil.

Çünkü Cenâb-ı Hak ayet-i kerimelerde peygamberlerine kitapla beraber hikmet vermiştir. Hikmet bir meselenin özüne, hakikatine vakıf olmaktır. Bunun yolu sufilikten geçer. Bunun yolu sufilikten, tasavvuftan demiyorum. Tasavvuf onun yazılı halidir. Sufilik yaşanır halidir. Bunun yolu sufilikten geçer. Öyle olunca Gazâlî o meşhur Tehâfütü'l-Felâsife'sinde böyle tabiri caizse bundan yirmi yıl önce incelediğim bir eserdi. Allâh bizi affetsin. Fârâbî'yi, İbn Sînâ'yı tokatlar. En çok da bu akıl perestlerin bu gücüne gider. Bu üniversite çevrelerinin çok gücüne gider bu. Çünkü Fârâbî de İbn Sînâ da alemin ezeliliğini savunur. Fârâbî de İbn Sînâ da buralara dikkat edin hani şimdi onu bağlayacağım ben bir yere. Allâh'ın cüziyyatı bilmediğini söyler. Allâh cüzleri bilmez der.

Tehâfütü'l-Felâsife: Fârâbî ve İbn Sînâ'ya Cevap

İbni Sînâ da Fârâbî de. Şimdi bir profesör televizyona çıktı ne dedi?

Allâh ertesi günü bilmez dedi. Bütün Türkiye dinledi onu ve hiç kimse sesini çıkarmadı. Televizyonda açıktan söyledi. Allâh ertesi günü bilmez dedi. Bu kimin sözü biliyor musunuz?

Bu İbn Sînâ'nın Fârâbî'nin sözü bu. Bunu ilk İslâm dünyasında söyleyen Fârâbî'dir, İbn Sînâ'dır. Ondan önceleri de kelam edenler vardır. Yahûdî bozuntularıdır bunlar. Dünya üzerindeki dinleri ifsat eden Yahûdîlerdir. Bu masonik Yahûdîler kendilerinin dışındaki bütün din ve dindarları bozmakla kendilerini yükümlü tutarlar. Bunlar Yahûdî bozuntusudur. Sizin akaidinizi bozmaya çalışırlar. O profesör çıkar der ki televizyonda bütün insanların gözünün içine baka baka Allâh yarını bilmez der. Ve normalde ne derler?

Bir kısım profesörler çıkarlar derler ki mahşerle dalga geçerler. Hesap gününde siz tekrar bir vücuda bürünmeyeceksiniz. Hesap günü yani yeniden bir diriliş yok derler. Bunu Fârâbî de söyler, İbn Sînâ da söyler. İbn Sînâ'nın, Fârâbî'nin bu yüzyıldaki bozuk sesleridir bunlar.

O zaman için Gazâlî büyük bir iş yapar. Tehâfütü'l-Felâsife[106] ile İbn Sînâ ve Fârâbî'yi ve onların bozuk fikirlerini gömer. Hani onun Türkçe tarifi felsefecilere cevaptır. Kitabın Türkçe tarifi yani Gazâlî aklı değil aklın sınırlarını tartışır. Aklını tartışmaz Gazâlî. İslâm dünyası aklı tartışmaz. Çünkü ayet-i kerime, akıl sahiplerinedir. Din akıl sahibinedir.

Din Akıl Sahibinedir: İbadetin Şartı Akıldır

Namaz akıl… Oruç akıl sahibinedir. Zekât akıl sahibinedir. Hac akıl sahibinedir. Haramlar akıl sahibinedir. Zikir… Akılsız adamın namazı yoktur. Akılsız adamın orucu yoktur. Akılsız adamın zekâtı yoktur. Akılsız

adamın haccı yoktur. Akılsız insandır. Çünkü o akılsız insan Allâh'ı inkâr eder. Aklı yoktur. Çünkü din aklı olanadır. Aklı olmayana değildir.

Öyle olunca Gazâlî'nin aklı reddetmesi, aklı tartışması mümkün değildir. Mesela ilk tefsirciler veyahut da tabiin, tebaa tabiin asla Allâh'ın varlığıyla alakalı bir tartışmaya girmezler.

Çünkü şunu söylerler. Bir kimse Allâh'ın varlığını tartışacaksa o akılsızdır derler. Akılsız kimseyle tartışamayız derler. Çünkü onun seviyesine düşmüş oluruz derler. Neden? Allâh'ın varlığı tartışılmaz. Çünkü akıl sahibi olan kimse bunu tartışmaz. Ama normalde tabi böyle söyleyerekten ne derler? İşte Gazâlî ne yaptı işte? Toplumu ondan sonra sorgulamayan koyun hâline getirdi. Asıl koyun hâline getiren, toplumu Batı'dır. Asıl koyun hâline getiren Batıcılardır toplumu. Ama bugün Batı'nın hegemonyasına giren, emperyalistlerin hegemonyasına giren, gönüllerini, akıllarını, bedenlerini Batı'ya peşkeş çeken kimseler Gazâlî'yi sorgularlar veya İslâm'ı sorgularlar. Derler ki, «Koyun gibisiniz.» Ya bunları böyle söylerken el insaf yapın biraz elinizi vicdanınıza koyun. Normalde kimler savunur bunu İslâm dünyasında?

Biraz incelediğinizde önünüze çıkar. Kimdir? Muhammed Âbid el-Câbirî[107]. Kim? Muhammed Arkoun[108]. Kim? Hasan Hanefî[109]. Kim? Fazlur Rahman. Bunların ülke içerisinde takipçileri var.

Bu Tezin Kaynakları: Câbirî, Arkoun, Hasan Hanefî, Fazlur Rahman

Böyle bildiğiniz takipçiler var. Yani normalde bir kısım mesela işte yeni kendilerini modern tarihçi olarak gören kimseler bunları az bir şey incelediğinizde. Kim? Muhammed el-Câbirî. Bu mesela? Bu üniversite çevrelerinde çok konuşulur. Bunlardan alıntılar yaparlar. Bundan alıntı yapan normalde işte Çanakkale'de bir tane profesörden ismini duymuştum. Fazlur Rahman'ı ise herkes biliyor zaten. Bunlar normalde günümüz İslâmî siyasetçileri hani İslâm var ya siyasetle uğraşanlar kendi fikirleriymiş gibi bu adamların yazılarından kes kopyala yapıştır yaparlar. Ama bu adamları incelemediyseniz, kitaplarına bakmadıysanız onun kes kopyala yapıştır yaptığını bilmezsiniz. Oo ne güzel böyle enteresan çağdaş fikirleri var dersiniz. Bu kimdir? Câbirî'dir, Faslıdır; Faslı bir filozoftur.

Bu İslâm alimi değildir. Bu adam İslâm dünyasının geri kalmasının sebebinin düşünme biçimi olduğunu söyler. İslâm dünyası düşünmez yani ona göre. Ve normalde düşünceyi katleden şeylerin bu nakiller olduğunu söyler. Hani nakil dediğinizde Kur'ân nakildir. Hadisler nakildir. Siz bu

nakillere bakaraktan yaşarsanız gelişemezsiniz der. Ama ve Câbirî'ye göre İslâm dünyası zaman içerisinde akletmekten uzaklaştığı için geri kalmıştır. Onu söyler. Ve Gazâlî'yi eleştirirken de Gazâlî'nin kelamı çok önemsediğini, İslâmî hayat ve düşüncede sufiliği merkeze aldığını, felsefeyi de gerilettiğini söyler.

Turnusol Kağıdı: Sufiliğe Düşmanlık

Bakın bunların dertleri sufilerdir hep. Şimdi bir siyasetçi sufilerle uğraşıyorsa bilin ki Câbirî'den esintiler almıştır. Sufiliği eleştirmeyi, ona düşman olmayı turnusol kâğıdı gibi görün. Bir kimse alttan alttan böyle sufilerin eksikliklerini, noksanlıklarını görüp sizin önünüzde sufi dünyayı, sufi hareketleri eleştiriyorsa, yere batırıyorsa, reddiye yapıyorsa, evet o Fazlurrahmancıdır. O Câbirîcidir. O kim? Muhammed Arkoun. Nerede? Bu Cezâyirli nerede görev yaptı biliyor musunuz? Fransa'da, Sorbonne Üniversitesi'nde. Sorbonne Üniversitesi'ni biraz araştırdığınızda ne çıkıyor önünüze biliyor musunuz? Sorbonne Üniversitesi kurulurken sırf teoloji üzerine kuruluyor. Yani dinler tarihi ile alakalı. Siz Paris'in orta göbeğinde işte yaklaşık aklımda kaldığı kadarını söyleyeceğim.

Sonradan siz araştırıp düzeltebilirsiniz. 1300'lerde 1400'lerde kurulmuş bir üniversitenin İslâm dünyasına faydalı olacağını mı düşünüyorsunuz? Orada görev yapmış. Görevi ne? Antropoloji. Dinle ne alakası var?

Tarihselcilik: Kur'ân'ın Hükümlerini Yöreselleştirmek

Antropolojinin var ve ne görüşüne İslâm dünyasında bir fikir söylenemezler. Düşünülemez hâle getirilmiştir der. Normalde Kur'ân'ı bakın bunları açık açık söylüyorum. Bunları araştırdığınızda kitaplarına veyahut da risalelerine ne diyorlar onlar? Üniversite çevresinde akademik çalışmalara, tezlere, başka makalelere baktığınızda ince ince bunları görürsünüz. Yani işte Kur'ân'a bağlılığın, hadislere, fıkha, kelama tarihsel süzgeçten bakmak ister. Yani Kur'ân, sünnet, fıkıh, kelam, tasavvuf hepsi de tarihsel süzgece göre lazım. Şimdi gelin bu tarafa. Şu anda ilahiyatlarda tarihselcilik var. İlahiyat fakültelerinde makaleler yayınlanıyor. Kur'ân'ın tarihselciliği ile alakalı. Yani Kur'ân İslâm'ı hukuk noktasından bir şeye hükmettiyse tarihsel bakılması lazım ona diyor. Yöresel bakılması lazım diyor. Bu evrensel bakamazsınız diyor.

Bunun fikir babası kim? Bunun fikir babası Muhammed Arkoun. Cezâyir'de yetişmiş. Fransa'da beslenmiş, palazlanmış. İslâm dünyasının içine bir bomba gibi atılmış. Gazâlî'yi en önemli eleştirenlerden birisi kim? Hasan Hanefî. Hasan Hanefi'ye bakınca bize böyle yumuşak geliyor. Bize

tatlı geliyor. Neden? İmâm Hanefî'den isim olarak geliyor. Biz her Hanefî ismine sıcak bakıyoruz. Tabiri caizse atlıyoruz biz ona. Değil. O da Kâhire Üniversitesi'nin profesörü. Onun temel görüşü ne biliyor musunuz? Marksist, Leninist bir adam. Marksist Leninist olması tehlike mi? Benim için önemli değil. Marksizmle İslâm'ı birleştirmeye çalışan kimsedir. Bu Gazâlî'yi eleştirir. Kendisi mesela bir Marksist sistem olarak der ki ya herkes eşit olmalı. Bildiğiniz marksist sistemin şeylerini koyar ortaya. Kim? Hasan Hanefî.

Nerede bir yerde bir küçük bir risale okuduydum? Yeni anlayış ya bunlar. Varoluşçular var işte bilmem neciler var. Bunların bir sürü şeyleri var. Böyle küçük küçük. Şimdi uzun zamandan beri okuyamıyorum artık. Yani çok uzun zamandan beri gözlerim sıkıntılı. Allâh beni affeylesin inşâallâh. Bu böyle görevden kaçmak gibi değil. Bir yerde okuduydum. Böyle o böyle değişik onun risaleleri vardı. Evet. Marksist Leninisttir kendisi. Ama İslâm'la Marksizmi sentezlemeye çalışan benim nazarımda zavallının tekidir. En önemlisi kim? Fazlur Rahman. Onu sona koydum. Çünkü ülkede Fazlurrahmancılar var. Ve bu üniversite gençliği veya bir kısım böyle üniversite öğretim üyeleri ve bir kısım İslâmî siyasetçiler yani Fazlurrahmancıdır, Teymiyecidir. Mesela o hadisleri inkâr eden Amerika'da yaşayan şey vardı efendim Ali Şerîatî'ci

Enteresan tipler bunlar. Ve Türkiye'deki bir kısım İslâmî ehl-i siyasetçiler Fazlurrahman Ali Şerîatî çizgisinde gidiyorlar. Böyle mesela bizi böyle gerici görüyor. Klasik müslüman, klasik sufi. Bizimle bağ kurmayın asla. Onların istedikleri gibi olmazsınız. Bizimle bağ kuran insanlarla onlar da bağlarını kesiyorlar. Biz sımsıkı ayet, hadis, ondan sonra fıkıh böyle sımsıkı bağlı olunca işlerine gelmiyor bu emperyalistlerin. Evet. O emperyalistlerin ülke içinde de kendi elemanları var. Adam kalbini, ruhunu, bedenini, her şeyini emperyalizme peşkeş çekmiş. Şeytanın tecavüzünden zevk alıyor adam. Evet. Bu Fazlurrahman da aslında Pakistanlıdır kendisi. Nerede öğretim üyeliği yaptı biliyor musunuz? Chicago'da. Fazlurrahman'ın öğretim üyeliği yaptığı Chicago Üniversitesi. Çalışmalarının yaptığı Chicago Üniversitesi.

Bu yeter mi size? Yani düşünebiliyor musunuz? Bu Amerika'da ne var bilmem. İslâm dünyasında ne kadar aykırı varsa Amerika'da toplanıyor. Bir tanesi de var ya o da Amerika'da yayınlar yapıyor. Neydi onun adı? Türkiye'den gitme. Babası evlatlıktan reddetti. Metin Yüksel, Edip Yüksel. Nerede? Amerika'da. Senin fikirlerin doğruysa gel burada savun. İçeri gireceksen gir. Çile çekeceksen çek. Neden gavurun kucağına oturup da oradan ahkam kesiyorsun ki? Bunlar CIA'nin kucağına oturmuşlar. Oradan

ahkam kesiyorlar. Ha oradan İslâm dünyası böyle kalkınır diye fikir veriyor. Gel burada kalkındır, anlat fikirlerini, faydalanalım. Bütün cümle ümmet olarak yok. Gidecekler nerede? Birisi Paris'te. Nerede? Birisi Chicago'da. Nerede? Birisi İngiltere'de. Örnekliyorum. Bunlar oralarda. Kim besliyorsa bunları.

Mesela Fazlurrahman'ın düşüncelerinden birisi diyor ki Kur'ân'ın indiği toplumdaki hükmün hangi amacı gerçekleştirdiğinden bakarız. Yani Kur'ân bir hüküm indirmiş. O topluma indirmiş. O toplumun amacına ulaşmış. Yani Anadolu'ya değil, İngiltere'ye değil, Amerika'ya değil. Fazlurrahman bu. Bunların ortak yönü, saydığımız bu dört kişinin hepsinin bu böyle bunları ben örnek olarak aldım. Bunlar dört kişi değil. Bunlarda çok var. Ben meşhur olanları aldım. Bunlar anti Gazâlîci, bunlar anti hadisçi, bunlar anti fıkıhçı.

İçtihadın Yenilenmesi ile İçtihadı Reddetmek Aynı Şey Değildir

Ya bir kimsenin İslâm adına, kendim İslâmî hayatı adına bir konuyu yeniden içtihat etmesi farklı bir şeydir.

Komple içtihatları tu kaka deyip atması farklı bir şeydir.

Ben bazı konuların yeniden içtihat edilmesinden yanayım. Evet, doğru. İçtihatların yenilenmesi lazım. Evet, doğru. İçtihatların yenilenmesi farklı bir şey. İçtihatları komple reddetmek farklı bir şey.

Kur'ân'ın müteşabih ayetlerini yorumlamak farklı bir şey. Ama Kur'ân'ın müteşabih olmayan hüküm ayetlerini ortadan kaldırmak farklı bir şeydir. Bunlar Kur'ân'ın hüküm ayetlerini yani şeriat-ı Garrâ'yı ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Burası farklı bir şey. Yani orada faiz haram diyor ya. O diyor ki o günkü Arap toplumunda kat kat faiz haramdı. Şimdiki toplumda diyor faiz lazım.

«Kat Kat Faiz» Tevili ve Dünyanın Faiz Düzeni

O yüzden diyor kat kat olmazsa bakın ilmi hallerde bunu söylüyorlar size. Tatlı tatlı söylüyorlar. Kat faiz haram kılındı. Kat kat değilse haram değil. Çünkü diyor bugünkü ekonomik toplumda paranın diyor paranın bir değeri var.

Paranın bir ederi var. Paranın bir normalde işte maliyeti var. O paranın maliyeti faizdir diyor. Bunu almamız gerekir bizim diyor. Bu dünyanın en büyük faizcileri kimler?

Yahûdîler, dünyanın en büyük faizcileri Yahûdîler ve Yahûdî bozuntularıdır. Bütün devletleri ve bütün insanları sömüren bu faizcilerdir. 375

milyar dolar dünyanın bu faizcilere borcu var. Devletler dahil buna. Siz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ödediği faizi bilmiş olsanız her ay hop oturup hop kalkarsınız. Devletinizi ve milletinizi seviyorsanız her ay o ödenen faizleri fakir fukaraya dağıtsalar ülke zenginleşir. Kime gider bu faizler? O zengin şirketlere gider, paratörlere gider. Böyle olunca bu tip düşünceye sahip olanlar bizi «klasik» diye küçümsemek için söylüyorlar.

«Modern İslâm» Dediğiniz Nedir? — Bir Sorular Manzumesi

Bunlar klasik İslâm'da kaldı. Modern İslâm ne? Modern İslâm'dan anladığınız ne? Plajlarda her tarafınızı açıyorsunuz. Daha da mı açmak? Sanat adı altında her türlü rezilliği yapıyorsunuz. Onlara evet demek mi? Modern İslâm'dan anladığınız ne? Bunu birisi anlatsın bize. Biz normalde kelimelerin arkasında neyin saklandığını bilmiyoruz.

Modern İslâm diye bize yutturduğunuz şey Kur'ân ve sünnetin terk edilmesi ise açıkça söyleyeyim. Modern İslâm dediğiniz namazsız, oruçsuz, zekâtsız, hacsız bir İslâm mı?

Modern İslâm dediğiniz sakalsız erkeklerin topluluğu mu? Modern İslâm dediğiniz erkeklerin yaka bağrını açıp kıllarını, tüylerini aldırıp tavuk gibi yoldurup daracık pantolonları giydirip eşcinseller gibi yürütmek mi? Nedir? Sizin modern İslâm'dan anladığınız, bize vermek istediğiniz ne?

Modern İslâm olarak kadınlarımızı soydunuz, soğana çevirdiniz, tavuk gibi yoldunuz. Modern İslâm bu mu? Modern İslâm diyerekten balerle onunla bununla bu toplum bozuldu. Modern İslâm bu mu? Modern İslâm fuhuşun serbest olması mı? Modern İslâm faizin serbest olması mı? Modern İslâm kumarın serbest olması mı? Modern İslâm ne? Çocukların anne ve babalarını dinlememesi, itaat etmemesi mi? Modern İslâm ne? Kadınların kocalarını dinlememesi, itaat etmemesi, bir günde beş tane adam mı dolaşması? Modern İslâm ne? Modern İslâm kadın beş tane de adam dolaşsa kimle resmi nikahlıysa nikahı duruyor. Modern İslâm bu mu? Bunu mu anlatmaya çalışıyorsunuz modern İslâm olarak bize? Ben merak ediyorum. Modern İslâm'ın altını üstünü neyle dolduracağız biz? Bilmem ne. Kadın topluluğu çıkmış. Her taraflarını açmış. Herkes onlarla beraber bağrışmak.

Orada ayin yapmak mı modern İslâm? Modern İslâm ne? Bizi ifsat eden kültürsüzlük, bizi ifsat eden teşhirciliği, bizi ifsat eden her türlü şeytaniyeti mi kabul etmek?

Modern İslâm'dan anladığımız ne bizim? Merak ediyorum. Bana diyor ki, «Hocam siz klasik İslâmsınız.» İyi, klasik kimdir? Öyle ya.

«Siz Klasik İslâmsınız»: Sakal, Yapay Zeka ve Altmış Beş Yaş

Bizim arkadaşlara da söylüyorum. Bir klasik araba alalım bana diyorum. 1938 model denk getiremedik. Evet. Ben klasikim. Öyle dedi bir bayan.

Haddimi aşıyorsam özür dilerim affedin ama dedi sakalınızı biraz kısaltsanız dedi. Ha modern İslâm olunca sakalın kısa olacak. Ha çok yakışıklı olacakmışım ben kirli sakal bıraksam yapay zekâda yapmış bir de göndermiş bana. Bak hocam dedi. Yapay zekada kirli sakallı hâliniz bu. Çok genç görünüyorsunuz dedi.

Ben de yazdım dedim. Yaşım 65. Bana bırak dedim yürümeyi. Ondan sonra dönüp bakma bile dedim. Benden geçti dedim. Çok açık sözlüsünüz dedi. Klasikim ya dedim. O yüzden açık sözlüyüm. Ya modern İslâm ne? Bana birisi anlatsın bunu ya. Anlatamıyorlar. İşte bu şahıslar söz konusu şahıslar ve onun uzantıları, emperyalistler ve onların yerli işbirlikçileri bizi Kur'ân'dan, sünnetten ayırmaya çalışıyorlar.

O gün içinde Gazâlî'nin gördüğü tehlike buydu. O gün için bunun savunucusu Bâtınîler. İsmâiliyye Bâtıniyye çizgisiydi o gün için. Normalde tabi bu şahıslara baktığımızda ben bazen kendi kendime bu sohbeti de hazırlarken hani dedim ya haksızlık mı yapıyorsun bu kadar hani daha ağır şeyler yazdın da okumuyorum şimdi. Bir an geriye döndüm yani dedim bunlara karşı haksızlık mı yapıyorsun acaba dedim. Yok hayır yani ayetleri tarihsel yorumlamak ne demek ya? Neyi yok edeceksiniz? Hadisleri tarihsel yorumlamak ne demek? Neyi yok edeceksiniz? Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

«Eleştirel Felsefe Zayıfladı» Sloganı

Ve normalde tabi bu kimseler işte Gazâlî'den sonra hani Gazâlî bir kapı araladı, bir kapı açtı. Sanki o kapı kapalıydı. Sanki Gazâlî ile o kapı açıldı. Sanki Gazâlî'yle o güne kadar olmayan bir şeyi Gazâlî konuşmuş gibi diyorlar ki hani nakle önem verdiniz, vahye önem verdiniz. Yani eleştirel felsefeyi bıraktınız. Bu zayıfladı ya. Eleştirel felsefe. Ay ne kadar böyle modern bir cümle değil mi? Otur sabaha kadar eleştirel felsefeyi düşün. İşin gücün yok Mustafa Özbağ'ya. Tabi eleştirel felsefe. Ne anladın şimdi bunu topluma söyleyeceksin. Eleştirel felsefeyi zayıfladı diyeceksin. Bizim Anadolu müslümanları oturacaklar sabahtan akşama kadar, eleştirel felsefe neydi diyecekler. Şimdi buraya baktığımızda %60 %70 burada üniversite mezunu arkadaşlar var. İyi. Şimdi eleştirel felsefi bunlara söylediğimizde %50'si 60'ı anlayacak bu işi.

Sen İslâm toplumuna bunu nasıl söyleyeceksin? Gazâlî'den sonra arkadaşlar bir tane de bana şey lazım. Böyle fular mı deniliyor ona fular mı

deniliyor değil mi? Bir de renkli fular olacak değil mi? Boğazımda böyle boynumda. Bu kıyafet de olmayacak değil mi? Fuları da yandan çarpacağız arkadaşlar. Gazâlî'den sonra bu toplum eleştirel felsefeye zayıfladı. Toplum eleştirel felsefeden çıktı. Allâh Allâh. Ne oldu yani? Gazâlî ile siz koyunlaştınız. Allâh Allâh. Gazâlî ile koyunlaştık. Öyle mi? Allâh Allâh. Kim koyunlaştırdı acaba bizi ya? Gazâlî'nin bu ülkede okunduğu bir tek İhyâ'sı vardır.

Bu Millet Nereden Koyunlaştı? Kitapsızlık, Darağacı ve Açlık

İhyâ'yı da devlet görevinden ayrıldıktan sonra yazmıştır. İhyâ'nın birçok çevirisi vardır. İhyâ'yı okuduğunuzda hiç de öyle koyunlaşmazsınız. Bu insanlar İhyâ'yı okusa eleştirir. Daha kime eleştirir? Sizi gidi hadis düşmanları sizi eleştirir. Bu insanlar İhyâ'yı okusa sizi gidi kafirler der. Evet. Bu bizim toplum Gazâlî'yi okumuyor.

Bizim toplum İmâm-ı A'zam'ı da okumuyor. Bizim toplum İmâm Muhammed'i de okumuyor. Zaten nasıl okusun ki? Elli yıl öncesine kadar onların kitaplarının Türkçesini bulmak mümkün değil. Nereden okuyacak? Bu toplum otuz yıl, kırk yıl, elli yıl öncesine kadar İhyâ'nın Türkçesini bilmiyor ki zaten. Gazâlî'nin Mantıku't-Tayr'dan tut da Felâsife'ye kadar Türkçesi yok. Bu toplum Kur'ân'ı okuyamıyor zaten. Okuyanları da asmışız. Bilenleri de asmışız biz. Okuyanlarımızın, bilenlerimizin bir kısmını da Çanakkale'de şehit vermişiz. Ardından Kurtuluş Savaşı'nda şehit vermişiz. Okuyanlar, bilenler vatan millet deyip kendi canlarını geçmişler, vermişler. Geri kalan o geride kalanları da biz asmışız ya. Nereden koyunlaştı bu millet? Okumadığı Gazâlî'den mi? Okumadığı hadislerden mi? Okumadığı Kur'ân'dan mı koyunlaştı? Nereden koyunlaştı bu millet?

Ben size koyunlaştığınız yeri söylerim de bunun altından hiç kimse kalkamaz.

Ben de dahilim buna. Siz bir milletin elinden kitapları okunmaz hâle getirirseniz o zaman koyunlaşırsınız. Milletin önderi olan alimleri, şeyhleri asarsanız o zaman koyunlaşırsınız. Sizi harekete geçirecek hiç kimse kalmaz. Çünkü bu millet öyle koyunlaştı. İslâm dünyası böyle koyunlaştı. Siz Irak'ın başına Saddam'ı koyarsanız, Suriye'nin başına Esed'i koyarsanız, baba Esed'in bütün Esad'ın heykellerini her tarafa dikerseniz, Saddam'ın heykellerini her tarafa dikerseniz ve elinizden Kur'ân, sünnet ne varsa alınırsa koyunlaşırsınız.

O zaman bir toplum düşünün.

Koyunlaştırmanın Diğer Araçları: Gıda, Borç ve Tüketim

Dinini öğrenmemiş bir toplum neyle koyunlaştırılır? Dinsizlikle. Neyle koyunlaşır insan? Şehvetle, heva ile. Neyle koyunlaşılır? İçkiyle, uyuşturucuyla. Neyle koyunlaşır insan? Açlıkla. Neyle koyunlaşır insanlar? Gıdayla. Gıda.

Siz kırmızı etin kilosunu 1.000 lira yapar, tavuğun kilosunu 300 lira yaparsanız bütün herkese tavuk yedirirsiniz. Tavuk yiyenler de tavuk gibi olur. Düşünecek hâli kalmaz. Siz o toplumu natürel olmayan, kimyası bozuk yiyecekleri yedirirseniz hepsini hasta edersiniz. Habire büyük hastaneler yaparsınız. Çünkü hasta herkes. Yetmez hastaneler. Neden yetmez? Gıdanız bozuk. Neden yetmez? Suyunuz bozuk. Neden yetmez? Havanız bozuk. Neden yetmez? Yaşam standardınız bozuk. Neden yetmez? Aile hayatınız bozuk. Neden yetmez? Kaosun içinde yaşıyorsunuz. Neden yetmez? Mutsuzsunuz. Yetmez. Neden koyunlaşırsınız?

Parayı yetiştiremezsiniz. Eğitimi yetiştiremezsiniz. Çocuklarınızı yetiştiremezsiniz. Aileyi koruyamazsınız. Savrulursunuz, düşünemez hâle gelirsiniz. Asıl mantıksızlık o zaman başlar. Kaç para bu? 500 lira. Paran var mı? Yok. Gider taksitle alırsın. Onu düşünürsün. Yine bir kreasyon çıkarmış. Bilmem kim şu firma, şu moda, şu marka. Onu alman lazım senin. Onu almazsan gece uykuna gelmez. Onunla bozulursun. Sen koyunlaşırsın.

«Bir Lokma Bir Hırka» Eleştirisine Cevap

Neden sufilere laf söylediler?

Siz bir lokmacı, bir hırkacısınız. Ya keşke bir lokma bir hırka olsaydı da şu devletin borcu olmasaydı.

Keşke bir lokma bir hırka olsaydı da biz bozulmasaydık. Keşke bir lokma bir hırka olsaydı da plajlar çırıl çıplak insanlarla dolmasaydı.

Bir lokma, bir hırka olsaydı da beş boynuzlu otellerde 1000 tane, 2000 tane Rusya'dan, Belarus'tan, oradan buradan kadınlar gelip bu ülkede fuhuşu reel hâle getirmeseydi. Biz bir lokma, bir hırka olsaydı bizde, kültürsüzlük diz boyu olmasaydı, dinsizlik diz boyu olmasaydı, imansızlık namazsızlık diz boyu olmasaydı, kadınlarımız bu kadar teşhirci olmasaydı, biz bir lokma bir hırkada kalsaydık. Evet, dertleri buydu. Başardılar. Ondan sonra ne diyecekler?

Modern tarihçi ne diyecek? Modern İslâm düşünce sahibi. Modern İslâmcı bunlar ne derdin? Ne senin kardeşim? Emperyalizme kul köle olmaksa olduk. Aylık bilmem kaç milyar biz faiz ödüyoruz. Emperyalizme

kul köle olmaksa olduk. Kumarı, fuhuşu, faizi, uyuşturucusu hepsi de bu ülkenin içinde. Daha ne istiyorsun bizden? Oturmuşlar Gazâlî'nin üzerinden İslâm dünyasına sopa gösteriyorlar. Ne yapmış Gazâlî?

Gazâlî aklı reddetmiş. Reddetmedi kardeşim. Gel ben sana ispat edeyim. Neymiş de işte eleştirel felsefeyi zayıflatmış. Eleştirel felsefeyi Gazâlî zayıflatmadı.

Gazâlî Düşünceyi Bitirmedi, Yeniden Kurdu

Eleştirel felsefeyi İslâm dünyasında zayıflatan emperyalistler. Sen İslâm'ın hakikatini anlat bu millete. Önce sen cezaevine girersin. Neredeymiş eleştirel felsefenin zayıflaması? Sen koyacaksın demokrasinin kılıcı gibi anayasaya ve Ceza Kanunu'nu oraya. Eleştiren felsefe yok diyeceksin. Nereyi eleştireceksin sen? Ama Gazâlî'nin üzerinden İslâm'ı eleştirebilirsin. Gazâlî'nin üzerinden Kur'ân'ı eleştir. İstediğini yap veyahut da X kimsenin üzerine önemli değil.

Gazâlî felsefeyi bitirmedi. Gazâlî İslâm dünyasında yeniden düşünmenin temellerini attı. Düşünmenin temelini attı. Mantığın temelini attı. Yeniden attı Gazâlî. Mantık dersini Nizâmiye Medreseleri'ne mantık dersi koyan Gazâlî'dir. Nizâmiye Medreseleri'ne mantık okunurdu.

Ey kardeşler, önceden bir dergâhın, bir tarikatın postuna oturacak olan mürşid-i kâmilin mantıktan ders alması gerekirdi. Onun mantığının kuvvetli olması gerekirdi. Evet. Onun kelamının kuvvetli olması, fıkhının kuvvetli olması, hadisinin kuvvetli olması gerekirdi. Siz bir İslâm medresesinde bir kimse profesör olabilmesi için altı yedi tane ilim dalından icazet alması gerekirdi. Mantık da bunların içinde. Fizik de var, kimya da var, matematik de var. Sadece hadis, fıkıh yok.

Mevlânâ'nın İcazetleri: Eleştirenin Zerre İlmi Yok

Laf söyledikleri, eleştirdikleri Hazreti Mevlânâ'da sekiz ilim dalından icazet var Hazreti Mevlânâ'da hem tefsirden var, hem hadisten var, hem fıkıhtan var, hem kelamdan var, hem akaidden var, hem matematikten var, hem fizikten var, hem kimyadan var, hem astrolojiden var, hem de mantıktan var. Edepsiz, terbiyesizler. Hazreti Mevlânâ'yı ağzına alırken 100.000 sefer düşün.

Onun ilminin sende zerresi yok. Sen nereyi eleştiriyorsun?

Gazâlî'yi eleştirecek olanın, Gazâlî'nin karşısında zerrece bir ilmi yok onun karşısında. Şimdi oturmuş, iki kitap okumuş. Rüşvetle bir tane doktora tezi vermiş. Gitmiş hocaya yalakalık yapmış. Doktora tezini vermiş.

Yalakalıkla daha da ilerisini söylemeyeyim. Edebim buna müsaade etmiyor. O doktora tezlerinin nasıl verildiğini, nasıl doçent olunduğunu, nasıl yürüdüklerini, ee o kalkacak şimdi Gazâlî'yi eleştirecek. Öyle mi? Hah. O kalkacak, Hazreti Mevlânâ'yı eleştirecek. O kalkacak Muhyiddîn İbn Arabî'yi eleştirecek. Şimdi tabi ya eleştirin tabi. Meydan boş nasıl olsa. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Evet. Nizâmülmülk, Selçuklu devletinin siyasi bütünlüğünü korumak amacıyla Sünnîliği devlet politikası hâline getirmiş.

Gazâlî de bu siyasi ve dini mücadelede özellikle Bâtınî İsmâilî hareketlere karşı güçlü eserler kaleme almıştır. Ve bu eserler hâlâ da ayakta hayatta yüzyıllık çınarlar gibi dimdik durmaktadır. Ve o eserlere karşı hâlâ bir eser yazılamamıştır.

Gazâlî ile beraber İslâm dünyasında vahye sımsıkı sarılma, sünnet-i seniyyeye hadislere sımsıkı sarılma, fıkıha sımsıkı sarılma, İslâm dünyasında yeniden sufiliğin güçlenmesi söz konusudur. Doğru. Yakın kendinizi. Bu doğru diye. Gazâlî düşman olanlar. Evet. Gazâlî'de çünkü kalbi ilim de vardır. Gazâlî bir mürşid-i kâmil seviyesindedir. Evet. Gazâlî budur. Sen Gazâlî'yi eleştirebilirsin. Hani bunu Batılıları için söylüyorum. Canları istemiyor çünkü. Cevap veremiyorlar çünkü. Evet. Gazâlî kelamı da sistemleştirmiştir. Gazâlî mantığı da sistemleştirmiştir. Sistematik hâle getirmiştir Gazâlî ve medreselere koymuştur. Hem kelam ilmini hem mantık ilmini medreselere o koydurmuştur. İyi ki koydurmuş. Tabi normalde Allâh bizi affetsin Gazâlî tabi her şahıs eleştirilebilinir.

Gazâlî'yi de eleştiriyorlar. Bir arkadaş kaynakça söyler misiniz dedi. Evet kaynakçaları da söyleyeyim. Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'si[110], Gazâlî'nin Fedâihu'l-Bâtıniyye'si, Gazâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'si muhteşemdir. Kafanızı dağıtmak isterseniz açın okuyun. Okuyabilirsiniz. Sonra uykum kaçtı demeyin yalnız. Tehâfütü'l-Felâsife müthiştir. Mi'yârü'l-İlm'dir. En el-Münkız mine'd-Dalâl'dir[111]. O normalde bu Kültür Bakanlığı'nın bunlar bastırdığı eserler. Ben de daha bende önceden bir hastalık vardı. Demek ki o hastalık da boşuna değilmiş. Ben Kültür Bakanlığı'nın bastırıp da yayınladığı, satıldığı reyonlara gider oradan enteresan bu kitapları alırdım. Münkız mine'd-Dalâl mesela vardır bu fakirde. O yüzden hani böyle kes, kopyala, yapıştırla işim olmaz.

Biraz gözlerim bozuk bu arada ama hani sohbetleri hazırlamak için biraz şikâyet etmiyorum. Biraz zaman alıyor. Değişik hani risaleler veyahut da tezler de okumak zorunda kalıyoruz. Kısa kısa da olsa. Çocuklar hakkınızı helal edin. Size de çok zaman ayıramıyoruz bu arada. Kardeşler de telefon açıyorlar, ne bileyim işte şey yapıyorlar. Biraz bu Gazâlî sohbetleri

benim de hoşuma gidiyor. Ben yeniden böyle bir sahalara inmiş gibi görüyorum kendimi. İnşâallâh yürüteceğiz. Şimdi şu sorulara burada bir iki üç numaralı yok. Sırayla koymuştun. Hangisi bir, hangisi iki, hangisi üç bilmiyoruz. Sırayı şaşırdık biz burada. Şunu yukarı uzatıverin bir sıralasın. Bana gönderin tekrar gündüz sormuşlardı bu soru şeydeydi sohbette. Dedim akşama orayı koyun da konu bütünlüğü olsun dedim.

O yüzden konu bütünlüğünün içerisinde soru cevap yapalım inşâallâh. Şunun üzerine az bir şey sıcak su koysunlar boğazıma. Gelsin. Teşekkür ederim.

Soru-Cevap: Veliler Neden Devlet Yönetiminden Uzak Durdu?

Hakiki manada din olmadığı sürece devlet zorbalığa düşer. Nizâmülmülk. Veliler peygamber varisleridir[112]. Hadis-i şerif. Geçmişten günümüze kadar büyük veliler devlet yönetiminden uzak durmuşlar. Devlette bir göreve gelmek istememişler. Hakiki manada dini peygamberlerden sonra veliler yaşadığına göre devlet yönetimine velilerin gelmesi gerekmez miydi? Veliler bu noktada neden geri planda durmuşlardır? Otorite ile genelde ters düşmüşlerdir. Velilerin sondan başlayacak olursa otorite ile genelde ters düşmezler.

Aslında otorite devleti idare eden kimseler Kur'ân ve sünnetin dışında hâl ve hareketler ve yönetim gösterdikleri için veliler o yönetime destek olmazlar. O yönetimin içerisinde durmazlar. Bunun sebebi otoritenin Kur'ân ve sünnetten ayrılmasıyla alakalıdır.

Veliler zalim bir sistemin parçası olmazlar. Bir mürşid-i kâmil, bir veli zalim Kur'ân ve sünnet dışı bir çarkın, bir sistemin payandası veya bir çarkında bir dişli olmaz. Olması da mümkün değil. O yüzden veliler genelde fikirleriyle, düşünceleriyle, yetiştirdikleri dervişle mesajlarını verirler. Ama genel olarak bu Emevî'den itibaren böyle olmuştur.

Emevî'den itibaren gerçek manada Kur'ân ve sünnet yaşama ve yaşatma mücadelesi veren o veliler o devletin zorbalığı altında inim inim inlemişlerdir. İmâm-ı A'zam, İmâm-ı Şâfiî, İmâm Mâlik, İmâm-ı Hanbel, Serahsî bunlar tipik örnekleridir. Muhyiddîn İbn Arabî tipik Abdülkâdir Geylânî tipik örnekleridir. İmâm Tirmizî tipik örnekleridir bunlar. Çünkü oradaki otorite Kur'ân ve sünnete bağlı olmayınca velilerle ters düşer.

Aslında velilerin otoriteyle savaşması söz konusu değildir. Ters düşmeleri de söz konusu değildir.

Soru-Cevap: Kut Töresi, Halife Seçimi ve «İttifak Vardı» İddiası

Ama otorite Kur'ân ve sünnetin dışında olunca bu sefer otorite velilerin yolundan ayrılır. Peygamberlerin. Sebebi bence odur.

Devleti ve krizleri yönetmek için devletin temelinde meşruiyet yer almalıdır. Bundan dolayı hükümdarlık sıradan bir şey değildir. İlahi bir güç tarafından seçilmiştir Nizâmülmülk. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in vefatından sonra devlet başkanı seçim ile ittifak birliği sağlanaraktan belirlendi. Kadim Türk devletlerinde kut töresinin hakim olduğunu biliyoruz. İslâmî devlet anlayışının kut töresine bakış açısı nedir? Şimdi bunu böyle seçimle oldu denir.

Seçimle oldu denilince siz bugünkü seçimle Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan'ın seçilmesini aynı zannedersiniz. Hazreti Ebûbekir efendimizin seçimi aşere-i mübeşşere iledir. Yani cennetle müjdelenen sahabelerdir. O zaman seçim eğer buradan yeni bir içtihat çıkacaksa seçim mesela bir ülkede alimler grubunun yapması lazım. Örnek. Hangi alimler yapacak bunu? Mesela Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali'nin seçilmesi bütün müslümanların ittifakıyla değildir ki. Cennetle müjdelenen on aşere-i mübeşşeredir. Hazreti Ebûbekir efendimiz vefat eder.

Aşere-i mübeşşere o seçim kurulu gibi görün onu. Ondan sonra Hazreti Ömer'i seçerler. Sonra Osman'ı seçerler. Sonra kalan dört tane kalır. Dört tane de dört tanesinin üç tanesi Hazreti Ali efendimizle beraber Hazreti Ali efendimizi seçer. İkisi Muâviyecidir. Sonra onlar da vefat eder. Onlar da vefat edince kalanlar Hazreti Hasan'ı seçerler. Hasan efendimizi altı ay sürer. Altı ay sonra Hazreti Hasan efendimiz devlet bölünmesin, kardeş kanı akıtılmasın diye feragat eder.

Muâviye adına devlet başkanlığından feragat eder. Muâviye'nin devlet başkanı seçimle değildir. Sonra Muâviye kendi oğluna bırakır devlet başkanlığını kendi sağlığında. Kûfe halkı Hazreti Hüseyin efendimize mektup yazar. Biz sana biat etmek istiyoruz diye. Kûfe halkı ona biat etmek için mektup yazar. Sonra Kûfeliler, vazgeçerler baskıdan dolayı yolda. Ve Hazreti Hüseyin efendimiz şehit olur. Şimdi Türk töresinde kutluk vardır.

Kut anlayışına göre bir kimsenin devlet başkanı olabilmesi için babasının da bey olması gerekir. Sıradan bir çapulcu bey olamaz. Beyoğlu, Beyoğlu, Beyoğlu, Beyoğlu, Beyoğlu olarak gelir. Onlar çünkü konuşurlarken atam Tuğrul der mesela. Türk töresi de böyledir. Beyin oğlu bey olur. İslâm'la bunun bağdaşması nedir? İslâm'da bunun bağdaşması Hazreti Ali efendimizdendir.

Hazreti Ali efendimizden sonra Hazreti Hasan devletin başına geçer. Türkler derler ki delili budur. O yüzden Türk töresinde beyin oğlu ancak beyliğe geçer. İmâm-ı A'zam'ın da fetvası vardır. Kılıçla da bey olunur mu[113]? Evet. O yüzden Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin vefatından sonra tam bir ittifak sahabenin içerisinde yoktu.

Mesela Hazreti Ebûbekir efendimiz seçildi ama bir kısmı sahabelerin bir kısmı Hazreti Ali efendimizin hakkıydı, halifelik diyenler vardı. Hazreti Ali efendimiz bu dedikodulardan dolayı altı ay evinden çıkmadı. Biat etmedi Hazreti Ebûbekir efendimize. Altı ay boyunca biat etmedi. Ne zaman ortalık durulduğu? Ortalık durulduktan sonra gitti biat etti Hazreti Ebûbekir efendimize. O yüzden sahabede Hazreti Ebûbekir efendimizin halifeliğiyle alakalı tam bir ittifak vardı dememiz tarihi bilgi açısından eksik. Çünkü mesela Ensâr'ın da yani Medînelilerin de bir devlet başkan adayları vardı. Ne zaman devlet başkanı Kureyş'tendir hadis-i şerifi[114] söylenince o zaman kaldı. Yani Ensâr da bir devlet başkanı adayı çıkarıyordu. Ama böyle ittifak var. Hani bunu yazan kardeş bunu bir bu noktada ittifak olduğunu düşünmüş olabilir. İttifak yoktu. Yani tam olarak İslâm dünyasında böyle bir ittifaklar aranmaz.

«İttifak Aranmaz»: Farklı Düşünmek Hakikati Ortaya Çıkarır

Bunu da bir not düşeyim. Mesela hiçbir grupta, hiçbir hizipte ittifak aranmaz. Çünkü farklı düşünme hakikati ortaya çıkarır. Mesela ben sufiliğe o açıdan bakmam hiç.

Ben bir konuda ittifak aramam. Ben bizim topluluğumuzda da ittifak aramama sebep. O zaman onlar farklı düşünce kabiliyetine sahip olmamışlar. Özgür düşünce kabiliyetine sahip olmamışlar olarak görürüm. Muhakkak belirli görevler, belirli kimselerin arasında taksim edilir, verilir ama hepsi de ittifak hâlinde olacak diye bir kaide yok. Adnan farklı düşünür, Hüseyin farklı düşünür, Cafer farklı düşünür, Ertan farklı düşünür. Muhammed Hasan farklı düşünür.

Düşünür. Görevlilerin hepsi de farklı farklı düşünebilir. Derviş kardeşler de farklı. Ben onu zenginlik olarak görürüm. Ayrılık olarak görmem. Erdoğan farklı düşünür, doktor farklı düşünür, Ali farklı düşünür. Şimdi bütün eski veya yeni arkadaşlar önemli değil. Benim idare sistemim istişareye dayalıdır. Ben herkesi dinlerim. Bir konu var ise ben ittifak aramam. Zaten ittifak aramak insanların kendi bireysel fikir ve düşüncelerini reddetmek ve gömmektir. O öyle bir şey olmaz.

Bir ailede de ittifak aranmaz. Aile, anne, baba çocuklardan ibarettir. Çocuklar büyüdükleri zaman ittifak arayamazsın orada. Sebep her çocuğun aklı, fikri, düşüncesi aynı değildir ki. Hayata bakış açısı aynı değildir ki. Sen baba olarak, anne olarak «ona bir elbise giydireceğim» diyemezsin. Hepsi de aynı elbiseyi giyecek. Böyle bir şey yapamazsın onu. O ittifak aranmaz. Çok özür dilerim. Ben burada ittifak aramam. Üniversite mezunları ellerini kaldırsın. Kaldırın ellerinizi. Kadın erkek bir bakın etrafınıza. Yukarı aşağı bir bakın. Evet. İndir ellerini. Şimdi bunca insan üniversite okumuş. Hepsi de ayrı ayrı dallarda okumuş. Burada büyük bir çoğunluğu üniversite okumayanlar hayır biz okumadık değil. Böyle kendinizi küçültmeyin. Burada kendi işlerinde uzmanlaşmış esnaflar var.

İşlerinde uzmanlaşmış hem şehir hem şehirlerarası işinde uzmanlaşmış insanlar var. Arkadaşlar var burada sanatkarlar var.

Bir Çatı Altında Tutmak Keramettir

Adam yıllardan beri o sanatın içerisinde yoğrulmuş, ticaretin içerisinde yoğrulmuş, ayakta durmuş, iş yapmış. Burada demirtaşlılar var. Hepsi de kapalı çarşıda esnaf. Kapalı çarşıda esnaf demek yılların emeği demek. Gencecikti daha onların hepsi. Doğru mu? Kaç yıldır çarşıdasın? Yirmi beş yıl. Sen çarşıda değil misin İsmâil? Çarşıdaydın daha önce. Kaç yıl? Yirmi beş sene kaldın. Nerede başka demirtaşlılar? Nerede? Gözüm görsün bakayım. Bir elini kaldırın. Demirtaşlar bak Abdurrahman kaç yıldır çarşıdasın? Kaç? Kırk iki yıl. Hâlâ daha orada. Kolay mı Kapalı Çarşı'da esnaflık yapmak? Onun kafasının çalışmadığı olarak görmeyin onu. Adamın fikri var, düşüncesi var.

Kaç yıldır kıyafetçisin? Yirmi iki yıl oldu. Adam Vakko'da müdürdü. Vakko, kafası çalışmayan adama müdürlük verir mi? Öyle değil yani. Buradan ittifak çıkacak. Çıkmaz kardeşim. Herkesin fikri var. Herkesin düşüncesi var. Herkesin bir tecrübesi var. Erdoğan kaç yıllık esnafsın? Otuz beş yıl. Lütfü Usta kaç yıldır? Kırk beş yıl. Cevdet kaç yıldır? Otuz beş yıl. Sen bu adamın fikri yok mu diyeceksin?

Şimdi önemli olan hepsini bir çatının altında tutabilmektir. O da keramettir. Abdullah kaç yıl okudun? Yirmi üç yıl okumuş adam. Adamı bir çatı altında tutmak önemlidir. İttifak önemli değildir. O yüzden İslâm dünyasında ittifak aranmaz. İttifak Kur'ân'da, sünnette, fıkıhtadır. İçinde her rengi barındırır İslâm dünyası. Hele sufi topluluklar rengarenktir. Ben bazen derim ya bunu şatahat olarak söylemem.

Gelsin en meşhur şeyhiniz burada şeyhlik yapsın. Kimse o. Kim koyunmuş, kim çobanmış görelim. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Evet. Nizâmülmülk anlayışına göre devlet adaleti sağlayarak ekonomiyi güçlendirir. Şu anki dünya insanlığının sarsılmış adalet duygusunun ekonomik modellerle desteklenerek yeniden canlandırılacağına inanıyor musunuz? Hayır. Dünya insanlığı devrim yaparak İslâmî sosyoekonomik modeli dünyaya hakim yapabilecekler mi?

Soru-Cevap: Adalet Duygusu Ekonomik Modellerle Canlanır mı?

Hayır. Yani çünkü şu anki dünya insanlığının sarsılmış adalet duygusunu ekonomiyi canlandıraraktan sağlayamazsınız.

Önce adalet mekanizmasını düzenlemeniz lazım ki ekonomi ancak o zaman düzelecek. Adalet mekanizması düzenlenmiyorsa o zaman ekonomi canlanmaz. Yani Türkiye'de adaleti veya dünya üzerinde adaleti sağlamanız gerekir.

Adalet mekanizmasının doğru çalışması gerekir. Hakimlerin, savcıların, hür vicdanlarıyla karar vermesi gerekir. O zaman komple anayasayı ve ceza hukukunu değiştirmeniz gerekir sizin. Ve anayasayı ve ceza hukukunu değiştirmezler size. Öyle olunca siz adalet mekanizmasını doğru çalıştıramazsınız. Sizin kanun çıkarmakla adalet sağlayamazsınız.

Siz istediğiniz kadar kanun çıkarın. Adaleti sağlayamazsınız. Adalet için erdemlilik lazım, feraset lazım, kemâlât lazım. Adalet için o insanların, o adalet mekanizmasının içerisindeki insanların hür olması lazım. Bir siyasi milletvekili gidip hakimi etkiliyorsa oradan adalet çıkmaz. A kişisine şöyle ceza verip B kişisine böyle ceza veriyorsanız oradan adalet çıkmaz. Zenginlerin ayrı adaleti, sayılı insanların ayrı adaleti, halkın adaleti ayrıysa orada adalet çıkmaz. O yüzden dünya üzerinde de tam bir adaletli sistemin oluşulabileceğinin, oluşturulabileceğine hani inanmıyorum demiyorum.

Bu, bütün dünya düzeninin, kapitalist-emperyalist sistemin yıkılması demektir. Önce sizin içinizdeki kapitalist-emperyalist sistemin uşakları ayağa kalkar. Bunu yapamazsınız.

«Devrimle İslâmî Model Hakim Olur mu?» — Realiteyi Okumak

Dünya insanlığı devrim yaparak İslâmî sosyoekonomik modeli dünyaya hakim yapabilecek mi? Hayır, bu bir ümitsizlik vakası değil.

Bu bir realiteyi okuma vakası. Realiteyi okuyorum. Bugün dünya insanlığı köleleştirilmiş vaziyette. O kölelikten kurtulmaya cesaret edecek cesareti

yok. Müslümanlar başı çekiyor bunda. Müslümanlar başı çekiyor. O kölelik sisteminden İslâm dünyası kurtulamıyor.

Örnekliyorum. Gavur istediği yeri istediği zaman bombalıyor. Bir sesiniz çıkıyor mu? Hayır. Ne oldu? Gazze bitti mi? Bitti. Ölen öldüğüyle kaldı. Yıkılan yıkıldı. Ne oldu Gazze meselesi ya? Ne oldu? Irak, Suriye meselesi nerede? Lübnan meselesi nerede? Bangladeş meselesi nerede? Afganistan nerede? Bosna. Ne oldu? Bitti. Hadi yürüyelim bu pazar günü yine nereye? Heykelden Zafer Plaza'ya. Ne oldu?

O dirilişi gerçekleştiremezsiniz. Yapamazsınız. Dolaplarınızdaki yiyeceklerden, giyeceklerden vazgeçemezsiniz. Bildiğiniz vird yani işte arkadaşlar, kardeşler günlük virdleri ne kadar sürer?

Öz Eleştiri: Yarım Saatlik Virdi Çekemeyen Dünyayı mı Kurtaracak?

Yarım saat sürer, kırk beş dakika sürer. Ya bunu çekemiyor İslâm dünyası. Sufiler, derviş kardeşler bunu çekmiyorlar günlük olarak. Ya bunu disipline edemeyen bir kimseden ne istiyorsunuz siz? Dünyayı kurtarmayı mı bekliyorsunuz?

Beş vakit farz namazı kılmayan bir müslümandan dünyayı kurtarmayı mı bekliyorsunuz? Kendi oğlunuza, kendi kızınıza söz getirip namazı kılın diyemiyorsunuz. Eşlerinize diyemiyorsunuz. Hadi bir deyin çocuklarınıza diyemiyorsunuz. Dünyayı mı kurtaracağız?

Ben realiteyi söylüyorum. Kimsenin dervişliğine bir sözüm yok ya. Dersini çekmekten uzak bir derviş dünyayı mı kurtaracak? Önce nefsini kurtarsın. Önce bir otursun, bir dersini çeksin. Şöyle bir sabah namazından sonra bir sabah namazının vaktinde kılsın. Bir bağlılığını tam sabitlesin böyle. Desin ki ya ben tam bir bağlı bir dervişim. Bunu disiplin hâline getirdim. Ben onun sözünden dışarı çıkmam desin. Hadi çıkmasın. Bu biz hani İslâm dünyasının içerisinde bu ülkede kendimizce disiplinli bir topluluğun birisiyiz. Bak biz gerçekten bakarken diyorum ya, disiplinliyiz biz.

Ama biz dahi namazda, zikirde bir herhangi bir faaliyette biz o disiplini sağlayamıyoruz ki kendimizden. Biz böyle kenetlenemiyoruz. Ya günlerdir bunu konuşmaktan, acizliğimden değil, günlerdir şunu söylüyorum. Birbirinize küsmeyin. Birbirinizi eleştirmeyin. Birbirinizle kenetlenin. Birbirinizle beraber olun. Ya bu ne demek biliyor musunuz arkadaşlar? Birbirinizi kıyasıya eleştiriyorsunuz. Anne-babalarınızı dinlemiyorsunuz. Anne babalarınızı eleştiriyorsunuz kıyasıya. Eşlerinizi kıyasıya. Kadın erkek kıyasıya

eleştiriyorsunuz. Laf söylüyorsunuz. Üstadı dinlemiyorsunuz. Kimi dinleyeceksiniz?

Ben dervişliğimde şeyhi dinlememenin nasıl olduğunu bilmiyorum; açık konuşacağım. Gerçekten yani Şeyh Efendi'nin bu biraz kendimi methetmek gibi olmasın. Ben Şeyh Efendi'nin böyle onunla biz mürit mürşit ilişkisinde gerçekten benim üzerimden çok güzel şeyhlik yaptığına inanıyorum. Bundan da çok mutluluk duyuyorum. Bak çok büyük bir mutluluk duyuyorum. Diyor dedim ki yani şeyhliğini üzerimde icra etmiş. Tereddütsüz, kafasında hiç soru işareti olmadan yapmış; «yapar mı Mustafa Efendi?» diye düşünmemiş. Hamdolsun.

İslâm dünyasının küçük bir örneğiyiz biz. O yüzden biz gözümüzün önündekini, elimizin altındakini yapamıyoruz. Gücümüzün yettiğini yapamıyoruz ki diğerini yapalım. Diyeceksiniz ki ya bu kadar mı biz hani kötüyüz? Hayır. Ama kendi kendimizi de eleştirmemiz gerekmiyor mu? Evet. İslâm dünyasının ben ayağa kalkacağına bu şartlarda çok zor olduğuna inanıyorum.

Çünkü rahata alıştı. Çok özür dilerim ama lükse alıştı. Rehavete düştü. Gösterişe düştü. Şatafata düştü. Bu da bizim hakkımız değil mi? Değil. Çok affedersiniz arsızlığa düştü. Arsız oldu İslâm dünyası. Bir buna bakaraktan diyorum ki ya kim rahat yatağını terk edecek ki sabah namazına vaktinde kalkmayan, rahat yatağını terk etmeyen. Neyi terk eder ki ya? Günlük yarım saatini virde ayırmayalım. Yarım saat yani yarım saat ya günlük virdi yarım saat. Ona ayırmayan neyi ayırt eder ki? Bir de şu an dervişlerde şöyle bir şey var. Yarım saat virdi çekmiyor ama hep gözünü kapatacak hâl görecek. Adam sabah namazına kalkmıyor. «Ben hata yapsam beni düzeltirler,» diyor. Ben rüyamda görürdüm diyor. Lan rüyanda nereyi göreceksin? Sabah namazına kalkmıyorsun. Benim gibi fosur fosur uyuyorsun. Nereyi göreceksin sen? İslâm dünyasına bakın.

Biz müslüman bir ülkeyiz değil mi? Ben yürüyemiyorum sokakta. Ben çarşıya çıkamıyorum. Ben yirmi adım bir yere gidilecek. Hasan gel oğlum şuraya gideceğiz diyor. Çocuk zannedecek ki babam akli dengesini mi yitirdi? Ben yürüyemiyorum arkadaşlar. Ben bildiğiniz çarşıya çıkamıyorum. Ben kapının önünde duramıyorum. O yüzden dedim çarşıda çalışanlar kolay mı o çarşıda çalışmak? İslâm dünyasıyız. Evet. Acı da acı bunlar. Acı. Bir yere gideceksem mecburiyetten gidiyorum. Böyle boyuna tevhid çekerek, zikrederek yaptım diye değil. Diyorum ya Rabbi beni ayrı bir perdeye koy. Çünkü onun bilincindeyim. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Bu ümitsizlik

değil. Bu bir realite. Realiteyi konuşuyorum. Haklarınızı helal edin. Helal olsun.

GAZÂLÎ GERİLEMEYE Mİ SEBEP OLDU?
(1 AĞUSTOS 2026)

Tartışılan Metin: «Duraklamada Gazâlî'nin Katkısı Daha Fazladır»

Kaldığımız yerden devam ediyoruz. İnşâallâh Allâh'tan bir şey gelmezse metni okuyoruz ilk önce. Profesör Doktor Yaşar Aydınlı[115] şöyle der: İslâm'da duraklama ve gerilemede Gazâlî'nin katkısının diğer düşünürlerden bariz daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Çünkü Gazâlî ihya ve tecdit hareketiyle Eş'arî anlayışıyla sufi anlayışı birleştirmiş. Bu bileşimin bilgi kuramsal altyapısını filozoflardan devşirdiği tanrısal aydınlanmacı bir bilgi anlayışıyla beslemiş. Felsefecilerin Aristotelesçi yani Platoncu kaynaklı çoğu görüşünü İslâmîleştirmekle birlikte o dönemde bilimleri de içeren felsefenin adını dinsizlikle özdeşleştirmiş dünyalık ve gereğinden fazla bilgi peşinde koşmayı yermiştir. (Aydın, 2012, s. 521)

Gazâlî'nin bu hareketi bilimleri de içeren felsefenin medrese programlarına alınmasını engellemiş. İslâm dünyasında felsefe karşıt hareketleri beslemiş, Sünnîler arasında sufiliğin ve tarikatların yaygınlaşmasını kolaylamıştır. Ancak unutulmamalıdır ki Gazâlî'nin bu projesi siyasi odaklarca da desteklenmiştir: Profesör Doktor Aydın. Malum bu Yaşar Aydınlı bu konuda bir hayli çalışmaları olan Türkiye'de işte hatırı sayılır bir kimse.

Tabi bu okuduğum metni sadece bu Yaşar Aydınlığa, Yaşar Aydın'a ait bir düşünce değil. Bu Yaşar Aydın bunun önde gelen kimselerden birisi ama bilhassa üniversite çevrelerinde bu böyle uluorta konuşulan uluorta bu konuda Gazâlî'ye karşı cephe anılan bir mesele. Yani Diyânet ilahiyat teşkilatında bir kısım öğretim görevlileri Gazâlî'ye karşı bu konuda defanstan fazla düşmanlık yapanlar var. Tabi normalde bu eleştiriler Batı'da da var. Yani Türkiye'de olduğu gibi Batı'da da Gazâlî'ye karşı bu tip eleştiriler var. Bunları ben tabi Batı'nın eleştirmesini normal karşılayacağım ama bizim tabi buradaki eleştirileri de normal karşılıyorum ama hani böyle muhakkak ki bu kimseler benden daha iyi incelemişlerdir Gazâlî'yi.

Benim bu konuda bir iddiam yok amma velakin biraz böyle hani birisini eleştirirken birisini böyle incelerken, araştırırken biraz insaflı, biraz vicdanlı olmaktan yanayım. Evet. Yani bu metinde haklı tarafları da var ama böyle yanlı böyle düşmanca tavırlar da var.

Kronoloji Sorunu: Gazâlî Selçuklu'da, Gerileme Osmanlı'da

Yani normalde, örneğin şimdi bunları madde madde gidecek olursak İslâm'da duraklama ve gerilemede Gazâlî'nin katkısının diğer düşünürlerden bariz daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Şimdi meseleye bunu tarihi perspektiften bakacak olursak hani gerileme Osmanlı'nın gerileme devriyle bu başlar. Oysa Gazâlî Selçuklu zamanında yaşamış. Yani gerileme dediğimizde Selçuklulardan sonra Osmanlılar var. Osmanlıların da gerileme de işte Kânûnî'den sonra başlamış. Öyle diyelim. Hani tarihçilerin söylemiyle. Öyle baktığımızda Gazâlî ile Kânûnî'nin arasında o kadar çok yıl farkı var ki. O zaman duraklama ve gerileme dediğimizde bir de İslâm'da dediğinizde hani İslâm'da yani o zaman gerileyen Kur'ân ve sünnet miydi yani yoksa müslümanlar mıydı? Buradaki kastı İslâm'da derken herhalde müslümanları kastetti.

Tabi bu bir aydınlının yorumu. Bir tezi onun bu. Ha bu ispatlanmış bir şey olarak görülebilir mi? Hayır.

Bu Tez Kimlere Ait? Türkiye'de ve Batıda Gazâlî Eleştirisi

Ama normalde tabi bu görüşü geçen derste de söylemiştim hani Gazâlî'yi eleştirenlerin içerisinde tabi bunlar da aynı şeyi savunuyorlar.

Diyorlar ki hani Gazâlî'den beraber bir duraklama devri oldu. Gazâlî ile beraber bir gerileme devri oldu. Normalde işte kim var? Hasan Hanefî var[116]. Geçen hafta konuşmuştuk. Kim var? Câbirî var. Bunlar bu tezin savunucuları. Kim var Avrupa'dan? Ernest Renan[117] var. Kim var? Bertrand Russell var. Kim var? George Saliba var. Yani bu noktada bunları tespit ettiğimizde biz şeyle Yaşar Aydınlığıyla bunlar aynı noktada birleşiyorlar.

Yani diyorlar ki işte Gazâlî ile beraber İslâm dünyasında bir duraklama oldu, bir gerileme oldu.

Karşı Tezi de Avrupa Yazdı: Bir Acı Tespit

Tabi işin en enteresan noktası şu.

Buna karşı çıkanlar da Avrupalılar. Yine bakın buna normalde ne yazık ki bu toprakların insanları buna böyle ciddi böyle bir haykıraraktan buna karşı çıkmamışlar.

Bunlar bizim acı taraflarımız. Ya da ben bu konuda bir eser araştırdım, bulamadım diyelim. O benim eksikliğim olsun. Ama ciddi bir gür seda çıkmamış bunlara karşı. Kimler kimler çıkmış Avrupa'dan? Frank Griffel çıkmış, George Makdisi çıkmış, Richard Frank çıkmış, Dimitri Gutas[118] çıkmış. Bunlar da normalde akademik olarak bu hani Gazâlî ile beraber duraklama

olmadı, gerileme olmadı, diyerekten karşı tez yürütmüşler. Böyle olunca hani biraz el insaf dedim dememin sebebi bu. Yani İslâm dünyasının duraklaması, gerilemesi Kânûnî'yle başladı derler ya hani Viyana'dan geri dönünce duraklama devri derler. Normalde o zaman başladı derler. İslâm dünyası Kânûnî'den sonra durakladığını düşünelim.

Yani Viyana kapılarından geri dönünce duraklama devri başladı diye tarihçilerin bir kısım tarihçilerin o da hepsi değil tezi bu ama Gazâlî bundan çok önce yaşamış bir kimse. Diyeceksiniz ki Gazâlî'nin etkisi bunu böyle duraklamaya sebebiyet verdi. Bunu tartışmaları daha önce çok özür dilerim böyle Ödemiş'teyken bazı topluluklarla geceler boyunca tartıştığımız olurdu. Bu tezleri o zaman da söylerlerdi.

Bir Hatıra: Seksen Dokuz-Doksan Yıllarındaki Tartışmalar

Hatta derlerdi ki hani Gazâlî'den sonra bir büyük alimin yetişmemesi hani Gazâlî'nin etkisinden dolayı yetişmedi diye böyle bir saçma sapan bir tez koymuşlardı benim önüme.

Tabi o zamanlar gençlik var. Yaşım 30'lu yaşlarda. Ben iyi bir Gazâlî savunucusuyum. Koltuğumun altında da İhyâ[119] var. Yani yeni yeni o zaman böyle İhyâ Türkçeleştirilip satılıyor.

Birçok kitap o zamanlar Türkçeleştirilip satılıyordu. Yeni yeni. Yasaktı. Çünkü öyle rahat hareket edemezdiniz o zamanlar. Bunlar böyle Teymiye'nin kitapları, Mevdûdî'nin kitapları. Bunlar Türkçeleştirilip Türkçeye çevrilip yeni satılmaya başlıyordu o zamanlar. Tabi Gazâlî'nin İhyâ'sı da o ara böyle mesela işte Teymiye'nin kitapları veya Mevdûdî'nin kitapları daha fazla satılırken Gazâlî daha az satılıyordu. Benim dediğim 89 90 yılları. O zamanlarda da bu tartışma vardı. O zaman hatta bu tartışmalar İslâmî topluluklar içerisinde diyebileceğimiz kimselerin arasında oluyordu.

Yani bunları artık açık açık konuşuyorum. Millî görüşçüler mesela bunu tartışıyorlardı. Bizim oradakiler böyle tartışıyorlardı. Yani Gazâlî'nin gerilediğine gerilettiğini söylüyorlardı. Ali Şeriatî'yi savunuyorlardı. Mesela adam hadis inkârcısı. Onu savunuyorlardı veyahut da ne bileyim değişik böyle savundukları kimseler vardı. Amma velakin yani bu Gazâlî tartışması yeni değil.

Ama tarihsel olarak baktığımızda İslâm'ın hani veya İslâm dünyasının gerilemede veyahut da durağan hâle gelmede bir payı olduğunu düşünmüyorum.

İhyâ ve Tecdid Nedir? Gazâlî'nin Zamanının Şartları

İhyâ ve tecdit hareketiyle Eş'arî anlayışıyla sufi anlayışı birleştirdi.

İhyâ yani yeniden yapılanma, tecdit de yenileme. Yani o zaman için hani bu derslerde zaman zaman değiniyorum.

Hani bu topraklarda 1071'de Malazgirt'ten sonra Selçuklu kurulmuş ama o Alparslan'dan sonra ve Alparslan'ın zamanında iç karışıklıklar çok fazla. Dış karışıklıklar çok fazla. Aşırı derecede dış bir baskı var. Aşırı derecede bir tarafta Bizans baskısı var. Aşağıda normalde Mısır'dan Fâtımîlerin baskısı var. İçeride de Haşhâşîler var. Aynı zamanda Şîa'nın değişik kolları var. İsmâilî, İsmâiliyye Bâtınî kolu var. Bunlar normalde iç karışıklıkların içerisinde ve Gazâlî o dönemin insanı.

Öyle olunca içeriden toplumun bir ve beraberliğini sağlayacak bir fikriyat lazım. Yeni bir ihya hareketi, yenilenme hareketi lazım.

Bugün de Bir İhyâ Hareketine İhtiyaç Var: İç ve Dış İşgal

Aslında böyle şimdi füze atar gibi olacağım ama şu anda da ülke içinde böyle bir şeye ihtiyaç var.

Ülkede yeniden bir tecdit, yeniden bir ihya hareketinin olması lazım. Bu çok elzem.

Ülke içeriden ve dışarıdan işgale hazırlanıyor. Ben böyle kötü çığırtkan gibi olmayayım sizin huzurunuzda. Amma velakin nasıl işgal? Kültürel işgal. Nasıl işgal? Fuhşi işgal. Nasıl işgal? Uyuşturucuyla nasıl işgal? Kumarla nasıl işgal? Modayla nasıl işgal? Normalde komple Batı'nın çirkefliğini içimizde alaraktan işgal var. Bu iç işgal. Bu dış işgal var. Nasıl dış işgal var?

Burnumuzun ucunda İsrâil var. Bir tarafta Yunanistan var. Bunlar bize hiç de dost değil. Hadi Ermenistan duruldu şimdi Azerbaycan'la alakalı. Ama normalde Türkiye her an için her türlü operasyona maruz kalabilir. Ya ben Selçuklu'nun o dönemiyle bugünün arasında çok fazla bir fark görmüyorum.

Parçalanan Aile: Toplumun Birliği Nerede Kırılır?

Ülke içerisinde dini fraksiyonlar çoğalmış ve ülke içerisindeki müslümanlar birbirleriyle uğraşmaktan dış tehlikeyi göremez hâle gelmiş. Aileler dahi şu anda parçalanmış vaziyette.

Bu parçalanmışlıktan aileler de nasibini alıyor. İki kardeş birbiriyle küs. Anne-baba çocuklarıyla küs. Çocuklar anne-babayla küs. Akrabalar birbirleriyle çatışıyor. Ortaklar, iş yapanlar birbirleriyle çatışıyor. Yani bu noktada

da ailelerin içerisine de dinamit atılmış vaziyette. Aile birlik hâlinde kalmamış vaziyette.

Aile birlikteliğinin kalmadığı bir yerde siz toplumun birliğini, toplumun düzenini kuramazsınız. Anneler, babalar çok özür dilerim ama bilgisiz, cahil, çocuklarını, gelinlerini, torunlarını toplayabilecek kapasitede değiller. Nefisleri tavan yapmış.

Dede dedelikten çıkmış, nine ninelikten çıkmış. Damat damatlıktan çıkmış, gelin gelinlikten çıkmış, çocuk çocukluktan çıkmış. Herkes nefsine uymuş, nefsinin peşinde koşuyor.

Cemaatler ve Tarikatlar: Kese Doldurma Yoluna Gidenler

Cemaatler, tarikatlar asıl insanları bilgilendirme, insanları şuurlandırma, insanları belli bir İslâmî çerçeveyi anlatma, bunu yaşama ve yaşatma mücadelesi vereceğini keselerini doldurma, paralarını, banka hesaplarını doldurma yoluna gitmişler. Dervişlere veyahut da cemaatine hizmet edeceğini onları ütme yoluna gitmişler. Gömülmüşler pisliklerin içerisine ve anlatabilecekleri bir şey yok. Söyleyebilecekleri bir şey yok. Bu çok acı bir şey ve bu acılığı yaşıyoruz biz şu anda. Tabi bu meselelerle ilgileniyorsa bir kimse bu konuda duyarlıysa, bu konuda bilgi sahibiyse o zaman anlayacak bunu. Yoksa düşünebiliyor musunuz? Bir baba çocuklarıyla kavgalı, bir anne bir dede, bir nine torunlarıyla, çocuklarıyla kavgalı. Düşünülemez böyle bir şey. Bir büyük küçücük çocuklarla kavgalı. Düşünülemez böyle bir şey. Karı-koca evde kavgalı.

İkisi de ayrı yerlerde. Düşünülemez. Anında boşanmayı düşünüyorlar. Şimdi yani kültürel olarak, dini olarak, ahlaki olarak büyük bir çöküntünün içindeyiz. Ve bu çöküntünün içerisinde İslâm dünyası veya cemaatler veya tarikatlar veya birey müslümanlar derlenip toparlanıp titreyip yani biz ne yapıyoruz diyeceğine birbirlerine düşmüşler. Karı koca günlerce konuşmuyorlar evde. Bir anne çocuklarıyla konuşmuyor. Bir baba çocuklarıyla konuşmuyor. Bir anne baba damadıyla konuşmuyor. Geliniyle konuşmuyor. Akrabalarıyla. Herkes nefsinin peşine düşmüş gidiyor. Bundan cemaatler, tarikatlar da etkileniyor.

Çünkü bireyden başlıyor bu. Aynı dergâhın müntesipleri birbirleriyle görüşmüyorlar, konuşmuyorlar. İstişare etmiyorlar. Aynı yolda koşacak olan insanlar aynı hedefe koşmayı düşünmüyorlar.

Ekonominin Toparlanması İçin Önce Ahlakın Toparlanması Lazım

Döndüğümüzde Selçuklu'nun düştüğü nokta buydu. Osmanlı'nın da son dönemde düştüğü nokta buydu. Selçuklu'da da ekonomi gitmişti. Osmanlı'da da ekonomi gitmişti. Şu anda da ekonomi gitmiş vaziyette. Yani ekonominin toparlanabilmesi için ahlakın toplanması lazım.

Ahlakın toparlanması lazım. İnsanların birbirlerine bakış açısının değişmesi lazım.

Ama küçücük bir toplulukta dahi bunu yapamıyorsak, bunu uygulayamıyorsak biz ve o topluluğun fertleri birbirlerine toleranslı davranamıyorlarsa, birbirlerini sarıp sarmalamıyorlarsa bunu İslâm dünyasına yaydığınızda İslâm dünyası da aynı.

«Sünnîyim» Diyen Ama Namazı Olmayan Bir Toplum

Bir tarafta Vahhâbîler, bir tarafta Şîa, bir tarafta ben Sünnîyim deyip de Sünnîlikle alakası olmayan müslüman topluluğu.

Sünnî çok güzel. Namazı yok, abdesti yok, orucu yok, haccı yok, zekâtı yok ama Sünnî. Sorsan Sünnîyim diyor. Ne güzel. Namaz yok, oruç yok, zikir yok, fikir yok. Ama Sünnî, Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî hangi mezhepten olursa olsun namazsız bir İslâm toplumu, fikirsiz bir İslâm toplumu, düşüncesiz bir İslâm toplumu, fikir üretemeyen bir İslâm toplumu, üretmekten uzak bir İslâm toplumu ve hâlâ daha üretmemek için, çalışmamak için, mücadele etmemek için sabahlara kadar uyuyan ve sabah uykusunda uyanması gerekirken öğleye kadar daha uyumanın yolunu arayan bir İslâm toplumu okumayan, çalışmayan, irdelemeyen, eleştirmeyen ve okuma ihtiyacı duymayan, araştırma ihtiyacı duymayan, çalışma ihtiyacı duymayan bir İslâm toplumu.

Çok acı bir şey bakın. Çok acı bir şey bu. Normalde ihya ve tecdit hareketiyle Gazâlî o zaman için Eş'arî anlayışı yani Eş'arî akaid metodunu sufi anlayışla birleştirmiş. Yani Gazâlî'den önce ne var?

Gazâlî'den Önce Üç Kopuk Grup: Kelâmcılar, Fıkıhçılar, Sûfîler

İslâm toplumunda kelamcılar ayrı bir yere ayrılmış. Ne var? Tasavvuf. Ehl-i tasavvuf. Sufiler dediğimiz bir alana ayrılmış.

Ne yapmış? Fıkıhçılar bir alana ayrılmış. Hepsi de birbirinden kopuklar. Bakın fıkıhçılar hem ehl-i tasavvufu eleştiriyorlar hem de kelamcıları eleştiriyorlar. Baktığımız zaman kelamcılar da her ikisini eleştiriyor.

Üç ana grup var. Üç ana grupta birbirini eleştiriyor. Bakın üç ana grup var. Gazâlî'den önce sufiler var. Yani Gazâlî ile sufiler başlamış değil.

Gazâlî'den önce de sufiler var. Ama o Gazâlî'den önceki sufilerin bir kısmı çok özür dilerim ama incelediğinizde bunları görürsünüz. Sapkın. Yani Haşhaşîler sufi topluluk gibi görünür. Bâtınîdir kendileri. Sufi topluluk gibi görünür onlar ama sapkındır. Sapkın fikirler, sapkın düşünceler var. Fıkıhçılar desen işin estetikliğinden uzak. Kelamcılar ise kelama batmış vaziyette.

İhyâ Ne Yapar? Namazı Bozan Şeyler ile Kalbi Bozan Şeyler

Gazâlî İhyâ'sında İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'de Ehl-i Sünnet akaidini güçlendirir ve normalde muhakkak ki Şâfiî fıkhını ayakta tutar.

Aynı zamanda sufiliği aynı sistem içerisinde bugün İhyâ'ya baktığınızda namazı bozan şeyleri öğrendiğiniz gibi aynı zamanda da kalbi bozan şeyleri öğrenirsiniz.

Orucu bozan şeyleri öğrendiğiniz gibi dilin afetlerini de öğrenirsiniz. Kulağın afetlerini de öğrenirsiniz. Elin, ayağın, uzuvların afetlerini de öğrenirsiniz. Yani Gazâlî sizi okuduğunuzda bugünkü İslâm toplumunun düştüğü gıybet, necaset çukurundan sizin çıkmanızı sağlar.

Gıybet ve İftira Çukuru: «Susuyorsan Dilsiz Şeytansın»

Bugün İslâm dünyası gıybet çukurunda dolaşmakta. Gıybet, necaset çukuru, iftira İslâm toplumunu bugün ifsat etmekte, bozmakta dervişleri de, tarikatları da, cemaatleri de bozmakta.

Oturmuş gıybet ediyor. Oturmuş yanı başındaki bir kardeşinin, namusunun gıybetini yapıyor. Aynı cemaatin içinde içerisinde, aynı topluluğun içerisinde sizin yanınızda bir kardeşinizin namusu söz konusu oluyorsa siz susuyorsanız dilsiz şeytansınız. Kadınlar, erkekler. Bakın bu Gazâlî der ki, dilin âfetlerinde birinci derecede gıybeti koyar, iftirayı koyar.

Ama İslâm toplumu birbirinden uzaklaşmış, birbirinden ayrılmış. Dergâhın büyükleri dediğimiz, cemaatin büyükleri dediğimiz kimseler dahi o çukurun içerisinde dolaşıyor. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.)

Gazâlî Sufiliğin Kurucusu Değil, Sistemleştiricisidir

Ve böylece Gazâlî bu üç önemli İslâm ilim dallarını İhyâ'da daha doğrusu kendisinde ve bir kısım ehl-i tasavvuf.

Buna ben de dahilim. İhyâ'yı ders kitabı olarak alırlar kendilerine. Ben bazen not düşerim ya. Yani dikkat edin İhyâ'yı okurken eğer ki bir Şâfiî fıkıhçısının elinden çıktıysa size Şâfiî fıkhını söyler.

Dikkat edin derim. Çünkü Gazâlî Şâfiî'dir kendisi. Ama normalde onu bir Hanefî mezhep sahibi eğer ki çevirmeni yapıyorsa not düşer altına. Şâfiîlerde böyledir, Hanefîlerde böyledir diye. Şimdi o yüzden birçok hani araştırmacı Gazâlî'yi Sünnî tasavvuf kurucusu gibi görür ama aslında kurucu değildir işin açıkçasını söylemek gerekirse.

Çünkü sufilik Gazâlî ile başlamış bir hareket değildir. Ama Gazâlî şunu takdir ederim ve kabul ederim. Sufiliği belli bir disipline alıp sistemleştirmiştir. Sistematik hâle getirmiştir. Yani siz sufiliğin başlangıcıyla yolunu İhyâ'dan öğrenebilirsiniz, okuyabilirsiniz. Öyle. O zaman baktığımızda o zaman Gazâlî böyle hani ihya hareketi ve tecdit hareketi içerisinde hani Gazâlî bu noktada Eş'arî ve sufiliği birleştirdi diye eleştirilecek bir yer olarak da görmüyorum.

Bir Tenakuz: «Anti-Akılcı» Denen Gazâlî, Akılcı Bir Ekolün Mensubu

Halbuki hani Gazâlî'yi anti-akılcı görürler.

Oysa Eş'arîlik akılcılıktır. Enteresan bir burada tenakuz var. Çünkü akılcı bir kelam ekolüdür Eş'arî. Buna normalde şimdi baktığımızda hani Eş'arîyi biraz incelediğimizde iman esaslarını akli olarak yorumlar.

Hani baktığımızda İmâm-ı A'zam, İmâm-ı Mâtürîdî çizgisindeyse akli olarak yorumlama var yoktur. Direkt kabul ederiz, iman ederiz. Ama Eş'arî noktasına baktığımızda evet akılcıdır. Ama normalde tabi burada İmâm-ı Eş'arî ve onun peşinden gidenler aklı vahyin üstünde görmez.

Bir kısım sapkınlar gibi akıl vahyin üstünde değildir. İmâm-ı Eş'arî de, İmâm-ı Mâtürîdî de Ehl-i Sünnet de bu çizgidedir.

Sufilik Neyin Üzerine Kuruludur?

Tasavvufa baktığımızda veya sufiliğe baktığımızda sufilik Allâh sevgisinin üzerine kuruludur.

Resûlullâh sevgisinin üzerine Kur'ân hükmünün üzerine kuruludur. Sünnet-i seniyyenin üzerine kuruludur. Kalbin arınmasının üzerine kuruludur. Sufilik kalbin arınmasının üzerine kuruludur. Kalbin arınması gerekir. Kalbin arınması için günah-ı kebairlerden uzak olmak gerekir.

Günah-ı kebairlerden uzak olmayan bir kimsenin kalbinin arınması beklenemez. Kalbin arınması için o kimsenin farzlarını yerine getirmesi gerekir. Nafilelerle Allâh'a yaklaşması gerekir. Allâh'ı sevmesi gerekir. O kimsenin Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'i sevmesi gerekir. Müminleri sevmesi gerekir. Allâh dostlarını sevmesi gerekir. Kalbin arınması bunlarla mümkündür. Ve sufilik dediğimizde Allâh'a dost olma, Allâh'a yakın olma.

Sufilik dediğimizde manevi bir tecrübe vardır. Sufilik dediğimizde manevi tecrübesiz olması mümkün değildir. Bu da kimdir? O kimsenin üstadıdır. Üstadının üstadı. Üstadının üstadı. Üstadının üstadı. Silsile Hazreti Muhammed Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem'e kadar gider. Ondan Âdem Aleyhisselâm'a kadar bu silsile Âdem Aleyhisselâm'dan gelir. Bu silsilenin başlangıcı Âdem Aleyhisselâm'dır. Öyle olunca sufilik, Allâh'a yakınlık derken ahlaki bir derinlik, ahlaki kurallara uygunluk da mümkündür.

Ahlaki kurallar dediğimizde insanı insan eden olgulardır. İnsanı insan eden kaidelerdir.

Yûnus'un Ölçüsü: «Ele Geleni Yersin, Dile Geleni Dersin»

Ele geleni yersin, dile geleni dersin, böyle dervişlik dursun[120].

Sen derviş olamazsın demiş Koca Yûnus aynı çizgidedir. Gazâlî çizgisidir o. Gazâlî çizgisidir. Hazreti Mevlânâ, Muhyiddîn İbn Arabî Gazâlî çizgisidir.

Hacı Bektâş Velî, Hacı Bayram-ı Velî Gazâlî çizgisidir. Yûnus Emre Gazâlî çizgisidir. Muhyiddîn Üftâde Gazâlî çizgisidir.

O yüzden Gazâlî'ye saldırdılar aslında saldırdıkları yol sufiliktir. Sufiliğe saldırırlar.

Aklı İlahlaştırmak: Dünkü Kelamcılar, Bugünkü İlahiyatçılar

Gazâlî öncesinde kelamcılar aklı ilahlaştırmaya kalkmışlar.

Kelamcılar aklı ilahlaştırmaya çalışmışlar. Bugün aklın ilahlaştırıldığı gibi, Batı'nın bir kesiminin aklı ilahlaştırdığı gibi ve bugün de Türkiye'de bir kısım ilahiyatçıların aklı ilahlaştırdığı gibi bir kısım din dışı toplulukların aklı ilahlaştırmasını kabul ederiz.

Ama dinin içerisinde olup da aklı ilahlaştıran Kur'ân-ı Kerîm'i aklıyla bazı ayet-i kerimeleri ortadan kaldırmaya çalışan bir kesim var ülkede. Ateşle oynuyorlar. Ama normalde şimdi sufiler de Gazâlî'nin zamanında, Gazâlî'den önce bir kısım sufiler şeriata aykırı hâl ve hareketler, söylemler içerisine girmişler.

Bugünkü Karşılığı: «Salat Namaz Değildir» Diyenler

Şimdi de ülkede namaza gerek yok. Salat namaz demek değildir. Hadi daha ileri gidiyorlar ya. Şu namazı ümmetin başına bela edenlerin Allâh belasını versin diyor adam. Namaz ümmetin başına belaymış.

Bunu söyleyenler profesör. Ve bunlar dinleniliyor ülkede. Şu namazı ümmetin başına bela edenlerin Allâh belasını versin diyor. (Âmin.) Söyledikleri bu. Âmin diyenler de benim ne dediğimi dinlemiyorlar. Evet.

Bakın bu bizim resmimiz. Şimdi ülkenin geldiği nokta bu. Dini kesimin geldiği nokta bu. Ama bu sefer ne yaptı Gazâlî?

Gazâlî Sufileri de Disipline Etti: «Dilin Gıybet Ediyorsa Sufilik Taslama»

Normalde hem sufilerin nefis terbiyelerini ele aldı ve aynı zamanda da ahlaki disipline ele aldı.

Şerîatî disiplini ele aldı. Sufileri de disiplin etti Gazâlî. Yani bir kimse havada uçuyorum diyemedi.

Bir kimse bana böyle buyurdular. Ertesi gün sen bunu böyle yapacaksın diyemedi. Neden? Çünkü Gazâlî o disiplini koydu.

Senin dilin gıybet ediyorsa sufilik taslama. Senin dilin iftira ediyorsa sufilik taslama. Senin yanı başında namusa laf söylüyorsa, söyleniyorsa sen sufilik taslama. Senin yanı başında gıybet, dedikodu, iftira, kol geziyorsa sen sufilik taslama. Senin evinden gıybet devam ediyorsa sen sufilik taslama. Sen o gece çok güzel zikrullâh yaptın deme.

Sen önce dilini koru. Aç İhyâ'yı oku. Dilin afetlerini oku, diline sahip çık. Gözün afatlarını oku, gözüne sahip çık. Kulağın afatlarını oku, kulağına sahip çık. Eğer öyle yapamıyorsan senin ne olduğun kim olduğun önemli değil. Gazâlî disiplini bu.

Medreselerde ve Dergâhlarda Büyük Bir İhyâ Hareketi

Şimdi ihya böylece İslâm dünyasında sufiler, o günün sufileri, Gazâlî'nin eğitimini alan sufiler İslâm dünyasında çok büyük bir ihya hareketi başlattılar.

Bakın çok büyük bir ihya hareketi başladı. Nizâmülmülk'le beraber, Gazâlî ile beraber medreselerde ve dergâhlarda-tekkelerde çok büyük bir ihya hareketi başladı.

Tecdit yani yenileme Gazâlî ile başlayan felsefeciler toplanmış, kelamcılar toplanmış ve bunlar İslâm dünyasına var güçleriyle saldırıyorlar.

Bâtınîler bir tarafta. Ca'ferîleri ayırıyorum. Şîa'nın bozuk hizipleri bir tarafta. İslâm dünyası fikri bir talan içerisinde. Gazâlî normalde o gün için İslâmî düşünceyi yeniden ihya eden, yenileyen bir kimse ve yenilerken bunun altını çiziyorum.

Gazâlî bir mantık düşmanı değildir. Gazâlî kelam düşmanı da değildir.

Gazâlî'nin Sentezi: Mantık, Kelam, Felsefe ve Sufilik Aynı Çatı Altında

Gazâlî mantığı ve kelamı ve sufiliği bakın burası benim açımdan çok önemli bir tespit.

Gazâlî mantığı, kelamı, sufiliği ve felsefeyi, onu da koyayım içine. Felsefeyi Kur'ân ve sünnet çizgisinde yorumlama. Kur'ân ve sünnet çizgisinde tutma becerisini ve başarısını göstermiştir.

Ve bunu sufi tecrübesiyle sentezleyip mükemmel bir hâle getirmiştir. Eş'arîliğin akılcılığı ile sufilin manasını, maneviyatını birleştirmiş muhteşem bir insandır. Kızacaklar bana şimdi. Evet. Düşünebiliyor musunuz? Aklı, mantığı, felsefeyi ve sufiliği aynı çatı altında sentezleyen bir muhteşem insan.

Tabi devam ediyoruz madde madde. Bilgi kuramsal altyapısını filozoflardan devşirdi. Burada normalde filozoflardan devşirdi derken bu bir kötülük değil. Bu eleştirel bakılacak bir şey değil.

«Filozoflardan Devşirdi» — Bu Bir Kusur Değildir

Çünkü bizim için ölçü Kur'ân ve sünnettir. Hadis-i şerifte Ebû Hüreyre'den nakledilmiş.

Tirmizî ve İbn Mâce'de geçer. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri şöyle buyurur: Hikmet müminin yitik malıdır[121]. Onu nerede bulursa almaya daha hak sahibidir. Hikmete biz normalde bilgi olarak bize aktarıyorlar. Bu hikmet bilgiyi de içine alır.

Hikmet eşyanın, tabiatın, varlığın hakikatine ulaşmak da hikmettir. O yüzden hikmet bu kubbe gibidir. Onun altında bütün ilim dalları, bütün bilgiler içindedir. Hikmeti öyle görelim.

Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri İslâm dünyasını ve İslâm düşünce sistemini, İslâm mantığını çok geniş bir çerçeveye çıkarıyor. Diyor ki, «Hikmet müminin yitik malıdır. Nerede varsa onu almak onun daha önce hakkıdır diyor. Hak sahibidir.» Çünkü hikmetin sahibi kimdir? Allâh'tır. Çünkü Cenâb-ı Hak peygamberlerine atfen söylerken birçok ayet-

i kerime var. Burada almaya gerek duymadım. Peygamberlere kitapla beraber hikmet verdim der. Kitapla beraber hikmet olmazsa bir kimsenin ilahi kitabı anlaması, algılaması, yaşaması mümkün değildir. Böyle yüzeysel bir kitap kalır orta yerde. Namazdan ne kastedildiğini anlamazsınız. Kafanıza göre de namaz kılarsınız sonra. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.)

Gazâlî'ye baktığımızda Aristoteles'in mantığını, İbn Sînâ'nın mantığını, bunları çok iyi öğrenmiş, çok iyi analiz etmiş, çok iyi değerlendirmiş, üzerinde derinlemesine nüfuz etmiş bunlara ve bunları normalde öğrendikten sonra da meşhur sözünü söylemiş. Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz demiş. Bakın, «Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz» demiş. Mantık önemli bir bilgi.

Mantığı Aldı, Felsefecilerin Metafiziğini Almadı

Çünkü hani mantığını çalıştır deriz ya biz. Bizim hiçbirimizin mantığı da çalışmaz. Ben kendi nefsim için söylüyorum. Bunun çalışmasının metodunu bilmiyoruz. Çünkü mantık çalıştırmanın ayrı bir metodu vardır. Bu dervişlerde fazlaca zikirle bu metot gelişir. Şahsın kendi nefsinde, bireyin kendisinde. Ama bunun bir metodolojisi vardır. O metot önemlidir. Mantığı geliştirmenin ve dolayısıyla Gazâlî mantığı almıştır ama felsefecilerin metafiziğini almamıştır. Sufilerdeki manayı, sufilerdeki hâli, rüyayı ki bunları açıklayan İhyâ'da bölümler vardır. Bunları alır zaten. En çok ona kızıyorlar. Felsefecilerin metafiziğini veya bugünkü anlamda Batı'nın metafiziğini reddeder. Onu almaz. Felsefe bir tez ne? Felsefecinin hani aydınlının tezi adım adım gidiyorum. Ne diyor? Felsefecilerin görüşlerini İslâmîleştirdi. Gazâlî Aristoteles'i reddetmez. İbn Sînâ'yı tamamen reddetmez.

Gazâlî Aristo Mantığını Kimin Üzerinden Aldı?

Gazâlî Aristoteles mantığını doğrudan değil ama Fârâbî ve İbn Sînâ üzerinden[122] almıştır. Gazâlî oturup da Aristoteles'i direkt almamıştır. Aslında Aristoteles'i ilk defa Arapçaya çeviren de enteresan bir şey. Gazâlî'den önce Kindî'dir. Aristoteles mantığını Arapçaya yani Grekçeden normalde Arapçaya ilk çeviren de Kindî'dir[123].

Kindî de Gazâlî'den öncedir. Bakın Kindî de Gazâlî'den öncedir. Şimdi öyle baktığımızda aslında Aristoteles mantığı Gazâlî'den önce Kindî ile İslâm dünyasına girmiş zaten. İbn Sînâ ile girmiş. İbn Sînâ ile de girmiş. Fârâbî ile de girmiş.

Böyle olunca Gazâlî onlardan faydalanır. Onları reddetmez. Amacı bence felsefi İslâmî ilimlere hakim kılmak değildir Gazâlî'nin amacı. Ama

ne yapmıştır? Normalde mantığı dini düşüncenin içerisinde metodolojik hâle getirmiştir. Buna baktığımızda muhteşem eserler vermiş ve ne yazık ki üniversitelerde Gazâlî mantığının metodolojisi okutulmamakta. Acı bir şey. Avrupa bu metodolojiyi okuyor. Gazâlî'nin üzerinden okuyor. Bakın Gazâlî'nin üzerinden okuyor. Ama benim ülkemde ne yazık ki Gazâlî bu kadar okunmuyor ve tanınmıyor. Ve Gazâlî İslâm dünyasında mantığı meşru hâle getiriyor. Mantığı meşru hâle getirmekle kalmıyor. Onu bir disipline ediyor. Onu bir disiplin olarak koyuyor. Öyle olunca da artık medreselerde mantık okutulmaya başlanıyor Gazâlî ile beraber. Mesela mantığı tanımlayan İslâm dünyasında önemli insanlardan birisidir.

Kıyası, aklı büyük ölçüde kullanan, bunları tanımlayan kimsedir. Siz Gazâlî'den akıl ne demektir? Mantık ne demektir? Metodolojileri nelerdir? Nasıl akleder? Bir kimse bunları Gazâlî'den çok iyi öğrenebilirsiniz ama tabi gerek duymayız ya biz. Allâh bizi affetsin.

Tehâfütü'l-Felâsife'de Küfür Sayılan Yalnızca Üç Görüştür

Ama mesela Tehâfütü'l-Felâsife'de[124] sadece üç görüşü küfür sayar.

Birincisi alemin ezeli olması. Yani Batı kıyameti kabul etmez. Batı felsefecisi kıyameti kabul etmez. Oysa biz iman ederiz. Kıyamet kopacaktır ve her şey helak olacaktır ve hiçbir şey kalmayacaktır. Yaratılmış olan her şey yok olacaktır. Yani yaratılanlar ezeli değildir. Yaratılanlar bir gün son bulacak dünya hayatı olarak. Ve Cenâb-ı Hak bütün her şeyi yeniden ne yapacak? İhyâ edecek, diriltecek. Ve Gazâlî'nin karşı çıktığı bir şey, bakın tekrar bunun altını çizerekten söylüyorum. Allâh'ın cüzleri bilmemesi. Yani işte birisi çıktı televizyonda söyledi ya.

Profesör Allâh yarını bilmez dedi. Bu Batı felsefesi. Allâh cüzleri bilmez. Allâh senin birazdan ne yapacağını bilmez. Allâh senin birazdan ne konuşacağını bilmez. Bunu söyleyen kim? Bayındır. Bizim Bayındırlı değil yalnız o. Televizyonda kulağımla duymamış olsam ben şüpheyle bakacağım. Allâh senin ne konuşacağını bilmiyor. Haşa. Bu Batı felsefesinin ürünüdür. Bir de tekrar yeniden dirilmeyi inkâr eder Batı felsefesi. Şimdi Türkiye'de de yeniden dirilmeyi reddeden var mı?

Var. Siyasetçilerimiz var. Yeniden dirilmeyi reddediyor. Koca koca siyasetçilerimiz var. Koca koca ilim adamlarımız var. Yeniden dirilmeyi reddediyor. Şimdi Gazâlî'nin karşı geldiği çok önemli üç ana madde. Birinci, alemin ezeli olması. İkinci, Allâh'ın cüzleri bilmemesi. Üçüncü, bedeni dirilim inkârı. Yani tekrar bedensel dirilme olmayacak. Onu inkâr ediyor. Yoksa Tehâfüt'ü biraz inceleyen bir kimse Gazâlî böyle pasaj pasaj gider.

Çünkü orada o alıntıların üzerinden yürür. Baktığımızda Gazâlî bazı şeylere yanlış der. Orada hani onu uygun görmez. Bu da ilminin getirdiği bir şeydir. Yoksa onları komple reddetmez. Gazâlî felsefenin adını dinsizlikle özdeşleştirdi. Yani benim için burası çok ağır ve tartışmalı bir tespit. Yani Gazâlî'nin biz baktığımızda eserlerinde felsefeyi bunu böyle Allâh beni affetsin bizim kardeş Gazâlî'yi konuşalım deyince içimden dedim ki yıllar sonra dedim önüme geldi Gazâlî yine hani önüme geldi dememin sebebi şu. Daha yirmi dokuz otuz yaşlarındayken Gazâlî konuşuyorduk. Ardından otuz beş yıl geçmiş üzerinden yine Gazâlî konuşuyoruz. Eski günleri hatırladım tabi. Şimdi büyük bir çoğunluğunun kitaplığında yoktur. Tehâfütü'l-Felâsife. Hani siz onu okumadan bir ateistle tartışamazsınız.

Siz onu okumadan aklını ilahlaştırmış bir kimseyle konuşamazsınız. Ya da kalbinde bir kıpırdanma olması lazım ki sana ilham gelsin. Onunla tanış, onunla tartış. Çünkü Gazâlî felsefeyi bölümlere ayıran bir kimse. Mesela örnek. Onun için felsefenin bir bölümü matematiktir. Bakın Batı şu anda matematiksel felsefeyi kullanıyor. Biz matematiksel felsefede şu anda gerçekten çok geriyiz. Olmayan bir şeyin hayalini kurup onun matematiğini kurmaya çalışıyorlar. Kuantum fiziği gibi. Beyin cerrahı beyne matematiksel bakıyor. Düşünebiliyor musunuz? Beyin cerrahı orada oturuyor ya. Şimdi ona taş atmadan durmayacağım. Beynin üzerinde beyne matematiksel bakıyor. Beyne matematiksel bakmak. Mesela beynin içerisindeki bir düşünce kaç kilometre hızla gidiyor?

Hafızaya alan beyin kaç kilometre hızla onu hafızaya aldı? Matematiksel bakmak. Gördüğünü kaç kilometre hızla hafızaya aldı? Duyduğunu kaç kilometre hızla hafızaya aldı? Beyine matematiksel bakmak. Bir anda buraya herkesi gördüğün anda beyninde kaç milyon nöron çalıştı? Matematiksel bakmak. Dursun'a baktın. Dursun'a baktığın anda Dursun'u kaç milyon nöron Dursun'la alakalı neler yaptı? Ve kaç kilometre saat hızda yaptı ve ne kadar hacim tuttu. Benim beynimde dursun kaç milimetre küp tuttu? Matematiksel bakmak. Düşünebiliyor musunuz? Şimdi o orada gelince beyinden girdik.

Varlığa Matematiksel Bakmak: Bir Tefekkür Denemesi

Şimdi yani düşünebiliyor musunuz? Buradaki bütün insanları tanımlıyorsunuz ve bir anda tanımlıyorsunuz. Işık hızı havasını alır. Beynin yanındaki hızı beynin içindeki hızı tefekkür ettiğinizde ışık hızı arkadan nal… Şimdi bilim dünyası ne diyor şimdi?

En hızlı ışık hızıdır diyor. Değil mi? Geç sen onu. Işık hızı kaplumbağa hızı. Kaplumbağa gibi beynin içerisindeki hız ve o hızla giderken hiçbir yere

çarpmadan gidiyor. Hiçbir yere çarpmıyor. Ben bazen onu öyle tefekkür ediyorum. İstanbul diyorum bir avuç. İstanbul'u bir avucunun içine al.

Hiçbir varlık hücre olarak birbirine çarpmadan yoluna devam ediyor. Öyle bir hızlı gidiyor ki ışık yanında diyorum ya topal eşek kalır. Matematiksel bakmak, varlığa matematiksel bakmak, varlığa, eşyaya matematiksel bakmak, dünyaya, güneşe, aya, yıla, göğe matematiksel bakmak.

Ahirete matematiksel bakmak, hesaba kitaba matematiksel bakmak. Onların hesapları hızla görülür. O hızı nasıl ölçelim? Nasıl bir hız o? Onca kainatın bütün insanlar toplanmış mahşer yerine ve bütün herkesin hesabı bir anda hızla görülüyor. Bu hız nerede?

«Felsefenin Adını Dinsizlikle Özdeşleştirdi» — Ağır ve Tartışmalı Bir Tespit

Bunun matematiği ne? Gazâlî buna karşı çıkacak. Öyle mi? Mantık. Gazâlî'nin felsefede ikinci ana kümesi mantıktır. Ya mantığı nasıl reddedeceksin ya? Mantığın temelini kuranlardan birisi. Öbürkü ne? Gazâlî'nin hani felsefenin ilgilendiği ikincisi ne? Varlık tabiat içinde yaşıyorsun. Reddetmen mümkün değil. Üçüncüsü ne? İnsan sadece maddeden yapılı değil. İnsanın metafiziği var. Ruhu var. Cenâb-ı Hak diyor ki ben ruhumdan ruh üfledim. Metafizik rüyası var. Metafizik. Felsefe. Batı'nın felsefesi olarak görmüyorum bunu. Buranın felsefesi olarak görüyorum. Gazâlî'nin bunu reddetmesi mümkün değil. Nasıl normalde matematiği reddedeceksiniz, yasaklayacaksınız? Mantığı reddedeceksiniz yasaklayacaksınız. Ya kendisi mantık kitabı yazmış zaten. Mümkün değil.

O yüzden hani Gazâlî'nin bütün felsefeyi dinsizlik ilan etti demek Bu, Gazâlî'nin kendi kitaplarıyla uyuşmaz. Tenakuz oldu.

Aristo, Kindî, İbn Sînâ ve İbn-i Rüşd: Metafizik Meselesi

Aristoteles'e göre metafizik varlığı varlık olmak bakımından inceler.

Yani onun üzerine özel bir nitelik koymaz. Varlığın en temel ilkelerini araştırır. Aristoteles ilk nedenlere bakar. Bunlar tuhaf gelebilir. Kurduğum bu şeyler. Normalde şimdi ilk ilkeler, ilk nedenler ve Allâh'ın varlığı. Ben Allâh'ın varlığı olarak onu nitelendiriyorum. Onlar tanrının varlığı diyor. Ruhun mahiyeti, evrenin düzeni gibi duyularla doğrudan kavranamayan konularla uğraşır Aristoteles.

Bunların bir kısmı İslâm'ın da ilgilendiği yerlerdir. Hani bir mevcut fiziki kaideler vardır. Aristoteles o fiziki kaidelerin üzeriyle uğraşır. Yani iki kere iki dört yapar. Matematikseldir. Aristoteles bunun üstünü uğraşır. Öyle

olunca Aristoteles'in o şeyi genel olarak şöyle tanımlıyorlar. İlk felsefe tanımlayanlar veyahut da işte Batı onu ilk teoloji, ilk din olarak tanımlıyor. Enteresan bir şey. Şimdi hani Kindî oturmuş Aristoteles'in metafizikasını Arapçaya tercüme ettirmiş.

Bakın ne kadar böyle muhteşem şeyler yapmışlar İslâm dünyasında. Ve o da o Aristoteles'in o kitabını ilk felsefe olarak isim koymuş ona. İbn Sînâ'ya baktığımızda o da metafiziği ilahiyat adıyla sistemleştirmiş ve fiziksel varlıklardan sonra gelen soyut varlıkları incelemeye koyulmuş. Yani soyut varlık görünmeyen varlıklar yani melekler yani cinniler yani şeytan. Şimdi İbn-i Rüşd'e bakıyorsunuz[125]. İbn-i Rüşd Aristoteles'in metafiziğine en kapsamlı şerhi yazmış.

Ona göre fizikten sonra ifadesi öğretim sırasını belirtir. Varlığın düzenini değil. Gazâlî, bu sıraladığım insanlar, şahıslar ve diğerleri daha var sıralanabilir. Bunların Batı diliyle tanrı-alem ilişkisini nedensellik konularında İbn Sînâ'nın ve Rüşd'ün görüşlerini reddeder ve bu metafiziğin yöntemini mantıkla, kıyasla kabul eder.

Yani böyle boşu boşuna bir kabulleniş yoktur. Aralarındaki fark bu. Yine madde madde gidiyoruz.

«Bilimlerin Medreseye Girmesini Engelledi» İddiası

Bilimleri de içeren felsefenin medreseye girmesini engelledi.

Bu çok tartışılan bir konu. Yani bunu normalde İslâm'la ilk tanıştığım zamandan itibaren böyle biraz mürekkep yutmuş olan üniversiteler tarafında çok konuşulan bir şey. Bilhassa ilahiyatçılar filan bunu böyle dillerine pelesenk etmişler. Sakız çiğner gibi bunu çiğniyorlar. Normalde evet.

Nizâmiye Medreseleri'nde Aristoteles'in mantığı[126] ders olarak konulmadı. Eyvallâh ama mantıktır, astronomidir, hesaptır. Yani matematiktir, tıptır.

Medreselerde okutulmaya başlandı. O zamana kadar medreselerde tıp okunmuyor, astronomi okunmuyor, matematik okunmuyor.

Hem Kelamcı Hem Matematikçi: Gazâlî Sonrası İsimler

Bakın bunlar Nizâmiye Medreseleri'nde ders olarak konulup okutulmaya başlanan dersler. Gazâlî ile beraber örneğin Nasîrüddîn Tûsî, Kutbüddîn Şîrâzî, Fahrettin Râzî[127], hem kelamcı hem filozof, hem matematikçiler.

Mesela Râzî'nin tefsirine şerh düşer. İslâm dünyası der ki felsefecidir.

Râzî'yi okurken dikkatli okumamız gerekir der. Ama Râzî aynı zamanda kelamcıdır. Aynı zamanda da iyi bir matematikçidir. Örneğin İbrâhîm Hakkı hazretleri iyi bir astronomicidir.

Biz şimdi Tillo'ya gittiğimizde Tillo hazretlerinin matematiğini görürüz[128]. Orada dünyanın ve güneşin belirli zamanlarda kabrin başına ışığın gelmesini hesaplar. Matematiktir bu aynı zamanda astrolojidir. Yani normalde Gazâlî bunları reddetmiş değil.

Gazâlî ile beraber Nizâmiye Medreseleri'nde okutulmuş olan derslerdir bunlar. El insaf eleştirirken biraz tasavvufun ve tarikatların yaygınlaşmasını kolaylaştırdı.

«Tasavvufun Yaygınlaşmasını Kolaylaştırdı» — Bu Tespiti Alkışlıyorum

Evet doğru. Alkışlıyorum bu tespiti. Gazâlî'den sonra ehl-i sufi tarikatlaştı. Evet.

Meşruiyet kazandı. Devlet nezdinde de meşruiyet kazandı.

Nasıl meşruiyet kazandı? Kendilerini Kur'ân sünnet dairesinde düzelttiler. Kendilerini Kur'ân ve sünnet dairesinde düzeltince devlet de nezdinde de meşruiyet kazandı. Evet. Gazâlî'den sonra Kâdirîlik, Rufâîlik, Şâzelîlik, Nakşibendîlik aldı yürüdü. Evet, doğru. Ama normalde bunların tamamını Gazâlî'ye bağlamak mümkün değil ki.

Çünkü ehl-i sufinin silsilesi Muhammedî olarak Hazreti Muhammed Mustafa'ya kadar gidiyor.

Gazâlî'den Önceki Mürşidleri Nereye Koyacaksınız?

Gazâlî'den önce Hasan-ı Basrî'yi[129] nereye koyacağız? Gazâlî'den önce Râbiatü'l-Adeviyye'yi nereye koyacağız? Gazâlî'den önce Ma'rûf Kerhî'yi nereye koyacağız?

Bunlar bizim silsilemizde var olan şahıslar. Bunların hepsi de Gazâlî'den önce. Sırrı Sakatî'yi nereye koyacaksınız? İbrâhîm Etem'i nereye koyacaksınız? Hallâc-ı Mansûr'u nereye koyacaksınız? Bâyezîd-i Bistâmî'yi nereye koyacaksınız? Bunlar Gazâlî'den önce muhteşem veliler, muhteşem mürşid-i kâmiller. Bunlar Gazâlî'den önce yani siz tarikatlar Gazâlî'den sonra meşrulaştı derseniz, Gazâlî'den önceki mürşid-i kâmillerin hepsini çöpe atmış oldunuz.

Var olmayan bir yol çıkarmadı ki Gazâlî zaten o sufi terbiyeyi almış olan bir kimse. Baktığınız zaman İhyâ'nın içerisinde Bâyezîd'den, Sırrı Sakatî'den, Fudayl bin İyâz'tan alıntılar görürsünüz.

Hepsi de Gazâlî'den öncedir. Ama Gazâlî bu mirası alır. Sufi mirası alır. Eş'arî kelamıyla, aklıyla ve sufi tecrübesiyle bir sentez oluşturur. Eyvallâh.

«Ne Aklı Reddederiz, Ne Aklı İlahlaştırırız»

Ve sufiliğin hem akli yönünü hem de kalbi yönünü meşrulaştırır. Ben bazen derim ya biz aklı reddeden sufilerden değiliz.

Biz aklı ilahlaştıranlardan değiliz. Biz aklı reddetmeyiz. Aklı da ilahlaştırmayız. Ve bizim için önemli olan şey kalbin harekete geçmesi.

Kalbi aklın çalışmasıdır. Kalbi aklın çalışması Allâh sevgisi, Resûlullâh sevgisi. Güzel ahlak derinlemesine ve ince ahlak ve çokça zikirdir. O zaman kalbi akıl çalışır. Öyle olunca bizim hem de kendi yolumuzun kaidesi olarak aklı reddeden bir noktada değiliz.

Gazâlî de reddetmez.

«Bu Proje Siyasi Odaklarca Desteklendi» — Evet, Desteklendi

Bu proje siyasi odaklarca desteklendi. Evet desteklendi. Nizâmülmülk, Selçuklu devleti, Abbâsî halifeliği, aynı dönemin düzen kurucularıdır.

Baktığımızda bir tarafta Bâtınî propagandası var. Normalde Bâtınî propagandaya karşı bir Sünnî bir propaganda desteklenmesi lazım. Normalde Gazâlî'yi bu noktada zamanın hastalıklarına karşı mücadele etmekte geri durmuş bir kimse olarak göremeyiz.

İslâmî düşünce ve İslâmî ihya ve tecdit hareketi zamanın hastalıklarına karşı mücadele eder. Zamanın tehlikelerine karşı mücadele eder. Zamanın bu noktadaki İslâm dünyasına zarar verecek İslâmî düşünceye, akla, fikre, mantığa, üretime zarar verecek her şeyle mücadele eder.

Sufi Yangını Görünce Kenara Çekilmez

Bu Cenâb-ı Hakk'ın emridir ki siz bir yerde sapkınlık var iken rahat duramazsınız.

Durmamanız gerekir.

Bir yerde ahlaki çöküntü varsa, kültürel çöküntü varsa, ekonomik çöküntü varsa, adaletsizlikten dolayı bir adalet çöküntüsü var ise o sufinin orada suskun kalması mümkün değildir.

Bir taraftan devleti ele geçiren şahıslar, kimlikler, hizipler devletin malına konuyorsa ve kamunun malı çarçur ediliyorsa, devletin parası çarçur ediliyorsa, rüşvet kol geziyorsa, ahlaksızlık boyu geçtiyse orada bir sufinin buna suskun kalması düşünülemez. Bir müslümanın yatağında rahat yatması düşünülemez. Bir müslümanın keyf etmesi düşünülemez. Bir müslüman bundan ıztırap duymalı. Iztırap duyar. Memleketi yangın hâlindeyse kültürel, ekonomik, siyasi, askeri yangın var ise orada bir sufinin kendini kurtaran kaptan edasıyla kenara çekilip zikretmesi onu kurtarmaz.

Mümkün değil. Sen belki de kendi nefsini kurtarabilirsin ama gelecek nesilleri kurtaramazsın. Senin çocuğun önüne gelir işte ben bilmem ne oldum der. Sen onu durduramazsın. Bir sufinin buna gözünü yumması mümkün değildir.

Devletin Desteği Gazâlî'yi Samimiyetsiz Yapmaz

Çünkü sufi her türlü şeytaniyete, her türlü nefsaniyete karşı duran kimsedir. Sufi kenara çekilip Allâh'ı zikredip kendi paçasını kurtaran kimse değildir. O gerçek manada sufi değildir. Zaten sufi yangını görür. Canhıraş yangına doğru atılır. Sufi odur. Gazâlî de onu yapar.

O yüzden Gazâlî'nin sistem tarafından desteklenmesini, sistem tarafından önünün açılmasını, Allâh beni affetsin samimiyetsiz olduğunu göstermez. İhlassız olduğunu göstermez.

Gazâlî o yangından tutuşmuş, ciğeri pare olmuş bir kimse. Gecesini gündüzünü dinlememiş, yollara düşmüş. İslâm dünyasının yeniden dirilmesi, yeniden ihya olması, yeniden yenilenmesi için var gücüyle çalışmış. O yüzden Gazâlî'nin o günkü siyasi otoritenin üzerinde etkili olması onu samimiyetsiz etmez. Onun ihlasının üzerinden şüphe duymamızı da gerektirmez.

Netice: Eleştirmek İçin Eleştirilmiş Bir Metin

Buradan bu açıdan baktığımızda Aydınlı'nın metni İslâm dünyasına eleştirel bakışın hezeyanı olarak görüyorum.

Eleştirmek için eleştirilmiş bir metin olarak görüyorum onu. Allâh beni affetsin. Yani Gazâlî duraklamanın başlıca sebebidir dediğimizde, felsefi dinsizlikle özdeşleştirdi dediğimizde, bilimleri medreseden uzaklaştırdı dediğimizde bu hem akademik olarak hem de fiziki tecelliyat olarak yerini bulmuş bir şey değil.

Ben bunu biraz böyle Gazâlî'nin üzerinden İslâm dünyasına karşı açılmış bir savaş olarak görüyorum. Çünkü direkt savaşmayı göze alamayanlar

kendilerini bir şeylerin üzerinden savaştırırlar. Bu öyle bir kaçamak olmuş gibi geliyor.

İhyâ'nın Kıymeti: Dört Cilde On Sekiz Cilt Şerh

Gazâlî Ehl-i Sünnet kelamını, fıkhını, eh-il sünnet tasavvufunu, sufiliğini güçlü bir şekilde sentezlemiş.

İhyâ bu noktada mükemmel bir eser. Nerede okumuştum? Şimdi İbn-i Hacer Şâfiî fıkıhçısıdır[130].

İhyâ dört cilttir. Ona on sekiz cilt şerh yazar. İbn-i Hacer meşhur hadisçidir kendisi. Aynı zamanda Şâfiî alimidir, fıkıhçısıdır. Kardeşler, İhyâ dört cilttir. On sekiz cilt İhyâ'ya şerh yazar. İhyâ öyle kıymetli bir eserdir. O yüzden evet, Gazâlî, bilhassa sufi çevrelerde gerçekten sevilmiş, yer edilmiş, kabul görmüş.

O Kargaşanın İçinde Açmış Bir Gül

O yüzden Gazâlî'nin İslâm dünyasındaki bilimin, ilimin gerilemesinde veyahut da ne bileyim işte bir kısım duraklamaların, gerilemelerinin Gazâlî'ye bağlanması bence gerçekten haddi aşan bir metin.

Yani biraz Gazâlî'nin zamanını incelediğinizde Moğol istilaları, siyasi parçalanmalar, ekonomik çöküntüler, eğitim kurumlarının dağılması, çökmesi ve birçok içsel ve dışsal etkenlerin içerisinde tabiri caizse o kaosun, o kargaşanın, o bataklığın içerisinde bir gül misali çıkmış bir zat-ı muhterem.

Öyle olunca da Gazâlî'ye ben biraz bu gözle bakıyorum. Sürçü lisan ettiysem affola ama Gazâlî'nin o kargaşanın içerisindeki etkisini göz ardı etmek de o kargaşanın içerisinde kargaşaya sebebiyet veren hastalıklara ilaç olmasını göz ardı etmek gerçekten Gazâlî'ye karşı en büyük ihanet olmuş olur.

Haklarınızı helal edin. Helal olsun.

Bir İtiraf: Bu Sohbetlerin Hazırlanışı

Olabildiğince kısa tutmaya çalışıyorum ama pasajı da bölmek istemiyorum. Biraz da hani bu Gazâlî sohbetleri hani hazırlama aşamasında yoruyor insanı.

Şükür hamdolsun ki Cenâb-ı Hak öncesinden böyle bazı eserleri bilerek veya bilmeyerek tevafuk öyle diyelim aldırmış bize. Evet. Biraz gecelerimizi alıyor bizim ama sonra da böyle cumartesi sohbeti ben bitirdiğimde böyle bir kendimce bir yorgunluğum çıkıyor.

Yani diyorum ki hamdolsun. Normalde benim şimdi pazartesi-salı yine başlayacak Gazâlî travması bende. Ben de normalde dört beş gün Gazâlî travması gidiyor. Ondan sonra bir metni alıyorum, koyuyorum oraya. Onun orasına mı bakayım, bunun burasına mı bakayım? Nereden neye bakayım? Önce bir eserleri kendimce sıralıyorum. Elimdeki var olanlarla. Olmayanları internetten araştırıp bulmaya çalışıyorum. Ama ben kendimce bu hazırlık benim hoşuma gidiyor.

Bilmiyorum sizin hoşunuza gidiyor mu? Gitmiyor diyen varsa söylesin. Bu ara nasıl olsa alıştık. Bilelim yani ona göre. Nasıl olsa benim nöronlar da çok hızlı bu ara hızlı hareket ediyorlar. Çok hızlı. Söyle bakalım kaç kilometre hızla gidiyor Nöronda bir bilgi. Hayal sana bir vazife vereyim o zaman. Bu beynin çalışma sistemi. Bilhassa nöronlara taktım bu ara kafayı. Ben normalde böyle bir yakazada bir şey oldu. Bu hıza bu hızı tespit etmek. Yani bu hızı böyle yakalamak ya. Yakalamak derken tespit etmek. Bunun matematiğini bulmak lazım. Ben de bir araştırayım o zaman inşâallâh. Evet.

Ve bu konuda da böyle bizi böyle bir cumartesi günü bize ne zaman olursa senin nöbetlerin filan var çünkü seni sıkıştırmıyorum ama böyle bir bize nöronlarla alakalı bölüm bölüm önce nöronları anlat bize mesela sonra beynin içerisindeki senin boşuna beyin cerrahi yapmadık yani. Eyvallâh babacığım. Başka yerlere gidecektin. Yok beyin cerrahı olacaksın dedim. Allâh razı olsun sen de. Psikiyatriden döndürdük seni. Dahiliyeden döndürdük seni. Normalde aslında hani işin nefsini bilen rabbini bildiği hadis-i şerif var ya. Tabi beyin de nefsin içerisinde nefse baktığımızda bir bütünsellik var. Çünkü mesela bir kimse bu benim kendimce kendi iç dünyamın tezi beynin çalışma sisteminin ne kadar olduğunu bilmiyorum. Ben sistemin bütününün toplamının bilmiyoruz. Şimdi Salih'e baktığında Salih'in fiziksel olarak metre küpünü bulursun.

Boyunu, enini ölçer biçersin. Metre küpünü bulman mümkün. Bunu bulursun. Ama beynin hani bu biraz burada iş manaya, metafiziğe kaçıyor. Beynin metafizik çalışma sistemi ne kadar?

Beynin Hızı Üzerine: Bir Tefekkür Sohbeti

Fiziksel olarak eskiden öyle bir şey biliniyordu babacığım. Şimdi hafıza merkezimiz var. İşte bir şeyi öğrendiğimizde duyularla onu öğrendiğimizde işte Salih'e baktığımızda onun görüntüsü, ses tonu vesaire onunla alakalı bütün bilgiler hafıza merkezimizde toplanır idi.

Şimdi normalde hafıza merkezi diye bir yer var doğru ama şu tespit edildi. Aslında öğrendiğimiz her bilgi beynin tamamına projekte oluyor.

Yani tamamına dağılıyor ve onu geri çağırırken sadece hafıza merkezinden gelmiyor. O yüzden bilgi öğrendikçe dolmuyor aslında orası. Ve yeni bağlantılar oluşuyor yeni hücreler arasında.

Şimdi hücrelerin kolları, dalları var. O zaman buyurduğunuz gibi ben onları inşâallâh bir düzenleyeyim, anlatım, görsel bir sunum hâline getireyim. Yani müthiş şeyler var. Şimdi bir sinirin bir tane bağlantısı, iki tane bağlantısı varken yeni bilgi aldığı zaman yeni bir bağlantı daha çıkıyor ondan. O başka nöronlarla bağlantılara giriyor. Milyonlarca nöron var. Sen bir şeye baktığında milyonlarca nöron çalışıyor aynı anda. Ne kadar fazla bilgi, görgü, tecrübe o kadar fazla nöron ve bağlantı demek oluyor. Ve işte zeka da bununla zaten bağlantılı oluyor. O yüzden yani fazla bilgisi, görgüsü, tecrübesi olan insanlar çok daha hızlı düşünür.

Hatta konuşması, düşüncesine yetişemez. Yetişmiyor. Çok fazla düşünür ama aktarırken dil nakıs kalır, eksik kalır tabiri caizse. Çünkü o hıza yetişemez. O nöronların hızına dilin yetişmesi mümkün değil. Kelimelerin, harflerin yetişmesi mümkün değil. Bakışının yetişmesi mümkün değil. Duyuşunun yetişmesi mümkün değil. Onlar öyle bir hızlı çalışıyorlar ki yani onun hızına dış dünyada yetişecek bir şey yok.

Ve bunlar öyle hızlı trafiğin içerisindeler ki hiçbirisine dokunmuyor. En çok benim böyle hayretime giden şey o. Hiçbir şey, hiçbir şeye dokunmadan, çarpmadan çalışıyor. Dokunursa arıza oluyor zaten. Hastalık oluyor veya anlık bir arıza oluyor. Bendeki gibi. Estağfurullâh. Var ya bende. Oğlum sen dedin kırk tane damar tıkalı dedin. Bu tıkalı olmuş hâli. Tıkalı olmasa demek ki artık onu başka yerden telafi ediyor. Diyor ki bu yol tıkalı buradan bir yol daha açalım diyor. Durmuyorlar. Alternatif üretiyor beyin üretiyor. Durmuyor yani o tıkanıklığı. Yani siz onu belki de öyle tanımlıyorsunuz. Tıkanıklığın açılmış. Yok açılmıyor. O yol buluyor kendine ayrı. Yani orayı pas geçmesini biliyor. O bypass diye bir mekanizma var zaten baba oradan. Evet kullanabiliyor. Şunu hani hayret etmemek mümkün değil.

Nereden nereye geldik şimdi? Cenâb-ı Hak hani bu böyle işin kolaycılığı. Öyle bir beyin yaratmış ve şu anda ilim dünyası, tıp dünyası hani beyni bilmekte, diyelim ki bir milyon bile azdır; milyonda birini bilmiyor. Bak bir milyon az yani. Nöronları milyarla saymak lazım.

«Kendi Beynindeki Bir Zerreye Hükmedemeyen İnsan»

Trilyonlar, trilyonlarla saymak lazım. Ve her nöronun kendine ait bir işlevi var.

Her nöronun kendine ait işlevi var. Kendine ait bir dili var. Kendine ait bir aklı var. Seni dinlemiyor. Sana bağlı değil o. Sana bağlı değil. Sen onu yönlendiremiyorsun. Filanca nöron sen şuraya git. Filanca nöron sen buraya git. Böyle bir şey yok. Senden bağımsız. Ve o kadar bağımsız ki sen hiçbir şey yapamıyorsun. Bize kalsa ölürdük baba bu kontrolleri. Türkiye kadar fabrika kursan yetmez. Dünyayı komple fabrika hâlini Türkiye'yi bırakın. Belki de bunu böyle çok uçuk bir söz olarak tanımlayabilirsiniz.

Türkiye'yi bırakın. Dünyayı komple fabrika hâline getirseniz beyninizdeki nöronları yönetemezsiniz. Yok, yönetemezsiniz.

Ve şu insanoğlu kendi beynindeki küçücük zerresine hükmedemeyen, kendisine verilmiş olan bir zerresine hükmedemeyen insanoğlu ne yazık ki Allâh'ı tanımaktan uzak, O'na kul olmaktan uzak boş işlerle uğraşıyor. Çok acı bir şey. El-Fâtihâ ma salavat. Âmin. Haftaya Gazâlî'ye devam edeceğiz. Herhalde iki haftalık bir Gazâlî kaldı galiba veya üç haftalık varmış. Üç dört haftalık daha Gazâlî var. Allâh izin verirse inşâallâh kaldığımız yerden devam edeceğiz. Haklarınızı helal edin. Helal olsun. Allâh razı olsun hepinizden. Görüşürüz inşâallâh. Selamünaleyküm. Aleykümselam.

Kapanış: Canlı Yayın Meselesi ve Bir Özür

Bir soru vardı burada. Sohbeti şehir dışından YouTube aracılığıyla dinliyoruz. Ses son üç haftadır çok kısık. Ses seviyesi teknik ekip tarafından arttırılırsa çok seviniriz. Bir diğer konu perşembe günleri zikirden hemen sonra yayın kapatılıyor. Duyurulardan haberdar olamıyoruz. Yayın duyurulardan sonra kapatılabilir mi? Başta siz değerli üstadımıza ve sosyal medya aracılığıyla uzakları yakın eden ekibe teşekkürlerimizi sunuyoruz. Allâh razı olsun.

Benim durduğum bu yer şikâyet etme yeri değil ama ne yazık ki üç dört haftadır problem yaşıyoruz. Bu konuda şikâyetler var. İnşâallâh Cafer Kardeş pazartesi gün bu meseleye el atıp kökten çözümleyecek.

Bazen metal yorgunluğu oluyor ya da fikir mantık yorgunluğu oluyor. Bazen bir insan bir görevin içindeyken görme yorgunluğu oluyor. Esnaflarda da olur bu. Adam aynı dükkanın içerisinde yorulur. Malın yeri değişmesi gerekiyordur. Değiştirmez. Körlük yapar insanda. Bir insan bir işle uğraşırken o işin körlüğü de olabilir. O yüzden bu ara şikâyet çoğaldı. Şikâyetleri bu noktada düzeltmek de bizim işimiz. İnşâallâh pazartesiden itibaren canlı yayın problemi inşâallâh çözeceğiz. O yüzden bütün kardeşler haklarını helal etsinler. Helal olsun. Bugün de çünkü perşembe bugün de bu gündüz sohbeti de canlı yayın yapamadık.

Geçen hafta da. Ondan önce perşembeler de bir iki sıkıntı çıktı. Bu hadi bizim elimizde değil bazı şeyler teknik olarak olabilir diyeceğiz ama bu daha ileri gidince bu teknik arızadan öteye geçiyor. Allâh bizi affetsin inşâallâh.

GAZÂLÎ SELEFİ ÇİZGİDE MİDİR?
(8 AĞUSTOS 2026)

Bu Haftanın Metni: Gazâlî Bir «Selefi Çizgi»nin Parçası mı?

Evet, Gazâlî'ye devam ediyoruz inşâallâh.

Her hafta herhalde bu haftadan sonra iki hafta daha devam eder. Toparlanıyor artık. İnşâallâh Allâh ömür verirse bir Gazâlî incelemesi bitirmiş olacağız. Geçen haftadan devam ediyoruz inşâallâh. Önce komple bu akşam sohbet edeceğimiz kısmı okuyacağım. Ondan sonra yine yavaş yavaş bölüm bölüm yol alacağız.

İmâm Gazâlî ile ihya hareketinin aynı yöntemi izledikleri açıktır. Hareketin özünü Kur'ân'a, sünnete ve dolayısıyla Asr-ı Saâdete yani İslâm'ın mutluluk çağı denilen Hazreti Muhammed ve sahabelerin yaşadığı döneme dönüş oluşturur. Bu düşüncelerin önde gelenleri Hasan Aydın'ın da işaret ettiği gibi[131] İmâm-ı Şâfiî'nin öğrencisi olarak Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel 780'de doğmuş 855'te vefat etmiş ve izcileri Endülüslü İbn Hazım[132] 994'te doğmuş 1064'te ölmüş ve Harranlı İbn Teymiye[133] 1263'te doğmuş. 1328'de ölmüş gibi Selefi diyebileceğimiz alimlerdir. Aynı çizgiyi daha radikal bir yaklaşımla 18. Yüzyılda yeniden üreten Muhammed bin Abdülvehhâb[134] 1703'te doğmuş, 1765'te ölmüş gibi daha yakın tarihte yaşamış alimler ya da siyasal İslâmcılar bu çizginin en uç örnekleridir. Bu akşamki söz konusu pasaj bu kadar.

Kısa aldım. Geçen haftalarda baktım 11'de filan 11.30'da bitiriyoruz. O yüzden daha böyle dedim uzun olmasın diye kısa bir pasaj aldım. Malum Gazâlî tabi her derste bunu söylüyorum.

Olumlu bakanlar var, olumsuz bakanlar var. Böyle bir kimseye herkes olumlu bakacak diye de bir kaide yok zaten. Ama biz kendimizce kendi dairemizce kendi dairemizde Gazâlî'ye bakış açımızı söylüyoruz. İllaki bu böyledir de bir normalde iddia sahibi değiliz. Tabi bu metne baktığımızda bunlar mesela genel böyle kendilerini çağdaş olarak isimlendiren böyle anılmak istenen kimselerin norm düşünceleri. Buna katılırsınız, katılmazsınız. Bu farklı şeyler ama bu böyle normalde bu metne baktığımızda bu metni ben kendi nefis dairemde bunun komplesi yanlıştır deme lüksüne de sahip değilim.

İçinde doğru tespitler olduğu gibi tarihsel boyutta baktığımızda tartışmalı yerler de var. O yüzden, ben böyle kendi metnin özünden sapmadan kendimce tespit ettiğim şeyleri sıralayacağım. Allâh bizi, bizim düşüncelerimizi isabet ettirsin inşâallâh. Âmin. Gazâlî ile ihya hareketinin aynı yöntemi izledikleri açıktır.

«İhyâ Hareketi» ile Kastedilen Nedir?

Burada ihya hareketi diye kastedilen şey dini hayatın yeniden canlandırılması, dini düşüncenin yeniden canlandırılması.

Yoksa İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'den[135] bahsetmiyor. Yani bugün de mesela dini düşüncenin ve dini hayatın canlandırılması lazım.

Mesela cemaatlerin, tarikatların, siyasi İslâm olarak nitelendirdiğimiz toplulukların veya toplumun, top yükün gerçekten böyle bir ihya hareketine ihtiyacı var. Bu benim kendi düşüncem. Tırnak içerisindeki insanların yaşadıkları veya yaşadıklarına inandıkları veyahut da kendilerince bu İslâm diye kastettikleri ile Kur'ân ve sünnetin bizim önümüze koyduğu İslâm arasında dağlar kadar fark var.

O yüzden gerçekten buna bu açıdan baktığımızda bugün de İslâm dünyasının yeniden bir ihya hareketine ihtiyacı varmış gibi geliyorum.

Yoksa buradaki ihyadan kasıt İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn olduğunu düşünmüyorum.

Gazâlî'nin Zamanındaki Tablo: Zahir ile Batının Ayrışması

Ve gerçekten de Gazâlî'ye ve o günkü döneme tarihsel olarak baktığımızda dinin zahir kısmı ayrılmış.

Kendilerini Bâtınî gibi batıncı gibi gösteren Bâtınîler. Yani İsmâiliyye Fâtımî Bâtınî hareketi olarak Bâtınîler ayrı bir ekol oluşturmuş.

Bizim gibi demeyeyim de ehl-i sufi olarak kendilerini adlandıranlar da bir kısmı sapkın noktalarda dururken bir kısmı da Kur'ân ve sünnet çizgisinde durmaya gayret edenler olmuş. Böyle olunca ve Gazâlî bu noktada işte hem dinin zahir ve batın hükümlerini ve anlayışını birleştirmeyi hedef alıyor.

Bunun en önemli ölçütlerinden birisi İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn. İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'de namazı bozan bozmayan meseleler var iken fıkhidir. Bir de namazın faziletlerini anlatır. Bu normalde işin bâtınî tarafıdır, manevi tarafıdır. Bunları Gazâlî kendi nefsinde birleştirmeye çalışır. Ve mesela o gün

için çok ayyuka çıkmış vaziyette enteresan bir şey. Benim tespitlerim kendimce. Bunları sizler de muhakkak tespit ediyorsundur, ediyorsunuzdur.

Gazâlî'nin Asıl Hedefi: Amelsiz İlim

Bugün de mesela amelsiz ilim sahipleri var.

Bu Hastalık Dervişte de Vardır

Amelsiz ilim ne demek? Namazı kılmıyor, orucu tutmuyor, zekâtı vermiyor, hacca gitmiyor. Ama senden benden fazla bir bilgisi var. Yani bugün ilahiyat veyahut da işte imam-hatip çevrelerine baktığımızda veyahut da tırnak içerisinde ben bunu kabul etmiyorum ama bununla bir uzun uzun sohbet etmiştik. İslâm'da siyasi hayat diye bugün kendilerini İslâmî siyasetçi olarak nitelendiren veya nitelendirilen zevata baktığımızda onlarda amelsiz ilim var. Yani bizden fazla hadis biliyor. Çok güzel Kur'ân-ı Kerîm okuyor ama namaz yok. Çok güzel Kur'ân-ı Kerîm okuyor. Kafasında beyaz takke. Nerede bir cami bir topluluk gördü? Eûzü besmeleyi benden çok güzel çekiyor. Hepinizden de çok güzel çekiyor. Amma velakin rüşveti de alıyor. Harika Yâsîn-i Şerîf okuyorlar. Benim ezberimde yok. Ha Yâsîn-i Şerîf.

Ezberlerinde Yâsîn-i Şerîf var ama bürokrasinin, bürokratların çekmecesi açık. Fütursuzca rüşvet alıyorlar. Fütursuzca kayırmacılık yapıyorlar. Gazâlî bu amelsiz ilmi eleştiriyor. Bakın amelsiz ilmi eleştiriyor. Yani normalde işte derviş kardeşlerin, sufi kardeşlerde ilimleri güzel. Amel yok. Amel nasıl yok? Ahlakla alakalı. Namaz kılıyoruz ama ahlakla alakalı sıkıntımız var.

Ve Gazâlî amelsiz ilmi eleştiriyor. Yoksa Gazâlî'nin ilimle derdi yok. Ve Gazâlî özellikle bunu İhyâ'yı incelediğimizde görüyoruz. İhyâ'ya baktığımızda ihlası, samimiyeti, güzel ahlakı öne çıkarıyor.

Gazâlî İbadeti Değil, İhlası ve Ahlakı Öne Çıkarır

Bakın Gazâlî'ye baktığınızda çok ibadeti öne çıkarmaz.

Gazâlî ahlakı öne çıkarır. Samimiyeti öne çıkarır, ihlası öne çıkarır. Gazâlî bugün de zaten bizim ihtiyacımız olan o zaten.

Biz normalde çok ilim bekleyen bir insan değiliz. Ama ihlas lazım, samimiyet lazım. Hani Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri hadis-i şerifte buyuruyor ya din samimiyettir[136] diye.

Din samimiyettir. Bizim de istediğimiz, aradığımız şey şu anda dindarlarda samimiyet, sufilerde samimiyet, siyasetçilerde samimiyet, bürokraside samimiyet lazım bize de.

«Camiler Dolup Taşsa Ne Olacak?»

Gazâlî'nin zamanında da Gazâlî ne yapıyor?

Normalde ihlası ve ahlakı öne çıkarıyor. Bakın ihlası ve ahlakı öne çıkarıyor.

Sizin camileriniz dolmuş taşmış ama yanı başındaki bir apartmanda veya apart denilen şeylerde fuhuş almış götürdüyse kendini veya ülkede uyuşturucu on iki on üç yaşa indiyse veyahut da fuhuş ülkede on dört on beş yaşına indiyse camiler dolup taşsa ne olacak ki? Veyahut da sizin camiler dolsun taşsın harika ama Lût kavminin işlediği pisliği ulu orta işleyenler sokaklarda cirit atıyorsa ve onlar ülke içerisinde birinci sınıf vatandaş olmuş ise benim sakallı cübbeli, sarıklı başörtülü kardeşlerim ülkede hâlâ daha ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorsa o zaman bir anlamı kalmıyor. Bunların burada normalde ahlak öne çıkmamış, ihlas öne çıkmamış, samimiyet öne çıkmamış, Kur'ân ve sünnet-i seniyyenin kaideleri öne çıkmamış.

Ve Gazâlî toplum içerisinde dinin yaşanmasını canlı tutmak ve dini hayatı canlı tutmak için mücadele ediyor ve dinin yeniden yaşanabilir hâle gelmesi için içtihatlar koyuyor ortaya.

Ve normal baktığımızda o zaman ihya kavramı yani yenilemek, yeniden yaşamak, tecdit, yenilemek kavramı Gazâlî'den Gazâlî'nin üzerinde toplanıyor. Böyle olunca zaten… Evet.

Murtazâ ez-Zebîdî'nin Gazâlî Hakkındaki Hükmü

Bu tespiti de ben hani Gazâlî'nin ihya hareketini doğru kabul ediyorum ve Gazâlî ile alakalı Gazâlî'den sonra gelenlerin muhteşem tespitleri var.

Tespitlerden birisi İhyâ'nın şarihi yani şerh etmiş İhyâ'yı. Allame, Hanefî fakîhi İmâm Murtazâ Ezzebidi[137] radıyallâhu anh şöyle buyurdu. İmâm Gazâlî fıkıh, usul-ü fıkıh ve usul-dinde ittifakla hüccettir.

Yani delildir. Tasavvufta sıddîkiyyet-i uzmâ sahibidir. Şâfiî mezhebinde ashab-ı vücuh ve tercihan olup imamdır. Şimdi Gazâlî'yi böyle methedenler var iken bu yeni çağdaş İslâm düşünürleri der miyiz? Biz demez miyiz? İslâmî entelektüel kesimi der miyiz, demez miyiz? Bunların hepsi de tartışma konusu. Neden tartışma konusu? Yani bizim entelektüel diye bizim önümüze koydukları İslâmî çevrenin entelektüeli olarak önümüze koyduklarının kimisinin ağzında puro bacak bacak üstüne atmış. Peygamber veya Muhammed şöyle diliyor diyor. Salatı ardından salatü selam getirmek yok. Bir kısmı fularını yan takmış ahkam kesiyor.

«Entelektüel» Diye Önümüze Konulanlar

Bir kısmı normalde farklı kıyafetler içerisinde çıkmış önümüze ahkam kesiyor.

Bunların büyük bir çoğunluğu Batı kaynaklarından desteklenen Sorosçu ulema takımı. Bunların bir kısmı masonik zihniyetli. Mason. Bildiğiniz mason. İlahiyatın içinde, ilahiyatın dışında, Diyânet'in içinde, Diyânet'in dışında bu masonik zihniyetler, bu Sebatayist zihniyetler, bu deccalist zihniyetler o gün normalde Gazâlî yolunu veyahut da Gazâlî'nin ihya hareketini veya Gazâlî'nin ilmini, duruşunu eleştirdikleri gibi bugün de salt Kur'ân-sünnet çizgisinde duran ulemayı Kur'ân sünnet çizgisinde duran ehl-i sufiyi de eleştiriyorlar.

Onlar çünkü salt Kur'ân ve sünnetin uygulamasını istemeyen deccalist, Sebatayist, Yahûdî kaynaklı Soros beslemesi bunlar Soros beslemesi. Bizim İslâm toplumunda Soros beslemesi ilahiyatçılar, Soros beslemesi, allameye geçinenler, Soros beslemesi, siyasetçiler, Soros beslemesi entelektüel, kesim gibi görünen kimseler çok. Yani siz geçmişine doğru baktığınızda Soros'un desteklediği bir vakıftan burs almış.

Burs almış. Nice bizim önümüzde devlet bürokrasinde görev yapan, bakanlık yapan, siyaset yapan, milletvekili olan, Soros'un desteklediği bir vakıftan veya bir kurumdan burs almış, nice Avrupa'da sözde bir sürü çalışmalar yapmış kişiler var İslâm dünyasında ve ülkemizde de var bunlardan. Bunlar tabi Gazâlî ve çizgisini ağır bir şekilde eleştiriyorlar.

«İhyâ'daki Hadislerin Çoğu Sahih Değil» Diyen Zat

Mesela bu konuda hadis allâmesi olmuş hesapta.

O diyor ki, «Gazâlî'nin İhyâ'sındaki hadislerin büyük bir çoğunluğu sahih değildir.» Diyor. Gazâlî'nin tırnağının üzerinde tozu olamayacak kimseler bunlar.

Ama İhyâ'yı yerden yere vurmak için görev almış. İhyâ'nın içerisindeki hadislerin sahih olmadığını anlatıyor. Bunu söyledi. Örnekliyorum bunu. Televizyonda söyledi. Dinledim. Attım çöpe ben de. Veyahut da bunu bir alim hükmünde olan bir profesör söylemişti. Attım çöpe ben de. Yani normalde onu sen söylüyorsan Gazâlî'nin hakkını vermiyorsun. Veyahut da hani bugün İslâm dünyasında kendisini biraz İslâmî entelektüel gören bürokrat ve siyaset kısmı Ali Şerîatî önümüze koyar ya bizim.

Kim? Ali Şerîatî hadis inkârcısı. Yani bizim ülkemizde de ayetlere bile şüpheyle yaklaşılmalı diyen Diyânet İşleri'nin fetva kurulunda görev yapan

profesörler var. Ayete bile şüpheyle bakacak. Ve bunu bizim ülkemizde söylüyor. Yine o kimse insanların dini inanışlarından dolayı halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmekten yargılanmıyor bu kimse ve bu kimse Diyânet kurumunda görevli ve bu sözü söylemediğine dair bir iddiada da bulunmuyor. Bunlar anti-Gazâlîci. Bunlar anti Kur'ân. Bunlar antisünnet. Bunlar anti-sufi. Bunlar anti fıkıhçı. Bunlar antifıkıh yani. Fıkıhı reddediyor. Bunlar hadisleri reddediyor. Yani bütün hadislere şüpheyle bakacaksın.

Hatta ayete bile şüpheyle bakacaksın. İnsanların imanıyla oynuyor. Allâh bizi affetsin. Bu konuda yavaş yavaş ilerliyoruz ya. İkinci benim tespit ettiğim ne? Kur'ân ve sünnete ve asrı saadete dönüş. Ne muhteşem bir şey. Öyle değil mi? Baktığımızda bakın burada Aydın'ın eleştirdiği yer Gazâlî'de diyor Kur'ân ve sünnete dönüş var. Asr-ı Saâdet'e de dönüş var. Bunun için çaba sarf ediyor diyor. Şimdi baktığımızda evet doğru. Gazâlî bunun için mücadele ediyor.

İkinci Tespit: «Kur'ân ve Sünnete, Asr-ı Saâdete Dönüş»

Yani asrı saadetteki İslâm'ı yaşamanın özlemi içerisinde, hasreti içinde hangi müslüman asrı saadetteki İslâmî hayatı, İslâmî yaşantıyı, İslâmî düşünceyi hangi müslüman istemez ki?

Şuurlu bir mümin. Sorsak şimdi teker teker şuurlu müslümanlara Asr-ı Saadetteki İslâm'ı yaşamak istemez misiniz? Herkes evet der. Ama bu anti Gazâlîciler ve anti Kur'âncılar, anti sünnet-i seniyyeciler bunu istemiyorlar. Evet. Açıkça bu ülkede de tam bir Kur'ân ve sünnet hayatı ve düşüncesi hakim olmasını istemeyenler var. Onlar bizdenmiş gibi görünüyorlar. Ve evet Gazâlî'nin normalde ister İhyâ'sına bakın ister diğer eserlerine bakın dini olarak baktığımızda o günkü müslümanların selef-i salihinin yaşadığı dini yaşamalarını ister. Bugün normalde hangi kendini bilen bir müslümana desek ki sen ashabın yaşadığı İslâm'ı yaşamak istemez misin? Evet.

Hangi müslüman Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin dizinin dibinde İslâm'ı yaşamak istemezdi ki?

Bunun eleştirilecek bir yeri yok. Bunun utanılacak, hayıflanacak bir yeri var. Nasıl? Neden? Biz onu yaşayamadığımız için utanıp hayıflanmamız lazım.

Selef Kavramında Yaşanan Kargaşa

Ama burada tabi selef-i salihin dediğimizde veya Selefi dediğimizde kavram kargaşası yaşanıyor bu ülkede.

Sebep bir grup insan çıktı.

Dört Kalemde Fark: Sufilik, Kelam, Mantık, İçtihat

Selefi olarak kendilerini nitelendirdiler. Onların Selefi anlayışları, düşünceleri, yaşantısı ile Gazâlî'nin selef anlayışı aynı noktada değildir. Bugünkü neo Selefi diyebileceğiniz yani yeni Selefi akımı on beş yirmi senelik bir akımdır. Hadi otuz senelik diyelim. Ben yeni İslâm olduğumda bu akım yeniydi. Bunlarla bizim böyle tartışmalarımız, atışmalarımız olurdu geceler boyunca. Bunlar bu yeni akım mesela sufiliği ehl-i tasavvufu kabul etmezler.

Ama Gazâlî bunu kabul eder. Bunlar mesela kelamı reddederler.

Gazâlî kelamı kabul eder. Bunlar mantığı reddederler.

Gazâlî mantığı kabullenir. Kabul eder, benimser. Bu Selefi dediğimiz bu yeni Selefi akım mesela içtihadı önemsemez.

Ama Gazâlî içtihadı önemser. O yüzden bugünkü Selefi akım olarak görünen o zatlar, o şahıslarla bu hem sufilik noktasında, hem kelam noktasında, hem mantık noktasında hem de içtihat noktasında Gazâlî ile birleşmediği gibi bugünkü sağlam Kur'ân sünnete dayalı sufilik anlayışına sahip olanlarla da anlaşamazlar.

«Zikrullâh Yaptığımız İçin Küfrümüze Fetva Veriyorlar»

Mesela bir Selefi çok rahat benimle alakalı ben kendimle alakalı söyleyeyim benim küfrüme fetva veriyor.

Çok rahat. Neden? Biz zikrullâh yaptığımız için böyle bir zikrullâh olamazmış. O yüzden biz bidat ehliyiz. Bidat ehliysek küfür ehliyiz. Olmadığına dair senin delilin ne dediğimde yok böyle bir şey diyor. Sen onun cemaatle zikrullâh olduğuna hadis koyuyorsun. İşte cemaatle zikrullâhın faziletlerini anlatan hadis koyuyorsun önüne.

Sonra ayet-i kerimeler koyuyorsun zikirle alakalı. O böyle at gözlüğünü takmış. Başka bir şey görmek istemiyor. Baktığımız zaman şimdi bugünkü sufilerin zikir ibadetlerini toplandıklarında Allâh'ı zikrettiklerini kerih gören, yanlış gören, eksik gören hatta bunu bidat gören, ülkemizde kendisini allame gösteren insanlar yok mu?

Var. Bunlar ne o zaman? Nereden? Kimin beslemesi bunlar? Bunlar Soros beslemesi. Bunlar siyah bozması. Mossad yosması bunlar.

Sert Bir Cevap ve Onun Gerekçesi

Ondan sonra da diyorlar bana, bir veli insanın ağzından bunlar çıkar mı?

Daha ağırını çıkarmam lazım da edebim müsaade etmiyor. Mossad bozmasısın sen. Başka bir şey değilsin. Sen CIA yosmasısın. Başka bir şey değilsin sen. Soros beslemesisin. Başka bir şey değilsin sen. Senin ülkende Kur'ân, sünnet diyen, vatan millet diyen bir sesi susturmaya çalışıyorsan sen kafirin ta kendisisin. Münafığın ta kendisisin sen. Başka bir şey değilsin.

Sen edebi hak etmiyorsun ki sana edeple davranalım. Biz edeple davranılacak olana edepsiz davranan edepsizdir.

Ama edepsiz bir kimseye, hain bir kimseye, gavur bir kimseye, kafir bir kimseye senin dinine, imanına, vatanına, milletine, bayrağına saldıran bir kimseye edeple yaklaşmak hikmetsizliktir. O zulümdür. Sen haine edeple yaklaşamazsın. Hain haindir. Çünkü haine edeple yaklaşılmaz. Ona edeple yaklaşan kördür. Hikmetten nasibini almamış, erdemlilikten nasibini almamış, cihat ruhundan nasibini almamış. Müptezelin tekidir. O başka bir şey değildir. O zaman sen kardeş sen Kur'ân ve sünnet diyen, vatan ve millet diyen, bu noktada kendince Allâh'ı zikreden, hadis-i şerif, hadis-i kutsi mucibince onlar birbirlerinden alışverişleri olmadığı hâlde, akraba olmadıkları hâlde, birbirlerinden nemalanmaları olmadığı hâlde Allâh için birbirlerini sevip toplandıklarında Allâh'ı zikrederler.

O kimseler de hiçbir gölgenin bulunmadığı mahşerde Allâh'ın gölgesinde gölgelenirler[138]. Hadis-i kutsisini yaşamak için toplanan fi sebîlillâh sufi topluluğuna sen kafir damgası vuruyorsan evet sen müptezelin ta kendisisin. Evet sen Soros beslemesi, Mossad yosması CIA bozmasısın sen başka bir şey değilsin. Sen şeytansın. Sen şeytanlaşmış bir kimsesin. Sen deccaliyete kendini satmış bir fahişesin. Normal bir fahişe bedenini satar. Sen imanını satmışsın. Sen benim söylediklerimi sana çok ağır değil. Hafif bile. Evet. O yüzden Gazâlî'nin yaptığı İslâmmış gibi görünen münafıklarla mücadelesi.

Gazâlî'nin Mücadelesi Kiminleydi?

Gazâlî'nin yaptığı İslâmmış gibi, sufilikmiş gibi görünen amelsiz sapkınlarla da alakalıdır. Gazâlî kimle savaşır? Mücadele eder fikri planda? Bâtınîlerle. Kimle? İsmâiliyye mezhebiyle. Kimle? Fâtımî mezhebiyle.

Gazâlî Ca'ferîlerle savaşmaz. Gazâlî Haşhaşîlerle savaşır. Gazâlî'nin savaşı bunlarla şimdi de günümüzün Haşhaşîleri var mı?

Var. Bizdenmiş gibi görünüp eroin kokain koklayan ben değilim. Cuma tebriği atıp arabasında kokain çeken ben değilim. Cuma tebrikleri atıp rüşvet yiyen ben değilim. Cuma tebrikleri atıp Ramazan gelince bilmem hangi adalarda hangi şerefsizlikleri yapan ben değilim. Kafasına beyaz takıp

insanların arasında Yâsîn-i şerif okuyup ondan sonra rüşveti çuvalla götüren ben değilim. Bu topluluk da değil.

«Biz Dini İstismar Etmemek İçin Aç Kalırız»

Biz toplandığımızda fi sebîlillâh Allâh'ı zikrediyoruz. Şey'en lillâh demiyoruz. Hiç kimseden hiçbir şey istemiyoruz. Ve isteyen bizden değil diyoruz. İstersek dilimiz kopsun diyoruz. Evet.

Biz dini istismar etmemek için aç kalırız. Açız demeyiz. Biz dini istismar etmemek için kardeşler buranın kirası var. Nasıl edeceğim ama yapmayız biz yosma değiliz, dilenci değiliz biz sütü bozuk, kanı bozuk değiliz.

Biz harbi harbi orta yerdeyiz. Kur'ân ve sünnete sımsıkı yapışıp Kur'ân ve sünnetin kaidelerini haykıranız biz. Sevdik mi dibine kadar severiz. Allâh için severiz. Sevdamızın önüne hiç kimse geçemez. Bizim nefretimiz de kafiredir, münafığadır, din düşmanların biz müslümanlara, müminlere savaş açmayız. Ama müslümanmış gibi görünen sütü bozuklarla bizim işimiz. Başka kimseyle işimiz yok. Gazâlî'yle aynı çizgideyiz. Evet, aynı çizgideyiz. O yüzden Gazâlî'nin üzerinde daha derinlemesine çalışaraktan geliyorum buraya. Devam ediyoruz isimler üzerine. Ahmed bin Hanbel, İbn Hazım, İbn Teymiye aynı çizgi mi? Öyle ya. Metni yazan kardeşimiz öyle bir daha doğrusu metni aktaran Aydın öyle diyor ya.

Şimdi İsimlere Bakalım: Ahmed b. Hanbel Kimdir?

Şimdi biraz bunlara bakmamız lazım bizim. Nasıl bakacağız? Ahmed bin Hanbel'e baktığımızda bizim Ahmed bin Hanbel hadisçidir.

Hanbelî mezhebindendir. İmâm-ı Şâfiî'nin talebesidir. İmâm-ı Şâfiî İmâm Mâlik'in, İmâm-ı A'zam'ın çizgisindedir. Siz İmâm-ı Şâfiî normalde İmâm-ı A'zam çizgisinde bilmezsiniz. Şimdi baktığımızda evet Ahmed bin Hanbel biraz böyle kelama mesafelidir ama büyük mücahittir.

Büyük direnişçidir. Bütün İslâm ümmetinin büyük bir çoğunluğu Ahmed bin Hanbel'i hadisçi ve aynı zamanda da bir mezhep sahibi olarak görür. Öyle görme. Ahmed bin Hanbel kendi zamanının en büyük direnişçisidir. Neye direnir? Mihne dönemi Abbâsî halifesidir Mihne.

Mihne Dönemi: «Kur'ân Mahluktur» Dayatması

O dönemde yaklaşık on beş yıl sürer onun halifeliği. Bu dönemde halife Mu'tezile'nin Kur'ân mahluktur görüşünü devletin resmi ideolojisi hâline getirerek[139] âlimlere zorla kabul ettirmeye çalışır.

Reddedenler de işkenceye tabi tutulur. Bakın Kur'ân mahluktur tartışması. Bu normalde Emevîler zamanında Hazreti İmâm-ı A'zam'ın zamanında bunun tohumları atılmış bir düşünce sistemidir. Öyle söyleyeyim. Bir içtihattır.

İmâm-ı A'zam bununla var gücüyle mücadele etmiştir. İmâm Mâlik mücadele etmiştir. İmâm-ı Şâfiî mücadele etmiştir. Ardından mücadele sırası İbn Hanbel'e gelir. Ve İbn Hanbel bununla alakalı bunu reddeder.

Reddedince hapsedilir, işkence görür. İmâm-ı Hanbel çok ağır işkencelere tabi tutulur ve Abbâsî halifesi onu idam ettirmek ister. Askerler onu normalde tutuklandığı cezaevinden alırlar. İdam etmek için götürülürken yolda Mihne dönemi devrilir. Yani Abbâsî halifesi idamdan Cenâb-ı Hak onu öyle kurtarır. Ve normalde hani Kur'ân mahluktur, yaratılmıştır düşüncesine karşı çok büyük savaş vermiş, direnmiş. Bu konuda işkence görmüş, cezaevi görmüş kimsedir. Cezaevi o zaman için kadılar, hadis alimleri, ulema sorguya çekilir ve bu Kur'ân mahluktur demeyenler kimisi asılır, kimisi cezaevine atılır, kimisi işkencelere maruz kalır, kimisi görevlerinden azledilir ve normalde bunların şahitlikleri geçersiz kılınır o dönemde.

Yani sen Kur'ân mahluktur demiyorsan şahitlik yapamazsın. Öyle bir işkence dönemi vardır. On beş yıllık. Ve normalde Ahmed bin Hanbel o direnişin bayraklarıdır. O direnişin sancaklarıdır.

O direnişin büyük alimidir. O direnişin büyük hadisçidir. O direnişin büyük fıkıhçısı, o direnişin büyük bir itikatçısıdır. Ahmed bin Hanbel'le. Şimdi Selefiliği bağdaştırabildiniz mi? Şimdi Ahmed bin Hanbel'i siz bugünkü Selefi akımlarla bağdaşabilir misiniz?

Ahmed b. Hanbel Tasavvufa Karşı Değildir: Şeybân-ı Râî Kıssası

Ve Ahmed bin Hanbel de tasavvufa karşı değildir.

Hani meşhurdur ya olmuştur olmamıştır. Şeybân-ı Râî ile alakalı bir muhabbet vardır ya. İmâm-ı Hanbel, İmâm-ı Şâfiî'nin talebesi, İmâm-ı Şâfiî'ye der ki Hani sen der ki bu Şeybân-ı Râî[140] cahil onun önünde neden böyle tiril tiril titriyorsun? Koca imamsın der. Ve bunun normalde hani onun ilmini, Şeybân-ı Râî'nin ilimsizliğini göstermek için der ki, meşhurdur ya bu o hadise.

Ben ona bir soru soracağım der. İmâm Şâfiî der ki, «Sorma.» Ama o gün için böyle bir ilim kibiri vardır ya. Der ki, «Efendi size bir soru soracağım.»

Buyur sor. Bir kimse bir vakit namazını kılmamış olsa, hangi vakti kılmadığını unutsa, hangisini kaza etmesi gerekir deyince Şeybân-ı Râî hemen döner.

O kimse bütün gününü gafletle geçirmiş. Bütün namazlarını kaza etsinler. İmâm-ı Hanbel küttedek bayılır.

Böyle bir cevaba hazır değil. Ondan sonra İmâm-ı Şâfiî der ki ona, «Ben sana demedim mi?» Der. «Haddini aşma.» Böyle bilgi vardır ya. Küstahtır o.

Bir Latife: «Ne Mezunusunuz?»

Size bir soru soracağım. Bugüne kadar kime sorduysam cevaplayamadılar. Benim maruz kaldığım şeyler. Estağfurullâh. Buyurun sorun. Cevaplayabilecek misiniz? Bildiğimizin alimiyiz. Soruyor. Şimdi işte cevabını veriyorsun. Ne mezunusunuz? Allâh Allâh. Birine dedim ilkokul.

Yalan söylüyorsun dedi. Hayır ben ilkokul mezunuyum dedim. O son mezunu soruyor ya o kendince. Ne mezunusun? İlkokul. İlkokuldan mezun oldum. Sonra dese ortaokul diyeceğim. Kafası basmıyor ki. Ne mezunusunuz dedi. İlkokul dedim ben. Onu da zor oldu dedim ben.

Nasıl yani dedi. Dedem bakkaldı dedim. Öğretmenin hep bize borcu vardı dedim. Gerçekten de öyleydi. Ben hiç ders çalışamadım hayatım boyunca. O yüzden birisi de burada hiç çalışmıyor. Kızamıyorum ona. Ama ben bakkal değilim işte. Benim dedem bakkaldı. Abe öğretmen ne şikâyet edersin be? Benden şikâyet ediyor öğretmen.

Ne şikâyet edersin be? Okulunu mu değiştirelim senin? Beni değiştirmiyor. Öğretmenin okulunu değiştirecek tabi. A ilçenin yarısı ondan soruluyor. Abe, öğretmen ne şikâyet edersin? Okulunu mu değiştirelim senin? Yok. Ahmet amca öyle demek istemedim abe tereslik yapma. Adam ne yapsın geçirecek? Ne derdi ne? Benim ilkokul mezuniyetim öyle. Allâh bizi affetsin. Ortaokul mezuniyeti de Seval Kaplan'la alakalı. O da aldı karneyi dolaştırdı ortalıkta. Öyle ortaokuldan mezun olduk. Allâh bizi affetsin. O da böyle ilim ehl-i ya. Ne mezunusun ilkokul deyince cortladı. Allâh bizi affetsin. Yalan söylüyorsun diyor bir de. Rabbim bizi affetsin. İbn Hazım. Yani şimdi İbn Hazım'la İmâm-ı Hanbel'in aynı çizgide olması mümkün değil. İbn Hazım'la İmâm Gazâlî'nin aynı çizgide olması mümkün değil. Bakın. Ha diyeceksiniz. Bu Aydın bilmiyor mu bunları? Örnek.

Aydın bilmiyor mu? Benden iyi biliyordur ama olmayan bir bağlantı kuracak ki müslümanların gözünde Gazâlî'yi küçük düşürsün. Olmayan bağlantı bunlar. Şimdi nasıl olmayan bağlantı ya?

İbn Hazm: Zâhirî Mezhebi ve Kıyasın Reddi

İbn-i Hazm Zahiri mezhebinden.

Hanbelî değil, Mâlikî değil. Hanefî değil, Şâfiî değil. Ne? Zâhirî. Şimdi Zâhirîler kıyası reddederler.

Gazâlî kıyası kabul eder. Hanbelî de kıyası kabul eder. Dört mezhebin dördü de kıyası kabul eder. Zâhirîler kabul etmez. İbn Hazım çok kuvvetli bir mantıkçıdır.

Mantığı kabul etmek ayrı bir şeydir. Mantığı ilahlaştırmak ayrı bir şeydir. İbn-i Hazm çok kuvvetli bir mantıkçıdır.

Bir Bayındır Latifesi: «Aristocu musun Sen?»

Ben ilahlaştırma noktasında söylemiyorum şimdi ben günaha girmeyeyim diye. Ama normalde Gazâlî mantığı kabul eder. Mantığı kabul eder, mantıktan faydalanır. Ama her şey mantık değildir Gazâlî'ye göre. Çünkü her şeyin sınırı Kur'ân ve sünnettedir. Gazâlî'de de, İmâm-ı Hanbel'de de öyledir. İbn Hazm'da öyle değildir. İbn-i Hazm bir de çok böyle ortodoks vari bir Aristotelesçidir. Öyle sıkı sıkı Aristotelesçidir ki Aristoteles mantığından faydalanmaz. Komple kabul eder. Çok sıkı Aristotelesçidir. İbn-i Hazm. Mesela gidin şimdi böyle kendisini üniversitelerde entelektüel görenler Aristoteles'i değil İbn-i Hazm'ı koyar senin önüne.

Şimdi Aristoteles derse sana sen direkt ritmik cevap vereceksin. Karşı duracaksın. Ne lan bizim şimdi Anadolu veya halk tabiriyle ne lan? Aristocu musun sen diyecekler ona. Ne, Yunancısın demek ha? Ne lan? Anan mı Yunandı? Baban mı Yunandı? Muhabbet bu olacak. Sen şimdi ben bayındır çocuğuyum.

Benim önüme Aristotelesçi gelirsen ne olan sen Yunan buraya geldiğinde anan baban karıştı mı? Onlarla bir şey edeceğim diyeceğim. Sebep gerçekten Yunan geldiğinde karışanlar var.

Rahmetli anne dedem Efeydi. Biliyordu o karışanlara. Onun birisi söylerken böyle «de gidi eşşek kereta bırakın şunu» bir sülaleyi bırakın dediği zaman ha kimse şey yapmaz. Ben duruyorum. O sülalede ne olmuş? Sonra yalnız kalınca dede he o sülalede böyle yaptın sildin attın. Onların filancasının fişmancası bir halası vardı. Onların o halası orada bir tane Yunan çavuş vardı. Onunla fingirdeşiyordu. Adam Bayındır'ın tarihini biliyor. Yunan

Bayındır'a geldiğinde hangi aile onlara buğday vermiş? Hangisi un vermiş? Hangisi et vermiş? Öbür türlü et vermiş? Biliyor adam. Yapınca dur. Sen şimdi bayındır çocuğuna Aristoteles'ten bahset. Adam der ki, «Ne lan? Sen Yunan bozması mısın?» Ama şimdi bizim İslâm dünyasında İbn-i Hazmcılar var.

Ha bir hadis profesörü adam. Konuşuyorsun. İbn-i Hazm'ın mantığını söylerken ben içimden diyorum ki bu da Aristocu. Şimdi Aristo'nun mantığını reddetmek farklı bir şey. Mantığından kullanmak. İlim neredeyse Çin'de de olsa müslümanın yitik malıdır. Kullanmak ayrı bir şey ama tipik böyle şedit bir Aristotelesçi. Bu farklı bir şey. İbn Hazım da böyle aşırı bir tutucu bir Aristotelesçidir. Ortodoks vari hem de. Şimdi baktığımızda mesela İbn-i Hazm'ı biz İbn-i Hanbel'in devamı diyebilir miyiz? Hayır. Gazâlî'nin devamı diyebilir miyiz? Hayır. Aydın sen nereden çıkardın bunu? Nereden uydurdun? Baktığımız zaman çizgileri çok farklı. Tabi o şimdi bu pasajı yazarken Aydın yani İslâm dünyasında birilerinin kalkıp da bu şahısların fikirlerini, düşüncelerini, tavırlarını, tarzlarını, yollarını inceleyecek mi incelemeyecek mi diye düşünmüyor. İncelemeyecek.

O otorite. İbn Hazım bu çizgide dediyse o çizgide otur. Oturduğun yerine birisi çıkar benim gibi cahil gördüğüm bir kimse oturur. İbn-i Hazm'ı da çalışır, Aristoteles'i de çalışır, İbn Haldun'u de çalışır. Muhyiddîn İbn Arabî de çalışır. Gelir burada seni rezil eder. Evet. Sen nasıl aynı çizgide göreceksin? İbn-i Hanbel'in Aristo ile hiç bağı yok. Aristo'nun mantığını da kabul etmez. Direkt hadisçidir. İslâm'ı direkt hadis ekseninde alır. Ayetleri reddetmek değil burada. Nereden aynı çizgiye koyuyorsun? Koyamazsın. İbn Teymiye şimdi baktığımızda orayı da biraz açalım.

İbn Teymiye: Ortak Noktalar ve Ciddi Ayrılıklar

Şimdi İbn Teymiye'ye baktığımızda Hanbelî geleneğinden gelen bir alimdir. Ama İbn Teymiye Gazâlî'nin birçok düşüncesini eleştirir. Hatta reddeder. Mesela Gazâlî'nin sufilere tasavvufa bakış açısını reddeder. Kelamı reddeder. İbn Teymiye ve tasavvufun bazı kurum ve kuruluşlarını, düşünce sistemini, hayat sistemini de reddeder. Felsefi zaten eleştirmek değil, direkt reddeder İbn Teymiye. Dolayısıyla böyle Gazâlî ile İbn Teymiye'nin ortak noktaları vardır ama ciddi fikir ayrılıkları vardır. Çok ciddi fıkıh ayrılıkları vardır. Nereden aynı çizgiye koyacağız şimdi biz Gazâlî ile İbn Teymiye'yi? Mümkün değil. Bakın mümkün değil. Şimdi bazen arkadaşlar, kardeşler sorarlar bana, «İbn Teymiye'yi okuyalım mı?» Ben derim ki ben okumuyorum. Ne diyorsunuz?

İbn Teymiye ile alakalı bir şey demiyorum diyorum. Neden? Şimdi ben bunları İbn Teymiye'nin işte tasavvufa karşı yerleri var. Tasavvufta kabul ettiği yerleri var. Gazâlî'yi, Muhyiddîn'i İbn Arabî'nin kabul ettiği yerler var. Çok kesin, keskin eleştirdiği yerler var. Çok yerler var. Ama otur sen şimdi bunu hani arkadaşlara tavsiye et. Biraz zor.

Gazâlî'ye Göre Kalp Ancak Sufilikle Arınır

Şimdi Gazâlî ile İbn Teymiye'yi aynı çizgide görüyor muyum? Hayır. Kesinlikle. Bir kere Gazâlî'ye göre sufi bir düşünce, sufi bir akıl, sufi bir kalp olmazsa kalbin arınması mümkün değildir. Kalbin arınması ancak sufilikle mümkündür. Gazâlî'ye göre yani bir kimse ehl-i tasavvuf değil ise bir mürşidi yok ise o kimsenin kalbi arınamaz, temizlenemez. Gazâlî'ye göre söylüyorum. Ama İbn Teymiye'ye baktığımızda yani tasavvufu bütünüyle reddetmez. Ama mesela vahdet-i vücudu çok ağır bir şekilde eleştirir, reddeder. Bir kısım tarikat uygulamalarını sert bir şekilde eleştirir. Bu noktada İbn Teymiye'nin tasavvuf anlayışıyla Gazâlî'nin tasavvuf anlayışı mümkün değil. Birbirine tutmaz. Aynı çizgide değil. Böyle olunca zaten onu aynı çizgide görmek mümkün değil. Nereden Gazâlî'den etkilenip de böyle bir noktaya gelecek?

Hayır, bu da mümkün değil. Gelelim şimdi Abdülvehhâb'a. Yani bugünkü Suud'un devlet sisteminin dini inanışını oluşturan, temelini oluşturan Vahhâbîlik. Şimdi Vahhâbîliğe baktığımızda genel olarak insanlar mesela Vahhâbîleri kendilerince şöyle tanımlar.

Abdülvehhâb ve Vahhâbîlik

Onlar da kendilerini öyle tanımlar zaten. İmâm-ı Hanbel, İbn Teymiye, İbn-i Kayyım. Ondan sonra da şey ne o? Abdülvehhâb. Ama bu çizgiye, bu kategoriye, Gazâlî'ye yapıştırmak mümkün değil. Kaldı ki Abdülvehhâb tartışmalı bir kimsedir. Nasıl tartışmalı bir kimsedir? İngiliz ajanıdır. İngiliz beslemesidir. Osmanlı'yı arkadan vurmak için oluşturulan siyasi dairenin dini temelidir. Bunu biraz daha açarsak yerinden oynar. Yani Suud devletini İngilizler kurmuştur. İngilizler kurarken Suud devletini Kur'ân sünnet çizgisinde bir devlet istemezler asla. Osmanlı'nın bıraktığı ülkelerin hiçbirisinde Kur'ân sünnet çizgisinde bir devlet bırakmaz. İngilizler Osmanlı'dan sonra kurulan bütün devletlerin hiçbirisi de Kur'ân sünnet çizgisinde bir devlet değildir.

Bunların temelleri farklı farklı atılmıştır ki bunlar temelleri farklı farklı atılıp yeri geldiğinde birbirleriyle çatışsınlar. Kavga etsinler. Böyle olunca normalde bu Anadolu'da da ilk kuruluş yıllarında Anadolu'da Osmanlı'nın

son devrinde bunları hemen hemen zaman zaman sohbet sırası geldiğinde İngilizlerin kurduğu tarikatlar var. İngilizlerin kurduğu cemaatler var. Bu ülkede bunlar top koşturuyorlar, at koşturuyorlar diye zaman zaman bahsettiğim şey Suud'da da var. O yüzden Abdülvehhâb bu manada, bu benim kendi şahsi düşüncem. İngiliz ajanı bir kimsedir. Lawrence'ın talebesidir.

Neden Bunu Söyleyecek Kimse Yok? Vize Meselesi

Bunları cesaretle söyleyecek hiç kimse yok. Neden söyleyemezsiniz biliyor musunuz? Söyleyemezler biliyor musunuz? Çünkü Suudlular bu tip şeyleri dile getiren alim, ulema, tarikat şeyhi ne varsa bunları not ederler bir kenara. Siz hac ve umre vizesi almak için müracaat ettiğinizde size hac umre vizesi vermez. Ben iki üç sefer vizeden dönmüş insanım. Evet. Nedensiz. En sona Hacı Ahmet'in abisi filan birkaç kişi böyle Korkmaz'ın sahipleri Sait bilir onları. Hacca gitmek için biz İstanbul'da gene müracaat ettik. İşte böyle biz işçi vizesi alacağız. Kasap yardımcısı. Ben içimden diyorum ki belki de İstanbul'da olur işte. Ağırlık kaldır, indir. Hacı Sait bilir bu tip şeyleri. Önceleri benim gideceğim zamanlar. Onların hepsi gitti. Ben vize alamadım. İçlerinde en genci de benim. Neden olmadı diye yırtıyorlar kendilerini.

Paralar da havada uçuşuyor tabi. Hani işin içerisine Ahmet Acar da var ya hani parayla halledecek. Hallolmadı benim iş. Onlar gittiler. Ondan sonra biz bir daha müracaat ettik. Gene olmadı. Ondan sonra bizim Hacı Sait'in Allâh razı olsun ondan o bizim demirci neydi? Yakup dedi ben halledeceğim dedi. Hacı Sait de biliyor o muhabbeti. Ondan sonra tamam dedim sen halledeceksen al pasaportu. Kasapoğlu'yla gittiydik değil mi o zaman? İlk Kasapoğlu'yla gittik. İşçi vizesiyle nasıl geldi bana vize bilmiyorum. Bundan erinmiyorum ha. Sıkıntım değil. Şimdi öyle olunca mesela Gazâlî'nin İhyâ'sına baktığınızda oradaki metotlandırılmış, metodik hâle getirilmiş tasavvuf mesela metodik hâline getirilmiştir.

İhyâ'daki Tasavvuf ile Vahhâbî Düşüncesi Bağdaşmaz

Tasavvufi bilgiler, sufi bilgileri, evliya menkıbeleri, İhyâ'ya baktığınızda bunları bulursunuz. Zikir usulleri, kalp terbiyesi usulleri ve metodolojisi. Bunların hepsine baktığınızda Gazâlî ile Vahhâbî düşüncesinin çok aykırı noktalarda olduğunu görürsünüz. Mesela siz Mekke'ye gittiğinizde böyle bir sufi duruşu sergileyemezsiniz. Hatta açıkça söyleyeyim. Siz on kişi toplanıp da Mekke'de normalde Beytullâh'ta on kişi bir yerde böyle halaka kuramazsınız. Hiçbir şey yapmasanız dahi o halakayı dağıtır gelir Suudlar. Siz Beytullâh'ı tavaf ederken böyle tevhit çektiğinizi duymasınlar. Ben 92'de

hacdayım. Tek başımayım. Lâ ilâhe illallâh. Lâ ilâhe illallâh. Lâ ilâhe illallâh. Lâ ilâhe illallâh diye diye ben tavaf ediyorum. Böyle bu kadar.

Doksan İkide Bir Tavaf: «Senin Beytullâh'ında da mı Zikredemeyeceğiz?»

Bakın yani böyle sessiz bir şekilde lâ ilâhe illallâh. Lâ ilâhe illallâh. Böyle diyorum ben. Bir böyle bir elbiseli birisi geldi böyle bir sarstı benim böyle. Bende sarık var tabi. Üzerimde haydari var, sarık var. Sufi lâ, sufi lâ, sufi lâ, sufi lâ diye. Böyle bağırıyor. Gençlik de var ya dedim zikrullâh Allâh dedim ben de. Şimdi kaldı böyle tabi. Tavaf arkadan ittiriyor ya. Bu bir anda düştü benim kolumdan. Ben başladım. Ya Rabbi senin Beytullâh'ında da mı seni zikredemeyeceğiz? Bu mermerin üzerine çıkmış böyle kabadayı gibi bakınıyor. Hani beni arıyor. Ben böyle baktım. Allâh Allâh dedim şimdi ona tavafta baktı şimdi o kendisi deli. Ben ondan deliyim. Tabi tavaf gidiyor. Ben bu sefer koyverdim yakasını. Allâh Allâh zikrede zikrede ben tavaf ediyorum. Şeyh Efendi de Allâh rahmet eylesin Altınoluk'un altında tavaf bitti.

Ben gittim selam verdim. Böyle yanını gösterdi bana. Gittim yanına oturdum. Ne oldu? Dedi. Dedim efendim böyle böyle oldu. Yaptı kafasını salladı. O kadar çok ağrıma gitti ki gençlik var ya bir de hazmedemiyorsun. Bir de hazmedilecek bir şey değil. Ben veriyorum, veriştiriyorum, yıkıyorum ortalığı. Senin beytinde de biz Allâh'ı zikredemeyeceğiz. Biz bu kadar garip miyiz? Ben zaten kimsesizim. Gelmişim buraya dedim. Burada da mı benim kimsesizliğimi tattıracağım? Burada da mı yalnızlığımı tattıracaksın? Burada da mı benim garipliğimi tattıracaksın? Ben burada da mı seni zikredemeyeceğim? Burada da mı şunu yapamayacağım? O İsmâil Aleyhisselâm'ın makamında o mermerler var ya o mermerlerde duruyor ya.

Baktım Şeyh Efendi böyle Osmanlı tokadımı pat pat pat nasıl dövüyor ama onu benim ama yüreğim soğumuyor ben hâlâ daha diyorum burada da mı garip olacaktım ben dedim ülkemde basılıyorum her gece dedim polis soruşturması bilmem ne dedim ben orada zikredemiyorum burada zikredemiyorum ben nerede zikredeceğim seni. Ben senin adını haykıramayacağım mı? Ben senin adını söyleyemeyeceğim mi? Ben döküyorum boyuna. Şeyh Efendi de yanımda ama böyle yanımda derken ben böyle edeben bir diz miktarı arkasındayım. Ben hem döküyorum hem de böyle açıyorum gözümü. Şeyh Efendi dövüyor. Ben kapatıyorum Şeyh Efendi dövüyor. Bir ara böyle baktı hu yaptı. Durdum. Tek kelime yok. Bir saat sonra adam da yok.

«Manevi Tokadı Yemiş Oğlum»

Bir daha hac suresi, hac zamanı boyunca orada hiç görmedim. Sonra defalarca beraber umrelere gittik, hacca gittik filan. Hiç görmedim adamı. Tabi bu hâlden sonra ne oldu? Dedi. Dedim efendim böyle oldu, böyle oldu, böyle oldu, böyle oldu. Manevi tokatı yemiş oğlum dedi. Öyle bir der her önüne gelen bir dervişe dokunmaz. Öyle dedi. Haddini bilsin dedi. He dedi tamam iş bitmiş. Bazen iş senden çıkar, benden çıkar. İş maneviyata sevk oldu mu? Cezası büyük olur. O yüzden derim ben. Dervişlerle olan hukukunuza dikkat edin. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.)

«Siyasal İslâm» Kavramına Dair

Siyasal İslâm bağlantısı metnin sonunda da var ya. Siyasal İslâmcılar böyle kullanılıyor. Ya ben bu kelimeye karşıyım aslında da bu çünkü geniş bir kavram. Her ülkede, her yerde farklı farklı kimlikler, kişilikler, gruplar bunun içerisine girebilir. Mesela Müslüman Kardeşler örneğin vardı ya meşhurdu ya bir ara İhvân-ı Müslimîn dediğimiz Müslüman Kardeşler işte Afrika'da farklı isimlerde buraya Asya'ya doğru geldiğimizde yani Fas, Tunus, Cezâyir, Mısır, ondan sonra Ürdün, buradan Suriye, Irak. Bu çizgide normalde hani İhvân-ı müslüman, İhvân-ı Müslimîn ve Müslüman Kardeşler dediğimiz siyasi standlı topluluklar Türkiye'de Refah Partisi, Millî Görüş onlar hemen hemen aynı çizgidir Türkiye'de. Ve normalde Selefi hareketler diyebileceğimiz hani bugünkü yeni anlamda Selefiler baktığımız zaman hani bu İslâmî şeylerin cemaat-i İslâmiye var.

Ondan sonra işte Pakistan'da neydi o tebliğ cemaati var Pakistan'da. Türkiye'de böyle bir bütün dünyada tebliğ cemaati olarak cemaatler var ya. Bunlara baktığımızda bunların hepsinin de mesela itikat akide kavramları ve inanışlarıyla fıkıh anlayışları ve kavramları zaten tasavvufa bakışları zaten hepsi de reddiyede. Bu normalde bunların devlet anlayışlarına baktığımızda bunların hepsi de kimisi birbirine benzer ama kimisi birbirinden çok uzak. Bu nedenle bunları normalde tek çizgide göstermek hepsinin de Gazâlî çizgisinde göstermek bende haddi aşmak. Bu öyle olursa zaten o hani o genel değerlendirme içerisine aldığımızda bunların hepsi de sonradan bir kısmı mesela evriliyor, devriliyor, devşiriliyor. Bunların içerisinden El-Kaide çıkıyor. Bunların içerisinden bilmem kim çıkıyor.

Yani normalde şimdi baktığımızda bunların içerisinden CIA'ciler çıkıyor. Yani CIA'ciler. Bunların içerisinden Mossadçılar çıkıyor. Bunların içerisinden yosmalar çıkıyor. Bunların içerisinden rüşvetçiler çıkıyor. Adam kayırmacılar çıkıyor. Bunların içerisinden bir bakıyorsun birisi gitmiş İngilizlerle anlaşmış. Bunların içerisinden bir kısmı bir bakmışsın Mossad'dan

eğitim almış. Bunların içerisinden bir bakmışsın adam CIA'nın yetiştirdiği bir eleman. Bunların içerisinden değişik cemaat ve tarikatların içerisinden CIA'den eğitim almış, Mossad'dan eğitim almış, Amerika'nın kucağında büyümüş, hâlâ daha Amerika'nın kucağında olan bir kısım zevatlar çıkıyor. Bunların Gazâlî çizgisiyle bağı bağlantısı yok. Bunların Kur'ân sünnet çizgisiyle de bağı bağlantısı yok.

Bir kısmının öyle olunca bunları Gazâlî çizgisinde veya bunların temelinde Gazâlî'yi görmek de mümkün değil. Öyle olunca da yani Gazâlî'nin öze dönüş Kur'ân ve sünnet düşüncesi benim de düşüncem. Bu noktada bunu normalde tarihi bir gelenek olarak okuyacak olursak bu sıralanan şahısların bir İbn Hanbel hariç büyük bir çoğunluğu Gazâlî çizgisinde değil. Yani Ahmed bin Hanbel'e baktığımızda hadis sünnet merkezli bir kimse. Gazâlî de Ehl-i Sünnet kelamı fıkıh ve tasavvufu sentezleyerekten dini ihya etmeye çalışmış. Dini yaşantıyı ihya etmeye çalışmış. İbn-i Hazm'a bakarsan zahiri bir yöntemle Kur'ân ve sünnetten bağımsız bir hukuk savunur zahiri İbn Hazım. Onu da patlatayım.

İbn Hazm'ın Bugünkü Uzantısı: «1400 Yıllık Hukukla Olmaz» Diyenler

Hani bugün size diyorlar ya 1400 yıl önceki hukukla hukuklanamayız diyen kimseler İbn-i Hazmcı.

Netice: İbn Hanbel Hariç, Bu Çizgi Gazâlî'nin Çizgisi Değildir

Siz onu söylerken o lafın, o sözün gelenekteki veyahut da tarihsel boyuttaki sözün nereden geldiğini bu toplum bilmiyor. Kendince diyor ki, «Evet, dinin yenilenmesi lazım» diyor. «Dinin yenilenmesi lazım değil. Dindarların yenilenmesi lazım.» İbn-i Hazm'ın Kur'ân ve sünnetten bağımsız hukuk anlayışını bize zoka olarak yutturmaya çalışmasınlar. Yani düşünceyi Kur'ân ve sünnete bağlamayan İbn Hazımdır. Hukuku Kur'ân ve sünnete bağlamayan İbn Hazımdır. Bunu Aristoteles'ten alır. Yunan-Grek kültürünü, anlayışını, düşüncesini bize İslâmmış gibi paketleyip bohçalayıp önümüze koyuyorlar. Sizi gidi İbn-i Hazmcılar sizi gidi Kur'ân ve sünnetten uzak hukuk Kur'ân ve sünnetten uzak düşünce kurmaya çalışan ehl-i kafirin düdükleri. Oturun oturduğunuz yere. Baktığımızda biz şimdi İbn Teymiye Kur'ân ve sünnet çizgisindeki tasavvufu reddetmek nereden geldi aklına senin?

Kalbi arındırma. Kalbi arındırmayı nereye koyacağız?

İnsanda öyle bir uzuv vardır ki orası temizse bütün vücut temizdir. O da kalptir[141]. Biz o kalbi nasıl arındıracağız? Bakıyoruz şimdi Abdülvehhâb'a, Vahhâbîlere İbn Teymiye'den etkilenmişler. İbn Teymiye'den daha katılar.

Öyle ki İslâm dünyasındaki herkesi ve her topluluğu eleştirecek kadar küstahlar. Evet. Biz şimdi baktığımızda bunlar mı Kur'ân ve sünnete dönüş yolunda olacaklardı yoksa salt katıksız Kur'ân-sünnet imamların içtihadı dairesinde duranlar mı?

O yüzden ben bu pasaja baktığımda İmâm-ı Hanbel'i kenarda tutaraktan diğer zevatı ve İslâmî sonradan kurulmuş olan tarikat, cemaat, topluluk her neyse Gazâlî'yle bağdaştırmak mümkün değil.

Ben sonradan kurulmuş bir topluluk değilim.

«Benim Yolum Sonradan Kurulmuş Değildir»

Benim şeyhim, şeyhimin şeyhi, şeyhimin şeyhi, şeyhimin şeyhi, şeyhimin şeyhi, şeyhimin şeyhi ta Hazreti Muhammed Mustafa'ya kadar sallallâhu aleyhi ve sellem'e kadar gidiyor. Ben sonradan kurulmuş değilim. Benim yolum 1400 yıllık. Maneviyat bakarsan Âdem'e kadar gider. Oradan daha gerisine bakarsan ruhlar aleminden de yukarı gidersin. Ayağını sabitede soluklanırsan iyi soluklandığın daha gerisi var.

Benim yolum yeni değil. Benim yolum İngiliz bozması, CIA yosması, Soros beslemesi de değil. Yoksa ne işimiz olur bizim burada? Verirler bizim de dergâhımıza veyahut da vakfımıza paraları derler.

Siz daha iyi yerlere layıksınız ama ödün verirsin. Neyinden? İmanından. Neden? Sünnetten neden? Hadisten neden? Ayetlerden. Neden? Yolundan. Yok. Bizim dizimize kadar cebimiz yok. Ha yayınladım ya bir de devletin kararını. Neymiş? Benim menkul ve gayrimenkulüm de yokmuş. Yönetilecek para da yok bende.

Yok bu cemaatin parası mı? Yok bu ümmetin parası mı? Yok bu şahsın parası mı? Bir kavga gürültü olmayacak arkamdan.

«Biz Buyuz»: Bir Duruşun İlanı

Böyle olunca tabi bizim normalde bu kimselerle bağımız bağlantımız olmuyor. Biz Gazâlîciyiz. Evet. Biz Arabîciyiz. Evet. Biz Hazreti Mevlânâcıyız. Evet. Biz Şemsettin'i Tebriz'ciyiz. Evet. Biz Hüseynîyiz. Evet.

Biz yandan çarklı değiliz. Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

Seven böyle sevsin. Gelen böyle sevsin. Gelecek olan da böyle gelsin. Biz buyuz. Salt. Kur'ân, sünnet vatan millet düşüncemiz. Kur'ân sünnet dini duruşumuz.

Vatan, millet bizim milli duruşumuz, siyasetimiz bu. Bizim bu vatana, bu millete hizmet eden, hürmet eden, çalışan bizim bu noktada kardeşimiz. Kur'ân ve sünnet deyip sımsıkı yapışan, yaşayan ve yaşatma mücadelesi veren bizim kardeşimiz. Bizim bu noktada sıkıntımız yok. Amma velakin bunun dışındakiler bizim kardeşimiz değil. Allâh bizi affeylesin. (Âmin.)

Gelecek Hafta: Montgomery Watt ve «Yunan Etkisi» İddiası

Evet, önümüzdeki hafta inşâallâh İngiliz Edinburgh Üniversitesi'nde Arapça ve İslâmî Araştırmalar Bölümü profesörlerinden Montgomery Watt Gazâlî'nin Yunan bilimlerinden, felsefesinden gerçekte çok etkilendiğini belirtir.

Montgomery Watt müslüman Aydın[142] adlı kitabında şöyle der diyerekten pasajdan devam edeceğiz.

Şimdi bir de Edinburgh Üniversitesi'ne gireceğiz. Edinburgh Üniversitesi'nden bu adamı bulacağım. Ben bu adamın kitaplarından, risalelerinden de faydalanacağım. Merak etmeyin. Önümüzdeki haftada onun da ipini pazara çıkaracağız Allâh'ın izniyle. Problem yok. Ne olacak? Benim üç dört günüm olacak.

Hiç önemli değil. Geceler bizim olsun Allâh'ın izniyle. Ama zannediyorum güzel bir Gazâlî incelemesi oluyor değil mi? Evet.

Kapanış: «Neden Böyle Yapıyorlar?»

Herhalde Hasan Aydın bu sohbeti dinlerse saçını başını yollar. Varsın yolsun varsa saçı başı. Allâh bizi affetsin.

Kimseyle alay etmek değil derdim ama öyle bir bağlantı kurmuş ki yani bağlantıyı bir yerden bağlamak mümkün değil yani. Ancak bunu hani neden yapıyorlar böyle biliyor musunuz? Bunları yapan kimseler karşılarındaki veyahut da onlarda okuyacak olanları böyle yetersiz, değersiz, araştırma yapmayacak olan kimseler olarak görüyorlar.

Sıkıntı bu zaten.

Sıkıntı bu olunca da çarpılıyorlar. Çarpılmasınlar. O yüzden normalde dosdoğru işler çıkarsınlar ortaya. Derdimiz bu. Allâh bizi affetsin. Haklarınızı helal edin. Helal olsun. Bizden yana da helal olsun.

AKLIN SINIRI VE VAHYİN OTORİTESİ
(15 AĞUSTOS 2026)

Bu Haftanın Metni: Montgomery Watt'ın Gazâlî Yorumu

Evet.

Geçen haftadan kaldığımız yerden pasajdan devam ediyoruz veya paragraftan ne diyorsanız. İngiliz Edinburgh Üniversitesi'nde Arapça ve İslâmî Araştırmalar Bölümü profesörlerinden Montgomery Watt Gazâlî'nin Yunan bilimlerinden felsefesinden gerçekte çok etkilendiğini belirtir.

Montgomery Watt müslüman Aydın[143] adlı kitabında şöyle der: Gazâlî hiç tereddüt etmeden Kur'ânî olanı kabul edip felsefi olanı reddeder. Gazâlî filozofların, Fârâbî'nin de söylemiş olduğu gibi Kur'ân'ı Kur'ânî kavramların felsefenin daha soyut dilini anlamayan sıradan kişiler için ileri sürülen sembolik kavramlar olduğunu söylemelerine bile razı olmazdı. (Watt, 2017) Sonuçta İbn-i Rüşd tartışmalarını entelektüel düzeyde kazanır ama siyasal planda kaybeder. Çünkü İslâm dünyasının halifeleri, sultanları, kralları, padişahları, şeyhleri, emirleri Gazâlî'yi destekler. Dolayısıyla Türk ve müslüman ülkelerde din-devlet-toplum ilişkilerinin şekillenmesinde Selçuklu devletinin bıraktığı tarihsel zemin, deneyim ve gelenek Osmanlı Devleti ve kültürü üzerinden günümüze kadar ulaşır. Evet, buradan inşâallâh devam edeceğiz.

Tabi burada söz konusu olan Montgomery Watt'ın tespiti, Gazâlî, Fârâbî, İbn-i Rüşd ayrımı. En önemlisi de entelektüel olarak İbn-i Rüşd, siyasal olarak da Gazâlî kazandı tezini birbirinden ayırmayı düşündüm.

Çünkü bu Montgomery'nin de kendince düşüncesi bir tez. O yüzden önce burada bir temel bir iddia var. Bu temel iddiayı yorumlamak lazım. Bu ne? İşte Montgomery Watt'ın Gazâlî yorumuyla alakalı pasajdaki Gazâlî hiç tereddüt etmeden Kur'ânî olanı kabul edip felsefi olanı reddeder.

«Kur'ânî Olanı Kabul Eder» Demek Ne Anlatır?

Yani bu Gazâlî'nin düşüncesini açıklayan bu cümle böyle alınırsa hani bunu böyle bir klişe hâlinde aldın. Bunu yayınladın, söyledin. Bu normalde Gazâlî'yi çok basite indirgedi ve normalde basitleştirici bir söz.

Yani onlar açısından baktığımızda yoksa Gazâlî Kur'ânî olanı alır kabul eder dediğinde bir müslümanın zaten bundan başka bir şey yapması mümkün değil.

Çünkü bir kimse iman ettiyse Allâh'ın kitabı olan, Kur'ânî olan bir şeyi alıp kabul etmesi gerekir. Onu reddedemez. Reddederse küfre düşmüş olur. O yüzden Gazâlî'nin Kur'ânî olan bir şeyi kabul etmesi kadar doğal bir şey olmaz.

Bugün normal şartlarda böyle tırnak içerisinde söyleyeyim. İslâm dünyasında nereye giderseniz gidin Kur'ânî olan bir şeyin kabul edilmesi gerekir. Zaten yaşayabilir, yaşayamaz, anlar, anlamaz ama onu kabul eder. İmanın gerektirdiği olan bir şeydir bu. Ama normalde tabi Gazâlî felsefeyi reddetmezden önce felsefeyi çok ciddi araştıran bir kimse.

Gazâlî Reddetmeden Önce Ne Yaptı? Makâsıdü'l-Felâsife

Yani bunu normalde Gazâlî'nin felsefe araştırması o günkü çağda, o günkü noktada, o günkü dairede muhteşem bir şey.

Ve Gazâlî'nin felsefeyle olan bu tip araştırması, bu tip bunun üzerinde fazlaca bilgi sahibi olmasını biz yine onun eserlerinden biliyoruz. Çünkü Makâsıdü'l-Felâsife adlı eserinde[144] filozofların görüşlerini sistematik biçimde ortaya koyar Gazâlî. Yani normalde felsefeyi bu kadar ince eleyip sık dokumamış olsa felsefenin sistematiğini kendi eserinde ortaya koymaz. Normalde bu eser yayınlandıktan sonra uzun bir süre normalde Gazâlî'nin değil filozofların görüşlerini aktaran bir çalışma olarak değerlendirilmiş.

Yani onu Gazâlî'nin bir eseri olarak görmemiş o günkü entelektüel dünya yani filozofların görüşlerini aktaran Gazâlî'nin dışında yazılmış bir kitap olarak bunu algılamış Gazâlî.

Kitapların Yazılış Sırası: Önce Makâsıd, Sonra Tehâfüt

Aristo veya diğer Yunan felsefesine bu kadar hakim, bununla alakalı derinlemesine bilgi sahibi bir kimse, ardından Tehâfütü'l-Felâsife'yi[145] yazar. Bakın bu hani kitapların yazılış silsilesi de çok önemli.

Bunların tarihlerine baktığınızda bir silsile hâlinde önce Makâsıdü'l-Felâsife'de normalde bütün felsefeyle alakalı ne varsa sistematiğini ortaya koyuyor.

Buradan o hani bilhassa Aristo'nun, İbn-i Rüşd'ün, İbn Sînâ'nın ben bu noktada ve İslâm dünyasındaki o günün entelektüel kesimi olarak görünen bütün çağdaşlarının veya kendi çağından öncekilerin felsefesini ve felsefe dünyasını çok iyi araştırıp onun sistematiğini ortaya koyan muhteşem bir

kimse. Ardından ne geliyor? Ardından Tehâfütü'l-Felâsife geliyor. Yani Tehâfütü'l-Felâsife'de zaten tabiri caizse Aristo felsefesini ve oradaki Grek, Yunan, Avrupa felsefesini tabiri caizse üzerine silindir gibi geçiyor.

Silindir gibi geçiyor. Buna baktığımızda o zaman bir Gazâlî kendince bir ilim yolu var. İlim yolu. Bu çok önemli. Bakın, İslâm dünyasında da bu çok önemli.

Bir Düstur: Öğren, Çözümle, Sonra Eleştir

Bu sûfilikte de çok önemli. Bu ticarette de çok önemli. Bu ne iş yaparsanız yapın bu silsile çok önemli. Hani Gazâlî'den diyeceğiniz buralara mı geliyorsunuz? Evet. Bunu böyle kendinize bir düstur olarak bunu görün. Bir mesele var, bir hadise var, bir iş var önünüzde.

Önce onu iyi öğrenin. Onu iyi öğrenmek çok önemli.

Öğrendikten sonra onu çözümleyin. Bir şeyi öğrendin. Öğrenmezsen çözümleyemezsin onu. Burası çok önemli. Önce öğreneceksin. Öğrendikten sonra onu çözümleyeceksin.

Çözümledikten sonra ilmi olarak şüpheyle bakıp ona eleştirel yaklaşacaksın. Ama sen öğrenmezsen, çözümleyemezsen ona eleştirel yaklaşamazsın o meseleye. Bu kitap olabilir, bu olay olabilir, bu normalde herhangi bir bilgi olabilir, bu herhangi bir ticaret olabilir.

Bu sosyal hayatla alakalı ilgili bir şey olabilir. Kültür hayatla alakalı bir şey olabilir. Burada bu fakirin tespiti Gazâlî önce felsefeyi öğreniyor. Sonra felsefeyi çözümlüyor. Çözümledikten sonra Tehâfütü'l-Felâsife'yi yazıyor. Yani eleştiriyor. Eleştirirken de sonuca ulaşıyor. Sonuç ne? Bazı meseleleri reddetme noktasına geliyor. Ama reddederken elinde temel bilgiler var.

Reddederken ilmi bir şekilde reddediyor. İlmi bir şekilde. O zaman hepimize ölçü. Bu benim kendime ölçü olarak ben bunu aldım. Kendim aldığım ölçüne birinci derecede öğrenmen lazım. Ondan sonra öğrendikten sonra öğrendiğin meseleyi çözümlemen lazım. Çözümledikten sonra ilmi bir eleştiri koyma noktasına geleceksin. Sonra reddiyeni yazacaksın ona.

Son İki Yüz Yılın Eksikliği: Öğrenmeden Reddetmek

Ama tırnak içerisinde söylüyorum son 300 yıldır veya son 200 yıldır İslâm dünyasındaki ve hepimizdeki eksikliklerden birisi şu: Biz bir topluluğu öğrenmiyoruz;

O topluluğu çözümlemiyoruz. Ondan sonra direkt reddediyoruz biz. Bugünkü Türkiye'de bütün sufilerin reddedildiği gibi veya zikir ehlinin

reddedildiği gibi veya bütün cemaatlerin, tarikatların bir çuvala doldurulup hepsinin reddedildiği gibi veyahut da belirli kesimleri bizim reddettiğimiz gibi.

Allâh bizi affetsin. O yüzden normalde Gazâlî öğrenmeden, çözümlemeden reddeden bir kimse değil.

Öğreniyor, çözümlüyor. Çözümledikten sonra nereleri reddedeceğini tespit ediyor. Nereleri reddedeceğini. Böyle olunca da Gazâlî felsefeyi bilmeden doğrudan reddeden cahil bir kimse konumuna koyarız.

Veyahut da bir kısım tırnak içerisinde kendisini din alimi olarak gören kimselerin felsefenin tamamını reddetmesi gibi olur ki bu cahilane bir şey olur. Yani reddedeceğimiz noktaları bizim tespit etmemiz lazım.

Veya bir kimseyi veya bir kurumu, kuruluşu veya bir topluluğu veya bir dini veya milli bir akımı önce bizim öğrenmemiz lazım. Onu çözümlememiz lazım. Ondan sonra reddedilecek kısımlarını bulmamız lazım. Sonra bizim onu reddetmemiz lazım. O yüzden yani Gazâlî burada felsefenin bazı yerlerini reddederken, onları eleştirirken filozofların kullanmış olduğu mantık ve kavramları çok iyi bildiğinden dolayı o noktada duruyor. Yani o incelemiş olduğu filozofun mantığını çözümlemiş. Yani Aristo'yu önce öğrenmiş. Sonra çözümlemiş. Sonra Aristo'nun nerelerine itiraz edilecekse onu koymuş. Veya İbn-i Rüşd direkt Aristo'ya almış. İbn-i Rüşd'ün üzerinden Aristo'yu okuma yapmış. Onu öğrenmiş. Ondan sonra onu çözümlemiş. Çözümledikten sonra ona reddiye yazmış.

Şimdi böyle olunca Gazâlî'yi böyle tipik felsefenin tamamına karşı bir din alimi gibi göstermek büyük haksızlık olur. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Ve en kritik nokta da Gazâlî'nin felsefeyi tamamiyetle reddetmesi gibi. Çünkü pasajda öyle bir ibare var. Yani Gazâlî felsefeyi tamamıyla reddetmiyor. Ne yazık ki reddedilmesini istiyorlar.

Gazâlî Felsefenin Tamamını Reddetmez

Reddetmiyor ama reddedilmesi gerekenleri reddediyor. O yüzden normalde önceki sohbetlerden toparlayabilirseniz, hatırlayabilirseniz ben de toparlayıp hatırlamaya çalışıyorum. Baktığımızda mesela Tehâfütü'l-Felâsife'ye baktığımızda filozoflara yönelttiği eleştiriler felsefenin bütün alanına değildir.

Bütün alanına değil. Siz şimdi bütün alanına reddetmemiş. Reddedilecek üç dört tane nokta var. Onları reddetmiş. Siz normalde kalkıp da

Gazâlî'yi, bütün felsefeyi reddetti derseniz bu çok özür dilerim profesör de olsanız cahillik yapmış olursunuz.

Profesör de olsanız siz Gazâlî'nin en önemli Makâsıdü'l-Felâsife'siyle Tehâfütü'l-Felâsife'yi incelemediğinizi gösterir. Ya da üstün körü okuyup geçmişiniz. Okumuşsunuz, anlamamışsınız, çözümleyememişsiniz onu. Gazâlî'nin orada neleri ne reddettiğini çözümleyememişsiniz. Allâh muhafaza eylesin.

Matematik ve Mantık: Reddetmedi, Medreseye Koydu

O yüzden Gazâlî bu noktada felsefecilerin matematik ve aynı zamanda da mantık konusundaki tavırlarından farklı düşünür.

İllaki onlar gibi düşünecek diye bir kaide yok. O yüzden Gazâlî'nin mesela matematikteki bir hatanın dini içerisine koyarsanız o hata dinin içerisinde de yanlış anlaşılacaktır.

Veya mantıktaki bir hatayı, Aristo'nun mantığındaki hatayı alır dinin içerisine koyarsanız ki İbn-i Rüşd gibi İbn Sînâ gibi o zaman bu meselenin siz doğru noktasını bulamazsınız. Evet. Kur'ânî bir tavır lazım. Kur'ân bellidir. Sünnet-i seniyye bellidir. Siz müslümansınız. Müslümansınız, müminsiniz ve siz felsefecilerin tutarsızlıklarını kabul ederseniz o zaman din dışı kalırsınız. Gazâlî bu noktada mantık anlayışını veya matematik anlayışını, mantık çünkü veyahut da evrenle alakalı anlayışını felsefecilerden farklı düşünür. Farklı düşünerekten o düşüncesini ortaya koyar. Ama Gazâlî sonra o ortaya koyduğu matematik ve mantık anlayışını medreselere de koyar.

Bu medreselere koymamazlık etmez. Öyle olunca normalde Gazâlî matematiği, felsefecilerin matematiği değil veya mantığı yine felsefecilerin mantığı değil. İslâm Kur'ân-sünnet dairesinde bir mantık, Kur'ân sünnet dairesinde bir matematik sistematiği geliştirir. Bunu medreselere koyar Gazâlî.

«Gazâlî Akıl Düşmanıdır» İddiası

Ve normalde Gazâlî'nin akıl düşmanı gibi gösterilmesi veyahut da sufilerin akıl düşmanı gibi gösterilmesi bu haddi aşan biraz garezi olanların düşüncesidir.

Yani biz aklı vahyin üstünde tutmayız.

Biz aklı, vahyi ve sünnet-i seniyyeyi anlamada kullanırız. Biz dini anlamada ve dini yaşamada kullanırız aklı. Biz aklımızı ilahlaştırıp vahyin üstünde görmeyiz. Buradaki Gazâlî'nin duruşu vahyi üstün tutması. Aklı

vahyin hizmetçisi olarak görmesi ve aklı vahye hizmetçi etmesi. Aklını Kur'ân ve sünnete hizmetçi etmesi.

Matematiği Kur'ân ve sünnete hizmetçi etmesi, mantığı Kur'ân ve sünnete hizmetçi etmesi. Gazâlî bu yüzden eleştiriliyorsa bu eleştiri boş bir eleştiri, cahilane bir eleştiri. Ve o yüzden Gazâlî akıl düşmanı değildir. Tırnak içerisinde söylüyorum.

Kendini bilen hiçbir İslâm alimi, akıl düşmanı olamaz. Yine kendini bilen tırnak içerisinde doğru bir sufilik akıl düşmanı olamaz. Bizim düşman olduğumuz akıl vahyi eleştirmeye kalkan, vahye şüpheyle bakan, aklını vahiyden üstün tutan ahmaklarla alakalıdır. Bakın aklını vahiyden üstün tutan ahmaklarla alakalıdır. Biz onların ahmaklığını reddederiz. Aklını neden reddedelim? Yani o yüzden aklı kabul eder. Aklını kabul eder Gazâlî.

Aklın Yetkisiz Olduğu Alan: Mana

Ama aklın bugünkü hani insanların şimdi metafizik olarak gördükleri hani bizim hâl veya mana olarak nitelendirdiğimiz alanda aklın yetkisini kabul etmez Gazâlî. Orada aklın yetkisi yoktur. Orada kalbî akıl çalışır. Çünkü orada normal aklın yetisi yoktur. Siz bugün gitseniz deseniz ki biz zikrullâh hâlinde ayrı bir perdede Hazreti Peygamber'i görürüz Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'le konuşuruz deseniz diğer bir kimse bunu bilmeyen bir kimse için metafiziktir. Bunu reddeder. Bunu bazı şeyhler de reddeder. Neden? Böyle bir hâlleri yok. Çünkü veya desek ki normalde akıl rüya tevilinde çamura saplanmış eşek gibi olur.

Sebep rüya tevili mana ile alakalıdır. Bu kimle mümkündür? Bu ancak bir şeyhin manevi olarak eğitiminden, öğretiminden geçmiş bir kimse bunu tevil edebilir. Yani düşünebiliyor musunuz? Bunu küçümsemek için veya kendimi yüceltmek için söylemiyorum.

Realite var. Koskoca Abdullah Gürbüz Efendi'nin dergâhında rüya ve hâl yorumu bir tek bu fakirde vardı. Başka hiç kimsede yoktu. Çünkü manevidir. Yani metafizikle alakalıdır. Yani kalbi akılla alakalıdır. Normal akılla alakalı değildir. Veya zikrullâhta görülen hâller normal akılla alakalı değildir. Kalbi akılla alakalıdır. Kalbin çalışmasıyla alakalıdır. Şimdi şeyhim diyen icazetli olan şeyhlerin %99,9'unun haberi yok bunlardan. Bakın çok büyük bir rakam söylüyorum.

99.9'un haberi yok bunlardan. Gazâlî orada aklı durdurur.

Gazâlî Akla «Haddini Bil» Der

Der ki, Ey akıl, sen bu mana aleminden bir bilgi alamazsın. Mana âlemi özel bir alandır.

Kur'ân'ın İki Manası: Zahir ve Batın

Sen burada kendi kendine yetkiliymiş gibi, etkiliymiş gibi laf konuşma. Haddini bil. Der. Çünkü burası mana ile alakalıdır. Burası neyle alakalıdır? Kalple alakalıdır. Burası neyle alakalıdır? Tabiri caizse rüya dediğimiz hadiselerle alakalıdır. Burası neyle alakalıdır? Kur'ân'ın bir lafzi tefsiri vardır. Bir de kalbi tefsiri vardır. İki manası vardır. Kur'ân ve sünnet-i seniyyenin. Hadislerin ve ayetlerin iki manası vardır. Bir zahir manası vardır. Bir de batın manası vardır. O zaman akıl batın manasında hüküm süremez. Gazâlî'nin burada demek istediği, durduğu nokta burasıdır. Tabi manadan haberi olmayan tırnak içerisinde prof, dr, ne bileyim işte şeyh, mürşit adına ne derseniz deyin, bunları duyunca bunları reddetme noktasına geliyor. Reddediyor. Böyle bir şey olmaz diyor. Böyle bir şey olamaz.

Sokrat İlhamı Kabul Eder, «Allame» Kabul Etmez

Felsefeye baktığınızda felsefeciler manayı kabul ediyorlar. Felsefecilerin mana kabul edişlerini Gazâlî reddediyor. Bugün siz Sokrat'a bakarsanız, Sokrat kalbi sezgiyi kabul eder ve der ki bu ilim yoludur der.

Bir kimsenin kalbine sezgi der onlar ilhamdır onun adı. Sokrat kabul eder ilhamı. Bakın Sokrat ilhamı kabul eder.

Ama tırnak içerisinde söylüyorum. Koca koca profesörler ilhamı kabul etmezler. Veyahut da koskoca şeyhler icazeti var kapı gibi ilhamı kabul etmez. Yani manayı tanımadıklarından, bilmediklerinden kabul etmez. Bir arkadaşın birisi beş altı yıl oluyor. Dedi ki filanca bana şeyhlik vermek istiyor dedi. Bizden ayrılmış bir arkadaş verebilir dedim ben. Siz ne diyorsunuz dedi bana.

Bir Hatıra: «Sen Nasıl Şeyhlik Yapacaksın?»

Dedim ki kardeş sen dedim zikrullâh halkasında bir hâl görmüyorsun.

Hâlin yok. Sen halakada dedim Hazreti Peygamber, Hazreti Pîr efendiler, şeyh efendiler onları görmüyorsun. Onlarla bir konuşman yok. Onlarla bir fikir alışverişi, bir söz alışverişi yok. Dedim rüya tevil yok. Sen nasıl şeyhlik yapacaksın dedim. Kaldı sana şeyhlik verecek olan dahi dedim şeyh değil. Ben kim olduğunu o zaman bilmiyorum. Telefon açtı bana. Kaldı. Ha verebilir sana dedim. Vermiş de sonra Cafer dedi. Vermiş ona dedi. Şeyhlik dedi. Ben hayret ettim dedim vermiş demek ki.

Halbuki manadan haberi yok. Manadan haberi olmayan nasıl şeyhlik yapacak? Gazâlî'nin burada durduğu nokta bu. Diyor ki felsefecilere, sizin manadan haberiniz yok.

Siz rüyadan haberiniz yok. Mana rüyayla alakalı. Haberin yok. Bunun tevili yok. Sen görmüyorsun zaten. Sen görmüyorsun. Göreni nasıl idare edeceksin? Sen görmüyorsun. Görene nasıl idare edeceksin? Gazâlî'nin durduğu nokta burası. Allâhu alem. O yüzden normalde hani Gazâlî burada aklın manadaki hükmünü reddeder. Yani bugünkü dille aklın metafizikteki hükmünü reddeder. Der ki, evet, akıl metafiziği anlamak içindir. Metafiziğe hükmetmek için değildir. Mesela rüya görürsünüz. Öyle değil mi? Gece uyudunuz. Uyuduğunuzda rüya gördünüz. Rüyayı gören kalple alakalıdır. Ve o rüya bakın nereye hafızayı alır. Normal beyindeki hafızaya alır. Ve akıl bakın akıl onu yorumlamakta güçlük çeker. Sebep bildiği bir alan değil. Öğrendiği bir alan değil. Onu yorumlayamaz. O kimse kendi kendisine yorumlamaya çalışır. Şu manaya mı geldi, bu manaya mı geldi?

Bütün dervişlerde yaşanır bu. Şimdi tabi ne var bir de? Ne diyorsunuz ona? Yapay zeka mı? Yapay zeka da var.

Yapay Zeka Şeyh Olur mu?

Şimdi yazıyor yapay zekaya bazı kardeşler. Yapay zekadan cevabı alıyor.

Sonra bana yazıyor. Rüyamda şöyle gördüm diyor. Ben de şu şöyledir, bu böyledir yazıyor. Birisi dayanamadı atladı. Dedi ki, «Yapay zekadan bir çıt yukarıdasınız efendim.»

Dedi. Ben de yazdım. Senin şeyhin yapay zeka mı dedim? Ne yapma? Onu yazdın.

Yarın öbür gün yapay zekayı da şeyh yapacaklar zaten. Adam diyecek ki şeyhe ihtiyaç yok. Neden? Yapay zeka var. Rüyamı yazıyorum, tevilini alıyorum.

Zikrullâh halakasında gördüğünü nasıl yapay zekadan alacaksın tevilini? Yapay zeka seni tanımıyor ki.

Ben seni tanıyorum. Etki altında mı rüya gördün? Bir şeyi çok istedin mi rüya gördün? Ben seni tanıyorum. Ben neyi isteyip neyi istemediğini de biliyorum. Senin problemini de biliyoruz. Hangimizin problemini biliyor diye düşünme. Merak etme. Senin gördüğün rüyanın geldisini çıktısını biliyoruz, hamdolsun. Şimdi o yüzden yani Fârâbî ile Gazâlî'nin arasında büyük bir çatışma var.

Fârâbî ile Gazâlî Arasındaki Çatışma

Fârâbî'de felsefe, hakikatin akli olarak araştırılması, akli olarak hakikatin üzerine gidilmesidir.

Fârâbî'de felsefe ve Fârâbî dinle felsefe arasında çok kuvvetli bir ilişki kurar. Yani normalde çünkü bu mesela Fârâbî'nin İbn-i Rüşd'ün kitapları o yıllarda hiç böyle incelenmeden, araştırılmadan, eleştirel bir noktada bakılmadan İslâm dünyasına yayılmıştır.

En büyük handikaplardan birisi budur.

Felsefi bir hakikat, akli ve aynı zamanda da somut olmayan, soyut bir şey olabilir. Akli de olabilir. Din ise din bütün hakikatleri kendisinde cem edip toplayıp onları hikayelerle, örneklerle insanların anlayabileceği bir dil ile insanlara aktarır. Mesela siz Kur'ân-ı Kerîm'e baktığınızda Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş peygamberlerin hikayeleri vardır. Yani bazıları normalde Kur'ân-ı Kerîm'i incitmek diyorum, hakaret etmek. Bir çıt üstü reddetmek. Onun bir çıt üstü noktasındalar ise Kur'ân-ı Kerîm için şöyle tavır. Bunu duyarsınız da Kur'ân-ı Kerîm geçmiş peygamberlerden menkıbeler anlatan bir menkıbe kitabıdır. Duyarsınız bunları. Öyle değil mi? Hani Kur'ân bir menkıbe kitabıdır. Geçmiş peygamberlerin durumlarını anlatır size. Yani oradan ne anlıyorsunuz ki? Oysa din menkıbelerle bütün insanların anlayabileceği bir dille meseleleri anlatır. Sufiler için bu çok önemlidir.

Kur'ân «Menkıbe Kitabı» mıdır?

İşin içinden çıkılamayacak olan normal aklın algılayamayacağı şeyleri, meseleleri olan bir olayla, bir menkıbeyle anlatır ki bu Kur'ân'ın tavrıdır. Kur'ânîdir bu. Mesela bir kimse şeyhinin üzerinden geçen bir menkıbeyi anlatır.

Şeyhiyle olan ilişkideki bir menkıbeyi anlatır. Veya şeyhinin şeyhi, onun şeyhi, onun şeyhi yaşanmış olan bir menkıbeyle olayı anlatır. Kur'ân da aynı şekilde söyler. Hani der ya sen Mûsâ'dan da bahset, peygamberlerden de bahset. Ayet-i kerime vardır. Neden bahset? Onların başından geçen hadiseler veyahut da bugün böyle küçümsemek isteyenlerin kullandığı dil hikayeler deyin. Onlar normalde temsil örnek olarak insanlara anlatır. Din anlaşılırdır. Çünkü felsefe her şeyiyle anlaşılır değildir.

Ama din anlaşılır. Herkes kendi bilgisi, kendi kabınca dini anlar ama felsefeyi anlamaz. O yüzden din kendisinden önce ve kendisinden sonra gelecek olan bütün hakikatleri kendi nefsinde toplamıştır. Kur'ân ve sünnet.

Dinin Kuşattığı Zaman, Felsefenin Kuşatamadığı Zaman

Kur'ân ve sünnet kendisinden önce ve kendisinden sonra kıyamete kadar olmuş ve olacak bütün hakikatleri din noktasında kendi nefsinde toplamıştır.

Sufi Neden Menkıbeyle Anlatır?

Yani siz oturursanız sizden 500 yıl sonra dinin din noktasında bir hakikatin perdesini görebilirsiniz. Sizden 2000 yıl önce de hakikatin bir perdesini görebilirsiniz, duyabilirsiniz. Ona vakıf olabilirsiniz. Ama siz 5.000 yıl önceki yazılı bir felsefe yok ise onun hakikatine okuyaraktan, inceleyerekten vukufiyet sağlayamazsınız. Veya sizden bin yıl sonra gelecekte olacak olan bir hakikata da vukufiyet sağlayamazsınız. Sebep sizin öyle bir mana aleminiz yok. Felsefeciler onu bulamazlar. Yani siz Aristo'ya gittiğinizde Aristo'da 5.000 yıl sonra gelecek olan hakikati bulamazsınız.

Aklın Kuşatamadığı Zaman ve Mana Alemi

İbn-i Rüşd'e gitseniz, siz Fârâbî'ye gitseniz Fârâbî kendisinden 500 yıl sonra bir hakikatin perdesini size aktaramaz. Ama mana noktasında etkili ve yetkili olan bir kimse sizde 500 sene sonra gelecek olan bir hakikati size anlatabilir. O hakikat perdesini koyabilir. Çünkü onun ilmi kalbîdir. Ve pasajdaki Kur'ânî kavramların felsefenin daha soyut dilini anlamayan sıradan insanlar için sembolik kavramlar olduğu iddiası esasen Fârâbî ve İbn Sînâ çizgisindeki felsefe-din yorumuna[146] aittir. Yani normalde Gazâlî burada çok önemli tarihe ışık tutacak bir sınır koyar. Bu sınır nedir? Ona göre filozof yani bir filozof bu dini ifade aslında halkın anlayacağı sembolik bir anlatımdır. Gerçek hakikat filozofun metafizik açıklamasıdır diyemez.

Gazâlî bunu der ki yani bir filozof bir bu dini ifade aslında halkın anlayacağı sembolik bir anlatımdır. Gerçek hakikat filozofun metafizik açıklamasıdır diyemez.

Gazâlî'nin Çizdiği Sınır: Filozof Ne Diyemez?

Çünkü böyle yapıldığında vahyin doğası, vahyin kaynağı, sınırları ve doğruluk ölçütleri ve otoritesi filozofun aklına bağlanmış olur. Burası çok önemli. Gazâlî'ye göre bir filozof. Bu dini ifade aslında halkın anlayacağı sembolik bir anlatımdır. Gerçek hakikat filozofun metafizik açıklamasıdır diyemez. Gazâlî bu sınırı çizer. Eğer bu sınır çizilmezse, vahyin doğası, vahyin kaynağı, vahyin sınırları ve doğruluk ölçütleri ve vahyin otoritesi filozofun aklına bağlı kalır.

Oysa vahiy yaratılanların aklına bağlı değildir. Vahiy yaradılanların aklının üstündedir. Bütün akıllar birleşse vahiyle yarışamaz. O yüzden Gazâlî filozofa bir çizgi çizer. Der ki, hakikat sen değilsin.

Sen ancak hakikati anlayabilirsin. Eğer senin aklını biz ilahlaştırırsak o zaman vahyin doğası, kaynağı, vahyin doğruluk ölçütleri ve otoritesi tartışılır hâle gelir. Oysa vahyin yani Kur'ân'ın otoritesi tartışılamaz. Kur'ân'ın doğası tartışılamaz. Kur'ân'ın kaynağı tartışılamaz. Neden? Ancak anlamaya çalışırsın veya Kur'ân'ın doğruluk ölçütü tartışılamaz. Bugün bunları tartışmaya çalışıyor Fârâbîciler, İbn-i Rüşdcüler. Bakın bunlar tartışmaya açılırsa orta yerde din diye bir şey kalmaz.

Bugün Vahyin Otoritesi Tartışmaya Açılıyor

Bugün ne yazık ki kendilerini modern dinci, modern müslüman, modern İslâmmış gibi gösteren ham yobazlar, bilgisizler, cahiller vahyi sınırlandırmaya çalışıyorlar ve vahyin otoritesi üzerinde tartışıyorlar.

Vahyin otoritesi ve vahyin kaynağı ile alakalı tartışıyorlar.

Anlamadığını Reddetmek Nereye Varır?

Bakın, eğer ki biz vahyin kaynağını tartışmaya açarsak, vahyin otoritesini tartışmaya açarsak ve bunu normalde kendince doğru bir yolda gittiğini düşünürse bu felsefeciler, bu Aristocular, bu İbn Rüşdcüler, bu Fârâbîcilere yol verilirse o zaman biz vahyi anladım, anlamadığımız yerde reddedeceğiz. Aklımız almadı çünkü böyle bir ayet olamaz diyeceğiz. Hani Elif-lâm-mîm örnek veriyorum ya söyle bana söyleyemezsin. Neden? Onu tefsir edemezsin. Tefsir edemeyince ne yapacaksın? Reddedeceksin. Öyle mi? Kısa akıllı reddedeceksin. Öyle mi? Aklını ilahlaştıran ham, geri zekalı. Evet. Yani bir peygamberin başından geçen bir vakayı dahi anlamaktan uzak. Hani çok tartışılır ya hani deniz yarıldı mı yarılmadı mı? Yok öyle mi yarıldı yok böyle mi yarıldı? Aklını almadı ya. Cenâb-ı Hak denizi yaracak ya. O güç kuvveti yok ya Allâh'ın.

Haşa yardı ya denizi. Yardı ne yapacaksın? Ve normalde Kur'ân-ı Kerîm'de metafizik, bugünkü anlamda metafizik olan birçok ayet var. Hatta diyebiliriz ki hükümle alakalı ayetlerin dışındaki bütün ayetler metafiziktir. Hepsi de anlamayınca reddedeceksiniz.

Metafizik Ayetleri Akılla Nasıl Açıklayacaksınız?

Ne yapacaksınız? Yâkûb'un ağlamasını nereye koyacaksınız? Yûsuf'un kuyuya düşmesini nereye koyacaksınız? Yûsuf'u kuyudan çıkarıp Mısır'a padişah etmeyi nereye koyacaksınız? Ve Yûsuf'un gömleğini, kendi gömleğini

babasına gönderdiğinde, o gömleği gözlerine sürdüğünde gözlerinin görür hâle geldiğini[147] nereye koyacaksınız? Aklınız almadı. Aklınız almayınca buna bir bahane mi bulacaksınız? Ne uyduracaksınız? Yerine bir şey uyduracaksın. Senin aklına mı bakacağım ben? Sen benden fazla mı akıllısın? Veya İbrâhîm'in ateşten kurtulmasını[148] akılla nasıl açıklayacaksınız?

Ne yaptı? Hayali bir ateş mi yakıldı? İbrâhîm'i ateşten kurtardı. Cenâb-ı Hak ateş İbrâhîm'i yakmadı. Gelin akılla açıklayın bunu.

İnsan kendi oğlunu kurban etmeye götürür mü? Götürür. Bunu akılla açıkla. Hadi bakalım. Hepinizin evladı var. Ve evladınız size diyecek ki daha küçücük, baba, emrolunduğun işi yap. Beni Allâh'a teslim olanlardan göreceksin[149]. Hadi bunu akılla açıkla. Açıklayamazsın. İsmâil Aleyhisselâm diyor ki, Emrolunduğunu yap babacığım. Beni Allâh'a teslim olanlardan göreceksin. Ne yapacağız şimdi? Bunu akılla yorumlamak mümkün mü? Hadi alın çocuğunuzu. Çocuğunuz da kurban edilmeye gidiyor olsun. Biliyor olsun. Çocuğunuz ölüme gittiğini biliyor olsun çocuğunuz. Sizin metafizik namaz kıldıramıyoruz çocuklarımıza. Elinden tutmuş götürüyor. Hacer de arkada bir anne, düşünün. Tek başına Beytullâh'ın bulunduğu yerde kalmış. Daha o zaman Kâbe de yok. Yeni doğmuş çocuğuyla hayat mücadelesi vermiş ve oğlunu belli bir yaşa getirmiş.

Belli bir yaşa getirdikten sonra babası İbrâhîm çıka geliyor. Devamlı onları ziyarete geliyordu. Senin kendi ellerinle yetiştirdiğin oğlunu kurban etmeye götürüyor. Hadi bunu birisi akılla açıklasın. Evet. Gazâlî'nin burada durmuş olduğu nokta vahyin kaynağını, vahyin otoritesini, vahyin doğasını tartıştırmıyor. Gazâlî'yi o yüzden sevmiyorlar. Yoksa herkes kendi aklınca bir şey yapacak. Kim kimin aklının peşinden gidecek belli değil. Evet. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.) Burası Gazâlî için çok önemli. Benim için de çok önemli. Kendini bilen İslâm alimleri için de çok önemli. Burası Gazâlî felsefecilerin bu noktada vahyi kendi metafizik anlayışlarına göre yorumlamasına karşı yani Kur'ân ve sünneti geride bırakacak. Diyecek ki ben bunu böyle anladım. Allâh muhafaza eylesin.

O yüzden aslında burayı çok açmayı düşündüm. Hani burayı biraz daha hakkınızı helal edin. Hani derinleştireyim istedim felsefecilerden örnekler getirerekten ama işin merkezini kaçıracağız. O yüzden burası daha aslında derinlemesine incelenmesi gereken bir yer burası. Çünkü bugün de felsefe kaynaklı İslâm dünyasında bir kısım proflar bunu yapmaya çalışıyorlar. Gazâlî'nin bu noktada kavgası yani felsefecilerle olan kavgası akıl mı vahiy mi diye. Böyle bir zaten tartışmaya, böyle bir kavgaya girmenin bir anlamı yok. O yüzden akıl mı Kur'ân mı? Gazâlî bu noktada böyle bakılırsa, böyle

bir açıdan bakılırsa yanlış anlaşılır. Doğru anlaşılmaz. Hani işte bakacağız şimdi akıl mı Kur'ân mı yok böyle bir şey yok veya akıl mı vahiy mi böyle bir şey yok.

Mesele «Akıl mı, Vahiy mi» Değildir

Yani Gazâlî aklı reddeden bir kimse değil.

Gazâlî normalde aklıyla Kur'ân'ı reddeden bir kimse de değil. Böyle olunca yanlış ama Gazâlî çünkü aklı çok iyi kullanan enteresan insanlardan birisi.

Gazâlî Aklı Nasıl Kullanır?

Aklını çok iyi kullanıyor. Mantığı çok iyi kullanıyor. Matematiği çok iyi kullanıyor. Üst seviyede bir aklı ve mantığı ve matematiği kullanması var Gazâlî'nin. Aynı zamanda hani baktığımızda eserlerinde felsefi kavramları da kullanıyor. Onları reddetmiyor. Lazım olanı kullanıyor veyahut da doğru olanı kullanıyor. Mesela Gazâlî kelamı çok iyi kullanıyor.

Asıl Soru: Akıl Nerede Kesin Bilgi Verir?

Gazâlî'nin veyahut da Gazâlî çerçevesinde, Gazâlî çizgisinde düşünenlerin bence asıl kaygıları veya soruları şu olabilir.

Akıl dediğimiz olgu hangi alanda kesin bize bilgi verebilir? Hangi noktada sınıra ulaşır? Durması gereken nokta neresidir? Allâh affetsin.

Bu fakirin durduğu yer burasıdır. Benim aklım, mevcut aklım, Mustafa Özbağ'ın mevcut aklı hangi noktada kesin bilgi verebilir veya ben mevcut aklımla hangi kesin bilgiye ulaşabilirim? Bu bir. İkincisi, benim bu aklımın sınırı nedir? Gazâlî aslında bu soruyu soruyor ve bu soruya cevap arıyor kendince ve bu sorunun cevabını buluyor. Diyor ki bunun sınırı vahiydir.

Kesin bilgi ancak vahiyle mümkündür, aklıyla değil. Ve Gazâlî'nin bu noktada bilgi dayanağı, bilgi otoritesi, bilgi kaynağı böylece oluşuyor. Bakın oluşmasının yani bilgi kaynağı, bilgi doğası, bilginin otoritesi. Yani bu noktada öyle olunca onun bir doğası, kaynağı, ölçüsü, sınırı akılla alakalı bunların hepsinin de önemli bir yer tutuyor. O yüzden akıl önemli, Gazâlî için önemli.

Bizim standardımızdaki sufilikte de akıl önemli. Ama akıl mutlak otorite değil. Bu sınırı koyalım. Aklını mutlak otorite olarak koyarsak dini olarak ayağımız yere basmaz.

Vahiy ise hem zahirde hem batında ölçüdür. Otoritedir. Dayanağı ve kaynağı tartışılamaz. Bunun altını tekrar çizeyim. Vahyin doğası, kaynağı,

otoritesi ve doğruluğu tartışılamaz. O yüzden akıl vahyin önünde mutlak otorite değildir. Gazâlî'den anladığım bu. Gazâlî aklı mutlak otorite olarak görmemiş. Oysa Aristo, İbn-i Rüşd, Fârâbî gibi, İbn Sînâ gibi şahsiyetler aklı bize otorite gibi koyuyorlar. Bugün de tırnak içerisinde İslâm dünyasında ve Türkiye'de kendilerini entelektüel görenler kendi akıllarını mutlak otorite olarak görüyorlar. Bilhassa üniversite çevresinde, ilahiyat çevresinde bu hastalığa tutulan çok insan var. Kızıyorlar bana ben böyle söyleyince. Vahyin üstünde değil sizin akıllarınız. İsterseniz ordinaryüs profesör olun. Siz vahyin üstünde değilsiniz.

«Peygamberler Bile Vahyin Üstünde Değilse…»

Peygamberler dahi Âdem'den Muhammed Mustafa'ya kadar otoriteleri vahyin üstünde değil ise sizin de otoriteniz vahyin üstünde değildir. Sizin aklınız vahyin otoritesinin üstüne çıktığını iddia ederseniz o akıl necasettir. O akıl çöptür. O akıl akılsızdır. O akıl salaktır. Başka bir şey değildir. Çünkü o akıl küfür aklıdır. Başka bir şey değildir. Küfür ehl-i de salağın, manyağın, akılsızın tekidir. Başka bir şey değildir. O zaman o aklı benim kabul etmem benim dinim, imanım içerisinde mümkün değildir.

Akıl ancak vahyi anlama, vahyi yaşama, vahyi özümlemede geçerli bir şeydir. Vahyin üzerindeki otorite değildir akıl. Vahyin üzerinde değildir. Akıl Hazreti Muhammed Mustafa'nın koyduğu ölçünün üzerinde değildir. Eğer bir kimse Hazreti Muhammed Mustafa'nın koyduğu ölçünün üzerine bir ölçü koyuyorsa kendisini peygamber ilan etmiştir o gizliden. Evet. Hani var ya bazıları Kur'ân'ı kendi akıllarına göre yorumluyorlar.

Sana soruyorlar. Ne tasadduk edeceksiniz? İhtiyacınızdan fazlasını. Kırkta bir değil yani zekâtla alakalı. Ya hepsini. Aa nereden çıkardın bunu sen? Kur'ân'dan. Hazreti Peygamber'den iyi mi biliyorsun Kur'ân'ı? Uygulamasını O'ndan iyi mi biliyorsun? Senin aklın ondan üstün mü? Sen bir peygamber misin? Nesin sen? Dur kardeş, yavaş gel, ağır gel. Serin serin gel. Kolunu bacağını kırıverirler senin. Kafanı gözünü yarıverirler senin. Meydanı boş bulma. Meydan dolu. Allâh muhafaza eylesin. O yüzden burada normalde eğer biz aklı hem manada hem de maddede otorite son otorite olarak görürsek bizim imanımız mimanımız kalmaz. Hiçbir şeyimiz kalmaz.

İki Emanet: Kitap ve Sünnet — Kitap ve Ehlibeyt

Otorite vahiydir. Otorite.

Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri, size iki şey bırakıyorum[150]. Kim bunlara sımsıkı yapışırsa asla sapıtmaz. Birisi Allâh'ın kitabı

Kur'ân'dır. Birisi benim sünnet-i seniyyemdir. Bir hadiste ise birisi Allâh'ın kitabı Kur'ân'dır, diğeri de ehlibeytimdir. Ehlibeytim. Git kendine ehlibeytten bir üstat bul. Git kendine ehlibeytten bir alim bul. Git kendine ehlibeytten bir mürşit bul. Git ehlibeytten kendine bir veli bul.

Dizinin dibinde otur. Peygamber'e itaat et. Allâh'a itaat edin. Resûlü'ne itaat edin ki kurtuluşa eresiniz. Kim Allâh ve Resûlü'ne itaat ederse kurtuluşa erer. Resûlü'ne itaat et. Git bir tane ehlibeyt, bir mürşid-i kâmil bul. Onun dizinin dibine otur. Hadis de sabit. Ancak ehlibeyt olan mürşid-i kâmillerin hâl perdeleri açıktır.

Rüya perdeleri açıktır. Kalp perdeleri açıktır. Sen ehlibeyt bir mürşid-i kâmil bulmazsan kör gelir kör gidersin. Hadis-i şerif sabit iki şey bıraktım. Birisi Allâh'ın kitabı Kur'ân. İkincisi ehlibeytimdir. Git silsile-i meşayıhta ehlibeyte ulaşanı bul. Git durma. Senin kurtuluşun orada. Başka bir yerde değil. Manadan haberi olmayan. Aha bu direkten farkı yoktur. Bu direk ki burada zikrullâh oluyor, sema oluyor. Ondan daha hayırlı. Şu gördüğünüz direk manadan haberi olmayan şeyhlerden daha manada. Manalı. Neden? Burada hâl gören var. Burada zikrullâh alakasında Hazreti Muhammed Mustafa tecelli etmiş. Pîr efendiler tecelli etmiş. Bu ağaç görüyor. Sen görmüyorsun. Kendine de bak. O zaman sakın aklı vahyin üstünde tutma. Gazâlî'nin savaşı budur.

O gün için Fârâbî'si, İbn Sînâ'sı, İbn-i Rüşd'ü aklı vahyin üstünde tutuyorlardı. Bugün de o südü bozuklar, o kanı bozuklar, o cinsi bozuklar var. Onlar da aklı vahyin üstünde tutmaya çalışıyorlar. İbn-i Rüşd Gazâlî'ye cevap veriyor. Tehâfütü't-Tehâfüt'tür[151]. Gazâlî'ye cevap veriyor. İbn-i Rüşd felsefecilerin arasında meşhurdur bu. Dersin ki felâsifeye kimse cevap veremedi. İbn-i Rüşd verdi derler. Bana da söylüyorlar ya. Evet. İbn-i Rüşd'e itiraz etmiş. İbn-i Rüşd Gazâlî'ye itiraz etmiş ve Gazâlî'ye itiraz ettiğinde de işte Tehâfütü't-Tehâfüt'tür kitabını yazmış. Gazâlî bu filozofların bazı görüşlerini eleştirirken felsefi sistemlerini yerden yere vurur bazı noktalarda ve bazı neden niçin meselelerinde gereğinden fazla böyle bir şüpheyle ve kuşkuyla yaklaşır. İbn-i Rüşd'de ise o kuşku yoktur.

İbn-i Rüşd'ün Cevabı: Tehâfütü't-Tehâfüt

İbn-i Rüşd'e göre akıl ile vahyin çelişmesi mümkün değildir.

Çelişmez. Eğer Rüşd'e göre orta yerde bir çelişki varsa doğru yorumlama yöntemiyle o mesele çözülür.

Ben buna baktığımda hemen hep böyle aklı durduruyorum ya orada. Ateş İbrâhîm'i yakmadı. Bana doğru yorumu söyle Rüşd diyorum. İbn-i

Rüşd'e bunu soruyor. Ateşin bir kimseyi yakmamasını nedensellik, niçinsellik noktasında, akıl noktasında bana anlat. Ateş nasıl yakmaz? Hatta bir gün öyle tartışırken beni yakmadı dedim. Yaşanmışlık var. Nasıl yakmadı dedi ya? Yakmadı dedim. Ben metal işlerinde okudum dedim. Demiri nasıl ısıtacağımı bilirim. Kendim ısıttım dedim. Demiri ısıttım ısıttım ısıttım. Sapsarı oldu dedim. Kırmızıdan sarılıya geçti. Bildiğiniz tüpün üstünde ısıtıyor. Ateş burhanı olacak.

Rufâî Burhanları ve Bir Uyarı

Rufâîlerde vardır ateş burhanı, şiş burhanı.

Ateş Burhanı: «Beni de Yakmadı»

Rufâî icazeti alanlar dikkat edin kendinize. Bir gün birisi elinize şişi verir. Rufâî sana da bir şiş buradan. Rufâî icazet alanlar. Bir gün gelir birisi sana verir yanan laleyi. Hadi yala bunu der. Yala da göreyim seni. Anlatıyorum akıl perestlere. Beni yakmadı diyorum.

Nasıl yakmadı dedi. Dedim ben kızdırdım kızdırdım kızdırdım. Demiri verdim dedim başkasına verecek diye. Bir de bana ne dedi? Sen yala lan dedi bana.

Allâh rahmet eylesin Sivaslı Ali abi. Hiç itiraz yok bende.

Bir de gözümün önünde çok özür dilerim hepinizden. Böyle tükürüğünden avucunun içini tükürdü. Yaptı. Demiri bir vurdu coz yaptı. Biz onu biliyoruz. Metal işlerinde okuyoruz ya biz demiri kızdırırdık. Ondan sonra örsün üzerine bir damla su koyarız. Demirle beraber onu çekiçle beraber bir vururuz patlar su. Veyahut da kızgın demir suya batırırsınız. Coz yapmaz mı? Tükürdü yaptı. Bir vurdu coz yaptı. Allâh biliyor içimdekini. Gönlüm zerrece titremedi. Esma kopmuş. Ben de ortadayım. Hay hay Allâh.

Öyle esma çekiyoruz. Duvarlar sallanıyor. Bildiğiniz ev sallanıyor ortalık. Aldım dilime. Hay esması hay hay. Allâh vurdum. Coz yaptı dilim. Dilimdeki tüylerin kokusu genzime geldi. Tüyler yandı, dil yanmadı. Kolay imtihan değildir o. Başladım. Cız cız cız cız. Dilimde soğuttum demiri.

Bunu keramet anlatmak için anlatmıyorum. Aklın durduğu yer. Bana dedim bunu akılla açıklayabilir misiniz dedim. Bunu bana akılla açıklayın. Yanan soba var. Kıpkırmızı kucaklayıp Mustafa'nın yan tarafına götür. Emredersiniz efendim. Al götür. Yanan sobayı cayır cayır yanıyor. Al götür hadi. Var mı akılla alakalı bunda?

Kaplıcanın Ana Kaynağında Bir Tevhid

Kaplıcanın en ana kaynağına gitmişiz. Parmağını sokamıyorsun. Bütün Sivaslılar dışarıda. Baba burayı neden ayırttı ki? Akıl sorgulatıyor. Şeyhi de sorgulatıyor akıl. Hiçbirisi de soyunamıyor. Komple çıkardım. Altımda haşama var. Haşamayı geydim. Mustafa Efendi buyurun efendim.

Hazır mısın oğlum? Hazırım efendim. Maşallah. Gir oğlum. Destur. Bismillâh. Cumburlop attım kendim içine. Tabiri caizse öyle kaldım.

Kolumu oynatıyorum yanıyor kolum. Kaldım. Mustafa Özbağ zikret hiçbir tarafını oynatma. Böyle başladım tevhit çekmeye içimden. Şeyh Efendi'yi tanıyanlar bilirler. Böyle gel lan geldi. İçerisi böyle buhar böyle geldi. Selamünaleyküm dedi. Aleykümselam. Nasıl dedi içerisi?

Çok güzel efendim dedi. Maşallah dedi. Lup o da girdi içeri. Hüseyin Ağa bilir küçücük o havuzda. İçerideyiz iki kişi diğerleri dışarıda. Biz konuşuyoruz onlar bizim konuştuğumuzu duymuyor. Biz onları duyuyoruz. Dedi ki, «Depreşmiyorsun değil mi?» dedi.

Nevşehir dili bu. Yok efendim dedim ben depreşirsen yanan dedi. Diyemedim bir depreştim yandım diye. Depreşirsen yanan dedi. Allâh razı olsun efendim dedim. Tabi bu işin böyle şeyleri böyle böyle ne kadar bu bilgisayar kadar böyle mesafemiz uzak değiliz yani böyle dedim Mustafa Özbağ nerelerde ne yaşıyorsun dedim. O zaman ne düşünüyorsun? Dedi. Dedim benim nefsim dedim çok kabargın dedim. Benim ağzıma bir tükür de dedim şu nefsimden dedim bir nefes alayım dedim.

Aç bakayım ağzını dedi. Açtım. Şimdi akılla alakalı mı bu? Yaptı. Allâh razı olsun efendim. Şu nefsimin dedim bana olan oyunlarından kurtulamıyorum efendim dedim. Kim kurtulmuş oğlum dedi. Başka mahrem konular girdi işin içerisine. O mahrem konuları anlatmaya başladı. Ben içimden ilk önce diyorum ki hani bu mahrem meseleleri böyle orada duranlar duyacak diyorum kendi kendime. Sonra diyorum ki ulan koca mürşid-i kâmil diyorum yani o konuşurken bunları düşünmen hata yanlış diyorum.

Ah Mustafa Özbağ gene nefsini koydun diyorum ben. Saldık yakamızı birbirimize saldık. Konuştu dinledi. Anlattı dinledi. Hiç şey yok. Bunlar şimdi dedi anlamazlar dedi bizim burada ne yaptığımızı dedi.

Hadi çıkalım artık dedi. Emredersiniz efendim. Hadi sen çık önce dedi. Emredersiniz efendim. Çıktım kendimce diyorum ki hani acaba tenimde bir değişiklik olacak mı çıkınca?

Akıl ya o da çıktı. Tabi bizim vazife ben hemen onu böyle işte bir soğuk su kuruladık filan böyle geyindirdik. Ondan sonra ama ben ondan önce o geyinirken son gömleğinin düğmelerini ilikliyor ya.

Şeyhin Yanında Keyif Edilmez

O gömleğinin beş tane altı tanesinin düğmesini ilikleyinceye kadar sen komple geyineceksin.

Hamdolsun Cenâb-ı Hakk'a. Biz üstadımıza öyle hizmet ederdik. Bak o son gömleğini geydiririm onun. O gömleğini, düğmelerini ilikleyinceye kadar ben bitiririm. Döner. Hazır mısın Mustafa Efendi de? Hazırım efendim diyeceğim. Hazırım efendim. Hadi çıkalım. Şimdi Hüseyin Ağa masaj yapardı. Götürürdük biz onu burada. Ondan sonra Hüseyin Ağa masaj yapar eder çatar. Nereye? Onun yanında keyfetmeye gitmiyorsun. Şeyhin yanında keyif edilmez.

Şeyhin yanında boş konuşulmaz. Öyle muhabbet edilmez. Öyle o dedim efendim biraz uzanın derim ben. Uzanır sarar sarmalarız onu. Bana der hadi sen de yıkan çık. Sen de bir yıkan. Hatta Hüseyin Ağa'ya der ki Hüseyin Ağa abini de bir masaj yap. Ben sözü yerde kalmasın diye bir kolumu molumu o eller tamam Hüseyin aa yaptın yeter derim ben.

Neden çıkacağım? Çünkü o hemen hazır olun dedi diyecek Mustafa Efendi tamam mısın? Tamamım efendim diyeceğim.

Şimdi bana akıl olarak anlat. O ateş nasıl yakmaz insana? Akıl olarak anlat. Şimdi o ateş adamın dilini nasıl yakmaz? Akıl olarak anlat bunu bana. Akıl olarak bunu anlat. Akıl burada normalde anlamıyor. Evet. Normalde İbn-i Rüşd diyor ki eğer normalde Kur'ân-ı Kerîm'de anlaşılmayan bir metafizik bir şey var ise onu akıl ile yorumlarız biz. İyi ateşin yakmadığını akıl ile yorumlamaya çalışıyorlar. Şimdi nasıl yorumlayacaksın kardeşim? Yorumladığın anda ben sana demiri kızdıracağım, eline vereceğim. Yok o ateş nefsin ateşiydi de yok nefsin ateşinden kurtulma. Otur oturduğun yere. Senin aklın bataklıya saplanmış eşek gibi çırpınıp duruyor. Allâh muhafaza eylesin. İbn-i Rüşd entelektüel olarak kazandı. Siyasal olarak kaybetti. Özür dilerim ama bu söz hem çok iddialı hem çok çarpıcı, ama o kadar da tutarsız. Söylemeden geçemeyeceğim. Tutarsız ki tutarsız.

«İbn-i Rüşd Entelektüel Kazandı» Tezi Neden Tutarsız?

Sebep, Avrupa İbn-i Rüşd'ün Aristoteles etkisinde kalmış olan felsefesini kabul eder, göklere çıkarır.

Avrupa o Aristoteles'in komple her şeyini alıp sistemleştiren İbn-i Rüşd'ü zirve yaptırır. Avrupa'daki düşünce sisteminin üzerinde olağanüstü bir etkisi vardır İbn-i Rüşd'ün.

Bir Handikap: Okunmadan Yayılan Kitaplar

Ve Avrupa'daki böyle kendilerince düşünce emeği, düşünmeye emek sarf eden böyle felsefecilerin temeline baktığınızda İbn-i Rüşd onun temeline baktığınızda Aristo çıkacaktır. Aristoteles'i yorumlayan İbn-i Rüşd Avrupa arenasında alkışlanır. Hani böyle hızlı bir şekilde alkışlanır. Tabi İslâm dünyasında da kendisini alkışa satan bir kısım İbn-i Rüşdcüler vardır.

«Vahye Tabi Olmak Gericilik» Denilince

Onlar da İbn-i Rüşd'ü kendilerini ölçü alıp onlar da alkışlanır. Çok önemli bir şey söylediler. Çünkü vahye tabi olmak İslâm dünyasında gericilik, akıl dışılık, yobazlık, vahye tabi olmak.

Klasik İslâmcılar bunlar. Bunlardan hayır gelmez. Siz dirgen sakallısınız. Cübbeyle sarıklı bu işler olmaz. Siz akılsızsınız. Aklını kabul etmiyorsunuz filan fişman işte sufiler için bir lokma, bir hırka. Bunlar ne anlayacaklar? Şu sohbeti dahi algılayamazlar.

Nasıl Mustafa Özbağ'dan bu sohbet çıkar der eleştirirler. Evet. Neden? Biz çünkü sufi kaynaklıyız. Biz çünkü Kur'ân sünnet kaynaklıyız. Kur'ân sünnet kaynaklı tırnak içerisinde sufi iddiaları olan veya düşüncesi olan Mustafa Özbağ'dan böyle bir Gazâlî sohbeti çıkmaması lazım. Yani nereden araştırdı da İbn-i Rüşd'ü de buldu, Fârâbî'yi de buldu, karşılaştırdı, tartıştı. Yavrum otuz yıl önce yaptık biz onları.

Sen daha kısa donla dolaşıyordun. Biz otuz yıl önce Tehâfüt'ü okuyorduk. Cenâb-ı Hak bahşetmiş, lütfetmiş. Biz otuz yıl önce mindalalı okuyorduk. Cenâb-ı Hak lütfetmiş, ikram etmiş. Bu bizim kendi el yordamımızla yaptığımız bir şey değil. Biz otuz yıl önce İhyâ okuyorduk. Sen daha o zaman kısa donla dolaşıyordun. Evet. Böyle biraz da hani cevap vereyim yani öyle değil. İbn-i Rüşd Avrupa'da meşhur olurken böyle ve Avrupalılar onu ayakta alkışlarken İslâm dünyasındaki Gazâlî'nin etkisi hâlâ da kırılamamıştır ve kırılmayacaktır da. Evet. İbn-i Rüşd Avrupa'da felsefecilerin arasında meşhur oldu. Ama İbn-i Rüşd'ün, ben onu tutarsızlıkları olarak yorumlayacağım. Hakkınızı helal edin. İbn-i Rüşd'ün tutarsızlıkları, Aristoteles İslâm dünyasında bir yer kabul etmedi. Gazâlî'nin etkisini kıramadı. Hâlâ da kırılmış değil.

Gazâlî'nin Etkisi Neden Kırılamadı?

Yani İbn-i Rüşd'ün kitabını bilmez bile İslâm dünyasındaki insanlar. Ve Gazâlî gerçekten İslâm dünyasında belirli bir düşünce sistemini oturttu. Onu sistemleştirdi. Onu anlaşılır hâle getirdi ve İslâm dünyasındaki entelektüel kesim bunu kabul etti ve bunu özümsedi. İbn-i Rüşd bunu kıramadı bir türlü. Hâlâ daha İbn-i Rüşdcüler Türkiye'de de var. Tabiri caizse patinaj çekiyorlar kırmak için. Yapamıyorlar. Yani Tehâfütü'l-Felâsife'ye doğru bir cevap veremiyorlar. Tutmuyor. Olmuyor. Yani denklem kuracaksak eğer İbn-i Rüşd'le Gazâlî bu noktada o denklemin içerisinde Gazâlî ile İbn-i Rüşd kıyaslanamaz bile. O yüzden onu kıyaslamaya kalkarsak Gazâlî'ye hakaret etmiş oluruz ve Gazâlî'yi anlamadığımız görülür. Gazâlî'yi okumadığımız, Gazâlî'yi öğrenemediğimiz, Gazâlî'yi bu noktada anlamadığımız ortaya da çıkar. Bazılarının çıktığı gibi.

Tabi asıl önemli mesele Nizâmülmülk Gazâlî ve medrese çizgisi. Tabi daha önce de bunları çok konuştuk. Şimdi tekrar böyle hani geriye dönüp bunları konuşmak istemiyorum ama önümüze geliyor. Sonuçta Nizâmülmülk kendi zamanında Nizâmiye Medreseleri kurulmuş. Gazâlî de Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin baş müderrisi. Tabi Nizâmülmülk'ü bölgesel olarak düşündüğümüzde bir orada üç dört bin yıllık bir bugünkü dille, İran geçmiş dille Pers İmparatorluğu var. 4.500 yıllık bir Türk devlet geleneği var.

Üçüncü Mesele: Nizâmülmülk, Medrese ve Sünnî Bilgi

Bu Mustafa Özbağ'ın tezi Pers İmparatorluğu ile Orta Asya'dan itibaren hani İngilizlerin deyimiyle Orta Asya, Asya'dan gelen Türk kavminin geleneği, göreneği, töresi, örfü, devlet anlayışını sentezlemiş bir kimse.

Nizâmülmülk. Devletçi bir adam. Devletin geleceğini düşünen, milletin geleceğini düşünen bir adam.

O yüzden devlet, medrese ve Sünnî yol üçünü sentezlemiş. Nizâmülmülk.

Bu öyle bir sentez ki hem Selçuklu'ya hem Osmanlı'ya örnek olmuş bir sentez ve başarılı bir sentez. Başarısız değil bu sentez. Yani Nizâmülmülk'ün devlet, medrese, Sünnî yol olarak çizmiş olduğu bu yol, bu sentez tarihten almış olduğu ölçülerle doğruluğu ispat olmuş. Hem Selçuklu'da hem Osmanlı'da. Bunu tarihsel olarak incelediğimizde bu çok önemli bir mesele. Bakın tarihsel olarak incelediğimizde yani devlet, Nizâmiye Medreseleri ve Sünnî bilgi ve yaşantı. Bunu sentezleyerekten ve aynı zamanda bu senteze kadim Türk töre, gelenek, görenek ve İran devlet geleneği göreni

bunu bölgesel olarak sentezleyip bölgesel olarak bölgede geçerli. Çünkü bu, bunu Avrupa'da yapabilirsin, yapamazsın ayrı bir mesele. Bunu Afrika'da yapabilirsin, yapamazsın ayrı bir mesele.

Çünkü ırkların, kavimlerin kendi kültürleri, bakışları, açıları, ne bileyim sosyal hayatları, ilişkileri, dinle olan ilişkileri, bunların hepsi de etkili faktörler. Ama bu bölgede Nizâmülmülk sentezleyerekten ortaya koymuş ve başarılı olmuş. Ama bunu normalde Nizâmülmülk Gazâlî'yi kullandı. Gazâlî bu noktada kendi amaçları uğruna işte onu istismar etti diye bakarsak o zaman basitleştirmiş oluruz. Doğru olmaz. Bu devlet, medrese, Sünnî bilgiyi Bu üçlü denkleme Gazâlî şıp diye oturdu.

Gazâlî Bu Denkleme Neden Oturdu?

Gazâlî bu üçlü denklemin içerisinde en uygun tabiri caizse tahta oturacak bir kimse.

Türklerde Kurumsallaşma Sorunu ve Fâtih Kanunnamesi

Selçuklu devleti de Sünnî bir kurumlaşmaya ihtiyacı olan bir devlet. Tarihi perspektifte baktığımızda çünkü bir tarafta Fâtımîler, Bâtınîler, öbür tarafta Bizans kargaşa, karışıklık. O kargaşanın, o karışıklığın içerisinde Selçuklu'nun hem devlet otoritesi hem dini otorite noktasında kurumsallaşmaya ihtiyacı var. Neden kurumsallaşmaya ihtiyacı var? Türkler o zamana kadar kurumsal bir devletleşme noktasında biraz dağınıklar. Yani her padişah vefat ettiğinde veyahut da han vefat ettiğinde oğulların arasında kavgalar çıkıyor. Yıllarca birbirleriyle savaşıyorlar. Devlet zayıflıyor. Haydi bir oğul hepsini yeniyor. Ondan sonra o da kırk elli yıl neyse ne kadar hükümran sürüyor. Sonra o da ölüyor. Ölünce oğlanların arasında bir daha savaş çıkıyor. Fâtih Kanunnamesi o yüzden de önemlidir. Oradan oraya atlamış oldum.

Ama Selçuklu'da bir devletin kurumsallaşması lazım bütün organlarıyla. Bunda en önemli olgu dindir. Din noktasında İslâm'ın Sünnî olarak olgunlaşması gerekir halk nezdinde. Evet. Nizâmülmülk ve Gazâlî bunda çok büyük başarı göstermişler. Nizâmülmülk'ün belki de dini fikri olarak çok ağırlığı olmaz. Siyasi fikri olarak çok ağırlığı var. Ama bunu Gazâlî'nin dini duruşu, bilgisi, yapılanması da eklenince muhteşem bir üçlü çıkıyor ortaya. Devlet, medrese ve Sünnî bilgi. Bu Selçuklu'nun ana temeli oluyor. Gazâlî incelemesinin başından itibaren özellikle üzerinde durduğum nokta da bu. Zaten benim bu üçlü denklem ve üçlü temel tabi Gazâlî'nin siyasi düşüncesi de önemli bu denklemin içerisinde. O direkt körü körüne bir Nizâmülmülk'ü değildir.

Gazâlî'de Din-Devlet İlişkisi: Sultan Dinin Hizmetkarıdır

Gazâlî Nasîhatü'l-Mülûk'e[152] baktığımızda veya İhyâ'ya baktığımızda din ve devletin birbirini tamamladığı bir sentez çıkar ortaya ve din sultan ilişkisine kabaca çok böyle ince eleyip sık dokumadan bakınca din temeldir.

Gazâlî'de sultan veya devlet dinin ve dini hayatın koruyucusudur ve yaşanması için hizmet edendir sultan dinin üzerinde bir otorite değildir. Gazâlî sultan İmâm-ı A'zam düşüncesinde dine hizmet ettiği müddetçe meşrudur.

Dine yani Kur'ân ve sünnete hizmet etmiyorsa, hak ve adalet noktasında durmuyorsa, hakikat noktasında durmuyorsa, Gazâlî'ye göre de, Nizâmülmülk'e de sultan meşru değildir.

Ayet-i kerime Allâh'a itaat edin, Resûlü'ne itaat edin, sizden olan emir sahiplerine itaat edin[153]. Ayet açıktır. O zaman Allâh'a itaat, Resûlü'ne itaat, sizden olan emir sahiplerine itaattir ki bu itaatin ölçüsüdür. O zaman sultan veya devlet Kur'ân ve sünnete aykırı bir şey yapmadığı müddetçe meşrudur. Ama Kur'ân ve sünnetin dışına çıktıysa devlet de sultan da meşruiyetini kaybeder. İmâm-ı A'zam'ın da fetvası budur. İmâm-ı A'zamcılara duyurulur. Ama Nizâmülmülk'le Gazâlî arasında din-devlet ilişkilerinde çok fazla bir farklılık yoktur. İnce ayrıntılar vardır. Devamı gibi o yüzden görünür belki de ama devamı değildir. Çünkü ben Gazâlî'yi direkt böyle Nizâmülmülk'ün siyaset anlayışına bağlamak istemiyorum. Biraz belki de duygusal yaklaşabilirim bu noktada.

Ama Gazâlî Nizâmülmülk'e İndirgenemez

Ben tipik bir Gazâlîciyimdir. Evet. Bunu itiraf ederim her zaman için. Ben tipik bir Gazâlîciyimdir. Arabî de Gazâlîcidir. Hazreti Mevlânâ da Gazâlîcidir. Dikkat edin. Muhyiddîn Üftâde hazretleri de Gazâlîcidir. Hacı Bayram-ı Velî de. Dikkat edin bunlara. Bizim silsilemiz Gazâlîcidir.

Osmanlı'ya Uzanan Süreklilik

Ben kendi nefsimde tipik bir Gazâlîciyimdir. Ben şimdi duygusal olabilirim burada. Buna bir şey demiyorum. Hani öyle yorumlanabilir ama benim vuruşum duygusallıktan fazla ilmi. Gazâlî'nin siyaset anlayışı motamot Nizâmülmülk'e bağlı değildir. Böyle onun siyaset projesine motamot böyle bağlarsam sanki Gazâlî'yi Nizâmülmülk'e indirgemiş gibi geliyor bana. İlmi olarak da öyle geliyor. Allâh bizi affetsin. Tabi burada Osmanlı'ya uzanan çizgi de var mıdır?

Evet. Yani çünkü okuduğumuz bölümün son kısmında Selçuklu devletinin bıraktığı tarihsel zemin Osmanlı üzerinden günümüze kadar ulaşır der. Bugünü anlatırım. Evet, Osmanlı'da bir süreklilik vardır. Yani Selçuklu'ya baktığımızda devlet, medrese, Sünnîlik, ulema bu noktada bu çizgiyi koyabiliriz.

Devlet, medrese, Sünnîlik ve ulema. Eyvallâh. Ama Osmanlı'ya geldiğimizde Osmanlı bunları daha da kurumsallaştırır, geliştirir, derinleştirir. Ama Osmanlı'daki din-devlet ilişkisine bakacağımız zaman eğer Selçuklu da işin içindeyse biz Selçuklu'yu anlamadan, dinlemeden, öğrenmeden Osmanlı'yı tanımlamamız biraz zor. Kolaycılık olur bu.

Osmanlı'nın Kurduğu Kurumlar

Olmadı. Yani Osmanlı'yı iyice anlamamız için Selçuklu'yu incelememiz lazım. Selçuklu'yu bilmemiz lazım. Selçuklu'yu bilebilmemiz için Alparslan'dan öncesini bilmemiz lazım. Tuğrul Şâh'tan öncesine bakmamız lazım. Tarihsel boyut olarak baktığımızda Tuğrul Şâh'tan öncesine bakmamız lazım ki Türklerin tarihsel devlet ilişkilerine, devlet kurallarına, kuramlarına, devletin bu noktada kurumlarına bakmamız lazım. Bunları normalde süze süze gelinecek ki Osmanlı'yı anlayalım biz.

Aynı Usul Şahıslar İçin de Geçerlidir

Veyahut da biz şimdi Abdullah Efendi'ye bakarken bu sufilikte de aynıdır.

Yani Abdullah Efendi'ye bakarken yetiştiği çevre, yetiştiği üstat, Türkiye'nin siyasi, ekonomik yapısı, bunları da göz önünde bulundurmamız gerekir. Baskılar hangi merkezde, bilgi hangi merkezde? Tarikatlar, sufiler hangi merkezde? Devlet hangi merkezde? Bunların hepsini de iyi inceleyip, iyi öğrenip ondan sonra Abdullah Gürbüz Efendi'yi biz anlamamız lazım. Veya ondan önce Çorumi'yi anlayacaksak biz yani ondan önce Hacı Bekir Baba'yı yaşantısını, bakışını ve o günkü din devlet ilişkileri, din toplum din tarikat ilişkilerine bakmamız lazım bizim. Yoksa onu bizim anlamamız mümkün değil. Veya Mustafa Özbağ'ı da anlayacaksanız öyle anlamanız lazım.

Yani Abdullah Gürbüz'le olan ilişkisi, yaşadığı çevre, yaşadığı ortam, ekonomisi, gelmiş olduğu, geldisi neler yaşadı, neler gördü, neresinden vuruldu, neresinden öpüldü, neresinden ne oldu? Kim ne yaptı? Kim ne etmedi? Kim yarı yolda döküldü? Kim yarı yolda hançerledi? Kim yolda kaldı? Kim yolda gitti? Kim ne yaptı? Bunların komple analiz edilmesi lazım ki bir Mustafa Özbağ'ı biz portresini anlayalım. Bunu incelemeden,

araştırmadan, bunları görmeden o kimse hakkında hükmümüz doğru değil. Bakın kısacık bir ömür bizimki.

Ben kırk yıllık sufiliğin içerisindeyim. Yani başlangıcından buraya kadar yaşadığımız evreler, geldiğimiz nokta, üzerimizde kurulan baskılar, üzerimizde kurulan oyunlar, tezgahlar, onlar bunlar. Bunların hepsine baktığımızda o zaman Mustafa Özbağ'ı anlayacaksın. Ben bazen hani eskileri öne çıkarıyorum. Neden eskileri öne çıkarıyorum ya? Benimle beraber yaşadılar onlar. Benimle beraber çileyi çektiler. Ben hani işte yüz çektiysem onlar da altmış yetmiş çektiler. Bazı şeyleri onlara da anlatamadık.

«Düdük Çaldığında Ne Yaptın?»

Onlardan da sakladık. Kolay şeyler değil bunlar. Öyle baktığınızda arkanızda kırk yıllık bir geçmiş var. O kırk yılı analiz etmek kolay değil. Şimdi bakıyorsun Hüseyin'e, Adnan'a, Cafer'e yani otuz küsur yıl olmuş.

Eleştirmek kolay. Düdük çaldığında ne yaptın? O önemli.

Kimisi koşa koşa gitti. Bizim dükkanımız var, işimiz var, çekimiz var. Mustafa abi ders yaptırıyor, zikrullâh yaptırıyor. Biz tutuklanırsak, içeri alınırsak, bizim dükkanımız ne olacak, işimiz ne olacak dediler. Şeyh Efendi de onlara dedi ki, «Siz gitmeyin o zaman» dedi. Onlar bir ayrılık yaşadılar bizden. Efendi bize dersleri iptal edin demedi.

Biz dersleri iptal ettik. O arkadaşlar gelmediler. Korktular.

Bir Operasyonun Anatomisi

Korktukları gibi kalmadılar. Sattılar bizi. Hem de bir kuruşa, bir kuruşa bile satmadılar. Yok pahasına sattılar. Evet. Bunları anlamadan vergi dairesi bana inceleme raporu yazmış.

Vergi dairesinin raporu benim elime geçmeden bizim kardeşimiz dediğimiz bir kardeşin elinde inceleme raporu. Mustafa abiniz naylon faturacı içeri girdiğinde göreceksiniz deyip arkadaşlara gösteren sonra da avukat son İstanbul'daki Erkan Zengin bu işin operasyon olduğunu, bir FETÖ operasyonu olduğunu delilleriyle ispat etti.

Dava şimdi tekrar Yargıtayda. Evet. Okudum. Ben de şaşırdım. Dava tekrar Yargıtayda. Yani bunları normalde şimdi anlamak için yaşamak lazım, öğrenmek lazım.

Aynı şey yani Osmanlı'yı anlamak için Selçuklu'ya bakacağız. Selçuklu inceleyeceğiz. Neler yaşandı da Osmanlı bu kararları aldı? Selçuklu'ya baktığımızda Tuğrul Şâh'tan itibaren neler yaşandı da Selçuklu bu kararları aldı.

Tuğrul Şâh'tan önceye ta bizim Asya'ya gitmemiz lazım. Bozkırlara gitmemiz lazım. Atilla'ya kadar gitmemiz lazım. Bizim Atilla'yı anlayabildik mi? Attila'yı anlayamıyorsan Fâtih'i hiç anlayamazsın. Fâtih'i anlayamıyorsan Yavuz'u hiç anlayamazsın. Evet. Onun gibi. Osmanlı da ne yaptı? Selçuklu'da olan şeyleri daha da kurumsallaştırdı. Ne yaptı? Din Şeyhülislâm koydu ortaya. Sultan var, devlet var. Ama bir de şeyhülislâmlık koydu. Medreseyi koydu, kadılığı kurdu. Vakıf sistemini getirdi. Bakın Osmanlı 600 yıl ama net 500 yıl, net 300 yıl üç kıtada hüküm sürdü. Bir başarı var. Başarı. Bir yerde başarı var.

Demek ki o sistem tutmuş. Bir yerde başarı varsa sistem var. O sistem orada tutmuş, yerleşmiş. Çünkü başarı var. Sen o bayrağı daha ileriye götür. Bir başarı var. Bir sistem var.

Bursa'da Kurulan Sistem

Bursa'da bu sistem oluştu.

Şeyh Efendi'nin zamanında oluştu. Sadece Mustafa Özbağ'la oluşmadı ki. Tüm eski arkadaşlar can hıraş gayret göstererekten oluştu.

Şeyh Efendi'nin zamanında her şeylerini feda ettiler. Zamanlarını, paralarını, pullarını, eşlerini, çocuklarını feda ettiler. Haftanın beş gecesi, altı gecesi derse koştu herkes. Bir sistem oluştu. Bursa'ya özgü bir sistem. Başarılı.

Allâh rahmet eylesin. Şeyh Efendi Bursa'yı hep örnek olarak gösterdi. Eskilerin hepsi bilir. Bir gelirdi arkasından on tane insan gelirdi. Görün Bursa'yı. Evet. Görün nasıl başarırlar. Bak bir bakın. Siz böyle olamıyorsunuz. Benim yanımda neler söylerdi zakirlere. Bu başarı. Evet. Sistem. O başarı sistemle geliyor, manayla geliyor, sistemle geliyor.

Hepsi birbirini tamamlayan şeyler. O yüzden yani Osmanlı'daki din, devlet ilişkisine baktığımız için, onu anlamak için Selçuklu'yu bilmemiz, incelememiz lazım. Ama mesela Osmanlı, Gazâlî'yi tipik bir kopyalama şeklinde almış değildir. Yani bugün insanların yaptığı gibi kes, kopyala, yapıştır. Öyle bir şey yok Osmanlı'da. Çünkü Gazâlî ile Osmanlı'nın arasında 350 400 yıllık bir zaman farkı var. Her şey değişiyor muhakkak. Ve Osmanlı… Evet. Gazâlî'den esintileri var ama yeni bir sistem kuruyor.

Toparlayalım: Kim Nerede Duruyor?

Bugüne kadar sohbetin hepsini bir toparlarsak önceki sohbetlerle beraber Nizâmülmülk'te devlet yani siyasi düzen, Sünnîlik ve medrese.

Gazâlî buna ilave olarak Sünnî kelam, fıkıh, tasavvuf, mantık buna ilave olarak baktığımızda İbn-i Rüşd'de felsefe, Aristoteles, aklın biraz böyle ilahlaştırılması.

İbn-i Rüşd'e baktığımızda bu felsefeyi, Aristoteles'i aklın ilahlaştırması olarak gördüğümüzde İbn Teymiyye'ye baktığımızda, Kur'ân, sünnet ve kendince selef noktası.

Kelamı, tasavvufu, felsefeyi sufiliği eleştirmesi. Abdülvehhâb'a bakarsak Vahhâbîlere burası ayrı bir handikap.

Bunun için çok özel bir ders yapıp zaman almamız lazım. Ne olduğu belli olmayan bir reformist, bir Selefi akımı İngilizvari bir şey. Hatta daha ileri diyebilirim. İngiliz ajanı dahi diyebilirim. Abdülvehhâb'a.

Vahhâbîlik Üzerine Bir Değerlendirme

Ama normalde bunlara baktığımızda Vahhâbîliğe ayrı bir düzlemde bakmak lazım.

Bir müddet Fransızların etkisinde kalmış, bir müddet İngilizlerle beraber oynaşmış.

Alkışlanan İbn-i Rüşd, Okunmayan İbn-i Rüşd

Yani tabiri caizse İngiliz bozması olmuş bir kimse ağır belki de ama ve Osmanlı'nın o bölgedeki hakimiyetini kırmak için İngilizlerle ortak hareket etmiş bir hain. Yaşım altmış beş olmuş artık. İçimdekini saklayamayacağım. Hainin dik alası. Osmanlı'ya savaş açmış, Yezit bozması gibi bir kimse Şerîf Hüseyin'le beraber biliyorsunuz Şerîf Hüseyin'i Abdülhamit Han ailesiyle beraber İstanbul'a getirtir onu bir yalıda tabiri caizse tutsak eder. Bu ittihatçılar, biz bu Şerîf Hüseyin'i ve avanesini devletten ne bakıyoruz der. Onlar İttihatçılar bırakır Şerîf Hüseyin'i. Şerîf Hüseyin de gider Şam bölgesine yerleşir. Osmanlı'yı arkadan vuran Şerîf Hüseyin'dir. İç karışıklığı sağlayan Abdülvehhâb'tır. Böylece Şerîf Hüseyin arkadan önden bu Vahhâbîler Osmanlı'nın otoritesini Mekke Medîne bölgesinde kıran iki hain şahsiyettir.

Bunlar çıkış noktası her ne kadar dini-reformist bir hareket olarak Vahhâbîlik çıksa da asıl amaç Osmanlı'yı vurmaktır. Orada İngilizlerle ortak Osmanlı'yı vururlar. Yani bizi vururlar. Meseleyi toparlayayım da bu gecelik bitsin.

Netice: Gazâlî'yi Gerilemenin Sebebi Saymak Cehalettir

Gazâlî'yi İslâm dünyasında bilimsel gerilemenin, ilmi gerilemenin tek nedeni olarak göstermek gerçekten cehalettir.

Tarihsel olarak baktığımızda, tarihsel açıdan baktığımızda cahillikten başka bir şey değildir.

Gazâlî'yi Küçümseyenlerin Ortak Vasfı

Ama Gazâlî İslâm dünyasında evet bilginin hiyerarşisini, aklın sınırlarını, felsefenin meşruiyet alanını ve medrese merkezi Sünnî bilgi düzenini yeniden şekillendirmede çok önemli vazifeler yapmış. Muhteşem bir şahsiyettir. Gazâlî'yi tarihsel olarak küçümseyenler akıl perestlerdir. Kibirli insanlardır. Bilime düşmandı, akla düşmandı diyenler gerçekten İslâm dünyasına düşman olan insanlardır. O yüzden Gazâlî'yi eleştirenler biraz bu noktada kantarın topuzunu kaçırıyor gibiler.

Konuşulması Gereken Asıl Şey: Eserler

Aslında böyle Gazâlî hakkında konuyu uzatmaktan korktuğum için kısa kesiyorum.

Eserlerin üzerinde konuşmak lazım. Mesela Tehâfütü'l-Felâsife'nin üzerinde konuşmak lazım.

Mesela İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn'in üzerinde konuşmak lazım. Mesela Mi'yârü'l-İlm yani mantık ve doğru düşünme yöntemleriyle alakalı bir kitabı var. O şeyin Kültür Bakanlığı'nın yayınladığı bir kitap. O Kültür Bakanlığı'nın çok eski yayınladığı kitaplardan bulabilirseniz önceden Kültür Bakanlığı'nın böyle standlar açıyordu.

Ben daha yeni derviştim o zaman. Ben bir şehre gittiğimde, bir yere gittiğimde o Kültür Bakanlığı'nın satıldığı kitaplara, o standlara gider bakardım. Gazâlî'yi orada oralardan topladım. Küçük küçük böyle risalecikler bunlar. Ya bir kısmı bu fakirin kütüphanesinde var. Bazılarını böyle hediye ettim filan üniversitelerde okuyanlar okusunlar diye. Ama bir kısmı var. Mesela Gazâlî'nin fıkıh usulü var. Gazâlî mesela bir kimse dese ki hani İmâm-ı A'zam'ın talebesi İmâm Muhammed, İmâm Yûsuf, İmâm Züfer hani onların talebesidir ya. Ama her biri ayrı bir aslında mezhep imamı gibidir onlar. Mesela bir kimse Serahsî mezhep imamı olarak kendine görebilir. Gazâlî de Şâfiî fukahasında, fıkhında hani mezhep imamı derecesinde görülebilir. Şâfiî'dir kendisi. O yüzden mesela el-Mustasfâ'sı var[154]. Böyle fıkıh usulü ve akli yöntemleri ele alan bir kitabıdır.

Örnek aslında hani fıkıhçıların bunu iyi okuyup iyi incelemesi lazım. Bu önemli bir eser fıkıh noktasında.

Özet Sorular ve Cevapları

Bunları incelediğinizde çok böyle enteresan bir Gazâlî ortaya çıkıyor. Gazâlî felsefenin tamamını reddetti mi?

Hayır. En basitleştirmekten başka bir şey değil bu.

Nizâmülmülk ile Gazâlî Arasındaki İnce Ayrım

Tehâfütü'l-Felâsife'de çok uzattım ya bugün ya saat 11.30 oldu. Hani felsefenin tamamı yanlıştır demiyor. Filozofların görüşlerini farklı alanlardan ayırıyor. Reddedilecek olanları reddediyor. Gazâlî mantığı kullanır. Mantığı reddettiği söz konusu değil. Filozofları eleştirdi mi? Evet. Gazâlî akli düşünceyi ve felsefi bilimleri reddetti mi? Hayır. Karşı çıktı Gazâlî. Belli filozoflara neden karşı çıktı? Onun önceki derslerde söylediydim. Alemin ezeliliğine karşı çıktı. Filozoflarda Allâh'ın küçük ayrıntıları bilmemesine karşı çıktı. Hani bir profesör de çıktı ya örnekliyorum ya. Allâh yarını bilmez dedi: Bayındır. Televizyon konuşmasında söyledi. Allâh senin yarın ne yapacağını bilmez dedi. Sen bir şey yaptığında öğrenir o da dedi. Bunları es geçiyor bu toplum.

Bunları görmüyor. Felsefeciler yeniden dirilmeyi reddediyorlar. Gazâlî bunları reddediyor. Ama Gazâlî filozofların hepsinin hepsinde her söylediğinde reddetmiyor. Reddettiği yerler belli yerler.

Asıl Sorun: Bilgi Var, Amel Yok

Gazâlî'ye baktığımızda bunlar daha bir sürü şeyler yazmışım buraya. Vakit yetmeyecek buna. Allâh bizi affetsin. Uzadı. Hakkınızı helal edin. Meramımı anlattığıma inanıyorum burada kitaplarla alakalı. Buraya bugünü de anlatan bir not yazmışım.

Önemli demişim. Sorun şurada. Bilgi var, amel yok.

Bugünkü toplumda kendilerini bilgili görenlerde bilgi var, amel yok. İlahiyat profesörü namaz yok, bilgi var, amel yok. Hani şeyh olmuş, bilgi var, amel yok, ilim var, problem bunlar. Bugün ihlas yok, fıkıh var, ahlak yok.

Dindar görüntü var, kalp terbiyesi yok. Kalbi terbiye yok. Problem bunlarda. Evet. Sonuç olarak çok yazmışım ya. Durduramamışım kendimi. Ben şuraya bir bu kadardır bunları yazmışım. Kendi emeğimi iç etmeyeyim. Şuraya bir not düşeyim. Buradan devam edeyim ben. En iyisi bu normalde el-Mustasfâ'dan, ilginç bir Gazâlî ortaya çıkıyor demişim. Buradan devam edeceğiz. Hakkınızı helal edin. Devam edilecek diye not alayım. Çünkü güzel konulardan bahsetmişim burada Allâh'ın izniyle. Ben bunu biraz da böyle hakkınızı helal edin. Hani sizi sıkıyor muyum artık diye düşünmeye

başlamıştım. O yüzden böyle kısa keseyim dedim ama bu kısa kesilecek bir şey değil. İnşâallâh.

Kapanış ve Gelecek Hafta

Hani önümüzdeki hafta bitirmeyi düşündüm de Gazâlî'yi ama ne yazık ki Gazâlî önümüzdeki haftada bitmeyecek herhalde.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. Hakkınızı helal edin. Helal olsun. Bizden yana da helal olsun. Helal etmeyen varsa söylesin. Helalleşmesini biliriz yani. Sıkıntı değil. Hakkınızı helal edin. Benim biraz vaktimi alıyor bu Gazâlî ama benim de hoşuma gidiyor. Hazırlarken biraz böyle zorlanıyorum demiyorum da demeyeyim de hani benim vaktim alıyor ama sonra buraya çıkınca elhamdülillâh ben de tat alıyorum hani sohbetten. Biraz benimkisi böyle narsistik gibi olur. Kendi zevkini düşünüyor gibi aklınıza gelebilir ama öyle değil tabi. Bu arada Büşra Ay Hoca bu profesörle alakalı bir kitabını incelemiş. Ondan alıntılar yapmış Gazâlî sohbeti için. Onları önümüzdeki hafta onlar da alıntıları aldım buraya ama oraya sıra gelmedi. Normalde onlara da bakacağım burada. Sana da ayrıyeten teşekkür ediyorum ilgilendiğin için.

Tabi ilahiyatçıların biraz bu konularla biraz ilgilenmesi güzel bir şey, hoş bir şey. O yüzden sana da ayrıyeten teşekkür ediyorum duyarlılığından dolayı. Önümüzdeki hafta devam edeceğiz.

BİLGİNİN KAYNAĞI VE İLM-İ LEDÜN
(22 AĞUSTOS 2026)

Bu Sohbetin Maksadı: Gelecek Kuşaklara Bir Zemin

Geçen hafta malum, Gazâlî ile ilgili dedim ki bu konuyu biraz daha açayım, biraz daha uzatayım da dedim.

Gazâlî ile alakalı. O yüzden biraz daha açıp uzatacağım. Şimdiden sabrınız için teşekkür ediyorum. Biraz belki de teknik gidiyor sohbet ama bu biraz da hani gelecek kuşaklara veya şimdi böyle bu konuda inceleme yapacak olan, araştırma yapacak olanlara bir alt zemin oluşturur.

Bir iddia sahibi değilim. Eserlerden, elimdeki mevcut kitaplardan incelerekten, bakaraktan böyle bir inceleme öyle diyelim bir makale gibi bir şey çıkıyor. Biraz uzun oluyor ama inşâallâh kardeşler, arkadaşlar, gelecek kuşaklar inşâallâh faydalanır. Şimdi tekrar bir toparlama gibi bu gece inşâallâh.

Gazâlî felsefenin tamamını reddetti mi?

Bir İtiraf: Benim Gazâlîciliğim Nereden Geliyor?

Hani Gazâlî'nin üzerinde ben yeni İslâm olduğumda daha yirmi altı, yirmi yedi yaşlarındayken o zaman İhyâ fırtınası vardı[155]. Bütün herkes İhyâ okuyordu.

Bir bazılarında bu Mevdûdî'nin eserleri vardı. Bazılarında normalde bu Müslüman Kardeşler veya İhvân-ı Müslimîn eserleri dolanıyordu ortalıkta.

Enteresan bir şey benim gençliğimde yani bir tarafta İhyâ Gazâlî bir tarafta o zaman için Mevdûdî. O Mısırlı bir şey vardı tefsirci Seyyid Kutup. Böyle ayrı kutuplardaymışız gibi böyle bir şey oluşuyordu. Benim Gazâlîci tavrım o temeli o zamanlardan atılma.

Ben tipik bir Gazâlîciyim. Öyle tanımlanabilir bu. Ondan sonra ama o zaman gençliğimizde bizim tartıştığımız konular Ödemiş'te yani bu çok özür dilerim böyle açık açık konuşacağım bazı şeyleri. Bu normalde eski Refah Partili yani milli görüşçülerle o zaman için bizim atıştığımız tartıştığımız şeyler onlar Seyyid Kutup ondan sonra Mevdûdî onları okuyup onlarla tartışıyorlar.

Ben de o zaman İhyâ'yla hatta İhyâ'dan ders yapıyorum ben o zamanlar. Ödemiş'te İhyâ'dan ders yapıyorum arkadaşlara. İhyâ'yla onlar böyle çatışıyormuş gibi bunları açık açık anlatıyorum. Şimdi de normalde bizim benim Gazâlî temelim o zamana gelir veyahut da mesela onlar Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin Gunyetü't-Tâlibîn'i kabul etmezler mesela.

O zaman Gunyetü't-Tâlibîn okuyoruz[156]. Geylânî hazretlerinin eserleri var, menkıbeleri var. Onları okuyoruz filan. Böyle bu Gazâlîcilik bende temeli o zamandan. Yani yaşım henüz daha 28 29. Gazâlî araştırması ve tartışmaları o zamandan. Şimdi bazen arkadaşlar merak ediyordur hani bu nereden çıktı diye. Tabi böyle Gazâlî ile alakalı bir sorular manzumesi de gelince bizim Gazâlîciliğimiz depreşti.

Toptancılık: Bir Şeyin Tamamını Reddetmenin Tehlikesi

Benim Gazâlî'yi, kendini İslâmî entelektüel olarak gören sonradan gelen kimselerin Avrupa'da da bunun temelleri var. Gazâlî felsefeyi tamamiyetle reddetti ve felsefeciler küfürle itham etti.

Küfür fetvası verdi. Böyle söylerler ama hiç de öyle değildir.

Gazâlî felsefenin tamamını reddetti mi? Hayır. Bu normalde Gazâlî'nin üzerinde böyle çok basitleştirici bir olay bu. Bir şeyin siz bir şeyin tamamını reddederseniz yanılırsınız.

Mesela bir şahıs. Şahsın tamamını reddederseniz yanılırsınız. O şahsın iyi yönleri vardır. Bu sefer iyi yönlerini de reddetmiş olursunuz. Veya bir topluluğu tamamıyla reddederseniz onun o topluluğun iyi yönlerini de reddetmiş olursunuz.

Burası tehlikelidir. Bu toptancılık yoktur İslâm fikri planında. Bu toptancılığa girer. Bir grubu tamamiyetle siz reddederseniz yani gerçekten onun iyi yönlerini de reddetmiş olursunuz. O yüzden yani bu normalde aslında Gazâlî Tehâfüt'e[157] baktığımızda Tehâfüt'te felsefenin tamamı yanlıştır denilmez. Yani Tehâfüt bende yaklaşık vallâhi yirmi yıldan fazladır bende vardır. Daha fazladır da ben böyle abartmayayım diye öyle söylüyorum. Yani normalde 92'den itibaren 92'de olması lazım.

Tehâfüt'ü Okumak İçin Ne Gerekir?

Bende Tehâfüt vardır 92'den beri şimdi ama Tehâfüt'ü okumak için iyi bir akaid bilgisinin olması lazım.

İyi bir Kur'ân-sünnet bilgisinin olması lazım ki Tehâfüt'ü incelerken o normalde Gazâlî'nin vermiş olduğu cevapları anla. Yani normalde Gazâlî

tehafetülde felsefeyi bölümlere ayırır ve bölümlere ayırınca farklı alanlarda farklı eleştirilerini görürsün Tehâfüt'ü okuyunca.

Ve mesela Gazâlî Tehâfüt'ü okuyunca bunu anlarsın. Mesela matematiği reddetmez.

Zaten matematiği reddetmek mümkün değildir. Veyahut da normalde mantığı reddetmez. Örneğin ya bir kimsenin mantığı reddetmesi mümkün değildir.

«Gazâlî Filozofları Eleştirdi» — İşte En Doğru İfade Budur

Zaten öyle olunca o zaman Gazâlî filozofları eleştirdi demek bunun en mantıklı açıklamasıdır.

Bu gayet normaldir. Yani bir kimse oturur filozofların yanlış yerlerini tespit edip eleştirebilir.

Bu eleştirmek bunda bir sıkıntı yoktur. Bu ilmi bir şeydir.

İlmi olarak bir şeyden şüphe duyarsınız. Şüphenin üzerine eğilirsiniz. Ve şüphenin üzerine eğildiğinizde onun mantığını, onun temelini oluşturursunuz ve karşı cevap verebilirsiniz. Ve karşı cevabınız tutarlıysa, diniyse dini olarak Kur'ân ve sünnet dairesinde tutarlılığı olması lazım. Fıkıhsa fıkhi dairede tutarlılığı olması lazım. Akaidse akait noktasında, kelamsa kelam noktasında, hadisse hadis noktasında, tefsirse tefsir noktasında sizin tutarlı bir gerekçeniz olur. İlmi olarak koyarsınız ortaya. O yüzden hani normalde filozofları eleştirdi dediğimizde bu doğrudur. Evet, filozofları eleştirmiş ama filozofları ben de eleştiriyorum. Şimdi ben filozofları eleştiriyorum bazı yerlerini diye. Normalde şimdi tamamiyetle Mustafa Özbağ eleştirdi denmez ki.

Yok yani biz eleştirilecek yanları var ise Kur'ân-sünnet dairesinde eleştirmemiz lazım. Zaten dememiz lazım ki burası Kur'ân ve sünnete aykırı. Burası bu ayete aykırı. Burası bu hadis-i şerife aykırı.

Burası akait noktasında aykırı dememiz lazım.

Eleştirilmeyen Bir Tez: «Maymundan Geldik»

Eğer eleştirmezsek... zaten bu çocuklara eleştirilmedi, bu gençlere, bizim hepimize de insanlara maymundan geldiğimizi anlattılar bize.

Eleştirilmedi dahi. Ya bu bir tez, bu kanıtlanmış bir şey değil.

Kanıtlanmamış bir şeyi nasıl ders olarak okutursun çocuklara? Ama bu ülkede okutuldu ve bu ülkenin çocuklarını, müslüman çocuklarına biz

maymundan geldiğini söyledik. Hâlâ daha söyleyenler var. Bir iki tane masonik alim var İslâm dünyasında iki üç tane bunun olabilirliğini söylüyor. Bakın olur demiyorlar.

Böyle bir şey olabilir. İnsan da işte normalde zaman içerisinde bu hâle gelmiş olabilir diye böyle mantıksız şeyler söylüyorlar.

İlahiyattaki Gazâlî Düşmanlığı

O yüzden Gazâlî'nin üzerine mesela akli düşünceyi bütün felsefeyi reddetti dersek iftira etmiş oluruz. Yani bu doğru değil. Ama baktığınız zaman bilhassa bu son dönem tırnak içerisinde ilahiyat fakültelerinde bir kısmında Gazâlî düşmanlığı var ve sanki yani otursalar bunu çok böyle iddialı konuşacağım.

Yani bu eleştirenler gerçekten Gazâlî'nin Tehâfüt'ünü okuyamazlar.

Okusalar da anlayamazlar. Çünkü anlasalar bu kadar ağır eleştiri yapamazlar.

Gazâlî Neye Karşı Çıktı? Beş Başlık

Neden karşı çıktı? Burada asıl karşı çıktığı şey metafizikle alakalı. Yani normalde Gazâlî'nin karşı çıktığı yerler belli.

Mesela neyi? Alemin ezeliliği. Neyi? Allâh'ın tikelleri bilip bilmemesiyle alakalı. Neden? Bedenlerin yeniden dirilişiyle alakalı. Bir de ne? Nedensellikle alakalı. Bir de Allâh'ın alemle ilişkisiyle alakalı. Şimdi baktığımızda hani bunları normalde Gazâlî oturmuş eleştirmiş ama eleştirirken Gazâlî nerede? Neyi eleştirmiş? Nasıl eleştirmiş? Yani incelenmesi lazım. Evet. Alemin ezeliliği yani alemin başlangıcı yok.

Birinci Mesele: Alemin Ezeliliği

Düşünebiliyor musunuz? Alemin ezeliliği dediğinizde ezeli olan Allâh'tır.

Allâh'ın başlangıcı yoktur. Siz felsefeciler alemin başlangıcının olmadığını iddia ediyorlar. Ama normalde şimdi baktığımız zaman aa felsefecilere bakarsak alemin başlangıcı yok. Allâh başlangıçsız. Hadîd suresi üçüncü ayet.

O evvel ve ahir, zahir ve batındır[158]. O her şeyi bilir. Bakın bir de sonunda her şeyi bilir. O zaman Allâh evvel olan Allâh'tır.

Evvel olan alem değildir. Allâh evveldir. Hatta bunun böyle sufiler çok kullanırlar bu hadis-i kutsiyi. Hiçbir şey yok iken o var idi[159].

Hiçbir şey yok iken o var idi. Ve Hazreti Ali efendimiz devam eder. Hâlâ daha öyle der. Yani bütün alemi Hazreti Ali efendimiz yok hükmünde görür. Ama normalde hadis-i kutsi der ki hiçbir şey yok iken o var idi. Ve o bir şey yarattı. Hiçbir şey yok idi.

O bir şey yarattı. O bir şeyden her şeyi yarattı. O zaman varlığa sudur etmiş olan hiçbir şey Allâh haricinde ezeli değildir. O zaman siz şimdi felsefeciler alemi bütün ezeli olarak gördü. Bunu kabul ettiğiniz anda küfre düşersiniz. Ezeli olan Allâh'tır. Ez bir varlık var olduysa var edildiyse onun başlangıcı vardır. Başlangıçsız olan Allâh'tır. Şimdi yine Müslim'de ve Tirmizî'de geçiyor hadis-i şerif. Allâh'ım sen evvelin. Senden önce olan yoktur. Sen Evvel'sin. Senden önce olan yoktur.

«Sen Evvelsin, Senden Önce Olan Yoktur»

Sen ahirsin, senden sonra da hiçbir şey yoktur[160]. Sen zahirsin, senden daha açık ve üstün olan yoktur. Sen batınsın, senden daha gizli ve senden öte hiçbir şey yoktur. Müslim zikir babında, Tirmizî de zikir babında bu hadis-i şerifi koymuşlar.

Şimdi siz alemin ezeliliğini kabul ettiğinizde bu ayet ve hadisi inkâr etmiş oluyorsunuz. Gazâlî bunu eleştiriyor. Şimdi Gazâlî'nin eleştirdiği nokta haklı mı?

Evet. Ve Gazâlî normalde alemin ezeliliğini savunan bir kimseyi küfürle söylüyor. Bunu savunursanız küfür ehlisiniz diyor. Bunu hangi akait bilen bir kimseye götürseniz bu ilmi biliyorsa, alem ezelidir, başlangıcı yoktur deseniz Allâh'la eşdeğer olmuş oluyor.

Ortak koşmuş oluyorsunuz Allâh'a. Yani ne oldu? Allâh sonradan oluşmuş bir aleme mi Allâhlık yaptı? Aa olmadı. Allâh'ın Allâhlığına yakışmadı bu. Bu mümkün değil. Şimdi bunları böyle tafsilatlı hazırladım ki ilahiyatçılar var. İlahiyatçılar da buna bakıyorlar, ediyorlar, çatıyorlar. Ayakları yere bassın herkesin. Sen kalkıp da şimdi benim önüme normalde Gazâlî felsefeyi komple reddetti dediğin anda dur ya kardeşim felsefenin komplesini reddetmedi. Maddeler hâlinde sıraladım. Tehâfüt'ü okuyamıyorsunuz çünkü size söylemiyorum bunu. Bunları reddeden Tehâfüt'ü okusalar dahi çözümleyemiyorlar. Anlayamıyorlar. Okudu. Çözümlemesi lazım onun. Çözümleyemiyor. O yolu bulamıyor. O yolu bulamayınca da akılları çamura saplanmış eşek gibi debelenip kalıyor. Allâh muhafaza eylesin.

Allâh'ın tikelleri bilmesi yani normalde Gazâlî yine bu noktada felsefecileri eleştirir. Ama çünkü bu Kur'ân'daki ayetlerle bağdaşmaz. Yani tikeller dediği cüzler. Tikel dediği felsefeciler tikel olarak diyor.

İkinci Mesele: Allâh Cüziyyatı Bilir mi?

Cüzler yani felsefeciler diyorlar ki filozoflar İbn Sînâ bunların içinde Allâh'ın genel ilkeler üzerinden bildiğini savunurlar küçük şeyleri.

Ama normalde Gazâlî normalde doğrudan ayrıntılı bir şekilde her şeyi bildiğini söyler.

Bu akaidi bir şeydir ki az önce okuduğum Hadîd suresinde o her şeyi bilir diyor. Bu her şeyi bilir dediğinde o zaman büyük-küçük ne varsa bilir.

Allâh yarını da bilir. Allâh gaybı bilendir. Allâh binlerce yıl sonrasını da bilir. Milyonlarca yıl sonrasını da bilir. Allâh bilendir. Çünkü bilgisi hem evvelidir hem ahirdir. Allâh'ın bilgisi hem zahirdir hem batındır. Allâh'ın bilgisine sınır koymamız mümkün değildir. Öyle olunca İbn Sînâ da diyor ki hani tüm olanları bütünleri bilir. Sonradan normalde küçük cüzleri onların sebep ve sonuç ilişkileri üzerinden yani genel yasalar aracılığıyla bilir. Değil. Allâh hiçbir şeyde genel yasa olmasa da bilir. Çünkü Allâh yaprağın düşmesini de bilir.

Allâh rüzgarın esmesini de bilir. Ne zaman hangi rüzgârın hangi yaprağı düşüreceğini onu da bilir. Allâh ayrıntılı bilir. Allâh küçüğü de bilir, büyüğü de bilir. Ve normalde Allâh'ın bilgisi de değişmez. Hem ezelidir hem de ebedidir. Böyle olunca siz kalkıp da felsefecilerin Allâh küçük şeyleri bilmez, cüzleri bilmez. Büyük şeyler oluşacak ki sonradan cüzleri bilsin. Bu safsatadan başka bir şey değil. Bu normalde Kur'ân ve sünnete de aykırı. Allâh çünkü her şeyi bilir ve İbn Sînâ'yı sert bir şekilde eleştirir. Evet. Çok serttir eleştirisi. Burada bir başkası onu okuduğunda ya ne kadar sert eleştirmiş diyebilir ama bunu neden dedi der? O konuda ilmi olmadığından dolayı der. Hani ben bazen diyorum ya aşktan nasibi olmayanın eşekten farkı yoktur demiş Hazreti Mevlânâ.

«Aşktan Nasibi Olmayanın Eşekten Farkı Yoktur»

Ben onu ilk okuduğumda ne kadar ağır konuşmuş dedim.

Bu Neden Bir Akaid Meselesidir?

Ama zaman içerisinde insanları seyrettikçe, baktıkça aşktan nasibi olmayan bir kimsenin hayvandan farkının olmadığını gördüm. Evet. O kimse aşıklıktan bir payı yok ise bunu tecrübe ettik. Bunu zaman içerisinde tecrübe ettik. Tecrübeyle dedim ki, «Ey koca pir, sen gerçekten edepli davranmışsın. Eşekten farkı yok demişsin. Hele bu zamanda daha ağır konuşurdu. Ben de diyorum ki o hayvandan daha aşağı bir mahluktur. Aşıklıktan payı yok ise.» Evet. Bu, zaman içinde tecrübeyle sabit oldu. Bu görüyorsun

aşıklıktan nasibi yoksa gerçekten hayvandan daha aşağı bir mahluk oluyor. Bir insan eşini otuz sekiz yerinden bıçaklar mı? Otuz sekiz sefer. Bir insan çocuğuna tecavüz eder mi? Bir insan kız kardeşine tecavüz eder mi? Hayvandan daha aşağı mahluk. Hayvanlar kendi çocuklarıyla eşleşmezler. Bunları böyle söylüyorum. Toplumumuzun geldiği nokta bu. Ahlaki çıkmazdayız.

Uyuşturucuyla, kumarla, bilhassa uyuşturucuyla gençlerin beyinlerini zehirlediler. Genç yaşlı hiç önemli değil. Uyuşturucuyla zehirlendi bu ülkenin çocukları. Anne tanımıyor, kardeş tanımıyor, anneanne tanımıyor, teyze tanımıyor. Hayvandan daha aşağı mahluk oluyor. O yüzden Gazâlî hani tikelleri yani cüzlerini bilmemesini küfürle itham eder. Doğru.

Delil: En'âm 59 ve Sebe' 3

Alın size ayet-i kerime. Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başkası bilmez. Karada ve denizde olanı o bilir. Bir yaprak düşmez ki o bilmesin[161]. Yerin karanlıklarında bir tane yoktur ki yaş veya kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın. Şimdi siz buradan bu ayet-i kerime varken Allâh küçük cüzleri bilmez derseniz küfre düşersiniz.

Başka bir ayet-i kerime. O zaman normalde şimdi demek ki bu ayet-i kerimeye baktığımızda Allâh büyük küçük her ne varsa bilir onu. Bakın tekrar altını çiziyorum. Bilgisi hem evveldir hem ahirdir. Başka bir ayet-i kerime. Sebe' üçüncü ayet. Bu En'âm 59'du. Açın okuyun. Yani eleştirecek olanlar açsınlar okusunlar. Yani öyle boş eleştirmesinler. Bu adam kafasındaki kavukla çıkmış işte şunu eleştiriyor demesinler. Otursunlar ders çalışsınlar. Otursunlar inceleme araştırsınlar. Otursunlar okusunlar. Bilgiyle gelsinler bana. Başımdaki takkeyle gelmesinler. Cahilliklerini gösteriyorlar. Aymazlıklarını gösteriyorlar. Bilgiyle gel kardeş. Ayet-i kerime söylüyoruz. Gel ayet-i kerimeye karşı çık. Evet. Sebe üçüncü ayet.

Şüphesiz Allâh göklerin ve yerin gaybını bilir. O'nun bilgisi olmadan bir zerre bile kurtulamaz[162]. Ne küçük, ne daha büyük. Hepsi apaçık bir kitaptadır.

Allâh'ın Sıfatları Kadimdir

Hadi gelin siz şimdi deyin ki Allâh küçük şeyleri bilmez veya Allâh'ın küçük şeyleri bilmesi büyüğünden sonra oluşur.

Allâh'ın hiçbir sıfatı sonradan oluşmaz. Sonradan olgunlaşmaz. Elma değil bu, sonradan ersin. Bursa şeftalisi değil bu. Sonradan ersin.

Allâh'ın sıfatları kadimdir. Kadim ne demek? Ölçüsü kadimdir. Sıfatları kadimdir. Sonradan Allâh görmez.

Allâh görendir. Sonradan duymaz Allâh. Allâh duyandır. Sonradan bilmez Allâh. Allâh bilendir. Kudreti ve kuvveti elinde tutandır. O zaman eğer ki biz küçük şeyleri bilmez dersek küfre düşeriz.

Televizyonda Söylenen Bir Söz

Abdülaziz Bayındır televizyonda söyledi. Allâh yarın senin ne yapacağını bilmez dedi. Tecdid-i iman, tecdid-i nikâh gerekli ona.

Ve bunu kalkıp halkın içerisinde yine bir televizyon programında ben bu sözümden döndüm, tövbe ettim demesi gerekir. Demese de Allâh senin yarınını bilir. Bu ilahiyat profesörü bu adam. Yazık.

Bunlar ilahiyatta gençleri yetiştiriyorlar. Allâh senin yarınını bilmez. Ya sen yarını yaşayacaksın, Allâh bilmeyecek öyle mi? Küfür. Böyle söyleyince ilahiyatçılara laf attı. Kardeş laf atmıyorum. Ne yapalım? Susalım mı? Geri dönsün. Onu imana davet ediyoruz.

Kalem Kurudu: Yazılmış Olan Bir Kitap

Şimdi küçük büyük hepsi de apaçık kitapta. Kitabı yazan kim? Allâh.

Yazdıran kim? Allâh.

Kaleme emretti. Yaz dedi[163]. Kalem neyi yazacağım deyince bu bugünden kıyamete kadar olacak olan ne varsa yaz dedi. Bundan sonra olacak olanları yaz dedi. Hazreti Resûlullâh Miraca çıktığında sallallâhu aleyhi ve sellem kalemin cızırtısını bir cızırtı duydu.

Cebrâîl'e dedi ki, «Ey Cebrâîl, bu cızırtı nedir? Kalemin cızırtısıdır.» Dedi. Hâlâ daha kalem yazıp bozmakta dedi. Sen şimdi diyeceksin ki yarının senin yarın ne yapacağını Allâh bilmez.

Haşa ayet-i kerimede bilir diyor. Biz ilahiyat profesörlerine mi bakacağız? Ayete mi bakacağız? Gazâlî bunu eleştiriyor.

Hadislerle Delillendirme

Tirmizî kader bahsinin altıncı hadisi. Tirmizî'yi okuyun. Tirmizî sufidir aynı zamanda. Sevmezler Tirmizî'yi ben severim. Tirmizî kader bahsinde kader bahsinin altıncı hadisi. Allâh'ın ilmi olmuş ve olacak her şeyi kuşatmıştır[164].

Olmuş ve olacak. Allâh her şeyiyle kuşatmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı hiçbir şey de kuşatmadığı bir şey yoktur. Ve o yarattığı şeyin

yaratıldığından itibaren ne olup ne olmayacağını da Allâh bilir. Buhârî'de geçiyor. Tevhit bahsi. Hadis no'su 22. Başka kaynaklarda başka hadis numaralarıyla olabilir. Ben bendeki kaynaklarla kaynak vererekten söylüyorum.

Allâh'ın ilmi gökte ve yerde olanı kuşatmıştır. Siz diyebilir misiniz şimdi? Allâh cüzleri bilmiyor. Allâh yarını bilmiyor. Ayet ve hadisleri inkâr etmiş olmanız lazım. Ayet ve hadisi inkâr edince küfre düşersin. Allâh muhafaza eylesin. Yine Müslim'de geçiyor hadis-i şerif.

Birinizin kalbine gelen vesveseyi Allâh bilir[165]. Hadis-i şerif. Sizin kalbinize gelen vesveseyi dahi Allâh bilir. Allâh'ın bilmediği hiçbir şey yok. Sen şimdi nereden çıkaracaksın? Ey felsefeciler, siz diyeceksiniz ki şimdi Allâh cüzleri bilmez veya olduğunda bilir.

Şimdi bu ayet ve hadisler sizin geri zekalı olduğunuzu gösteriyor bize. Ha şimdi bir Avrupalı felsefeci, bir Hristiyan teolog, bir Hristiyan araştırmacısı bunu böyle söyleyebilir.

Bir Hristiyan Teolog Söyleyebilir, Ama Sen Söyleyemezsin

Bunu söyleyebilir. Ama sen bir müslüman araştırmacı, bir müslüman lâ ilâhe illallâh muhammeden resûlullâh diyorsa bunu söyleyemez kardeşim. Bunu söylerse küfre düşer. Şimdi bir Hristiyan teolog veya bir Hristiyan araştırmacı, bir Hristiyan felsefeci bunu söyleyebilir. Zaten İbn-i Rüşd'ü, İbn Sînâ'yı alkışlayanlar da Batı dünyası zaten.

Hristiyanlar alkışlıyor. Neden alkışlıyor seni? Neden alkışlıyor? Çünkü senin ilminden, felsefenden dolayı değil, Aristotelesçi olduğun için alkışlıyor seni. Aristotelesçi olduğun için alkışlıyor. Neden? Sen çünkü bir Batıcı oldun.

Sen normalde kendi damarlarına, kendi kanına bakmadın. Sen kendi ilmine bakmadın. Kalktın sen Aristoteles'i komple aldın, kabul ettin. Evet. Avrupalılar da seni alkışladı. Şimdi bizim ilahiyatçılar da Avrupalılar kendilerini alkışlasınlar. Masonik zihniyet kendisini alkışlasın. Soros vakıflarından alsınlar paraları diye. Bunları savunuyorlar bizim önümüzde. Sorosçu bunlar.

İslâm dünyasının içine atılmış, pimi çekilmiş el bombası. Bunlar gelsinler.

Mustafa Özbağ burada. Anlattıkları da burada. Ayetle, hadisle anlatıyorum Gazâlî'yi. Öyle şu şöyledir demiyorum. Ayet okuyorum size. Buyurun gelin. Evet.

Neden Bu Kadar Delil Sıralıyorum?

Rahat koltuklarınızdan kalkın. Gazâlî'nin mantıkla alakalı, felsefeyle alakalı yayın kitapları masanızın üstüne anlamaya çalışın. Önce sözüm size değil. Anlamaya çalışın. Çözümlemeye çalışın. Ondan sonra konuşun. Öyle toptancılık yapmayın. Ve bu ayet ve hadisler Gazâlî'nin temel dayanağıdır.

Allâh'ın bilgisi ezelidir. Çünkü Allâh'ın bilgisi evvelidir çünkü. Ve Allâh'ın bilgisi hareket etsin, etmesin her şeyi kapsar. Bir şey varlığa sudur ettiyse, kendi ilmi ilahisinden sudur ettiyse Allâh onu bilgisiyle bütün her şeyiyle kuşatır. İlmi ilahiyesinden çıkan her şeyi, onun ilm-i ilahisinden çıkmayan hiçbir şey yoktur. Varlığa sudur eden, ilmi ilahisinden çıkmayan hiçbir şey yoktur. Ve Allâh o kendi ilmi-i ilahisinden sudur eden her şeyle alakalı tam bir bilgi sahibidir. Tam bir kudret sahibidir. Tam bir kuvvet sahibidir. Tam bir alimdir bu noktada. Ve tam bir Rab'dir, terbiyecidir. Onun üzerinde hiçbir şey onun bilgisinin haricinde değildir. Siz nereden çıkıyorsunuz? Çıkarıyorsunuz. O zaman bunu kendi kendinize uyduruyorsunuz.

Yani İbn Sînâ o Fârâbî o İbn-i Haldûn değil kardeşim değil ya. Oo değil. Gazâlî o. Evet. Neden? Çünkü kendi kaynağından ya. O yüzden tu kaka. Onu Gazâlî tu kaka ilan etmek demek. Tu kaka ilan etmek demek koskoca bir kültürü yok etmek demek. Evet. Birisi ne? Gazâlî'nin üçüncü olarak eleştirdiği şey ne? Bedenlerin yeniden dirilmesi. Evet. Baktığınız zaman Fârâbî İbn Sînâ isim veriyorum bunun çünkü çok özür dilerim yalakaları ülkede çok. Bu İbn Sînâ'nın Fârâbî'nin yalakaları var ülkede.

Üçüncü Mesele: Bedenlerin Yeniden Dirilişi

Bu yalakalar İbn Sînâ ve Fârâbî'yi olduğu gibi kabul edip alkışlayanlar. Bunları İbn Sînâ ve Fârâbî yalakaları diyorum bunlara ben. Evet. Nerede ne profesör olursa olsun bunlar dirilişi bir kısım böyle kendisini yüksek ehli sufi gören topluluklar var ülkede. Hatta Hazreti Mevlânâ'yı da bu konuda istismar eden Mevlânâcılar var. Dirilişin bedensel olmadığını savunuyor bunlar. Böyle değişik isimlerde gruplar var.

Mevlânâ'yı İstismar Edenler

Bunlar kendilerini sufi olarak tanımlıyorlar. Ha bunlar gidiyorlar. Ne o bir ara kıyamet kopacak dedilerdi. Nerede bir yerde? Şirin miydi? Neydi o? Şirince mi? Orada toplanmışlardı filan.

Kıyamet Bekleyenler: Çadır Kuranlar

Kıyamet kopacakmış da Şirince'de bir şey olmayacakmış. Bir de nerede? Bozdağ'da bilmem bilmem ne bey varmış. Onun orada oteli, moteli varmış.

Orada bölge varmış. Bir de orada kıyamet kopmayacakmış. Ben bunlarla bizatihi konuştum. Bizim Hakan'ın etrafında vardı bunlar. Bunlar aküler aldılar, şeyler aldılar. Ne o? Bataryalar aldılar, ışıklar aldılar. Nereye gittiler? Bozdağ'a gittiler. Çadırları kurdular. Çadırı kurmak parayla, yiyecek içecek parayla.

Gerçekten bunlar kıyamet beklediler. Işık Bey öyle demiş çünkü. Şimdi şey bunu dinleyecek. Bizim Hakan dinleyince hak verecek dedim. Hakan buna inanıyorlar mı? İnanıyorlar dedi. Ve buna inanan bir kimseyle de oturdum.

Hakan'ın arkadaşı konuştum. Gerçekten inandılar. Gittiler. Şirince miydi orası? Coğrafi bilgim de yok ya benim. Şirince. Selçuk mu? Evet. Lan Nuri bilmedin. Yok ha. Oktay gelsin senin hakkından. Bunlar Şirince'ye gittiler, Bozdağ'a gittiler. Bildiğiniz kıyamet beklediler. Ben yapmayın, etmeyin dediysem de gitti. Bir de bunlar hani genel olarak hani yeniden bedenle dirilmeyi kabul etmiyorlar. Bu dirilmenin yeniden dirilmenin ruhi olduğunu söylüyorlar. Ben sizi şimdi bunu nereye götüreceğim? Hindu inanışına götüreceğim. Orada bırakmayım ben sizi.

Reenkarnasyon ve «Çakra Atlatma» Pazarı

Şimdi Hindu inanışına göre reenkarnasyona inanıyorlar ya. Ülkede de reenkarnasyoncular da var bizim. Oturuyorlar ummm yapıyorlar ya. Tabi. Ne o eller böyle olacak? Ha güneşin doğuşunu bekliyoruz.

Yeni enerji gelecek sana. Geldi sana enerji. Nerede enerji? 10.000 dolar. Üç günlük seans. 10.000 dolar. Eğer çakra atlatacaksan daha üstat bir kimseye gideceksen 20.000 dolar aynı oteldeler. Onunla da konuştum. Oraya gidenle de konuştum. Ne yapıyorsunuz dedim ben. Ne yapıyorlar böyle böyle dedi.

Mudanya'da bir otelde toplanmışlardı bundan yıllar önce. Ne yapıyorsunuz? İşte asistanla çakra atlatmaya çalışırsan o gün için 7.500 dolar. Bir üst asistanın olursa 10.000 dolar. O kırmızı noktalı hatun var ya hani vinçle getirip götürecekleri. Onun toplantısına katılırsan 30 40.000 50.000 dolar seansı. Ne o çakra atlatacak? Bak kırmızı noktaya. Bu parkın üstünde bir onların dernek gibi bir yerleri vardı. Kırmızı noktalı hatunun portresini koymuşlar.

Yemin ediyorum hiç kimse kırmızı noktalı kadının portresine, resmine sırtını dönüp çıkmıyorlar. Koca koca müdürler, koca koca amirler. Birisi boyahanede fabrika müdürü, birisi bilmem nerede bilmem ne müdürü. Koca koca müdür bunlar. Koca koca patron bunlar. Birkaç üniversite

bitirmiş. Öyle baktım. Dedim ne oluyor portreye sırtını dönersen çakran kapanıyor. Lan bizim dervişler giriyor paldır küldür çıkıyor.

Paldır küldür. Biz diyoruz ki ya tamam yani hiç sıkıntı yok. Girin çıkın ya Allâh'ı zikredin. Ama bu normalde onlar neye inanıyorlar biliyor musunuz? Osho'dan anlatayım mı biraz? Anlatıyorum bazen onu.

Bir Kitaptan Okuduğum Sayfa

Osho'nun kitabı açtım. Ne okudum? Okuduğum yer bir keşiş ölmek üzere. Keşiş ölmek üzereyken genç bir kıza diyor ki, «Gel beraber olalım yani ilişkiye girelim.» Kız da kabul etmiyor. Bu sefer keşişin önünde ölmek üzereyken bir eşek başka bir eşekle ilişkiye giriyor. Kızın annesi diyor ki: Evladım neden keşişe teslim etmedin? Keşke teslim etseydin. Osho da diyor ki, ««Eğer teslim etseydi keşişin ruhu kıza geçecekti» diyor. Bilge ruh. Ama diyor o reddettiği için o esnada diyor iki eşek birbiriyle birleşince diyor keşişin ruhu eşeğe geçti.

Eşek ruhlu keşiş. Gel de buna inan şimdi sen din olarak. Bunlar şimdi ne diyorlar? Bedensel diriliş olmayacak. Ha ruhi diriliş olacak. Değil. Öyle değil. Diriliş bedensel değil. Evet. Yâsîn ayet 78-79.

Bana Ayetle, Hadisle Gelin

Hiç kimse, mesele İslâm diniyle alakalıysa, bana ayetle hadisle konuşsun. Bana akaidle konuş. Bana fıkıhla konuş. Bana başka bir yerden konuşma. Bu fakir otuz beş kırk yıldır sohbet ediyor. Bir Allâh'ın kulu şunu benim önüme getirmedi. Burada ayete aykırı konuştun. Burada hadise aykırı konuştun. Burada akaide aykırı konuştun diye bir Allâh'ın kulu da gelip bana bunu söylemedi. Buyurun. Eğer konuştuklarım ayet ve hadisin dışındaysa, fıkıhın dışındaysa, akaidin dışındaysa çıkar toplumun önünde özür diler. O fikirden geri döneriz. Çok rahat. Evet. Yâsîn ayet 78 79.

Diriliş Bedenidir: Ayetlerle Delil

Çürümüş kemikleri kim diriltecek[166] sorusuna Allâh'ın cevabı. Onları ilk defa yaratan diriltecek. Gazâlî'ye göre bu ayet bedenlerin yeniden yaratılmasının aklen imkansız olmadığını, Allâh'ın kudretiyle mümkün olduğunu gösterir. Gazâlî bu ayet-i kerimeyi ölçü almış. Peki bu fakirin de birkaç tane ayet-i kerime eklemesi var buna. Gazâlî meseleyi kısa kesmiş. Orada bir ayet-i kerimeyle yetinmiş. Demiş ki o günkü ilim adamları bu ayeti görünce susar demiş. Ama bugünkü ilimsizler küstah. Bildiğiniz küstah. Evet. Bakara 28[167]. Bakara 28. Siz ölü idiniz.

O sizi diriltti. Sonra sizi öldürecek. Sonra tekrar diriltecek. Siz bu ayet-i kerimeden dirilişin sadece ruhen olduğuna mı inanırsınız? Değil. Bu ayet dirilişin hem ruhen hem bedenen olduğunu söyler. Abese ayet 21 22. Gazâlî bunu tek bir ayet-i kerimeyle almış. Ben sıralıyorum. Gazâlî'yi desteklemek değil. Haşa. Gazâlî'ye karşı çıkanlara cevap olarak sıralıyorum. Abese 21-22: sonra onu kabre koydu[168].

Sonra dilediği vakitte onu yeniden diriltecek. Burada ruhen diyor mu? Demiyor. Tam bütün. O zaman dirilişin sadece ruhi olduğuna dair bir ayet-i kerime var mı?

Yok. Nereden çıkardınız? Fârâbî ve İbn Sînâ nereden çıkardı bunu? Allâh bizi affetsin. Hadis-i şerif. Tehâfüt'te bunlar yok.

Kuyruk Sokumu Hadisi

Bu son okuduklarım Buhârî ve Müslim'den insanların bedenleri çürür. Ancak kuyruk sokumu kemiği kalır[169]. Kıyamet günü ondan yeniden yaratılır.

Sufiler Neden Bu Yüzden Eleştirilir?

Buyurun hadis-i şerif. Kuyruk sokumlarınız yangının içerisine dahi girse yanmıyor. Küçücük bir kemik bu. Kemikten de küçük. Küçücük bir şey bu. Evet. Yani normalde siz şimdi beden tamamiyetle yok oluyor. Öyle görüyorsunuz. Küçücük kuyruk sokumunda böyle bir şey duruyor. O yanmıyor, o erimiyor. O çürümüyor, o yok olmuyor. Kıyamet günü oradan yeniden dirilteceksiniz. Bedene bürüneceksiniz. Ya normalde işte o zaman diriliş demek ki hani Avrupaî dilde somut bir diriliş olacak. Soyut değil. O zaman sen diriliş sadece ruhen dersen küfre düşmüş oldun. Gazâlî bunu söylüyor. Küfre düşersin. O yüzden sufilerde hani sufiler böyle bir şeyle eleştirilir. Bu sufiler Allâh'ın kudretine sınır koymazlar. Hani bir böyle bir şey metafor var ya bir deve iğne deliğinden geçer mi? El-cevap geçer.

Allâh onu oradan geçirmeye kudreti yeter mi? Allâh'ın kudretinin yetmeyeceği hiçbir şey yoktur. Allâh'ın kuvvetinin yetmeyeceği hiçbir şey yoktur. Allâh'ın bilgisini sarıp sarmalamadığı bilgi olarak hiçbir şey yoktur. Şimdi normalde filozofların bu görüşü hem aklen reddedilir. Bunu reddetmemek mümkün değil. Bunu reddetmiyorsan küfre düşüyorsun. Ama burada tabi Gazâlî'nin üzerinde önemli ayrıntı şu.

Gazâlî'nin İlmi Yöntemi: Yarım Bırakmamak

Yani Gazâlî filozofların her söylediğini reddetmiyor.

Kur'ân ve sünnete aykırı olan yerleri reddediyor. Ayırt etmek lazım. O yüzden mesela Gazâlî'nin müthiş bir şeyi var. Bir ilmi yolu var. İlmi yol şu. Gazâlî, bir önceki derste anlatmıştım, felsefecilerin mantığını çözmüş vaziyette. Mantığını çözünce felsefecilerin mantığıyla felsefecileri vuruyor. Tabi vurduğu zaman da ses getiriyor. Öyle yarım bırakmıyor. Bir şeyi vururken yarım bırakmayacaksın. Yarım bırakırsan toparlanır seni vurur. Sonra bakın bir şeyi vururken yarım yamalak vurmayacaksınız. Tam vuracaksınız. Bir daha toparlanamayacak. Gazâlî öyle vurmuş ki bir daha toparlanamıyorlar. Yaralı bırakmayacaksın. Sen avda dahi yırtıcı hayvanı yaralı bırakırsan o hayvan seni öldürür. Perişan eder seni. Can havliyle seni vurur, seni öldürür. Yaralı bırakmayacaksın. Fikri olarak da yaralı bırakmayacaksın. Üzerinden silindir gibi geçeceksin.

Kafasını kaldıramayacak bir daha. O yüzden ayetleri topluyorum. Ve normalde Gazâlî'nin bu noktada reddiyeleri felsefecilerin üzerinde belirli konular öbür konuları normalde reddetmiyor. Gazâlî mesela felsefecilerin mantığını, matematiğini reddetmiyor. Bunları reddetmiş olsa diyeceğiz ki komple reddetti. Aklı reddetti iddiası var ya ortalıkta da dolaşıyor ya. Neden aklı reddetsin ki Gazâlî?

Gazâlî'den Önce Aklı Reddeden Kim Var?

Aklını kim reddetmiş? İslâm dünyasında da Gazâlî reddetsin. Gazâlî'den önce de aklı reddeden hiç kimse yok.

«Gazâlî Aklı Reddetti» İddiası Neden Tutmaz?

Bir kısım böyle tam Kur'ân ve sünnete dayalı sufi olmayan, biraz daha Doğu'dan etkilenen, Hindulardan etkilenen bir kısım akımlar var. Gazâlî'den önce bir böyle akımlar var. Hindistan'da veya biraz daha böyle Hindistan'a doğru gittiğinizde bu akımları görebilirsiniz. Ama normalde Gazâlî müthiş bir şekilde akli kullanıyor her şeyi.

Yorumlamaları aklî, incelemeleri aklî ve ama bu aklı Gazâlî vahyin üstünde tutmuyor. Ve normalde mesela el-Mustasfâ'sı[170] var onun Gazâlî'nin. Bu normalde geçen derste de bahsetmiştim. Bu fıkıh usullerinde fıkıhla alakalı hüküm çıkartmada izlenilecek olan yolları tanımlıyor. Nasıl bir yol izleyeceksin onda? Mesela tanım bir şeyin tanımı yani telefonun tanımı.

el-Mustasfâ: Fıkıhta Aklın Yöntemi

Tanım kıyas.

Hangi Kaynaktan Beslendiğin Belli Olur

Bir şeyi bir şeyle kıyas etme. Mantıksal çıkarın. Gazâlî'nin uyguladığı şeyler bunlar ve sebep-sonuç ilişkisi delillendirme gibi yöntemleri kullanıyor Gazâlî orada. Hatta Gazâlî'nin sözüdür bu. Yani bir kimsede hani bu tip mantıki ve akli usuller yok ise o kimsenin fıkıh edememesi etmemesi gerektiğini söyler. Ondan fakih olmazlar. Hani mantığı kullanmayan bir kimsenin ondan fakih olmaz der. Gazâlî'ye göre aklı kullanmayan kimse boş tenekedir. Ondan fakih olmaz Gazâlî'ye göre. Biz şimdi Gazâlî'nin dayanağını, aklı reddetmek, vahyi kabul etmek olarak dersek bu çok basit olur ya. Bu gerçekten Gazâlî'ye hakaret olur. Gazâlî'yi tanımamak olur bu. Gazâlî'ye atılmış en büyük iftira olur bu. İftiracı olursun. Mahşerde çıkarsın Allâh'a hesap veremezsin. Müslümansan hesap vereceksin ya. Veremezsin. Hristiyansan zaten hadi yürü cehenneme.

Ne hesap var ne kitap var. Bunlar küfürle gittin. Hesap kitap yok mu? Yallah ru nereye? Cehenneme. Mâlik görsün hesabını. Mâlik kim? Cehennem meleği. Onunla tanışacak herkes. Yürüyecek gidecek cehenneme. Hesap kitap yok onda.

Bilginin Üç Kaynağı ve Üç Sınırı

Yani desek ki Gazâlî yani duyular, akıl ve vahiy bunların her birinin kendi üzerinde bilgi alanları var ve bunların hepsinde sınırları var.

Mesela duyu dediğimiz şeyin sınırı var.

Aklın sınırı var. Vahiy. O da ayetle belli. Bizim önümüzde somut bir Kur'ân var. Vahiy belli. Ee, bunun sınırı da belli. Sen yeni bir ayet getiremeyeceğine göre, bir ayet de eksiltemeyeceğine göre vahiy belli. Yani o zaman Gazâlî'nin bu noktada duruşuna baktığımızda Gazâlî kesin bir hükme, kesin bir hakka şüphe edilemez bir noktada ulaşılması gerektiğini söyler ve kendisini de bu noktada bir talebe görür ve hakikate ulaşmaya çalışan bir kimse olarak görür ve mesela duyularla alakalı.

Duyular Bizi Aldatabilir mi?

Duyular ne yani beş duyu var ya görme, duyma, ondan sonra tatma, dokunma.

Bunların normalde akıl bu duyulardan almış olduğu şeylerle yanılabilir. Bunu ehl-i tasavvuf savunur zaten sufiler. Siz duyular sizi aldatabilir. Aldatabileceği için mesela bir kimsenin zina hükmüne varabilmeniz için dört erkek şahit ister.

Neden? Çünkü duyular sizi aldatabilir. Gördükleriniz sizi aldatabilir. Çünkü bir mesela şeytan insan suretinde görünebilir.

Bir melek insan suretinde görünebilir. Yani erkekler sizde yanında bir kadın derse ki seni bir kadınla gördüm.

Yok ya o cinnidir. Sen öyle görmüşsündür. Buradan yürümeyin. Bu yol kapalı. Öyle. Hani tufaya da düşmeyin. Hangisiyle? Ha demek ki birkaç tane var. Erkeklerin bu konuda kıvrak zekaları yoktur. Mustafa Özbağ hariç. O yüzden öyle olunca hani duyular sizi aldatabilir. Mesela örnekliyorum. Şimdi normalde herkes oturuyor birisi bir şeyler duyabilir oradan. Evet. Dervişlerde olur ki bu veyahut da böyle biraz hâli yüksek olanlar da olabilir. Değişik şeyler yaşayabilir. Yine dervişler sakın ha bunu böyle yol olarak kullanmasınlar. Yakarım çıranızı sonra. Öyle birisi demiş herhalde sende cinni taifesi uğramış galiba demiş. Nerede? İçeride şimdi hanımı da gece yarısından sonra bana mesaj atıyor. Ben cinni taifesi mi uğradı bana. Kim dedi dedim ben. Beyim dedi. Dedi. Tabi. Nereden hükmettin dedim. Nerede? Kapıdasın değil mi?

Nereden hükmettin? He sana lamba. Hâlâ daha lamba açık mı yatıyorsun? He. Gelecek birisi kulağına yapacak. Tamam. Evi değiştirmezse gel yanıma. Mahalleyi değiştirir. Şehri değiştiremez de mahalleyi değiştirir. Neymiş kadıncağız? Demiş ki ne dedin? Ne dedin? Bir daha de bakayım. Söyle, söyle. He içeride olabilir dedin. Söyleyeyim. Rapunzel'e gelsin, saçıyla boğsun seni bir. Şimdi gerçekten görünebilir. Yani normalde bir cinni taifesi mesela bir hayvan suretinde görünebilir. Cinni taifesi insan suretinde görünebilir. Ya normalde mesela bunu bir kimsenin fark edebilmesi için beşinci esmaya gelmesi lazım.

Bunu Fark Etmek İçin Hangi Mertebe Gerekir?

Beşinci esmaya gelmeden bunu fark edemez.

Bunu bilemez. Böyle arada böyle hani çatlaktan su kaçar gibi bazı şeyleri dördüncü esmada görür de bunu asıl tam net olarak beşinci esmada başlar görünmeye. Altıda yedide kemale erer o görüntü. O esnada gördüğünde bu şeytan der. O esnada gördüğünde bu kafir cinni, bu münafık bu. Ondan sonra müslüman cinni der. Bu derviş cinni der. Bu altıda yedide netleşir. Şimdi bunlar bu surette görülünce o zaman gördüğün görme, duyu organın seni aldatabilir. O zaman duyma organı seni aldatabilir. Hani bizim şimdi bayındırlar iyi biliyor.

«Uçtum» Diyen Bir Zatın Hikayesi

Bizim meşhur bir Abdullah abimiz vardı.

Melâmî Bir Hâl ve Bir Uyarı

Zikrullâh yaparken gece ona demişler ki sen oldun. Hadi bir bayındır ovasını pike yap. Bir gez dolaş demişler. Adam bu sesi duydum Mustafacığım. Bu sesi duydum ben diyor. Ben bizati konuştum. Biz de yeni dervişiz böyle. O da beni çok seviyor. O çocukluğumuzu biliyor bizim. Çünkü o tekelde depo memuruydu. Biz bakkal dükkanına sigara işte tekel malzemeleri alıyoruz. Yani dedem filan gitmiyor. Herkes dedemi tanıdığından biz gidiyoruz parayı biz yatırıyoruz oradan fişleri kestiriyoruz. O da depoda. O depodan biz malzemeler alıp geliyoruz dükkana. O kendisi Pomak. Evet. Pomaklar da böyle sağlam inatçı. O normalde kargaya kartal dese döndüremezsin. Dedem öyle diyordu. Şimdi bizim çocukluğumuzu biliyor. Bir de aynı mahalleden sayılırız. Abdullah abi nasıl attın kendini dedim. Gece saat iki, iki buçuk İstasyon Caddesi'nde dolaşıyoruz.

İkimizden başka kimse yok. Arada bir esmayı patlatıyor. Hay hu diye. Normalde bazı apartmanlar açıyorlar şeye. Hiç kimse cesaret edemez onunla Bayındır'da dolaşmaya. Bayındır'da tarikat deyince herkesin aklına uçtum Abdullah geliyor. Laf da şu bizim gençliğimizde. Ne o sen de uçtum Abdullah gibi mi olacaksın? Onların bir iskan evleri var. Macır evi. Normalde devlet onlara vermiş göç edince. Bir iki üç dört katlı. Dördüncü ahşap bir ev. Dördüncü kat tek oda. Abdullah abi de o odada yaşıyor. Ben onu biliyorum. O bir oda. Orada bir çatı var. Ardında bir çatı daha var. Altında bir çatı daha. Buna sordum Abdullah abi nasıl attın kendini? Öyle ya herkes biliyor uçtum Abdullah diye. Bizim de gençliğimizde biz de duyduk onu. Yani Abdullah abi atlıyor. Kafa kol bacak. Ondan sonra şeyde ne o? Alçıda. Mustafacığım dedi.

Zikir alemine girince dedi öyle boş değil ha. Hâli vardı onun. Hani Harun Hoca daha iyi bilir. Belki de öyle arada hâl görüyordu. O bizde o zaman yeni böyle hâller maller bizde uçuşuyor. Her şey enteresan. Onun bir itikaf muhabbeti var bende. Onun da itikafta geldi bir sabah çünkü o benim yanıma. Neyse dedim Abdullah abi ne yaptın? Nasıl oldu Mustafacığım? Dedi. Zikir alemine geçtim dedi. Zikrullâh yaparken dedi bir ses dedi bana. Dedi ki dedi Abdullah oldun. Bir uç, pike yap. Hani ovayı bir pike yap. Sanki planör mübarek. Allâh diyerek pencereden atıyor kendini. Ciddi ciddi. Tabi birinci kat, ikinci kat, üçüncü kat böyle kat düşünce kom aşağı çıkmıyor. Ölür yoksa oradan o. Onun evi duruyor mu durmuyor mu?

Araba boynundan hemen bizim mahalleye giderken sağ tarafta köşedeydi. Duruyor mu o ev?

Ulan gitmeli bir ziyaret etmeli Abdullah abinin evi diye öldü zaten o değil mi? Allâh rahmet eylesin. (Âmin.) Evet ya, rahmet istemiş bizden demek. Severdi beni çok. Allâh razı olsun kendisinden. Melamiydi kendisi. Abdullah abi arada böyle bir kahvede toto oynarken görebilirsin. Sakın böyle kerih görme. Değişik bir kişilik.

İlk İtikafım

Abdullah abi tabi bakın ses yanılttı onu, ama aynı Abdullah abi itikaftayım sabah namazlarını ezanı ben kendim okuyorum Bayındır'da mescitteyim, ezanı canlı okuyorum kimse yok kimse gelmiyor Ramazan'ın son on günü, sabah namazına hiç kimse gelmiyor mahalleden yukarıda mescitten, ben normalde yükseğe çıkıyorum ezanı canlı okuyorum sonra giriyorum içeri.

Mihraba geçiyorum. Sünneti kılıyorum. Farzı kılıyorum. Ondan sonra kendim kısa bir zikir yapıyorum. Geçiyorum hücreme. Orada hücre de var. Bizim arkadaşlar bilirler. Neyse bir gün gene öyleyim. Ezan okudum. Geçtim şeye, cami tarafına. Normalde halkın içine çıkmak yasak bana. Ben kimseyle görüşmüyorum, konuşmuyorum. Hiç kimseyle. Güneşe çıkmıyorum. Abdest alacağım zaman yüzüme, üstüme bir örtü örtüyorum. Hemen abdest alıp giriyorum.

Birinci gün üç lokma, ikinci gün iki lokma, üçüncü gün bir lokma yiyeceğim. Ondan sonra su ve çay. Başka bir şey yok. İtikaf öyle. Günde 70.000 tevhit. Bir de dersi çekiyorsun. İlk üç günde 70'er bin çekiyorsun. Ondan sonra Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini görürsen, duyarsan, işitirsen bir şey olursa dördüncü gün ondan sonra 10.000 salavat-ı şerife çekiyorsun. Beşinci gün 100.000 lafza-i celal çekiyorsun. Altıncı gün 70.000 tevhit. Yedinci gün 100.000 lafzi celal. Sekizinci gün tevhit. Dokuzuncu gün lafza-i celal. Onuncu gün tevhitle bitiriyorsun. İtikaf bu. Dünya kelamı yok. Hayvansal gıda yok. Güneşe çıkmak yok. Benim ilk itikafım bu. Şeyh Efendi beni böyle itikafa koydu. Benim yanaklarım çökmüştü.

Elmacık kemiklerim dışarı çıkmıştı. Dördüncü gün böyle gayri ihtiyarı aynaya baktım çökmüşüm ben. Beş gün uyuyamıyorsun zaten. Dersi bitireceksin ya. Öyle dersi bırakmak yok. Bir de o oda kaç? İkiye iki var mı Nuri? O bir buçuğa iki gibi. Evet oradayım ben. Enteresan bir şey.

Kapının Önüne Konan Yemek

Millet kapının önünde itikafa girdim diye yemek getirmiş birisi.

İtikafın Ölçüsü Nedir?

Ben tabi yemekten haberim yok. Kanla yerin olmuş yemek orada kapının önünde. Kadıncağız almış oradan demiş ki sakın kocalarınızın demiş kazancının haram mı helal mi olduğunu öğrenmek istiyorsanız gidin kapının önüne demişler yemek koyun. Bizimki kanla yerin oldu. Haberim yok benim. İçerideyim ben. Neyse gacırt kapı açıldı. Hiç arkama bakmıyorum ben. Esma kalbime geldi. Abdullah abi geldi dedim. Abdullah abi geldi.

İtikafa Gelen Misafir

Ben tam böyle sünneti kıldım. Farza kalkacağım. Bu sünneti kıldı.

Ben hiç arkama bakmıyorum. Ben kalktım kametledim. Farza niyet ettim. Sabah namazının farzını kıldım. O da bana tabi oldu. O da kıldı. Tabi namazda bir hay bir hu gidiyor. Ben döndüm başladım tevhide. Lâ ilâhe illallâh.

Lâ ilâhe illallâh. Benimle beraber tevhit çekiyor. Sonra Allâh esmasını birden Allâh başladım. Ama nasıl böyle zikrullâh yapıyoruz onunla? Allâh kabul etsin. (Âmin.) Yok öyle bir şey.

Bir ara gözümü bir açtım dizlerini gördüm gözümün hizasında. Dedim ki hani hâl mi görüyorsun? Bir daha açtım yine böyle her Allâh deyişte yükseliyor. Böyle dizini görüyorum önümde. Tabi koyverdik biz zikrullâhı. Bir ara vesvese böyle bir şey işte.

Şimdi camdan aşağı atlayacak bu dedim. Al başına işi. Vesvese bu işte. Bak şeytan oraya bir çomak sokuyor. Çomak soktu şeytan. Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne muhammeden abdühu ve resûlü dedim. Zikrullâhı bitirdim.

«Beni Geylânî Hazretleri Gönderdi»

Bu ama kendinde değil. Böyle kaykıldı gitti.

Bir dua yaptım. Bir âmin dedi bağırarak. Ondan sonra kalktı bir derviş selam verdi.

Hu dedi. Mustafa Efendi dedi. Halbuki bana Mustafa der. Mustafa Efendi dedi. Beni Geylânî hazretleri gönderdi. Git evladımız orada yapa yalnız itikafta git ziyaret et. Duasını al dedi bana. Dedi.

Hu dedi. Yürüdü gitti. Şimdi Abdullah abi canlı mı geldi?

Normal mi geldi? Öbür türlü mü geldi? Bu sonradan aklıma geldi. O esnada aklıma gelmedi. Abdullah abiye bunu soramadım bir daha. O hiç açmadı bu mevzuyu. Hiç ama hiç bana karşı da saygıda bir kusur etmedi. Koskoca adam. Şimdi duyu aldatabilir. Duyduğun aldatabilir seni. Gördüğün aldatabilir. Dokunduğun aldatabilir seni. O yüzden Gazâlî duyuların bilgisini hakikat olarak görmez. Felsefeciler onu hakikat görür. Ve duyular aklı yanıltabilir mi? Cevap yanıltabilir. Hadis-i şerif.

Hadis: «Duyduğunu Aktarmak Sana Yalan Olarak Yeter»

Ne diyor Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem?

Cin Taifesi Meselesinde Bir Uyarı

Duyduğunu aktarmak sana yalan olarak yeter[171]. Duyduğunu aktarmak sana yalan olarak yeter. Neden? Duyduğun seni yanıltır. Duyulara güvenilmez. Devam ediyor. Bu normalde devam ediyor.

Gazâlî, Descartes'ten Yüzyıllar Önce

Şimdi öyle bir şey olunca Gazâlî enteresan bir şekilde Descartes'ten yüzyıllar önce metodolojik bir şüpheyi arınma ve başlangıç aracı olarak kullanmış.

Şüpheden arınmayı. Şimdi İslâm dünyasında Descartes'in şüpheden metodolojik olarak şüpheden arınmayı konuşuyor. Sen nereden onu şüpheden arınmaya konuşuyorsun? Gazâlî bulmuş onu. Gazâlî şüpheden arınmayı söylemiş. Sen şimdi Descartes'ı okuyacaksın. Önüme geleceksin benim. Öyle mi? Yok öyle. Ama Gazâlî onu şüpheden arınmayı söylemiş. Duygusal güvensizlik olarak bunu aktarmış Gazâlî onu ve görme duyusunun gölgenin hareketini sabit sanması gibi duyuların yanıltabileceğini ve kesin bilgi veremeyeceğini söylemiş Gazâlî görme duyusunun gölgenin hareketini sabit sanması gibi.

Bakın nereden ne çıkarmış Gazâlî?

Gölge Misali

Gölge sabit mi? Değil. Gölge adı üstünde gölge.

O zaman gölge varlıklar da seni aldatabilir. Sen gölgeyi sabit görürsen kalk ayağa. Gölge var burada. Gel biraz öne. Işık vurdu gölge. Şimdi gölge sabit mi? Gölge var mı? Yok. Bak ne dediniz? Gölge var dediniz. Otur. Yanıldınız. Gölge hakikat değil.

Çünkü gölgenin varlığı bir şeyle ışığa bağlı. Öyle var gördünüz. Aslında yok. Aklın sınırını koymuş Gazâlî. Aklın sınırları rüyada görülenlerin o an

gerçek sanılması gibi. Rüyada bir şey görüyorsun. O esnada gerçek zannediyorsun onu. Öyle değil mi? Kan ter içinde kalıyorum ben. Allâh'ım ne sıkıntılar ne sıkıntılar. Bir uyanıyorum. Yok diyorum ya uykudaymışım. Bazen kendi kendime dahi yok lan uyuyorsun sen. Rüya gördüğün bu şey diyorum. Devam ediyor. O şey daha gördüğüm şey. Bu bir de hani uyumadan görünenler var ya bir de uyanıkken görünenler var. Bir de uyanıkken gördüklerin var. Yakazada gördüklerin hariç. Uykuda gördüklerin hariç. Bir de uyanıkken gördüklerin var. Bunlara baktığımız zaman o görülenlerin sen hepsini de bir anda gerçek zannediyorsun. Yani ben itikaftayken bir baktım ki ayaktayım.

Birisi de bana bakıyor öyle böyle. O bana baktı, ben ona baktım. Tam durdu hocam. Korkuttun beni dedi. Sen ne ama duruyorsun dedim.

İtikafta Bir Hâl: «Ayakta Duruyordun»

Sen niye uyumadın? Battaniyeyi kafasına aşağı geçirdi. Yanındakine demiş. Hoca ayakta demiş. Gece demiş kendi kendine sayıklıyordu demiş. Bağırıp çağırıyordu demiş. O onu söylemiş. O ona söylemiş. Herkes böyle yandan yandan bakıyor. O an dedim ya en hızlı haber orada yayılıyor. Ben şimdi ne oldu? Ne oldu? Ne oldu? Ne oldu? Ne oldu? Toparladım. Ama ayakta olduğumu toparlamadım. Onu hatırlamıyorum. Sonra o göz göze geldiğimi hatırladım onunla. Çektim kenara. Sen ne yapıyordun dedim. Oturuyordun sen dedim. Sen de ayaktaydın dedi. Ne diyordum dedim. Oyun bağırıp çağırıyordun dedi. Sohbet ediyordun dedi. Kovuyordun bazı kimseleri dedi. Dedim bütün kovuşa mı aktardın lan dedim şimdi buna? Korktum dedi. Hocam dedi ya gerçekten korktum dedi.

Rüya Misali: Aklın Sınırı

Şimdi onu gerçek zannediyorsun. Onu o esnada gerçek zannediyorsun. Hazreti Pîr Mevlânâ, Mesnevî'de geçiyor bu[172]. Bir kimse diyor rüyasında kolunun koptuğunu görse onu gerçek zanneder.

Uyandığında diyor ilk kişi diyor onun elini diyor o koluna atmak olur. Kolunun sabit olduğunu görür. Bir diyor oh çeker diyor. Hani o zaman normalde bu böyle aklın sınırı var. Rüyada görülenlerin o gerçek sanılması, akli verilerin ve daha üst bir bilinç durumu yani uyanıklık hâli tarafından sorgulanabileceğini söylemiş Gazâlî.

Böyle olunca bir de ardından hani duygusal güvensizlik var. Sonra şüphelerden arınmak var. Descartes'ten önce bunları tespit ediyor. Bunu ya burayı tespit ettiğinde kalıyorsun zaten. Ve normalde öyle olunca şüphenin aşılmasıyla alakalı duyu ve akıl çıkmazını duyunun ve aklın duyuların ve

aklın çıkmazının Gazâlî neyle mümkün? Oradan çıkışın neyle olduğunu söylüyor biliyor musunuz?

Peki Çıkış Nerede? İlahi Nur ve Keşif

İlahi bir nurla, keşifle, vasıtasıyla açtığını söylüyor Gazâlî.

Yani kalbi aklın çalışması, kalbe keşfin gelmesi, hayratın gelmesi, kalbe ilmi ledunun gelmesiyle duyuların ve aklın çıkmazından kurtulabileceğini söylüyor Gazâlî. Tabi bunu Fârâbî İbn Sînâ anlar mı?

Anlamaz bunu. Bu kimin işi? Sufilerin işi. Kalbin harekete geçmesi. Bangır bangır bağırıyoruz ya. Hakikati görmek istiyorsanız, hakikati duymak istiyorsanız, hakikati anlamak istiyorsanız sizin kalbinizin çalışması lazım.

Bu Neden Filozofların İşi Değil?

Kalbin çalışması için dikkat lazım. Kalbin çalışması için pür dikkat odaklanman lazım.

Kalbin Çalışması İçin Ne Gerekir?

Kalbin çalışması için yanındakiyle konuşup gülmemen lazım.

Kalbin çalışmasını istiyorsan kalbin zikrullâhla hemhal olması lazım.

Allâh'ı sevmesi lazım. Resûlullâh'ı sevmesi lazım. Üstadı sevmesi lazım. Ve kalpte zikrullâhın oturması lazım.

O zaman kalp hakikate doğru yol alacak. Öbür türlü yol almayacak. Atılsın, batılsın, çöpsün hakikat manasında. Evet. Yoksa akıl ve duygunun sarmalında boyna vesveselerin içerisinde dönüp duracaksın. Hakikati bulamayacaksın hiç. İstediğin kadar profesör ol. Bu aklı ve duyuları aşan bir şey. Ama hem ayetlerle hem hadislerle hakikati kesin bir şey. Ayetle, hadisle hakikati kesin. Böyle olunca o zaman önümüze bilginin kaynağı çıkıyor. Biraz çok ağır gidiyoruz ama hakkınızı helal edin. Böyle olunca bilginin kaynağı tartışılacak. O zaman bilginin kaynağı ne? Öyle ya. O zaman bilginin kaynağına baktığımızda doğru duyular lazım önce.

Bilginin Kaynağı: Üç Basamak

Yani fiziksel dünyanın algılanması bu ilk basamak. Öyle ya. Ve o normalde bilgi kaynağına bakacağımız zaman ve normalde bu ilk basamak hataya açıktır.

Bunun arkasından akıl gelmesi lazım. Yani akli zaruretler akıl gelmesi lazım bilgi kaynağı için. Ona baktığımızda o zaman aklî olarak matematiksel önermeler, mantıki önermeler mesela işte 10 3'ten büyüktür.

Doğru mu? Evet. Bunlar normalde zorunlu ilkeler akılla alakalı olan şeyler yani. Evet. Akıl bu noktada değerli midir? Değerlidir. Ama akıl Gazâlî'nin söylediği şey bu. Metafizik konularda tek başına kalırsa sınırlıdır. Sufileri ilgilendiren alan ne?

Metafizik dediğimizde rüya, hâl, kalbi ilimler geliyor işin içerisine. O zaman bilginin kaynağı olarak hemen otomatikman akıldan sonra ilhama geleceğiz, keşfe geleceğiz, kalp gözüne geleceğiz. Bilgi kaynağı. O zaman normalde bu da neyi ilgilendiriyor? Sufileri ilgilendiriyor. Bu neyi ilgilendiriyor? Tasavvufu ilgilendiriyor. O zaman bu da direkt olarak kalbin arınması, kalbin temizlenmesi, kalbin arınması, kalbin temizlenmesi, dedikodu gıybet, ıvır zıvır, haramları terk et.

Üçüncü Basamağın Şartı: Kalbin Arınması

Bırak dilin âfetleri, gözün afatları, kulağın afatları bırak elin afatları, ayağının afatları Gazâlî İhyâ'da bunları anlatır.

Bırak bunları. Kalbi arınma.

Sufiliğin işi budur. Tasavvufun işi budur. Dervişliğin işi budur. Kalbi arınmadır. Dervişlik. Kalbi temizliktir. Dervişlik. Sufilik kalbi temizliktir. Sufiler dergâhlarına şirket kurmak için uğraşmazlar. Şirket üzerine kurmak için bir sufi akım uğraşmaz. O sufi akımın başındakilerin üzerinde trilyonlar dönmez. Kilolarca altınlar dönmez. Onlar kalkıp bilmem ne kadar binalara para yatırmazlar. Kalbi arınmayla uğraşırlar.

Kalbi Arınmanın Önündeki Engeller

Kalbi arınmanın birincisi zaten dünya sevgisinden uzaklaşmak. Dünya sevgisi uzaklaşmak deyince burada dünyayı terk etmek değil. Dünya sevgisinden uzaklaşmak. Sen hâlâ daha ele geleni yiyeceğim, dile geleni diyeceğim dersen, hâlâ daha dedikoduya, gıybete, iftiraya devam edersen, hâlâ daha ona buna çamur atacağım diye uğraşırsan, hâlâ daha onunla bununla uğraşırsan kalbi arınmayı gerçekleştirmen mümkün değil.

Sen eşine kavga ediyorsan, eşine küfrediyorsan, eşine surat asıyorsan, çocuklarına zulmediyorsan, kadın adama, adam kadına zulmediyorsa kalbi arınmanın gerçekleşmesi mümkün değil.

Kalbi arınma, güzel ahlak kalbi arınma, farzları yerine getirme. Kalbi arınma insanların hakkına, hukukuna riayet etme kalbi arınma. Senin

rüşvetten, ondan bundan her şeyden uzak olman lazım. Ha kaytan bıyığı böyle badem bıyığı bırak. Masanın da şeyini aç. Çekmecesini aç.

İmzalarım ama burayı gör. Değer. Senin namazın da batsın edepsiz adam. Sen bir de bize İslâm'dan bahsetme. Sen bize dervişlikten bahsetme. Derviş kardeşine tepeden bak. Sonra kalbi arınma. Yok öyle bir kalbi arınma.

«Ben Fakirlerle Beraberim»

El-fakru fahrî. Ben fakirlerle beraberim dedi Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem.

Sen insanların zenginliğine göre hareket ediyorsan dininin yarısı gidiyor.

Kalbi arınma.

Bir kimsenin devletteki makamından dolayı, bir kimsenin zenginliğinden dolayı ona temenna ediyorsan, onun önünde boyun büküyorsan dininin yarısı gidiyor. Hadisle sabit. Kalbi arınma. Ondan işin var. Yavşıyorsan kalbi arınma, yok sende işinden dolayı yavşadın. Kalbi arınma sen. Kur'ân ve sünnete sımsıkı yapış. Kalbi arınma. Ve filozoflar sufileri o yüzden eleştirir. Sufi bu hâle gelince kalbi ilham almaya başlayınca onda keşf açılınca o hakikatin hakikatine doğru yürüdü. Sen kitaptan okuyorsun.

Hadis-i Kudsi: «Ben Onun Gören Gözü Olurum»

O satırdan değil, sadırdan konuşuyor. Cenâb-ı Hak hadis-i kutsi de demedi mi?

Ben onu severim, o da beni sever. Ben onu sevince gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benimle görür, benimle duyar, benimle tutar, benimle yürür, benimle konuşur. O zaman o kalbi, onun keşfi açıldı onun.

O hayret perdesinden hayret perdesine geçti. Bilginin özüne sahip artık. Kalbi ilham alıyor onun.

Ona yalan söyleme. Seni utandırmamak için senin yalanının yüzüne vurmaz. Onu aldatmaya kalkma. Seni utandırmamak için sen aldatıyorsun demez. Çünkü o Allâh'ın ahlakıyla ahlaklanmıştır. İnsanları insanların içerisinde utandırmaz.

Dünya Sevgisinden Uzaklaşmak Ne Demektir?

Sen kalkıp da bir şey deme ona. Yok. Onu bilmez zannetme. Onu görmez zannetme. Dervişlerin aldandığı yerlerdir bunlar. Allâh muhafaza eylesin.

Bunun Kur'ân'daki Adı: İlm-i Ledün

İşte bu nedir? Bunun Kur'ân'daki dili ne? İlm-i ledün.

Hızır ilmi, ilmi ledün. Hadi oturun şimdi siz. Hızır çocuğu nasıl öldürdü[173]? Öldürdü.

Öldürmedi mi? Bu mecazdır. Yok bu hakikattir.

«Aklınla Oraya Girersen Boğulursun»

Boğul orada. Aklınla boğulacaksın orada. Hızır ilm-i ledün sahibidir. Çocuğu öldürdü. Kesti çocuğu. Var mı diyeceksin? İl milletin sahibiydi. Kur'ân'la sabit. Sen onu kalkıp da yok işte mecazen öldürdü. Aslında öldürmedi. Otur oturduğun yere, akılperest seni. İlm-i ledün sahibi. Hadi inkâr et ilmi.

Mûsâ Aleyhisselâm'a Sorulan Soru

Ne dedi Mûsâ Aleyhisselâm'a? Birisi sordu.

Ya Mûsâ senden daha âlim bir kimse var mı yeryüzünde? Mûsâ dedi ki, yok. Cenâb-ı Hak Mûsâ'yla irtibatı kesti. Mûsâ Tûr-i Sînâ'ya yürüdü.

Her seferinde olduğu gibi ağladı, yalvardı, yakardı. Kırk gün orada halvet etti. Dedi ki, «Ya Rabbi, benimle irtibatı kestin. Benimle muhabbeti kestin.» Peygamberiyle muhabbetini kesti. İrtibatını kesti.

Kendini yüce gören, kendini dokunulmaz gören, kendini yüksek gören, kendini kibirli gören derviş. Seninle irtibat mı kuracağını zannediyorsun? Peygamberiyle irtibatını kesmiş. Seninle mi irtibat kuracak? Kibir abidesi seni. Mûsâ'ya dedi ki, ya Mûsâ, filanca yerde kullarından birisi sana böyle bir soru sordu.

Sen de ona dedin ki, «Benden daha fazla alim bir kimse yok. Bu Allâh'ın taaccübüne gitti.» Dedi. Mûsâ dedi ki, «Tevazuya bak.»

Mûsâ'nın Tevazusu: «Ben Ona Mürid Olmak İstiyorum»

Ya Rabbi, ben ona talebe olmak istiyorum.

Kurumuş Balık: Bir İşaretin Manası

Ben ona mürit olmak istiyorum dedi. Evirip çevirmesinler lafı. Gitsinler Hızır'a sorsunlar. Daha da yürekleri yetiyorsa Mûsâ Aleyhisselâm'a sorsunlar. Ne dedin Allâh'a desinler. Ben ona mürit olmak istiyorum dedi. Kimdir bu zat? Cenâb-ı Hak dedi ki, «Kurumuş balık al yanına. Git filanca» dedi. Denizin kenarında yürü. Bakın bunlar işaret. Ne zaman ki dedi kurumuş balıklar dedi canlandı orada benim dedi bir kulum var. O dedi, «Senden daha büyük alim.» Gitti Hızır'ı buldu. Şeyhimin tabiriyle söyleyeyim, Esselâmü aleyke yâ Hızır dedi ona. Şeyhimin tabiridir bu. Hızır döndü. Ve aleykümselam yâ Mûsâ dedi. Bu da şeyhimin hâli. Bu da şeyhimin ilm-i ledünü. Bunu da kitapta okuyamazsınız.

Her Mürşid-i Kâmil Bir Hızır Makamından Geçer

Çünkü her bir mürşid-i kâmil bir Hızır makamından geçer ve bir Hızır'la o Hızır'la tanışır.

O Hızır'la tanışmadan bir kimse kendini mürşid-i kâmil saymasın. Beş makamdır.

Açık açık konuşuyorum bunları. Beşinci makamda Hızır'la görüşülür. Ulu Cami'de. Evet. Ulu Cami beşinci makamdır. Hızır makamından geçer. Hızır makamından geçmeden olmaz.

Ölür giderim yarın öbür gün birisi kalkar size mürşid-i kâmillik taslar. Bilin diye söylüyor. Kendimi methetmek için konuşmuyorum. Allâh beni affetsin. (Âmin.) Yürüyeceğim gideceğim. Yaşım altmış beş şurada ne kalmış? Ömrüm elli beş yıl kalmış. Yüz yirmiden altmış beş çıkınca elli beş kalıyor. Ne kalmış? Allâhu a'lem. Allâh bilir. Başınızla cebelleş oldum. Hızır Aleyhisselâm'a gitti.

«Bizim İlmimiz Acıdır; Sabredemezsin»

Dedi ki ben sana mürit olmak istiyorum. Ben yine şeyhime döneyim buradan, ya. buradan ya. Kendimden bir şey anlatmayım. Mürit olmak istiyorum.

Deyince dedi ki Hızır ona, «Bizim ilmimiz acıdır. Sabredemezsin.» Dedi. Katlanamazsın dedi.

Acıdır. Sabredemezsin, katlanamazsın. Dedi.

Mûsâ dedi ki, «Ben sabredenlerden olacağım. Ben katlananlardan olacağım. Ben» dedi, bu konuda sana tabi olanlardan olacağım. Olur dedi Hızır. Ben yine şeyhimden anlatayım ya. Hoşuma gitti. Onun da hoşuna gitti.

Ya Abdullah Efendi seni unutur muyuz ya? Hiç unutmadık. Allâh rahmet eylesin. (Âmin.) Uzakta bir gemi. Şeyhimden anlatıyorum bunu. Uzaktan bir gemi. Ses mes duyulacak gibi değil. Hızır Aleyhisselâm gemiye doğru döndü.

Gemi Kıssası: Aklın Durduğu Yer

Dedi ki, «Hey gemidekiler, biz iki ihtiyarız.» Dedi. Burada Mûsâ'nın gençliği yok. Peygamberlikten önce diyenler yanıltıyorlar sizi. Mûsâ o esnada peygamberdi. Yok, Hızır'la peygamberlikten önce görüştü. Ahmaksın sen. Dedi ki Hızır Aleyhisselâm, «Ey gemidekiler, biz iki ihtiyarız. Bizi buradan alın.» Dedi. Gemidekiler sesi duydu.

Bir filika indirdiler. İki tane insan kürek çeke çeke geliyor. Kıyıya doğru geliyor. İki tane ihtiyara geliyorlar. Bakıyorlar ihtiyarları görüyorlar. Araları çok uzak. Burası Mustafa Özbağ'dan araları çok uzak. Metrelerce değil kilometrelerce. Ta uzaktan o gemiyi görmeleri dahi mümkün değil. Mûsâ şaşırdı. Ortalıkta gemi yok çünkü. Hayrette Mûsâ. Gemi yok ama Hızır. Ey gemidekinler biz iki ihtiyarız. Bizi buradan alın dedi. Filikadakiler nereye kürek çektiklerini bilmiyorlar.

Zahiren görmüyorlar; filikayı dahi onlar yönetemiyorlar. Evet. Geldiler bir baktılar iki ihtiyar. Filikayı kıyıya kadar yanaştıramadılar ya.

Hızır Aleyhisselâm Mûsâ Aleyhisselâm'ın elinden tuttu. Suyun üstünde yürüyerekten filikaya gittiler. Filika böyle aşağı doğru indi. Tak adım attılar içine. Sonra filika tekrar yükseldi. Mûsâ hayrette.

Bir Kürek, Yirmi Kürek

Bir kürek çekiyorlar, beş kürek çekmiş gibi gidiyorlar. Bir kürek çekiyorlar, on kürek gitmiş gibi çekiyorlar. Bir kürek çekiyorlar yirmi kürekmiş gibi gidiyorlar. Filika değil sanki var ya şimdi böyle hızlı şeyler, küçücük şeyler. Öyle gidiyor. Filika göz açıp kapayıncaya kadar gemiye geldiler.

Gemidekiler de şaşkın. Koca Hızır gelmiş yanında Mûsâ.

Gemi aşağı çöktü. Filika yükseldi. Gemi aşağı çöktü. Herkes şaşkın. Normalde öyle merdivenle yok? Mustafa Özbağ mı merdiven tırmanacağım diye uğraşsın kedi merdiveni gibi. Öyle bir şey yok. Bindiler gemiye. Gemidekiler onları bir misafir ettiler, yedirdiler, içirdiler, hizmet ettiler. Gitti onlar balıkçı gemisi. Gittiler tam şehre geldiler. Mûsâ Aleyhisselâm şey Hızır Aleyhisselâm Mûsâ'ya da yanında ya.

Baltayla Vurulan Tahta

Aşağı indi oradan bir tane balta buldu. Burası şeyhimden. Baltayla güm bir tane vurdu. Tahtanın birisini kırdı.

Su almaya başladı içerisi. Su almaya başlayınca Hızır Aleyhisselâm suya dedi ki, «Sakin ol, selamet ol, sakın gemiyi batırma.»

Dedi. Tabi ondan önce Mûsâ dayanamadı. Dedi, «Bunlar bize hizmet ettiler, hürmet ettiler. Sen zarar veriyorsun.» Dedi. «Gemiye dedi.» Mûsâ'ya döndü. Dedi. Ben sana demedim mi sabredemezsin. Bizim ilmimiz acıdır. Ben sabredenlerden olacağım dedi. Hızır anında suya selamet ol deyince suyu böyle dondurdu kaldı. Başka gelmiyor su. Çıktılar hiçbir şey olmamış gibi. Gemidekiler suyu görmediler. Baktılar tahta gördüler. Su görmüyorlar. Yürüdüler gittiler şehre gittiler. Bunu kısa keseyim sonra anlatırım gene. Bu keşifle alakalı, ilm-i ledünle alakalı.

Hikmet Sonradan Açıldı

Sonra o oranın zalim bir kralı vardı.

Sefere çıkacaktı.

Öldürülen Çocuk: En Ağır İmtihan

Bu İsrâiller gibi. Onlar da Benî İsrâil'di. Yahûdî bozması. Sefere çıkacaklardı. Firavun vari insanlar. Baktılar dediler, «Gemi batıyor. Hızla boşalttılar.» Hızır dedi ki sonra Mûsâ'ya, «Onlar yedi kardeştiler. Bu yedide bir sır var. Onu bir kenara koyun. Yedi kardeşti» dedi. «Bunlar» dedi ihtiyar bir anneleri, babaları var. Onlara bakıyorlar, balıkçılık yapıyorlar.

Kıssadan Çıkan Ölçü: Görünen ile Hakikat

O dedi zalim askerler geldiler. Baktılar gemi batıyor. Korktular bıraktılar. Terk ettiler. El koyuyorlardı. Bizden sonra onlar dedi gemici onu tamir edecekler. İşlerine bakacaklar dedi. O zaman bilgi kaynağı neymiş? İlmi ledünmüş. Bilgi kaynağı. Tabi ilm-i ledünü felsefeciler kabul eder mi? Etmez. Bunu normalde Aristo, Sokrat, Eflâtun kabul eder. Sezgi, bilim, bilgi kaynağı olarak Yunanlılardan.

Kapanış: Gelecek Hafta Nedensellik

Asıl kırılma neresi? Nedensellik? Felsefecilerle alakalı. Saat 23.13. Buradan devam edelim. Olmaz mı? Haklarınızı helal edin. Helal.

Nedensellikten devam edeceğiz. Felsefecilere cevaplara geçeceğiz. Vaktinizi fazlaca alıyorum bu konuda. Bugün de Bayındır'dan hem eski

dervişlikten önceki dostlarımız, arkadaşlarımız ve aynı zamanda da Bayındır'da bizim ilk derviş kardeşlerimiz ziyaretimize geldiler.

Allâh razı olsun. O yüzden onlarla biraz hoş sohbet ettik. Geç kalmamızın biraz da sebebi bu oldu. Ama biz de böyle bayındır bir muhabbeti ettik, bayındır bir sohbeti ettik. Eskilerden bahsettik filan. Böyle bir hoş oldu gönlümüz. Allâh razı olsun hepsinden de inşâallâh. O yüzden geciktik.

Haklarınızı helal edin. Helal olsun. Bizden yana da helal olsun. Helallik isteyen derviş kardeşlerimize. Helal etmeyen varsa söylesin. Helalleşelim buradan yukarıdan yakından. Hiç sıkıntı değil. Yani helalleşmesini biliriz. Yani özür dilenecekse özür dileriz. Borçsa öderiz problem değil. Ama yok heva hevesten de helal etmiyorum derse onun da icabına bakarız. Evet.

NEDENSELLİK VE GAZÂLÎ'NİN MANTIĞI
(29 AĞUSTOS 2026)

Geçen Gazâlî sohbetinde felsefecilere neler hangi konularda cevap veriyordu, nerelerden ayrılıyordu onlardan bahsetmiştik. Bu hafta yetiştirebilirsek hem o felsefecilerin yol ayrımını anlatmaya devam edeceğiz hem de bizim Yunus dedi ki biraz da Gazâlî'nin mantığına girerseniz dedi.

Biraz da hani biraz demedi de ben biraz Gazâlî'nin mantığına gireceğim. Çünkü geniş bir mesele. Ayrı bir ders olarak yapmak lazım. Biraz böyle kurcalayınca ortalığı ama yine de ana hatlarıyla toplamaya çalıştım. İnşâallâh bu akşam normalde bu ikisini toplayabilirsek toplayacağız.

Toplayamazsak bıraktığımız yerde bırakacağız. Önümüzdeki hafta devam edeceğiz. Ama herhalde ben böyle birkaç haftada toplanacak diyordum. Yine birkaç haftada toplayamayacağız herhalde. Bu daldık bunun içerisine kara düzen gibi.

Normalde inşâallâh buradan çıkacağız Allâh'ın izniyle. İnşâallâh derleyeceğiz, toparlayacağız. Güzel bir Gazâlî çalışması olarak yine arkadaşlara, kardeşlere derli toplu bir çalışma inşâallâh kalacak. Yani bunu böyle yolun başında böyle düşünmüyorduk ama bizim hep böyle yük yolda düzeliyor.

Bizde yörük atasözüdür. Yük yolda düzelir derler. Bizimki de yolda düzeliyor her şey. İnşâallâh bu da yolda düzelecek. Allâh'tan bir engel gelmezse bir kısa soru var. Buna da bir baştan cevap veri verelim. Ondan sonra Peygamber efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem Kur'ân-ı Kerîm'i neden hayattayken kitaplaştırmamıştır demiş kardeşimiz. Hafızlar vardı.

Soru: Kur'ân Niçin Peygamber Hayattayken Kitaplaştırılmadı?

O zaman için çok geniş topraklara sahip değildi İslâm Devleti ama normalde yazılıydı Kur'ân-ı Kerîm.

Yani çünkü Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri Kur'ân ayetlerini yazdırıyordu. Hangi sure, hangi ayetler, hangi sahabenin elinde bu biliniyordu. O yüzden normalde bu ayetler hani Kur'ân kitaplaştırılırken de o sahabelerin elindeki yazılı olan ayetler toplandı zaten.

Böylece mushaf hâline getirildi. Ama en önemlisi hafızlar vardı. Normalde o hafızlar devamlı Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzettiklerinden dolayı, ezberlediklerinden dolayı onlar sahabenin içindeydi. Hazreti Ebû Bekir, Ömer, Osman zamanına geldiğimizde İslâm toprakları genişledi.

Genişleyince de mushaf hâline getirilerekten oralara örnekleme birer tane mushaf gönderildi. Böylece o mushaf normalde hatta ilk fetvalarda böyledir.

Darülharbe Mushaf Götürmek

Dârülharb olan yere Kur'ân-ı Kerîm götürmek yasaktı önceden.

Yani bir yerde İslâm hukuku yok ise orada İslâm devleti yoksa o bölgeye, o beldeye mushaf götürülmezdi. Yani İslâm topraklarının dışına mushafı çıkarmak uygun değildi.

Yasaktı. Bu kısaca bu ayrı bir konu ama kısaca cevap vermiş olalım. Evet.

Asıl Kırılma: Nedensellik

Gazâlî ile felsefecilerin arasında asıl kırılma meselesi nedensellikle alakalı. Nedensellik hani neden sebep olmuşsa neden dediğimiz şey sebep yani önce neden hani sebebi oluşuyor?

Önce gelen sonucu doğuran şey. Neden? Hani bir şeyin öncesi var. O da sonucu doğuruyor. Nedensellik bu. Sonuç da hani etki dediğimiz şey o da nedenden sonra ortaya çıkan olay veya durum.

Yani bir sebep var. O sebepten dolayı bir şey sonuçlanıyor.

Bulutlar toplanıyor. Bu sebep. Ondan sonra yağmur yağıyor. Bu da sonuç. Bunun gibi bir şey. Tabi felsefecilerle Gazâlî'nin burada ayrıldığı çok böyle ince bir perde var.

İnşâallâh anlatmaya bize Cenâb-ı Hak bize de nasip eylesin o ince perdeyi.

Filozofların Nedensellik Kanunu

Bu nedensellik ilkesi felsefecilerin içerisinde çok konuşulan oturmuş yerleşmiş bir şey.

Yani aynı şartlar altında aynı neden hep aynı sonuca ulaşacak.

Yani işte gök gürlemesi aynı sebepler oluştuğunda aynı sonuca ulaşacak veyahut da kar yağması sebepler oluşunca kar yağacak veyahut da toprağa bir buğday tanesi ekeceksiniz.

Sebepler oluşunca buğday çıkacak. Normalde bunu felsefeciler bir kanun gibi ortaya koyuyorlar.

Gazâlî bunu eleştiriyor. Normalde tabi Gazâlî'nin bunu eleştirmesi baktığınız zaman kaynaklarda normalde işte bu son dönem veya modern dönem diye nitelendirilen bu dönemde bu nedenselliğe karşı çıkması Gazâlî bu yüzden çok eleştirilir.

O yüzden derler ki Gazâlî bunu eleştirdiği için işte bilim ilim durdu filan teranesini okuyorlar.

Ateş ve Pamuk Misali

Normalde işte buna baktığımızda örnekliyorum işte bir tane oradan bir çakmak alsak buraya da bir tane pamuk koysak çakmağı pamuğun yanına yaklaştıracak yaklaştırsak pamuk yanar mı?

Yanar değil mi?

Ateş yakıcı bir madde veyahut da yakar ateş. Normalde işte normalde bunu gördüğümüz zaman ne deriz biz? Ateş pamuğu yaktı deriz. Bunu bin yılda geçse ateş pamuğa yaklaşınca yanacak.

Veyahut da oraya bir pamuğun içerisine bir kıvılcım gitmiş olsa o kıvılcım pamuğu yakacak mı? Yakacak. Veyahut da biz metal işlerinde okuduk.

Demirhanede ve Tornada Öğrendiğimiz

Metal işlerinde tabi ocak körüğü yakıyoruz. Biz başlıyoruz demiri dövmeye. Bize iyi demir dövdürdüler. O normalde hani demir kırmızı ya böyle ısınmış vaziyette çekici vuruyor.

Kıvılcım çıkar gibi. Hani onun üzerindeki pas vardır. O pas böyle ateş hâlinde çıkar. Bizim üstümüze gelirdi işte yanardı kumaş mesela delinirdi orada. Veyahut da tornada frezede çalışırken frezeden küçük bir parça çıkar.

O küçücük parça senin üzerine gelince yakar. Sıcaktır çünkü o. Yani sıcak veya ateşe bir şey yaklaştığında ne yapıyor? O yakıyor. Yani bu sefer felsefeciler diyorlar ki işte ateş yakmanın zorunlu sebebidir. Yani ateş var. Ateş mecbur bir yere dokunduğunda yakar. Normalde şimdi böyle inanır ya bütün herkes. Gazâlî burada ayrım yapar. Çünkü Gazâlî'yi bu ayrıma sürükleyen şey İbrâhîm Aleyhisselâm'la alakalı ayet-i kerimedir. Gazâlî

burada normalde der ki hani işte ateş pamuğu yaktı veyahut da işte bir gök bilimi yağmur işte eksi artı birbirine çarptı şimşek oldu. Veyahut da hava şartları belli bir şeyde hemen soğudu, yağmur oldu. Daha da soğursa ne olacak? Kar olacak. Yani bunu normalde nedensellik dediği şey bu. Ama normalde Gazâlî buna dur der. Bütün hepsi de bu böyle değil der. Ne der orada? Hemen ayet-i kerimeden önce Gazâlî şunu diyor.

«Ateş, Yakmanın Zorunlu Sebebidir»

Ateş kendi başına zorunlu biçimde yakma gücüne sahiptir diyor ya felsefeciler. Gazâlî diyor ki burada durun.

Ateş zorunlu bir şekilde her şeyi yakmaz diyor. Felsefecilerle ayrıldığı yer burası. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de İbrâhîm kıssası var. İbrâhîm Aleyhisselâm'la alakalı kıssada Cenâb-ı Hak ayet-i kerimede diyor ki, «Ey ateş, İbrâhîm'i yakma. Serin ol ve selametli ol[174]» diyor.

Gazâlî'yi Bu Ayrıma Sürükleyen Ayet

Serin ve selamet ol. Yani serin ol deyince dondurur.

Selametli ol dondurma da. Yakma da dondurma da. Yani çünkü selametten bütün tefsircilerin çıktığı durduğu nokta şu. Yani sen dondurma. Yani sana serin ol dedim. Serinin ucu yok ya. Bunu donduruncaya kadar da değil. Selamet ol diyor. Ben öyle demiyorum. Buradaki selametlik şu. Ateş seni hiç rahatsız etmesin.

Ateşe emir var. Çünkü Cenâb-ı Hak ateşe emrediyor.

Ey ateş, İbrâhîm'e selametli ol. Yani ne yak, ne rahatsız et, ne tırmala, ne herhangi bir tüyü dahi etkilenmesin. Selametli ol. Rahat olsun orada. İbrâhîm'in başına herhangi bir negatif bir şey gelmesin. Ayetle sabit.

Kanunların Bir Sınırı Vardır

Öyle olunca yani burada Gazâlî felsefecilerin kanun gibi koyduğu nedenselliğe durun diyor.

Evet. Bu nedensel neden-sonuç ilişkisini siz hani Cenâb-ı Hakk'ın varlık alemindeki kanunlarının üzerinde bunu koyabilirsiniz.

Ama bu kanunların bir sınırı var. Nasıl sınırı var? Hani bir kimse suya düşer, batar; ama Cenâb-ı Hak suya «batırma» diye emreder.

Batmaz. Veyahut da gemi hani geçen hafta Hızır Aleyhisselâm'ın kıssasında söylediğimiz gibi aslında su alırsa batar ama suya bir Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ilahisinden bir emir gelirse o su gemiyi batırmaz.

Bu da onun gibi bir şey. Şimdi böyle olunca işte Gazâlî felsefecilerin nedenselliğinde ayrı düştüğü nokta burası.

Allâhu a'lem.

«Gazâlî Bilimi Öldürdü» Demek Ham Kafalılıktır

Buradan da normalde Gazâlî bilimi öldürdü sonucunu çıkarırlarsa bu artık çok özür dilerim ama hamkafalılık olur.

Çünkü tarih boyunca peygamberlerin üzerinden çok mucizeler görülmüştür. Bu mucizeler aklın üstünde mucizelerdir. Tabiri caizse aklı mat eder. Aklın mat edince aklın kabul etmediği, mat olduğu bir yeri reddetmek mümkün değil.

Bakın reddetmek mümkün değil.

Ama reddedersek ayet-i kerimeyi reddetmiş oluyoruz. Gazâlî'nin ayrıldığı nokta burası. Ve o zaman burada pür dikkatli olmak gerekiyor.

Ateşin Üstünde Bir Güç Var

Çünkü bugün modern bilim, ilim dediğimiz kimseler normalde ateş neden yakıyor diye deneysel olarak araştırıyorlar.

Gazâlî'nin burada durduğu nokta ise çok açık ve net Mustafa Özbağca.

Çünkü ateşin yakmasının metafizik olarak yani hâl olarak veyahut da Kur'ân-sünnet dairesinde ateşin yakması zorunlu dediğimizde o zaman sıkıntı çıkıyor burada.

Yani ateşin yakması zorunlu değil. Çünkü ateşin üstünde bir güç var. Bir Allâh'ın gücü var. Normalde bunlar normalde baktığımız zaman geçen haftada da hani kısaca böyle bir Rufâîlerin bir burhanından bahsetmiştik. Ateş burhanı. Demek ki yakmıyor.

Rufâîlerin Ateş Burhanı

Yani her ateş her şeyi yakmıyor. Böyle olunca da o zaman yani burada felsefecilere Gazâlî burada metafizik olarak hâl olarak durun diyor.

Siz bu tarafa karışmayın. İbrâhîm'i ateş yakmadı. Bir de Gazâlî'nin zamanındaki tırnak içerisinde sufileri düşünün.

Ateş burhanları havada uçuşuyor. Kılıç burhanları havada uçuşuyor. Şiş burhanları havada uçuşuyor. Bildiğiniz böyle bir danayı, bir ineği veya işte beş on tane ineği, danayı, insanı zehirleyecek olan zehirler havada uçuşuyor.

İnsanlar burhan olarak bunları yaşıyorlar. Tabi bunlar akıl üstü olunca şimdi de reddediliyor ya bunlar.

Şiş Burhanına İki Buçuk Yıl Ceza

Hani reddedildiği zaman veyahut da işte örnekliyorum şimdi bir kimse şiş burhanı yapsa iki buçuk yıl cezası var.

Halbuki adamın yanından kan bile çıkmıyor. Veyahut da göğsünden şişi vuruyorsun kan bile çıkmıyor. Kan dahi çıkmıyor.

Eğer küçücük bir kan çıkarsa domurursa o domurcuğu kesmek ise başka bir burhandır. O burhan üzerine burhan olur. Hani kanayan orada şişi çıkardın hafif bir kan çıktı. O hafif kan çıkınca o kanı da durdurmak ayrı burhandır. Tabi bunu şimdi bunlar bilinmeyen şeyler ya.

Böyle olunca bu akıl üstü.

«Ben Bu Burhanları Bizzat Yaşadım»

Şimdi Mustafa Özbağ olarak ben kendim bu burhanları yaşamışım mı? Evet. Bana şimdi neden-sonuç ilişkisini bana anlatamaz hiç kimse.

Çünkü ben bunu bizzat yaşadım; ateş yakmıyor.

Sen istediğin kadar bana bilim olarak ateş yakıyor da ben de metafizik olarak diyeceğim ki ateşin üstünde bir güç var. Ona yakma dediğinde yakmıyor. Veya bir kimse bir ordu düşünün suda boğulur mu işte suyun içerisine girer mi girmez.

Mûsâ Geçti, Firavun Boğuldu

Mûsâ kavmi ile beraber suyun üstünde yürüyor[175].

Yol açılıyor. Biz buna iman ettik.

Ama aynı yola Firavun girince firavun ve askerlerini su boğuyor ama Mûsâ ve inananlarını boğmuyor. Sen şimdi kendince bunu bu hani hâli veya bu metafiziği sen kendince reddedebilirsin.

Suda boğulur mu insan? Boğulur. Ama boğulmaz. Mûsâ ve kavmi de sudan geçti. Yürüdü gitti. Arkasında kimse kalmadı.

Nûh Tufanı: Aynı Su, Ayrı Hüküm

Mesela Nûh ve inananları o afattan kurtuldu ama eş ve çocukları kurtulamadı[176].

Aynı su, aynı felaket, aynı tufan Nûh'a bir şey dokunmadı.

Ama Nûh'un duası neydi?

Ya Rabbi, yeryüzünde bir tane kâfir kalmayıncaya kadar hepsini helak eyle. (Âmin.)

Bakın bunun içerisinde eşi de var. Bunun içerisinde oğlu da var. Hatta oğluna dedi ki, «Gel iman et.» Dedi.

Nûh'un Oğlunun Aklı

Ve oğlu dedi ki, «Hayır ben iman etmem.» Ve tufanın kopacağını da biliyor.

Ben dedi ki, «Dağın zirvesine kaçarım. Oradan kurtulurum.»

Bakın enteresan bir şey. Buradaki akıl bakın farklı. İşte akla uymak bu. Bu aklı reddediyoruz biz. Nûh'un oğlu diyor ki ben dağın zirvesine çıkarım oradan kurtulurum.

Bu aklı koyuyor ortaya. Nûh diyor ki, «Hayır oğlum gel iman et. Bin gemiye. İman gemisine bin.» O diyor ki, «Yok hayır ben tepeye çıkacağım.» Cenâb-ı Hak diyor ki Nûh'a arkana bakma.

Tabi bu sefer o sular oğlunu da hanımını da yutuyor. Önemli olan ne burada? İman etmek. Ama su yuttu mu? Hepsini yuttu.

«Kur'ân Menkıbe Kitabıdır» Diyenlere

Tufanlara baktığımızda hani normalde çok özür dilerim bir kısım böyle modern entelektüel kendini gören İslâmcılar diyorlar ya yani Kur'ân bir işte menkıbe kitabıdır ve ahmak o menkıbeden bir hisse alacaksın.

Senin kalbin çalışmıyor. Sende kalbi akıl yok. O yüzden sen onu küçük bir menkıbe olarak okuyorsun.

Değil. O menkıbede birçok hikmetler var. Senin orada küçücük aklını mat ediyor.

Hûd Aleyhisselâm ve Rüzgar

Hûd Aleyhisselâm'ın baktığımızda biz helakını rüzgar normalde Hûd'un elinde[177]. Hûd o tarafa doğru ellerini götürüyor.

O taraf helak oluyor. Bildiğiniz rüzgar buz gibi yapıyor. Donduruyor o kimseyi. Bildiğiniz donuyor o kimse buz gibi oluyor. Sonra bir vuruyor duvara böyle bildiğiniz şey gibi hücreler dökülür ya böyle bir şeyler. Tapır tapır tapır kum tanesi gibi dökülüyor hepsi de bunu normalde akıl üstü bunu metafizik olarak hâl olarak o Kur'ân'ı okuyan kimse o Kur'ân-ı Kerîm'deki

o ayetleri okuduğunda bu gözünün önünde yaşamıyor ki bunu yaşamayınca Hûd Aleyhisselâm'ın zamanındaki kavminin olan helakını kendince akıl olarak akıl yöntemleriyle çıkmaya çalışıyor.

Değil canım kardeşim. Burada bir metafizik var. Bir hâl var. Sen o hâlle ile halleneceksin. O Hûd Aleyhisselâm'ın kavminin nasıl helak olduğunu göreceksin.

Fil Vakası: Kuşların Taşıdığı Ateş

Veyahut da biz şimdi ne yapmaya geldi?

Kâbe'yi yıkmaya geldi. Filleriyle geldi[178]. Öyle değil mi? Cenâb-ı Hak ne yaptı?

Gökten kuşlar indirdi ve o kuşların ağzında sıcak toprak olarak biz normalde öyle tefsir ediyorlar değil mi?

Cenâb-ı Hak onların üzerinden öyle bir helak indirdi ki bakın, kuşlar ağızlarında küçücük birer ateş parçası taşıyordu.

Ve öyle bir ateş ki filin üzerine geldiğinde komple fili infilak ediyor. Küçücük hücre gibi hücre. Onun adını koyamazsın. Şuna benziyor diyemezsin. Ben hücreye veyahut da böyle bir küçücük bir su damlası gibi öyle küçük ve fili iptal ediyor. Helak ediyor fili parçalıyor. Bildiğiniz fili parçalıyor.

Bu akıl üstü bir şey. Biz buna iman ediyoruz. Bakın o yüzden Gazâlî diyor ki burada her nedensellik aynı sonucu getirmez.

Nedenselliğe Sınır Çizmek Bilimi Öldürmedi

Buradan da siz şimdi Gazâlî'ye diyeceksiniz ki nedenselliği tartıştı. Nedenselliğe bir sınır çizdi metafizik olarak.

O yüzden bilim öldü. Bunu böyle söylediğinde bunun mümkün değil. Tarihsellik olarak da bu uygun değil. Sebep yani Gazâlî'den sonra öyle bir bilim adamları çıkmış ki Selçuklu'da, Osmanlı'da; ki Osmanlı üç kıtaya hükmetmiş.

Osmanlı'dan sonra hiçbir imparatorluk bu hâle kavuşamamış ve ilimde, fende, teknolojide o kadar ileri gitmiş ki eğer geri gidecek olsaydı Gazâlî'den sonra Osmanlı da olmazdı.

Osmanlı olmazdı. Demek ki Gazâlî'den sonra Gazâlî nedenselliği tartıştı diye böyle bir şeyini söylememiz mümkün değil.

Yani Gazâlî'nin nedenselliğe şerh düşmesi veya Gazâlî'nin nedensellik anlayışı bilime engelmiş gibi göstermek gerçekten cahilane bir şey.

Müslüman Bilim İnsanı Ne Yapmalı?

Şimdi müslüman bilim insanı kendince şöyle düşünebilir.

Allâh varlık alemine çeşitli düzenler, sistemler kurmuş. Bu düzenler, bu sistemler bilim adamları incelesin, araştırsın, matematik, hep ben derim ya matematiğini bulsun.

Bunların hepsinde bir matematik var.

Ama İslâm bilim adamları bu matematikleri araştırmıyorlar. Bu matematikleri araştırıp orta yere bir ilim koymuyorlar. Onlar kendilince yani akla vurmaya çalışıyor. Avrupai olarak akla vurmaya çalışınca da bu sefer Kur'ân sınırını aşmış oluyor.

A'lâ suresi 2. ve 3. ayetler[179].

A'lâ 2-3: Ölçü, Düzen ve Ahenk

O yaratıp şekillendiren, ahenk veren ve düzene koyandır. O her şeyi ölçüyle yapıp yönlendirendir. Bakın varlığa baktığınızda, yaratılmışlara baktığınızda Cenâb-ı Hak her şeye bir ölçü, bütün fiiliyatlara, bütün tecelliyatlara bir ölçü koymuş, bir düzen koymuş ve o düzene de ahenk vermiş.

Ve bütün varlık o ahenk içerisinde, o düzen içerisinde vazifesini yerine getirmekte.

Akıl yani bu manada ilahi akıl, ilahi güç, kudret, kuvvet çalışmakta her an.

Sen o çalışan güç, kudret, akla matematiğini bul. Onu çöz. İslâmî bir bilim adamıysan. Mülk suresi üçüncü ayet[180].

Mülk 3: «Çevir Gözünü de Bir Bak»

Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde tabaka tabaka yaratan O'dur.

Rahmân'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi çevir gözünü de bak bir kusur, bir çatlaklık görebilecek misin? Cenâb-ı Hak burda tabiri caizse şataat yapıyor. Tabiri caizse böyle hani çok abiyane bir tabir kullanacağım.

Hava atıyor.

Diyor ki hadi bak yedi kat göğü ayrı ayrı tabaka tabaka yarattım ve bunları uyum içerisinde yarattım. Bir düzen içerisinde yarattım ve bunlar ahenk

içerisinde çalışıyor. Vazifelerini, işlevlerini yerine getiriyor. Çevir de gözünü bir bak diyor. Çevir gözünü bir bak. İster normal zahir gözünle bir bak, ister kalp gözünle bir bak.

Kalp gözünle bakarsan daha uzakları görürsün. Çünkü Cenâb-ı Hak gören gözü olurum dedi[181] ya. O zaman Allâh'ın gözüyle veya Allâh'ın göstermesiyle görürsen o zaman işin hakikatine varırsın.

Güneşi Durdurabiliyor musun?

Ama yok kalp gözün kapalı ise normal gözle bakarsın.

Normal gözle de göğe baksan, güneşe baksan, aya baksan, yıldızlara baksan var olduğundan beri bir düzen içerisinde yürüyüp gitmekte. Ne bir santim şaşmakta, ne de bir santim uzağa gitmekte, ne de bir santim yakına gelmekte. Uzağa da gitsen sen durduramıyorsun.

Yakına da gelse sen durduramıyorsun. Bir etki yapamıyorsun onu. Sen istediğin kadar etkilemeye çalış. Sen etkileyemiyorsun.

Hadi güneşi durdur, durduramıyorsun. Hadi güneşin önünü perdelen, perdeleyemiyorsun. Hadi yıldızların kaymasını durdur, durduramıyorsun. Hadi yıldızlar bir ahenk içinde işlevlerini yerine getiriyor.

Sen sadece seyrediyorsan gözün varsa. Yok. Gözün yoksa seyredemiyorsun da ama kalp gözün açıksa sen işin hakikatini görüyorsun. O yüzden normalde Allâh varlık alemini bir matematik üzerinde çalıştırmaya devam ediyor. Matematik üzerine. Sen onun matematiğini çöz. Sen şimdi ışığın hızını durduramıyorsun. Işık belli bir hızda gidiyor. Sen o ışığı daha da hızlandıralım dersen hızlandıramıyorsun. Sen onu yavaşlatamıyorsun da.

Işığın Hızı, Dünyanın Dönüşü

Bu ahenk içerisinde devam ediyor. Sen ışığın önüne set koyabiliyorsun. Kendince set koyduğunu düşünüyorsun. Yok ışığın önüne set de koyamıyorsun. O bir ahenk üzerinde devam ediyor. Sen dünyanın dönme hızına etki yapamıyorsun.

Dünya o kadar hızlı dönerken senin içeride başın dönmüyor. Sen döndüğünün farkında değilsin. Cenâb-ı Hak bir ahenk oluşturmuş. Dünya güneşin etrafında da dönüyor.

Kendi ekseni etrafında da dönüyor. Ve kendi ekseni etrafında dönerken büyük bir hızla dönüyor. Büyük bir hızla dönerken sen bunu hissetmiyorsun bile. Şimdi arabanın içerisine binmiş olsanız büyük bir hızla drift atsanız başınız döner.

Öyle değil mi? Ama sizin başınızı döndürmüyor. Çünkü varlığı tamamıyla, gücüyle, kudretiyle, ilmiyle sarmış ve bir hesap üzerine, bir düzen üzerine yaratmış. Ona devam ediyor. Ve normalde şimdi nedensellikten sonuç çıkarırken Gazâlî buraya şerh düştü.

Bu Tezin Ardındaki Garez

Şerh düştüğü için de Gazâlî'den sonra ilim bitti demek.

Vallâhi bütün onu söyleyen kimseyi ben gerçekten ilim ehli olarak görmek dahi istemiyorum. Evet. Yani burada bir böyle kasıt var.

Burada bir garez var. İntikam almaya çalışıyor. Neyin intikamını alacaksa bunu söyleyenler bunu normalde bir ehl-i küfürden beklerim de ehl-i İslâm'dan beklemiyorum.

Bu acı bir şey. Neden bu tez bizim önümüze konuluyor? Gazâlî İslâm dünyasını geriletti tezi. Sebebi ne? Yani Gazâlî'nin yaptığı ne? Medreselerin güçlenmesi. Bundan mı rahatsız oldu? Bundan rahatsız oldu. Medreseler güçlendi.

Peki Gazâlî Ne Yaptı da Rahatsız Oldunuz?

Normalde tabi Gazâlî'den sonra felsefenin meşruiyet alanı daraldı.

Önceden felsefeciler vur patlasın çal oynasın. Yani nerede duracağı belli değil. Ama Gazâlî'den sonra Gazâlî felsefenin meşruiyet dairesini daralttı. Dedi ki burada sınırda durun. Buradan metafizik konulardan öteye geçmeyin. Kur'ân'ı ezmeye çalışıyorsunuz. Kur'ân'ı ezmeye çalışmayın. Kur'ân'ın hükümlerinde kalın. Dedi. Şimdi Gazâlî'den sonra kelam güçlendi.

Kelam güçlenince o zaman anlayış ve mantık değişti İslâm dünyasında. Bundan mı rahatsız oldunuz? Şimdi Gazâlî'den sonra Sünnî tasavvuf İslâm dünyasında doktriner olarak yerleşti.

Doktriner olarak yerleşti. İlim olarak yerleşti. Ahlak olarak yerleşti. Ve bunun normalde ahlaki kuralları yerleşti. Öğretisi yerleşti. Şimdi bundan mı rahatsız oldunuz? Evet bundan rahatsız oldunuz. Gazâlî'den sonra dini ilimlerin eğitim sisteminin merkezine girdi.

Gazâlî'den önce dini ilimler eğitim sisteminin merkezinde değildi. Ama Gazâlî'den sonra medresede dini ilimler eğitimin içerisinde sistematik olarak yerleşti. Şimdi yerleşince de bunun normalde tabi bundan rahatsız olanlar şunu diyorlar. Gazâlî'den sonra ilim bilim bitti.

«Biz Gazâlî'yi Terk Ettik — Ne Olduk?»

İyi siz, biz Gazâlî'yi terk ettik bakın sokaklarımıza.

Gazâlî'yi terk ettik bakın eğitim sistemine. Gazâlî'yi terk ettik bakın üniversitelere. Gazâlî'yi terk ettik biz.

Sanki Gazâlî'yi terk ettikten sonra bizim üniversiteler dünya sıralamasında ilk 100'e mi girdi? İlk 50'ye mi girdi? İlk 10'a mı girdi? Hayır. Biz Gazâlî'nin eğitim sistemini güncelleştirip bugüne getiremedik.

İyi yani getiremedik. Hatta reddettik. Laiklikle alakalı reddettik. Reddedince İslâmî ilimleri ve medreseleri, tekkeleri hepsini de kapattık.

Tüketim Toplumu Olduk

Ne olduk biz? Annelerimiz iç çamaşırlarını saklarlardı.

İpe koyamazlardı. Millet şimdi iç çamaşırıyla dolaşıyor dışarıda.

Biz ne olduk şimdi? Tüketim toplumu olduk.

Ne yapıyoruz? Kafelere gidiyoruz. 200 lira, 300 lira, 400 lira, 500 liraya kahve içiyoruz. Bir şey mi üretiyoruz?

Fâtih On Dokuz Yaşındaydı

Bizim on dokuz yaşındaki çocuğumuz bir şey mi üretiyor?

Fâtih İstanbul'u fethettiğinde on dokuz yaşındaydı. On sekiz yaşındaydı. Bizim on dokuz yaşındaki çocuklarımız kafelerde dolaşıyor. Şimdi Fâtih İstanbul'u fethettiğinde on dokuz yaşındaydı. On dokuz yaşındaki Fâtih sekiz dokuz dil biliyordu. Yedi tane sekiz tane ilimden bildiğiniz doktorası vardı.

Kimyada, fizikte, matematikte öndeydi. Tıpta da öndeydi. Bildiğiniz tıp ilmi ya.

Tekke Şeyhinin Sekiz İlimden İcazeti Olurdu

Önceden bir kimsenin medresenin başına oturması için sekiz ilim dalından icazet olması gerekiyordu.

Bir tekke şeyhi önceden sekiz ilim dalından icazet olması gerekiyordu.

Tekke'nin şeyhi dikkat edin.

O tekke şeyhinin matematikten, fizikten, kimyadan, tıptan, astronomiden bilgisi olması gerekiyordu.

Biz terk ettik. Şimdi ben dahilim buna. Bütün tekke şeyhlerini toplayın. Bakalım sekiz tane ilim sahibi, kaç tane tekke şeyhi var?

Sabah erken kalkan şeyh oluyor. Etrafında beş altı kişi, on kişi toplayan kimse seni şeyh olarak seçtik diyor. Şeyh oluyor.

Kültür Bakanlığı Maaşlı Postnişinler

Veyahut da Kültür Bakanlığı seni buraya şeyh atadım diyor postnişin olarak atadım.

Al devletten de maaşı. Bildiğiniz Kültür Bakanlığı'nın maaşlı elemanı. Postnişin oldu, şeyh oldu. Kültür Bakanlığı'nın maaşlı elemanı.

Bir de Kültür Bakanlığı'nın maaşları öyle 657'ye tabi değil. O adam «Ben iyi bir postnişinim» diyor ona aylık 50 milyon veriyor 100 milyon veriyor. Ne kadar veriyorsa. Çünkü Kültür Bakanlığı'nın maaşı böyle bir yere bağlı değil. Ben sanatçıyım bale yapıyorum diyor.

Benim Vergimle Kuğu Balesi

Kuğu balesi parmaklarının üzerinde yürüyor alıyor parayı. Evet.

Veya ben tiyatrocuyum diyor. Gidiyor anasının gözünden Avrupa'dan bir çevirme bir tiyatro getiriyor. Bizim kültürümüze ait değil. Hiçbir şeyimize ait değil ki tiyatro. Sahnelerde çıkıyor bir şey yapıyor. Alıyor dünyanın parasını benim vergimden alıyor.

Ben sanki Kuğu Balesi seyretmek zorundayım. Benim vergimden Kuğu Balesi kime seyrettiriyor bunu? Bir avuç azınlığa seyrettiriyor.

Ne o? İşte Mozart'ın kapı gıcırtısı. Gıygıdı gıygıdı gıygıy. Nereden? Kültür Bakanlığı. Kim veriyor parayı? O veriyor. Ha yılda iki tane sahne yapacaklar.

İki gıygıdı. Bir de böyle toplanacaklar oraya. Çocukları istemiyorlar. Gürültü istemiyorlar. Pür dikkat orada sanat icra ediliyor. Ya geldiğimiz nokta bu. Evet.

Muhafazakar İktidarların Açmazı

Sonra o Kültür Bakanlığı'nın maaş verdikleri kimse kendi hükümetlerinin aleyhine yürüyüşler yapıyor.

Zaten tırnak içerisinde muhafazakar iktidarların en büyük açmazı budur. Nedir açmazları?

İktidara gelirken vatan, millet, Sakarya, din, Kur'ân, sünnet iktidara gelirler. Ondan sonra işte solculara, laiklere, liberallere, liboşlara, eşcinsellere yaranmak için takla atarlar adamlar. Altmış beş yaşındayım. Elli yıldan beri bunu seyrediyorum.

Ben on dört yaşında ülkücülükle tanıştım. On üç yaşında ülkücülükle tanıştım. Saklamıyorum bunu. Ben hâlâ daha ülkücüyüm. Bunu da reddetmiyorum. Ama muhafazakar sağcı iktidarların benim tarihim boyunca yaptıkları budur. Evet. Enteresan bir şeydir. Yani seçim zamanı namaz, abdest, oruç, Kur'ân, sünnet, vatan, millet.

Seçim bittiği zaman nerede liboş var? Nerede entel dantel var? Nerede dönme var? Nerede çift cinsiyetli var? Nerede böyle kendisini liboş, liberal görenler var? Nerede kendisini solcu böyle değişik kemalist ıvır zıvır görenler var. Hepsini bir yerlere getirirler. Evet. Böyle. Ne oldu? Türkiye nereye gitti? Veya Osmanlı'nın son döneminden itibaren ne oldu?

«Füze Yapacaktınız da Başörtüsü mü Engel Oldu?»

Hani meşhur bir tekerleme var ya hani siz füze yapacaktınız da kadınların başörtüsü mü engel oldu?

Hani siz füze yapacaktınız da müslümanların sakalı mı, şalvarı mı, cübbesi mi engel oldu?

Ne yaptınız? Gazâlî'yi reddettiniz. Gazâlî'yi iç ettiniz. Gazâlî'ye sınır koydunuz. İslâmî ilim ve terbiyeye sınır koydunuz. Nereye geldiniz?

Bana geldiğiniz yeri söyleyin. Siz bir tane bir şey icat edip koydunuz mu? Yok. Matematikte mi öne gittiniz? Fizikte mi öne gittiniz? Kimyada mı öne gittiniz? Felsefede mi öne gittiniz? Ya gittiniz Avrupa'nın felsefesini Türkçeye çevirdiniz.

Getirdiniz. Kanunları çevirip getirdiğiniz gibi. Evet. Siz bir şey mi yayınladınız? Uluslararası bir şey. Oo, bir şey buldular mı? Yaptınız. Acı bir şey bunlar.

Eskiyi Kötüledikçe Alkışlanmak

Şimdi tabi normalde Gazâlî'yi tu kaka etmek veya Gazâlî'ye laf söylemek kolay.

Neden? İşte Gazâlî yok nasıl olsa meydanda sana cevap verecek olan da yok ya. At tut. Kimse de sana bir şey demez. Neden? Sen eskiyi kötüledikçe seni alkışlar. Evet.

Bizim ülkemizde böyle bir hastalık var. Sen ne kadar eskiyi kötülersen o kadar alkışlanırsın.

Eski dedim. Osmanlı da dahil buna. Osmanlı ve öncesi ne kadar kötülersen o kadar alkışlarsın. O kadar makam sahibi olursun. Tabi Gazâlî şimdi öyle bir eser yazmış.

Okumadan Alim Olmak

İhyâ'yı koymuş ortaya[182]. İhyâ insanlığı ihya ediyor. Tırnak içerisinde söylüyorum. Böyle İslâmî kesimin kaç kişisi İhyâ okumuştur?

Okumadan alimiz nasıl olsa. Yani o yüzden hani Gazâlî'ye baktığımızda Gazâlî'nin yolunda felsefeyi komple reddedelim.

Böyle bir şey yok. Felsefeye sınır çizelim. Evet. Akla sınır çizelim. Evet. Bu var. Yani İhyâ'ya bakın. Tabi bu arada İhyâ'ya çok konuşuyorum ya. Evet. Hani biraz da böyle mesaj olsun.

İhyâ Neyi Anlatır?

İhyâ'ya bakın. İslâm'ın ahlaki perdelerini, boyutlarını görürsünüz.

İslâm'ın ahlakını görürsünüz.

Aynı zamanda meselenin ahlaki boyutunun üstünde manevi bir boyut görürsünüz. Kalbin hastalıklarını görürsünüz. Gözün hastalıklarını afetlerini görürsünüz. Kulağın afetlerini görürsünüz. Dilin elinizin ayağınızın afetlerini görürsünüz.

Gazâlî'ye baktığınızda işin sadece namaz şöyle kılınır, abdest böyle alınır yoktur. İşin kalbi tarafı vardır. Tabi İhyâ'ya düşman olacak. Neden?

İşin kalbi tarafı var. İşin metafizik tarafı var. Sonra çıkar birisi. Bunu da bunu kulaklarım duydu. Gazâlî'deki, pardon özür dilerim, İhyâ'daki hadislerin büyük bir çoğunluğu mevzuymuş. Yani Gazâlî bir hadis nakletmiş.

«İhyâ'daki Hadislerin Çoğu Mevzu» İddiası

Gazâlî'nin İhyâ'sında nakletmiş olduğu hadisleri kulağımla duydum. Mevzu olduğunu söylüyor. Yani aslı astarı olmayabilir.

Bir şüphe atıyor sana ya. Velev ki Gazâlî böyle haber-i vâhid olarak dahi aldı diyelim.

Sen nasıl insanın kafasında şüphe oluşturursun? Oluşturur. Aslında Gazâlî'nin İhyâ'sı gerçekten şeyde, imam hatiplerde ders olarak okutulmalı. Gazâlî'nin İhyâ'sı ilahiyatlarda ders olarak okutulmalı.

İhyâ Ders Olarak Okutulmalı

İhyâ normalde hem imam hatiplerde hem ilahiyatlarda ders olarak okutulmalı. İhyâ camilerde ders olarak okutulmalı. Ancak siz dinin hem akli hem mantıki hem de ruhi boyutunu o zaman anlarsınız.

Öbür türlü yüzeysel kalır. Namazın hakikatini, orucun hakikatini, zekâtın hakikatini, haccın hakikatini ve bu meseledeki metafizik olguları anlamanız zor olur. Allâh bizi affetsin.

Gazâlî'nin Zamanı ile Bugün

Öyle olunca tabi Gazâlî kendi zamanında İhyâ ile İslâm toplumunu bilinçlendirmiş, şuurlandırmış, canlandırmış.

O İslâm toplumunun üzerindeki ölü toprağını attırmış. Çünkü Gazâlî'nin zamanında öyle söyleyelim. Aslında bu zamandan bir farkı yok.

O yüzden böyle biraz heyecanlanıyorum. Sanki celalleniyormuşum gibi geliyor. Değil heyecanımdan.

Gazâlî'nin zamanında da bilgi var amel yok. Şimdi bakıyorsunuz on beş yaşındaki çocuk sizinle hadis tartışması yapıyor.

Bilgi var ama namaz kılmıyor. Amel yok. Oruç tutmuyor. Amel yok. Bakıyorsunuz insanlar çok bilgili şu anda. Çünkü hani sosyal medya dediğimiz, internet dediğimiz bir olgu var, bilgisi var.

Harika. Amel yok ama. Ama namaz yok, ama oruç yok, ama zekât yok, ama hac yok. Ama güzel ahlak yok. Bilgi var ama gidin lüks kafelerde İslâm tartışması var. Hatta birini bana davet ettiler.

Lüks Kafede İslâm Tartışması

Bana dedi ki: "Seni bir gün davet etsek gelir misin?" Dedim: "Kahve pahalıdır orada."

Hocam ya hani kahveyi biz şey yaparız. Hani bunlara da kim söyleyecek dediler. İyi dedim namaz kılacağız mı orada?

Hani oturduğumuzda namaz kılacak yer var mı?

Baktı; "Namaz kılıyor musunuz?" dedim. Kaldı. Dedim ben namaz vakti gelince ne yapacağım orada? Öyle ya. Yok.

İlim Var, İhlas Yok

Yani bilgi var, amel yok, ilim var, ihlas yok. Gazâlî'nin zamanını söylüyor. İlim var, ihlas yok. Şimdi de ilim var, ihlas yok.

Rüşveti yiyor. İlim var, ihlas yok. İstediği öğrenciyi geçiriyor. İstediğini istemediğini geçirmiyor. Hani bir ilahiyattaki bir öğrenciyi düşünün.

Biz Mustafa Özbağ'a tâbiyiz. Biz şuraya tabiyiz derse her türlü zorluğu çıkarıyor ona. Ya çocuğun hakkını versene. İlim var, ihlas yok.

Ders Notunu Parayla Satan Profesör

Bir ilahiyat profesörü bunu yapabilir mi? Ders notlarını parayla satıyor. Anlaşmış. Bursa'da bir kitabevi gibi bir yerle bir öğrenci gidiyor oradan ders notu satın alıyor parayla.

Hoca soracak olduğu soruları o notlardan soruyormuş.

Dedim yavrucuğum bu böyle kesin mi? Evet dedi. Ben gideceğim şimdi parayla satın alacağım dedi. İlim var, ihlas yok, fıkıh var. Fetvacıbaşılar çok.

Fıkıh Var, Ahlak Yok

Faize bile fetva veriyorlar.

Bir ara ortalık karıştı ya. Hani TOKİ'nin faizi faiz midir değil midir? Tartışma buydu. Öyle değil mi? Fıkıh var. Ha tartışma bir ara neydi?

Filanca zat mezardan bir dergâhı idare eder mi, etmez mi? Fıkıh var, ahlak yok. Sistem yok.

«Zaten Bizi Ölüler İdare Ediyor»

Birisi soruyor ben itikaftayken dedi ki ya filanca zat için böyle söylüyorlar.

Hani mezardan idare ediyormuş dergâh dediler.

Ben de dedim ki ya bütün ülkeyi ölüler idare ediyor. Ne olacak ki, dedim, bir dergâhı, bir tarikatı da bir ölü, yani şeyh, idare etse ne olur, dedim.

Böyle kaldı. Nasıl hocam dedi ya. Dedim ya bizi ölüler idare ediyor ki zaten dedim. Ne olacak ki bir dergâhı normalde ölü idare etse ne olacak?

Sahabe Böyle Demedi

Hani Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, aşere-i mübeşşere, sahabe şunu demedi.

Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin maneviyatı bizi idare eder. Ebûbekir'e ihtiyaç yok demedi. Cenaze kaldırılmadan Hazreti Ebûbekir efendimiz halife seçildi.

O vefat edince hiç kimse şunu düşünmedi. Hazreti Ebûbekir, Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri ve Ebûbekir efendimiz bize yeter kardeşim ya birisinin idare etmesine gerek yok demediler. Hazreti Ömer efendimizi seçtiler. Sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali sonra Hazreti Hasan radıyallâhu anh hazretleri hepsi de şefaatleri üzerimize olsun. Âmin. Onlar demediler bizi ölü idare etsin diye.

Şimdi dergâhlarımızı ölüler idare ediyor. Tekkelerimizi ölüler idare ediyor. Ülkeyi ölüler idare ediyor. Dünyayı, koca koca insanlıkları ölüler idare ediyor. Evet.

Okulları da Ölüler İdare Ediyor

Okulları ölüler idare ediyor.

"İnsan maymundan gelme" demiş. O idare ediyor.

Koca eğitim sistemleri insan maymundan gelmiş diye çırpınıyorlar. Tez bildiğiniz tez. Adam bir tez yazmış ya. Yani delilli mi? Hayır. Bir de diyorlar ki: akıl, işte akıl, iyi kardeş, bunun delili yok. Bu tescillenmemiş tez olarak kalmış.

Bunu ilim olarak neden okutuyorsun bana diye kimse sormuyor.

Biz maymundan gelme topluluklarız. Nasıl yani? Basbayağı. İyi ki kertenkeleden gelmemişiz. Nasıl basbayağı Allâh bazı kavimleri kertenkele yaptı. Bazı kavimleri de maymuna çevirdi. Üç gün yaşadı onlar. Biz öyle biliyoruz. Demek ki üç gün yaşamamışlar. Ya onların soyları devam ediyor demek ki. Adam ona inanıyor. Ya tez bu. Neden tezi benim önüme gerçek bir ilimmiş gibi koydun? Koydun. Biz koyduk. Oldu. Ne oldu? Allâh muhafaza eylesin. Bu hâle geldik. Ve Gazâlî'nin zamanında da dindarlık var. Kalp terbiyesi yok.

Dindarlık Var, Kalp Terbiyesi Yok

Şimdi de dindarlık var.

İmam hatipler, ilahiyatlar, camiler, imamlar, müezzinler, müftüler, ilahiyat profesörleri, öğretim üyeleri, doçentler, doktorlar, imam hatipler var. Bunlardan mezun olanlar, annelerinden, babalarından din öğrenenler dindar bir toplumuz.

Ama kalp terbiyesi var mı? Yok.

O dindarlık onun rüşvet almasına engel mi? Hayır. Haram kazancına engel mi? Hayır. Haksızlık yapmasına engel mi? Hayır. Onun namazı haramlardan uzaklaştırıyor mu? Hayır. Bir başkasının hakkından, hukukundan

uzaklaştırıyor mu? Hayır. Onun dindar olması, içki içmesine engel oluyor mu?

Hayır. Uyuşturucu kullanmasına engel oluyor mu? Hayır. Cuma mesaj atıyor. Cumalarınız mübarek olsun. Kokain kullanmasına engel oluyor mu? Hayır. Devletin, kamunun malını iç etmesine engel oluyor mu? Hayır. Dindar ama kalp terbiyesi yok. Hep örnekliyorum ya.

Suriye'de Rüşvet Alan Memur

Suriye'de kapıyı geçeceğiz. Adamın omuzu kalabalık, göğsü kalabalık belli. Orada bir makam sahibi. Orada bir önümüzde Arap var yalvarıyor.

Hani mühür bastıracak. Suriye'ye girecek. Rüşvet istiyor direkt. Adam elindeki parayı vermiş.

Onu buruşturdu. Böyle bir cam şey var. Onun üstünden attı. Dedi ki, «Çabuk ol sallu. Namaza gideceğim.» dedi.

Namaz onu rüşvetten alıkoymadı. Nuri önümdeydi; «Nuri, bu devlet batmaya mahkum» dedim.

Bu Suriye devleti dedim batmaya mahkum.

Ahmed Keftârû Ziyareti

Konuşamıyor bile insanlar.

Bir şeyi konuşup eleştiremiyorlar. Herkes birbirinden korkuyor. Sistemi eleştiremiyorsun, korkuyorsun. Hükümeti eleştiremiyorsun korkuyorsun. Eleştiremiyorlar.

Daha önce de gittiydim ben Ahmed Keftârû'nun zamanında. O zaman Suriye baş müftüsüydü. Bizi o mübarek insan bizi aldı böyle hurma bahçelerinin içerisinde bir kendisinin böyle küçük bir evi varmış.

Bizi orada misafir etti. Orada misafir ederken dahi fısır fısır konuşuyor. Sistemi eleştiririz diye. Ben bir soru sordum ona.

Dedim ki, «Hama-Humus katliamıyla alakalı bana net bir şey anlat.» Humus katliamını anlattı bana. Neler olduğunu anlattı.

İhyâ'nın Merkezindeki Hadis

Şimdi öyle olunca hani Gazâlî'nin İhyâ'sına baktığımızda benim kendi kanaatim dini ve ahlaki bir restorasyon var orta yerde.

Çünkü Aclûnî'de ve Keşfü'l-Hafâ'da bir geçer bu hadis-i şerif.

Bunu Gazâlî İhyâ'sına da almış. Hani Aclûnî'nin bu naklettiği hadisi Gazâlî kendisine de İhyâ'sına da ölçü almış.

İnsanlar helak oldu. Alimler müstesna[183]. Alimler de helak oldu. İlmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helak oldu. İhlas sahipleri müstesna. İhlas sahiplerine gelince onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.

Bu hadis-i şerifi okuduğumuzda hepimiz bir ümitsizlik perdesinin altına gireriz. O ümitsizlik rüzgarı yalar hepimizi. Gazâlî bunu düşünüyor. Gazâlî bunu düşünerekten hareket ediyor. O yüzden şimdi başa doğru gelin.

«Felsefenin Medrese Programlarına Alınmasını Engelledi» İddiası

Başa doğru geldiğimizde hani metinde paylaştık ya bunu.

Gazâlî'nin bilimleri de içeren felsefenin medrese programlarına alınmasını engelledi diyordu ya.

Değil. Yani bunu kanıtlamak için bir kimsenin tarihi bir şekilde bunu tez oluşturup önümüze koyması lazım. Bunu söyleyen çünkü bir profesör. Bunu o zaman sen bir tez hâline getir.

Nerede ne olduğu tarihi olarak bizim önümüze koy. Sen bunu tarihi olarak bir tez hâlinde bizim önümüze getirmiyorsan tarihi olarak sen bunu normalde bir kayıtlamıyorsan bunu kayıtlamıyorsan tarihi olarak bize bunu normalde delillendiremiyorsan o zaman senin söylediğin havada kalıyor.

Çünkü Gazâlî mantığı medreselere ders olarak koymuş. Şimdi birazdan vaktimiz kalırsa Gazâlî'nin mantığına gireceğiz. Şimdi öyle olunca yani bu iddia o zaman yerine oturmadı.

Gazâlî Mantığı Medreseye Ders Olarak Koydu

Çünkü Gazâlî mantığa sınır koyaraktan medreselere ders olarak koydu.

Ve işin en enteresanı medreselerde tarih boyunca mantık okutuldu. Tarih boyunca matematik okutuldu. Tarih boyunca astronomi ve tıp okutuldu, medreselerde okutuldu.

Bakın İbrâhîm Hakkı hazretlerinde[184] astrolojiyi görürsünüz. Bakın Tillo'da astrolojiyi görürsünüz, matematiği görürsünüz. Bakın eski medreselerin hepsinde matematik, astroloji, tıp. Bunu görürsünüz. Bunu o zaman burada hani bilimi engelledi, ilmi engelledi.

Nerede kaldı? Gazâlî'den sonra medreselerde matematik okutuluyor, mantık okutuluyor, astroloji okutuluyor, fizik okutuluyor, kimya

okutuluyor. Siz nereden o zaman Gazâlî'den sonra ilim böyle oldu diyeceksiniz? Demeniz mümkün değil.

Medrese, Vakıf, Devlet ve Ulema

Şimdi medreselerin kuruluş amacı belli.

Vakıfların sistemi belli. Devletlerin politikaları belli. Selçuklu ve Osmanlı ve ulemanın yapısı belli. Hem Selçuklu'da hem Osmanlı'da. Şimdi bu yapılanmalara baktığınızda mükemmel çalışan bir yapılanma var.

Böyle bir ortak bir çalışma var. Ondan sonra medrese, vakıf, devlet politikası, ulemanın yapısı birbiriyle iç içe kenetlenmiş. Çünkü bu Moğol istilalarına karşı, siyasi parçalanmalara karşı, ekonomik değişimlere karşı ve Avrupa'daki değişik dönüşümlere karşı bir güç oluşturmuş ve baktığımızda Selçuklu'da, Osmanlı'da bu vazifesini yerine getirmiş.

Bu vazifeyi icra etmiş. Şimdi böyle olunca normalde onca iç ve dış kargaşa ve karışıklara rağmen bu normalde medreselerin kurulumu ve düzeni vakıf sistemi ulemanın düzeni ve yapılanması aynı zamanda bu devlet politikaları Selçuklu'yu ve Osmanlı'yı ileriye götürmüş.

İçerideki halkı da bir düzen içerisinde tutmuş.

Üç Cepheye Karşı Tek Vücut

Moğol istilası olmuş, siyasi parçalanmalar olmuş, ekonomik değişimler olmuş.

Bu arada da Batı'da rahat durmuyor. Batı'nın Haçlı seferleri var. Şimdi baktığımızda Batı'nın Haçlı seferlerine karşı dini, ahlaki, kalbi olarak duran bir kitle var.

Bir millet aynı zamanda siyasi bir oluşum olmuş. Herkes devletiyle, milletiyle iç içe girmiş. Medrese, devlet, ulema, vakıflar hepsi de içe.

Hem içerideki kargaşaya karşı hem doğudan gelen Moğol istilasına karşı hem de batıdan gelen Haçlı seferlerine karşı tek vücut bir sistem var orta yerde.

Bugün O Sistemi Kuramadığımız İçin

Bugün o tek vücut sistemi oluşturamadığımızdan dolayı Batı'nın ekonomik, kültürel, siyasi, askeri baskılarına karşı duramıyoruz. Çünkü böyle bir tek bir yapılanma yok. Evet. Mecbur kalıyoruz. Batı'nın hegemonyasında bizim toprağımızın altındaki toprağımızın üstündeki bütün

kaynaklarımızı ama faizle ama enflasyonla ama IMF ile ama bilmem neyle ütüyor Batı bizi.

Evet ütüyor. Şu ülkenin vermiş olduğu faizi hiçbir ülke vermez.

Evet. Ütüyor bizi. IMF'si de üttü yıllardır. Faizle ütüyorlar bizi. Borsayla. Biz dışarı boyuna para aktarıyoruz.

Biz şimdi yeni palazlanmaya başladık. Düne kadar koskoca ülke İsrâil'in kapısında duruyordu. Tabiri caizse kapısında da değil, kuyruğunda duruyordu. Koca koca Genelkurmay başkanları ağlama duvarına gidiyordu. Ağlıyorlardı orada. Bildiğiniz İsrâil'in kulu kölesi gibiydik.

Hâlâ daha tam reddiye veremiyoruz İsrâil'e. Doğru yanlış bilmiyoruz. Mallar, ürünler, benzinler, gemiler gidip geliyor hâlâ daha. Allâh bizi affetsin.

Mâverdî — Nizâmülmülk — Gazâlî Silsilesi

O yüzden o Gazâlî'nin o oluşturduğu, Nizâmülmülk, Mâverdî[185] Gazâlî bu üstünün silsile hâlinde oluşturmuş olduğu sistem görevini yapmış tarihi olarak.

İbn-i Rüşd: «Entelektüel Kazandı, Siyasi Kaybetti»

Şimdi İbn-i Rüşd meselesine bir daha geri dönelim.

Geçen bir kardeş İbn-i Rüşd'le alakalı bir şey paylaşmıştı. Şimdi İbn-i Rüşd entelektüel olarak kazandı, siyasi olarak kaybetti cümlesi vardı ya pasajda. Biraz bakalım ona. Biraz incelediğimizde ne oluyor? Şimdi İbn-i Rüşd'ün Aristotelesçi felsefesi[186], Aristoteles felsefesinden başka bir şey değil.

Tamam Latin Avrupa'da olağanüstü bir karşılık gördü. Avrupa İbn-i Rüşd'ü alkışladı. Bizim içeridekiler de alkışladı İbn-i Rüşd'ü.

İbn-i Rüşd'ü Gazâlî'den üstün gördüler ve üstün göstermek için uğraştılar. Avrupa'da olağanüstü bir etki kazandı. İslâm dünyasında işte Gazâlî'nin kurmuş olduğu hem kelam, hem fıkıh, hem tasavvuf bakımından daha kalıcı, daha kurumsal oldu.

Bu o zaman bu daha kurumsal, daha kalıcı olunca neden savunulmasın?

Bir Fikir Nerede Yaşarsa Orası Yaşam Alanıdır

Çünkü bir filozofun fikirlerinden dolayı kazanması veya kaybetmesi söz konusu değil.

Hangi düşünce, hangi kurumlar hangi ülkenin içerisinde yaşadı? Orası yaşam alanı oldu. Gazâlî, Selçuklu'da ve Osmanlı'da yaşam alanı oldu.

Ve insanlar bunu kabullendi. Ama İbn-i Rüşd Avrupa'da kabullenildi.

Avrupa bizden çok mu üstün? Akılların çok mu çalışıyor? Tabi buraya geldiğimizde hemen önümüze Nizâmülmülk geliyor. Çünkü meselenin başlangıç noktasında Mâverdî ve Nizâmülmülk var. Şimdi Gazâlî'nin bu noktasına gelince tekrar Nizâmülmülk'e dönüyoruz, bu sefer geriye doğru.

Nizâmiye Medreseleri'nin Zinciri

Çünkü bir fikir var bir de kurum var.

Fikir Mâverdî'den başlayıp Nizâmülmülk'te gelişiyor. Gazâlî kemale eriyor. Normalde o zaman kurumlaşmamış olsa bu fikir ortada kalırdı.

Sahiplenen kalmaz. Nizâmülmülk, Nizâmiye Medreseleri'ni kuruyor.

Medrese müderris eski dilde yani bugünkü profesör, öğrenci, ulema ve kadı zincirini güçlendiriyor. Bu silsile içinde medreseler var. Medresede öğretmenler, profesörler var. Müderrisler var. Onların yetiştirdiği öğrenciler ve onların yetiştirdiği ulema takımı var. Ve o ulemaların içerisinden yetişen hukukçu kadılar var. Bu güçlü bir senkronizasyon. Şimdi Gazâlî bu yapının içerisine kelamı koyuyor. Bu yapının içerisine fıkhı koyuyor.

Gazâlî Bu Yapının İçine Ne Koydu?

Bu yapının içerisine mantığı koyuyor. Bu yapının içerisine tasavvufu koyuyor. Bu yapının içerisine ahlakı koyuyor.

Bu yapı öyle bir güçleniyor ki Gazâlî'den sonra düşünebiliyor musunuz? Medrese, müderris, öğrenci, ondan sonra ulema, kadı ve aynı zamanda kelam, fıkıh, mantık, tasavvuf, ahlak büyük bir entelektüel sistem oluşuyor. Şimdi bu sistem İbn-i Rüşd'e karşı yenilir mi?

Yenilmez. Bunu bir de devleti de koyarsan işin içerisine muazzam bir kale oluşuyor.

Şimdi kurumsallaşıyor sonuçta. Şimdi kurumsallaşınca Gazâlî'nin tarihsel gücü çıkıyor meydana.

Tarihsel güç bu. Siz bunu ister kabul edin ister kabul etmeyin. Bu tarihsel gücün önünde siz boyun eğmek zorundasınız. O zaman meseleyi toparlayalım. Birazdan mantığa gireceğiz. Çünkü zamanımız kalırsa baktığımızda hani geçen hafta dört hükmü birbirinden ayırmıştık. Neydi bunlar? Felsefi Gazâlî felsefeyi hiç bilmiyordu.

Dört Hükmü Ayıralım

Hayır yanlış biliyordu.

Gazâlî akıl ve bilime karşıydı. Hayır. Aşırı bir genelleme. Bir böyle garez var bu işin içerisinde. Kin ve nefret var bunda. Tarihsel olarak bu mümkün değil. Normalde tarihsel olarak gelin bizim önümüze koyun, kanıtlayın bunu. Biz de kabul edelim. Normalde evet Gazâlî İslâm dünyasında felsefenin bilhassa metafizik olarak ona sınır çizdi.

Evet. Ciddi biçimde sınır çizdi. Nefes aldırmadı. Tabiri caizse. Dedi ki, «Sen haddin olmayan işlere girme. Tabiri caizse bu. Küstahça dedi, her şeye burnunu sokma. Durduğun yerde» dedi. Onu durduğu yerde durdurdu. Evet.

Gazâlî, kelam, fıkıh, mantık, tasavvuf güçlü bir Sünnî sentez oluşturdu. Evet. Gazâlî çok güçlü bir sentez oluşturdu. Bu tasavvuf da var içinde. Bunun içerisinde mantık da var, fıkıh da var, kelam da var, ahlak da var, kalbi terbiye de var bunun içerisinde. Evet. Muhteşem bir sentez oluşturdu. Dikkat edin altını çiziyorum. Sünnî bir sentez oluşturdu. Bâtınîlikten uzak, cebriyeden uzak, kaderiyeden uzak, İsmâilîye'den uzak, Fâtımîlerden uzak, sapkınlıklardan uzak güçlü bir Sünnî sentez oluşturdu. Evet. Tabi Gazâlî bu noktada kendisinden sonra İslâmî düşüncelerde çok etkili oldu. Evet, doğru. Çok etkili oldu.

Etkisini Kırabildiler mi?

Gazâlî'nin etkisi hem medreselerde hem ulemada hem de kadılık sisteminde hem vakıflarda hem de eğitim sisteminde komple etkili oldu mu kendisinden sonra?

Evet etkili oldu.

Bu etkiyi kırabildiler mi? Evet kıramadılar. Evet. O yüzden Gazâlî'nin kendisi bilimsel düşüncenin önünü kesti diyemeyiz burada.

Yani belki de ben bunu ayırırım ya.

Gazâlî ile Gazâlîciler Ayrı Şeylerdir

Gazâlî ve Gazâlîci gelenek veya Gazâlîciler, Arabî veya Arabîciler, Mevlânâ veya işte Mevlânâcılar bunları ayırt ederim ya bunun gibi veya aynı şey fıkıhta da geçerli.

Yani İmâm-ı A'zam ve İmâm-ı A'zamcılar farklı şeyler bunlar.

Yani biz şahsın ne dediğine bakalım sonradan diyenlerin değil.

Belki de Gazâlîciler bu noktada onun o düşünce sistemini daraltaraktan yorumlamış olabilirler. Ama bu Gazâlî'nin suçu yok bunda. Anlayamamıştır, daraltmıştır. Gazâlîciyim demiştir. Allâh beni affetsin. Benim dediğim gibi ama daraltmış olabilir.

Ve bu hep var. Gazâlî ile yıllar sonra oluşan Gazâlîcilerin arasında fark var. Ama merkeze gittiğimizde yani Gazâlî'nin kendi zamanında yazmış olduğu eserleri incelediğimizde bir kısım Gazâlîcilerden farklı olduğunu tespit ediyorsunuz.

«Benden Sonra da Böyle Olabilir»

Aynı şey bizim için de geçerli olacak.

Ben o kadar çok önemli bir insan değilim. Bizden sonra da belki de benimle alakalı da öyle bir şey oluşacak.

Herkes için bu tehlike var mı? Var. Evet.

Ben isterim ki benden sonra daha ileri şeyler konuşsun insanlar. Evet. Daha derinlemesine konuşsunlar. Daha ileri konuşsunlar.

Asıl Yanlış: «Gazâlî Mantığa Karşıydı»

Ya normalde Nizâmülmülk, Nizâmiye, Gazâlî, İbn-i Rüşd, İbn-i Haldûn gibi bu felsefe ve medrese tartışmalarının bence en önemli durduğu nokta Gazâlî'nin mantığa karşı olduğu tezini savunuyorlar.

Burası çok yanlış. Gazâlî mantığa karşı düşman değil.

Mantığa bir daire, bir çerçeve çizip mantığı kullanan bir kimse. Yani ilk bakışta çelişki varmış gibi görünse de yani Tehâfütü'l-Felâsife'ye[187] baktığımızda öyle hani mantığa sen burada dur diyen kimse felsefeye, filozoflara sen burada dur daha ilerisine doğru gitme.

Çünkü neden? Yani metafizik noktada yayan kalıyorsunuz.

Yani Hazreti Mevlânâ'nın dediği gibi yani akıl metafiziğe gelince çamura saplanmış eşek gibi debeleniyor. Metafizik öyle bir şey.

Karşı Çıkmak İçin Önce İyi Bilmek Gerekir

Şimdi o zaman Gazâlî felsefeye karşı olsa mantığı neden kullansın?

Neden mantığı derslere koysun? Şimdi öyle baktığımızda o zaman mantığa karşı, felsefeye karşı Gazâlî'nin böyle bir mücadelesi yok.

Sadece yanlışlıklarını bulup ortaya da koymak var.

Yani birisi benim yanlışlığımı bulsun, ortaya da koysun. Ben buna sevinirim. Gazâlî de o felsefecilerin yanlışlıklarını tespit edip ortaya yere koyan bir kimse. Yanlışlığı tespit edebilmesi için onu iyi inceleyip iyi araştırıp iyi fikir sahibi olması lazım.

İyi incelemiyorsa, iyi fikir sahibi olmuyorsa nereden sen ona karşı çıktın?

İşkembe-i kübrâdan karşı çıktın. Toptancılık yaptın. Yani ülkemizde olduğu gibi bütün sufilere savaş aç. Bütün cemaatlere savaş aç. Hepsi de tü kaka. Ya geldin inceledin mi bizi? Hayır. Ne yaptın? Hepsini de aynı kefeye koydun, reddettin. Bu da onun gibi bir şey. Allâh bizi affetsin. O yüzden Gazâlî işte felsefeyi öldürdü, aklı reddetti.

Hayır. Gazâlî tamamen akılcı filozoftu. Bu da hayır. İkisi de hayır. Öyle olunca sıra geliyor Gazâlî'nin mantığına. Şimdi Yunus dedi ki, «baba» dedi, «Ya normalde İbn Arabî'nin mantığını konuştuk. Gazâlî'nin mantığını konuşmadan mı geçeceğiz?» Dedi.

Gazâlî Mantığı Dışarıdan Seyredip Reddetmedi

Dedim tamam biraz da Gazâlî'nin mantığına gireriz dedim. Allâh izin verirse dedim inşâallâh. Saat 10.30 oldu.

Sizi daha fazla tutmayacağım. Bir de Gazâlî'nin mantığını bir ders olarak yapmamız lazım en azından ki bir konu kopukluğu olmasın. Şöyle bir giriş yapalım.

Gazâlî mantığı dışarıdan seyreden ve bu seyirden sonra reddeden bir kimse değil.

Hani bir şeyi dışarıdan seyredersin, sonra reddedersin. Hani gelirler ya burada semayı izler sonra reddederler veya semayı işte bir sosyal medyada izler, reddederler. Hemen başlar. İslâm'da böyle bir şey yok. Geçen gün bir zikir kesit paylaştım.

Adam altına yazmış. İslâm'da böyle bir şey yok. Şimdi adamla tartışmaya gerek yok. Böyle bir şey yok. Hani ne ilmin ne senin diyeceksin.

Zikirle alakalı hiçbir ayet hadis okudun mu? Zikirle alakalı bir hadis bana beş tane hadis söyle. Yok. Beş tane ayet söyle. Yok. Bu konuda herhangi bir araştırman var mı? Yok. Bu konuda okuduğun bir şey var mı? Yok. Nereden reddettin? İşkembe-i Kübrâdan. Başka bir yerden değil. Cahil bildiğiniz. Cahil. Bildiğiniz. Cahil. Bu da onun gibi bir şey.

Mantığa Dair Beş Kitabı Var

Gazâlî normalde mantıkla ilgisi, alakası yok denilen adamın beş tane mantıkla alakalı kitabı var.

Bakın, Gazâlî'nin mantığını incelemek için beş tane mantıkla alakalı Gazâlî'nin kitabı var.

Bana bir alim getirin, bir ulema getirin, bana bir profesör getirin. Mantıkla alakalı beş tane kitabı olsun. Evet. Birinci, Mi'yârü'l-İlm fî Fennî'l-Mantık[188]. İkinci, Mihakkü'n-Nazar[189]. Üçüncü, el-Mustasfâ[190]. Dördüncü, Makâsıdü'l-Felâsife[191] ayrıca Kıstâsü'l-Müstakîm[192]. Ya bir alim düşünün.

Gazâlî mantığa düşman diyorsunuz. Mantığı komple reddetti diyorsunuz. Mantıkla alakalı Gazâlî'nin beş kitabı var. Araştırınca gördüm beş kitap olduğunu.

Ben üç tane biliyordum. Açık açık konuşayım. Ben üç tane biliyordum. Beş tane kitabı var Gazâlî'nin mantıkla alakalı. Hatta el-Mustasfâ'nın bir mukaddemesi var.

el-Mustasfâ'nın Mukaddimesi

Dersiniz ki ya ben bugüne kadar aklı ve mantığı hiç tanımlamamışım.

Yemin ediyorum bugünkü profesörler o mukaddemeyi çözemezler. Evet, ve bunu ben böyle kendi kendime hafta içerisinde böyle hep böyle bununla uğraşıyorum ya. Bütün kardeşlerden de özür diliyorum. Yani cevap veremediklerim var çünkü gerçekten hepsinden de çok özür diliyorum. Haklarını helal etsinler bana. Yani baktığımda hani bazen böyle işte kepenkler kapalı, kapıdan dönenler filan olmuş yazdı, yazmışlar bana. Bakamadım büyük bir çoğunlukta şeylere, mesajlara ya kendi kendime durdum dedim Mustafa Özbağ kendince Gazâlîciyim diyorsun. İki tane kitaptan haberin yok. Utandım kendi kendime ve yani bu profesörler Gazâlî'nin mantıkla alakalı mantığı reddetti demesine hayret ettim. O yüzden böyle bir giriş yaptım. Şimdi beş tane mantıkla alakalı bu zat-ı şerifin zat-ı şerif. Evet. Gazâlî inceledikçe hayranlığım arttı Gazâlî'ye. Evet.

Bu zat-ı şerifin beş tane kitabı var. Mantık üzerine sadece. Ve o hani el-Mustasfâ'nın mantık mukaddemesine bakınca mukaddeme ne biliyor musunuz?

Ön söz. Durdum kaldım öyle. Ve sonra kendi kendime şu soruyu sordum. Dedim bu profesörler bunları görmedi mi? Araştırmadı mı? Benim gibi cahil cühela adam araştırınca bunları buluyor. Hani neredeyse okumam

yazmam yok diyeceğim. Böyle bir sohbetten sonra birisi Allâh beni affetsin böyle büyüklenmek için değil.

«İlkokul Mezunuyum»

Hocam hangi üniversiteyi bitirdiniz dedi.

İlkokul mezunuyum dedim. Olamaz dedi. Şimdi hadi dedim ya ben bunun iyice aklıyla oynamayayım şimdi dedim içimden.

Dedim ki meslek lisesi terkim ben. Olamaz dedi. Siz herhalde dedi örtüyorsunuz kendinizi.

Yok dedim, ne örtüsü, pantolon gömlek böyle dolaşıyorum dedim. Şimdi araştırınca insanlar hani biraz eğilince üstüne bir şeyler buluyor.

Acaba dedim bu profesörler muhakkak araştırmışlardır. Ya bir de ellerinizin altında onca sizin köleniz var. Öğrenciler.

«Ellerinizin Altında Onca Öğrenci Var»

Üniversitede öğrenciler profesörlerin öğretim üyelerinin kölesi hükmünde Türkiye'de. Evet. Sen şunu araştır.

Sen şunu araştır. Bitti. Senin sınıf geçme tezin bu. Araştır getir. Senin sınıf geçme tezin bu. Araştır getir.

Bakıyorum bir sürü tezler var. Hani araştırıyorum tezler var. İşin doğrusu şahıslarla alakalı İslâm Ansiklopedisi'nden de hani alıntılar yapıyorum araştırırken Diyânet'in yayınladığı. Şimdi buluyorsun ya nasıl sen Gazâlî hakkında mantığı reddetti diyorsun.

Allâh bizi affetsin.

Mi'yârü'l-İlm Bütün Üniversitelerde Okutulmalı

Yani özellikle mi ilim, Mi'yârü'l-İlm yani biraz baktım öyle gerçekten mantık alanında temel eserlerden birisi olarak kabul edip üniversitelerde okutulması lazım.

Evet. İlahiyatta değil tüm üniversitelerde okutulması lazım. Tüm dallarda okutulması çok büyük bir iddia olabilir.

Gerçekten üniversitenin bütün dallarında fizik, kimya, matematik, tıp, ondan sonra bilgisayar, yazılım, bütün dallarda evet Mi'yârü'l-İlm okutulması lazım.

Okutulacak ki insanlar mantıklarını nasıl kullansınlar, ne nedir bilsinler. İnşaat mühendisi okuman lazım kızım. Üniversitede okuyacaktın yani.

Bilgisayarcılar, yazılımcılar okumaları lazım. Gerçekten tıpçılar okumaları. Öyle neşteri al oradan bir damarı kes.

Bitti işin. Öyle bir şey değil. Evet. Bu bakın müthiş bir şey bu.

İbn Sînâ, İbn Hazm ve İbn-i Rüşd de Bilinmeli

Normalde İbn Sînâ'nın mantık geleneğini de bilmesi lazım insanların.

İbn Hazm'ı da bilmesi lazım. İbn-i Rüşd'ü de bilmesi lazım. Bir üniversite okuyan bir kimsenin onların mantıklarını da bilmesi lazım.

Onların felsefelerini de bilmesi lazım kıyaslaması için.

Filozofların Silahıyla Filozofları Vurmak

Şimdi Gazâlî'ye baktığımızda o felsefecilerin, o filozofların düşüncelerini, mantıklarını, çözümlemelerini ciddi bir şekilde öğrenmiş ve eleştirilerini hiçbir zaman bilgisizce yapmamış, delillerini, ispatlarını koyaraktan eleştirmiş.

Tabi daha öncesinde bunu üstünkörü geçtiydik. Öyle yani.

Gazâlî bu manada filozofların silahını filozoflara karşı kullanmış. Yani Fârâbî'yi de İbn Sînâ'yı da kendi silahıyla vurmuş.

Önümüzdeki hafta devam edeceğiz. Allâh'tan bir şey gelmezse, sağlık, afiyet verirse Rabbim. Biraz Gazâlî'nin mantığına doğru bir böyle bir giriş yapacağız inşâallâh. Sürçü lisan ettiysek affola. O yüzden önümüzdeki hafta biraz daha sohbet böyle biraz böyle bir ana hatlarını belirledim burada. Ondan sonra herhalde biraz daha ağır geçecek gibi ama Allâh'ın izniyle bunun da altından kalkacağız. Rabbim toparlatacak inşâallâh. (Âmin.) Allâh bizim ferasetimizi açsın. Âmin. Sizin de inşâallâh anlama ferasetini açsın. (Âmin.) Bizi de anlatma ferasetini açsın. (Âmin.) Okuduğumuzu, araştırdığımızı anlayıp inşâallâh sizlerin önüne böyle çıkıp doğru bir şekilde Cenâb-ı Hak inşâallâh anlattırsın bize de. Âmin. Yine sürç-i lisan ettiysek bir eksiğimiz, yanlışımız var olduysa herkesten özür diliyorum. Bir iddia yok bu işlerde.

Bir İddia Sahibi Değilim

Ben böyle bir konuda iddia sahibi değilim. Sonuna bunu da ekleyeyim. Bu benim kendimce el yardımıyla araştırmalarımın neticesi. Hata yapmış olabilirim. Duygusal davranmış olabilirim. Hani duygusal davranışım nereden kaynaklanır?

Tipik bir Gazâlîci olduğumdan dolayı her dersin sonunda bunu ama unutuyorum söylemeyi ama unutmuyorum. O yüzden bunu özellikle belirtmek istiyorum.

Bu konuda eleştiriye de açığım. Dışarıdan gelecek, içeriden gelecek eleştirilere şurada şöyle bir hata tespit ettik. Burası böyle değildi derlerse ben tekrar onu bir daha inceleyip sizin önünüze en doğrusunu getirmeye gayret ederim. Derdim hava atmak değil, şatahat yapmak değil.

Böyle işte kendimce Allâh beni affetsin kibirlenmek, böbürlenmek değil. Derdim doğruyu aktarmak. Doğru anladığımı aktarmak. Başka bir derdim yok. Haklarınızı da helal edin inşâallâh. Helal olsun.

GAZÂLÎ'NİN MANTIĞI: MİYAR VE ALET
(5 EYLÜL 2026)

Kaldığımız Yerden: Gazâlî'nin Mantığı

Kaldığımız yerden devam edeceğiz inşâallâh. Biraz Gazâlî'nin mantığına girelim demiştik. Oradan devam edeceğiz.

Gazâlî filozofların silahını filozoflara karşı kullanmıştır. Yani bilhassa bu noktada Fârâbî'nin, İbn Sînâ'nın kullandığı tanım, önerme, kıyas, burhan, zorunlu sonuç, çelişmezlik gibi mantıksal araçları kendince benimsemiş.

Fakat bunlarla filozofların metafizik sonuçlarını da sorgulamış, eleştirmiş.

Tanım: Bardak ile Masa

Tanım denilince bir şeyin ne olduğunu, onu başka şeylerden ayıran temel özellikleriyle açıkça ortaya koymak.

Felsefi olarak yani bu bardak masadan ayrı özellikleri şuşu şuşu masanın özellikleri de bu.

O yüzden bardak masadan ayrıdır. Aynı kategoride değildir.

Buna filozofça yaklaşınca bu böyle ama sufice yaklaşınca bunun her ikisi de bir eşya. Her ikisini de Allâh yarattı. Aslında bakacak olursanız bunun temeline inerseniz ikisinin arasında yaratılış noktasında, yaratılışın özü noktasında bir fark yok.

Anasır-ı Erbaa ve Hücreye İnmek

Ama lakin öbür türlü bakarsanız anasır-ı erbaa dediğimiz işte su, hava, ateş ve topraktan yaratılma.

Ama bunun daha da aşağı doğru indiğinizde, özüne doğru indiğinizde bu tahtanın hücreleriyle bardağın hücrelerinin arasında bir fark yok.

Daha da aşağı inseniz bunun her ikisinde bir hayal olduğunu görürsünüz.

Ama bunu zahir dünyada tanımlama açısından, eşyayı tanımlama açısından biz deriz ki normalde hiç kimse masanın hava, su, toprak ve ateşten yaratıldığını söylemez. Bunun işte tahta beş elementin var ya meşhur tahta. Bunu da cam olarak görürüz.

«Bana Eşyanın Hakikatini Göster»

Oysa Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri bir duasında bana eşyanın hakikatini göster[193] der.

Eşyanın hakikatine ulaşan bir kimse normalde zahirsel olarak eşyaya bakmaz.

Önerme: Doğru Neye Göre Doğru?

İkinci felsefecilerin söylediği şey ne? Önerme.

Doğru veya yanlış olabilen hakkında hüküm verilen bir cümle. Bir şeyin doğru veya yanlış olduğunu öneren cümledir: önerme. Evet. Bu yine felsefik olarak bu noktada doğru ama işin metafizik noktasında doğru neye göre doğru?

Yanlış neye göre yanlış?

İşin bu tarafı çıkıyor bu sefer. Tabi Gazâlî bunu metafizik olarak baktığında çok farklı sonuçlar çıkıyor buradan. O zaman her önerme yani doğru veya yanlış olabilen hakkında hüküm verilen şeyler hani yine ayet-i kerimede sizin hayır bildiklerinizde şer, şer bildiklerinizde hayır vardır[194].

Doğru neye göre doğru? Yanlış neye göre yanlış? Bu da ayrı bir önerme.

Kıyas: İslâm'da da Bir Kıyas Hukuku Var

Kıyas iki veya daha fazla önermeden hareket ederek mantıksal olarak yeni bir sonuca ulaşmak. Tabi kıyasa baktığımızda normalde hani İslâm'da da bir kıyas hukuku var.

Örneğin işte kıyas hukuklarından birisi hani orucun kazası oluyorsa namazın da kazası oluyor. Buradan kıyastan yürüyor ulema.

Ama bu kıyas eşyanın arasında veyahut da bir fikriyatın arasında bir kıyaslama var. O zaman birkaç tane doğru olabilir. Birkaç tane doğrunun içerisinden kıyas yaparaktan farklı doğrular da çıkabilir. O yüzden İslâm hukuku açısından da bu kıyas önemli.

Ama bu kıyasın bazı bölümleri felsefeyle ayrılan yerler var.

Burhan: Delil

Burhan malum delil demek. O zaman kesin ve zorunlu doğruluğa dayanan delillerle bir hükmü ispat etmek. Burhan bu.

Ama yine burada burhan noktasında eğer akli bir şeyse eyvallâh ama metafizik bir burhan ise yani metafizik bir doğruysa o zaman felsefecilerle Gazâlî'nin durduğu yer aynı yer değil.

Hatta Kur'ân ve sünnetin doğru olarak kabul ettiği alanlar ile felsefecilerin kendince doğru kabul ettiği alanlar aynı kategoride değil.

Zorunlu Sonuç: Ateş ve Pamuk Yeniden

Zorunlu sonuç hani bunu felsefeciler mantık ölçülerinde bunu çok kullanıyorlar.

Zorunlu sonuç önermeler doğru kabul edildiğinde başka türlü olması mümkün olmayan ve mantık mecburen çıkan sonuçtur. Tamam zorunlu sonuçlara baktığımızda hani geçen ders vardı ya hani işte ateş pamuğa yaklaştığında veya pamuk ateşe yaklaştığında yanardı.

Bu zorunlu sonuçtu amma velakin yanmaz mı?

El-cevap yanmaz. Bu sefer felsefecilerin bilhassa İbn Sînâ'nın veyahut da diğerinin zorunlu sonuç olarak gördüğü şey metafizik konularında zorunlu sonuç olarak önümüze gelmez.

Çelişmezlik: «Bütün Varlık Ölümlü müdür?»

Çelişmezlik bir şeyin aynı anda ve aynı bakımdan hem kendisi hem de karşıtı olamayacağını kabul eden temel ilke. Yani normalde bu çelişmezlik tabi bunu da felsefeciler kendilerince kendi dairesinde böyle tutuyorlar. İşte örneklemek olacak olursak buradaki bütün insanlar ölümlü müdür?

Evet ölümlüdür. Gazâlî de insandır o zaman. Gazâlî de ölümlüdür. O zaman normalde böyle olunca işte bu da çelişmezlik olarak felsefeciler açısından böyle görünüyor.

Metafizikle ilgili, felsefecilerin içinden çıkamadığı bazı konular var.

Bütün varlık ölümlü müdür? Ölümlüdür. Bütün varlık. O zaman Allâh ölümsüzdür. Allâh da bir varlıktır. Çelişmezlik var burada. İşte o çelişmezliği yenemiyorsun. Veyahut da işte bütün var olan şeyler bir şey yer içer mi? Yer içer. Melekler yer içmez.

Melekler Yer İçer mi?

Örnek biz buna iman ederiz. Melekler bir şeyi yiyip içmezler ama diğer cinliler yer mi?

Evet. Şeytan yer içer mi? Evet. İnsanlar yer içer mi? Evet. Hayvanlar yer içer mi? Evet. Bitkiler yer içer mi? Evet.

İşte bu noktada çelişmezlikler de normalde sıkıntı var. Tabi buradan hani tanımlama için insan nedir gibi bir tanımlama çıkarız. İnsan nedir? İşte insan nedir dediğimizde bir tanımlama koymamız lazım.

İnsan Nedir? Düşünen Hayvan mı, Halife mi?

İşte iki tane gözü olan, burnu olan, ağzı olan, ondan sonra tanımlayacağız ya onu.

İki tane ayağı olan, elleri olan, ayaklarının üzerinde yürüyen, Avrupalılara göre düşünen hayvan. Çünkü Avrupa felsefesi insanı düşünen hayvan olarak nitelendiriyor.

İslâm ise insanı halife olarak nitelendiriyor. Ve evet insan nefsine uyarsa hayvandan daha aşağı bir varlık olur diyor.

Amma velakin insanı normalde hayvan olarak görmüyor. Ayrılan yerler var. O yüzden normalde iki önermeden çıkacak olan sonuç kıyas olmuş oluyor.

Hani bir önerme var. O önerme bir önerme daha var. İkisinin bir sonuç çıkarıyoruz. O da kıyas ve normalde işte Gazâlî bu kritik noktalarda Gazâlî'nin anlayışı, mantığı çıkıyor ortaya.

Gazâlî Bu Aletleri Reddetmiyor

Gazâlî bu tip hani mantıksal araçları bunların hepsini mantıksal araç olarak kabul edersek bu mantıksal araçları bunlar Aristoteles'ten geldi, Yunan'dan geldi deyip ondan sonra komplesini reddedelim demiyor.

Amma velakin doğru düşünmenin ve normalde kesin bilgiye ulaşmada bu mantıksal kaideleri kendisi uyguluyor mu?

Evet. Bakın, bu konuda Gazâlî, birçok meselede metafizik meseleleri yani dinin olmazsa olmaz doğrularını, dinin önermelerini, dinin kıyaslamalarını felsefeye dayanaraktan bozma dairesinde değil.

Hatta o mantıksal bütün kaideleri Kur'ân ve sünnete götürerekten doğru olanlarını kabul edip bunları kullanıyor.

Yani tamamiyetle reddetme yok. Ve mantık anlayışında en önemli kavram miyar. Miyar ne demek[195]? Miyar ölçü demek. Mihenkten gelme.

Miyar: Mihenkten Gelme, Ölçü Demek

Hani mihenk var ya kuyumcular mihenge vuruyorlar ya altının ayarını bulmak için. Miyar da mihenkten gelme. Allâhu a'lem. Ve ölçü demek bu. O zaman ölçü bu noktada Gazâlî için mantık doğru düşünceyi yanlış düşünceden ayıran bir ölçü işlevi görüyor miyar yani bir doğru düşünce var bir de doğru olmayan düşünce var.

Gazâlî burada ölçüyü kullanaraktan doğruyla yanlışı ayırt ediyor.

«Yunanlıların İlmi» Deyip Reddetmek Yerine

Ve Gazâlî'nin yaptığı burada en önemli işlerden birisi şu: Yunanlıların ilmi deyip ondan sonra bu mantığı reddetmek yerine onun yani felsefenin doğru düşünme araçlarını normalde kendince alıp İslâmî ilimlerin hizmetine sokuyor.

Yani direkt Aristoteles'in değil. Yani Fârâbî'nin ve İbn Sînâ'nın bu doğru düşünme ölçülerini alıp doğru olanlarını alıp İslâm'ın bilhassa İslâmî ilimlerin emrine bırakıyor.

Yani İslâmî ilimlere hizmet ettiriyor.

Mantığı Kelam ve Usul-i Fıkha Yerleştirmek

Ve Gazâlî'den önce mantığa bakanlar felsefeye ait yabancı bir ilim olarak görürken Gazâlî mantığı kelam ve fıkıh usulü içerisinde kullanaraktan mantığın yerini tabiri caizse sağlamlaştırıyor.

Çünkü Gazâlî'nin bu noktada fıkhi meselelere baktığımızda veyahut da kelami meselelere baktığımızda Gazâlî'nin duruşu eski dilde «muhkem», yani sağlam olarak duruyor.

Bu yüzden bu hüküm bence önemli.

Gazâlî mantığı İslâm dünyasından kovmuyor. Ona reddiye yazmıyor. Tersine mantığı İslâmî ilimler dairesine bir meşruiyet kazandırıyor.

Bu, Her Alimin Başarabileceği Bir İş Değil

Aslında Gazâlî'nin bu benim kendimce tespitim durduğu nokta her alimin arkasında durabileceği, başarabileceği bir nokta değil.

Çünkü Gazâlî'ye kadar gelen süreçte mantığa karşı bilhassa felsefeye karşı yani İslâm onu o güne kadar mantıksız değil. O güne kadar mantığı kullanıyorlar İslâm alimleri.

Ama Fârâbî gibi, İbn Sînâ gibi, Aristoteles mantığına yabancılar karşılar ve düşmanlar buna. Ama Gazâlî öyle bir ince perdeden yürüyerekten Aristoteles'ten alınma İbn Sînâ ve Fârâbî mantığını daha da Kur'ân ve sünnetin emrine vererekten onu değişik bir argümanla İslâmî ilimlere hizmet aracı olarak getiriyor.

el-Mustasfâ'nın Mukaddimesi

Ve en önemlisi el-Mustasfâ bir fıkıh usulü kitabı[196].

Bu fıkıh usulü kitabının ön sözünde Gazâlî mantıkla alakalı bir mukaddime, bir önsöz koyuyor ve burada çok dikkat edici bir kaidesi var.

«Mantığı Kullanmayanın Güvenilirliği Yoktur»

Bu kaide de normalde …ait olmadığını, bütün ilimler için temel bir giriş olduğunu söylüyor ve mantığı anlamayan, algılamayan, mantığı kullanmayan kimseler için çok sert ifadeleri var.

Ve bu sert ifade yani mantığı anlamayan, mantığı kullanmayan bir kimsenin ilimde güvenilirliğinin olmayacağını söylüyor.

Bu kadar sert.

Mantık Kimlere Lazımdır?

Yani o mantık ilmine muhakkak o kimsenin vakıf olması gerekiyor.

Mesela bugün matematikçilerin, fizikçilerin, kimyacıların, yapay zekacıların, bilgisayar programcılarının önemli bunlar. Ondan sonra elektrik mühendislerinin, elektronik mesela bu belki de yanlış anlaşılabilir, yanlış anlaşılmasın.

Mesela tıp ilmine sahip olan doktorların, ameliyatçıların bütün mesela ticaret erbabının bu ciddiyim bu konuda mantık bilgisine sahip olması gerekiyor.

Bu Bir «Allâh Vergisi» Değildir

Yani bunu böyle bir Allâh vergisi gibi hani bunu hani ya Allâh ona vermiş öyle düşünmeyin.

Bu konuda çaba gösteren, gayret eden, okuyan, inceleyen, araştıran, bu meselede kafa yoran bir kimse evet o mantık ilminin ucundan tutabilir.

Kendi iş alanında, kendi mesela eğitim alanında harika işler yapabilir ama bunu normalde kendince bunu doğru düzlemde uygulaması lazım.

Gazâlî Muhteşem Bir Çığır Açıyor

Ve Gazâlî aslında kendisinden sonra muhteşem bir çığır açıyor.

Muhteşem bir çığır açıyor. Yani düşünebiliyor musunuz? Yani mantık ilmini bütün İslâmî ilimlerin içerisine tabiri caizse yerleştiriyor.

Buna tabi normalde bir kısım böyle zahiriyeciler, zahirciler bir kısım böyle hakkınızı helal edin böyle konuşuyorum ama hani hariciler hani bunu böyle mantık ilmini Yunan'dan geldiği için reddiye koyanlar var.

Bu normalde doğru bir reddiye değil aslında.

Bütün ilim dallarında bunun kullanılması gereken bir ilim.

Mantıksız Fıkıh Olur mu?

Yani fıkhi meselelerin içinden çıkabilmeniz için mantığı kullanmanız lazım.

Kıyas yapabilmeniz için mantığı kullanmanız lazım. Önermeler getirmeniz için mantığı kullanmanız lazım. Ne bileyim bir şeyi tanımlamak için mantığı kullanmanız lazım.

Orucu, Namazı Tanımlayabiliyor muyuz?

Bugün İslâm dünyasında alimim diyen bir kimseye orucu tanımla demiş olsak orucu tanımlayamaz. Namazı tanımla desek namazı tanımlayamayız.

Biz namaz emredildiği için kılarız ama namazı tamam tanımlayamayız. Şimdi desem ki buradaki arkadaşlara hiç bugüne kadar böyle bir şey düşündük mü?

Hayır. Ya namazı tanımlama tanımlayalım desek biz namazı zahiren tanımlarız.

Hani işte abdest alınıp kıyam, rüku, secdesi olan. Ondan sonra bir ibadet deriz. Biz ibadet deriz de ihsan ela çıktı oradan çıkar. Namaz ibadet değildir der. Örnek. Şimdi İhsan Eliaçık'a göre namaz ibadet değil.

«Namaz İbadet Değildir» Diyene Cevabımız Var mı?

1400 yıllık İslâm anlayışına göre namaz ibadet.

Şimdi hangisine inanacağız biz bunun? Evet. Namaz bir ibadettir. Kabul ediyoruz. Ama birisi ibadet değildir dediğinde ona verecek cevabımız olması lazım bizim.

Ve adam bangır bangır da bağırıyor. Hiç kimse de ona sen ne diyorsun demiyor. Fikir özgürlüğü teranesiyle adam istediğini söylüyor. Şimdi böyle olunca biz namazı tanımlayabilmemiz lazım.

Namazı tanımlayabiliyor muyuz? Hayır.

Gitsek namaz ibadet değildir diyen İhsan Eliaçık'a[197] sorsak namazı bize tanımla desek namazı tanımlayamaz. Evet. Veyahut da biz bugün bir ilahiyat profesörüne gitsek, «Namazı bize tanımla» desek. Bakın farklı bir cenah burası. Bir dini, bir ibadeti tanımlama. Bakın tanımlama derken biz şimdi yapılış şeklini anlatırız. O bir taraftan bakıştır. Tanımlamanın tamamı değildir.

«Medreseyi Akıldan Temizledi» Savunulamaz

Şimdi o yüzden normalde hani Gazâlî medreseyi akıldan ve mantıktan temizledi ilkesini, savunmayı yerli yerine oturtmamız mümkün değil.

Bu savunulması da mümkün olmayan bir şey ama illaki Gazâlî'ye taş atacaklar.

Gazâlî'yi eleştirecekler ya ama eleştirirken dahi insaflı olması lazım insanların.

Ama insaf yok insanlarda. Allâh muhafaza eylesin.

Doğru İfade Şöyle Olurdu

Yani bunun böyle deneceğine dese ki Gazâlî felsefenin bağımsız metafizik otoritesini sınırlandırırken Aristocu-İbn Sînâ mantığının önemli bölümlerini kelam ve usul düşüncesine taşıdı desek uygun olur.

Amma velakin öyle demeyip de Gazâlî medreseyi akıldan ve mantıktan temizledi dersek biz Gazâlî'yi tanımamış, tanımlayamamış.

Hani az önce namazın tanımlanması vardı ya Gazâlî de tanımlanmamış. Tanımamış oluruz. Gazâlî'yi tanıyabilmesi için bir kimsenin bu noktada yani oturup araştırma yapması lazım.

Benim gibi cahil bir insan bu araştırmayı yapabiliyorsa o zaman üniversite çevrelerinin bilhassa bu ocağın bunu daha iyi tanımlaması, daha iyi araştırması gerekir. Ama bu normalde Gazâlî'ye atılmış çok büyük bir iftira olmuş oluyor.

Gazâlî'nin Mantığı Aristoteles'in Mantığı mı?

Baktığımızda Gazâlî'nin mantığı, Aristoteles'in mantığı mı?

Hayır. Aynısı mı? Değil.

Yani kes-kopyala-yapıştır. Yapmamış. Gazâlî oturmuş. Aristoteles çalışmış, oturmuş Fârâbî çalışmış.

Oturmuş İbn Sînâ çalışmış ve normalde bu Aristoteles'in ilmidir deyip reddetmemiş de Aristoteles'in ilmi deyip tamamiyetle kes-kopyala-yapıştır yapıp kabul etmemişler.

Mantık Hakikatin Kendisi Değil, Bir Alettir

Ne yapmış?

Mantığı araç olarak yeniden konumlandırmış. Gazâlî oturmuş mantığı yeniden konumlandırmış. Yani ama bunu konumlandırırken mesela mantık eşittir hakikatin kendisidir dememiş.

Oysa Aristotelesçi Fârâbî, İbn Sînâ silsilesi[198] hakikatin kendisi demiş. Mantık Gazâlî'ye göre hakikate ulaşmada bir araçtır. Gazâlî bunu hakikatin kendisi olarak görmemiş. Normalde hani bunu örneklendirecek olursak hani elimize bir değnek aldık. Hani Mûsâ'ya soruyor ya Cenâb-ı Hak elindeki nedir diyor[199].

Mûsâ Aleyhisselâm'ın Asası

Değnektir ya Rabbi diyeceğini diyor ki işte ben bununla yırtıcı hayvanlardan kendimi korurum. Kuzularıma, hayvanlarıma yaprak düşürürüm. İşte buna yaslanırım. Buna dayanırım. Bu şeyi anlatıyor. Ne o? Değneği, elindeki asayı anlatıyor. Şimdi o asayla da insanlara zarar verebilir mi?

Verebilir. O zaman o asayla insanları yaralayabilir mi? Evet. O asayla insanları öldürebilir mi? Evet. O asayla hayvanlarını öldürebilir mi? Evet. Bakın asa işte hayvanlarına yaprak dökmede, yırtıcı hayvanlardan kendini kollamada işte normalde yorulduğunda üzerine yaslanmada hatta büyücülerin büyülerine karşı attı kocaman ejderha oldu.

Bakın asa bildiğimiz asa.

Doğru Yerde Faydalı, Yanlış Yerde Zararlı

O zaman asayı doğru yolda kullanırsak asa çok faydalı bir araç.

Ama yok biz onu doğru yolda kullanmazsak asa zarar veren bir araç. Bu da onun gibi. Mantığı biz doğru yerde kullanırsak bize faydalı olan bir araç doğru yerde kullanırsak bizi hakikati bulmamızı sağlayacak olan bir araç.

Ama biz mantığı doğru yerde kullanmazsak o zaman bu da ne olmuş oluyor? O zaman doğru yerde kullanılmayınca da zarar veren bir araç olmuş oluyor.

Doğru yerde kullanırsan faydalı, doğru yerde kullanmazsan faydasız. Ama bu bütün ilimlerde de aynıdır.

Aynısı Bütün İlimler İçin Geçerlidir

Siz hadis ilmini eğer ki siz dini yaşamak için öğrenirseniz siz doğru bir iş yapmış olursunuz.

Ama hadis ilmini bir başkasına hava atmak, bir başkasına karşı kibirlenmek için öğrenirseniz o ilim size külfet olur, zarar olur. Siz dini ilimleri yaşamak için, insanlara öğrenmek isteyenlere öğretmek için ilim sahibi olursanız bu doğru bir ilim sahibidir.

Yok.

Ama birisini utandırmak için veya insanlara hava atmak için, kibirlenmek için veyahut da insanlarla tartışmak için dini ilimleri tedrisat ederseniz siz o ilimden bir fayda görmezsiniz. Hatta zarar görürsünüz.

Neden sizi kibre sürükledi? Neden sizi insanlarla tartışmaya sürükledi? Neden siz insanların üzerinde üstünlük sağlamak için ilim öğrendiniz? Bu sizi cehennemlik yaptı. Ama ilmi insanların faydasına sunmak için, ilmi yaşamak için kazandıysanız, tedrisat ettiyseniz bu size fayda oldu.

«İlim Çin'de de Olsa»

Bu noktada işte mantık da doğru yerde kullanılırsa insanlara faydalı ve doğru yerde kullanılmazsa zararlı bir şey ve mantık hani Yunanlı diye reddedilecek bir şey değil.

İlim Çin'de de olsa müslümanın yitik malıdır[200]. Onu alır. Hadis-i şerif. Çünkü o zaman Fizan'da da olsa, dünyanın en ücra köşesinde de olsa bir ilim var ise müslümanın yitik malıdır.

Onu almak müslümana en büyük haktır. Böyle olunca veyahut da filozof kullandı mantığı, filozoflar kullandı diye bunu da reddetmemiz mümkün değildir.

«Bütün Asaları Toplayacağız» Diye Bir Kaide Yok

Yani bir kimse aldı, asayı kullandı.

Zararlı bir iş yaptı. Bütün asaları toplayacağız diye bir kaide yok. Böyle bir mantık yok. Veya bütün asalıları cezaevine tıkacağız diye de bir mantık yok.

Çünkü doğru yerde doğru şey kullanıldığında faydalı oldu.

Mantıkla Varılan Her Sonuç Kesin Doğru Değildir

Ama normalde mantık kullanıldı diye bir sonuca ulaşıldığında kesin kes doğru hükmünü vermek de mümkün değil.

Yani mantığın bütün burhanın kıyası önermelerini biz ortaya da koyduk. Biz sonuca ulaştık. İllaki bu sonuç doğru diye de kesin kati bir doğru diye de bunu kabullenmemiz de mümkün değil.

Çünkü burası kritik bir çizgi. Yani mantığın kabul ettiği her doğru doğru olmayabilir. Çünkü yani buradan tabi otomatikman Tehâfüt'e geçiyoruz biz[201]. Yani Tehâfüt'ü yeniden okumak, yeniden araştırmak.

Ben yani bunu yapmak zorunda kaldım.

Gazâlî'nin Temel Sorusu

Yani önceki sohbetlerde dediğimiz gibi Gazâlî'nin temel sorusu şu: Filozofların vardıkları sonuçlar gerçekten burhani yani delillenmiş mi?

Yani zorunlu ve kesin olarak kanıtlanmış sonuçlar mıdır?

Gazâlî bunu soruyor ve Gazâlî'nin cevabı birçok konuda hayır olarak çıkıyor. Bakıyorsunuz yaklaşık bu fakirin tespit ettiği 17 ile 20 yani benim nazarımda 20'ye yakın konu var.

Alemin Ezeliliği: «Deliliniz Yok»

20'ye yakın konuda Gazâlî'nin bu noktada felsefecilerin doğru olmadığına dair yine felsefecilerin yolundan izleyerekten kanıtları var. Mesela hep örnekledik ya, alemin ezeliyeti ile alakalı.

Yani felsefeciler bu alem ezelidir diyorlar.

Hani hiç yok olmayacak. Pardon başlangıcı olmayan bir şey diyorlar. Alemle alakalı ezeli diyorlar. Ezeli olunca alemin başlangıcı yok. Oysa hani İslâm bu konuda öyle demiyor.

Hiçbir şey yok idi. Allâh vardı ve Allâh bir şey yarattı. O bir şeyden de her şeyi yarattı.

O zaman siz alemi ezeli görürseniz bunun önermesi yok. Bunun kıyası yok. Bunun normalde kabul edilecek bunun akli bir delili de yok. O zaman

Gazâlî de mesela Felâsife'sinde diyor ki deliliniz diyor zorunlu olarak ispatlanmıyor diyor.

Hani siz alemi ezeli görüyorsunuz bu konuda bir deliliniz yok. Bu konuda bir ispatınız yok ezeli olduğuna dair. O zaman siz bir metafizik önerme çıkardınız burada. Bu metafizik önermenin bir delili yok. Bu noktada Gazâlî ezeliliği ile alakalı meseleyi reddediyor. Hani geçen derslerde bunu özellikle aktardıydım. O yüzden buraya tekrar aldım. Mesela işte Gazâlî mantık kullanmayın demiyor ama getirmiş olduğunuz önermelerin bir delili olması lazım.

Onun delili yok ise yine felsefecilerin yolundan gidiyor. Felsefecilerin kullandığı araçları kullanaraktan onlara reddiye yazıyor ve felsefeciler bunlara cevap veremiyor. Ve normalde felsefecilerin mantık ölçülerinde sonuca ulaşmıyor. Kesin olarak ispatlanmıyor.

Stanford Felsefe Ansiklopedisi

İspatlanmayınca da bu sefer enteresan bir durum çıkıyor ortaya da ki Gazâlî o enteresan durumu yani felsefecilerin hata yaptığı kendi mantık önermelerinin neticesinde yanlış sonuca ulaştığı yerleri felsefesinde teker teker sıralamış.

Tabi bu Stanford Üniversitesi var meşhur. Bu üniversite uluslararası felsefeyle alakalı çok akademik bir noktada ve Gazâlî Tehâfüt'ünde eksikleri tartışırken o felsefecilerin kendilerince koymuş olduğu ölçülerin standartlarını karşılamadığını gösteriyor ve Stanford Üniversitesi'ndeki o felsefe bölümü enteresan bir şey ücretsiz.

Ha hani internetten girebilirsiniz.

«İngilizcem Doğru Dürüst Olsaydı»

Ah bir de İngilizcem doğru dürüst olsaydı benim bazen o hani dil yetersiz kalıyor işte. Çok özür dileyerekten söylüyorum bunu. O metinleri şeye ne o Hazreti Google'a aktar oradan tekrar bak. Hani bu biraz yorucu oluyor tabi de. Ondan sonra cumartesi ben buraya çıkınca pert bir şekilde çıkıyorum. Yani yaklaşık 1800 hakem var orada. 1800 felsefeci var. Ve 1800 felsefeci böyle devamlı her şeyi yazıp güncelliyorlar. Orada dünya çapında felsefe konusunda çok güvenilir bir kaynak. Onlar dahi oradan şuraya gelmek istiyorum. Hani belki de ben hani denk gelmemiş olabilirim. Benim araştırmam yetersiz kalmış olabilir.

Bin Sekiz Yüz Hakem

Bu konuda ben de kesin hepsini de araştırdım diyemem ama o 1800 o felsefecinin hem de bunlar 1800'de felsefe konusunda dünya üzerinde bir hakemlik yapabilecek seviyede ve bütün felsefeyle alakalı hani ne diyorsunuz üniversite dilinde ona?

Bir şey tez gibi hazırlanıyor. Makaleler oraya yükleniyor. O makaleleri onlar inceliyorlar. Tekrar yayınlıyorlar orada. Yani ben kısaca edindiğim bilgileri aktarıyorum.

Onlar Dahi İçinden Çıkamamış

Ve normalde Gazâlî'nin o felsefecilerin hata yaptığı benim nazarımda işte 17 18 eksik incelemiş olabilirim. Belki de 20'dir, 25'tir veyahut da 15'tir. Ben bu noktada felsefeyi komple elden geçirdim desem yalan olur.

Bu zaman içerisinde o biraz zor çünkü. Ama bu Stanford felsefe akademisi veya ansiklopedisi[202] dahi Gazâlî'nin bu felsefecilere vermiş olduğu bu cevapların içinden çıkamamış.

Benim tespit ettiğim. O normalde şimdi onlar dahi bunun içerisinden çıkamıyorsa düşünün artık siz.

Cevap Veremeyince Düşman Olmak

Tabi bu konuda bir kimse bir şeyde cevap vermede yetersiz kalırsa cahil insanlar ona düşman olurlar.

Hani senin bir ilmin var.

Bu kadar bir ilim sahibisin ama Gazâlî'ye cevap veremiyorsun. Gazâlî'nin önünde hani eğilmek de istemiyorsun. Amma velakin ne oluyorsun? Düşman oluyorsun.

Bizim tırnak içerisinde entelektüelmiş gibi görünen zat-ı muhteremler Gazâlî'yi anlamaya çalışacaklarına, tanımlamaya çalışacaklarına düşman kesiyorlar. O zaman Gazâlî'nin bu konudaki asıl ayrımı neydi? Yani bir alan koyarsak o alan Gazâlî'nin genel yaklaşımı. Hani bir alan ne var? Mantık var. Ne var? Felsefe var. Mantıkla alakalı o zaman ne düşünüyor Gazâlî?

Matematiği Bidat Diye Reddetmek

Mantıkla alakalı büyük bir ölçüde mantığı kullanıyor. Büyük bir ölçüde. Matematik dediğimizde matematiği dini olarak reddetmesi bir kimsenin mümkün değil.

Hani böyle ya matematik dini bir ilim değildir.

Bu bidattır. Buna karşı gelelim. Var ya böyle bidatçılar var. Şimdi bu mümkün değil. Veya mantığa da bidat deyip karşı gelenler var.

Hazreti Peygamber zamanında mantık mı vardı? Bidat. Bidatın her türlüsü sapıklıktır deyip çıkıyor. Değil kardeşim ya böyle değil. Bunu böyle sığ bir tartışmaya koyma. Bunu böyle reddederekten sen bir şey elde edemezsin. Bu mümkün değil. Tabi normalde İslâm dünyasına bu açıdan bakarsan İslâm dünyası kör kuyunun içerisinde kör kalmış bir dünya o zaman.

Sen mantığı bidat diye reddet.

Tıbbı Bidat Sayanlar ve Yahûdî Doktorlar

Sen o zaman aklı bidat diye reddet. Matematiği bidat diye reddet. Ondan sonra tıbbı bidat diye reddet. Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında tıp mı varmış?

Diyorum ki ona, kardeş, Yahûdî doktorlar[203] vardı.

Terk etmek istediler Medîne-i Münevvere'yi. Dediler ki, «Medîne'de durmak istemiyoruz. Burada hasta olan yok.» Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri beytülmalden onlara maaş bağladı. «Siz tıp ilmini buradaki sahabelere öğretin» dedi. Onlara maaş verdi.

Sen tıp ilmini nasıl bidat olarak görürsün diyorum. O diyor ki bidat. Ya bu tiplemeler var mı? İslâm dünyasında var. Ne yazık ki var.

Ondan sonra başı ağrınca doktora koşuyor. Ne diye doktora koştun o zaman? Tedavi olunuz[204] diyor. Hadis-i şerif var diyorum ama yok. Bu sığ ve kısır karanlık düşünce ne yazık ki var mı? Var.

Astronomi mi, Astroloji mi?

Astronomi bidat deyip astronomiyi reddediyor mu İslâm dünyasında bir kısım insanlar?

Evet.

Bakın astrologları demiyorum. Yok. Yıldızlar oradan oraya kaydı, buradan buraya kaydı. Senin başına şu gelecek, bu gelecek. Ya otur oturduğun yere. Ya astronomi dediğinde ben İslâm dünyası astrofiziği konuşuyor.

Yani astrofizik konuşması lazım. Şimdi astrofizik konuşmuyorlar. Büyücülük yapıyorlar, muskacılık yapıyorlar, yıldıznameye bakıyorlar. Astrolog olarak geçiniyor bunlar.

Oysa gerçek manada astronomi ayrı bir ilim dalıdır. Bunu reddetmek mümkün değildir. Bidat diye siz bunu reddedemezsiniz.

Astrofizik, Astro-Matematik, Astro-Kimya

Oradan astrofiziğe geçmesi lazım. Astrofizik üzerine konuşması lazım. Astro-matematik üzerine konuşması lazım. Astrokimya olarak düşünmesi lazım. Neden? Normalde uzayda bir sürü gezegenler var.

O gezegenlerin içerisindeki kimyasal maddelerin araştırılması lazım. Gezegenlerin matematiğinin bulunması lazım. Astrofizik, oradaki evrendeki fiziki kanunların tespit edilmesi lazım.

Sen bunları bidat deyip reddedersin. Gazâlî'yi anlamamışsın hiç. Sonra sen bunlara bakaraktan Gazâlî'yi de normalde o sınıfın içerisinde görüyorsan vallaha da billaha da tillaha da sen kara cahilin tekisin.

Sen ne profesörüsün. Hiçbir şey değilsin sen. Allâh muhafaza eylesin.

Ama Uzman da Kendi Alanı Dışında Ahkam Kesmesin

O yüzden normalde ama buraya geldiğimizde örnekliyorum astrofizikçinin veya matematikçinin veyahut da tıpçının veyahut da felsefecinin veyahut da bir mantıkçının metafizik konularında ahkam kesmesi de doğru değil.

Ama metafizik de normalde felsefeciler açısından baktığımızda çok tehlikeli.

Gazâlî de bu felsefecilere «metafiziğe girmeyin, metafizik sizin alanınız değil» deyip reddiye koyan kimse. Ya sen buraya girme ya sen kendi dalında git.

«Ben Abdullah'a Ahkam Kesemem»

Veyahut da ben şimdi Abdullah sinir ve beyin cerrahı ben kalkacağım Abdullah'a bu konuda ahkam keseceğim.

Yok ya benim işim değil o.

Ama Abdullah da metafizikten ahkam kesmeyecek. Diyecek ki oturacak oturduğu yerde. Veyahut da çocuk doktoru. Diyecek ki metafizikten ahkam kesecek.

Otur kardeş ya sen çocuk doktorusun. O konuda uzmanlaşmışsın. Sen çocuk tedavisiyle uğraş. Örnek veyahut da adam normal esnaf kardeş sen ticaretine bak sen ticaret ilmini geliştir kendinde.

Normalde başka dallardan ahkam kesme ama bizim ülke ne yazık ki herkes her şeyi biliyor.

Herkes her şeyi biliyor. Herkes her şeyde ahkam kesiyor. Allâh bizi affetsin.

Vahiy Belirleyici Sınırdır

Ve normalde Gazâlî burada vahyi belirleyici sınır olarak koyuyor herkesin önüne.

Yani sen matematikçi de olsan, fizikçi de olsan, astrofizikçi de olsan, kimyacı da olsan, ne olursan ol vahiy senin için sınırlayıcı bir olgu. Sen vahyin ötesini arama.

Ve Gazâlî ahlak, akıl, din, aynı zamanda sufi tecrübesi arıyor. Şimdi fıkıh usulünde de mantığı çok iyi kullanan bir kimse.

Felsefe Karşıtlığı ile Mantık Karşıtlığı Aynı Şey Değil

Böyle olunca hani Gazâlî işte felsefe karşıtlığı, mantık karşıtlığı noktasında aynı dairede tutarsanız doğru değil. Yani tarihsel sürece de baktığımızda bu ikisi de aynı değil. Yani Gazâlî felsefeye tamamiyetle karşı olan değil. Felsefenin eksikliklerini, noksanlıklarını tespit etmiş. Mantığı Aristoteles'ten olduğu gibi almamış.

Mantığı lazım olanları almış ve normalde her ikisini de kullanmış.

İkisini de reddeden bir kimse olarak görürsek o zaman biz Gazâlî'yi yanlış değerlendirmiş oluruz. Ve Gazâlî'yi tanımadığımız, tanımlamadığımız çıkar ortaya.

Hasan Aydın'ın Eleştirisi

Ama normalde bu daha önce paylaştığımız eleştirel görüşler vardı ya bu okuduğumuz metinlerin içerisinde.

Hasan Aydın malum[205] böyle bir eleştirel bir paragraf vardı orada. Gazâlî felsefenin metafizik alanını sınırlandırırken uzun vadede sorgulama alanını daraltmış diye söyledi. Bunu normalde toparladığımızda ama bu böyle Gazâlî'nin mantığı kabul etmesi otomatik olarak mantığı bugünkü anlamda sınırsız bir düşünce platformu gibi ve sınırsız bir düşünce özgürlüğü gibi kullanılırsa Gazâlî orada değil.

Normalde Gazâlî'nin sisteminde mantık var fakat mantığın faaliyet alanı da belli yani.

Her İlim Dalının Alanını Belirlemek

Çünkü Gazâlî'nin en önemli özelliklerinden birisi şu: Her ilim dalının alanını belirlemesi. O alan belirleyici bir şeyde kısıtlama olarak görülmemesi lazım. Çünkü her şey yerli yerinde kullanılması lazım.

Yani aklın hani tek başına ben kesin hakikate ulaşırım demesine karşı çıkıyor Gazâlî.

Veyahut da ben mantık önermeleriyle ben kesin hakikate ulaşırım. Bunlara karşı çıkıyor Gazâlî ve onun bu düşünce, fikir, inanç hiyerarşisine baktığımızda duyular çok önemli, akıl çok önemli. Vahiy bu noktada çok önemli.

Hiyerarşi: Duyular, Akıl, Vahiy, İlham

Gazâlî'nin önem atfettiği şeyler ve bunların bunlara bağlı olarak sufilerin keşif dediği benim zaman zaman ilham dediğim ama ayetlere baktığımızda kelime mastarı olarak vahiy olarak nitelendirilen bir yapı çıkıyor ortaya Gazâlî'de bu.

Çünkü normalde duyular çalışmazsa akıl eksik kalır.

Duyular önemli Gazâlî için. Hani görmesi, duyması, o kimsenin hissetmesi aklın askerleridir bunlar. O zaman duyu, akıl, vahiy ve vahyi derken indirilen kitap ve sünnet.

Ama onun bir çıt ilerisi o kimsenin ilham alması. Hakikate ulaşılan yol. Bakın hakikate ulaşacak olan yol duyular, akıl, vahiy ve ilham veya keşif veyahut da bu noktada o kimsene, o kimseye hususi manada kalbine gelen ben yine ilham diyeyim.

Gazâlî Aklı İlahlaştırmaz

İlham ve o yüzden Gazâlî tipik akılcılıktan hani aklı ilahlaştırmaktan uzaktır.

Aklını da vahye bağlar çünkü.

Hatta aklı o kimsede keşfe bağlar yani ilhama bağlar. Ama Gazâlî bu çok basit böyle akıl düşmanıymış gibi göstermek de gerçekten Gazâlî'yi tanımlamadıklarını çıkarır, anlamadıklarını çıkarır.

Paradoks Gibi Görünen Şey

Tabi burada normalde bizim bugüne kadar konuştuklarımızın ana tezlerinden birisi de şu Gazâlî felsefecilerin belirli yönleriyle mücadele ederken

felsefenin içerisinde en büyük araç olan mantığı İslâmî düşünce sisteminin içerisine yerleştiriyor.

Burası böyle dışarıdan bakıldığında bir paradoks gibi görülebilir.

Hani bir taraftan felsefecilere cevap verirken ama bir taraftan da felsefecilerin kullandığı mantığı İslâmî ilimlerin içerisine yerleştirilmesi «Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu» denir ya bizim dilimizde.

Böyle bir paradoksal bir mesele olarak ortaya çıkabilir. Ama velhasıl bu böyle bir paradoksal bir mesele değildir.

Çünkü İslâmî düşünce sistemi mantıksız olması mümkün değildir.

Kindî ve Tâbiîndeki İşaretler

Bunu biz biraz daha böyle Gazâlî'den önce Kindî'ye doğru gittiğimizde[206] Kindî'de de bunu görmemiz mümkün.

Hatta biraz daha geriye gittiğimizde biz bunu tâbiînde, tebe-i tâbiînde bunların işaretlerini görmemiz mümkün.

Kendi zamanlarında her ne kadar anlaşılmadı iseler de bilhassa ehl-i tasavvuf yolunda giden o büyük zatların bu kullandıkları argümanlar kendi zamanlarında tanımlanamadığı için kendi zamanlarının önünde gitmişler. Ama onları kullanmışlar mı?

Kullanmışlar. Aslında Gazâlî'ye geldiğinde Gazâlî bu eski Kindî ve öncesinden de faydalanmamış değil. Onlardan da faydalanmış ve onlardan da faydalanaraktan gelmiş zaten.

Vahye Aykırı Yerleri Atmış, Lazım Olanı Almış

Ve bu mantığı bu manada o Aristo İbn Sînâ Fârâbî çizgisindeki mantığın eksik ve vahye karşı olan yerlerini atmış.

Lazım olan şeyleri Gazâlî almış.

Mantık, Kelam ve Fıkhı Sentezlemek

İslâm ilimler dalının içerisine yerleştirmiş ve bunlar Gazâlî sonrasında da mantık kelamda ve usul-ü fıkıhta bir araç olarak kullanılmış demek ki Gazâlî bu konuda çok önemli bir iş yapmış ve kendisinden sonraya da bir çığır açmış ve çok enteresan Gazâlî mantık, kelam ve fıkhı bir yerde sentezlemiş böyle ve bunu böyle sentezleyerekten, birleştirerekten İslâm dünyasının içerisine ayrı bir alan açmış ve tabi Gazâlî bilim tartışması bu noktada değişkenlik gösteriyor ve normalde artık Gazâlî aklı reddetti, mantığı reddetti, felsefeyi yasakladı, İslâm dünyası geriledi.

«Gazâlî Aklı Reddetti» Tezi Ne Kadar Basit

Bu çok basit bir tez olarak önümüzde kaldı. Şimdi yani bu bugüne kadar sohbetleri biz böyle incelediğimizde, araştırdığımızda, konuştuklarımıza baktığımızda hani Gazâlî aklı reddetti.

Çok basit bayağı, aşağı bir şey. Mantığı reddetti. Bu da çok aşağı, çok bayağı tanımlanmamış. Yani Gazâlî tanımlamayan bir kimsenin felsefeyi yasakladı. Bu da normalde tanımlanabilmiş bir şey değil. İspatı yok bunun.

Allâh muhafaza eylesin.

Ölçülü İfade Şöyle Olurdu

Bunu böyle normalde diyeceğimize Gazâlî hakkında şunu deseydik veya deselerdi bu daha ölçülü olurdu. Gazâlî, Aristotelesçi, İbn Sînâcı düşüncenin mantıksal yönlerini büyük ölçüde benimsediği doğru yönlerini ama onların metafizik sonuçlarını veya önermelerini normalde kabul etmedi ve felsefenin otoritesini orada tabiri caizse salladı, yerle bir etti.

Zaten ağırlarına giden bu ya. Böylece ama mantık İslâmî ilimlerin içerisinde yaşamaya devam etti ve hâlâ daha devam ediyor.

Ve felsefenin bağımsız bir metafizik önerileri ve önermeleri tartışmalı bir konuda, tartışmalı bir durumda durdu ve hâlâ daha o Stanford Üniversitesi'nin akademi ansiklopedisi ve bölümü bu işin içinden çıkabilmiş değil.

Çok iddialı konuşuyorum bunu ama hani az bir şey inceleyerekten bu sonuca vardım kabaca. Hani aslında böyle iyi bir İngilizcem olmuş olsaydı daha ince araştırırdım.

Gençlere: «Bir Diliniz Olsun»

Bu sözüm gençlere gerçekten bir diliniz olsun.

Ne yazık ki dünya üzerindeki bu tip hani araştırmalar, tezler, bu tip böyle yazılar İngilizce yani bakıyorsun böyle o yazılar sana bakıyor, sen o yazılara bakıyorsun. Haydi kes, kopyala, yapıştır. Onu Türkçeye çevir.

Her ne kadar bizde İngilizce çok olsa da gecenin saat ikisinde üçünde benimle çalışan olmuyor. Böyle bir bazuka attım yukarı doğru. Anlayan anladı. Evet.

«Benim İngilizcem Bu Kadar»

Şimdi tabi ama gerçekten o hani dilin eksikliğini görüyorsun kendimde. Ben görüyorum bunu. Hani benim İngilizcem what is your name?

My name is Mustafa Özbağ. Bu kadar. Daha ilerisi yok.

Daha ilerisi olması için rabıta etmem lazım onu konuşurken. Daha ilerisi yok. İlerisi olanlar konuşabilirler tabi. Bu noktada sıkıntım yok. O İngilizce bilgisayar okuyor değil mi Sait?

Evet. İnşâallâh bunla gençler yetişecekler. Ondan sonra İngilizce diline hakim olacaklar. Ben onlara pasajlar atacağım. Onlar da onları böyle doğru bir şekilde bana Türkçeye çevirecekler ama Hazreti Google'dan değil.

Bir bakıyorum başka bir şey çıkıyor. Bunun böyle olmaması lazım diyorum. Bunun böyle olmaması lazım deyince başka bir kanaldan bir daha baktırıyorum başka bir şey çıkıyor. O yüzden evet o dil konusunda ne yazık ki sıkıntı yaşıyoruz. Allâh bizi affetsin. (Âmin.) Şimdi önümüzdeki bir paragraf var. Bu paragrafla alakalı biraz çalıştım ama çalışmamı kendimce yeterli görmedim. Zaten bir derslik konu. Biraz girecektim o konuya. Onu biraz daha derinlemesine gireceğim.

Gelecek Hafta: Mâverdî ve Devlet

Çünkü İslâm devlet anlayışıyla da alakalı konular var. O yüzden onu önümüzdeki haftaya sakladım. Bir de oldu erken başlayıp böyle erken bitirmeye gayret ettim. Önümüzdeki hafta din adamları ve İslâmcı hareket sadece inanç ve ibadet alanlarını değil, devleti, toplumu, eğitimi, ekonomiyi, orduyu, sivil bürokrasiyi, uluslararası ilişkileri yani bir bakıma yaşamın tamamını yönetmek istiyor.

Ünlü İslâm hukukçusu Şâfiî Mâverdî'nin neredeyse bin yıl önce yaptığı din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir şeklindeki değerlendirme Profesör Doktor Ahmet Ocak'ın[207] da ifade ettiği gibi bütün İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin de temelini atacaktı. Şey bu paragraf bu. Buna bir esaslı cevap vermem lazım.

Çünkü buradan Mâverdî'yi böyle eleştirmek işin basiti. Biz Mâverdî'nin yaşadığı ortamı ve kendi yaşıtlarının yani kendi yaşadığı devletlerin de kendi uygulamalarını buraya dökmemiz lazım. Biraz dökmedim değil döktüm. Ama bu böyle hani din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir düşüncesi. Yani bunu normalde biraz açmamız lazım. Açmamız için de yani ben bu meseleyi böyle Eflâtun'a kadar götürdüm.

«Deveyi Doğduğu Yere Kadar Kovalarım»

Hani Eflâtun ne demiş? Din ve devlet ilişkilerinde oraya kadar götürdüm. Hatta Aziz Augustinus'a[208] kadar götürdüm Yunan felsefesinde.

Öyle yakın yerde bırakmam ben. Bizim oranın tabiriyle deveyi bilmem ne yaptığı yere kadar değil doğduğu yere kadar kovalarım. Öyle Mâverdî'ye de öyle incelemeden, araştırmadan da bir kimseye laf söyletmem.

Öyle tabi bunu böyle silkeleyeceğim tabiri caizse. O yüzden bu konuda da bir önsözüm var.

Mâverdî'yi Anlamak İçin Ne Lazım?

Tabi Mâverdî'nin yaşadığı dönem bir tarafta Şîa var. Şîa'nın normalde devlet yönetimi var. Perslerin devlet yönetimi var. Perslerden Şîa'ya geçiş var. Türklerin devlet yönetimi var. Hani İngilizlerin tabiriyle Orta Asya diyorlar ya. Türklerin bir devlet yönetimi yani Orta Asya'dan itibaren ve ondan sonra İslâm olduktan sonra bir devlet yönetimi anlayışı var. Emevîler var, Abbâsîler var ve Hulefâ-i Râşidîn dönemi var. Bu normalde bu devlet yapılanmalarını konuşmamız lazım ki Mâverdî'yi iyi anlayalım. Yani Hulefâ-i Râşidîn'in devlet anlayışı, Emevîlerin devlet anlayışı, Abbâsîlerin devlet anlayışı, Selçukluların devlet anlayışı, Mâverdî'nin zamanındaki Şîa'nın devlet anlayışı, devlet nasıl idare ediyorlar bu ve Türklerin devlet anlayışı. Abbâsîler, Emevîler ayrı, Abbâsîler ayrı, Türkler ayrı. Sonra Selçuklu oluyorlar.

Türkler ayrı. Şîa ayrı. Şîa'dan önce Persler var. Onlar ayrı. O zaman normalde o coğrafyadaki olan devlet anlayışı. Bunların karşısında da Bizans var. Bizans'ın devlet anlayışı ve iç kargaşalar, dış kargaşalar. Bunların hepsini analiz ettikten sonra Mâverdî'yi anlamamız mümkün. Yani din ve devlet ikiz kardeştir sözünü o zaman dosdoğru anlayabiliriz.

Laiklik Safsatası: Diyânet Devlete Bağlı

Şimdi hâlâ daha aslında farkında veya farkında değil insanlar dünya üzerinde bakmayın siz din ve devlet işleri ayrıdır diye bize bir safsata koydular önümüze.

Madem ayrı Diyânet İşleri neden devlete bağlı? Demek ki din de devlet de ikiz kardeş hâlâ daha. Madem laiklik var bizde. Madem ki laiklik üzerine bize ilkokulda, ortaokulda, lisede öyle öğrettiler.

Laiklik nedir dediğimizde din ve devlet işlerinin ayrılmasıdır dediler.

Ama hacca götüren devlet yani devletin kurumu yani Diyânet götürüyor. Bildiğiniz Diyânet turizmle uğraşıyor. Aynı zamanda Diyânet umreye götürüyor. Diyânet'ten bir kart almazsan hacca gidemiyorsun, umreye gidemiyorsun. Demek ki bir de Diyânet normalde camilere memur atıyor.

Din ve devlet ikiz kardeş devam ediyor. Hani laiklik nerede burada?

Avrupa'da Kiliseler

Veyahut da laik dediğiniz ülkelerde kiliseler var.

Kiliseler normalde hayatlarına devam ettiriyorlar. Kiliseler devlete önerme yapıyorlar ve Avrupa'da da Amerika'da da kiliselerin önermelerini devlet kabul ediyor.

O zaman hani Avrupa'daki Eflâtun veya Platon aynıdır. O çizgi Avrupa'da devam ediyor.

Hatta bu noktada Eflâtun'un öyle enteresan önermeleri vardır ki hani diyor ki devleti idare edecek olan insanların dini terbiye alması lazım. Augustinus devleti veya devlet başkanını onların diliyle söyleyeyim.

Tanrı'nın emirlerinin uygulayıcısı olarak görüyor. Batı dediğiniz o felsefede Augustin devlet başkanını veya devleti tanrının emirlerinin uygulayıcısı olarak görüyor.

Şimdi bunlara baktığımızda o zaman Mâverdî'yi anlayacağız biz. Şimdi hâlâ daha Avrupa bu noktada sanki hani laikliği uyguluyormuş gibi görünüyor. Bütün her alanda din ve devlet kol kola girmiş vaziyette orada. Evet.

Medîne Vesîkası da İşin İçinde

Şimdi önümüzdeki haftaya inşâallâh bu paragrafı yapabilirsek Allâh sağlık afiyet verirse geniş bir şekilde bunu alacağız ve bu herhalde Gazâlî ile bitirebilirsek son dersimiz olacak.

Bunun ana hatlarını çizdim.

Allâh'ın izniyle ana hatlarını koyup aslında bayağı böyle yürüdüm bunda ama bir girişi biraz daha bugün bir daha baktım onu. Sonra bu girişi biraz daha genişletmem lazım inşâallâh. Hatta böyle örnekleme olarak meşhur bir Medîne vesikamız[209] var ya bizim ilk anayasa gibi olan.

Onu bile koydum işin içerisine. Geniş bir perspektif olacak.

Allâh izin verirse önümüzdeki hafta daha erken başlayıp bu konuyu zor bitiririz ama inşâallâh bitirmeye çalışırız. Öyle diyelim. Belki de bir hafta daha bitmeyecek. Belki de iki veya üç hafta da sürebilir. Şimdiden hakkınızı helal edin. Ne kadar sürerse artık şu iki soruya da bakalım inşâallâh.

MÂVERDÎ'NİN İKİZLER TEZİ: DİN, DEVLET VE İMAMET
(12 EYLÜL 2026)

Kaldığımız Yerden: Mâverdî Paragrafı

Geçen haftadan kaldığımız yerden devam ediyoruz. İnşâallâh din adamları ve İslâmcı hareketi sadece inanç ve ibadet alanlarını değil, devleti, toplumu, eğitimi, ekonomiyi, orduyu, sivil bürokrasiyi, uluslararası ilişkileri yani bir bakıma yaşamın tamamını yönetmek istiyor.

Ünlü İslâm hukukçusu Şâfiî Mâverdî'nin neredeyse bin yıl önce yaptığı din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir şeklindeki değerlendirme Profesör Doktor Ahmet Ocak'ın[210] da ifade ettiği gibi bütün İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin de temellerini atacaktı.

Paragraf bu kadar. Geçen hafta da okumuştum zaten.

Yüz Yıl Önceki Yenilgi ve İngiltere'nin Çizdiği Sınırlar

Tabi normalde yüz yıl önce İslâm dünyası bir yenilgi yaşadı.

Bundan önce de Selçuklularda da bir yenilgi yaşamıştı. Tabi o Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri ve Hulefâ-i Râşidîn döneminden sonra Abbâsîler, Abbâsîlerden sonra özür dilerim Emevîler, Emevîlerden sonra Abbâsîler, Abbâsîlerden sonra Selçuklu hükümdarlığı ardından Osmanlı hükümdarlığı ve Osmanlı yıkılınca, dağıtılınca Osmanlı'dan kalan olan birçok malum devlet ve devletçikler kuruldu ve bu devlet ve devletçiklerin kurulması o günün hakim hükümran devlet olan Birleşik Krallık yani İngiltere'nin eliyle oldu.

Tabi İngiltere bunu yaparken de yalnız değildi sonuçta. Amma velakin o sınırları çizen, o Osmanlı'nın yıkılmasına en büyük pay sahibi olan İngilizler bu yeni devletleri kurdular ve bu devletler kurulurken hiçbirisi de Kur'ân ve sünnet üzerine kurulmadı.

Osmanlı'dan sonra kalan devletlerin hiçbirisi de Kur'ân ve sünnet üzerine kurulmadı.

1928: «Devletin Dini İslâm'dır» İbaresi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de 1928'e kadar devletin dini İslâm'dı.

1928'de devletin dini İslâm ibaresi kaldırıldı ve Türkiye laik demokratik insan haklarına saygılı bir devlet sistemidir dendi.

Tabi laiklik nedir bilinmiyor. Demokratik sistem nedir bilinmiyor. İnsan haklarına saygılı bir sistem bilinmiyor. Bunlar bilinmezlik içerisinde ve hukuk devleti deniyor. Hukuk devletinin de sınırları bilinmiyor. Bunlar tabi ayrı tartışma konusu. Ama buradaki pasajda hani deniliyor ya din adamları ve İslâmcı hareket. Bir İslâm dininde din adamları diye ruhban sınıfı yoktur.

İslâm'da Ruhban Sınıfı Yoktur

Bu sefer bunu bir yerli yerine koyalım.

Bu ruhban sınıfı anlayışı Yahûdîlerde ve Hristiyanlarda vardır. Doğuya doğru gittiğimizde Tao'da vardır, Budistlikte vardır. Ondan sonra Hint inanışında vardır. Bu din adamları, bu ruhban sınıfı İslâmî dairede, gerçek Kur'ân ve sünnet dairesinde böyle bir hiyerarşik ortam yoktur.

Din adamları diye bir kesim İslâmî kurallar içerisinde olmaması gereken bir şeydir. Tabi biz bunu normalde ilk Kur'ân sünnet Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin sünnetleri, hadisleri ve Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali Hazreti Hasan'ı da altı aylık dönem olarak kattığımızda bu dönem içerisinde din adamları diye bir oluşum yok.

Din Adamlığı Nerede Var?

Tabi bu din adamları oluşum çağrıştırdığı yer Hristiyanlık dünyası, Yahûdî dünyası ve Şîa dünyasında vardır.

Şîa'nın da belli bir kesiminde vardır bu din adamları biraz daha doğuya gittiğinizde evet Hindu inanışında vardır.

Biraz daha doğuya gittiğinizde Budist inanışında vardır. Biraz daha doğuya giderseniz tırnak içerisinde taoizm de vardır.

Kuzeye doğru giderseniz ortodoksluk da vardır. Çünkü Rusya Ortodoks'tur. Normalde eğer şeye giderseniz, güneye doğru giderseniz yine tırnak içerisinde Vahhâbîlikte vardır. Normalde Afrika'ya giderseniz Vahhâbîliğin uzantısı olan Afrika'da belli yerlerde vardır. Din adamları. Bu tırnağı kapatacağım şimdi.

Diyânet, Şeyhülislâmlık ve Kadılık

Hazreti Peygamber zamanında, Hazreti Ebûbekir, Osman, Ali zamanında din adamları kısmı yoktur.

Cumhuriyetle beraber din adamları Diyânet Teşkilâtı'dır.

Osmanlı'da kadılık ve şeyhülislâmlık vardır. Osmanlı'dan önce de Selçuklu'da şeyhülislama yakın ve kadılık vardır. Abbâsîlerde vardır kadılık ve bu tip din adamları oluşumu. Emevîlere baktığımızda Emevîlerde bunun temeli atılmıştır. Din adamlığı meselesi. Ama biz ilk İslâm'ın doğuşu başlangıcına baktığımızda din adamları yoktur.

Sahabede Önde Olanlar Vardı, Dinden Geçinen Yoktu

Ama dini meselelerde önde olan insanlar var mıdır?

Evet. Sahabenin içerisinde fıkıhı önde olan, tefsiri önde olan sahabeler vardır. Hadisleri ezberleyen sahabeler vardır. Hafız sahabeler vardır.

Kur'ân'ı ezberleyen, Kur'ân'ı tevil eden, Kur'ân'ı tefsir eden Hazret Abbâs'ın oğlu Abdullah gibi ilk tefsircidir[211]. Bunları yapan insanlar vardır. Ama bunlar tırnak içerisinde beytülmalden maaş alıp da veya devletten maaş alıp da din adamlığı yapan yoktur.

Bunların içerisinde. Önemli olan burası. Yani din adamlığı sahabe zamanında dinin herhangi bir alanında otorite sahibi olmak oradan geçinmek değildir.

Oradan geçinmez sahabe.

Rızkın En Helali: Cihad, Ticaret, Sanat

Sahabenin geçimi, büyük bir kısmının geçimi cihattır.

Hadis-i şerifte çünkü rızkın en helali, en sahihi, en güzeli, en temiz olanı cihattır[212]. Cihattan elde edilen mallardır. İkincisi ticarettir. Mesela o rızık düzenlenmesinde din adamlığı yoktur.

Sahih olarak hadis de sabittir. Ondan sonra işte ziraat gelir, hayvancılık gelir, sanatkarlık gelir. Sanatkarlık ticaretten sonradır.

Bakın sanatkarlık ticaretten sonradır. Hani bir sanat sahibi olmak. Sonra ziraat gelir. Sonra hayvancılık gelir. Ondan sonra kira gelirleri gelir. Ondan sonra memurluk gelir.

İslâm literatüründe din adamları diye bir şey yoktur. Şimdi ikinci ibare İslâmcı hareket.

«İslâmcı Hareket» Diye Bir Hareket Yoktur

Ben bu tırnak içerisinde buraya da bir şerh düşmek istiyorum. İslâmcı hareket diye bir hareket yoktur. Bu Batı'nın, ezilmiş müslümanların kendilerini ezenlere karşı olan mücadelesini tırnak içerisinde «İslâmcı» bir hareket ya da «radikal» bir hareket olarak gösterilir.

Teokrasi Yaftası

Yani siz ben Kur'ân ve sünnete sımsıkı yapışacağım derseniz Batı gözlüğüyle bakanlar sizi radikal İslâmcı, tırnak içerisinde radikal İslâmcı olarak görürler veyahut da sizin anlamayacağınız, halkın anlamayacağı bir dil kullanırlar.

Bunlar teokratik düzen istiyorlar derler. Bunlar teokrasi istiyorlar derler.

Siz mahkemeye çıktığınızda teokrasinin ne olduğunu bilmezsiniz. Hatta müslümanım diyen bir kimse ben de teokrasiye karşıyım der. Teokrasi dedikleri insanın inancıdır, dinidir. Ama normalde İslâm dininin üzerinde ve İslâmî düşüncenin ve yaşantının üzerine bir sürü yaftalar koyabilirler.

Bu yaftaların altında da müslümanlar ezilir. 100 yıldan beri, 150 yıldan beri. Mesela işte İslâm dünyasının geri kalmasını Gazâlî'ye bağlayabilirsiniz, tarikatlara bağlayabilirsiniz, dine bağlayabilirsiniz.

Açıklanmayan Meclis Tutanakları

Ki Cumhuriyet kurulduğunda bunun çok ağır tartışmaları olmuştur Meclis'te.

O meclis tutanakları hâlâ daha açıklanmaz bizde. Ulaşamaz hiç kimse o meclis tutanaklarına.

Hangi partili milletvekili Meclis'te ne konuştu, nasıl bir önerge verdi, ne önerisi verdi? Bu millet bilmez.

Aslında o milletvekilleri de seçimine gelmiş milletvekilleri değildir zaten. Yani halkın seçtiği milletvekilleri değildir. Atanmış milletvekilleridir.

«Siz Başkasının Seçtiğini Seçersiniz»

Bugünkü gibi bugün de atanır milletvekilleri. Yani bunu böyle cesaretle söyleyecek kimseyi bulamazsınız. Hele bu zamanda hiç bulamazsınız.

Siz seçimle geldiğini zannedersiniz siz başkasının seçtiğini seçersiniz. Belediye başkanı da öyledir. Milletvekilleri de öyledir. Ne bileyim işte il başkanı, ilçe başkanı filan delegeler filan hepsi de göstermeliktir.

Ama siz bir seçim hayrulasının içerisinde siz seçtiğinizi düşünürsünüz. Gider basarsınız mührü. Ben hariç.

O kitaplar benim başımı yaktı. Ben ne zaman dini kitaplardan öğrendim benim başım yandı. O gündür bugün kafamdan benim duman tutuyor boyuna.

Anne Dedem «Radikal İslâmcı» Sayılabilirdi

İslâmcı hareket dedikleri şey… mesela benim anne dedem eşkıya sayılabilirdi. Yunan'a karşı savaştığı için radikal İslâmcı sayılabilirdi. Vatanı için savaştığı için. Böyleydi. Şimdi o zaman benim rahmetli anne dedem beş vakit namazında Kur'ân'ındaydı.

Yunan İzmir'e elini kolunu sallaya sallaya çıkınca zengin çocuğu dedem. O da beş on kızan toplamış kendine. O da dağa çıkmış. Yunan'la savaşmak için.

«İlk Kurşun» ve Dedemin Tarihi

Hani o ilk kurşun Hasan Tahsin filan diyorlar ya.

Boş muhabbet onlar. Dedeme göre yalan söylüyorlar, dedi. Dede dedim ilk kurşunu Hasan Tahsin atmış. Ne alakası var dedi.

Zaten dedemi dinleseydiniz bu tarihin hiçbirisini kabul etmezdiniz. Mesela dedem çok kızıyordu. İnönü karısını Venizelos'un koluna verdi diye.

İnönü'ye.

Çünkü dedemi dinlerseniz Yunanlıların nasıl zulmettiğini, neler yaptığını dinlerseniz sizin bir Yunan devletiyle dostluğunuz mümkün değildir. Bir gavur devletiyle dostluğunuz mümkün değildir. Dedem için hepsi de gavur. Hepsi de ellerine fırsat gelirse her türlü zulmü yapar ki yapıyorlar.

Bombalanan Hep Müslümanlar

Şimdi baktığımız zaman işte Afganistan bombalandı, Irak bombalandı, Suriye bombalandı, İran bombalandı, işte Libya bombalandı, Bosna ona keza İslâm dünyasında bunlara ses çıkarabilecek, cılız bir şekilde ses çıkaracak hiçbir kimse yoktu.

Hâlâ daha yok hükmünde.

Mesela iki yıldan beri Filistin bombalanıyor, Gazze bombalanıyor ve bakıyorsunuz fotoğraflara ayakta kalan bir tane bina yok. Hâlâ daha bombalanıyor. Bakın hâlâ daha bombalanıyor.

Bombalananlar kimler? Müslümanlar. Bunların sebeplerini de kimse araştırmıyor, sorgulamıyor da. İslâmcı hareket dediğinizde mesela Afganistan'dakiler bir ara fundamentalist müslüman. İslâmcı hareket.

Afganistan: Dün Mücahit, Bugün Terörist

Bunlar teokratik düzen istiyorlar.

Kime karşı savaşıyorlardı? Rusya'ya karşı savaşırken onları kim destekliyordu? Amerika, CIA. Ondan sonra onlar Rusları yenerlerken bir alavere bir dalevere oldu.

Bu sefer ABD geldi. Bu sefer ABD ile savaşmaya başladılar. Aynı insanlar, aynı gruplar. Bu sefer aynı gruplar terörist oldu, fundamentalist oldu, İslâmcı oldu.

Bunlar ne için savaşıyorlar? Ülkelerini işgalden kurtarmak için. Ülkeni işgalden kurtarmaya çalışırsan sen de fundamentalist oluyorsun.

Kendi Ülkemdeki Erozyon

Yani şu anda örnekliyorum Türkiye kendi ülkemi konuşacak olursam bir kültür erozyonu var.

Ekonomik erozyon var. Siyasi erozyon var. Hukuk erozyonu var.

Ve bu ülkede gerçekten Kur'ân ve sünneti yaşamak isteyenler üçüncü sınıf vatandaş hükmünde ve siz bunlarla mücadele ederseniz sizin de adınız fundamentalist olur. Siz ben sımsıkı Kur'ân ve sünnete yapışacağım derseniz İslâmcı hareket olarak nitelendirip ensenizde boza pişirilebilir.

Pişirilebilir. Bir hani açık kapı gibi görünmesin. Pişirilir ve en azından seni dinleyenler bile vay be adam ne yanlış adammış ya denilebilinir.

Bu İslâmcı hareket. Çünkü böyle önü arkası istediğin gibi doldurulacak olan şeyler. Buna bir de fundamentalizmi eklerseniz yandı keten helva. Şimdi bu inanç yani bunlar şimdi tez şu burada: Ahmet Ocak şunu koyuyor.

Ahmet Ocak'ın Tezi: «Yaşamın Tamamını Yönetmek İstiyor»

Diyor ki bu İslâmcı hareket toplumu yani bakın devleti toplumu, eğitimi, ekonomiyi, orduyu, sivil bürokrasiyi, uluslararası ilişkileri yani bir bakıma yaşamın tamamını yönetmek istiyor.

Eğer siz bir müslüman olarak, bir mümin olarak devlet İslâm'la savaşmasın diyorsanız ve ben müslümanım. Toplum İslâmî yaşasın, İslâmî bir dairede yaşasın derseniz eğitimi hiç olmazsa İslâmî düşünce içerisinde olsun.

Biz hâlâ uzak bir tez olan maymundan gelmeyi mi öğreteceğiz çocuklarımıza derseniz, Allâh Âdem'i insan olarak yarattı. Yarı maymun olarak yaratmadı.

Ekonomi ve Ordu Sorgulanamaz mı?

Biz maymundan gelme değiliz derseniz eğitim ve eğitim Kur'ân-sünnet dairesinde olsun ya biraz derseniz: ekonomi… bu insanlar enflasyon ve faiz kıskacında, dolar-euro-altın kuru kıskacında inim inim inliyor.

Bu kıskaçtan kurtulması lazım. Faiz ödenmemesi lazım. Bu faizler kime gidiyor, nereye gidiyor, kimin cebine giriyor derseniz, sorgularsanız, ordu bizim orduysa neden bir başörtülü anne oğlunun yemin törenine gidemiyor?

Ordu bizim orduysa, müslüman Türk ordusuysa veya bu Anadolu'nun müslüman bir ordusuysa neden Mozart'ın bilmem ne marşıyla biz cenazelerimizi gömüyoruz, şehitlerimizi gömüyoruz?

Ordu bizimse, orduda neden Kur'ân ve sünnet dairesinde olan bir şey olmuyor? Ölmeye varınca şehitlik şerbeti içeceğiz. Allâh Allâh nidalarıyla gidelim. Şehit oldu diyelim. Ondan sonra Mozart'ın bilmem ne marşıyla defnedelim.

Bürokrasi ve Uluslararası İlişkiler

Bu nereden çıktı derseniz ve sivil bürokraside rüşvet olmasın, kayırmacılık olmasın, adalet söz konusu olsun, insanlara adil yaklaşalım, herkese adil bir şekilde yaklaşalım dediğinizde neden bu öyle olmasın dediğinizde buna hakkımız yok mu?

Uluslararası ilişkilere gelince biz neden hâlâ daha birilerinin kuyruğunda olalım, birilerinin emrinde olalım? Neden biz uluslararası ilişkilerde kendi öz benliğimizi, kültürümüzü, siyasetimizi koymayalım dediğimiz zaman İslâmcı hareket oluyorsunuz. Yani siz kıl beşi, bitir işi, namazınızı kılın. Devletmiş. Sabetayistler mi yönetiyor?

Dinsizler mi yönetiyor? Satılmışlar mı yönetiyor? Kanı bozuklar mı? Sütü bozuklar mı yönetiyor?

Devletin kanunu ne? Bu kanunlar nereden geldi? Bizim toplumumuza uygun mu değil mi? Kültürümüze, inancımıza uygun mu değil mi diye sorgulamayacaksınız? Sorgularsanız İslâmcı hareket oluyor. Normalde onu sorgulama. İyi tamam. Ne yapalım?

Toplumu Neden Sorgulamayayım?

Toplumu sorgulamayalım. Yani nasıl sorgulamayalım? …annemin iç çamaşırını görmedim. Kadının hiçbir zaman iç çamaşırını görmedim.

Bir annenin iç çamaşırını görmedikten sonra kadınların iç çamaşırlarıyla dışarıda dolaştıklarını ben seyretmek zorunda mıyım? Veya erkekler benim yaşıma gelmiş altmış yaşında, altmış beş yaşında giymiş altına kısa bir tane şort üzerine de bir tane body atlet giymiş onunla dolaşıyor adam.

Ben onu sabah sabah seyretmek zorunda mıyım? Ben bunları seyretmek zorunda mıyım?

Neden toplumu sorgulamayayım?

«Sanatçı» Denilenler

Neden toplumun içerisindeki kültürsüzlüğü sorgulamayayım?

Dinlediğin musikiyi söyle bana. Seyrettiğin sanatçı denilen kimseleri söyle bana. Her biri uyuşturucu müptelası; sapkın, sapık… sanatçı dediğiniz kimselerin erkek mi ne olduğu belli değil. Eşcinsel bilmem ne. Geçenlerde daha müstehcenlikten toparladılar bir sürü sanatçı denilen insanları.

Neden ben toplumu sorgulamayayım?

O toplumda çünkü benim çocuklarım, benim torunlarım, benim gelecek zürriyetim yaşayacak. Neden ben toplumu sorgulamayayım? Sorguladığım zaman İslâmcı harekete mi geçmiş olacağım?

Bin Yıllık İslâmî, Yirmi Bin Yıllık Türk Tarihim

Yani benim inancıma ters olursa, benim örfüme, adetime ters olursa ben onu sorgulamayacak mıyım?

Kabullenecek miyim ben onu? Benim bin yıllık bir tarihim var.

5.000 yıllık bir tarihim var. Bin yıllık küsur bir İslâmî tarihim var. 5.000 yıllık değil aslında. 20.000 yıllık bir Türk tarihim var benim. Ben Türk'üm.

O zaman benim adet, gelenek, örf, ananelerime ben sahip çıkmak isteyince, bunun dışına çıkılınca ben bunu neden sorgulamayayım? Sorgulayınca tırnak içerisinde İslâmcı hareket olarak mı nitelendirileceğim? Ben eğitimi neden sorgulamayım?

Eğitimi Sorgulamak: «Ali Topu At»

Bu okul benim adetime, örfüme, geleneğime, inancıma uygun mu bir eğitim verecek? Eğitim sistemi yoksa benim inancımı törpüleyecek. Benim inancımı ikinci sınıf vatandaş hükmüne mi koyacak?

Bu eğitim sisteminde ne öğreniyor benim çocuğum? Neden sorgulamayın bunu? Ben hâlâ daha Ali topu at Ali at. Bunu mu öğreteceksiniz çocuklara? Tırnak içerisinde niçin çocuklar bilgiyi tanımlamıyorlar?

Liseden çıkan bir çocuk, üniversiteden çıkan bir kimse, çok özür dilerim zır cahil olarak çıkıyor. Neden bu eğitim sistemini sorgulamayayım? Ben hiç unutmuyorum. Edebiyat Fakültesi'nde dördüncü sınıfa giden öğrenciye diyorum ne okuyorsunuz?

Edebiyat Fakültesindeki Öğrenci: «Tehâfüt'ü Okudunuz mu?»

Benim gözümün içine bakıyor. Felsefe okuyan çocuğa soruyorum. Felsefeden ne okuyorsunuz? Hatta hiç unutmuyorum. Dördüncü sınıfta ahmak-ı hayali okudunuz mu dedim.

Nereden biliyorsunuz siz hocam dedi. Ahmak-ı hayali okudunuz mu dedim. Gazâlî'nin dedim felsefecilere verdiği cevapları okudunuz mu? Hocalarımız onları tasvip etmiyor.

Ne okuyorsunuz felsefede? Kant'ı okuyorsunuz. Ne okuyorsunuz felsefede? Sapkın adam neydi o? Doktor Freud okuyorsunuz dedim.

Freud'u Okuyup Avrupa'nın Okuduğunu Okumamak

Sen biliyor musun erkeklerin dedim niçin kadınların göğüslerine hayran olduğunu? Hayır dedi. Freud'a göre dedim erkek çocuk dedim daha emerken annesini dedim cinsel dürtüleriyle emiyor dedim, kaldı. Dedim bunu öğreniyorsunuz. Yeni doğan bir çocuk cinsel dürtülerinden dolayı annesini emiyor. Kız çocuğu neden emiyor dedim. Cevabı yok bunun Freud'dan. Dedim yani bunları okuyorsunuz ama dedim bir ahmak-ı hayali okumuyorsunuz.

Avrupa okuyor siz okumuyorsunuz. Avrupa Mesnevî de okuyor siz okumuyorsunuz. Avrupa Fusûs'u okuyor siz okumuyorsunuz. Avrupa Arabî'yi sizden iyi biliyor. Siz bilmiyorsunuz. Hatta düşmansınız. Evet. Hatta Arabî'yi kafir deyip damgayı da vuruyorsunuz.

Şimdi eğitimi sorgulamayacaksın. Peki toplumu sorgulamayacaksın. Devleti sorgulamayacaksın. Ekonomiyi sorgulamayacaksın. Yalayıp yutacaklar. Faizciler.

On Dört Yaşında Siyaset, 12 Eylül

Yıllardan beri şu faiz düşmedi ülkede. Ben altmış beş yaşındayım. Ben siyasetle on dört yaşında tanıştım. On dört yaşla yirmi beş yaş arası on yıllık ülkücülüğüm var.

Tabi bugün de 12 Eylül.

Tam darbe bizim kafamızda patladı. Biz henüz daha on dokuz yaşındaydık. Ben de Bayındır Ülkü Ocakları'nda yönetim kurulundaydım o zaman. Normalde sorgulamayacaksınız hiçbir şeyi. Ekonomiyi sorgulama.

Düşünün yani ben normalde on dört on beş yaşındaydım. Faiz vardı. Altmış beş yaşındayım. Hâlâ daha faiz var. Hep de faizler yüksek. Hiçbir türlü aşağı inmiyor. Yani kırk yıldır burada bu ülkede enflasyon var. Kırk beş yıldır enflasyon var bu ülkede. Elli yıldır enflasyon var. Allâh rahmet eylesin.

Bakkal Dedem ve Kara Defter

Dedem bakkaldı. Günde 2000 ekmek satıyordu. Enflasyonu bilmiyordu.

Deftere yazılıyordu. Zeytin veresiye, tütün veresiye, pamuk veresiye. Normalde enflasyonu bilmiyordu dedem. Çünkü sonra yıllar içinde enflasyon eritti. Vefat ettiğinde bir tane kara defter bırakmış.

Bunu da Mustafa alsın demiş. Altınları anneme bırakmış. Demiş: Bu defteri Mustafa'ya ver. Bu defter mi dedim? Anneme bunun alacakları mı var bunda dedim ben.

Evet dedi. Atıverdim ocağın içine. Sağlığında faydası olmayan dedim. Şimdi bir faydasını göreceğim. Annem ocağın içinden almaya çalıştı da alamadı. Ocak harlıydı böyle. Kaldı orada.

Bir Teneke Zeytinyağı

Oradan bir teneke zeytinyağı geldi. Adamın birisi geldi dedi ya sen dedi Ahmet amcanın torunuymuşsun. Evet dedim ya benim ona borcum vardı dedi yanlış anlama dedi. Bir teneke yağ getirdim. Helal et helâli hoş olsun dedim ben de.

İyi ki sen ben dedim sen namuslu bir insanmışsın. Sen getirdin hiç kimse sormadı bile. Dedim kime ne borcumuz var diye. Şimdi enflasyon bilmiyorduk.

Ekonomiyi sorgulama, enflasyonu sorgulama, faizi sorgulama, haksız kazançları sorgulama.

Kumar, Vergi ve Ordu

Devlet kumar oynatıyor. Bunu sorgulama. Devlet bilmem ne çalıştırıyor. Oradan vergi alıyor. Bunu sorgulama. Sorgularsan fundamentalist oldun, İslâmcı hareketi oldun. O orduyu sorgulama.

Ya ben can vereceğim. Neden sorgulamayım? Ben oğlumu can vermeye göndereceğim. Neden sorgulamayayım? Yani benim oğlum vatan uğruna şehit olduğunda gene dın dın dın onunla mı gömeceksiniz?

Tekbirlerle mi gömeceksiniz? Öyle dın dın dın diye gömecekseniz o zaman neden göndereyim?

Sorgularsan sorgulanacak çok şey var ama onu da sorgulama. Sivil bürokrasiyi de sorgulama.

1923'ten Beri Dokunulmayan Valilik Yasası

Neden sorgulamayayım sivil bürokrasiyi? Sivil bürokrasi bana haksızlık yapıyorsa, hukuksuzluk yapıyorsa, rüşvetçilik yapıyorsa, kayırmacılık yapıyorsa neden sorgulamayım? Siz valilik yasası 1923'ten biliyor musunuz?

Kimse dokunmuyor. Hiçbir iktidar dokunamıyor. Sorgulayamazsınız. Bir vali isterse bütün ile el koyar. Hiç kimse de valiye neden böyle yaptın diyemez. Sorgulayamazsınız.

Mevlânâ Anma Gecesi ve İki Mahkeme

Burayı üç ay kilitledi.

Mahkemeye verdim. Kazandım. Bir üç ay daha kilitledi. Bir daha mahkemeye verdim. Yine kazandım. İstediği anda gelir kilitler burayı. Sorgulayamazsınız.

Ben mahkemeye verdim diye çok kızdılar bana. Ben sorguluyorum. Çünkü Hazreti Mevlânâ'ya anma gecesi yapacaktık.

Salonu tuttum, kirasını verdim. Vali güvenlik gerekçesiyle yapamazsınız dedi. Mahkemeye verdim, kazandım. İstediği anda kapatıyor. Sorgulayamazsınız.

Sivil bürokrasiyi de, uluslararası ilişkileri de sorgulayamazsınız. Burayı böyle açtım ki İslâmcı hareket dediğimizde ne olduğunu anlayalım.

Batıdan Gelen Tanımlamalar

Yani siz yarın öbür gün vatanınız işgal edilmeye kalkılırsa siz buna baş kaldırırsanız fundamentalist olabilirsiniz.

İslâmcı hareket olabilirsiniz. Teokratik düzen isteyen olabilirsiniz.

O zaman ne yapacağız şimdi biz bunu? Yani Batı'dan gelen öyle kelimeler veyahut da böyle tanımlamalar var. O tanımlamalar bizi böyle ikinci sınıf vatandaş hükmüne koyuyor.

Sakal Sünneti ve «Fundamentalist» Damgası

Yani siz tesettürü savunursanız fundamentalist oluyorsunuz.

Yani bütün peygamberler sakallıydı, ben de sakal bırakacağım derseniz fundamentalist oluyorsunuz. Cıbıl cıplak sakalınızı keseceksiniz.

Kime göre keseceğiz? Kim istiyor sakalsız bir toplumu? Hristiyan dünyası istiyor.

Ne oldu? Sakal İslâmî bir ölçü. Çünkü sünnet peygamber sünneti. Sen peygamber sünnetini işlersen fundamentalist oluyorsun. Peygamber sünnetini icra edeceğim diyorum, fundamentalist oluyorum.

Tesettür: «Sıkma Baş» ve 28 Şubat

Veya kadınlar ben tesettüre gireceğim derse irticacı, fundamentalist.

Ha nasıl bir örtü örecek? Kadın başını böyle sıkma kafa gibi sıkacak. Her tarafı böyle meydanda olacak. A güzel oluyor. Var ya şimdi öyle her yerde. 28 Şubat amacına ulaştı.

Bunu sorgularsan tesettür böyle değil. Tesettür. Kadının yüzü, elleri, ayakları hariç, her tarafını vücut hatları görünmeden, içi de görünmeden örtünmesidir dediğinde fundamentalistsin sen.

Ama kadınların tesettürüne karışmazsan tamam modern müslüman oldun. Dileyen dilediği gibi her tarafını açsın gezsin. Modern müslümansın. Modern müslüman tırnak içerisinde nasıl olunuyor onu da bilmiyorum.

Ilımlı İslâm: Neresini Yonttunuz?

Veya ılımlı İslâm nasıl oluyor? Nerelerini kesip atıyorsunuz İslâm'ın? Neresini yonttunuz? Neresini kırdınız, döktünüz de ılımlı İslâm hâline geldi? Cihâd, en önemlisi bu.

Onu da ne yaptılar? Siz cihadı savunamaz hâle gelirsiniz. Cihat ne dediğinde, nefsinle olan cihat.

Yani İngiliz gelsin burayı işgal etsin, ABD gelsin işgal etsin. Sen onlarla savaşma. İsrâil yarın öbür gün Doğu'yu, Güneydoğu'yu burası bana vadedilmiş toprak derse sen onlarla savaşma. Neden? Nefsinle savaş sen.

Hadislerdeki Büyük Savaş

Bu hâle gelirsek ne olacak? Geldi Doğu'yu, Güneydoğu'yu İsrâil, ABD, İngiltere işgal etti. Batı işgal etti. Bu ülke ne yapacak? Şimdiden bu sorunun cevabını istiyorum. Ben sohbetlere başladığımdan beri istiyorum ki bu cevabı okuduğum hadislerde çünkü orada çok büyük bir savaş olacak.

Ben hadislerin sahih olduğuna iman ettim. Ben hadislere bakınca Doğu'da ve Güneydoğu'da ta Konya'ya kadar hatta Ankara'ya kadar büyük bir savaşın olacağına dair hadisler var. Peki, İslâm dünyasında veya Anadolu müslümanları cihat şuurunu kaybederlerse ne yapacaklar?

Osmanlı'ya yaptırdıkları gibi biz o bölünmeyi, parçalanmayı kabul mü edeceğiz? Yoksa ölmeyi göze mi alacağız? Cihat mı edeceğiz?

Trakya, Ayasofya ve «Barış Güvercinleri»

Batı derse ki İstanbul'un batı tarafını Trakya'da dahil Batı'ya bırakacaksınız.

Siz Doğu'da kalacaksınız. Bu Ayasofya'yı tekrar biz kilise hâline getireceğiz deyip işgal ederse bu ülkenin insanları ne yapacak? İçimizdeki Sebatayistlere dönmelere, içimizdeki masonlara, içimizdeki Yahûdîlere, Hristiyanlara, içimizdeki kanı bozuklara, sütü bozuklara uyup aman ya savaşmayalım bu zamanda savaş mı olur?

Barış güvercinleri uçuralım mı diyeceksiniz? Yoksa işgali kabul mü edeceksiniz?

Her İşgali Kabul Ettiğimiz Gibi

Kültürel işgali kabul ettiğiniz gibi, siyasi işgali kabul ettiğiniz gibi, ekonomik işgali kabul ettiğiniz gibi, sosyal işgali kabul ettiğiniz gibi, çıplaklığı kabul ettiğiniz gibi, fuhuşu kabul ettiğiniz gibi, müstehcenliği kabul ettiğiniz gibi, kumarhaneyi kabul ettiğiniz gibi, bilmem ne evlerini kabul ettiğiniz gibi, barları, pavyonları, gece hayatını kabul ettiğiniz gibi, kız çocuklarınızın fuhşa zorlandığı satılmayı kabul ettiğiniz gibi, uyuşturucuyu kabul ettiğiniz gibi, çocuklarınızın on yaşında uyuşturucu müptelası olmasını kabul ettiğiniz gibi işgali de mi kabul edeceğiz?

Ne yapacağız? Bir tek paranoyak ben miyim bu ülkede?

«Bir Tek Paranoyak Ben miyim?»

Bir tek psikoloji bozuk olan ben miyim? Bunu görmüyor muyuz? Yunanistan'da iki üç tane ABD'nin üssü var.

Bulgaristan'da var. Yukarı doğru Karadeniz'de var. Aşağıda var. Bizim Güneydoğumuzda var. Etrafımız sarılmış vaziyette. Bunu bir tek ben mi görüyorum?

İçeriden sarılmışız. Dışarıdan sarılmışız. Ekonomik olarak sarılmışız. Siyasi olarak sarılmışız. Bu bunu bir tek ben mi görüyorum acaba?

O zaman biz bunları karşı gelince İslâm tırnak içerisinde İslâmî hareket olarak mı nitelendirilecek sakalımız var diye? Ne olarak nitelendirileceğiz? Fundamentalist İslâm olarak mı nitelendirileceğiz? Ne olarak nitelendirileceğimiz Batıcılar biliyor. Batılı efendiler bizim üzerimize ne elbisesi giydirirse biz öyle anılacağız.

Tanımlamanın Arkasındaki Batı Kokusu

O zaman bu İslâmî hareket dediğimiz o bu tanımlamayı, bu ocağın tanımlamasının arkasında Batı kokusu var. Bu Batı'nın borazanı olmuş. Bu Batı borazancılığı başka bir şey değil.

Batı derken sakın ha Batı'ya düşman olduğumu zannetmeyin. Öyle bir düşmanlığım yok. Ben Kur'ân ve sünnetin dışında bir yapılanma bu. Allâh muhafaza eylesin. (Âmin.)

Müslüman Halk Neden İnandığı Gibi Yaşamasın?

Şimdi normalde yönetmek istiyor.

Evet. Bu halkın, bu toplumun insanı bu halk müslüman. Bu insanlar müslüman. Neden inandığı gibi yaşamak istemesin?

Hem müslüman olsun hem faizci mi olsun? Hem müslüman olsun çok özür dilerim. Ben İslâm'ım desin hem de kerane mi çalıştırsın? Hem müslümanım desin hem meyhaneci mi olsun? Meyhaneye laf söylemesin mi?

Hem müslümanım desin karısına kızına dikkat etmesin mi? Herkes her tarafını açsın dolaşsın mı? Hadis-i şerif çok ağır. Söylemeye utanıyoruz. İnsanlar üzerlerine alınacak diye. Niye karışmamızı istiyor?

«Namazını Kıl, Zekâtını Kızılay'a Ver»

Karışmamamızı istiyor.

Namazını kıl, orucunu tut, haccına git, zekâtını ver. Zekâtını da vereceksen git Kızılay'a ver. Kızılay'dakiler de içsin. Önceden öyleydi. Özel uçaklarla dolaşsınlar. Oraya buraya gitsinler. Ne istiyorsunuz? Ha İslâm'ı sadece bir ibadet dini olarak algılıyorsanız İslâm öyle değil.

O zaman ılımlı İslâm düşüncesi sizde hakim olsun. Yontun yontabileceğiniz yere kadar. Allâh'ın yasaklarını koyun kenara.

Demirel: «Camiler Açık»

Allâh'ın yasaklarıyla alakalı hiçbir derdiniz olmasın. Kıl beşi, bitir işi. Namazınızı kılın. Bakın sizin namazınıza karışan mı var?

Demirel öyle diyor: Camiler açık. Sizin camiye gitmenize karışan mı var? Camiler açık, meyhaneler de açık, bilmem ne evleri de açık. Camiler açık.

Camiye giden bütün yollar tıkalı. Camiler açık. Beş vakit namazda cami açılıyor. Evet. Ama o camiye gidinceye kadar var ya şeytani olan bütün yollar açık. Oraya gidinceye kadar kim engel olmayacak? Ha camiler açık.

Önceden cumaya da gidemiyordu memurlar, işçiler. Cami açık ama sıkıntı değil. Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

Parantezi Kapatıp Paragrafa Dönüş

Burada parantezi kapattık.

Ünlü İslâm hukukçusu, Şâfiî Mâverdî. Yani Şâfiî olunca sanki din dışı. Mâverdî'nin neredeyse bin yıl önce yaptığı din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir şeklindeki değerlendirme Profesör Doktor Ahmet Ocak'ın da ifade ettiği gibi bütün İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin temellerini atacaktı.

Gazâlî'nin Gazâlî incelemesine bugüne kadar ele aldığımız dini bilgi, siyasi iktidar, medrese, mezhep ilişkisi bakımından önemli bir kapı.

Ayırt Edilmesi Gereken İki Nokta

Ancak hani bu pasaja baktığımızda bir ayırdığım bir başlangıç, giriş var.

Bir de bir iki noktayı daha ayırt etmekte fayda var.

Birincisi din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizleridir düşüncesi. Mâverdî'nin din anlayışına, devlet siyasi anlayışına uyuyor mu, uymuyor mu? Ne kadar uyuyor? Ve bir bu anlayış sadece İslâm dünyasında mı var?

Bir de işin o tarafı var. Yani bin yıl önceki devletleri incelediğimizde bunları o devletler denklemine baktığımızda evet Mâverdî böyle derken batı ne yapıyor? Doğu ne yapıyor? Güney ne yapıyor? Kuzey ne yapıyor? O zaman için devletlerin karşısındaki devletler nasıl bir yol izliyorlar?

Bunlar da önemli değil mi? Bence önemli.

Eflâtun'un İdeal Devleti: Yöneticiye Önce Din Eğitimi

Tarihi sürece baktığımızda din ile devletin arasındaki bağ ile ilgili pek çok alim, düşünür, sosyolog, filozof, siyasetçiler hep görüş bildirmişler. Bunu biz ilk çağ Yunan felsefesine gittiğimizde öyle ya karşımızda kim var, ne var, kimler ne yapmışlar. Eflâtun'a baktığımızda ideal devlet düşüncesinde[213], Eflâtun'un ideal devlet düşüncesinde yöneticilere ilk olarak din eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmiş.

Eflâtun devleti erdemli bir toplumu eğitmek için gerekli bir aygıt olarak görmüş. Toplumu eğitmek için devlet çok önemli bir aygıt ve o devleti idare edecek olan kimseleri de ilk olarak dini eğitim verilmesini öngörmüş.

Yani o devleti idare edecek olanlarda bir dini eğitim yok ise o devlette adalettir, hukuktur, ne bileyim işte yönetimdeki zulüm, bozukluk olacak. Yani devletin bu noktada iyi işleyebilmesi için devlet yöneticilerinin iyi bir dini eğitim alması lazım.

Augustinus: Devlet «Tanrı'nın Emirlerinin Uygulayıcısı»

Biz Hristiyanların dini olarak yani teolojilerine baktığımızda o din ile siyaseti içe getiren Aziz Augustinus devleti tanımlarken tanrının emirlerini uygulayıcı olarak tanımlamış.

Yani devlet onların diliyle söylüyorum tanrının emirlerini uygulayıcı bir aygıt olarak görmüş devleti Augustinus.

Mâverdî'nin Karşısında: Fâtımîler, İsmâilîler, Haşhaşîler

Ve bakıyoruz bu tabi geliyoruz şimdi Mâverdî'nin zamanında coğrafyada en kuvvetli devlet olan bizim şimdi Şîa olarak nitelendirdiğimiz ama İsmâilîler ve Fâtımîler[214] var.

Şîa'nın ayrı kolları. Biz oraya baktığımızda Mâverdî'nin dışında Mâverdî Ehl-i Sünnet'in içerisinde karşıda Fâtımî ve İsmâiliyye devletleri var.

Mısır'da Fâtımî devleti var. Baktığımızda Mısır'dan sonra Suriye'nin bir kısmında ve Irak'ta İsmâilîler var. Hatta bir kısmında da sonradan bir kaleyi zaptettiler ya.

Haşhaşîler var. Şimdi baktığımızda o zaman onların karşılığı olarak veyahut da tehlike olarak Mâverdî bunu düşünürken karşısında Şîa var.

Şîa'nın İmamet Teorisi

Şîa'da da bir imamet teorisi var Şîa'nın.

Ona bakarsak o zaman Şîa'da da imameti hem peygamberliğin bir devamı hem de imamlarda peygamberlere has olan kutsi özellikler yüklemek var. Bu Fâtımîlerde ve İsmâilîlerde var.

Bu sonradan ama Şîa'nın içerisine şu anda hakim bir görüş bu. Yani o zaman bu Fâtımîlerde ve İsmâiliyye'de öyle bir imam devletin başındaki imam düşüncesi var. Bu düşünce üzerindeki kutsal özellikler açısından bir peygamber gibi. Şimdi bugünkü Şîa'nın durumu da hemen hemen buna yakın ama Şîa'nın karşıtı gibi duran Sünnîlerin ilk devrinde de, Mâverdî'de de siyasetin meşruiyet kaynakları seçim, meşveret şura ve beşeri bir sisteme dayanıyor.

Hazreti Ebûbekir: «Peygamber'in Halifesiyim»

Yani ilk halife Hazreti Ebûbekir efendimiz «Ben Allâh'ın halifesiyim.» demiyor.

Ben Peygamber'in halifesiyim diyor. Şîa imametinde ise direkt Allâh'ın halifesi olarak görülüyor. Burada bir tarih içerisinde bir sıkıntı var.

Yani ilk dönem halifelerde halifelerin insani olduğu ve insani yönlerinin bulunduğu açıkça beyan edilmiş. Hazreti Ebûbekir, Osman, Ali.

Fakat sonraki dönemde gelen ben zaten İslâm'da siyasetle alakalı bu konuyu çok derinlemesine girdiydik zaten. Sonraki dönem halifelik noktasında sıkıntılar var zaten. O yüzden ben de kabul etmeyip reddiye yazmıştım.

Emevîlerle Hilafet Saltanata Dönüştü

Çünkü sonradan gelen halifelere, Şîa'dan etkilenilerek sanki çok özel kutsi elbiseler giydirilmiş. ve zaten Emevîlerde halifelik saltanata dönüşünce zaten işaret fişeği burada Emevîlerde de hilafet saltanata dönüştü.

Saltanata dönüşünce de Emevîlerde de meşruluk Peygamber'in hilafeti noktasından çıkıp Allâh'ın halifesi noktasına girdi. Bunlar ince ayrıntılar. Tabi bunu yaparlarken hani Şîa var.

Şîa'nın başındaki imam Allâh'ın halifesi. Sünnî kesimde bu dört halifeden sonra saltanata dönüşünce onu da o elbiseye giydiriyorlar. Ve bir kısım Emevî ve Abbâsî halifeleri Kur'ân'a, sünnet-i seniyye referanslar vererekten kendilerince kendilerini de Allâh'ın halifesi görüp kendilerini de metafizik meziyetlerin var olduğuna dair ibareler gerilinmeye başlıyor, dolaşmaya başlıyor ve saltanat ideolojisi Emevîlerle beraber İslâm dünyasına oturuyor.

Abbâsîlerde de devam ediyor bu. Ama Abbâsîlerde artık o saltanat düşüncesi zayıflamaya başlıyor. Saltanatla beraber hilafet düşüncesi.

1071: Bütün İslâm Dünyasının Varoluş Günü

Ve sonra 1071[215] Malazgirt'le beraber yeniden bir toparlanma oluyor İslâm dünyasında.

Aslında 1071'i çok derinlemesine bir analiz etmek gerekiyor. Yani 1071 olmasaydı belki de İslâm dünyası diye bir şeyi konuşmuyor olacaktık.

Dönüm noktası 1071. Hem de büyük bir dönüm noktası. Öyle bir büyük bir dönüm noktası ki yani şu anda 1071'i öne koyuyorlar. Hani başladılar böyle hatırlamaya. Yani bir aslında bütün İslâm dünyasının 1071'i kutlaması lazım.

Bakın bütün İslâm dünyasının 1071'i kutlaması lazım. 1071'de Malazgirt'te meydana çıkan bütün o bahadır cihat erlerini ayakta alkışlamak lazım.

Kürdüyle, Arabıyla, Türküyle 1071 bir varoluş günüdür. Bunun böyle altını çizmek lazım. Biz ne yazık ki Malazgirt'i tam anlayabilmiş değiliz.

Sünnî Hilafet Şîalaşmıştır — Şahsi Tahlilim

Ama Sünnî kesimde de hilafet kavramı, düşüncesi ve fiili tecelliyatı ne yazık ki bu benim kendi şahsi analizim Şîalaşmıştır. Bunun cesaretle altını çizeyim. Evet. Çünkü bu Abbâsîlerde daha da işin haddi aşmış. Halife denilen şahısların üzerinde hem saltanat hem hilafet birleşmiş.

Üzerine metafizik elbiseler giydirmişler.

Hilafet mi, İmamet mi?

Hilafet mi imamet mi? Temel ayrılık burada. Mâverdî'nin zamanına gittiğimizde Sünnî anlayış Peygamber'den sonra devlet başkanlığı meselesi genel olarak ümmetin siyasi düzeni ve biat çerçevesinde alınmış halifeler.

Hiçbir halifenin üzerine böyle bir şey yok. Vahiy almaz. Peygamber değiller. Bakın bu çok önemli bir ayrıntı. Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali altı aylık Hazreti Hasan dönemini konuştuğumuzda hilafet olarak hiçbirisi de biz kendilerinin vahiy aldıklarına dair bir ibareleri yok.

Bu noktada ilhamı açıklar hepsi de. Ama peygamberlik bitmiştir. Son peygamber Hazreti Muhammed Mustafa'dır. Şîa ise temel çıkış noktası Peygamber'den sonra siyasi ve dini rehberlik veya halife Hazreti Ali'nin ve ehlibeytin üzerinde olduğunu düşünürler ve İmâmiyye'de mesele daha da ileri gider[216].

İmamet sadece siyasi liderlik değil, aynı zamanda dini bir otoritedir de. İmâmiyye imameti dinin esaslarını kabul eder. Ama benim için temel sorudur bu. Ve onlar için de temel bir soru.

Temel Soru: Peygamber'den Sonra Ümmeti Kim Yönetmeli?

Herkes için temel bir soru. Peygamber'den sonra ümmeti kim yönetmeli? Temel soru bu aslında. Yani bunu herkes kendine sormalı veya her klik kendince bunu sormalı. Peygamber'den sonra ümmeti kim yönetmeli? Sünnî cevap olarak, ağırlıklı olarak ümmetin içerisindeki ehil insanların seçtiği bir kimse yönetmeli.

Çünkü Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali ve Hazreti Hasan böyle seçilmiş.

Şîa için bilhassa Fâtımîler ve İsmâilîlerle çok keskin bir şekilde Sünnî olarak ayrılan nokta burası. Onlar diyorlar ki Allâh tarafından seçilen ehlibeyt imamları yönetmeli. Bu imamı insanlar mı seçecek?

Allâh mı tayin edecek? Bu sefer ikinci soru geliyor. Burada ayrılık iyice keskinleşiyor. Tarihi süreç içerisinde Sünnîler diyorlar ki halifenin belirlenmesi biat ile seçimle şurayla ehliyetle fiili siyasi şartlar üzerinden değerlendiriliyor. Baktığımız zaman bunları daha önce de işlemiştik zaten.

Kitap Adresi Vermiyorum

Size kitap adresi veremeyeceğim şimdi. Hani sanki bir kitap bastırdık ona adres veriyormuş gibi olmayacak. Yanlış anlaşılmasın.

Ben kendim de okumuyorum. Ben bizden sudur eden kitapların hiçbirisini okumuyorum ve o kitaplara dönerekten de bir şey yazmıyorum. Allâh beni affetsin. Ben bir şey konuşurum biter.

Arkadaşlar Allâh razı olsun bu konuda gayret gösteriyorlar. Onları kitaplaştırıyorlar. Bana da bastırmak düşüyor.

Bayındır Şivesi

Bazen benim Bayındır şivesi var ya İzmir şivesi. Bende karışık bir şive var. Şiveye dayalı bazı kelimeleri anlayamadıklarından bu ne demek filan diye onu soruyorlar kelime olarak. Başka bir şey bana sormuyorlar. Hadigari deyince anlamıyor herkes.

O yüzden bizim Yunus'a göre de Bayındır'ın ayrı bir dili var diyor. Bayındır dili ayrı bir dil diyor. Herkes anlamıyor o dili diyor. Doğru söylüyor. Gerçekten bizim Bayındırlılar kırık biraz. Kendine has dilleri var.

İmâmiyye: İmâm İlahi Tayinle Gelir

Şimdi İmâmiyye'de ise imamın Allâh tarafından tayin edildiği kabul ediliyor.

Yani imamet siyasi beşeri bir makam değil. İlahi tayinle gelinen bir makam. Bu Şiî ve Sünnî dini ve siyaset anlayışında çok derin bir ayrılık var burada.

Belki de bugüne kadar bunu hiç konuşmadık biz ama burada derin bir ayrılık var. Anlayış olarak da, tecelliyat olarak da. Çünkü Şiî bu bilhassa Şiî derken şunu kastediyorum. Fâtımîleri ve İsmâiliyye'yi ama bundan çok etkilendi Şîa dünyası.

Şu anda da aynı noktadalar. Sünnî anlayışta halife veya alim veya şeyh, mürşit hiçbir zaman masum değildir.

Sünnî Anlayışta Kimse Masum Değildir

Yani günahlardan arındırılmış, hatadan, kusurdan arındırılmış bir kimse değildir.

Halife de hata yapabilir. Alimler de hata yapabilir. Veliler de hata yapabilir ve yanlış yapabilir. İçtihadında isabet etmeyebilir.

Burası çok önemli. Sünnî anlayışımızda halife de, mürşid-i kâmil de, veli de, alim de, imamlar da masum değildir. Masumluk karinesi Hazreti Muhammed Mustafa'ya ve peygamberlere aittir.

«Şeyhimi Hiç Günah İşlerken Görmedim, Ama…»

Ben bunu şöyle tanımlarım ya. Ben şeyhimin hiç günah işlerken şahit olmadım. Ben şahit olmadım. Günahı var mıdır? El-cevap vardır veyahut yoktur. Allâh biliyor. Benim nazarımda masum değildi hiçbir zaman.

İnanışımın gereği bu.

Sünnî anlayışta hiçbir siyasi otorite de masum değildir. Onu da koyalım bir yere. Şimdi yani bir devlet başkanı, bir parti başkanı, bir dernek başkanı masum değildir. Yani günahsız değildir. Sorgulanmaz değildir. O masumiyet karinesi sadece ve sadece peygambere aittir.

Şeyhini Günahsız Görenler

Şimdi bir kısım ehl-i tasavvuf var. Şeyhlerini günahsız görüyorlar. Günah kapısı kapalı onda diyorlar. Sapkın onlar. Hidayete erdirilmemiş insanlar. İmâmiyye'de ise bizim ayrıldığımız noktalardan birisi odur.

Yani Mâverdî'nin ve Gazâlî'nin üzerinde durduğu noktalardan birisidir. Bu on iki imamın masum olduğu kabul edilir.

Yani onların dini rehberliklerinde hata, kusur, yanlışlık, eksiklik yoktur. Böylece o imamın, İmâmiyye noktasında oturan kimsenin sözü sıradan bir alimin veya siyasetçinin sözü olmaktan çıkar.

Dini Bilginin Kaynağında Ayrılık

O kutsal bir söz hâline gelir.

Dini bilginin kaynağı noktasında da ayrılırız. Sünnî sistemde, Sünnî anlayışta dini kaynaklar hep dilimizde söyleriz ya Kur'ân, sünnet, imamların içtihadı, icma, fıkhî ve aklî yöntemlerdir. Kısaca hani bir meseleye Kur'ân'a bakarız, yoksa sünnet-i seneye bakarız, yoksa imamların içtihadına bakarız, yoksa oradaki icmaya bakarız.

Hani toplum ne diyor orada? İmâmiyye'de böyle değildir. İmâmiyye'de Kur'ân ve Hazreti Peygamber'in sünnetinin yanında masum imamların söylemleri ve uygulamaları çok önemli bir dini kaynak hâline gelir.

Bunu şimdi çağrıştırayım mı? Başka bir yere çağrıştırayım.

Vatikan ve Papa Benzetmesi

Vatikan kilisenin başındaki kimse söylediği söz İncil'in üstündedir. İncil'deki bir hükmü kaldırabilir. Yeni bir hüküm getirebilir. Papa. Sünnî kesimde alimler bir hadisi, bir ayeti yorumlayabilirler.

Ancak yorumlar. Ama Fâtımîlerde ve İsmâilîlerde imam masum olduğu için dini hakikatleri kendi nefsinde toplayan bir kimsedir.

Onun haricinde bir kimse dini hakikati yoktur. Bağlan bağlanacak sana de. Bizi burada rahatsız etme. Biz bir daha ayrılıyoruz tabi onlardan. Çünkü biz Mâverdî'nin yaşadığı dönemi eğer biz nelerle uğraştıklarını, Gazâlî'nin nelerle uğraştıklarını bilmezsek anlamakta güçlük çekeriz.

Dört Halifenin Hilafeti Meşrudur

Bizim önümüze bir de şimdi sahabe meselesi çıkıyor.

Biz Hazreti Ebûbekir'e, Ömer'e, Osman'a ve Ali'ye, biz onların hepsini de severiz. Sıralaması böyledir. Ve onların hepsini hilafetlerini meşru kabul ederiz.

Biz Hazreti Ebûbekir efendimizin hilafeti meşrudur. Ömer'in meşrudur. Osman meşrudur. Ali'nin meşrudur. Hasan efendimizinki meşrudur.

Meşru kabul ederiz. İmâmiyye ise Hazreti Ali efendimizin meşru imam olduğunu, halife olduğunu kabul eder.

Bundan dolayı ilk üç halifenin hilafetini meşru görmez.

Sahabeye Lanet Okuyarak Su İçenler

Hatta Şîa'nın bazı kaynaklarını incelediğimde bunları çok konuşmam ben. Ama Gazâlî meselesi olunca mecbur kaldım. Bazı kaynaklarına baktığımızda bazı sahabeler hakkında çok sert sözler vardır. Onlara girmeyeyim şimdi.

Hatta bir kısım Şîa su içerken lanet olsun Ebûbekir'e, Ömer'e, Osman'a diye su içer. Ayşe'yi de katar içine. Radıyallâhu anha. Bu tabi Mâverdî zamanında ve Gazâlî zamanında bunlar böyle Ehl-i Sünnet'le akait noktasında ayrılan yerler.

O zaman burada hani birisi bana öyle demişti de siz Hazreti Ali'yi sevmiyor musunuz? Dedi.

Umrede Azerî Kardeşle: «Mesele Ali'yi Sevmek Değil»

Ben de ona şu cevabı vermiştim. Dedim ki, «Mesele Hazreti Ali'yi seviyor musunuz, sevmiyor musunuz?» Değil. Mesele dedim, ümmetin başına geçecek olan kimsenin ümmetin başındaki otorite kim olmalı? Bunu kim seçmeli? Mesele bu dedim. Öyle deyince durdu. Dedim ki siz hani bu İmâmiyye'yi dedim Allâh tarafından seçildiğini iddia ediyorsunuz ve onu kutsal bir kimlik koyuyorsunuz.

Masumluk karinesi var dedim. Türk'tü. Umrede konuştuk bunu. Azerî Türklerindendi. O zaman durdu. Dedim, masumluk sadece peygamberlere ait. Bununla alakalı ayet-i kerimeler getirebilirim.

İstediğiniz gibi yorumlarsınız dedim ayetleri.

Ayeti Peygamber ve Sahabe Üzerinden Yorumlamak

Ha bir ayeti yorumlamak herkese açık.

Çünkü herkes kendi cephesinden bir ayet-i kerimeyi yorumlayabilir. Onu peygamber üzerinden yorumlamak. Hadislere o yüzden önem verin. Onu peygamber üzerinden yorumlamak. Onu Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali'nin sahabelerin üzerinden yorumlamak. Buraya gel dedim.

Yoksa bir ayet-i kerimeyi herkes kendince, kendi kliğince yorumlayabilir. Şu anda insanların yaptığı gibi.

Neden hadisleri inkâr ediyorlar? Ayetleri kafalarına göre yorumlamak için. Çünkü hadisleri inkâr edersen, ashabı da inkâr edersen, çok özür dilerim, Kur'ân kaldığı meydanda. Sen ayet-i kerimeyi istediğin gibi yorumla o zaman. Bakın ayet-i kerimeyi istediğiniz gibi yorumlarsınız.

İlk Sufiler Geriye Kaç Kilo Altın Bıraktı?

O zaman siz ilk sufileri kenara atarsanız siz sufiliği de kendi kafanıza göre yorumlarsınız.

Oysa gittiğinizde ilk sufilere baktığınızda Bâyezîd-i Bistâmî'nin geriye bıraktığı parayı söyleyin bana.

Sırrı Sakatî'nin geriye bıraktığı parayı[217] söyleyin bana. Habîb-i Acemî'nin geriye bıraktığı parayı söyle. Kaç kilo altın bırakmış geriye? Cüneyd-i Bağdâdî kaç kilo altın bırakmış geriye? Bunu söyleyin bana. Siz onların hayatına baktığınızda geriye çok zengin vakıflar mı bırakmışlar?

Bunu söyleyin bana. Bunları keser atarsanız siz sufiliği de istediğiniz gibi yönlendirebilirsiniz, yorumlayabilirsiniz.

Ehlibeyt Sevgisi Otorite Değildir

O zaman Hazreti Peygamber'den sonra dini otorite kim olmalı ve kim seçmeliydi onu?

Sakın şunu düşünmeyin. Ben ehlibeyti seven bir kimseyim. Benim sevgimi de bir başkasının ölçmesine gerek yok. O hadsizliği de kimse yapamaz zaten. Ama Şîa sevginin üzerine geçip ehlibeyti bir otorite olarak görüyor.

Medîne'de: «Gidelim, Resûlullâh'a Soralım»

Hatta ben o Azerî kardeşe şunu demiştim Medîne-i Münevvere'de.

Dedim, «O zaman otorite benim dedim ben ona. Şimdi böyle bir şatahat yaptım. Nasıl yani?» Dedim. «Gidelim» dedim Hazreti Resûlullâh'a soralım dedim.

Sen mi otoritesin, ben mi otoriteyim dedim.

Gençlik de var ya. Gençken şatahat yapıyor insan. Öyle kaldı. Eğer buysa dedim otorite gidelim soralım dedim. Siz sordunuz mu dedim kendisine. Kaldı. Şimdi yine Fâtımî ve İsmâiliyye'de başlarındaki imamet yani o imamette oturan kimse hem ehlibeyt hem imametin bütün kutsallığı üzerinde hem de dini bir otorite.

Siyasi, Dini ve Masum: İç İçe Geçmiş Otorite

Yani hem siyasi otorite hem dini otorite aynı zamanda da masum ve böyle birbirinin içine geçmiş vaziyette olunca burada da ayrılıyoruz biz.

Yani Gazâlî ve Mâverdî diyorlar ki hayır böyle değil. Şimdi bir de bunu böyle incelerken, haydi iş gaybet meselesine girdi. Şimdi Gazâlî'yi incelerken veya Mâverdî'yi o dönemdeki gelişmelere hem siyasi hem dini hem halifelik hem Şîa otoritesi bu merkezde bakmak lazım.

Mesela Şîa 12.

Gaybet Mehdîsi ile Sünnî Mehdî Farkı

İmamın gaybete girdiğini Muhammed Hasan el-Mehdî'dir adı. Siz şimdi Mehdî denince onlar o Mehdî'yi bekliyorlar.

Biz de bir Mehdî bekliyoruz. Sünnî kesim de Mehdî bekliyor. Ama Sünnî kesimin beklediği Mehdî Şîa'nın gaybet mehdisi değil. Arada fark var. Şîa 12.

İmâm ortadan kayboldu. Muhammed Hasan el-Mehdî o tekrar zuhur edecek. Ahir zamanda gaybetlikten çıkacak. Yani kendini gaybetti. Ayrı bir perdeye geçti. Bizim inanışımızda, Sünnî inanışta ise Mehdî böyle kendini gaybete koymadı.

Ya Mehdî kıyametin son döneminde çıkacak. Kıyamete yakın zuhur edecek. Ama bu Mehdî annesinin adı Hazreti Peygamber[218] sallallâhu. Ve sellem hazretinin annesinin adından olacak. Babası da Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretinin babası adında olacak. Net bu hadis-i şerif. Neden bunları söylüyorum?

İsmini Mahkemeden Değiştiren Mehdîler

Hani dönem dönem bizde böyle mehdî oluşumlar oluyor ya. O yüzden buna bir cevap olsun ya. Kimisi de annesinin babasının ismini değiştiriyor.

Kendi ismini değiştiriyor. Gidiyor mahkemeden bunları değiştiriyor. Hususi yani adam ben şeyhim diyecek bir de Mehdî'yim diyecek ya. Gidip ismini de değiştiriyor. Annesi de mahkemeye veriyor, annesi de ismini değiştiriyor. Babasını mahkeme babası da mahkemeye veriyor. Babası da ismini değiştiriyor.

Adamda mehdilik var. Çünkü makam sevgisi böyle bir şey.

Afrika'dan, Almanya'dan, Belçika'dan İcazet Talebi

Adamda şeyhlik sevgisi var. Şeyh olacak ya. Kim bana icazet verecek diye bakıyor.

Adam Afrika'dan yazıyor. Bana diyor, «Gelsem icazet verecek misin?» Almanya'dan yazıyor. «Gelsem icazet verecek misin?» Belçika'dan yazıyor. Gelsem icazet verecek misin?» Yeni birisi takılıyor. Şimdi İtalya'dan yazıyor. Onun dedesi mi ne bilmem kimi şeymiş. Böyle bir şeyden.

En enteresanı da o. Hoşuma gidiyor. Google'dan çevirilerle atıyorlar ya. Çok hoşuma gidiyor. Ben de çeviriden atıyorum. Kelimeler tam çıkmıyor ya. Muhteşem oluyor. Şimdi bu da bir ayrı bir hani makam sevdası.

«Ha Çıktı, Ha Çıkacak»

Öyle olunca bizde de böyle Mehdî beklentisi var. Bizde de Mehdî ha çıktı ha çıkacak. Kapısının arkasından bir gıcırtı geldi. O çıkacak?

Bir ara bizim arkadaşlar gitmişler aha Mehdî'yi bulduk demişler. O diyormuş vallâhi da ben değilim. Billâhi da ben değilim.

Ali Karadağ nerede? Ali de gömüyor kendini. Şimdi Mehdî muhabbeti çıktı. Bu muhabbet bana gelecek. Ne diyordu Ali adam size? Yemenliye: sen yapmayın diyorsun.

Kâbe'deki Yemenli

Yapmayın diyorum. Burası Kâbe'deyiz. Adama diyorlar sen Mehdî'sin oğlum.

Yapmayın diyorum ya. Günah adam lâ diyor. Vallâhi diyor ben abi diyor. Ene diyor miskin diyor.

Lâ diyor ene cedit diyor. Sen de güzelsin diyor. Adam eziliyor büzülüyor. Bizimkiler yükleniyor. Aradığımız Mehdî'yi bulduk diyor. Bizimkiler adamı rahat bırakmıyor. Bizim teleferikte işte arkadaşlar vardı. Bak gene bir füze attı.

Ekrandaki Mehdî Anlatıcısı

Şimdi hakkınızı var ya birisi de işte ne güzel oynatıyordu milleti.

O da hani Mehdî andırıyordu. Yok çıktı yok çıkacak yok İstanbul'da dolaşıyor filan.

Ben İsâ nerede deyince İsâ da indi İstanbul'a. O da kendinde değil. O da farkında değildi. Yani bu bir ara Mehdî meselesi bayağı uzun süre işgal etmişti ortalığı.

Biz de o beklenen Mehdî o Mehdî değil. Böyle dersler yaptık. Mehdîlikle alakalı filan böyle hadisleri topladık filan. Yapmayın etmeyin. Hani hadisler meydanda diye. Neyse şimdi bir bu hani gaybet meselesinde bir küçük gaybet var.

Bir de büyük içerisinde bunlara girmeyeyim.

Bâtınîleri Şîa'dan Ayrı Tutmak

Şimdi bunlara girersem iş daha da uzayacak ve normalde tabi sohbetin başından itibaren İsmâiliyye'yi ve aynı zamanda Fâtımîleri yani bu Bâtınîleri hep ayırıyorum.

Şîa'dan ayrı bir bölüm olarak algılanması lazım. Ve Gazâlî'nin o dönemdeki bâtıniyye dediği zümre ve devletle Şîa'nın arasında da fark var.

Çünkü yani bunun ayrıca incelenmesi lazım. Yani bizim kalkıp burada şimdi Bâtıniyyeyi komple indirmemiz lazım aşağı. İsmâiliyye'yi komple indirmemiz lazım. Aşağı Fâtımî devletini komple aşağı indirmemiz lazım.

Gazâlî'nin dönemini iyi anlayabilmemiz için.

Gazâlî'nin Yerle Bir Ettiği İki Hareket

Tabi Gazâlî'nin burada mücadele ettiği, karşı durduğu ve tabiri caizse hani öyle tabir ediyorlar ya acımasız eleştirdi diye konuştukları şey İsmâilî-Bâtınî hareket.

Bu iki hareketi Gazâlî çok eleştiriyor. Tabiri caizse yerle yeksan ediyor. Eleştirmiyor. Şimdi Fâtımî Devleti Mısır'da İran'da da İsmâilî bir davet var.

Orada da farklı bir oluşum var. Bir de Hasan Sabbâh'ın Alamut merkezli bir oluşumu var.

Bakın Gazâlî'yi anlamamız için bu üç oluşum önemli. Mâverdî, Gazâlî, Nizâmiye Medreseleri'ni[219] bu minval üzerinde bizim durmamız gerekiyor.

Abbâsî-Selçuklu Cephesi ve Osmanlı'nın Şâh İsmâil Meselesi

Şimdi Gazâlî zaman da bunlara karşı değişik kitaplar yazmış.

Kendi zamanında zaten Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı.

Osmanlı'yı çok katmamıza gerek yok ama Osmanlı zamanında da sıkıntı var. İsmâiliyyelilerle, Bâtınîlerle, Fâtımîlerle yani doğuda Şâh Hasan ve oğlu Şâh İsmâil'le alakalı Osmanlı'nın da sıkıntı var. Aslında Şâh Hasan da Türk, oğlu Şâh İsmâil de Türk. Yani onlar farklı siyasi organizasyon. Ama Gazâlî kendi zamanında Fâtımî, İsmâilî siyasi-dini mücadelesini veriyor.

Arkasında bu mücadeleyi verirken Abbâsî ve Selçuklu var. Bu mücadelenin içerisinde. Çünkü Abbâsî ve Selçuklular İsmâilî ve Bâtınîlere karşı siyasi bir mücadele veriyorlar. Tabi İsmâilî bir inanışta, düşüncede zahir ve batın ayrımı da çok önemli.

Zahir-Batın Ayrımı ve Dailer

Buna Sünnî kesim de inanıyor. Hani Kur'ân'ın bir zahiri bir de bâtınî anlamı var. Ama normalde tabi İsmâil'de ve Bâtınîlerde ve Fâtımîlerde bunu anlayan ancak İmâmiyye makamında oturanlar ve dailer.

Şimdi daileri neden koydum biliyor musunuz?

Dai bu ayrı bir sistem. Şimdi Türkiye'de dai olduğunu iddia eden ve dai makamında oturan kimseler var.

Hacıbektaş'a Defnedilen Dailer

Bunları şöyle takip edeceksiniz. Dai makamına oturan kimseler öldüklerinde Hacı Bektâş'ın oraya defnediliyorlar. Son defnedileni bilin bakalım. Cumhuriyet yazarıydı. Evet. Çünkü dailik İsmâiliyye'nin, Bâtınîliğin içinden çıkan farklı bir otorite.

Onlar da İmâmiyye makamında gibiler. Onlar da Kur'ân'ın bâtınî manasını biliyorlar ve asıl ilim olarak onu görüyorlar. Ve Türkiye'de bir kısım şimdi ismini Alevî olarak nitelendiren bir kesim var.

Klik var. O kliğin içerisinde dailer var. Ve o dailerin başında baş dai var yapılanma olarak. Tabi bu böyle açıktan konuşulmuyor. Bunlar aynı böyle Hasan Sabbâh yapılanması gibi.

Gizli Yapılanma: Hasan Sabbâh Modeli

Bâtınî İsmâiliyye Fatıma Fâtımî yapılanması gibi. Bu yapılanma gizli. Bu yapılanma açıya çıkarılmıyor, açıklanmıyor da. Bunlar bizim Anadolu'nun gizli oluşumları. Ama bunlar genelde bu dai kesim İstanbul'da takılıyor.

Zevkü sefa içerisinde bunlar böyle üst seviyedeler. Bunlar devletin değişik kademelerinde var. Siyasetin değişik kademelerinde var. Dini oluşumların içerisinde değişik kademede olanlar var. Bunları o dailik sistemi gizlilik üzerine kurulu ve o dailer atama yapıyorlar.

Sen şuraya gideceksin, sen buraya gideceksin.

Dailikten Esinlenen Tarikat Yapılanmaları

Şimdi bu dailik makamından esinlenerekten bir kısım tarikat yapılanmaları var.

O tarikat ve cemaat yapılanmaları da böyle bir gizlilik içerisinde yürütüyorlar. Bunu hiç kimseye söyleme.

Gizli bir şekilde evliliklerini kendi aralarında yapıyorlar. Ticaretlerini filan böyle organize ediyorlar. Kim nereye olacak onları organize ediyorlar. Bunlar aslında ta baktığımızda İsmâilî'ye, Fatime'ye kadar Bâtınîlere kadar kökleri gidiyor bunların. Bunlar böyle tapınak şövalyeleri gibi.

Benzetmemi hoş görün. Ülkemizde de tapınak şövalyeleri var ya. Çok enteresan bir topraklarda yaşıyoruz.

Bunları bilmek insanın canını acıtıyor. İşin bir de bu tarafı var. Evet.

Bâtınî Bilgi Halka Açıklanmaz

O yüzden bâtınî manada ancak İmâmiyye ve dailer Kur'ân'ın batınını anlayabilirler ve çözümleyebilirler.

Onun dışında hiç kimse anlayıp çözümleyemez.

Onlar da bu ilmi halka açıklamazlar. Ancak dailere açıklayabilirler. Bu halka açıklanacak bir ilim değildir.

Bâtınî Tevil Şeriatın Sınırını Geçemez

Sünnî kesimde ise bizim için bâtınî tevil şeriatın sınırını geçemez. Yani siz namazı bâtınî olarak tevil edip namazı ibadet değildir diyemezsiniz. Şimdi salvolar gelsin. Siz şimdi namazı bâtınî bir tevil içerisinde ne yani yatıp kalkmak mı namaz diyemezsiniz.

Siz yine bir dailiğe soyunmuş, müslümanmış gibi görünen bir kimsenin namazı bu ümmetin başına bela ettiler diyemezsiniz. Siz şimdi yine dailiğe soyunmuş, bizdenmiş gibi, Sünnîymiş gibi görünen bir kimsenin namaz teferruattır.

İşin özü değildir veya ibadetler teferruattır. İşin özü değildir diyemezsiniz. Siz sairde kaldığınız işin batını böyle değildir diyemezsiniz.

Bu işin bâtınî, ilmi bizde, bizden başka hiç kimsede yok diyemezsiniz.

Gazâlî: Şeriat-ı Ahmediyye'nin Üzerine Çıkılamaz

O yüzden Gazâlî'nin burada durduğu nokta şu.

Gazâlî diyor ki, «Evet, Kur'ân'ın bir bâtınî tevili, bir de zahiri tevili vardır. Ama siz Şeriat-ı Ahmediye'nin üzerine çıkamazsınız. Bunun dışına da çıkamazsınız» diyor.

Bizim namazımız kılındı diyemezsiniz. Yani bizim orucumuz tutuldu diyemezsiniz. Namazdan kasıt bu değil. Namazdan oruç açtırmak değil. Namazdan kasıt, oruçtan kasıt, haçtan kasıt gidip o taşı tavaf etmek değil diyemezsiniz. Gazâlî burada Kur'ân ve sünnet-i seniyye azı dişiyle sımsıkı yapışmış.

Tabiri caizse bir İslâm kalesi gibi duruyor. Tabi bir de ayrı.

Talim Meselesi: «Masum İmamı Nereden Biliyorsunuz?»

Gazâlî'nin ayrıldığı noktalardan birisi kendi zamanında İslâmî talimle alakalı. İsmâilîler kendilerine diyorlar ki, dini siz ancak masum bir imamın öğretisiyle öğrenebilirsiniz.

Ancak masum bir imamdan siz dinin hakikatini alabilirsiniz. Sizin kişisel düşünceniz olamaz. Kişisel bir noktada duramazsınız. Siz kendi kendinize bir şeyi tevil edemezsiniz. Siz bunu anlayamazsınız. Gazâlî de benim o Azerî'ye sorduğum soruyu soruyor kısaca.

Masum imamın kim olduğunu nereden biliyorsunuz diyor. Ben öyle sordum çünkü. Dedim ki masum imamın kim olduğunu nereden biliyorsunuz? Manevi olarak elinizde bir delil var mı?

Sufinin Ölçüsü: Rüyada Görmek

Bunu neden soruyorum o zaman için?

Diyorum ki biz bir şeyhe intisap edeceğimizde rüyamızda görürsek intisap ediyoruz. Ölçü.

Eğer o şeyhi rüyamızda görmüyorsak o şeyhin o meseleye ehliyetli olup olmadığı değil. Bizim onda nasibimizin olup olmadığına bakıyoruz. O çok ehliyetli bir kimse olabilir ama biz onu rüyamızda görmediysek o günkü anlayışım, inanışım o. Bugün de anlayışım, inanışım o. O çok ehliyetli bir kimse olabilir ama ben onu rüyamda görmediysem benim nasibim onda değil. Ben başka bir yere bakacağım o zaman.

Manevi olarak ben onu rüyamda görmeliyim. Ben onu rüyamda görürsem, evet benim manevi rehberim, manevi bu noktada nefis meratiplerini beni atlatacak olan kimse bu. Ben onu rüyamda görmezsem o zaman benim manevi rehberim o değil. Ben manevi rehberimi aramaya devam edeceğim.

Şeytanın Giremeyeceği Suretler

Dedim masum imamın kim olduğuna dair sizin elinizde böyle bir ölçü var mı?

Biz sufi olarak bizim elimizde böyle bir ölçü var. Hazreti Muhammed Mustafa'nın şekline, şemaline şeytan giremez[220].

Beytullâh'ın şekline, şemaline şeytan giremez. Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hazreti Hasan, Hazreti Hüseyin efendimizin aşere-i mübeşşerenin sahabelerin, büyük sahabelerin şekline, şemaline şeytan giremez. Abdülkâdir Geylânî, Ahmet Rufâî, Ahmet el-Bedevî, İbrâhîm Dusûkî, Şeyh Ebü'l-Hasan Ali Şâzelî, Şâh-ı Nakşibendî, Şâh-ı Mevlânâ, Şâh-ı Hacı Bektâş Velî, Hacı Bayram-ı Velî, bu tip büyük zatların Üftâde, Emir Sultan hazretleri gibi büyük zatların şekline, şemaline de şeytanın giremeyeceğine inanıyoruz biz.

«Resûlün Suretine Şeytan Girerse Nasıl İtaat Edeceğiz?»

Sufi olarak, Ehl-i Sünnet olarak düşündüğümüzde de Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin şekline, şemaline şeytan giremez.

Hadis var bu konuda.

Allâh'a itaat edin, Resûlü'ne itaat edin. Ee o zaman Resûl'ün şekline, şemaline şeytan girerse o zaman nasıl itaat edeceğiz? Burada sıkıntı olur. Azerî kardeş dinliyor beni o zaman. Siz imamın masum olduğuna inanıyorsunuz.

İki masum imam kim? Bunu manevi olarak Hazreti Peygamber mi atadı?

Tebrizli Mühendis ve Gazâlî'nin Aynı Sorusu

Elinizde bu konuda delil var mı? Tabi o Azerî kardeş mühendis kendisi.

Tanıştık. Tebrizli mühendis kafası var kendisinde. Tabi ben bunları konuşunca hemen böyle aritmetik yapıyor, matematik yapıyor. Bana cevap da veremiyor.

Gazâlî'ye de cevap veremediler. Aynı soruyu Gazâlî de soruyor çünkü. Şimdi ben dinimin hakikatini masum bir imamdan öğreneceğim.

O kimsenin masum olduğuna inanmam lazım önce ve o kimsenin seçilmiş olduğuna inanmam lazım. Benim için metafizik bir hani manevi bir delil lazım bana. O manevi delil olmazsa o zaman bu işte sıkıntı var.

Şeyhimden Öğrendiğim Ölçü

Ben şeyhimden de öyle öğrendim. Mustafa Efendi oğlum bir zat hakkında Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleriyle görürse o

işaret ederse sahihtir o kimsenin şeyhliği. Bir topluluk bunu böyle görüyorsa daha sağlam bir sahihlik vardır.

Eyvallâh. Beni bir başkası ilgilendirmiyor. O zaman Ehl-i Sünnet'le İsmâiliyye yine ayrıldı.

Bizim Gazâlî'nin tezini Kur'ân sünnet imamların içtihadı bizim için dini öğrenmemize yeterli. İşin tasavvuf sufilik kısmıysa evet velilerden öğrenirler. Mürşid-i kâmillerden. Gazâlî burayı reddetmiyor zaten. Gazâlî burayı da koyuyor orta yere ölçüyü. Şimdi İsmâil'den ayrılan bir yer daha var.

Akli Çatışmayı Kim Çözer?

Herhangi bir dini metinde akli bir çatışma çıkarsa İsmâilî, Bâtınî, Fâtımî bunları böyle üçlü söylüyorum da aslında İsmâilî'dir. Hepsi de köken olarak onlar masum imamın bu çatışmadan, bu paradokstan kurtulanacağına inanır.

Gazâlî ise böyle düşünmez. Gazâlî der ki, «Doğru bir akıl yürütme ve doğru bir delille bu mümkündür.» Ya bizim normalde daha önceki konuşmalarımıza atıfta bulunursak mantık, delil, kesin bilgi bizi o paradokstan kurtarır ama İsmâiliyye'de kurtarmaz.

O masum imam hakiki bilginin sahibidir. O paradokstan ancak o kurtarabilir. Gazâlî'nin bu noktada İsmâilîlerle çatışmasında en önemli noktalardan birisi de bilginin kaynağıyla alakalıdır.

Çünkü İsmâilîler derler ki İmâmiyye meşru bir dini otorite ve siyasi otoritedir derler.

Meşru Dini ve Siyasi Otorite Kim?

Sünnîler ise Gazâlî zamanında Abbâsî halifesini meşru kabul ediyorlar ve normalde Selçuklular da Abbâsî halifesini meşru kabul ediyorlardı bir dönem. O yüzden burada halife Sünnî mi Şiî mi? Tartışması çıkıyordu ortaya. Abbâsîler ve Selçuklular Sünnî olanı tercih ettiler. Ama orta yere bir çatışma çıkıyordu. Çatışma şuydu. Gazâlî'nin zamanında aslında şimdi de var o çatışma örtülü bir şekilde var.

İslâm toplumunun meşru dini ve siyasi otoritesi kim? Şu anda İslâm dünyasında bu derinlemesine çatışma hâlinde. O gün de vardı bu çatışma. Müslümanların dini ve siyasi otoritesi kim veya hangi devlet? Fâtımîler ve İsmâiliyye Bâtınî kesimi diyordu ki bu dini ve siyasi otorite Allâh'ın atadığı seçti İmâmiyye ve dailer.

Ama Sünnîler de diyorlardı ki başımızda bir halife var. Sünnî Abbâsîlerdendi o zaman için halifemiz o diyorlardı ve halife ve İmâmiyye tartışması da derinlemesine böyle ayrıktı.

Paragraftaki İki İddia

Şimdi Mâverdî din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir düşüncesi.

Bu meselelere baktığımızda gerçekten Mâverdî'nin dediği noktada böyle ayrılmaz ikili miydi? Yani buraya kadar geldiğimizde iki tane önemli iddia çıktı.

Hem de Ocak deyimiyle yani dini otorite ve İslâmcı siyaset yalnızca ibadet alanıyla yetinmeyip hayatının bütününü mü düzenlemek istiyor? Bunun klasik teorikteki sistemi Mâverdî'nin temsil ettiği dini-siyasi yönetim anlayışında mı? Gerçekten bu noktada Mâverdî ne yapıyordu?

el-Ahkâmü's-Sultâniyye Neyi Anlatır?

Yani baktığımız zaman Mâverdî'nin el-Ahkâmü's-Sultâniyye'si[221] en önemli siyasi ve devlet çalıştırmada en önemli eserlerden birisi ve eserde sadece namazdan, oruçtan bahsetmiyor.

Devlet başkanlığından bahsediyor. Nasıl olmalı? Vezirlikten bahsediliyor. Vezirler nasıl olmalı? Valiler nasıl olmalı? Kadılar nasıl olmalı? Kamu düzeni nasıl olmalı? Ordu nasıl olmalı? Ordunun cihattaki görevleri nelerdir?

Vergiler nasıl olmalı? Zekâtlar nasıl olmalı? Kamu maliyesi nasıl olmalı? Bugünkü dilde topraklar nasıl yönetilmeli? Divanlar yani bugünkü bakanlar kurulu nasıl olmalı? Suçlar neler? Bunun cezaları nasıl olmalı? Gibi çok geniş bir yönetim alanını alıyor. Yani bu okuduğumuz pasaj bir devletin dini ve hukuki düzeninin nasıl olması gerektiği ile alakalı bize bir mesaj veriyor.

Ama burada kritik nokta şu.

Kritik Tespit: «Her Şeyi Din Adamları Yapsın» Demiyor

Mâverdî bu yönetimin hepsini de dikkat edin buradaki tespitime. Dini otoriteler tarafından olması gerekir demiyor. Mâverdî'nin buradaki durduğu nokta Mustafa Özbağca.

Sıraladığım bu işte ordu, vergi, zekât, kamu maliyesi, kamu düzeni, kadılık, valilik, vezirlik, devlet başkanlığı. Bunların hepsini topladığımızda Mâverdî'de şu tespit yok. Her şeyi doğrudan din adamları yapsın.

Ben göremedim. Ocak görmüş bunu demek ki. Ben göremedim. İnceledim Mâverdî'nin bu kitabını biraz.

Mâverdî'nin Derdi: Zayıflayan Otoriteyi Diriltmek

Mâverdî Abbâsîlerin hilafet otoritesi zayıfladığında aynı zamanda da siyasi otorite zayıfladığında bunu nasıl yeniden canlandırabiliriz, diriltebiliriz.

Bunu nasıl meşru bir şekilde amacına ulaştırabiliriz derdi var Mâverdî'nin. Çünkü zayıflamış bir siyasi ve halifelik otoritesi var Abbâsîlerde.

Bu otorite zayıflayınca kargaşa, kaos, anarşi hakim oluyor devlete ve millete. Burada o zaman Mâverdî'nin din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir sözüne bakarken tarihi süzgeçten geçirdiğimizde dinin ve siyasetin birbirini desteklediği bir kavram olarak önümüze çıkabilir tarihi süreç içerisinde.

Ama Mâverdî'yi bu kısa cümleye hapsetmek de Mâverdî'ye haksızlık olmuş olur kanaatimce.

Mâverdî'den Edindiğim Temel Fikir

Mâverdî benim edindiğim temel fikir şu: Ümmetin dinini koruyacak ve dünyevi işlerini yönetecek bir siyasi otorite lazımdır.

Onun bu anlayışında hem siyasi otorite hem de din birbirlerini yönetim açısından bağımsız iki alan değil, birbirlerini desteklemeleri gerekir. Fakat bu, Mâverdî'de devletin her alanını, her kurumunu alimler, ulemalar, din adamları yönetecek diye bir buradan kaide çıkaramayız.

Ben çıkaramadım. Mâverdî'nin çünkü bu kitabına baktığımızda halife var, vezir var, vali var, kadı var, askeri ve idari görevliler var.

Bunların görevleri de yazılmış ve nasıl olmaları gerekti de yazılmış. Burada bugünkü Batılıların dediği gibi teokratik bir ruhban sınıfı koymamış Mâverdî. Çünkü bu sünnet-i seniyyeye de aykırı.

Ama yöneticilerde ve yönetimde dini bir meşruiyet aramış mı? Evet. Bu İslâm'ın emri zaten. Gazâlî'yi konuşuyoruz. Şimdi asıl önemli noktalara geliyoruz.

Mâverdî'nin Öldüğü Sene Gazâlî Doğuyor

Yani Mâverdî ile Gazâlî'nin arasında yaklaşık yüz yıllık bir zaman var.

Tarihsel sürece baktığımızda Mâverdî'nin öldüğü sene Gazâlî doğuyor. Yani Gazâlî Mâverdî'nin oluşturmuş olduğu siyasi ve otorite düşüncesinin devamı gibi de görülebilir ama Gazâlî'de öyle devamı gibi de görünmüyor.

Yani Mâverdî'nin döneminde özellikle Abbâsîlerde siyasi ve halife noktasında dini otorite sarsılmış.

Bu noktada tabi o bu gerilemeden, bu sarsılmadan kaotik bir sistem çıkmış ortalaya. Gazâlî ile Sünnîlik iyice neşvünema bulmuş tabiri caizse güçlenmiş. Nizâmiye Medreseleri kurulmuş.

Mâverdî, Nizâmülmülk, Gazâlî: Bir İhyâ Hareketi

Bu sebeple Gazâlî'yi sadece böyle bir filozof eleştirmeni gibi görmek de uygun değil.

Çünkü Gazâlî Sünnî sistemin oturması için de mücadele etmiş. Medreselerin oturması için mücadele etmiş. Mâverdî'nin devlet teorisi var.

Nizâmülmülk'ün siyasi pratiği var. Gazâlî'nin de dini ve tasavvufi sentezi var. Bunların hepsine baktığımızda Sünnî dünyada bir böyle yeniden bir ihya hareketi oluşuyor. Buradaki o ihya hareketinde Gazâlî'nin rolü neydi diye baktığımızda Mâverdî siyasi otoritenin hukuki çerçevesini sistemleştirmeye çalışmış.

Nizâmülmülk.

Nizâmülmülk'ün Kurumları, Gazâlî'nin Sentezi

Sıkıldınız tabi biraz bugün bu akşam ama Nizâmülmülk düzenin kurumsal ve siyasi altyapısını güçlendirmiş. Medrese sistemi çok önemli. Nizâmülmülk'ün sisteminde.

Gazâlî de itikadi, fıkhi, ahlaki, tasavvufi alanını güçlü bir sentez yaparaktan ortaya yere koymuş. Hani biraz geriye döndüğümde Gazâlî'yi, Gazâlî'yi sadece iktidarın emrinde yazan bir devlet ideoloğu olarak da düşünmemiz bence çok sığ bir şey olur.

En Tartışmalı Yer: «Bütün İslâm Dünyasında Geçerli Teori»

Bence en tartışmalı yer şurası. Pasajdaki bütün İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin temellerini atacaktı. Bu çok geniş bir güncelleme olmuş, genelleme olmuş.

Çünkü İslâm tarihinde sadece böyle bir siyasi oluşum yok. Mâverdî'nin Sünnî hilafet teorisi, Şîa'nın imamet teorileri, Fârâbî'nin enteresandır filozof-hükümdar anlayışı, İbn Haldûn'un asabiyet ve devlet teorisi[222]. Tırnak

içerisinde söylemek gerekirse ehl-i tasavvufun siyaset düşüncesi hiç konuşulmamıştır.

Sünnîlerin içerisinde ayrı, Şîa'nın içerisinde ayrı ehl-i tasavvuf düşüncesinin siyaset ve devlet anlayışı hiç konuşulmamıştır.

Osmanlı'nın fiili olarak hem halifelik hem sultanlık modeli. Bunların hepsini ayrı ayrı incelediğinizde, baktığınızda tek bir sistem çıkmaz. Buradan tek bir sistemi çıkarmanız mümkün değil.

Bugünkü Devletlerin Hepsi Farklı

Mesela Türkiye'nin bugünkü cumhuriyet, demokrasi, laiklik ve Diyânet İşleri Başkanlığı bu sistemi baktığınızda bu İslâm dünyasında bugüne kadar hiç görülmüş, denenmiş bir sistem değildir. Ama sonuçta bir de sistem var orta yerde. Hani sorgulanmayan, araştırılmayan, bu konuda neyin ne olduğu bilinmeyen bir sistem var.

Mısır'a baktığımızda ayrı, Ürdün'e baktığımızda ayrı, Fas, Tunus, Cezâyir bunlar ayrı. İran'a bakıyoruz Türki Cumhuriyetlerine bakıyoruz ayrı. Bunların hepsinin de sistemleri farklı. Dine bakış açıları farklı. Devlet otoriteleri farklı. Yani böyle binlerce yıl devam edecek bir hiyerarşik sistem çıkmamış ortaya tek bir sistem çıkmamış.

Hatta çoklu sistem var. Çok zengin bir sistem var.

Herkes Kendini İslâm Cumhuriyeti Görüyor

Pakistan da kendisini İslâm Cumhuriyeti olarak görüyor.

Afganistan İslâm Cumhuriyeti görüyor kendini. İran kendisini İslâm Cumhuriyeti görüyor. Suudi Arabistan kendini İslâm Cumhuriyeti görüyor. Ürdün İslâm Cumhuriyeti. Mısır İslâm Cumhuriyeti olarak görüyor kendini.

Biz de kendimizi İslâm görüyoruz. Her ne kadar 28'de devletin dini İslâm'dır ibaresi kaldırılsa da bu yerinde duruyor gene. O her ne kadar devletin hiçbir sisteminde dinilik yok ise de o zaman hani Mâverdî böyle bir kapı açtı.

Mâverdî sonra herkes bu kapıdan geçti. Ya bu biraz böyle çok aşırı bir genelleme geldi bana. O yüzden yani hele bilhassa şu anda İslâm dünyasında Mâverdî'yi tanıyan bile yoktur. Yani çok azdır. Hani gitsen birisine desen ki Mâverdî'nin arkasında şu vardı bu vardı kimse bilmez. Ama normalde baktığımızda hani o zaman Kur'ân bu devlet modeline nasıl bakıyor diye baktığımızda mesela Kur'ân'ı açsanız, baksanız, araştırsanız siyasi

olarak Kur'ân size tek bir model vermez. Yani ayrıntılı bir devlet modeli vermez size.

Kur'ân Tek Bir Devlet Modeli Vermez

Yani Kur'ân size baktığınızda der ki adaletle yönetin, şura ile yönetin, emanetle yönetin, istişareyle yönetin.

Zulmetmeyin. Yöneticilerin sorumluluklarına bakar. Şimdi öyle baktığımızda yani Kur'ân bize salt, devletin yönetimi şöyle olacak demez bize. Şimdi bir sürü ayet-i kerime de almışım bunları destekleyen.

Onların işleri aralarında şura iledir[223]. Şûrâ ayet 38. Allâh size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder[224]. Nisâ 58. Yani böyle baktığımızda Kur'ân bize devletin yönetimi şu sistemde olacak diye bir şey önermez bize.

Ahlaki olgular vardır. Ahlaki kurallar vardır. Onları bize önerir. Bunlar İslâm dünyası içinde bağlayıcı bir etken değildir. Ayrı bir tartışmadır. Medîne Vesîkası vardır[225]. Hazreti Muhammed Mustafa'nın Medîne'ye hicret ettiğinde yaptığı, ilk anayasa gibi algılanır.

Medîne Vesîkası: Ortak Savunma ve Din Özgürlüğü

Bu Medîne anayasasına baktığımızda bizim önümüzde çok enteresan bir şey çıkar. Şimdi Medîne anayasasına baktığınızda Hristiyanların ve Yahûdîlerin ve müslümanların Medîne'de ortak yaşadığı bir anlayış çıkar ortaya. Yani kısaca incelediğinizde işte Medîne'ye dışarıdan gelecek saldırılara karşı ortak savunma çıkar ortaya.

Şimdi bu maddelere baktığımızda, bu şimdi İslâm dünyasında ortalık yerinden oynar. Mesela Hristiyanlar da Yahûdîler de dini özgürlüklerinde serbesttir Medîne'de. Bakın din özgürlüğü vardır Medîne Vesîkası'nda.

Müslümanlar da Yahûdîler de Hristiyanlar da dini özgürlüklerini yaşar Medîne Vesîkası'nda. Enteresan bir şeydir bu. Ve Medîne Vesîkası'nda mesela güvenlik ön plandadır.

Ortak savunma ön plandadır. Adalet ön plandadır. Ve adalet Hristiyanlara da Yahûdîlere de tam anlamıyla adalet sağlar.

Bugün Hiçbir Devletin Uygulayamadığı Özgürlükler

Baktığımızda Medîne Vesîkası'na şu anda dünya üzerinde hiçbir devletin uygulayamadığı özgürlükler vardır.

Medîne Vesîkası'nda şu anda dünya üzerinde hiçbir ülkenin uygulayamadığı özgürlükler vardır. Siz bugün bir müslümanın, müslüman olmayan halkların içerisinde dini özgürlüğünün var olduğunu söyleyebilir misiniz?

Söyleyemezsiniz. Medîne Vesîkası'nda Yahûdîlerin ve Hristiyanların yani İslâm'ın dışındaki inanışların hür bir şekilde özgürlüğü vardır.

O zaman Kur'ân'ın bizden istediği devlet sisteminin en önemli olgularından birisi adalettir. Dini özgürlüktür, güvenliktir. Ahlak önde gelir. O zaman hani sıralarım ya ben bunu.

Devletin Beş Emniyet Görevi

Devlet benim akıl emniyetimi almak zorundadır. Can emniyetimi almak zorundadır. Din emniyetimi almak zorundadır. Mal emniyetimi almak zorundadır. Namus emniyetimi almak zorundadır. Bu emniyetler devletin görevi olmalıdır. Benim canıma kasteden insan yatıp çıkıyorsa malımı dolandıran bir kimse bir kapıdan girip öbür kapıdan çıkıyorsa, hırsız bir kapıdan girip öbür kapıdan çıkıp otuz sekiz tane hırsızlık dosyası olan ortalıkta dolaşıyorsa mal emniyetinden bahsedilmez.

Namus, Mal ve Din Emniyeti

Hepimizin kardeşi olabilir. Hepimizin hanımı olabilir, kızı olabilir, akrabası olabilir. Velev ki fuhuş bataklığına düşürüldüyse onun namusunu da devlet korumak zorundadır. Onu bilmem ne evlerine yazdırmak zorunda değildir. Orada çalıştırmak zorunda namus emniyetini almak zorundadır. Benim mal emniyetimi alacaksa o zaman enflasyonu durdurması gerekir.

Yoksa bu mal bugün beş liraysa on yıl sonra da beş lira olmalı. On yıl sonra da beş lira değilse mal emniyeti yoktur. Enflasyon denilen canavar senin malını ütüyordur. Senin paranı ütüyordur. Din emniyeti yoktur.

Ben din olarak Kur'ân ve sünneti yaşamak istiyorum. Birileri kalkıyor. Hadislerin hepsi de sahih değildir. Hepsini atmak gerekir deyince benim din emniyetim de kalmıyor. Velhasıl kelam bu hani ocağın söylediği gibi değil hiçbir şey.

Kısacası önümüzdeki hafta devam edeceğiz yeni bir pasajda. Peki bu pratiğe nasıl geçecek diye. Evet.

Konuyu Bitirmeye Gayret

Yani normalde pasajın sonu şöyle bitiyordu. Orayı da alayım. Birbirini tamamlasın.

Bayağı uzun konuşmuşum bugün. Hakkınızı helal edin. Helal olsun. Konuyu bitirmeye gayret ettim. Çünkü yoksa yarım kalırsa anlaşılmayacak diye korktum.

İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin de temellerini atacaktı diye burada kaldık. Ama İslâm dünyasında böyle bir temel ne yazık ki atılmış olarak kabul edemiyoruz.

Hakan Kardeş'in Çıkardığı Silsile

Bu pratiğe nasıl geçilecek, nasıl olacak? İnşâallâh önümüzdeki hafta kaldığımız yerden devam edeceğiz. İnşâallâh bitireceğiz. Bu Gazâlî bitecek inşâallâh. O yüzden bizim Hakan Kardeş razı olsun uzun bize bir sohbet silsilesi çıkardı.

Gazâlî'yle yatıp Gazâlî'yle kalkıyoruz. Maşallah bitiremedim bir türlü. Böyle giderse de zaten kendi kendime aslında bunu konuşurken şunu da konuşmamız lazım.

Bunu söylerken işte şunu da dememiz lazım diye bir sürü girintiler, çıkıntılar aklıma geliyor. O girintiler, çıkıntılar aklıma gelince de ortalık dağılıyor. Evet.

Ahmet Yaşar Ocak: Kut'tan «Allâh'ın Yeryüzündeki Gölgesi»ne

Bu pratiği nasıl geçilecek?

Bunu da Profesör Ocak şöyle anlatır.

Devlet ve İslâm'ın bu içe geçişi İslâm öncesinde dönemden beri yani Gök Tanrı'nın bahşettiği kut sayesinde halkın saadeti için hükümran olduğunu ve bizzat Gök Tanrı tarafından seçildiğine inanılan Kaan ve Hakan'ı İslâm'ın kabulü ile birlikte bütün mahlukatın kendisine sığındığı Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi yapmıştır. Artık Türk sultanları Timur türbesinin iç duvar kuşağında muhteşem altın yazılı sülüs hatta vurgulandığı üzere kendilerini kendilerine itaatin Allâh'a itaat, kendilerine isyanın Allâh'a isyan sayıldığı aynı zamanda yüce bir manevi otorite bir adım sonrasında ise Allâh'ın yeryüzündeki halifesidirler. Profesör Ahmet Yaşar Ocak, 2017 bu alıntıyı almış.

Burası çok su götürecek herhalde. Burası da bizi bir iki hafta daha oyalayacak.

Helallik

Hakkınızı helal edin. Helal olsun. Bizden yana da helal olsun.

Geç bıraktığım için hakkını helal etmeyen varsa hakkını şimdiden söylesin. Hani öyle bir babayiğit çıkacak mı filan diye böyle bakınıyorum ya. Öyle değilim. Allâh bizi affetsin.

Olur mu? Olur birisinin işi gücü vardır. Sen beni geciktirdin. Ben ne güzel sema izleyecektim burada. Diyebilir. O yüzden hepiniz de haklarınızı helal edin. Helal olsun.

Benden yana zaten helal bu noktada. Sıkıntı yok. Belirtmeme gerek de yok.

KUT'TAN HALİFELİĞE: DEVLET, MEŞRUİYET VE İTAAT
(20 EYLÜL 2026)

Bu Hafta Son Paragrafa Geldik

Evet, bu hafta son paragrafa geldik — Gazâlî'de.

Tabi aslında bu paragrafı yorumladıktan sonra, belki de önümüzdeki haftaya ayrıyeten böyle bir, size sonuna bir şey ilave ettim. Ona zaman kalmayacak. O da böyle keyfe keder; onu söyleyelim inşâallâh.

Ama bu hafta ana tema bitecek.

Geçen haftadan malum, o son kısmı okuyayım da bir bağlantı kurmuş olalım. Çünkü son kısımda geçen hafta bayağı uzun sohbet ettik. Çünkü bu hafta o kadar uzun yapmayacağım.

Geçen Haftanın Paragrafı: «Din ve Devlet Ayrılmaz İkizlerdir»

«Din adamları ve İslâmcı hareket sadece inanç ve ibadet alanlarına değil; devleti, toplumu, eğitimi, ekonomiyi, orduyu, sivil bürokrasiyi, uluslararası ilişkileri — yani bir bakıma yaşamın tamamını — yönetmek istiyor. Ünlü İslâm hukukçusu Şâfiî hukukçu Mâverdî'nin neredeyse bin yıl önce yaptığı 'din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir' şeklindeki değerlendirme, Profesör Doktor Ahmet Ocak'ın ifade ettiği gibi, bütün İslâm dünyasında geçerli olacak bir siyaset teorisinin de temellerini atacaktı.»

Bunu böyle geçen hafta okumuştuk. Bunu yorumlamaya çalıştık — daha doğrusu yorumlamak değil: direkt cevap verdik, tabiri caizse.

O cevaplar silsilesinde tabi, normalde şimdi «işte devleti, ekonomiyi, siyaseti, osunu busunu da hani, hepsini de idare etmeye çalışır» diyor. Doğru. Şimdi idare olmadığından dolayı zaten İslâm dünyası sıkıntı çekiyor.

Peki bu pratiğe nasıl geçecek? Bunu Profesör Doktor Ocak şöyle anlatır.

Okunan Son Paragraf: Kut'tan «Allâh'ın Yeryüzündeki Gölgesi»ne

«Devlet ve İslâm'ın bu içe geçişi, İslâm öncesi dönemden beri Gök Tanrı'nın bahşettiği kut sayesinde halkın saadeti için hükümran olduğuna

ve bizzat Gök Tanrı tarafından seçildiğine inanılan Kaan ve Hakan'ı, İslâm'ın kabulü ile birlikte bütün mahlukatın kendisine sığındığı Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi yapmıştır.

Artık Türk sultanları, Timur türbesinin iç duvar kuşağındaki muhteşem altın yazılı sülüs hatta vurgulandığı üzere, kendilerine itaatin Allâh'a itaat, kendilerine isyanın Allâh'a isyan sayıldığı, aynı zamanda yüce bir manevi otorite; bir adım sonrasında ise Allâh'ın yeryüzündeki halifesidirler.»

Profesör Ahmet Yaşar Ocak — tarih 2017[226]. Bu, son paragraf.

Soruları Yazan Hakan Kardeş'in Düştüğü Not

Bu, normalde bundan sonra da zaten soruları yazan Hakan Kardeş — bu sohbetin sebebi — şunu ilave etmiş en sonuna:

«Bu sorulardaki her şey alıntıdır. Hata yapmış olabilirim. Affedin. Biraz daha uzatırsak konu içtihada gidecek; inşâallâh sonraki soru içtihat olsun. Bunu yenilenmek mi, öze dönmekle mi devrimleri yapacak? Tartışırız.»

Gene devrimci kardeş çünkü. O yüzden nasıl devrim olacak, onu söylemiş. Allâh razı olsun. Bu, son paragraf inşâallâh.

Meseleyi Çözümlemek İçin Üç Şeyi Birbirinden Ayırmak Lazım

Şimdi bir önceki paragrafta malum, veyahut da bütün sohbet silsilesine geriye döndüğümüzde: Mâverdî, Gazâlî, Selçuklu, dini meşruiyet — yani bu sohbetimizde bu önemliydi.

Fakat Ahmet Yaşar Ocak'ın burada anlattığı şeyi doğru anlamak için — yani onun söylediğini doğru anlamak için — birbirlerinden ayırmamız lazım bunu.

Yani: Türk devlet geleneği. İslâmî meşruiyet dili. Siyasi iktidarın kutsallaştırılması.

Yani bunların hepsini ayrı ayrı ele almamız lazım ki biz meseleyi daha iyi çözümlemeye çalışalım.

Okuduğumuz Bölümün Ana Fikri: Kut Tamamen Yok Olmadı

Ve bu okuduğumuz bölümün ana fikri şu: Yani Türkler İslâmiyet'i kabul ettiklerinde, eski Türk geleneğindeki hükümdarın kut sahibi olması anlayışı tamamen yok olmadı.

Bu Selçuklu'da da yok olmadı. Osmanlı'da da yok olmadı.

Kaan oğlu Kaan, Sultan oğlu Sultan — bu, Türklerdeki gelenek. Bu devam etti. Onu, yani İslâmî kavramlar ve semboller içerisinde yeniden yorumlandığını söylüyor.

Evet. Bunun bir açıdan baktığımızda bu böyle mi? El-cevap: böyle.

İslâm Öncesi Kut ve Hükümdarlık Anlayışı

İslâm öncesi — o zaman biz şimdi normalde, madem ki Türklerden bahsedildi — İslâm öncesi kut ve hükümdarlık anlayışına bakacağız.

Yani eski Türk siyaset anlayışında hükümdarın iktidarı sıradan bir güç olarak görülmez. Yani bu Hakan, veyahut da onun vezirleri dahi sıradan bir güç değildir.

Bu kut, en basit kavramıyla ilahi kaynaklı olduğuna inanılır. Kut budur.

Yani normalde Timur'a baktığınızda ilahi kaynaklı bir Hakan vardır. Veya Mete'ye baktığınızda, Attila'ya[227] baktığınızda, onların hepsi de kendilerince kut sahibi — yani Gök Tanrı tarafından veya Tanrı tarafından görevlendirildiklerini söylerler.

Ama Bu Yalnız Türklerde Görülen Bir Şey Değildir

Ama bunu böyle söylerken, onların karşıtları olan, çağdaşları olan bütün imparatorlukların sahibi de — imparatorluklar — kendilerini seçilmiş olarak görürler.

Bu sadece Türklerde görülen bir şey değildir.

Yani o gün için karşılığında Çin İmparatorluğu'na baktığımızda, onlar da seçilmişlerdir. Veyahut da Avrupa'daki imparatorluklara baktığımızda, onlar da seçilmişlerdir.

Aynı Zamanda Bugün de Aynıdır: Trump, Bush, Netanyahu

Aynı zamanda bugün de aynıdır ki bu: Yani Trump da kendisini seçilmiş olarak görür. Trump da kendisini Tanrı tarafından görevli görür.

Ondan önceki de — Bush da — kendisinin Tanrı tarafından görevli olduğunu söylüyordu.

Netanyahu'nun da bugün Tanrı tarafından görevli olduğu söylenir.

Bugün İngiliz kraliyet ailesinin de Tanrı tarafından görevli olduğu iddia edilir.

«Evlad-ı Resûl» İlanı ve Seyyid Sülalesi İddiası

Hatta daha da ileri — malum, bir vefat eden bir Şeyh Efendi onları hatta evlad-ı resûl olarak ilan etmişti.

Demişti ki: «Bunlar seyyid sülalesinden seçilmiş.» Sülale olarak bu söylendi.

Şimdi bakın: Bir İngiliz kraliyet ailesi dahi Tanrı tarafından seçildiğine dair kendisine bir taltifte bulunuluyorsa, ve onlar da kendilerini böyle görüyorlarsa — bunu normalde sadece İslâm siyaseti veya Türklerin siyasi anlayışı olarak anlamak kısır bir döngü olur.

Macron Dahil Avrupa Siyasetçileri ve İncil'e Yemin

Bugün Avrupa'daki siyasetçiler dahi — Macron dahil — buna, Tanrı tarafından seçildiklerini düşünürler.

Ve Tanrı tarafından seçildiklerini düşündükleri için kendilerince, tırnak içerisinde, Tanrı'nın görevlisi olarak görürler; ve hepsi de İncil'e yemin ederekten göreve başlarlar.

Hitler, Mussolini ve Adına Ezan Kaydedilenler

Hatta daha ilerisini söyleyeyim: Hitler de Tanrı tarafından kendisinin seçildiğini söylemiştir. Mussolini de kendisinin Tanrı tarafından seçildiğini söylemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün de Tanrı tarafından seçildiği söylenir. Etrafı tarafından adına ezan kaydedilir. Adına normalde — evet — adına amentü yazılmıştır.

O da, onun da etrafı, Tanrı tarafından onun seçildiğini söyler.

Şimdi baktığımız zaman, dünya üzerindeki devletleri idare eden devlet başkanlarının büyük bir çoğunluğu, Tanrı tarafından kendilerinin seçildiğini, kutsandığını söyler.

Kut'un İçinde Barındırdığı Dört Kavram

Şimdi böyle olunca, bizim tabi burada söz konusu olan eski Türk geleneği — siyasi geleneği — öyle olunca, eski o Türk geleneğinde talih (yani kader), o kimsede kudret, o kimsede yönetme yetisi ve meşruiyet kavramlarını kut içinde barındırır.

Yani kut olan bir kimsede, bir: talih olacak. İki: kudret olacak. Üç: yönetme yetisi olacak. Dört: meşru olacak.

Meşru olabilmesi için yine onun bir Kaan oğlu Kaan olması lazım. Öbür türlü meşruiyette sıkıntı var.

Yönetme yetisi olması lazım: Çocuk yaştan itibaren bir bölgeye verilir. O bölgenin sultanıdır veyahut da veziridir. Yönetme yetisine sahip olur.

Türklerde Bir de Şu Vardır: Babaları Ölünce Ülke Bölünür

Ama Türklerde bir de şu vardır: Yani babaları öldüğünde kaç tane oğlan var? Dört oğlan var. Üç oğlan var.

Tarihi incelediğinizde ülke üçe bölünür. Herkes bulunduğu yerin kaanı olur.

Sonra birbirleriyle dövüşürler, savaşırlar. Bir tanesi galip gelir. Bütün ülkeye o bakar.

Bu iç kargaşa, her kağan öldüğünde yaşanmış bir şeydir. Buradan nereye geleceğim? Buradan gelecek olduğum şey: Fâtih'in kanunnamesindeki kardeş katli[228]. Ben kısadan gelmiş olayım şimdi.

Kağanlar «Ben Güçlüyüm, O Yüzden Yönetiyorum» Demezdi

Ama Türklerdeki kağanlar hiçbir zaman «ben güçlüyüm, o yüzden yönetiyorum» demezlerdi.

Yani iktidarlarının daha yüksek bir kaynaktan, kutsal bir kaynaktan geldiğini düşünüyorlardı.

«Gök Tanrı» Nitelendirmesi ile «Tanrı Göklerdedir» Arasındaki Fark

Yani normalde tabi, tarih kitaplarında Gök Tanrı olarak nitelendiriliyor. Türklerde Gök Tanrı algısı yoktur.

Baktığımızda araştırmacılar «gök tanrısı» der; ama Türklerde gök tanrısı algısı yoktur. Yalnız: Tanrı göklerdedir.

Bakın, buradaki iki anlayış çok farklı: «Gök tanrısı» dediğinizde tek tanrılık değil bu. Yer tanrısı da lazım. O zaman deniz tanrısı da lazım.

Bu böyle değil. Türklerdeki anlayış: Tanrı göklerdedir. Yüksektir, yücedir.

Hazreti Peygamber'in Bir Cariyeye Sorduğu Sual

Hani Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri bir cariyeye sorar[229]. Bir köle mi, cariye mi, ne? Şimdi ikisinin arasında kafam gitti geldi. Sorar:

«Allâh nerededir?» der. «Allâh göklerdedir» der. Öyle olunca onun Allâh inancı var. «Bunu azad edin» der.

Yani onun «Allâh göklerdedir» demesi, Allâh'a bir yücelik atfetmiştir. Yücelik atfettiği için o «Allâh göklerdedir» der.

O yüzden Türklerdeki anlayış da budur.

Kaan'ın Görevi: Halkın Düzeni, Saadeti, Adaleti ve Beka

Yani Kaan normalde Tanrı'dan görevlendirilmiş bir kimsedir. O yüzden halkın düzenini, halkın saadetini sağlamakla görevlidir.

Ve o hanlar hanı olan, veyahut da Kaan denilen kimsenin meşruiyeti vardır ve normalde eşitliği vardır. Toplumu eşit olarak tutar. Adaleti sağlar. Hak ve hukuku sağlar.

Ve beka — yani devletin bekasını düşünür.

Beka Baştan Değil, Sondadır

Burayı aslında biraz daha karıştırmak lazım. Hani burada bekayı sona aldım ben; ama eski o Türk kültüründe de beka sondadır.

Beka başta değildir. Yani devletin bekası başta değildir; devletin bekası sondadır.

Eğer normalde — çünkü o kağan meşru bir kağansa ve halkını eşit bir şekilde tutuyorsa, halkın arasında adaleti sağlıyorsa ve hakkı üstün tutuyorsa — o devlet meşrudur; o devletin beka problemi olmaz.

Bir Türk Devletinde Beka Problemi Yoktur

Çünkü Türklerde — şimdi bunu bazen yeni söylemlerle karşılaştıracağınızı düşündüğüm için böyle söyledim — yani bir Türk devletinde beka problemi yoktur.

Türk devletinde meşruiyet; yani meşru bir devlet veya hükumet, adaleti sağlayan bir devlet ve hükumet, hak ve hukuka uyan bir devlet ve hükumet vardır.

Eğer meşru ise, adaleti sağlıyorsa, hak ve hukuk nezdinde hareket ediyorsa, o devlet beka problemi yaşamaz.

Bekayı Başta Tutan Devlet Hak ve Adaletten Uzaklaşır

Türklerdeki beka problemi, beka düşüncesi başta değildir. Şimdi bekayı başta tutup hak ve adaletten uzaklaşamaz bir devlet.

Bekayı başta tutup adaletsizlik yapamaz, hukuksuz davranamaz.

Bakın: Bekayı başta tutup «beka problemimiz var, o yüzden adaleti sağlamadık burada»; «beka problemimiz var, o yüzden hak üzerinde duramadık burada» — bu, Türk devlet siyasetinde yoktur.

Orta Asya'dan İtibaren: «Irkçı Diyebilirsiniz, Umrumda Değil»

Orta Asya'dan itibaren elli bin yıllık, yüz bin yıllık. Onlar şimdi bakmayın «yüz elli iki bin yıllık» dediğine.

Yani Türk devletleri dediğinizde buradan geriye doğru beş yüz bin yıl dahi gidebilirsiniz. Beş yüz bin yıl.

Buradan benim ırkçı olduğumu söyleyebilirsiniz. Umrumda değil bu. Irkçılıkla alakalı bir şey değil bu.

Kut Anlayışıyla Halife Anlayışı Aynı Değildir

Şimdi öyle olunca burada, İslâm öncesindeki kut anlayışının — evet — İslâm sonrasında halife anlayışına evrildiğini söylüyor.

Kut anlayışıyla halife anlayışı aynı değildir.

Bunun böyle, hani araştırmacılar bunun aynı olduğunu söyleyebilirler. Yani evet, bir tarihsel süreç var. Aynı coğrafya. Aynı coğrafyanın birbirinden etkilenmesi gayet normal.

Coğrafyayı Paylaşan Şeyler Benzeşir, Ama Aynısı Değildir

Ya bazı şeylerin birbirine benzemesi de normal. Coğrafyayı paylaşıyorsunuz; o yüzden bazı şeyler birbirine benzeşebilir.

Hani aynı Anadolu topraklarında yemek kültürünün birbirine benzeştiği gibi.

Yani Ermeni'si, Rum'u, ondan sonra Türk'ü — Türklerin içerisinde birçok kol. Bunlara baktığımızda yemek kültürleri birbirine benzemiştir. Müzikleri birbirlerine benzemiştir. İşte adet, gelenek, görenekleri birbirlerine benzemiştir; ama aynısı değildir.

Bunu ayırt etmekte fayda var.

İslâm Sonrası Türklerde Çok Büyük Bir Fark Oldu mu?

O zaman hani İslâm sonrası Türklerdeki devlet anlayışı, hak-adalet anlayışı, meşruiyet anlayışı, beka anlayışında çok büyük bir fark oldu mu? Çok büyük bir fark olmadı.

Bakın ama normaldeki burada Profesör Ocak'ın hani iddiası neydi? Eski sistem tamamen terk edilmedi, fakat İslâmî kavramlarla yeniden meşrulaştırıldı.

Yani buna benzer yerler var mı? Evet. Gök Tanrı'nın kut verdiği kağan anlayışı varken, İslâmî dönemde de hükümdar için «Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi» ifadeleri kullanılmaya başlandı mı? El-cevap: evet.

Hükümdar Artık Dini Bir Meşruiyet Diliyle Çevrelendi

Bu siyasi açıdan son derece önemli bir dönüşüm mü? Evet.

Normalde hükümdar artık — yalnızca İslâm olunca — yalnızca askeri güç sahibi, hanedan mensubu, devlet yöneticisi değil.

Aynı zamanda artık hükümdarlar dini bir meşruiyet diliyle çevrelenmiş oldu.

«Allâh'ın Yeryüzündeki Gölgesi» Hakkında Bir Hadis Yok

Ve tabi burada yeniden biz geriye dönüyoruz. Gazâlî'nin meselesine geriye döndüğümüzde: «Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi» ne anlama geliyor?

Bakın, bu konuda bir hadis yok. «Kağanlar veya padişahlar Allâh'ın yeryüzünde gölgesidir» manasında bir hadis yok.

Ama bir hükümdar için güçlü bir siyasi meşruiyet sembolü bu. Bunun anlamı genişleyebilir mi? El-cevap: genişleyebilir.

Hükümdara Karşı Gelmek İlahi Düzeni Bozmak Sayılınca

Yani hükümdara karşı gelmek sadece siyasi bir isyan değil; ilahi düzeni bozmak gibi de algılanabilinir.

Bununla alakalı fetvalar da var: Hani siz baş kaldırırsanız baği hükmünde olursunuz. Bâğî hükmünde olursanız da öldürülürsünüz; ve öldüğünüzde de kafir olarak ölürsünüz.

O yüzden normalde burada, tabi «ilahi düzeni bozmak» gibi algılanırsa kritik problemler doğuyor.

Adaleti Sağlama Görevinden Dokunulmazlık Aracına

Başlangıçta hükümdarın adaleti sağlama, düzeni koruma, halkı koruma görevi vurgulanırken, zamanla aynı kavram hükümdarın dokunulmazlığını güçlendiren bir araca da dönüşebiliyor.

Yani devlet başkanı olan hükümdarlar dokunulmaz hâle geliyor.

Bunlar sizlere çok uzak şeyler değil. Tarih boyunca hiçbir topluluk için uzak şeyler değil bunlar.

Kime Dokunamazsınız?

Siz İngiliz kraliyet ailesine dokunamazsınız — dokunulmazdır.

Siz Bush'a dokunamazsınız. Dokunamadıkları gibi Trump'a dokunamazsınız. Siz devlet başkanlarına dokunamazsınız. Kraliyet ailelerine dokunamazsınız.

Siz bugün Suud krallığına dokunamazsınız. Ürdün krallığına, bildiğiniz, dokunamazsınız. Dokunulmazlıkları vardır. Hem de anayasayla dokunulmazdır.

Siz milletvekillerine dokunamazsınız; dokunulmazlıkları vardır. Yani bir suç işlese dahi, normalde milletvekilleri vekillikleri son bulursa yargılanır. Bakanların dokunulmazlığı vardır.

«Sultanlar Dokunulmazdır» Dersek Eşitlikçi Olmayız

Yani bu sadece hani «hükümdarlar dokunulmazdır» dersek, veya «sultanlar dokunulmazdır» dersek, bu düpedüz eşitlikçi olmayız. Hak ve adalet noktasında durmamış oluruz.

O yüzden yani «hükümdar Allâh'ın emanetini taşıyor» ile «hükümdara itaat Allâh'a itaattir, dolayısıyla onun yaptığı sorgulanmaz» ifadesi aynı şey değil.

Bence o, hani Profesör Ocak'ın işaret ettiği tarihsel dönüşümün en önemli noktalarından birisi bu: «Kendilerine itaat Allâh'a itaattir» meselesi.

Kur'ân Açısından Çok Dikkatli Olmamız Gerekir: Nisâ 59

Burada Kur'ân açısından çok dikkatli olmamız gerekir. Kur'ân açısından bakıyorum. Kur'ân'da Nisâ 59'da[230] şöyle bir emir var:

«Ey iman edenler! Allâh'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Eğer Allâh'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, aranızda herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düştüğünüz zaman onun hükmünü Allâh'a ve Peygamber'e havale edin. Bu daha hayırlıdır ve netice bakımından da daha güzeldir.»

Allâh'a itaat edin, Resûlü'ne itaat edin; sizden olan emir sahiplerine, yöneticilerine itaat edin.

Ayet Ulü'l-emre İtaati Koyuyor, Ama Mutlak İtaat Değil

Bakın ayet-i kerime enteresan bir şey: Yani ulü'l-emre de — ulü'l-emre de — itaati koyuyor.

Ama buradan şunu çıkarmak mümkün değil: Ulü'l-emre veya hükümdara mutlak, sınırsız bir itaat söz konusu değil. Ya da benim anladığım öyle.

Çünkü ayet-i kerimenin devamında enteresan bir şey diyor ki: «Eğer bir şeyde ihtilaf ederseniz, anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh ve Resûlü'ne dönün.»

İşaret Fişeğini Kur'ân Önceden Veriyor

Yani ihtilaf çıkacak burada bir problem çıkacak. Önceden işaret fişeğini Kur'ân veriyor bize.

Burada ihtilaf çıkacak insanların içerisinde. İhtilaf çıktığında «Kur'ân ve sünnete dönün» diyor. «Allâh ve Resûlü'ne dönün.» Neden?

Yani Kur'ân'ın koyduğu temel ölçü şu: Çünkü siyasi otorite nihai hakikat ve mutlak otorite değil.

Siyasi Otorite Hata Yapabilir, Kasti Suç İşleyebilir

Hata yapabilirler, yanlış yapabilirler, eksik yapabilirler. Hatta kasti bir suç işleyebilirler. Kur'ân ve sünnetin dışına çıkabilirler. Mümkün bunlar.

Yaparlarsa o zaman Allâh ve Resûlü'ne dönün. Yani siz özün özüne dönün. Öze dönüş yapın, öze dönün.

Özden, o ihtilafın nasıl bertaraf edileceğini öğrenin. Çünkü Allâh ve Resûlü'nün getirdiği sarsılmaz ve zamanı geçmez ilkeler var.

Yöneticiye İtaat Vardır, Ama Allâh'a İtaatle Özdeş Değildir

O zaman dolayısıyla yöneticiye itaat vardır; ve ama «yöneticiye itaat Allâh'a itaatle özdeştir» diyemeyiz.

Burada ben bunu normalde hani «İslâm'da siyaset»le alakalı çok geniş bir şekilde işlediydim. O zaman arasında onun büyük bir fark var.

Çünkü hükümdarlar, kaanlar, yöneticiler, devlet başkanları, bakanlar, vezirler — hepsinin de hata ve yanlış yapmaları mümkündür. Böyle bir tehlike var mı? Var.

O Tehlike Şeyhler, Zakirler, Nakibler ve Dervişler İçin de Var

O zaman o tehlike hiç kimse için geçmiş değil: Şeyhler için de, zakirler için de, nakibler için de.

Sufi dünyası açısından baktığımızda dervişler içinde hata ve kusur yapma, yanlış yapma, eksik yapma tehlikesi hepsi için var.

Konumuz Siyaset: Meselenin Özüne Gidelim

Ama konumuz siyaset ya. Konumuz siyaset olunca, haydi meselenin özüne gidelim. Meselenin özüne.

Hazreti Muhammed Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri hem peygamberdi, hem devlet başkanıydı, hem de başkomutandı. Askeriyedeydi.

Hem bir aile reisiydi, hem de babaydı. Hem de ticaret erbabıydı. Bakın, hem de ticaret erbabıydı.

Baktığımızda, hayatın içerisinde her yöne bakacak ve bakan ve hayatın her yönünü yaşayan bir peygamber var.

O Peygamber Vefat Edince: İlk Halife Hazreti Ebûbekir

Ve o peygamber vefat edince, ilk halife Hazreti Ebûbekir efendimiz. Şimdi ölçü olarak ilk halife. Çünkü halife — ilk seçilen halife — Hazreti Ebûbekir efendimiz.

Baktığımız zaman, o zaman bir ölçü bizde: Önce yanılmaz — yanılması mümkün olmayan, heva ve hevesine uyması mümkün olmayan, ne söylerse hakkın dili olan bir peygamber vardı.

Ve o peygamberin sisteminde yaşıyordu bütün müslümanlar.

Peygamber vefat etti sallallâhu aleyhi ve sellem. Yerine Hazreti Ebûbekir radıyallâhu anh hazretleri seçildi. Ve Hazreti Ebûbekir efendimizin ilk hutbesi bu.

Kaynak: Süyûtî, Târîhu'l-Hulefâ, Sayfa 35

Bunun normalde değişik versiyonları var. Ben bunu Süyûtî'den aldım[231] — bunu böyle belirteyim.

Normalde işte değişik kanallardan değişik rivayetler var; bu konuda hutbe uzun, çünkü Süyûtî de ana öz olarak almış bunu.

Normalde şeyini de verebilirim: Târîhu'l-Hulefâ, sayfa 35. Buradan bakabilirsiniz.

Benim biraz gönlüm böyle sûfilere kayıyor ya. Süyûtî de sûfidir, ehl-i sûfidir. O yüzden gönlüm o tarafa kaydığından dolayı aldım. Açık açık konuşayım.

Bu Hutbe Herkese Ölçüdür

Evet. Hazreti Ebûbekir efendimizin seçildiğindeki ilk hutbesi bu. «Ey insanlar» — burayı iyi dinleyin. Bakın ya, bu bize büyük bir ölçü.

Bu siyasete ölçü, bu tarikata ölçü, bu sufiliğe ölçü, bu şeyhlere ölçü; dervişlere, zakirlere, nakiblere, nükabalara, su gabaklarına — hepsine de ölçü bu.

Bu herkese ölçü. Yöneticilerin hepsine de.

Yönetici misin? Baba mısın? Evet — ölçü. Anne misin? Ölçü. Patron musun? Ölçü. Zakir misin? Ölçü. Nakib misin? Ölçü. On kişi mi var etrafında? Ölçü. Bakan mısın? Ölçü. Yönetici misin? Ölçü.

Makam Arabası ve «Geliver Ayvaz'ım, Gidiver Tingoz'um»

Nerede? İşte böyle belediyede bir şef misin? Arkaya binmişsin. Böyle yapışmışsın şeye — o tutunacak yere. Böyle kendince, şoförün de önde.

Hani orada bir yerde şefsin, veyahut da orada bir makamın var; sana da bir tane makam arabası vermişler. Her sabah seni de bir şey zannetmişler.

Böyle makam arabası seni «geliver Ayvaz'ım, gidiver Tingoz'um» getiriyorlar ya. Hepsi makam sahibi, herkes yani.

Bir de binlerce araba kiralıyorlar belediyelere. Binlerce araba. Binlerce — bakın, binlerce. Herkes makam sahibi. Çünkü çalışacak eleman yok. Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

«Sizin En İyiniz Olmadığım Hâlde Başınıza Geçirildim»

«Ey insanlar! Sizin en iyiniz olmadığım hâlde başınıza geçirildim.»

«Geçtim» demiyor — «başınıza geçirildim» diyor.

«Eğer görevimi gereği gibi yaparsam bana yardımcı olun.» Görevimi gereği gibi yaparsam bana yardımcı olun.

«İşimi kötü yaparsam beni doğruya yöneltin.» İşimi kötü yaparsam beni doğruya yöneltin. «Doğruluk güven kaynağı, yalan ise hıyanettir.»

Güçsüzler Güçlü, Güçlüler Zayıftır

«İçinizdeki güçsüzler, haklarını kendilerine teslim edinceye kadar benim katımda Allâh'ın izniyle güçlüdürler.»

Yer yarılsa içine girsen.

«Güçlüleriniz ise kendilerinden güçsüzlerin haklarını alıncaya kadar benim katımda Allâh'ın izniyle zayıftır.»

«Ahlaksızlık, Fahişelik Yayılırsa Allâh Hepsine Belayı Gönderir»

«Ahlaksızlık, fahişelik yayılırsa Allâh hepsine belayı gönderir.»

Yani bir ülkede ahlaksızlık, fahişelik deyince zina, eşcinsellik, fuhuş; yani kumar, içki, fahişelik, hepsi de içine giriyor —

Bunlar yaygınlaşınca bütün topluluğa ne diyor? Hepsine de Allâh belayı gönderir.

«Allâh ve Resûlü'ne itaat ettiğim sürece siz de bana itaat edin. Allâh ve Resûlü'ne isyan ettiğimde ise bana itaat etmekle yükümlü değilsiniz.»

Buhârî: «İtaat Maruftadır»

Buhârî: «İtaat maruftadır[232].» Hemen onu da ilave edeyim.

Hadis-i şerifte, hani normalde Allâh Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri der ki: «İtaat maruftadır.» Yani iyiliktedir.

Yani bir kadının kocasına, bir müridin mürşidine, bir çocuğun annebabasına, bir halkın veyahut da bir vatandaşın — tebaanın — halifeye veya devlet reisine itaati maruftadır. Yani iyiliktedir.

İyilikte İtaat Farzdır

Anne-baba çocuğuna iyiliği tavsiye ediyorsa, emrediyorsa, çocuk itaat etmeye mecburdur. Farzdır.

Koca karısına Kur'ân ve sünnet dairesinde iyiliği, güzelliği, doğruyu, hak ve adaleti ona söylüyorsa, itaat etmesi gerekir. Farzdır.

Böyle olunca, şimdi yönetici Kur'ân ve sünnet dairesinde bir şey söylüyorsa, itaat farzdır.

«Hepiniz Sorumlusunuz» Hadisinin Sınırı

Ama bunun dışına çıktıysa — hani «hepiniz sorumlusunuz, elinizin altındakilerden sorumlusunuz[233]» var ya hadis-i şerif —

O sorumluluk Kur'ân ve sünnet dairesindedir. Onun dışına çıkarsa, elinin altındakiler seni dinlemek mecburiyetinde değil. Hatta itaat etmeyecekler.

Yöneticiye Kazandırılan «Aura» ve Şartı

Şimdi normalde böyle olunca, yöneticiye dini bir yükseklik, dini bir ölçü, dini bir — siz ne diyorsunuz yeni dilde? «Aura» mı diyorsunuz ona? — ona böyle bir şeyin kazandırılması…

O zaman normalde Kur'ân ve sünnete uyması gerekiyor. Kur'ân ve sünnete uymuyorsa, o zaman orada sıkıntı var.

Kut Sahibi Hükümdardan Allâh'ın Halifesine

O zaman biz bunu İslâm öncesi Türk geleneğine baktığımızda, kut sahibi hükümdar — öyle ya, kut sahibi hükümdar var.

Ama İslâm'la tanışınca, o zaman «Allâh'ın gölgesi olan sultan» daha ileri siyasi bir meşruiyet; aynı zamanda dini bir meşruiyeti de üzerine alınca «Allâh'ın halifesi» oldu. Yani ilahi düzenin bir temsilcisi oldu.

Bu süreçte o zaman hükümdarlık sadece bir yönetim makamı olmaktan çıktı. Aynı zamanda manevi ve dini sembollerle desteklenen bir otoriteye dönüştü.

Mâverdî'nin Teorisi Hemen Devreye Giriyor

Şimdi böyle dönüştüğü zaman da burada Mâverdî'nin teorisi[234] hemen devreye giriyor.

O zaman biz baktığımızda hem Selçuklu ve öncesi ve Selçuklu hükümdarlık geleneği — buna Osmanlı'yı da koyabiliriz. O zaman ne oldu? Kesişmeye başladı, bu kutlukla beraber.

O zaman Mâverdî'nin sisteminde normalde hilafet — yani imamet. Çünkü Şîa'da imamet var; Sünnîlerin sözü hilafet. Öyle olunca işte hilafet veya — ben onu böyle koymuşum oraya, «imamet» demişim.

Bunların o zaman görevi ne olmuş oldu? Dinin korunması ve dünyanın yönetilmesi temel amaç oldu. Öyle olunca, kut sahibi hükümdar, ilahi destekle düzeni sağlayan yönetici fikri oluştu.

İki Farklı Tarihi Miras Aynı Siyasi Dünyada Birleşti

Şimdi bu iki farklı tarihi miras, zaman içerisinde aynı siyasi dünyada birleşmeye başladı. Kut sahibi ve halife — ikisi birleşmeye başladı.

Öyle olunca, din söz konusu olunca işin içerisine fıkıh girdi, ulema girdi.

Bu fıkıh ve ulema takımı — öyle söyleyeyim — yönetimin dini ve hukuki meşruiyetini sağladı. Mâverdî de. Sultan da fiili, askeri ve siyasi gücü elinde tuttu.

Halife — çünkü Selçuklu'da halife henüz daha yok. Halife Abbâsîlerde; halifelik Abbâsîlerde duruyor. Öyle olunca halife ayrı bir yerde daha henüz. O zaman halife de geleneksel dini bir meşruiyet kaynağı.

Bu Yapı Özellikle Selçuklu Döneminde Böyle Çalıştı

Bu yapı özellikle Selçuklu döneminde böyle çalıştı.

O yüzden Selçuklu döneminde böyle çalışınca, o dönemi anlamak açısından bize önemli bir — tabiri caizse — done verdi.

Gazâlî Bu Denklemin Neresinde? En Kritik Bağlantı Burası

Şimdi Gazâlî burada nereye oturuyor? En kritik bağlantı burası. Hani Gazâlî bu denklemin neresinde, veyahut da Gazâlî bu sistemin neresinde?

Şimdi Abbâsî halifesi var. Fakat fiili ve siyasi güç büyük bir ölçüde Selçuklu sultanlarının elinde.

Çünkü Selçuklu — yani Türkler — savaşkan bir millet. Gözü pek bir millet. Yani Selçuklu «sen neden yan baktın bana?» deyip anında savaş çıkaran bir millet.

Son Yüz Elli Yıla Bakmayın: «Yozlaştık Biz Biraz»

Siz bakmayın Türklerin bir yüzyıllık, bu yüz elli yıllık hayatına — yani bu böyle değil Türkler. Yani gerçekten böyle değil.

Yani bizi biraz yozlaştırdılar, tabiri caizse. Bugün «yoz» muhabbeti çok oldu. Yozlaştık biz biraz.

Dini Meşruiyet Abbâsîlerde, Askeri Kuvvet Selçuklularda

Şimdi öyle olunca, hani Gazâlî burada nereye oturdu o zaman? Hani dini meşruiyet halifelerde — yani Abbâsîlerde; siyasi ve askeri kuvvet Selçuklularda.

Normalde Sünnî dünya, o zaman için Şiî Fâtımî devletleriyle de bir rekabet içinde. Hem siyasi olarak hem de dini olarak bir rekabet var, bu Şiî Fâtımîlerle.

Şimdi Nizâmiye Medreseleri[235] Sünnî ilim anlayışını kurumsallaştırdı, kuvvetlendirdi, sistemleştirdi.

Gazâlî Sadece «İnsan Nedir, Hakikati Nedir» ile İlgilenmedi

Gazâlî böyle bir dünyada sadece — «insan nedir? Hakikati nedir?» felsefecilerin uğraştığı gibi — bunlarla ilgilenmedi. Sadece bunlarla ilgilenmedi.

Aynı zamanda tarihsel bir problemler yumağının içerisinde yaşıyordu. Tarihsel ve coğrafi problemler var.

Yani bu böyle şey değil yani, basite alınacak bir şey değil yani. Gerçekten büyük problemler var. Yani hep bunu söylüyorum.

Bir Tarafta Fâtımî ve Bâtınî Kargaşa, Haşhaşîler, Hâricîler

Bir tarafta Şiî, Fâtımî ve Bâtınî kargaşalar içeride. Neydi onlar ya? Uyuşturucu kullananlar. (Haşhaşîler.)

Haşhaşîler var. Hasan Sabbâhçılar var. Hâricîler[236] zaten var. Hâricîleri sen misin? Onlar zaten büyük sıkıntı. Her dönemde sıkıntı. Onlar var.

Şimdi bir de siyasi ve aynı zamanda askeri çatışmaların devamlı olduğu Bizans bir tarafta; içeriden bir tarafta, her yerden. Moğol istilası bir tarafta. Bunlar böyle kenara atılacak şeyler değil.

Gazâlî'nin Derdi: Sünnî Siyasi ve Dini Düzen Nasıl Korunacak?

O zaman normalde Gazâlî, aynı zamanda Sünnî siyasi ve dini düzen nasıl korunacak — bunun derdiyle dertlenmekte.

Bâtınîlere karşı yazılar yazmakta, risaleler yayınlamakta. Bir tarafta imamet ve hilafet tartışmaları var: Şiîler imamet, Sünnîler hilafet. Bunların ikisinin arasında da tartışmalar var.

Siyasi otorite hakkında ondan sonra çok derinlemesine tartışmalar var. Bunların doğrudan yaşandığı krizler coğrafyasında yaşıyor Gazâlî.

Bugüne de Hemen Bir Füze Atayım

Şimdi bugüne de hemen bir füze atayım: Bugün de bu coğrafyada bu krizler devam ediyor.

Bu krizler var ve çok derinlemesine yaşanıyor bu krizler. Bakın, derinlemesine yaşanıyor.

Ve bu böyle önceden kendi içlerindeydi. Hani Roma'nın, Bizans'ın bu noktada çok etkisi yoktu.

Şimdi ama işte bir tarafta İsrâil, bir tarafta Amerika, bir tarafta Avrupa — bu siyasi ve dini otoriteleri çarpıştırıyor İslâm dünyasında. Bakın, çarpıştırıyor.

Şîa ve Sünnî'ye Vahhâbîler de Eklendi

Yani şu anda, önceden sadece Şîa ve Sünnî kesim vardı. Buna şimdi Vahhâbîler de eklendi.

Yani şimdi biz Vahhâbîleri Sünnî olarak görecek miyiz, görmeyecek miyiz? Bu da ayrı tartışma.

Hani kim Şîa, kim Sünnî, kim Vahhâbî — hani bunu normalde sadece isim üzerinden tartışmamıza da gerek yok. Fiiliyatta kim ne yapıyor? Buna bakmamız lazım.

Tamam, hani bir yazılı eserlere bakaraktan bir şeye hükmetmek farklı bir şey; ama fiiliyata — hani icraata — baktığınızda farklı bir şey.

Mekke Semalarında İki Drone, Ama Kudüs İçin Neden Ses Yok?

Yani bir bakıyorsun, işte Mekke semalarında iki tane drone dolaşıyor[237]. Mekke hepimizin kutsalı oluyor. Doğru mu? Doğru. Mekke hepimizin kutsalı mı? Kutsalı.

Kudüs neden değil? Sorular manzumesi. Mescid-i Aksâ neden kutsalımız değil? Kapatıyorlar. Aylarca kapalı tuttular. Neden kutsalımız olmadı? Neden İslâm dünyası ayağa kalkmadı?

Müslümanlar için üç tane kutsal belde var: Mekke, Medîne, Kudüs. Kudüs müslümanlar için neden kutsal değil? Kutsalsa neden bir şey yapmıyorlar?

Mekke semalarında iki tane drone dolaştı; herkes açıklama yaptı. Çok doğru. Kudüs için neden yapmadılar?

Hicâz Bölgesinin Sınırları Bellidir — Riyad da İçindedir

Mekke kutsal da. Yetmiş-seksen kilometre ilerideki Riyad kutsal değil mi? Hicâz bölgesi komple o bölge. Öyle değil mi?

Yani bütün İslâm dünyası için Hicâz bölgesidir. Sınırları bellidir oranın, coğrafi sınırları bellidir. Riyad da onun içindedir.

Riyad'da Kâbe Maketi Üzerinde Verilen Konser

Peki ben bir füze atayım şimdi: Riyad'da Kâbe maketinin üzerinde[238], donsuz — o Rihanna mıdır nedir — birisi çıktı da neden İslâm dünyası ayağa kalkmadı?

Unuttunuz tabi siz, değil mi, o görüntüleri. Ben hiç unutmadım.

Hangi Amerikalı şarkıcı gittiydi oraya? Rihanna mıydı? Kimdi? (Şakira mı gittiydi?) Yok. (O Kâbe…) (Şakira mıydı?) Efendim? Dünya kupasında değil canım kardeşim ya. Orada konser verdi ya. (Şakira da gitmiş.)

Bak oğlum, ben takip etmiyorum. Ben sadece o zaman için şeyde okudum. Ne o? Haberlerde okuduydum. Canım sıkıldıydı, kapattıydım.

«Bak, Ben Jennifer Lopez mi Demiştim?»

Bakın baksanıza akılsızlara: «Jennifer Lopez gitmiş.» Bak, ben Jennifer Lopez mi demiştim? Kim dedim ben? Rihanna mı dedim?

Tamam, bak, Lopez gitmiş. Bir de onları ezberlemeyeyim ben ya.

Çocuklar bile bir bakış fırlattılar: «Hayırdır baba, ne oluyor, nerelere kayıyorsun?» filan diye.

O Zaman Çok Üzülmüştüm: Maket Aşağı İndi, Herkes Sustu

Şimdi o normalde o zaman çok üzülmüştüm. Çok canımı sıktıydı.

Yani Beytullâh — şey var, Kâbe'nin bir maketi var. Maketin üzerinde sahneye çıktı. Maket sonra aşağı doğru indi. Çok iyi hatırlıyorum; öyle izledim.

Çok — herkes sustu ya. Bütün İslâm dünyası sustu buna. Hiç kimse «bu rezillik ne?» demedi. Bu rezillik ne, demedi. Hiç kimse.

Aynı Coğrafya, Mezhepsel Farklılık ve Dışarıdan Pompalanan Bir Zaman

Evet. Şimdi aynı coğrafyanın getirdiği ve dinin kendi içerisindeki mezhepsel farklılığın getirdiği ve dış dünya tarafından pompalandığı bir zamanda yaşıyoruz.

Yani normalde şimdi o kriz ortamında Gazâlî; şimdi de kriz var.

Bu kriz ortamında sufilik nasıl olmalı? Bu kriz ortamında siyasi otorite nasıl olmalı? Bu kriz ortamında devlet yönetimi ne yapmalı?

Bak, bunların da böyle derinlemesine tartışılıp konuşulması gereken konular bunlar.

Gazâlî'nin Buradaki Kritik Rolü Neydi?

Şimdi Gazâlî'nin o zaman buradaki kritik rolü neydi — böyle bir zamanda, böyle bir alanda?

Normalde şimdi geçmiş sohbetleri de birleştirelim burada. Burada bir oluşan yapı var ortalıkta. Oluşan yapıda Mâverdî. Oluşan yapı.

Çünkü normalde o kargaşa, o didişme hem siyasi, hem dini, hem içtimai, sosyal alanda.

Göçebelikten Çıkan Bir Türk Unsuru

Çünkü bir de o zamanda böyle hani Selçukluların, Türklerin — yani bir standart bir hayat anlayışları var. Göçebe insanlar.

O göçebe insanlar ilk defa göçebelikten çıkıyorlar.

Yani hiçbir yere şehir kurmayan — daha önce Türk cumhuriyetlerinde şehir kurmuşlar, ama oradan devam eden zamanlarda şehir kurmuyorlar artık.

Yani yeni alanlar açılıyor. Yeni alanlara açılan bir Türk unsuru var. Bunlar göçebe.

«Türkler Tarih Boyunca Göçebeydi» Tezini Hiç Sevmiyorum

Bir de şu tezi çok — hiç sevmiyorum: «Türkler tarih boyunca göçebeydi.»

Otur ya! Söyleme böyle yani. Söyleme yani. Nice devletler kurdular. Nice şehirler kurdular. Sıfırdan şehirler kurdular.

Yani o geriye doğru açıp incelediğinde, hani bütün Türkleri Bizanslıların dediği gibi keçi çobanı yaptı. Yok böyle bir şey.

Şu anda da Türkiye'de göçebeler var. Bütün Anadolu göçebe mi şimdi? Yok. Bizanslılar bunları uyduruyor. Allâh bizi affetsin. (Âmin.)

Oluşan Yapının Dört Ayağı

Mâverdî siyasi ve hukuki teoriyi sistemleştiriyor.

Nizâmülmülk devlet ve medrese kurumlarını güçlendiriyor.

Gazâlî de itikat, fıkıh, ahlak ve tasavvufu Sünnî çerçevede yeniden bütünleştiriyor.

Sultan artık İslâm oldu ya — sultan fiili, askeri ve siyasi gücü kullanıyor. Halife de dini ve sembolik bir meşruiyet sağlıyor. O zaman için Abbâsî halifeleri çok güçlü değil.

Bu, Birlikte Planlanmış Bir Proje Değildir

Bunların hepsi de aynı projeyi birlikte planlanmış gibi düşünülmemesi lazım.

Tarihsel olarak, tarihsel döngünün içerisinde birbirlerini tamamlayan, veyahut da birbirlerinin üzerine inşa edilen bir yapı.

Ama bu yapı, dini otorite ile siyasi otoriteyi meşrulaştırıp güçlü bir yapı oluşturuyor. Yani baktığımızda Selçuklu'da güçlü bir yapı var.

«Peki Selçuklu Neden Yıkıldı?» — Adaletten Şaştığı İçin

Diyeceksiniz ki: «Yani hemen Selçuklu neden yıkıldı?» Adaletten şaştığı için yıkıldı.

Çünkü bir devlette adalet mekanizması doğru çalışmıyorsa, o halkın huzuru yoktur.

Bir devlette güçsüzlerin hakları verilmiyorsa, orada hak ve adaletten bahsedilmez.

Paragrafın Eleştirisi: Gazâlî Düzenin Sadece Alimi miydi?

Normalde döndüğümüzde paragrafta doğru olan şey şu — veyahut da paragrafa baktığımızda, yani eleştiri olarak sunduğu şey şu:

Düzenin sadece alimi miydi? Yoksa bu düzenin dini ve fikri meşruiyetinin oluşmasında önemli bir rol mü oynadı?

Buna cevap verdiğimizde — bunu Gazâlî bu geçen sefer de söylemiştim — «sarayın memuru», veyahut da «iktidarın basit ideoloğu» diye tanımlamak doğru olmaz.

Sarayın Memuru Olsaydı Ne Demesi Lazımdı?

Yani normalde eğer «bu sarayın memuru» dediğinizde, sarayın istediği gibi fıkıh kaideleri koyması lazım önüne.

Yani ne demesi lazım? «Enflasyon miktarı kadar faiz caizdir» demesi lazım.

Sarayın memuru olursa, işte «TOKİ'nin faizi faiz değildir» demesi lazım.

Böyle olunca içkiye, kumara, fahşiyata, fuhşiyata, rezilliğe, rüşvete ses çıkarmaması lazım.

Ama Gazâlî Öyle Değil: Fıkhı, Kelamı, Hadisi Çok Sağlam

Ama Gazâlî öyle değil. Gazâlî'nin fıkhı çok sağlam, kelamı çok sağlam, hadisi çok sağlam.

Bu konuda Gazâlî öyle bir kimse değil. Yani iktidarın basit bir ideoloğu değil.

İhyâ: Bütün İslâm Dünyasının Hizaya Gelmesi İçin Yazılmış Bir Eser

Bu noktada biz İhyâ'ya[239] baktığımızda, genel olarak bütün İslâm dünyasına, hizaya gelmesi için yazılmış bir eser olarak görüyoruz.

Eserlerini incelediğimizde Sünnî düşünce sistemini oturtan, yerleştiren bir kimse.

Ama o gün içinde siyasi otoritenin de o dini — «felsefe» demeyeyim — dini oluşuma da ihtiyacı var.

O siyasi iktidar, o Gazâlî'nin dini yaklaşımını yanına alarak da halkın düzenini sağlıyor. Bunu es geçmemiz mümkün değil.

Asıl Gazâlî Düğümü Nerede Çözülür?

Aslında buraya kadar gelmişken, Gazâlî'nin itaat, sultan, hilafet ve düzen anlayışına geçmek gerekiyor.

Asıl Gazâlî düğümü buraya geçince çözülür, tam olarak anlaşılır.

O yüzden arzu ederseniz önümüzdeki hafta bunu işleyebiliriz. Daha iyi otursun, yerleşsin.

Önümüzdeki hafta müsaade ederseniz, o zaman biz yine Gazâlî'den devam edelim. Pasajlar bitti.

Bir Hafta Daha Gazâlî Konuşacağız

Yani önümüzdeki hafta Gazâlî'nin itaat, sultan, hilafet ve düzen anlayışını bir daha, direkt Gazâlî üzerinden geçersek, bence Gazâlî ile alakalı sohbet daha böyle yerli yerine oturacak kanısındayım.

Bir hafta daha Gazâlî konuşacağız. Haklarınızı helal edin. (Helal olsun.) Bizden yana da helal olsun inşâallâh.

Hakan Kardeş'in Notuna Cevap: Hiçbir Şeyi Hata Olarak Görmedik

O yüzden tekrar — aslında bizim bugüne kadar hani sohbete konu olan sorular manzumesi, veyahut da paragraflar bitti.

O yüzden bunu böyle son paragrafı yazayım. Son paragrafı okuyayım; önümüzdeki hafta devam edelim.

«Bu sorulardaki her şey alıntıdır. Hata yapmış olabilirim. Affedin.»

Estağfurullâh. Bizim için bu noktada bir sıkıntı yoktu. Hiç böyle bir hata olarak görmedik herhangi bir şeyi. Buradan da bunu söylemiş olalım.

«Konu İçtihada Gidecek» — Hakan'ın Hazırladığı İçtihat

«Biraz daha uzatırsak konu içtihada gidecek.»

Senin gitmene gerek kalmayacak herhalde. Ben biraz bu konuya değineceğim Gazâlî'ye değinirken; ama o içtihadı hazırlayacak.

Hakan dedi: «Bir içtihat hazırlıyorum» dedi. «İnşâallâh» dedim, «sohbet ederiz; sıkıntı yok» dedim.

«İnşâallâh sonraki soru içtihat olsun.» Eyvallâh.

Yenilenmekle mi, Öze Dönmekle mi? — Özü Kaybetmeyeceğiz

«Bunu yenilenmekle mi, öze dönmekle mi devrimleri yapacak? Tartışırız» demiş. Evet.

Yani bunu yenilenmekle-öze dönmek değil; özü kuvvetli tutup, sağlam tutup, yenilenmekle yapacağız bunu.

Ben böyle sırf öze dönmek olarak görmüyorum. Biz özü kaybetmeyeceğiz. Öz ne? Kur'ân, sünnet. Öz o.

Ama yenilenmemiz lazım mı? El-cevap: evet. Neyse, bu ayrı bir konu.

Önümüzdeki Hafta Gazâlî Sohbetini Kapatacağız

İnşâallâh önümüzdeki hafta Gazâlî'nin itaat, sultan, hilafet ve düzen anlayışını da konuşacağız. Gazâlî sohbetini kapatacağız.

Haklarınızı helal edin. (Helal.) Bizden yana da helal olsun inşâallâh.

Brezilya'dan Gelen Semazen Misafirler

Aramızda misafirlerimiz var Portekiz'den. Onlar da semazenmiş orada. Biraz içeride kısaca bir sohbet ettik.

Ondan sonra semazen olduklarını öğrenince dedik «sema edebilirsiniz»; ondan sonra semadan sonra da dedik «içeride sohbet devam edebilir».

Bugün bu noktada Brezilya'dan — pardon, Portekiz dedim, Brezilya'ydı — Brezilya'dan misafirlerimiz var.

Ondan sonra inşâallâh burada onlar da sema edecekler Allâh'ın izniyle. Haklarınızı helal edin. (Helalin.) Bizden yana da helal olsun.

ZALİM SULTANA İTAAT, FİTNE VE DÜZEN
(27 EYLÜL 2026)

Gazâlî'yi Daha İyi Anlamak İçin Bir Gece Daha

Malum geçen hafta Gazâlî'yi daha iyi anlayabilmemiz için normalde pasajları bitir dedik ama böyle bir ders daha yapalım dedik. Bu derste de normalde Gazâlî'nin itaat, sultan, hilafet ve düzen üzerine bir gece daha yapalım diye, bir sohbet daha yapalım diye kendimizce konuştuyduk. Biraz uzun olabilir bugün sohbet. O yüzden şimdiden inşâallâh sabredersiniz. Sabrınızdan dolayı şimdiden teşekkür ediyorum.

Bunu böyle kendimce notlarım vardı. Bu notların üzerinden böyle bir gecelik daha ders çıkaralım. Hoş hususi böyle bir ders çıkarma gibi derdim yoktu ama meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için. Bir de bu hani modern zamanlar diyorlar ya bu normalde Gazâlî'yi sonradan eleştiren kimselerin bu noktalarda eleştirileri vardı. O eleştirileri de biraz not aldıydım kendimce. Hem onlara da işte bir cevap olmuş olacak.

Bu Gece Düğümler Çözülecek

Tabi böyle Gazâlî üzerinde kafamız bu gece ben öyle ümit ediyorum. Öyle düşünüyorum. Bu gece iyice Gazâlî kafamıza, gönlümüze oturacak inşâallâh. Çünkü hani bu gece böyle boyuna biz her hafta bir düğüm attık. Bu gece zannediyorum o düğümler çözülecek.

Birinci Soru: Zalim Sultana Karşı Çıkılabilir mi?

Gazâlî'ye göre zalim veya kusurlu bir sultana karşı çıkılabilir mi? Bunu direkt Gazâlî üzerinden konuşuyoruz. Ha siz kendi iç dünyanızda, kendi fikir dünyanızda bu zamana göre bakarsınız bakmazsınız. Bu dinleyicilerin ve bunu sonra kitaplaştırırsak eğer okuyucuların kendilerince kendi kanaatleri olacak. Bir soru daha yani birinci soru ne? Gazâlî'ye göre zalim veya kusurlu bir sultana karşı çıkılabilir mi? Bir soru daha.

İkinci Soru: Düzenin Bozulması mı, Zalim Yönetici mi?

Düzenin bozulması mı? Zalim yöneticinin varlığı mı daha büyük tehlike? Çünkü bu modern zamanlardaki eleştirilerden çıkardığım bir sonuç. Yani düzenin bozulması mı yoksa zalim yöneticinin varlığı mı daha büyük

tehlike? Yani bir yerde bir devlet düzeni var. Devlet düzeninin bozulması mı büyük tehlike yoksa zalim yöneticinin varlığı mı büyük tehlike?

İtaat Kültürü ve «İslâm Devleti» Kavramı

Ve bu anlayış üzerinden gidersek hani tırnak içerisinde İslâm devletlerinde itaat kültürünün oluşması nasıl etkilendi? Ben İslâm devleti normalde bunu böyle modern eleştiriciler bunu böyle isim koymuşlar ama ben Osmanlı'yı da bir İslâm devleti olarak görmüyorum. İslâm'ı yaşamaya, yaşatmaya çalışan bir sistem var. Tırnak içerisinde Selçuklu'yu da İslâm devleti olarak görmüyorum.

Abbâsîleri, Emevîleri hiç görmüyorum zaten. Benim nazarımda örnek alınacak İslâm Devleti Hazreti Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn dönemi. Ben geri kalan sistemlerin hiçbirisini İslâm devleti olarak görmüyorum. Bu benim kendi şahsi kanaatim. Şu anda da dünya üzerinde bir İslâm devletinin olduğuna da inanmıyorum. Bu noktada da benim şahsi kanaatim bu.

Gazâlî'nin Yaşadığı Siyasi Tablo

Tabi bunları normalde anlayabilmemiz için Gazâlî'nin yaşadığı zamandaki siyasi tabloyu görmemiz lazım. Gazâlî'nin normalde 500 yani normalde ölümü 1111, hicri 505'te ölmüş, miladi 1111'de ölmüş. Ve ben Hazreti Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn dönemine bakınca Gazâlî'nin bağımsız bir İslâm devletinin içinde yaşamadığını düşünüyorum ve böyle kendimce hükmediyorum. Yani Gazâlî bağımsız bir İslâm devleti düzeninin içerisinde yaşamadı.

Onun döneminde yani onun döneminde Bağdat'ta Abbâsî halifesi var ama gerçek manada askeri güç ve idari güç, siyasi güç Selçuklu sultanlarının elinde. Selçuklu veziri Nizâmülmülk de tabiri caizse sultandan daha güçlü.

Kâhire'deki Şiî-Fâtımî Rakip

Nizâmülmülk ve Şiî Fâtımî devleti var. Onlar da Mısır'da, Kâhire'de ve o Şiî, Fâtımî devleti de hem Selçuklu'ya hem Abbâsî'ye… siyasi ve dini bir otorite olarak duruyor. Rakip yani Selçuklu ve Abbâsî devlet sistemine ve dini sisteme, dini otoriteye rakip Mısır'da Şiî, Fâtımî, bunun içerisinde Bâtınîler de var. Yani normalde görüntüde Fâtımî. Yani normalde o Fâtımî'yi de bakarsanız siz Fâtımî devletinin ve inancının kurucusu da Yahûdî.

Bunu da bir kenara koyalım. Şimdi bu Kâhire'deki Şiî, Fâtımî, Bâtınî devleti Abbâsî ve Selçuklu'ya karşı düşman. Ve bu noktada da Gazâlî bu

dairede hem Selçuklu devletiyle hem de Abbâsî hilaf… halifeliğiyle yakın ilişki içerisinde.

Güçsüz Olan Kendini Güçlüye Göre Dizayn Eder

Bu normalde burası çok önemli. Neden önemli? Yani bir devlet veya bir İslâmî hareket çevre tehlikelere göre kendisini dizayn ediyor. Çünkü siz güçlü olursanız otorite komple sizde güçlüyse siz kuralı kanunu uygularsınız. Güçsüz olanlar size karşı kendilerini dizayn ederler. Ama eğer güç yoksa sizde, siz daha güçlüye karşı kendinizi dizayn edersiniz. Bu ritmik hem devletler düzeyinde hem de dini otoriteler düzeyinde ritmik bir şeydir.

Bu ailelerde de ritmik bir şeydir. Yani aile kendince bir düşman oluşturur. O düşmana karşı kendini savunmaya alır.

Ticarethane, Tarikat ve Siyasi Parti Misali

Veya bir ticarethane düşünün. Ticarethanenin rekabet ettiği firmalar vardır. Eğer güçlü sensen kuralları sen koyarsın. Malda indirim yaparsın, vadeyi açarsın, küçükleri ezersin. Küçükler bu sefer sana rağmen iş yapmaya çalışırlar. Bu ticarette de böyledir. Veyahut da bu bugünkü düzlemde Türkiye'de tarikatlarda da böyle kendilerini güçlü göstermeye çalışıyorlar. Güç gösterisine giriyorlar.

Paralar topluyorlar. İşte yurtlar, hanlar, hamamlar yapıyorlar. Dolar, altınlar böyle gırla gidiyor. Diğer hani ehl-i tarikatı veya toplulukları rakip olarak görüyorlar. O onun ayağını kaydırmaya çalışıyor. Onun tekkesini almaya çalışıyor. O ona bilmem ne yapmaya çalışıyor gibi. Siyasi partiler de aynı. Bakın bir sizinle rekabet eden, size güç gösterisinde bulunan bir kimse varsa siz kendinizi o güç gösteren kimseye karşı dizayn ediyorsunuz.

Güçsüzsünüz çünkü güçlüyseniz kanun da sizsiniz, mahkeme de sizsiniz, adalet de sizsiniz. Her şey sizsiniz. Güçlüyseniz ama güçlü değilseniz güçlüye göre siz siyaset belirliyorsunuz.

Halife Artı Sultan: Felsefe Değil, Fiili Durum

O yüzden normalde Gazâlî'nin halife artı sultan bir felsefe değil. Bu fiilen ortaya çıkmış bir siyasi durum, bir hukuki durum. Bir normalde bu siyasi ve hukuki olduğu kadar dini de ilgilendiriyor. Gazâlî de bu dini tarafını oturtmaya çalışıyor. Öyle söyleyelim.

Malazgirt ve Alparslan

Gazâlî döneminde Gazâlî için en önemli problemlerden birisi şu: Halife var ama güç sultanda. Yani Abbâsî'de Abbâsî halifesi var ama Selçuklu

sultanları 1071'den sonra çok güçlü. Malazgirt'ten[240] sonra çünkü bir Alparslan düşünün. Yarmış ortalığı. 1071'de muhteşem bir başarı elde etmiş. Cenâb-ı Hak lütfetmiş, ikram etmiş. Romen Diyojen ve ordusunu dağıtmış. İki katı, üç katı bir orduyu perperişan etmiş.

Bu hani meydan muharebesini kazanmış, ciddi ciddi savaş kazanmış bir devlet başkanı için muhteşem bir siyasi, askeri devlet otoritesidir. Başarı kazanmış çünkü askeri olarak bir dehalık koymuş ortaya. Siyasi olarak normalde bir dehalık koymuş ortaya. Normalde devlet devletliğini göstermiş. Bu artık böyle önlenemez bir güç hâline gelmiş. Bakın önlenemez bir güç hâline gelmiş. İyi ki gelmiş.

Malazgirt Kazanılmasaydı

İşin bir de bu tarafı var. Çünkü eğer ki hani Malazgirt henüz daha tam İslâm dünyasında tam anlaşılmış değildir. Tam araştırılmış bu konuda ortaya çıkarılmış bir şey değildir. Tırnak içerisinde bizim en önemli en büyük zaaflarımızdan birisi bizim başarılarımızın veya yaptıklarımızın reklamının olmayışı. Onu anlatmayışımız bizim. Yani eğer Malazgirt bu konuda ne yazık ki anlaşılamamış bir meydan muharebesidir.

Çünkü eğer Malazgirt'te Alparslan ve ordusu Romen Diyojen'e karşı galip gelmemiş olsaydı bugün biz de burada oturmuyor olacaktık. Belki de bunu böyle çok geçenlerde de söyledim. Çok iddialı bir söz belki de ama bugün İslâm dünyası diye bir dünya da olmayabilirdi. Çünkü Romen Diyojen ve ordusu galip gelmiş olsaydı soluğu Mekke, Medîne, Kudüs'te alacaktı ve komple kılıçtan geçirecekti bütün İslâm dünyasını.

Şimdi İslâm dünyasını bomban, bombalayanlar, İsrâil'in Filistinlilere zulmü Romen Diyojen'in bıraktığı yerden devam ediyor. Her şey yapamadıklarını yapıyorlar.

Klasik Sünnî Sistemde Halife

Şimdi tabi burada hani halife var. Güç sultan. Burada bir hani paradoks var burada tabiri caizse. Normalde çünkü hani klasik Sünnî sistem imam veyahut da halife aynı zamanda da ümmetin siyasi lideridir. Aynı zamanda askeri lideridir. Aynı zamanda siyasi lideridir. Aynı zamanda devlet başkanıdır. Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri Hazreti Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, altı aylık Hazreti Hasan dönemi bize örnekleniyor.

Klasik Sünnî sistemde hani halife ümmetin hem siyasi hem askeri hem de devlet başkanı olması lazım. Ama Gazâlî'nin zamanında fiili durum

böyle değil. Yani halife sembolik bir dini meşruiyet kapısı gibi duruyor. Ama sultanda yani Selçuklu sultanında askeri güç var, siyasi güç var, idari bir güç var. Öyle olunca tabirimi hoş görün. Sünnî klasik sistem böyle değil. Sünnî klasik sistemde halifenin üzerinde hem siyasi güç olması lazım hem askeri güç olması lazım hem de idari güç, devlet gücü olması lazım. Şimdi Selçuklu zamanında böyle bir şey yok.

Osmanlı'da Dini Meşruiyet Meselesi

Bunu Yavuz Sultan Selîm sonradan topladı kendisinde. Yani tarih içerisinde bu eksiklikler, bu yanlışlıklar, bu açmazlıklar, bu paradokslar tarih boyunca sıkıntı yaşattı hep. Mesela örnek Orhan Bey'in dini meşruiyeti yok Osmanlı'da. Yani halifeden bir icazet yok. Osman Bey de Orhan Bey'de yok. Birinci Murat, İkinci Murat, Fâtih'te yok. Fâtih'ten sonra Yavuz Sultan Selîm'e kadar yok. Dini meşruiyet olarak yok. Bunlar farklı farklı konular belki de.

Gazâlî Fiili Durumu Reddetseydi

Şimdi Gazâlî'nin döneminde halifede siyasi güç yok, askeri güç yok, idari güç yok ama sultanda siyasi güç var, idari güç var, askeri güç var. Normalde Gazâlî bu mevcut fiili durumu reddetseydi reddetti diyelim ki ortada çok büyük bir kaos çıkacaktı. Sultan atama yaptı. Bir vali atadı. Sultan'ın atadığı o zaman bu eğer meşruiyet olmazsa atadığı valiye kimsenin itaat etmemesi lazım.

Kadıların hükmü geçersiz olacaktı. Hukuk kadıların üzerinden gidiyor. O zaman kadıların da hükümleri geçersiz olacaktı. Kadıların hükümleri geçersiz olunca, siz tabi İslâm hukukunu biz çok iyi bilmiyoruz ya. Kadıların hukuku geçersiz olunca insanların evlilikleri de geçersiz olacaktı devlet nezdinde. Şimdi kadıların hukuku, valilerin hukuku geçersiz olunca vergiler de geçersiz olacak.

Devlet düzeni var çünkü. Normalde o zaman askeri ve idari işler de geçersiz olacak. Halk tebaa bu hükümdarın meşruiyeti yok diyecek ve yok dediğinde isyan mı edecek, iç savaş mı çıkacak? Bunu böyle oturtunca Gazâlî'nin durduğu noktayı daha iyi anlıyoruz.

Fiili İktidarı Abbâsî Meşruiyetine Yerleştirmek

Şimdi kendi kendimize soralım. Yani desek ki mevcut devletin meşruiyeti yoktur. Valinin de yok, hükümetin yok, ne bileyim adalet sisteminin yok, evlilikler kağıt parçası geçerliliği yok. Müthiş bir kaos çıkıyor. O yüzden normalde bu fiili iktidarı yani Selçuklu'daki fiili iktidarı Abbâsî

hilafetinin meşruiyeti içerisine yerleştiriyor Gazâlî. Bunların hepsi de kendi fikrim. Bunu da açık açık söyleyeyim. Yani bunu böyle kendi analizlerim Allâh beni affetsin. Büyüklenmek için söylemiyorum.

Etkisiz, Yetkisiz Ama Meşruiyet Merkezi Bir Halife

Ve Gazâlî'nin siyasi teorisinde sultana itaat edin yani böyle gözü kapalı itaat edin değil. Gazâlî bu yok. Ama Gazâlî bugünden bakarsak karmaşık bir yapı kuruyor. Bugünden bakarsak ama buradan bakarsak nasıl karmaşık bir halife var. Etkisiz, yetkisiz ama meşruiyet merkezi. Bu halifeliği iyi de anlayın. Abbâsî halifeliği aslında bütün çağlara ışık tutacak bir halife sistemi var. Nasıl ışık tutacak? Parlak bir ışık mı? Değil. Ne yapılmaması gerektiğine dair bize bir parlak bir ışık.

«Önümüze Kartondan Bir Halife Getirebilirler»

Çünkü ben bu da benim kendi inancım, kendi görüşüm. Önümüzdeki yıllarda bizim önümüze bir kartondan halife getirebilirler. Etkisiz, yetkisiz bir eleman. Hatta yurt dışından da getirebilirler. Meclis'te halifelik şu anda Meclis'te kalkıp baskılar neticesinde filanca halifedir diyebilir. Bunu da bir kenara alın.

Modern Araştırmacıların Eleştirisi

Böyle tabi halife meşruiyetin merkezi ama Selçuklu sultanları da fiili yürütme ve askeri güç var ellerinde. Ulema takımı yani kadılar hukuki ve dini düzeni sağlıyorlar. Toplum da bu düzen içerisinde güvenlik ve ibadet hayatlarını sürdürüyor. Bu yaklaşım Selçuklu sultanlarını meşrulaştırmaya yönelik bir oluşum olarak görüyor. Modern araştırmacılar eleştiriyorlar burada. Gazâlî bunu neden bozmadı?

Hani Gazâlî daha bunu kuvvetlendirdi tezleri bu ya. Normalde tabi bu araştırmacıların büyük bir kısmı Batılı, bilhassa Türkiye üniversitelerinde de bu Batılı kaynaklardan esinlenerekten böyle yazılar yazılmış. Eleştirel, Ocak gibi eleştirel yazılar yazılmış.

Maksat Cevap Vermek Değil, Daha İyi Anlamak

Benim haddime değil onların hepsine de cevap vermek. Ben zaten birilerine cevap vermek için bu konuyu hazırlamadım. Ben daha iyi anlamanın yolunu Cenâb-ı Hak'tan niyaz ettim. Daha iyi anlayabilelim diye. Yoksa işte X profesöre, Y profesöre yaptığım araştırma. Ben kendim ve kardeşlerimiz bu konuyu reel olarak daha iyi anlasınlar diye. Çabam bu. Çünkü malum bir eser var İslâm'da siyaset diye. Biraz böyle ona yakın bir sohbetler manzumesi oldu. Ama eleştirenler bu noktada eleştiriyor.

Gazâlî'nin Önemsediği Şey: Düzen

Şimdi Gazâlî için baktığımızda önemsediği şey düzen Gazâlî'nin. Bugün kime giderseniz gidin örnekliyorum bir ehl-i sufi toplulukta dahi düzen aranır. Bir devlet sisteminde düzen, bir aile sisteminde düzen olması gerekir. Düzen aranır. Düzensiz bir aile sistemi ileriye doğru gitmez. Çatlar, patlar. Düzen. Bir işletmede düzen olması gerekir. Küçücük bir işletme dahi olsa düzen olması gerekir.

Tarım yaparsınız. Tarımda dahi bir düzen gerekir. Şimdi desek ki biz muhtara, «Muhtar biz bu ağaçları şimdi ne yapmamız lazım?» dediğimde o bir düzen içerisinde onu söyler. O düzeni bozarsak biz meyve alamayız oradan. Veyahut da işte Fâtih'e desek ki makine mühendisi olarak bir parça üreteceğiz. O parçayı üretmenin bir düzeni, bir sistemi, bir sıralaması olması gerekir. Öyle değil mi Fâtih? O sıralama şaşarsa ürün çıkar mı? Çıkmaz aslında.

Kainatta, Kur'ân'da ve Fıkıhta Düzen

Bizim vücut yapımız dahi bir düzen içerisindedir. Cenâb-ı Hak bütün kainata bir düzen vermiştir. Müslümanların unuttuğu bir şey var. Düzen bütün yıldızlar bir düzen içerisindedir. Dünya bir düzen içerisindedir. Gezegenler bir düzen içerisindedir. Siz Kur'ân'ı incelediğinizde Kur'ân bir düzen üzerinedir. Hadisleri incelediğinizde hadisler bir düzen üzerinedir. Fıkıha baktığınızda fıkıh bir düzen üzerinedir.

Kelama baktığınızda kelam bir düzen üzerinedir. Biraz böyle hani ben klasik bakarım ya. Eski klasik eserlere baktığınızda hepsinde bir düzen üzerinedir. Bir düzen kur. Önce bir düzen kurarsın. Sonra düzenin içini, altını, üstünü, sağını, solunu doldurursun. Düzensiz onu yapamazsın. Mesela bu sohbetin dahi bir düzeni var. Adım adım gidecek konular. Önce o konular belirlenecek. O konular belirlendikten sonra o düzen üzerine o konularla alakalı ayetler, hadisler ve o konuyla alakalı o gündem başlığıyla alakalı Gazâlî ne demiş? Bir düzen üzerine olması gerekir. O yüzden hani Gazâlî'de de düzen esastır.

Gazâlî'yi Anlamak İçin Fitneyi Anlamak

Gazâlî'yi anlamak için de tabi fitneyi anlamamız gerekir. Bu konuda hani fitneyi merkeze koyacağız. Fitnenin üzerinden gitmemiz lazım. Çünkü orta yerde bir farklı bir sistem var. Bir tarafta halife var. Etkisiz, yetkisiz eleman. Bir tarafta sultan var. Güçlü mü? Güçlü. İdaresiyle, askerisiyle, devletiyle, siyasetiyle güçlü. Ve bu ikili sistemin karşısında Şiî, Fâtımî, Bâtınî bir sistem var.

Ve o İsmâiliyye'nin kurucusu Fâtımîlerin kurucusu Yahûdî. Bunu söylemiyordum. Hani Şîa'ya bakış açınız hani farklı olmasın diye söylemiyordum. Yani gerekirse Şîa'nın da kuruluşuna gireriz. Ortalık yerinden oynar o zaman. Evet. Şimdi konumuz bu gece o değil tabi.

İslâm'da Anarşi Yoktur

Yani Gazâlî ve klasik Sünnî İslâm ulemasının en büyük tehlike gördüğü fitne ve anarşidir. Ben bazen zaman sohbetlerde İslâm'da anarşi yoktur derim ya. İslâm'da anarşi yoktur. Bir müslüman, bir mümin anarşi çıkaramaz. Yani eline silah alıp bir eylem yapamaz kendi kafasından. Şimdi fitne ve anarşi tipik klasik İslâm ulemasının ve Gazâlî'nin en büyük tehlike gördüğü şey Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin de büyük tehlike olarak gördüğü şey ne? Fitne.

Babü'l-Fitne ve Sevbân Hadisi

Şimdi zaman kardeşler hatırlayacaklar babü'l-fitne yani Buhârî'de, Müslim'de, Tirmizî'de, Ebû Dâvûd'da, Kütüb-i Sitte'de bu babü'l-fitne diye bir bab vardır. Bölüm vardır. Yani fitne hadisleri olarak meşhurdur. Şimdi o fitne hadisleri orada dururken klasik ulemanın fitneyi ve anarşiyi büyük tehlike görmesi kadar normal olan bir şey yok. Şimdi bununla alakalı Ebû Dâvûd'dan bir nakil alalım ki bizim günümüze de ışık tutsun.

Bu nakil aslında bütün zamanlara ışık tutan bir şey ama bugün günümüze de ışık tutuyor. Bizim günümüze ışık tuttuğu gibi Gazâlî'ye de ışık tutuyor. Gazâlî'ye ışık tuttuğu gibi klasik ulemaya da ışık tutuyor. Hazreti Sevbân[241] naklediyor. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdular ki, «Size çullanmak üzere yabancı kavimlerin tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.»

Orada bulunanlardan biri o gün sayıca azlığımızdan mı diye sordu. «Hayır» buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız. Allâh düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak. Zaaf nedir? Ey Allâh'ın Resûlü denildi. Dünya sevgisi ve ölüm korkusu buyurdular.

Sofraya Çağrışan Yiyiciler Gibi

Şimdi bu Ebû Dâvûd'da ama değişik versiyonlarıyla bütün hadis kitaplarında bunu bulmanız mümkün. Bir mesela ayrı bir versiyon. Siz denizin üzerinizde üzerinde köpük gibi olacaksınız diyor. Mesela değişik bu noktada hani kelime değişiklikleri var. Dikkat edin. Ne yapacaklarmış? Yabancı

kavimler yani düşmanlar yani gayrimüslimler tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.

Afganistan, Irak, Suriye, İran, Libya

Ben size şimdi yakın zamandan örnekler vereyim. Afganistan ne dedi? Bush ya benimlesiniz ya da onlarlasınız dedi. Bütün Hristiyanları ve Yahûdîleri tek merkezde toplayıp Afganistan'ı yerle bir ettiler. Ne o? Ne o? 12 Eylül müydü? 11 Eylül müydü? 11 Eylülle alakalı. Evet. Ne dedi? Ya bizimlesiniz dedi ya onlarlasınız dedi. Irak'ı bombaladılar. Yerle yeksan ettiler. Suriye'yi ona keza ve canlarının istediği yere toplandılar.

Toplandılar. Beşli çete olarak bir yerle yeksan ettiler. Şimdi de toplandılar. Kime karşı toplular? İran'a karşı. Ne yaptılar? İran bombalanırken herhangi bir kesimin sesi çıktı mı? Hayır. Ve Libya'yı tarumar ettiler. Libya devlet başkanını çok affedersiniz bir fare ini gibi bir yerde göstere göstere katlettiler, şehit ettiler. Yani normalde kim bunlara bir şey dedi? Hiç kimse diyemedi ve toplandılar. Bu yiyiciler gibi ne yapıyorlar? Saldırıyorlar İslâm dünyasına.

Husîler: «Bu Nasıl Bir Oyun?»

Ama içeriden şimdi Husîler bir yere bir bomba atıyorlar. Bizim zavallı müslümanlar alkışlıyor onu. Aynı Husîler şimdi Suudi Arabistan'ı bombalıyor. Aynı Husîler Suudi Arabistan'ı bölme parçalamada en büyük işi yapıyorlar. Aynı Husîler dediler ki eğer Türkiye bu konuda bir şey yaparsa ona gerekli cevabı veririz. Dediler. Husîlerin arkasında kim var acaba ya? Danışıklı dövüş olmuş olmasın.

Yoksa Suudi Arabistan'ın parçalanma zamanı geldi de enteresan bir şey. Basını izlerseniz mesela Husîlerle Amerikalılar anlaşmışlar birbirlerine saldırmayacaklar. Bu nasıl bir oyun ya? Bu nasıl bir oyun? Hani Amerika en büyük şeytandı. Bu nasıl bir oyun?

En Büyük Fitne ve Gazâlî'nin Zamanı

Bu bizim bu hadis-i şerif Gazâlî'nin zamanına da ışık tutuyor. Bizim zamanımıza da ışık tutuyor. Bizden sonraki zamanlara da ışık tutacak. Fitne. O zaman en önemli fitne neymiş? Gavurlara karşı senin zayıf olman ve gavurların bir yere toplanıp size saldırmaları. Gazâlî'nin zamanında da bu tehlike var. Bu tehlike nasıl var? Aşağıda Mısır'da Şiî, Fâtımî kurucusu Yahûdî olan bir devlet var ve hem Abbâsî'ye hem de Selçuklu'ya düşman saldırıyor.

Haşhaşîler, Bâtınîler, Dürzîler ve Hadis İnkârı

Ve içeride de Selçuklu'nun içerisinde Haşhaşîler var. İçerideki Haşhaşîler hadisleri inkâr ediyorlar. İçerideki Haşhaşîler namazın ibadet olmadığını söylüyorlar. Namazı gereksiz görüyorlar. İçerideki Haşhaşîlerle Kâhire Fâtımî devleti de onların içerisinden çıkan Bâtınîciler de namazı gereksiz görüyor. Onların içerisinden çıkan Dürzîler namazı gereksiz görüyor.

Şimdi ülkede de namazı gereksiz görenler var. Şimdi de ülkede hadisleri inkâr edenler var. Haşhaşîler de hadisleri inkâr ediyordu. Fâtımî, Bâtınî, Dürzîler de hadisleri inkâr ediyorlardı. Şimdi de hadisleri inkâr ediyorlar. Ben oturuyorum o zaman diyorum ki bu hadisleri inkâr edenlerin temelinde diyorum Yahûdîler var. Yahûdîler besliyor bunları. Çünkü Mısır'da Fâtımî devletinin içerisinde Yahûdîler var.

Onlar da hadis inkârcısı. Haşhaşîler de hadis inkârcısı. Şiî, Fâtımî Bâtınîler namazı inkâr ediyorlar. Orucu inkâr ediyorlar. Haccı Haşhaşîler de inkâr ediyor. Şimdi de inkâr edenler var İslâm dünyasının içinde ve bizim ülkemizde. Ne fark kaldı görelim?

Ömrü Reddiye Yazmakla Geçmiş

Fitne ve bunlar normalde hepsi de Selçuklular bunlarla da uğraşıyor. Gazâlî'nin o zaman için uğraştığı en önemli şey Bâtınîcilere şey yazıyor. Reddiye yazıyor. Felsefecilere reddiye yazıyor. Sadece felsefeye değil ki. Akaid noktasında sıkıntılı olanlara reddiye yazıyor. Ömrü reddiyeyle yazmakla geçmiş. Şimdi insanların dini duygularını, düşüncelerini, inançlarını zayıflatırsanız ve inançlarının içerisine bir fitne koyarsanız orayı işgal etmeniz çok basit. Orayı dağıtmanızı, bozmanız çok basit.

Bizans, Moğol ve İç Kargaşa

Gazâlî ve zamandaşları bunlarla uğraşıyor ve Selçuklu'nun etrafında Selçuklu'yu yalayıp yutmak isteyen Bizanslılar var, Moğollar var. Aşağıda Fâtımîler var, Bâtınîler var. Ve içeride Haşhaşîler var. Ve iç kargaşa var.

Menteş ve Baba İshak İsyanı

Örnek iç kargaşalardan birisi Hacı Bektâş Velî'nin kardeşi Menteş[242]. Bunları konuşmazsam olmaz. Menteş, Sivas, Erzurum o bölgede büyük bir isyan çıkarıyor. Baba İshak olarak geçiyor. Evet. Ama onun içerisinde Menteş var. Menteş önemli bir figür. Selçuklu katlediyor tabi Menteş'i. Bunun da parantezi kapattık. Bu kadar yeter herhalde. Tabi Baba İshak'ı destekleyen Türkiye'de şu anda profesörler var.

Baba İshak'ı destekleyen şu anda tırnak içerisinde Aleviler var. Baba İshak'ı destekleyen, onu çok seven Aleviler var. Baba İshak'ı destekleyen Şîa var Türkiye'de. Baba İshak'ı destekleyen solcu kardeşlerimiz var. Parantezi kapattık.

Kıskaç İçinde Selçuklu

Selçuklu bunlarla da uğraşıyor. Yani aşağı doğru indiğinizde, güneye doğru indiğinizde zaten Abbâsî ile sıkıntı var. Ama orada bir halife var. Biraz daha aşağı indiğinizde Kâhire'de büyük sıkıntı var. Fâtımîler var. O habire böyle sınır boylarını işgal ediyorlar. Problem var. Kılıçtan geçiriyorlar müslümanları kılıçtan geçiriyorlar. Yani Bizans duruyor mu? Bizans'ta sınır boylarında kılıçtan geçiriyor her seferinde. Yani öyle durmuyor hiçbir şey durduğu yerde. Evet.

Dini Hayatın Devamı İçin Güvenlik Şarttır

Şimdi Gazâlî fitneyle alakalı çok hadis var. Bunu da bir kenara koyalım. Gazâlî'nin dini hayatın devamı için Gazâlî'de güvenlik şart. Hukuk şart, devlet şart ve düzen şart. Yani insanların can güvenliği, mal güvenliği olmazsa ibadet düzeni bozulur. Toplumun ilmi ortadan kalkar. Ticaret bozulur. Can ve mal güvenliği yoksa bir ülkede ticaret bozulur. Aile düzeni bozulur.

Hukuk uygulanamaz hâle gelir. Böyle olunca da toplum parçalanır. Toplum parçalanınca devlet parçalanır. Bunların hepsi de birbiriyle ilintili şeyler.

Can ve Mal Güvenliği Olmayan Ülke

Şimdi bir ülke düşünün. Yani ülkede can güvenliği yok. Önüne gelen önüne geleni vuruyor. Yirmi yıl sonra çıkıyor. Bir ülke düşünün. Mal güvenliği yok. Önüne gelen bir mala çöküyor. Bir şirkete çöküyor. Değişik mafyalar türemiş. Mal güvenliği yok. Örnek: Yeni daha yirmi iki milyar dolar nereye gitti belli değil. Mal güvenliği yok. Kim verecek hesabını yirmi iki milyar doların?

Üç İflas

Ben bir gece sabaha karşı iflas ettim. Nasıl iflas ettim? Tansu Çiller hükümeti zamanında Tansu Çiller çeklerdeki cezayı kaldırdı. Benim o zaman için 500.000 liralık çekim kağıt oldu. Bitti. Çekten ceza kalkınca hiç kimse ödemedi. Bir Allâh'ın kulu ödemedi. Mahkemelik de hepsi de. Nerede mal güvenliği? Ben sabah… dedim ki iflas ettim. İkinci iflasım benim doların bir gecede 300 liradan 3.000 liraya çıkması.

Evet. Üçüncü iflasım benim 28 Şubat. Devlet bana o zaman için bir milyon dolarlık ceza kesti. On yılı aşkın mahkeme sürdü. Mahkemeyi kazandım ama bende iş işten geçti.

Mal Güvenliği Yoksa Her Şey Bozulur

Mal güvenliği yoksa bütün her şey bozulur. Ne bozuluyor? Bireyin ibadet düzeni bozuluyor. Ne düzen? Ne bozuluyor? Bireyin ticareti bozuluyor. Ne bozuluyor? Bireyin aile düzeni kalmıyor. Ne kalmıyor? Normalde zaten bunlar olurken hukuk da doğru işlemiyor ve toplum ama bir parçası ama bir bölümü ama topyekün huzursuz toplum da bölünüyor.

«Din ve Sultan İkizdir»

Böyle olunca Gazâlî devleti sadece yönetim aygıtı olarak görmüyor. Gazâlî devleti dünyevi düzen dini hayatın sürdürülebilmesi için şart olarak görüyor. Çünkü devlet var ise siyasi düzen var, dini düzen var. Ve tabi bu düşünce daha sonra bir formüle ulaşıyor. Bu formül ne? Din ve sultan ikizdir. Din devletin ikiz kardeşidir. Din devletin ikizidir gibi.

Bu Söz Hadis Değildir

Normalde tabi bu söze bakarsan bazıları bunu zayıf hadis olarak nitelendirmiş. Birkaç kişi öyle söylemiş ama ben hadis kitaplarının bu noktada Allâh beni affetsin bendekilere baktım. Böyle bir hadise rastlamadım. Bunu böyle özellikle belirtmek istedim bunu. Tabi Gazâlî bunu da el-İktisâd fi'l-İ'tikâd[243] bağlamında bu Gazâlî'nin sözü bu. Bakın Gazâlî hadis demiyor.

Bazıları bunu Gazâlî hadis diye bunu uydurdu diyorlar. Değil. İftira atıyorlar. Hani Gazâlî bunu nerede söylemiş? Allâh beni affetsin. Ona da baktım. Gazâlî bunu el-İktisâd fi'l-İ'tikâd bağlamında denilmiştir ki diyor din ve sultan ikizdir. Denilmiştir ki ya böyle hadis madis demiyor Gazâlî buna. Allâh bizi affetsin. Hadis madis dedim. Böyle hadis demiyor bunu. Ama bunu böyle hani Gazâlî böyle bir şey uydurduğu babından söylüyorlar.

Temel ve Koruyucu: Din ve Sultan

Oysa baktığımızda bu İslâmî bir kaide olmazdan önce daha önceki derslerden hatırlayın bunu. Normalde Romalılar da kullandı, eski Yunan felsefecileri de kullandı. İran, Sâsânî Devleti de bunu kullandı. Şimdi böyle olunca Gazâlî'yi anlama açısından, bu not da önemli. Yani o zaman din sultanın ikizidir formülünü o zaman biz nasıl anlayacağız? Gazâlî'nin düşüncesinde yaklaşık şöyle bir mantık var.

Din temel mesele. Sultan o temeli koruyan bir organ. Temel olmadan bina ayakta durur mu? Durmaz. İyi binayı kurdun. Onun koruyucusu olmadan temeli koruyabilir misin? Hayır. O zaman koruyucu olmadan o binayı koruyamıyorsan koruyucu burada binayı koruyan temeli koruyan ne? Devlet yani sultan.

Din Hiçbir Kuruma İndirgenemez

Ama dini devlete indirgememiz büyük tehlike. Din devlete veyahut da din herhangi bir kurum veya kuruluşa, din herhangi bir tarikata, herhangi bir meşrebe, mesleğe veyahut da mezhebe veyahut da bir cemaate indirgenmesi mümkün değil. Hani bazen bu ibareleri görüyoruz ya. Bizden olanlar cennetlik, bizden olmayanlar cehennemlik. Bize oy atanlar cennetlik, bize oy atmayanlar cehennemlik.

Yani Trump da aynı şeyi söylüyor şimdi. Bizi destekleyenler cennetlik diyor. Bizi desteklemeyenler cehennemlik. Din olgusu bir cemaate, bir cemiyete, bir lidere, bir devlete, herhangi bir kurum veya kuruluşa veyahut da bir tarikata, bir tarikatın başındaki şeyhe, bir cemaate, bir cemaatin başındaki hocaya indirgenmesi mümkün değildir. Bunu koyalım bir ortaya. Yani o hoca öldü, din öldü, böyle bir şey yok. O devlet öldü, din öldü. Böyle bir şey yok.

«Devlete İhtiyaç Yok» Saçmalığı

Ama dinin yaşanabilmesi için, toplumun ayakta durabilmesi için siyasi otorite gerekli mi? Evet. Devlet gerekli mi? Evet. Hani bazen de böyle bazıları çıkıyor ya hani devleti gereksiz görüyorlar. Hani modern zamanlarda devlet denilen aygıta ihtiyaç yok. Ne yapalım? Bütün devletleri lağvedelim. Bütün insanlar barış içinde yaşasın filan fişman bu tip böyle bir saçmalıklar var. Allâh beni affetsin.

Bu da normal değil. Normalde devletle dinin bu noktada ayırt edilmesi lazım. Yani normalde veyahut da dinin devlete indirgenmemesi, bir topluluğa indirgenmemesi gerekir.

Kayıtsız Şartsız İtaat Yoktur

Gazâlî baktığımızda hani eserlerine sultan ne yaparsa doğrudur noktasında değil. Böyle bir şey Gazâlî'nin ağzından çıkmıyor hiç. Ama bu noktada hani bazı hadisler var. O hadisleri de Gazâlî'nin göz ardı etmesi mümkün değil. Örnek Buhârî'de geçiyor. Müslüman hoşuna gitmese de emirin sözünü dinler ve ona itaat eder[244]. Emir günah olan bir şeyi

emrederse o emri dinlemek gerekmez. Bu hadis orada dururken Gazâlî'nin sultana kayıtsız şartsız her şeyine itaat edilmesi gerekir diye bir olgusu yok.

Düşünülemez de zaten bunu Ehl-i Sünnet'in hiçbirisi de bunu kabul etmiyor. Yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet var. Her kim emirin yapmış olduğu bir şeyi kötü görürse sabretsin. Çünkü her kim sultana bir arşın ayrılırsa sultandan cahiliyet ölümüyle ölür. Buhârî yani bu hadisler varken Gazâlî'nin sultana kayıtsız şartsız itaat edilir noktası yok. Bu hadisleri o da okuyor ben de okuyorum.

Şimdi Gazâlî bu hadisler veya hani bazı ayet-i kerimeler dururken sultan ne yapsa haklıdır ve hakkıdır duruşu yok.

Nasîhatü'l-Mülûk: Hükümdarın Temel Vasfı Adalet

Normalde tam tersine Gazâlî sultana tabiri caizse ağır sorumluluklar yüklüyor. Çünkü Nasîhatü'l-Mülûk'e[245] baktığımızda, incelediğimizde o kitap çok önemli. Gazâlî'nin siyasi, askeri, devlet duruşu ve bu noktada hani İslâmî duruşu da o kitap çok önemli. Şimdi ideal hükümdarında temel özelliği Gazâlî adalet olarak koyuyor. Gazâlî için sultanda olmazsa olmaz en önemli özelliği sultanın adaletli olması.

Aile Reisi, Şeyh, Zakir: Herkes Adaletli Olmak Zorunda

Eğer sultan adaletli değil ise eyvah aile reisi erkek adaletli olmak zorunda. Bir dergâhın başındaki şeyh adaletli olmak zorunda. Bir zakir adaletli olmak zorunda. Bir ders yaptıran kimse adaletli olmak zorunda. Adalet yöneticinin en önemli vasıflarından birisi. Aile reisi adaletli olmak zorunda. Adalet aile reisinin elinde muhakkak ve muhakkak olması gerekiyor. Adaletsizlik en büyük fitne.

Adaletsizlik en büyük anarşi. Üç tane çocuğun var. Birine ayırmacılık, kayırmacılık yapıyorsun. Adaletsiz davranıyorsun. Aile babasın. Eşine adaletsiz davranamazsın. Eşine adaletli davranmak zorundasın. Eşine adaletli davranmıyorsan sen iyi bir baba değilsin. İyi bir koca değilsin. Üstadsın. Dervişlerin arasında adaletli davranmak zorundasın. Zakirlerin arasında adaletli davranmak zorundasın.

Eğer adaletli davranmıyorsan sen iyi bir şeyh değilsin. Zakirsen dervişlerin arasında adaletli davranmak zorundasın. Eğer dervişlerin arasında adaletli davranmıyorsan sen iyi bir zakir değilsin. Zenginlere temenna edip fakirleri kendinden uzaklaştırıyorsan zakir de olsan, şeyh de olsan, mürşid de olsan, adın ne olursa olsun adaletli değilsin. Evet.

Ailede Adalet

Aile içerisinde eşine ve çocuklarına adaletli davranmak zorundasın. Eğer adaletli davranmıyorsan iyi bir baba, iyi bir koca değilsin. Kadınlar da aynı. Kadınlar da kocalarına adaletli davranmak zorundalar. Ottan çöpten meselelerle problem çıkarmamaları gerekiyor. Adaletli davranacaklar. Çocuklar da anne babalarına adaletli davranacaklar. Adalet toplumun her bölümünün olmazsa olmaz ama bir devlet başkanı için, bir devlet için çok önemli. Eğer adalet yoksa tırnak içerisinde o zaman o İslâm devleti vasfı kazanmıyor.

Sultan Halkın İhtiyacıyla İlgilenmeli

Sultan zulümden kaçınmalı. Gazâlî diyor bunu. Sultan tebaasına zulmetmemeli. Adaleti sağlamalı. Halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenmeli. Sadece zenginlere devletin malını, parasını peşkeş çekmemeli. Halkın fakiriyle, fukarasıyla ilgilenmeli. Halkın fakiriyle, fukarasıyla ilgilenmeli. Yirmi iki milyar doları normalde bugünden çarpın bütün emeklilere kaç yıllık maaş yapardı? Eğer halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenmiyorsa sultan o zaman zalim bir sultandır.

Devlet Görevlilerini Denetlemeli

Devlet görevlilerini denetlemeli. Sultan devlet görevlilerini denetlemiyorsa ve devlet görevlileri halka eziyet ediyorsa, devlet görevlileri halkın ihtiyaçlarını görmüyorsa, halkın hakkını, hukukunu korumuyorsa, devlet görevlileri yirmi iki milyar dolar giderken gözlerini yumdular, kulaklarını tıkadılarsa zulme ortak oldular. Hırsızlığa ortak oldular.

Alimlerle İstişare — Ama Hangi Alimlerle?

O zaman devlet sultanı alim ve uzmanlarla istişare etmeli. Alimlerle ama hadis inkârcılarıyla değil, alimlerle, fıkıh inkârcılarını değil alimlerle yok enflasyon miktarı kadar faiz caizdir diyen alim bozuntularıyla değil. Mason kafalı ve masoniklerle değil, Sorosçularla değil, ruhunu Yahûdî kuruluşlara satmış alim müsveddeleriyle değil, Soros'un vakfından nemalanmış, geçinmiş, ruhunu Soros'a peşkeş çekmiş kimselerle değil.

Ya gerçek manada Kur'ân ve sünnet-i seniyye sımsıkı yapışmış ulema. Kur'ân ve sünnet-i seniyye sımsıkı yapışmış mürşid-i kâmiller. Atanmış şeyhlerle değil. CIA'nın desteklediği şeyhlerle değil. Mossad'ın kurduğu tarikatların başını oturtturduğu şeyhlerle değil. Ülkenin içerisinde Bizans'ın ve Yahûdîlerin kurguladığı cemaat, tarikat müsveddelerinin başındaki kimselerle değil.

Konusunun Uzmanı

Gerçek manada alimlerle, mürşid-i kâmillerle ve konusunun uzmanlarıyla söz konusu olan maliye ise maliyenin başına maliyeden haberi olmayan bir kimseyi oturtturup gözlerimin içindeki ışığa bakın demekle maliye idare olmuyor veya İngiliz pasaportu taşıyan bir kimseden de maliyeci olmuyor. Gerçek manada maliyeci lazım. Şimdi bunlarla istişare edecek. Yani bir dönem bir adamcağız vardı.

ANAP döneminde adam Millî Savunma Bakanlığı yaptı, Millî Eğitim Bakanlığı yaptı. Adam içişleri bakanlığı yaptı. Yapmadı bakanlık kalmadı adamın. Ulan ne donanımlı adammış ya. Her şeyden anlıyordu. Evet.

İsraf: Hazreti Ömer ve Yemen Valisi

En önemli sultan israftan kaçınmalı. Ey gidi Hazreti Ömer[246] Mısır'a gitmiş. Valiyi teftişe, pardon Yemen'e gitmiş. Valiyi teftişe. O zaman için vali bal şerbetiyle buğday ekmeği getirmiş. Valinin önüne ikram etmiş. Çağırmış. Ey vali gel buraya. Gel çabuk gel. Koşa koşa gelmiş vali otur demiş şuraya. Senin en fakirin demiş bunu yiyor mu? En fakiri bu bal şerbetiyle bu diyor buğday ekmeğini yiyor mu?

Çünkü insanlar arpa ekmeği yiyor. Yok. Hayır ya Emîre'l-mü'minin diyor. Kaldır diyor bunu. Bunu kaldır. En fakirinin yediğinden yemeyen, içtiğinden içmeyen, giydiğinden giymeyen vali ve devlet başkanı yalancıdır diyor kaziptir. Hay gidi Ömer.

Mısır Valisinin Kapısı

Hazreti Ömer Mısır Valisine ne yapıyor? Mısır valisi bir tane kapı koymuş. Bir tane de oraya sekreter koymuş. Bir tane de oraya asker koymuş. Yani sen o askeri geçeceksin. Sonra sekreteri geçeceksin görüşmek için. Sonra valiye geleceksin. Bir mektup gönderiyor. Eğer diyor o valilik binasını yıkmazsan geliyorum oraya diyor. Valilik binasını yıktırıyor. Neden? Bidat. Çünkü Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin kapısında nöbetçi yoktu.

Hey gidi koca peygamber. Hey Hazreti Ebûbekir efendimizin kapısında bekçi yoktu. Hey gidi koca Ebûbekir. Hay Hazreti Ömer'in yoktu. Hazreti Osman'ın yoktu. Hazreti Ali'nin yoktu. Hazreti Hasan efendimizin yoktu. Kapılarında nöbetçi. Devlet kapısında nöbetçileri yoktu. Kendi evlerinin kapısında da nöbetçi yoktu.

Merhamet, Halkın Sevgisi ve Kötülüğün Kapısı

İsraftan kaçınmalı sultan ve sultan merhametli olmalı tebaasına karşı merhametsiz olmamalı ve sultan halkın sevgisini kazanmalı. Halk ondan nefret etmemeli. Ve sultan iyiliği teşvik edip kötülüğü engellemeli. Yani sultan meyhane açmamalı. Sultan Kur'ân ve sünnete aykırı bir yerleri açmamalı, açtırmamalı ve sultan hadis inkârcılarına meydan vermemeli. Sultan ayet inkârcılarına meydan vermemeli.

Sultan mezhep inkârcılarına meydan vermemeli. Kötülüğün kapısını kapatmalı. Sultan Yahûdî bozuntularına meydan vermemeli.

«Vezirler Bitmeyecek mi?»

Az önce bizim Yûsuf Hoca bir şeye değindi. Çok hoşuma gitti yani. Dedi, «vezirler bitmeyecek mi?» dedi. «Vezirler bitmeyecek mi dediği şey Mesnevî'deki vezir hikayesi.» Mesnevî'deki vezir hikayesini dönün bir daha okuyun. Evet. Dolayısıyla Gazâlî'nin siyaset teorisinin merkezinde sultan güçlüdür o hâlde haklıdır cümlesini koymak düpedüz yanlışlık ve iftira olur. Daha doğru ifade şöyle olabilir. Sultan güç sahibidir. Fakat bu güç adalet ve sorumlulukla sınırlıdır.

En Zor Soru: Zalim Sultana İtaat

Şimdi en zor soruya geldik. Gerçekten burası benim beynimi yaktı. Zalim sultana itaat. Gazâlî'nin en çok tartışılan noktası burası. Hani modern zamanlardaki öyle eleştirmenler, bu konunun böyle irdeleyicileri, böyle bu konuda ahkam kesmeye çalışanlar filan. Gazâlî'yi burada çok tartışmışlar. Tabi Gazâlî'ye nispet edilen söz şu, görüş şu. Askeri gücü elinde bulunduran kötü ve zalim bir sultanın sırf zulmü sebebiyle devirmeye çalışmak daha büyük bir fitne ve kan dökülmesine yol açacaksa mevcut yönetimin devamını tercih edilir.

Gazâlî bunu böyle düşünürken bu konu hakkında hani Gazâlî böyle düşünüyor deyip bırakmadım burada hani mesele daha iyi anlaşılsın diye.

Nisâ 59 ve İtaat Hadisleri

Bu konudaki ayetleri ve hadisleri de görmemezlikten gelmememiz lazım. Nisâ 59[247]. Ey iman edenler, Allâh'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Tabi bundan sonrası var. İhtilafa düşerseniz Allâh ve Resûlü'ne dönünüz diye oraya geleceğiz. Tabi Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri de böyle itaatle alakalı hadisleri var. Bana itaat eden Allâh'a itaat etmiş olur[248].

Bana karşı gelen Allâh'a karşı gelmiş olur. Emîre itaat eden bana itaat etmiş olur. Emîre karşı gelen de bana karşı gelmiş olur. Tırnak içerisinde bunu söylüyorum. Bunu bir kısım ehl-i sufi bu hadisi de kullanır. Yani üstada itaat, Peygamber'e itaattir noktasında alırlar. Biz böyle bunu çok kullanmak istemeyiz. Parantezi kapattım.

«Başkalarının Size Tercih Edildiği İşler Göreceksiniz»

Yine Buhârî'de Müslim'de geçiyor hadis-i şerif. Benden sonra başkalarının size tercih edildiği birtakım işler[249] görece hoşlanmadığınız birtakım işler göreceksiniz. Benden sonra başkalarının size tercih edildiği. Bunu normalde sahabe zamanını alırsak hani sahabeyi tercih etmeyecekler, başkalarını tercih edecekler. Bugünümüze alırsak veya Gazâlî'nin günümüze alırsak bir yerde Kur'ân ve sünnete tabi olan insanlar var.

Bunlar tercih edilmiyor. Başkaları tercih ediliyor. Bunu Emevîlerde, Abbâsîlerde, Selçuklularda gördük. Bunu Osmanlılarda da gördük. Bu böyle bu görünen bir şey.

Yolun Başında Olanlar Kenara Atılır

Hani normalde siyasetçilerde de var ya hani yolun başında Kur'ân, sünnet, vatan, millet. Hep beraber koşturuyoruz. A bir bakıyoruz ki yolun sonuna doğru yolun ortasında bir kısmımız dökülmüş. Sonra a biraz daha yürüyünce bir bakıyoruz ki aa yolun başında olan hiç kimse kalmamış. Yeni jenerasyonlar oluşmuş. Zenginler, menginler, zenginleşenler geliyor; bizim Yûsuf Hoca gibi olanlar kenara atılmış.

Yani bu var. Bu her dönemde, her alanda, her toplulukta var. Bu ben bazen ölçü olsun diye söylerim. Ha Bursa'da yolun başında kimle yola çıkmışız? İşte Cafer, Adnan, Hüseyin otuz yıl geçmiş devam ediyor da. Bayındır'da Harun Hoca, Oktay işte şey ne o? Nuri yolun başında hâlâ daha devam ediyor. Yani böyle bir hani roket gidiyor bir tane atıyor arkadan bir tane daha atıyor. Öyle değil.

«Kendi Hakkınızı Allâh'tan İsteyiniz»

Ama Allâh Resûlü o zamandan örnek veriyor. Diyor ki bir kısım başkalarını tercih edecekler. Hoşlanmadığınız birtakım işler göreceksiniz. Sahabeler, «Ey Allâh'ın Resûlü, o zaman bize ne emredersiniz?» diye sorunca şöyle buyurdu. Onların haklarını kendilerine veriniz. Kendi hakkınızı ise Allâh'tan isteyiniz. Anarşi çıkarın demiyor yani hoca. Anarşi çıkarmaya hakkı yok.

Cemaatten Bir Karış Ayrılan

Yine Buhârî Müslim hadisi. Hususi Buhârî, Müslimler aldım. İtiraz edecek bir yerleri kalmasın diye. Hani böyle normalde hani ya Tirmizî'de böyle hadis alabilirsin derler ya. Yok Buhârî Müslim. Her kim emirinin hoşuna gitmeyen bir şey yaptığını görürse sabretsin. Çünkü her kim cemaatten bir karış dışarı çıkarsa cahiliye ölümüyle ölür[250]. Tırnak içerisinde burayı da sufiler kullanır. Birtakım sufiler derler ki sen üstattan ayrıldın, cemaatten ayrıldın.

O yüzden cahiliye ölümü senin ölümün derler. Ayrılığı sufiler bu kadar çok şedit bir şekilde görürler. Yani biz böyle bazen hani arkadaşlar ya işte bu ayrılanlara biraz böyle merhamet etseniz derler ya bana böyle. Şimdi diyemiyorlar hiç kimse de önceden böyle derlerdi. Ben derdim ki ya bakın siz işinize. Şimdi bu hadisler çünkü çok böyle sahih böyle keskin.

Huzeyfetü'l-Yemân Hadisi

Hatta bir hadis daha var. Normalde hani o kimse cemaatten ayrılırsa öldürün onu diyor. Huzeyfetü'l-Yemân[251] biliyorsunuz Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin sır katibi. O naklediyor. Uzun bir hadis. Ben konuyla bağlantılı olan yeri aldım. Senden sonra öyle liderler olacak ki benim hidayetimle hidayete ermezler. Benim sünnetimi uygulamazlar. Dikkat edin. Benim hidayetimle hidayete ermezler.

Benim sünnetimi uygulamazlar. Demek ki bunlar Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin yolundan gitmeyecekler ve Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin sünnetini uygulamayacaklar. Sünnetleri hafif görecekler, gereksiz görecekler, hadisleri inkâr edecekler. Bu zevat Huzeyfe, o zamana yetişirsem ne yapayım diye sorunca, emiri dinler, itaat edersin.

Sırtına vurulsa da ve malın alınsa da bile yine dinle ve itaat et buyurdu. Tartışma konusu bu hadisler. Müslim rivayet etmiş.

Günah Emredilirse İtaat Yoktur

Bunu yine Buhârî, Müslim, İbn Mâce hadisi. Müslüman bir kimsenin günahla emredilmediği sürece[252] hoşuna giden veya gitmeyen hususlarda emiri dinlemesi ve itaat etmesi gerekir. Eğer günah olan bir şeyle emredilirse dinlemek de itaat etmek de yoktur. Bu hadisi de sufiler kullanmışlar. Yani bir sufi bu manada işte hoşuna gitse de gitmese de Kur'ân ve sünnetin içindeyse günah bir şey emredilmiyorsa üstadını dinlemek ve itaat etmek zorunda.

Aynı şekilde emire de böyle yani bir kısım hadisleri eski sufi kitaplarında vardır bu. Böyle sufiler bunları örnek alırlar kendilerine. Yine Müslim'den bir hadis. Allâh'a isyan olan hususta mahluka itaat edilmez[253].

Mezhep İmamlarının Zalim Sultana Karşı Duruşu

Bu hadislerin ışığında şimdi biraz konu uzayacak. Hakkınızı helal edin. Bu konunun iyi anlaşılması gerektiğine inanıyorum. Çünkü zalim sultana karşı mezhep imamlarının duruşları ne olmuş[254]? Fıkıh görüşleri nelermiş? Getirdikleri istisnalar nelermiş? Bu bugüne kadar belki de bir sufi toplulukta hiç konuşulmayan meseleler. Daha ilerisini söyleyeyim. Herhangi bir cemaatin veya tarikatın konuşma cesareti bulamayacağı şeyler. Bunları araştırsalar aslında bulabilirler. Çok rahat.

İmâm-ı A'zam: Fasık İdareci İmamet Vasfını Kaybeder

Tabi baştan İmâm-ı A'zam'ın Ebû Hanîfe'nin bu noktadaki görüşü, içtihadı ne, istisnası ne? Ona bakalım. Ebû Hanîfe tırnak içerisinde ben biraz Ebû Hanîfeciyim ya Ehl-i Sünnet'in genel ne olursa olsun sabretme eğilimine karşı zalim yönetime karşı aktif fakat kontrollü bir muhalefet yürütmüştür kendisi bizzat. Ebû Hanîfe'ye göre devlet başkanının adil olması şarttır. Zalim ve fasık bir kimse ilk başta meşru bir şekilde seçilse bile sonradan zulme saparsa hilafet imamet vasfını kaybeder.

En çılgın fetva İmâm-ı A'zam'da bu konuda Hanefîlerde hani sorarlar ya bize mezhebin ne Ebû Hanîfe? İtikadın ne? İmâm-ı Mâtürîdî içimden diyorum ki İmâm-ı A'zam'ı tanımış olsan bunu söylemeye cesaret edemezsin. Ey Hanefîler, İmâm-ı A'zam'ın fetvası, eğer ki bir devlet başkanı zulme kayarsa zalim ve fasık bir kimse olarak nitelendirilirse imamet vasfını kaybeder.

Kılıçla Ayaklanma ve Keskin Şartı

Tabi hani İmâm-ı A'zam'ın bir istisnai şartı da var. Zalim idareciye karşı en tehlikeli yer burası. Zalim bir idareciye karşı kılıçla ayaklanmayı teorik olarak caiz görür. Ancak bunun çok keskin bir şartı vardır. Bu keskin şartı çok önemli. O kılıçla idareciyi yıkacak olanların başarılı olma ihtimalinin çok yüksek olması gerekir. Eğer isyan daha büyük bir kaosa, müslümanların kanının boşa akmasına sebep olacaksa yani başarı şansı yoksa ayaklanmayı doğru bulmaz.

Bunun istisna şartı budur. Yani zalim bir idareciyi kılıçla indirmek caizdir. Ayaklanmayla indirmek caizdir. Ama başarı şansı çok yüksek olmalı. Yoksa dökülen kandan, olan zayiattan sorumludur bu işe kalkışanlar.

«Dinde Siyaset Olmaz» Diyenlere

Tabi dört mezhep imamının dördünün de bir siyasi duruşu var. Bunu normalde bize işte hani dinde siyaset olmaz. Otur oturduğun yere. Cahil cühela adam. Asıl siyaset İslâm dininde. İslâm dini siyasetin tam göbeğindedir. Kenarında değildir.

İmâm-ı A'zam, Emevîler ve Abbâsîler

Hayatı boyunca İmâm-ı A'zam Emevî ve Abbâsî zulmüne karşı çıkmıştır. Emevîlerin makam tekliflerini reddetmiş. Reddettiği için kırbaçlanmıştır. Abbâsîler döneminde ise Emevîlerin yıkılmasına fetva veren İmâm-ı A'zam'dır. Emevîlerin yıkılması için hem fetva verir hem parasal olarak da yardım eder.

Milletten Topladığı Paralarla Değil

İmâm-ı A'zam zengin bir insan ama öyle milletten topladığı paralarla değil. Oraya bir şirket kurup cemaatin içerisinde zekâtlar bu şirketten alınan malzemelerle dağıtılacak diyen kimse değil. Zekât dağıtacak olanları gelip kumaşı benden alacaksınız. Bu kumaşla zekât dağıtacaksınız diyen imamlardan değil. Han yaptıracağız, hamam yaptıracağız, cami yaptıracağız, yol yaptıracağız. Yok işte bilmem nerede kuyu açacağız deyip paraları iç eden değil.

Bilmem kaç ton altın toplayan kimse değil. Böyle devasa şirketler kurup o şirketlerle milleti soyup soğana çeviren değil. İmâm-ı A'zam vermiş olduğu fetvalardan ve okutmuş olduğu öğrencilerden bir kuruş para almamıştır. Evet.

Başkadılık Teklifini Reddedip Şehit Edilmesi

Abbâsîler döneminde ise ehlibeytten Zeyd bin Ali'nin ve daha sonra Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye'nin zalim yönetimlerine karşı başlattığı silahlı isyanları hem fetvalarıyla hem de maddi olarak para yardımıyla desteklemiştir. Abbâsî halifesi Mansûr'un başkadılık teklifini zalim bir yönetimin meşruiyet aparatı olmamak için reddetmiş ve bu yüzden zindana atılıp kırbaçlanaraktan şehit edilmiştir.

İmâm-ı A'zam o şehit edildikten sonra İmâm Yûsuf bu görevi kabul etmiş. İmâm Muhammed de bunu kabul etmemiştir. Sonra talebesi olan… de kabul etmemiştir. Bunu da not olarak bir kenara yazın.

İmâm Mâlik ve Muvatta

Tabi İmâm-ı A'zam'dan sonra en önemli mezhep imamlarından birisi İmâm Mâlik İmâm-ı A'zam'da okumuştur. İmâm-ı A'zam da Ca'fer-i Sâdık'ta okumuştur. İmâm-ı A'zam'ın hocası Ca'fer-i Sâdık'tır. Ehlibeytten. Ca'fer-i Sâdık bugünkü Şîa gibi değildir. Ca'fer-i Sâdık Kur'ân sünnet üzerinedir. Evet. İmâm Mâlik malum Mâlikî mezhebinin kurucusu. Tabi Hicâz bölgesinin ekolü bilhassa Medîne'nin ekolü olarak görülür İmâm Mâlik.

Yani o Muvatta'yı mesela Hicâz bölgesi için yazmıştır. Muvatta'nın Hicâz bölgesinin dışına çıkarılmasını da istememiştir İmâm Mâlik.

«Zorla Yapılan Biat ve Yemin Geçersizdir»

Tabi İmâm Mâlik de normalde toplumun huzurunu ve kamu düzenini çok önemsemiştir. Ancak zulme karşı fıkhi bir duruş sergilemiştir. Genel olarak fitne çıkmaması, müslümanların birbirlerini öldürmemesi için zalim de olsa idareciye sabredilmesini öngörür. Ama istisnası vardır onun da ve siyasi bir duruşu vardır. Abbâsîler döneminde Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye Medîne'de halifeye karşı ayaklandığında Medîne halkı İmâm Mâlik'e gelerek biz halife Mansûr'a biat ettik.

Bu isyana katılırsak sözümüzden dönmüş olur muyuz diye sordu. İmâm Mâlik İslâm hukuk tarihinde en cesur fetvalardan birisini verdi. Benim nazarımda ben öyle nitelendirdim. Dedim çok cesur bir fetva vermiş. Halife Mansûr'un zamanında kolay bir fetva değil bu. Siz Mansûr'a baskı ve zorlama altında biat ettiniz. Zorla yapılan biat ve yemin geçersizdir. Fetvasını verdi. Bu fetva halkın zalim sultana karşı ayaklanmasının önünü açtı.

Bu fıkhi duruşu yüzünden Medîne valisi tarafından tutuklandı, kırbaçlandı. İki kolunu omuzundan çıkaracak kadar işkenceye tabi tutuldu ve iki kolu da çıktı ve tedavi olmadığından dolayı iki koluyla hiçbir zaman bir iş yapamadı İmâm Mâlik. Ona rağmen fetvasından dönmedi.

İmâm-ı Şâfiî

Gelelim İmâm-ı Şâfiî'ye. Şimdi İmâm-ı Şâfiî de hem ehlibeyte olan derin sevgisi hem de fıkhi yolu nedeniyle zalim idarecilere karşı her zaman mesafeli bir ilişki kurdu. İmâm-ı Şâfiî'nin görüşü de Şâfiî mezhebine göre bir devlet başkanı zulmeder veya fasık olursa kendiliğinden görevden düşmez ve kılıçla üzerine yürünmez. Ancak halkın ona itaat etme yükümlülüğü sadece şeriata uygun emirleriyle sınırlıdır.

İmâm Şâfiî de Yemen bölgesinde genelde durmuştur ve Yemen bölgesinde dururken devlet yetkililerinin halka yaptığı zulümlere karşı çıktığı ve

ehlibeyt taraftarlarını koruduğu gerekçesiyle devlete isyan komplosu kurmakla suçlanmış. Zincire vurularak Bağdat'ta halife Hârûn Reşîd'in huzuruna çıkarılmış. Ama İmâm-ı Şâfiî keskin zekası ve fıkhi savunmalarıyla idam edilmekten son anda kurtulmuş.

Ama İmâm-ı Şâfiî o zalim idarecilerin kapısına gidip onlara yaranmayı alimlerin ve alimliğin helakı olarak görmüştür. Kısa kısa kesiyorum. Bugün çok vaktinizi alacağım.

İmâm Ahmed bin Hanbel ve Mihne

İmâm-ı Hanbel ise Ehl-i Sünnet'in fitneye sebep olmaktansa zalim yöneticiye sabretme görüşünü en katı ve tavizsiz şekilde savunan imamdır. Devlet başkanına karşı her ne sebeple olursa olsun kılıçla ayaklanmayı kesinlikle haram kabul eder. Zulüm zirveye çıksa bile sabredilmesi gerektiğini çünkü iç savaşın getireceği zararın zalim bir sultanın zararından kat kat büyük olduğunu savunur.

İmâm-ı Ahmed ve onun duruşu korkaklık veya boyun eğme değil tam bir sivil itaatsizliktir. Bugünkü dille. Çünkü Abbâsî halifeleri Me'mûn, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde devlet zoruyla dayatılan Kur'ân mahluktur fikrini bu Mu'tezile'nin görüşüdür malum. Reddetmiş. Halifelerin bu dayatmasını İslâm inancına bir zulüm ve darbe olarak görmüş. Devletin resmi görüşüne boyun eğmemiş. Yıllarca zindanda kalmış.

Ağır işkencelere ve kırbaçlamalara maruz kalmış ama bu inancından asla taviz vermemiştir. Buna rağmen kendisini zindana atan halifelere karşı halkı silahlı isyana teşvik etmek isteyenler hep engel olmuş. Kan dökmeyin, müslümanların huzurunu bozmayın. Diyerek sabrı tavsiye etmiştir.

Dört İmamın Ortak Noktası

Bu dört imamın normalde ortak bir noktada buluştuğu bir şey var. Zalim sultan olsa da fitne çıkacaksa kan dökülecekse ve galibiyet mutlak değilse sabrı önermişler. Sonuçta İmâm Gazâlî Şâfiî'dir. Kendisi. Şâfiî mezhebinin imamına göre de karşı çıkması mümkün değil.

Modern Arenada Gazâlî

Böyle olunca bu içtihatlar ışığında Gazâlî'nin görüşü tabi bu modern arenada kimin ne olduğu belli olmayan bu arenada yani adam Soros'tan mı beslendi? Yahûdî'den mi beslendi CIA'den mi beslendi? Mossad'dan mı beslendi? İngiliz uşağı mı, Alman oynaşması mı, ne olduğu belli değil adamın. Bu arenada bunların hepsi de tartışılıyor. Tabi Gazâlî'yi bu noktada

yerden yere vuranlar da var ama dört mezhebin görüşünü, mezhep imamların görüşünü kimse bakmıyor, göz ardı etmiyor.

Gazâlî o mezhep imamlarının görüşünün dışına çıkması mümkün değil. Böyle olunca Gazâlî'nin özellikle fiili sultanlık düzenini ve mevcut idari kurumları tamamen geçersiz saymak yerine kabul ettiğini söylüyorlar bu zevat.

Gazâlî «Zulüm İyidir» Demiyor

Ama burada önemli bir ayrım yapmamız lazım. Nedir bu? Gazâlî'nin mantığı şu. Gazâlî zulüm iyidir demiyor veya zulmeden sultan iyidir de demiyor veya zalim bir idare iyidir demiyor. Mantığı şu: Zulmü ortadan kaldırma girişimi daha büyük bir zulüm ve fitne doğuracaksa mevcut düzenin yıkmanın sonucu daha kötü olabilir diye düşünüyor. Yani normalde bir mevcut bir sistem var. Bu mevcut bir sistem biz yıkmaya kalktığımızda daha kötü bir şey olacaksa o zaman bunu yıkmayalım.

Bunu yıkmaya kalkışmayalım. Bunu düzeltmeye çalışalım. Yıkmadan düzeltmeye çalışalım mantığı var. Ve bu normalde yani o zulme ahlaki bir onay vermiyor. Ona siyasi ve hukuki bir zorunluluk olarak görüyor ki hadisler de bunu öngörüyor. Anarşi yok. Bakın burası çok önemli. İslâm dünyasında anarşi çıkmamalı.

Adalet ile Düzen Arasındaki Gerilim

Şimdi Gazâlî'nin düşüncesindeki tabi bu şey ortaya bir gerilim koyuyor. Bildiğiniz gerilim. Bir tarafta adalet var, bir tarafta düzen var. Tabi Gazâlî'nin o zaman Gazâlî şunu soruyor kendi nefsinde. Adaletsiz bir düzeni değiştirmek isterken daha büyük bir düzensizlik ortaya çıkarsa ne olacak? İşte Gazâlî burada ihtiyatlı davranıyor. Çünkü tırnak içerisinde Selçuklu'da bir düzen var.

O düzenin içerisinde halkın can güvenliği var, mal güvenliği var, namus güvenliği var, akıl güvenliği var. Eğer bu düzeni yıkarsak diyor Gazâlî o zaman yerine nasıl bir şey gelecek? Gelmezse kan dökülecek, kaos olacak. Bu sefer ortalık hercümerç olacak. Zaten Selçuklu'nun hercümerç olmasını bekleyen unsurlar var. Bizans bir tarafta, Fâtımîler bir tarafta, Moğollar bir tarafta. Kıskaç hâlinde Selçuklu.

Öyle olunca Gazâlî o gün için diyor ki bu sistemi iyileştirmemiz lazım. Bu sistemi güzelleştirmemiz lazım. Nasıl Nizâmülmülk medreseleri ve Sünnî sistemin kuvvetlenmesi, medreselerin açılması ve insanların dininin öğretilmesi.

Lambton ve Marx

Tabi ben yabancılardan alıntılar aldım burada ve o yabancılara baktığımda Gazâlî'nin yaşadığı, durduğu ortamda çağın şartlarına bakmamışlar hiç. Yani bu konuda biraz böyle kasıtlı bir eleştiri koymuşlar. Bunlardan en önemli adam Lambton[255]. Gazâlî'nin Nasîhatü'l-Mülûk anlayışı üzerine çalışmasında da bunu vurguluyor bu adam. Ve eleştiriyor. Hani Gazâlî diyor o günkü düzeni yıkmak için uğraşması lazımdı diyor.

Tabi buradan bakıyorlar. Hani biraz bu Marx'ı çağrıştırıyor. Biraz bir bomba atayım ortalığa. Hani Marx da silahlı ayaklanmayı, proletaryanın iktidarı için silahlı ayaklanma şart koşar ve muhakkak silahlı eylemlerle proleter düzenini kurmalı lazım. Ne kadar kan dökülürse dökülsün önemli değildir. Hatta devrimler kanla yazılır. Al bakalım size bir duvar yazısı. Biz çok okuduk onları. Çok sildik.

Bunun biraz daha devrimler kanla yazılır da başka bir şeyleri de andırması lazım size. Kanla yazmışlar devrimleri. Evet.

«İtaatçi» Etiketi ve 1095 Kırılması

Tabi bu zat-ı Lambton, Gazâlî, Nizâmülmülk'ü, Orta Çağ İslâm ulemasının biraz eleştirel bakmışlar. Burada Gazâlî tabi itaatçi bir alim, düşünür, itaatçi bir sufi, itaatçi bir devlet organı olarak ve böyle etiketlemek Gazâlî bu noktada en büyük iftiralardan birisi olur. Çünkü Gazâlî'nin hayatında çok önemli bir kırılma 1095'te zaten 1111'de ölümü var. Yani altı yıl sonra ölüyor. Görevi bırakıyor Gazâlî.

Gazâlî Görevi Niçin Bıraktı?

Şimdi oraya sonuna geliyoruz artık. Neden bırakıyor? Saray çevresinde makam, servet ve şöhretle ilgili ve dini hayat ciddi bir çatışma görüyor. Gazâlî az önce bizim Yûsuf Hoca içeride neden bıraktı diye sorduydu. Gazâlî sarayın çevresinde makam peşinde koşanların, servet peşinde şöhret peşinde koşanların çoğaldığını görüyor. Saraylar öyledir. Evet.

Saray Çevresindeki Servet, Makam ve Şöhret Avcıları

Makam peşinde koşanlar, şöhret servet peşinde koşanlar sarayın etrafını sarıyor. Hakiki dini bir hayat isteyen Gazâlî ve İslâm çerçevesinde bir devlet düzeni için koşan, mücadele eden Gazâlî o koşuşturmanın sonunda, hayatının son altı yılında artık kendince görevini ifa ettiğini vazifesini yerine getirdiğini en azından kendi nefsinde yapacak olduklarını yaptığına inandığından dolayı en önemli de sarayın etrafındaki salaklar, yalaklar, namussuzlar, şerefsizler, haysiyetsizler.

Biraz ağır oldu ama sarayın etrafındaki servet avcıları, makam avcıları, şöhret avcıları çoğalınca ve sarayın içindeki zevat da gözü kör, kalbi taş, karanlık olunca hakiki ulemayı ve alimleri görmez hâle gelir. Hakiki sufileri görmez hâle gelir. Ve o saray da oturan alkışlara kanar. Siz bilirsiniz efendim ve etrafındaki yalak ve salaklara daha fazla itibar eder. Gazâlî böyle bir ortamın insanı değil.

Gazâlî böyle bir ortamın insanı değil. O zaman için sarayla bağlantısı var, vezirlerle bağlantısı var, halifeyle bağlantısı var. Eğer makam, şöhret ve servet istemiş olsaydı orada dururdu. Ama İmâm-ı Şâfiî'nin fetvası da orada saraya yakın olan alimler, saraya yalakalık yapan alimlerin helakı mutlaktır fetvası da dururken Gazâlî de durmadı.

Şeytanlaşmış İnsanlar Sultanın Etrafını Sarar

O yüzden orada durursa hayatının uhrevi yönünün eksik kalacağını, bu noktada sıkıntı yaşayacağını, Allâhu alem kurtuluşun o servet, makam şöhret budalalarının içerisinde son nefesinin (…) tehlikeye gireceğini düşünmüş olabilir. Çünkü o servet, makam, şöhret budalaları şeytanın askerleridir. Onlar şeytanlaşmış insanlardır. Direkt onlar şeytanlaşmış insanlardır. Onlar halkın ihtiyacını görmezler.

Onlar halkın ne yaşadığını görmezler. Ve sultanın da etrafını saraylar sararlar. Sultanın da gerçeği ve hakikatini görmesini engellerler.

Şirketlerde, Cemaatlerde, Tekkelerde

Bu ticarethanelerde de vardır. Şirketlerde. Müdürler başarısızdır aslında. Müdürler şirketi çok başarılı gösterirler. Bu cemaatlerde de vardır. Hocanın etrafına yalaklar, salaklar, servet avcıları, makam avcıları sarar. Hocanın da kalbi çalışmadığından dolayı hakikati göremez. Ortalıktan parayı götürürler. Bu ehil olmayan şeyhlerin etrafında da bunlar sarar. Şeyhe de bunlar aynı şekilde yaparlar.

Servet avcıları. Efendi hazretleri buraya bir tekke yapmamız lazım. Size tekke lazım. Çok yakışır. Arkadaşlardan toplayalım. Buraya bir medrese açalım. Tabi efendi hazretleri de der ki, «Evet, buraya bir medrese lazım açalım. O medrese bitmez.» Baktığınız zaman bu şeyhlerin şatafatlı yaşantılarını görürsünüz. Şeyhe de bir pay ayırırlar. Bizim Cafer hiç bilemedi bu işleri. Bilemedi, bilemeyecek bu saatten sonra da. Evet. Gazâlî de normalde… Evet.

3S: Servet, Şöhret, Şehvet

Gazâlî devleti savunmuş olabilir ama Gazâlî devletin içine girip güçten, servetten, şehvetten faydalanmış insan değil. Yani biz bunu normalde çok

özür dilerim servet, şehvet, şöhret. Bu üçü çok büyük hastalıktır. Sarayların etrafında çokça vardır. Sarayların içinde çokça vardır. Üç S: servet, şöhret, şehvet. Bu bütün sarayları yıkan şeydir. Ben bunları üç S diyorum. Bu insanı da yıkan bir şeydir.

İnsan bu üç S'den yıkılır. Servet, şöhret, şehvet hastalıktır. Bu şeytani hastalıktır. Bu şeytani hastalık kadın erkek dinlemez. Bu şeytani hastalık insan içine girince yakar yıkar ortalığı. Gözüne hiçbir şey görünmez insanın. Hiçbir şey görünmez. Bir dervişin içine girsin servet, şöhret, şehvet. Dervişi tutamazsın sen. Yok. Bir bürokratın içerisine girsin perişan eder.

Epstein ve Tezgah

Bunlar böyle devlet düzenin etrafında çok vardır. Ne o? Amerika'da Epstein mi? Epstein mi bir şey çıktıydı. Neydi onun adı? Epstein neydi? Servet, şehvet, şöhret. Üçü de içinde var. Öyle değil mi? Bakın bütün dünya liderleri o tezgahtan geçmiş. Bütün bürokratlar o tezgahtan geçmiş. Bütün şirket sahipleri o tezgahtan geçmiş. O tezgahtan geçmişler. Trump bile geçmiş o tezgahtan. Var ya böyle cıstakı cıstakı dans yaparken videosu var. Bırakır mı seni Mossad ya? Allâh. Evet.

Sultan ile Halifeyi Karıştırmamak

Burada sultan ve halifeyi kesinlikle birbirine karıştırmamalıyız. Gazâlî'nin sisteminin en önemli tarafı kabaca halife ümmeti meşru imamıdır. Abbâsî soyundan gelen bir imam vardır. Orada dini siyasi meşruiyetin merkezidir halife. Sultan ise fiili askeri gücünü de elinde tutar. Ülkeyi yönetir, kamu düzenini sağlar. Fakat bunu halifenin meşruiyet çerçevesi içinde yapar. Gazâlî'nin çözümü aslında halife mi sultan mı sorusuna ikisi farklı işlevleri olan aynı siyasi düzenin parçalarıdır şeklinde cevap verir.

Güç + Halifeye Bağlılık + Kamu Düzeni

Avrupa'daki çalışmalarda da Gazâlî'nin sultanlık ile hilafet arasında yeni bir ilişki tanımlamasının sultan yönetimini meşrulaştırmaya yönelik olduğu söylenir. Ama Gazâlî'nin burada yaptığı çok böyle tipik bir tipik teorik bir değişikliği var. Bu değişik hani klasik anlamda halife imam önde gelir iktidar onun elindedir. Ama Gazâlî'nin yaşadığı dönemde askeri güç sultandadır. Halife ise meşruiyet makamıdır.

Dolayısıyla Gazâlî sultan nasıl meşru olabilir sorusuna cevap vermek zorundadır. Eserlerinde bunu görüyoruz. Çünkü burada ortaya çıkan bir formül güç artı halifeye bağlılık artı kamu düzeni eşittir fiili sultanlığın kabul

edilebilirliği şeklinde özetlenebilir. Yani Gazâlî'nin yaşadığı siyasi gerçekliğe verdiği oldukça hazır cevap bir şeydir bu.

Nisâ 59'un Devamı: Allâh ve Resûlü'ne Dönün

Kur'ân açısından Gazâlî'nin dayandığı temel ayet şudur. En önemli meselelerden birisi. Ey iman edenler, Allâh'a itaat edin, resule itaat edin ve sizden olan emre de itaat edin. Fakat ayetin devamında şu var. Buraya es geçmeyelim. Bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onu Allâh ve resule götürün. Burada önemli bir sınır var. Gazâlî de bu sınıra çok önem veriyor. Nedir bu? Allâh ve Resûlü'ne dönüş emri. Bu bütün herkesi ilgilendiren bir şey.

Hiçbir İtaat Mutlak Değildir

Öyle olunca ulü'l-emre itaat mutlak değil veya babaya itaat mutlak değil. Şeyhe itaat mutlak değil. Kocaya itaat mutlak değil veya devlet reisine mutlak itaat değil bu. Burasının iyi anlaşılması lazım. Çünkü yönetici, baba, şeyh veyahut da bir idareci bu noktada ölçüsü ne olacak? Kur'ân ve sünnet ve ulü'l-emre itaat. Ama anlaşmazlık var ise, yanlışlık var ise yeniden Kur'ân ve sünnete dönülecek.

Burada mutlak itaat yok. Yeniden Kur'ân ve sünnete dönün diyor. Eğer bir anlaşmazlık çıkarsa… O yüzden sultana itaat Allâh'a mutlak itaat şeklinde bir denklem Kur'ân'dan çıkarmak mümkün değil.

Timur'un Yazısı ve Ocak'ın Paragrafı

Yani pasajda ne diyordu Timur'un orada ne yazıyordu[256]? Halifeye itaat Allâh'a itaattir diyordu. Ve bize itaat etmezseniz, isyan etmiş olursanız Allâh'a isyan etmiş olursunuz diyordu. Ama normalde Ehl-i Sünnet bilincinde, Ehl-i Sünnet itikadında Kur'ân Allâh'a itaat, resule itaat ve ulü'l-emre itaat. Ama bir problem varsa, bir anlaşmazlık varsa tekrar Kur'ân ve sünnete dönün diyor.

O zaman bu böyle olunca hani Ocak'ın paragrafına da cevap olmuş oluyor bu. Hani Ocak'ın bir paragrafı vardı ya geçen derste okuduğumuz ona da.

«İtaat Ancak Maruf Olan Şeydedir»

Ama hadisler de bu sınırı açıkça ortaya koyuyor. Meşhur hadis neydi? Buhârî ve Müslim'de geçiyordu. Allâh'a isyan konusunda kula itaat yoktur. İtaat ancak maruf olan şeydedir. Yani bunun değişik lafızlarla diğer hadislerde de geçer bu. Öyle olunca Gazâlî'nin itaat anlayışı hükümdar ne

emrederse ona itaat edilir değil. Bu mümkün değil. Ama siyasi düzenin korunması için mevcut yönetime itaat esastır.

Ancak Allâh'a isyan var ise Kur'ân ve sünnetin dışında bir şey ise ona itaat edilmez. Bakın ona itaat edilmez.

Kilit Nokta: İsyanın Sonucu

Tabi Gazâlî'nin buradaki ön Gazâlî ile alakalı en önemli problem şu itaatten ziyade isyanın sonucu ve bugünkü sohbetin kilit noktası. Gazâlî iki şeyi birbirinden ayırıyor. Bir ahlaki değerlendirme. Sultan zalim olabilir. İki, siyasi sonuç. Onu devirmek için silahlı mücadele, iç savaş, kan dökülmesi, devlet kurumlarının çökmesi, hukuk düzeninin ortadan kalkması gibi daha büyük zararlar doğurabilir.

Gazâlî ikinci soruya çok önem veriyor. Dolayısıyla onun yaklaşımı zalim yöneticiyi sev değil. Ya daha çok zulüm ile mücadelede ortaya çıkacak toplam sonucu hesaba kat. Benim anladığım bu. Başkası başka türlü anlayabilir.

Güçlü Taraf: İyi Niyetli İsyan İyi Sonuç Vermez

Tabi bu düşüncenin bir güçlü tarafı var. Bir de zayıf tarafı var. Problem tarafı var. Gazâlî'yi eleştirel okuyabiliriz. Güçlü tarafı şu. Gazâlî siyasette iyi niyetli isyan. Otomatik olarak iyi sonuç varsayımını kabul etmiyor. Yani iyi niyetle biz isyan ettik. Haydi geziye kalkıştık biz. O mutlak sonuç çıkarmıyor. İyi bir sonuç… Bu tarihsel bir yorum, tarihsel bir gerçeklilik. İyi niyetli isyanlar iyi sonuç çıkarmamış.

İslâm tarihi boyunca iyi niyetli isyanlar bakın İslâm tarihindeki İslâm devletlerinin isyanlarına, iç… hiçbirisinde de iyi bir sonuç çıkarmamış.

Yıkmak Kolay, Kurmak Zor

Çünkü yönetimi devirmek kolaydır. Bir yönetimi devirmek çok kolaydır. Bir aileyi bozmak çok kolaydır. Bir aileyi devirmek çok kolaydır. Bir aileyi dağıtmak çok kolaydır. Ama bir aileyi kurmak çok zordur. Bir dergâhı dağıtmak çok kolaydır. Birileri oradan bir fitne çıkarır. Beş on kişi ayrılır. Onlar devam ederler muhalefete. Dağıtmak çok kolaydır. Bir araya getirmek, bir arada tutmak çok zordur.

«Ben Gidenleri Geri Almam»

Demirtaş'a bir fitne atarsınız. Demirtaş'ı dağıtabilirsiniz. Bir daha toplayamazsınız. Ben gidenleri o yüzden geri almam. Her giden yıkarak gider. Çünkü laf söyleyerekten, eleştirerekten, fitne çıkararaktan gider. Ben o yüzden hakkımı helal etmem onlara. Sebep benim nefsimle alakalı değil. Siz on

kişi dağıtırsınız orada. On kişi toplanıyordu. Zikrullâh yapıyorlardı. Ne istediniz ondan?

Bir fitne attınız. Dağıldı orası. Ben örneklerle konuşurum delilli. Kaldı mı bayanların toplantısı? Orada çok az değil mi? Dağıtan belli değil mi? Belli. İsmâil affetmiyor. İsmâil'le konuşuyoruz. Ben de affetmiyorum.

Dünyada Yıkmak Kadar Kolay Bir Şey Yoktur

Kim dağıttıysa… bir yer kurulurken emek sarf ediliyor, gözyaşı dökülüyor, ter dökülüyor. Zaman veriliyor. Oradan birisi bir fitne çıkarıyor. Olmayacak bir fitne, olmayan bir fitne. Dağıtıyor orayı. Dünya üzerine yıkmak kadar kolay bir şey yoktur. Bu topluluğu da dağıtmaya çalışıyorlar. Biz hoşlarına gitmiyoruz. Çünkü para toplamıyoruz ya. Biz aka ak karaya kara diyoruz. Karayı ak görmüyoruz. Akı da kara görmüyoruz. Bizim görüşümüz neyse meydanda.

15 Temmuz ve 12 Eylül

Öyle olunca Gazâlî mevcut sistemin yıkılması için mücadele etmiyor. Çünkü yerine geçecek olan şey veyahut da yerine bir şey geçmezse kan gölü hâline gelir. Biz bir 15 Temmuz yaşadık. Öyle değil mi? 300 kişi öldü. Biz 12 Eylül'den önce günde otuz kişi ölüyordu. Bu ölenlerin hepsi de vatanı kurtaracaktı. Hepsi de vatan kurtaracaktı ve Gazâlî iyi niyetle isyana karşıdır. Evet. Çünkü yönetimi devirmek kolay. Sonrasında düzen kurmak çok zordur.

Evliler, Babalar: Düzeni Kurmak Zordur

Bakın bunu hayatınız boyunca unutmayın. Bilhassa evliler, babalar. Evliler, babalar. Düzeni kurmak çok zordur. Yıkarsanız yeniden düzen kurmak çok zordur. Erkek erkekse adamsa evini korur, muhafaza eder, yürütür. Adamsa eğer çok olmazsa olmaz şeyler olursa mecbur kalınırsa yapacak bir şey yoktur artık. Ben erkeklere derim ya eşiniz boşanmak istiyorsa durmayın boşayın.

Siz boşanmayı istemeyin. Evliliği kurtaracak olan, koruyacak olan sizsiniz. Çünkü erkekler olarak. Ama bir kadın da boşanmak isterse iyi düşündün mü? Düşündün. Bir gün tutma. Çünkü bugünkü sistemde başını yakabilir senin. Çok basit. Bir telefon. Kocam beni dövebilir. Bu kadar. Dövdü değil. Dövebilir. Tak adamı uzaklaştırmaya. Üç ay. Evet.

Düzen Bozmak Kadar Büyük Günah Yoktur

Düzen bozmak kadar büyük günah yoktur. Hani var ya hani evli insanların arasını açmak günah-ı kebair. Dervişle mürşidin arasını açmak günah-ı kebair. Arkasından bir zakiri eleştirmek bir dervişe karşı. Dervişi zakirden soğutur. Dolayısıyla şeyhten soğutur. Adam der ki derviş, zakir bu kadar hata yapıyor. Şeyh bunu görmüyor mu? Görmüyor. Körlerden demek ya. Bu dergâh dergâh değil der. O derviş ne yaptığının farkında değil.

Cahil. Oysa o derviş oluncaya kadar şeyhi, zakiri, çavuşu, mahalle sorumlusu ne kadar ona mesai harcadı. Sen kalktın bir zakirin, bir şeyhin hatasını o dervişe anlattın. O dervişin kalbini soğuttun. Yıktın onun maneviyatını. Bunun hesabını nasıl vereceksin sen? En büyük zalim sensin.

«Şeytanın Madalyalı Askerisin»

Senin dükkanına veya senin iş yerine gelmiş veya senin yanına ziyarete gelmiş. Bir derviş sen ne hakla dergâhın herhangi bir unsurunu, hatasını, kusurunu ona eleştiriyorsun. Fitneci başı seni. Fitneci seni. Bir dervişi yıkmak alemi yıkmaktır. Gelmiş senin dükkanına. Senin ne işin var? Yap alışverişini. Dergâhın zakirini, şeyhini, dergâhın gidişatını eleştirdin de o dervişe ne oldu? Bir şey mi kazandın? Bir şey mi kazandın? Madalya mı taktı? Kim taktı? Şeytan taktı. Şeytanın madalyalı askerisin.

Zayıf Taraf: Zalim Yöneticiyi Dokunulmaz Kılmak

O yüzden Gazâlî bir mevcut sistem var. Bu yıkılırsa kaos olacak. Kan akacak. Kan gövdeyi götürecek. Yıkılacak. Müslümanlar der ki buna karşı ayaklanmak caiz değildir. İmâm-ı Şâfiî de aynı şeyi söyler. O yüzden bu düşüncenin kötü tarafı da şu. Bir sistem yıkılmasın diye zalim bir yöneticiye hep sabretmek. Kötü tarafı burası. Ama böyle olursa o zaman zalim bir yöneticiye biz dokunulmaz hâle getiririz.

Burası sıkıntılı ama yani Gazâlî'nin Gazâlî'den sonra en fazla tartışılan meselelerden birisi de bu zaten.

İtaat ile Meşruiyet Aynı Değildir

İtaat ile meşruiyet aynı değildir. Bu ayrımı özellikle not etmek lazım. Gazâlî'nin mevcut sultana itaat edilmelidir demesi. Bu sultan ahlaken adildir demek değildir. Aynı şekilde mevcut siyasi düzen hukuki sonuç doğurur demesi yönetici yaptığı her işte Allâh'ın temsilcisidir anlamına da gelmez. Fiili siyasi düzenin hukuki olarak tanınması ile yöneticinin ahlaken ideal olması birbirlerinden farklı şeylerdir.

Bu ayrımı yapmazsak Gazâlî olduğundan daha otoriter veya olduğundan daha idealize edilmiş olarak görürüz.

Nasîhatü'l-Mülûk'te Sultan Uyarılıyor

Bir başka önemli nokta Gazâlî'nin sultan eleştirisi. Nasîhatü'l-Mülûk'te sultan sürekli uyarılıyor. Zulmetme. Adil ol. Alimlerle istişare et. Halkın hakkını gözet. Görevlilerini denetle. İsraf etme. Halkın ihtiyaçlarını gör. Dünya hayatının geçici olduğunu unutma. Bu nedenle Gazâlî'nin siyaset anlayışı yalnızca halka itaat et, sultana itaat et diye okumak büyük eksiklik olur. Nasîhatü'l-Mülûk'e baktığımızda Nasîhatü'l-Mülûk'ü bir cümleyle özetleyin deseniz,

Sultanla alakalı diyebilirim ki sultan sorumluluklarını bilmeli ve adaletli olmalı. Adalet, adalet, adalet.

Nasîhatü'l-Mülûk'ün Aidiyeti Tartışması

Tabi son nokta Nasîhatü'l-Mülûk'le alakalı tamamının Gazâlî'ye ait olmadığı ile alakalı tartışma var. Güldüğüme bakmayın. Diyeceksiniz ki bunu bilmiyor muydum? Biliyordum. O yüzden sona bıraktım. Bunun böyle ona ait olup olmadığına dair araştırmacılar var. Bu noktada araştırıyorlar. Bazılarına göre sadece iman konuları Gazâlî'ye ait yani giriş bölümü. Bazıları da diyor ki hani iman konularının dışındaki konular Gazâlî'ye ait değildir diyenler de var.

O yüzden hani Gazâlî ile alakalı Gazâlî kesinlikle şöyle demiştir derken bu Nasîhatü'l-Mülûk'le alakalı dikkatli olmakta fayda var.

Gazâlî'nin Siyaset Düşüncesinin Haritası

Evet geldik Gazâlî'nin ve bugünkü akşam sohbetin sonuna. Gazâlî'nin siyaset düşüncesini şöyle çizebiliriz. Allâh'ın hükmü din yani şeriat, hilafet: meşruiyet; sultan: fiili güç ve yürütme; ulema, kadı: dini hukuki düzen, adalet artı güvenlik artı kamu düzeni, toplumun dinini ve dünyasını sürdürebilmesi. Fakat bunun karşısında sürekli duran tehlike, zulüm ve onun karşısında fitne, iç savaş, anarşi.

Gazâlî'nin siyaset düşüncesi tam olarak bu iki tehlike arasında gerilimde şekilleniyor diyebiliriz. Çünkü ikisinde de gerilim var.

Sıradaki Soru: İçtihat

Konuyu daha fazla uzatmak istemedim. Son not bu. Daha uzatacaktım çünkü sildiklerim var burada. Bu gece bitirmek istedim. Saat de 11 oldu. Evet. Yani Hakan kardeşin son paragrafıydı. Bu sohbette her şey alıntıdır.

Hata yapmış olabilirim. Affedin. Biraz daha uzatırsak konu içtihada gidecek. İnşâallâh sonraki soru içtihat olsun. Bunu yenilenmekle mi öze dönmekle mi devrimleri yapacak tartışırız demişti en son. Evet.

Bu Sohbet Nasıl Hazırlandı

Benim de bu sohbeti hazırlarken birçok alıntı yaptığım yer var. Alıntıları yaparken kes, kopyala. Genelde hani alıntıları yazaraktan yaptım. Ben onu böyle okuyaraktan yazıya çevrilmeyi yavaş yavaş öğreniyorum. Ondan sonra o bir burada bir Windows var. Bir de burada H var. İkisini basınca konuşunca yazıyor. Ben sohbetteymişim gibi. Onları basıyorum. Öyle konuşuyor. Hayır, kapının önünden gelen geçen ne olacak diyecekler ki Mustafa… konuşuyor.

Bazen bağıraraktan söylüyorum almıyor. Bizim şey bilgisayar. Bazen benim harfleri de çeviremiyor. Canım sıkılıyor. Bu sefer sil baştan bir daha yazıyor.

Özür ve Teşekkür

Benim bu konuda konuyu hazırlarken kaynaklarım var elimde. Malum ben o kaynakları okuyaraktan ondan sonra inceleyerekten Gazâlî sohbetini hazırlamaya gayret ettim. Benim de hatalı gördüğüm, benim kendim yani Gazâlî'de değil, kendimde hata yaptığım, hatalı gördüğüm, eksik gördüğüm, yanlış gördüğüm, tam göremediğim yerler olmuştur. Gazâlî'yi yorumlamak kolay bir şey değilmiş.

İşin içerisine girince anladım ama girdik bir sefer işin içine. Bir de Özbağ hırsı var ya bayındırlılık da var. Buradan inşâallâh çıkarım; çıkmışızdır. O yüzden böyle bir hani ben hiçbir şeyden geri döndüğümü hatırlamıyorum bugüne kadar. Allâh'ın izniyle bitirdiğimize inanıyorum ama muhakkak hatalı, eksik, yanlış taraflarım olmuştur. O yüzden hepinizden ve dinleyenlerden, takip edenlerden özür dilerim ve bu konuda da Allâh'tan af dilerim.

Bir kastım yok çünkü. Yok, Gazâlî'yi çok iyi göstermek veya Gazâlî'yi batırma, böyle bir derdim yok. Ama Gazâlî'ye daha böyle çıplak gözle bakma, daha böyle Gazâlî'yi anlamaya çalışmak derdim buydu. İnşâallâh ben çok faydalandım bu arada bu araştırmalardan. İnşâallâh sizler de faydalanmış olursunuz.

Son Söz: Arfece Hadisi

Son söz olarak bir hadis aldım buraya. Biraz yerinizden hoplatacağım. Arfece anlatıyor[257]. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdular

ki, «Şerler ve fesatlar olacak. Kim birlik içinde olan bu ümmetin içinde tefrika çıkarmak isterse kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun.» Bir rivayette onu öldürün demiştir. Tekrar okuyayım size. Şerler ve fesatlar olacak. Kim birlik içinde olan bu ümmetin içinde tefrika çıkarmak isterse kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun. Bir rivayette de onu öldürün denmiştir.

Aileni, Dergâhını, İş Yerini Koru

Birliğinizi bozmayın. Birliğinizi bozmak isteyenlere de fırsat vermeyin. (Âmin.) Çünkü zaman şerler ve fesatlar zamanı. Şerler ve fesatlar zamanında kim birliğinizi bozma, birliğinizi karıştırma noktasında iş yapıyorsa onu susturun. Ben size öldürün diyemem. Öldürmek devlete aittir çünkü. Ama onu dinlemeyin, susturun. Çünkü fitne fesat toplumları bozan en büyük şeytani fiiliyattır. Ailede senin aileni bozmak isteyenlere fırsat verme.

İsterse hanımının annesi babası olsun, isterse beyinin annesi babası olsun. Aileni bozmak isteyenlere fırsat verme. Ailene, fitneye, şer'e karşı koru. Dergâhını koru. İş yerini koru. Evet. Şerlere, fesatçılara, fitnecilere fırsat verme. Rabbim bizleri muhafaza eylesin. (Âmin.)

Sevbân Hadisi: Müşriklere Katılanlar ve Putlara Tapanlar

Sohbet bitti. Bir hadis aldıydım buraya. Bunu da okuyayım. Sevbân radıyallâhu anh anlatıyor. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdular ki: «Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım[258]. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz.» Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz.

Ne yapacaklarmış? Ümmetinden bir kısım insanlar müşriklere ilhak edecekmiş. Bekleyin. Bir kısmı da ne yapacakmış? Putlara tapacakmış. Putlara tapanları gördük. Müşriklere ilhak edenleri de gördük. O zaman kıyamet yakın demektir. O hadisi de son hadis olarak yani normalde sonradan hani hadislere bakarken onu da gördüm de öyle alıvereyim bunu da dedim. Bir uyarı. Demek ki ümmetin bir kısmı ne yapacakmış?

Müşriklere katılacakmış. Müşriklere katılmak ne demek? Müşriklerin bütün yaptıklarını, ettiklerini kendisine ölçü alıp müşrikleri desteklemek. Bir kısmı da putlara tapınacakmış. Bir kısmı da putlara tapınacakmış. Bak, ümmetimden diyor; bir kısmı müşriklere katılacak. Yani siz onları müslüman göreceksiniz. Yine onlar da diyecekler ki biz sizdeniz. Biz de müslümanız.

Biz de lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh diyoruz diyecekler. Ama putlara tapınacaklar. Lât, Menât, Uzzâ. Bu putları da unutmayın.

KAYNAKÇA

Bu kaynakça, sohbetlerde anılan eser, şahıs, ayet, hadis ve hadiseleri sohbet sırasıyla verir; açıklamalar yazıya çevirene aittir.

«Şüphe Duymayan Hakikati Bulamaz» (13 Aralık 2025)

1. **Hakan Kardeş** — Bu sohbetlerin sorularını hazırlayıp okuyan muhatap. Sohbetin girişinde, daha önceki «Nefes» serisinin ve «İslâm'da Siyaset» soru manzumesinin sorularının da ona ait olduğu söylenir.
2. **«Şüphe duymayan hakikati bulamaz»** — Gazâlî'ye nisbet edilen bu sözün yakın bir ifadesi *Mîzânü'l-Amel*'in sonunda geçer: şüpheler insanı hakka ulaştırır; şüphe etmeyen bakmaz, bakmayan görmez, görmeyen körlük ve sapkınlık içinde kalır. Gazâlî *el-Munkız mine'd-Dalâl*'de de duyuların ve aklın verdiği bilgiyi sorgulayıp kesin bilgiye (yakin) ulaşma arayışını anlatır; bu tecrübe, yaklaşık beş asır sonraki Descartes'ın metodik şüphesiyle sıkça karşılaştırılır.
3. **Halku'l-Kur'ân tartışması** — Mu'tezile'nin «Kur'ân mahluktur» görüşü ile Ehl-i Sünnet'in «Kur'ân Allâh'ın kelamıdır, mahluk değildir» görüşü arasındaki kelam tartışması. Halife Me'mûn'un 833'te başlattığı «mihne» döneminde alimler bu görüşü kabule zorlanmış, Ahmed b. Hanbel direndiği için hapsedilip işkence görmüştür. — Eş'arî, *el-İbâne*; W. Madelung, *Religious Schools and Sects in Medieval Islam*
4. **İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*** — İbâdât, adat, mühlikat ve münciyat adlı dört bölümde toplanan kırk kitaplık eser; Gazâlî'nin Bağdat'tan ayrıldıktan sonraki uzlet yıllarında kaleme alınmıştır. «İslâm kitapları kaybolsa da İhyâ kalsa, kaybolanların yerini tutar» sözüyle anılır.
5. **Gazâlî'nin Bağdat'tan ayrılması** — Gazâlî 488 (1095) yılında Bağdat Nizâmiyesi'ndeki müderrisliğini bırakıp Şam'a gitmiş, rivayete göre Emevî Camii'nin minaresinde uzun süre inzivaya çekilmiştir; ardından Kudüs'ü ziyaret edip haccetmiş, yıllar sonra memleketi Tûs'a dönmüştür. — Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-Kübrâ*; W. M. Watt, *Muslim Intellectual: A Study of al-Ghazali*
6. **«O iki yıl olmasaydı Nu'mân helak olurdu»** — İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye (asıl adı Nu'mân b. Sâbit) nisbet edilen söz; İmâm Ca'fer-i Sâdık'ın sohbetinde geçirdiği iki yıla işaret ettiği kabul edilir. Sohbette «son iki yılım olmasaydı» şeklinde zikredilir.
7. **«İki günü birbirine eşit olan zarardadır»** — Hadis olarak meşhur olan söz; Deylemî'nin *el-Firdevs*'inde geçer, hadis alimleri senedini zayıf bulur. — Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*
8. **Akıl ve nakil** — Kelam tarihinde akli delil ile nakli delilin (Kur'ân, sünnet, icma) yeri tartışması: Mu'tezile aklı öne alır, Hanbelî gelenek nakli esas tutar, Eş'arî ve Mâtürîdî kelamı ikisini birlikte kullanır; Gazâlî de ikisinin birbirine muhtaç olduğunu savunur. — W. M. Watt, *Islamic Philosophy and Theology*
9. **Hazreti Âdem** — İlk insan ve ilk peygamber; Kur'ân'da Allâh'ın ona bütün isimleri öğrettiği bildirilir (Bakara 2/31). Sohbette, vahyin gerçek manasını anlayamamanın Âdem'den beri bütün inanç sahiplerinin en büyük handikapı olduğu söylenir.
10. **Kalbi akıl ve mevcut akıl** — Sohbetteki ayrım: duyu ve kavramlarla işleyen akıl ile vahiy ve ilhamı idrak eden kalbi akıl. Tasavvuf literatüründeki «akl-ı meaş»

(dünya işlerine yönelen akıl) ile «akl-ı mead» (ahirete ve hakikate yönelen akıl) ayrımı bu manaya yakındır. — S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*

11. **Muhyiddîn İbnü'l-Arabî** (1165-1240) — *Fusûsu'l-Hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* müellifi sufi. Sohbette bu eserlerde, bilhassa *Fütûhât*'ta Gazâlî'den çok alıntı bulunduğu söylenir.
12. **Kindî** — Ya'kûb b. İshak el-Kindî (9. yüzyıl), «Arapların filozofu» diye anılan ilk müslüman filozof. Sohbette İbnü'l-Arabî'den Gazâlî'ye, Gazâlî'den Kindî'ye uzanan bir düşünce silsilesi kurulur.
13. **İmâm-ı A'zam'ın vefatı** — Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un kadılık teklifini reddeden Ebû Hanîfe hapsedilmiş ve 150 (767) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir; bazı rivayetlerde zehirletildiği nakledilir. — Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*
14. **Kur'ân'ın zahiri ve batını** — «Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir; her ayetin bir zahiri, bir de batını vardır.» (İbn Hibbân, *Sahîh*, no. 75). Batının da batını bulunduğu ve «yedi batın» ifadesi tasavvuf literatüründe yaygındır.
15. **Zahir ve batın mana** — Gazâlî *Cevâhirü'l-Kur'ân* ve *Mişkâtü'l-Envâr*'da ayetlerin zahiri manasının ötesindeki mana katmanlarını işler; bu bakış İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde de devam eder. Sohbette Kur'ân'ın bâtınî tefsirini bilmeyenin zahirde kalıp bağnazlaştığı söylenir.
16. **Hâl** — Tasavvufta salikin kalbine gelen geçici manevi durum (kabz, bast, havf, reca vb.); kalıcı mertebe olan makamdan farkı budur. Sohbette salikin bir hâlde takılıp kalmayacağı anlatılır. — Kuşeyrî, *er-Risâle*; S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*
17. **«Allâh'ın yarattıkları üzerinde tefekkür edin, Allâh'ın zatı üzerinde tefekkür etmeyin»** — Farklı yollarla rivayet edilen hadis. — Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*; Ebü'ş-Şeyh, *el-Azame*
18. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** (Filozofların Tutarsızlığı) — Fârâbî ve İbn Sînâ'nın temsil ettiği Aristotelesçi felsefeyi yirmi meselede tenkit eden eser; bunlardan alemin ezeliliği, Allâh'ın cüzileri bilmemesi ve bedeni haşrin inkârı küfür, diğerleri bidat sayılır.
19. **Tehâfüt geleneği** — İbn-i Rüşd, Gazâlî'ye cevap olarak *Tehâfütü't-Tehâfüt*'ü yazmıştır; Osmanlı'da Fâtih Sultan Mehmed'in isteğiyle Hocazâde Muslihuddîn ve Alâeddîn et-Tûsî, Gazâlî ile filozoflar arasında hakemlik eden birer *Tehâfüt* kaleme almıştır.
20. **Vahiy ve nakil** — Peygamberlerin Cebrâîl aleyhisselâm vasıtasıyla aldıkları vahyi ümmetlerine bildirmesi ve bu bilginin nesilden nesle nakil yoluyla aktarılması; dinin bilgi kaynağı olarak nakil. — İmâm-ı A'zam, *el-Fıkhu'l-Ekber*; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*
21. **Müceddid hadisi** — «Allâh bu ümmete her yüz yılın başında dinini yenileyecek birini gönderir.» (Ebû Dâvûd, Melâhim 1 [4291]; Hâkim, *el-Müstedrek*). Gazâlî, beşinci asrın müceddidi sayılır.
22. **Hasan Sabbâh ve Haşhaşîler** — Alamut Kalesi'ni merkez edinen (1090-1124) Nizârî İsmâilî hareketin lideri; fedailerine haşhaş verildiği rivayet edilir. Nizâmülmülk dahil pek çok devlet adamı bu hareketin suikastlarıyla öldürülmüştür. — B. Lewis, *Haşîşîler: İslâm'da Radikal Bir Tarikat*

23. **Hâricîler** — Sıffîn'den sonra Hazreti Ali'nin hakem olayını kabulüne karşı çıkarak ondan ayrılan; Hazreti Ali'yi de Muâviye'yi de tekfir eden ve büyük günah işleyeni kafir sayan fırka. Hazreti Ali, Hâricî İbn Mülcem tarafından şehit edilmiştir. — Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*

24. **Sebataycılar** — Sabatay Sevi'nin (1626-1676) müslüman görünüp Yahûdî inancını gizlice sürdürdüğü kabul edilen takipçileri; halk arasında «dönmeler» diye anılır. — G. Scholem, *Sabbatai Sevi: The Mystical Messiah*

25. **İmâm Ca'fer-i Sâdık** (ö. 148/765) — Ehlibeytten, Hazreti Hüseyin'in torununun oğlu; İmâm-ı A'zam'ın ve İmâm Mâlik'in hocası. Şîa'nın altıncı imamı sayılır, Ehl-i Sünnet alimlerince de saygıyla anılır; Nakşibendî silsilesinde yer alır. — Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*

26. **Hazar Yahûdîleri** — Hazar Kağanlığı'nın yönetici zümresinin 8-9. yüzyılda Yahûdîliği kabul etmesinden hareketle Doğu Avrupa Yahûdîlerinin bir kısmının Hazar kökenli olduğunu ileri süren tez tartışmalıdır (A. Koestler, *The Thirteenth Tribe*, 1976). Sohbette bu konuda Yalçın Küçük'ün araştırmaları da anılır.

27. **Ebû Zerr el-Gıfârî** (ö. 32/652) — İlk müslümanlardan sahabi; servetin biriktirilmesine karşı sert tavrıyla bilinir. Şam'da Muâviye ile ihtilafa düşmüş, Hazreti Osman döneminde Rebeze'ye gönderilmiş ve orada vefat etmiştir. — İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*

28. **Kerbelâ** (10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680) — Yezîd b. Muâviye'ye bey'at etmeyen Hazreti Hüseyin'in yanındaki küçük bir toplulukla Kerbelâ'da kuşatılıp şehit edilmesi. — Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*

29. **Saraya bağlı din adamları** — Sohbette verilen misaller: Nemrûd'un ve Firavun'un çevresindeki kahin ve sihirbazlar (Tâhâ 20/65-70), Hazreti Îsâ'nın peygamberliğine karşı çıkan din adamları. — İbn Kesîr, *Kasasü'l-Enbiyâ*

30. **Hazreti Yahyâ'nın şehadeti** — İsrâiloğulları peygamberi Hazreti Yahyâ, Celile hakimi Herodes Antipas'ın meşru olmayan evliliğine karşı çıktığı için, Salome'nin isteği üzerine başı kesilerek öldürülmüştür. — İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*

31. **«Orta Doğu», «Uzak Doğu», «Orta Asya»** — Avrupa merkezli coğrafi adlandırmalar; «Middle East» terimini 1902'de Amerikalı deniz subayı A. T. Mahan yaygınlaştırmış, İngiliz yönetimi ve basını benimsemiştir. — E. Said, *Şarkiyatçılık*

32. **Bulgarlar ve Macarlar** — İlk Bulgarlar Türk (Ogur) kökenli bir boydur; Tuna Bulgarları zamanla Slavlaşmıştır. Macarlar Fin-Ugor dilli bir kavim olmakla birlikte Türk boylarıyla uzun süre bir arada yaşamış, Bizans kaynaklarında «Türk» diye anılmıştır. — L. Rásonyi, *Tarihte Türklük*

33. **Kız çocuklarını diri diri gömme (ve'd)** — Câhiliye Araplarında görülen bu adeti Kur'ân kesin olarak yasaklamış, kıyamet günü diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günah yüzünden öldürüldüğünün sorulacağını bildirmiştir (Tekvîr 81/8-9). — M. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*

34. **İngiltere'de eş satışı (wife selling)** — 17. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl başına kadar İngiltere'de, boşanmanın pahalı ve güç olduğu dönemde kocanın karısını pazar yerinde açık artırmayla satması adeti; hukuki geçerliği olmadığı hâlde halk arasında bir boşanma yolu olarak uygulanmıştır. — S. P. Menefee, *Wives for Sale*, Oxford 1981

35. **15 Temmuz 2016** — FETÖ mensubu bir grup tarafından yapılan ve halkın direnişiyle bastırılan darbe teşebbüsü. Sohbette dergâh mensuplarının darbeye karşı ilk toplananlar arasında olduğu anlatılır.

36. **Nizâmiye Medreseleri** — Vezir Nizâmülmülk'ün Bağdat (açılışı 459/1067), Nîşâbur, Belh, Herat, İsfahan, Basra ve Musul gibi şehirlerde kurdurduğu medreseler; devlet desteğiyle kurulan ve Şâfiî fıkhı ile Eş'arî kelamını öğreten ilk büyük medrese ağıdır. — G. Makdisi, *The Rise of Colleges*

37. **Muâviye b. Ebû Süfyân** (hilafeti 661-680) — Hazreti Ali'nin şehadetinden sonra Şam merkezli Emevî devletini kuran, oğlu Yezîd'i veliahd tayin ederek halifeliği babadan oğula geçen saltanata dönüştüren halife. Sohbette siyasal İslâm'ın Muâviye'den başladığı söylenir. — M. Âbid el-Câbirî, *Arap Siyasal Aklı*

Mâverdî'nin «Din ve Devlet İkiz Kardeştir» Sözü (20 Aralık 2025)

38. **Mâverdî** (364-450 / 974-1058) — Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî; Bağdat'ta kadılık yapmış Şâfiî fakih, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye* (Türkçesi: Ali Şafak) ve *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn* müellifi. Sohbette «din ve devlet ikiz kardeştir» sözü ona nisbetle ele alınır; sözün aslı Sâsânî hükümdarı Erdeşîr'e nisbet edilen öğütlere dayanır.

39. **Erdeşîr (I. Ardaşir)** — Sâsânî devletinin kurucusu (hükümdarlığı 224-242). Ona nisbet edilen öğütlerde (*Ahd-i Erdeşîr*) din ile hükümdarlığın ikiz kardeş olduğu, biri olmadan öbürünün ayakta duramayacağı söylenir; söz İslâm siyaset literatürüne buradan geçmiştir. — Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb*; P. Crone, *God's Rule: Government and Islam*

40. **Ömer b. Abdülazîz** (ö. 101/720) — Emevî halifesi (hilafeti 99-101 / 717-720); adaleti ve sadeliğiyle «beşinci râşid halife» diye anılır. Sohbette sonraki devirlerin devlet başkanlarından istisna tutulur. — İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*; Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*

41. **Modern devletlerde dini meşruiyet** — İngiltere'de hükümdarın aynı zamanda Anglikan Kilisesi'nin başı olması ve III. Charles'ın taç giyme töreni (6 Mayıs 2023); ABD başkanlarının İncil üzerine yemin etmesi. Sohbette Donald Trump'ın açıklamaları bu bağlamda anılır.

42. **Servetin belli ellerde toplanmaması** — Kur'ân-ı Kerîm, Haşr 59/7: fey gelirlerinin, servet yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın diye muhtaçlara dağıtılmasını emreden ayet. Sohbette dinin, parayı ve gücü belli aileler arasında dolaştırmayı yasakladığı söylenir.

43. **Beş zaruri değer (makâsıdü'ş-şeria)** — Dinin korumayı gaye edindiği beş temel değer: din, can, akıl, nesil ve mal. Gazâlî *el-Mustasfâ*'da bu tasnifi yapmış, Şâtıbî *el-Muvâfakât*'ta geliştirmiştir. Sohbette bunlar devletin beş asli vazifesi olarak sayılır.

44. **Laiklik** — 1982 Anayasası'nın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti'ni «demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti» olarak tanımlar; laiklik ilkesi anayasaya 1937'de girmiştir. Sohbette laikliğin anayasada tanımının yapılmadığı vurgulanır.

45. **TOKİ ve faiz tartışması** — Toplu Konut İdaresi'nin taksitli satışlarındaki vade farkı ve güncellemenin faiz olup olmadığı tartışması; sohbette bu konudaki bazı fetvalar eleştirilir.

46. **«İtaat ancak marufta olur»** — Hazreti Ali'den rivayet edilen hadis: Allâh'a isyan olan işte itaat yoktur; itaat ancak marufta (meşru ve iyi olanda) olur. — Buhârî, Ahkâm 4 (7145); Müslim, İmâret 39 (1840). Sohbette yanlışa itaatin dini bir erdem gibi sunulması eleştirilir.

47. **Selçuklular ve Abbâsî halifeliği** — Büveyhîlerin (945-1055) ardından Tuğrul Bey'in 1055'te Bağdat'a girmesiyle Abbâsî halifeliği Selçuklu himayesine geçer. Sohbette Mâverdî'de teori olarak kalan fikrin Gazâlî ile fiiliyata geçtiği söylenir. — O. Turan, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*

48. **Haçlı Seferleri** — Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) Gazâlî'nin sağlığında gerçekleşmiş, Kudüs 1099'da Haçlıların eline geçmiştir. Sohbette Haçlılara karşı millet ve din kaynaşmasından söz edilir. — S. Runciman, *A History of the Crusades*

49. **Eşyaya değer vermek** — Sohbette eşyaya özen göstermenin, Allâh'ın verdiği nimete değer vermek olduğu anlatılır; krş. İbrâhîm 14/7: şükredene nimetin artırılacağını bildiren ayet.

Devlet ve Din: Aristoteles'ten Gazâlî'ye (27 Aralık 2025)

50. **Aristoteles'in İskender'e mektubu** — İslâm dünyasında *Sırrü'l-Esrâr* (Lat. *Secretum Secretorum*) adıyla yayılan ve Aristoteles'in Büyük İskender'e yazdığı öğütler olarak tanınan eser; araştırmacılar kitabın Aristoteles'e ait olmadığını, sonraki yüzyıllarda derlendiğini kabul eder.

51. **Hadis-i Şerif — Muâz b. Cebel'in ictihadı** (Ebû Dâvûd, Akdiye 11 [3592]; Tirmizî, Ahkâm 3 [1327]) — Resûlullâh, Muâz'ı Yemen'e gönderirken «Nasıl hükmedeceksin?» diye sorar; Muâz «Kur'ân'la; bulamazsam sünnetle; onda da bulamazsam reyimle ictihad ederim» der. Resûlullâh: «Allâh'a hamd olsun ki Allâh'ın Resûlü'nün elçisini, Resûlullâh'ın razı olacağı şeye muvaffak kıldı.»

52. **Ridde savaşları** (11-12 / 632-633) — Hazreti Peygamber'in vefatından sonra zekât vermeyi reddeden kabilelere ve Müseylemetü'l-Kezzâb gibi yalancı peygamberlere karşı Hazreti Ebû Bekir'in yürüttüğü savaşlar. — Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*

53. **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe** (80-150 / 699-767) — Kûfeli fakih, Hanefî mezhebinin imamı; usulü: Kur'ân, sünnet, sahabe sözü, kıyas ve istihsan. Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un kadılık teklifini reddedip hapsedilmiş, hapiste vefat etmiştir. — M. Ebû Zehrâ, *Ebû Hanîfe*

54. **Müellefe-i kulûb** — Tevbe 9/60'ta zekât verilecek sekiz sınıftan biri olarak sayılan, kalbi İslâm'a ısındırılmak istenenler. Hazreti Ömer, İslâm güçlendiği için bu paydan artık verilmemesi gerektiği görüşündeydi; Hanefî usulünde hükmün sebebi ortadan kalkınca uygulamanın düşmesine misal gösterilir.

55. **Üç talak meselesi** — İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre Hazreti Peygamber, Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer'in hilafetinin ilk iki yılında bir defada verilen üç talak bir sayılıyordu; Hazreti Ömer bunu üç olarak yürürlüğe koymuştur (Müslim, Talâk 15 [1472]). Dört mezhep üç sayarken bazı modern aile kanunları bir sayma görüşünü benimsemiştir.

56. **Melikşâh** (saltanatı 1072-1092) — Selçuklu sultanı; döneminde devlet Kâşgar'dan Akdeniz'e uzanan en geniş sınırlarına ulaşmıştır. — O. Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*

57. **Nizâmiye Medreseleri** — Nizâmülmülk'ün 459/1067'den itibaren Bağdat, Nîşâbur, Belh, Herat, İsfahan, Basra ve Musul'da kurdurduğu, devlet desteğiyle Şâfiî fıkhı ve Eş'arî kelamı öğreten medreseler. — G. Makdisi, *The Rise of Colleges*

58. **Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme*** (*Siyerü'l-Mülûk*) — Melikşâh için 1091-1092'de yazılan, elli fasıldan oluşan devlet idaresi kitabı.

59. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Fârâbî ve İbn Sînâ'nın felsefi görüşlerini yirmi meselede tenkit eden eser. Sohbette bu eser yazılmasaydı İslâm dünyasının «felsefecilerin boğuntusuna» uğrayacağı söylenir.

60. **İmâm Gazâlî, *Fedâihu'l-Bâtıniyye*** (*el-Mustaẓhirî*) — Abbâsî halifesi el-Mustaẓhir'in isteğiyle Bâtınî-İsmâilî öğretiye karşı yazılan reddiye.

Selçuklu Medeniyeti ve Anadolu İslâmı (3 Ocak 2026)

61. **İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî** (ö. 478/1085) — Gazâlî'nin Nîşâbur'daki hocası; Eş'arî kelamcısı ve Şâfiî fakih. *el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh* ve siyaset düşüncesine dair *el-Ġıyâsî* eserlerindendir.

62. **Nizâmülmülk** (1018-1092) — Alparslan ve Melikşâh'ın veziri, *Siyâsetnâme* müellifi ve Nizâmiye Medreseleri'nin kurucusu; Gazâlî'yi 484 (1091) yılında Bağdat Nizâmiyesi'ne müderris tayin etmiştir.

63. **İmâm Gazâlî, *Fedâihu'l-Bâtıniyye*** (*el-Mustaẓhirî*) — Abbâsî halifesi el-Mustaẓhir'in isteğiyle, Hasan Sabbâh'ın Nizârî-İsmâilî öğretisine karşı yazılan reddiye.

64. **Türklerin müslüman oluşu** — Talas Savaşı'ndan (751) sonra hızlanan süreç: Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han 10. yüzyılın ilk yarısında İslâm'ı kabul etmiş, 960 yılında büyük bir Türk topluluğunun toplu olarak müslüman olduğu kaydedilmiştir; Selçuklular bu zeminden çıkmıştır. — İ. Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*

65. **Ehlibeyt ve Türkler** — Sohbette Türklerin İslâm'ı, Emevî zulmünden doğuya göç eden ehlibeyt mensupları ve onları sevenler vasıtasıyla tanıdığı söylenir. Türkistan'da İslâm'ın yayılmasında sufilerin rolü ve Hoca Ahmed Yesevî (ö. 1166) çizgisi için: F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*

66. **Tuğrul Bey** (ö. 1063) — Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu; 1040 Dandanakan zaferinden sonra devleti kurmuş, 1055'te Bağdat'a girerek Abbâsî halifeliğini himayesine almıştır. — O. Turan, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*

67. **Ebû Eyyûb el-Ensârî** (ö. 52/672 civarı) — Hazreti Peygamber'in Medîne'ye hicretinde misafir olduğu sahabi; ileri yaşında Emevîlerin İstanbul kuşatmasına katılmış, orada vefat ederek surların yakınına defnedilmiştir. Türbesi Eyüp Sultan'dadır. — İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*; İbn Hacer, *el-İsâbe*

68. **Arap Camii (Galata)** — Rivayete göre Emevîlerin 717-718 İstanbul kuşatması sırasında Mesleme b. Abdülmelik'in yaptırdığı mescidin yerinde bulunduğu kabul edilir; bugünkü yapı, Osmanlı döneminde camiye çevrilen bir Dominiken kilisesidir.

69. **Malazgirt** (26 Ağustos 1071) — Sultan Alparslan'ın Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'i yendiği savaş; Anadolu'nun Türk yurdu olmasının başlangıcı sayılır. — O. Turan, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*

70. **Malazgirt'ten sonra Anadolu** — 1071'den sonra Saltuklu, Mengücekli, Dânişmendli, Artuklu beylikleri ve Çaka Bey gibi Türkmen beyleri Anadolu içlerine yayılarak Bizans hakimiyetini kırmıştır. — O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*

71. **«Aşağı» ve «yukarı Mezopotamya» sufiliği** — Sohbette yapılan ayrım: Ahmed Yesevî'nin «aşağı Mezopotamya» sufiliğini öğrenip «yukarı Mezopotamya» sufiliğini yaşayıp yaşattığı söylenir; Anadolu'daki hoşgörülü ve kapsayıcı sufilik bu çizgiye bağlanır. — F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*

72. **İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*** — Sohbette, Gazâlî'nin Şâfiî ve Eş'arî olduğu göz önünde tutularak İhyâ'nın dikkatle okunması tavsiye edilir.

73. **Amîdülmülk el-Kündürî** (ö. 456/1064) — Tuğrul Bey'in veziri. Mu'tezile'ye meyilli bir Hanefî olarak Eş'arîlere karşı başlattığı baskı yüzünden Cüveynî ve Kuşeyrî Horasan'ı terk etmek zorunda kalmıştır; Alparslan döneminde azledilip öldürülmüş, yerine Nizâmülmülk geçmiştir. — İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*

74. **Nîşâbur Nizâmiyesi** — Nizâmülmülk'ün Cüveynî için kurdurduğu medrese; Cüveynî vefatına kadar burada ders vermiş, Gazâlî de burada onun talebesi olmuştur. — G. Makdisi, *The Rise of Colleges*

75. **İmâm Ca'fer-i Sâdık** (ö. 148/765) — Ehlibeytten, İmâm-ı A'zam'ın hocası; Şîa'nın altıncı imamı sayılır, Ehl-i Sünnet'çe de saygıyla anılır. Sohbette Ca'ferîliğin bugünkü Şîa'dan ayrı tutulması gerektiği söylenir. — Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*

76. **Hasan Sabbâh** (ö. 1124) — Nizârî İsmâilî hareketin lideri; Alamut Kalesi'nde kurduğu fedai teşkilatıyla Nizâmülmülk dahil pek çok Selçuklu devlet adamını öldürtmüştür. — B. Lewis, *Haşîşîler: İslâm'da Radikal Bir Tarikat*

77. **Dergâhın açık kapısı** — Tekkenin her gelene açık tutulması geleneği. Bu anlayışın meşhur ifadesi olan «Gel, ne olursan ol yine gel» rubaisi halk arasında Mevlânâ'ya nisbet edilir; ancak onun eserlerinde geçmez ve daha eski bir rubai olduğu kabul edilir.

78. **Mustafa Bozbey** — 31 Mart 2024 mahalli seçimlerinde Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen siyasetçi. Sohbette dergâhı ziyareti, kapının siyasi ayrım gözetmeksizin herkese açık oluşuna misal olarak anlatılır.

79. **Sarı Saltuk** — 13. yüzyılda Anadolu'dan Balkanlara geçen Türkmen dervişlerinin önde geleni; Dobruca'dan Arnavutluk'a kadar pek çok yerde menkıbeleri ve makamlarıyla anılır. Sohbette Fâtih'ten önce velilerin Rumeli'ye gittiğine misal verilir. — İbn Battûta, *Rıhle*; A. Y. Ocak, *Sarı Saltık: Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü*

80. **Horasan erenleri** — Moğol istilası önünden 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türkmen dervişleri; Hacı Bektâş-ı Velî, Geyikli Baba, Abdal Mûsâ gibi şahsiyetlerle Anadolu'nun manevi zeminini hazırlamışlardır. — F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*

81. **Behlûl-i Dânâ** — Hârûn Reşîd devrinde yaşamış, meczup görünümlü arif; halifeye hak sözü söylediği menkıbelerle meşhurdur. Sohbette Hârûn Reşîd'in kardeşi olarak anılır; bazı rivayetlerde halifenin akrabası olduğu nakledilir.

82. **Gazi-veliler** — Anadolu sufiliğinde hem mürşidlik hem gaza ile anılan şahsiyetler: Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Şeyh Edebâli, Akşemseddîn gibi. Sohbette bir şeyhin rütbesinin gazi unvanını almak olduğu söylenir. — F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*; A. Y. Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslâm*

83. **Millî Mücadele'de dergâhlar** — 1919-1922 yıllarında Anadolu'daki pek çok tekke ve zaviyenin Kuvâ-yı Milliye'ye destek vermesi. Sohbette konuşmacının bağlı bulunduğu dergâhın da vatan savunmasına bizzat katıldığı söylenir.

84. **Çorumlu Hacı Mustafa Efendi** — Sohbette, babasının dergâhtaki fakir-fukaraya harcansın diye bırakılan iki altınla evlendiği anlatılan zat.

85. **Kur'ân-ı Kerîm, Bakara 2/273** — Kendilerini Allâh yoluna adadıkları için kazanç peşinde dolaşamayan, iffetlerinden dolayı istemedikleri için bilmeyenin zengin sandığı fakirleri anlatan ayet.

86. **İbn-i Rüşd, *Tehâfütü't-Tehâfüt*** — Endülüslü filozof İbn-i Rüşd'ün (1126-1198) Gazâlî'nin *Tehâfütü'l-Felâsife*'sine yazdığı cevap; modern dönemde «İbn-i Rüşd mü, Gazâlî mi?» tartışmasının zemini.

87. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Fârâbî ve İbn Sînâ'nın görüşlerini yirmi meselede tenkit eden eser; Gazâlî bunu felsefecilerin kendi mantık aletleriyle yapar.

88. **Birinci Haçlı Seferi** (1096-1099) — Melikşâh'ın ve Nizâmülmülk'ün 1092'deki ölümlerinden sonra Selçuklu devletinin zayıfladığı dönemde Haçlı orduları İznik, Antakya ve Kudüs'ü ele geçirmiştir. — S. Runciman, *A History of the Crusades*; A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*

89. **«Dünle beraber gitti cancağızım»** — Mevlânâ'ya nisbet edilen «Dünle beraber gitti cancağızım, ne kadar söz varsa düne ait; şimdi yeni şeyler söylemek lazım» sözü. Sohbette sufinin geçmiş hizmetini yetersiz görüp «daha fazla sevseydim, daha fazla yaşasaydım» diye hayıflandığı anlatılır.

90. **Emevî Camii (Şam)** — Halife I. Velîd'in 705-715 yılları arasında yaptırdığı cami; Gazâlî'nin Bağdat'tan ayrıldıktan sonra minaresinde inzivaya çekildiği rivayet edilir. — Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-Kübrâ*

91. **Halvet** — Sufinin belirli bir süre insanlardan uzaklaşıp Allâh'la baş başa kalması; Hazreti Peygamber'in Hira'daki tehannüsü ve Ramazan'daki itikafla ilişkilendirilir. Nakşibendîlikteki «halvet der encümen» (toplulukta halvet) ilkesi ise insanlar arasındayken kalben Allâh ile olmayı ifade eder. — S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*

92. **Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*** (*Il Principe*, 1513) — İktidarı dini meşruiyete değil, güç ve siyasi gerçekçiliğe dayandıran eser; sohbette Nizâmülmülk'ün karşıt kutbu olarak anılır.

Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'si ve Machiavelli (18 Temmuz 2026)

93. **Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*** (*Il Principe*, 1513) — İktidarı ilahi meşruiyet yerine güç, devletin devamı ve siyasi gerçekçilik üzerine kuran, modern seküler siyaset düşüncesinin öncü metni.

94. **İmâm Gazâlî, *Fedâihu'l-Bâtıniyye*** — Bâtınî-İsmâilî hareketin imamet anlayışına ve tevilci yorumlarına karşı yazılmış reddiye. Sohbette eserin Şîa'nın tamamını değil, bilhassa Bâtınî öğretiyi hedef aldığı vurgulanır.

95. **Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme*** (*Siyerü'l-Mülûk*) — Alparslan ve Melikşâh'a yaklaşık otuz yıl vezirlik yapan Nizâmülmülk'ün (1018-1092) ideal hükümdar ve adil yönetim anlayışını ortaya koyan eseri.

96. **Zıllullâh fi'l-arz ve kut** — Adil hükümdarın «yeryüzünde Allâh'ın gölgesi» sayılması ile Türk devlet geleneğindeki «kut» (ilahi kaynaklı yönetme yetkisi) anlayışının, mülkü dilediğine verenin Allâh olduğu esasıyla (Âl-i İmrân 3/26) birleşmesi.

97. **Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/59** — Diyânet meali: «Ey iman edenler! Allâh'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allâh'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.»

98. **Hadis-i Şerif — İtaatin sınırı** — Allâh'a isyan olan işte itaat yoktur; itaat ancak marufta (meşru ve iyi olanda) olur. — Buhârî, Ahkâm 4 (7145); Müslim, İmâret 39 (1840)

99. **Menteş** — *Vilâyetnâme*'de Hacı Bektâş-ı Velî'nin kardeşi olarak geçen zat. Sohbette Menteş'in Selçuklu'ya karşı ayaklanıp bağı durumuna düştüğü ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin bu hadiseden sonra siyasetten uzak durduğu söylenir.

100. **Malazgirt** (1071) — Sultan Alparslan'ın Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i (Romen Diyojen) yendiği savaş; Anadolu'nun İslâm'a açılışı ve Nizâmiye Medreseleri'nin ilmi-siyasi zemini. — O. Turan, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*

Bâtınîlik, Akıl ve «Modern İslâm» (25 Temmuz 2026)

101. **İmâm Gazâlî, *Fedâihu'l-Bâtıniyye (Bâtınîliğin İç Yüzü)*** — Gazâlî'nin İsmâilî-Bâtınî harekete yazdığı reddiye; masum imam anlayışının ve Kur'ân'ın zahirini iptal eden tevilin eleştirisi.

102. **Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb 33/40** — «Muhammed… Allâh'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur» — nübüvvetin hitamı ve masum imam anlayışının delilsizliği bahsi.

103. **Fazlur Rahman** — Pakistan asıllı, Chicago Üniversitesi'nde çalışmış akademisyen; «Kur'ân hükmünün indiği toplumdaki amacına bakılır» yaklaşımıyla tarihselciliğin yaygınlaştırıcısı.

104. **İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*** — Devlet görevinden ayrıldıktan sonra kaleme aldığı ana eseri; sohbette «bu ülkede okunan tek eseri» olarak zikredilmiştir.

105. **İmâm Gazâlî, *Mi'yârü'l-İlm*** — Gazâlî'nin mantık ilmine dair eseri; «akla reddiye yoktur, sınır vardır» tezinin dayanaklarından biri olarak zikredilmiştir.

106. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife (Felsefecilere Cevap)*** — Fârâbî ve İbn Sînâ'nın alemin kıdemi, Allâh'ın cüziyyatı bilmemesi ve cismani haşrin inkârı görüşlerine cevap. Sohbette «muhteşemdir» diye zikredilmiştir.

107. **Muhammed Âbid el-Câbirî** — Faslı filozof; İslâm dünyasının geri kalışını «düşünme biçimi» ve nakil merkezliliğe bağlayan, Gazâlî'yi felsefeyi gerilettiği için eleştiren çizginin temsilcisi.

108. **Muhammed Arkoun** — Cezâyir asıllı, Sorbonne'da antropoloji sahasında görev yapmış akademisyen; Kur'ân, hadis, fıkıh ve kelama tarihsel süzgeçle bakan tarihselciliğin fikir babası olarak zikredilmiştir.

109. **Hasan Hanefî** — Kâhire Üniversitesi profesörü; Marksist-Leninist çizgide, Marksizm ile İslâm'ı sentezlemeye çalışan yaklaşımın temsilcisi olarak zikredilmiştir.

110. **Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme (Siyerü'l-Mülûk)*** — Selçuklu vezirinin devlet idaresi, adalet, liyakat ve meşruiyet üzerine kaleme aldığı temel eser; sohbetteki alıntı paragrafların çıkış noktası.

111. **İmâm Gazâlî, *el-Munkız mine'd-Dalâl*** — Gazâlî'nin fikri serüvenini anlattığı otobiyografik risale; şüpheden yakine giden yolun ve sufiliğe intikalin anlatımı.

112. **Hadis-i Şerif — «Alimler peygamberlerin varisleridir»** (Ebû Dâvûd, İlim 1 [3641]; Tirmizî, İlim 19 [2682]) — Soru metninde veliler için de zikredilir.

113. **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe — imamet ve bey'at fetvası** — «Kılıçla da bey olunur mu?» sorusuna dair Hanefî fıkhındaki değerlendirme; kut töresi ile İslâmî meşruiyetin bağdaştırılması bahsi.

114. **Hadis-i Şerif — «İmamlar/devlet başkanları Kureyş'tendir»** — Sakîfe'de Ensâr'ın adaylığı bahsinin kapanmasına vesile olan rivayet (Buhârî, Menâkıb 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned).

Gazâlî Gerilemeye mi Sebep Oldu? (1 Ağustos 2026)

115. **Yaşar Aydınlı** — Sohbette «Profesör Doktor Yaşar Aydınlı» diye anılan ve İslâm düşüncesindeki duraklama ve gerilemede Gazâlî'nin payına dair eleştirel pasajı madde madde tahlil edilen yazar; okunan metnin sonunda atıf «Prof. Dr. Aydın» şeklinde geçer.

116. **Hasan Hanefî ve Muhammed Âbid el-Câbirî** — İslâm dünyasından aynı gerileme tezini savunan isimler; serinin 6. sohbetinde de ele alınmışlardır.

117. **Ernest Renan, Bertrand Russell, George Saliba** — Batıda «Gazâlî İslâm düşüncesinin gerilemesine sebep oldu» tezini savunan isimler olarak zikredilmiştir.

118. **Frank Griffel, George Makdisi, Richard Frank, Dimitri Gutas** — Aynı teze akademik olarak karşı çıkan, «Gazâlî ile gerileme başlamadı» görüşünü savunan batılı araştırmacılar.

119. **İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*** — Dört ciltlik ana eseri; ibadetlerin zahiri hükümleriyle birlikte kalbin, dilin, gözün ve kulağın afetlerini işleyen terbiye kitabı.

120. **Yûnus Emre — «Ele geleni yersin, dile geleni dersin»** — Dervişliğin ahlaki ölçüsünü veren mısra; sohbette Gazâlî çizgisinin halk irfanındaki karşılığı olarak zikredilmiştir.

121. **Hadis-i Şerif — «Hikmet müminin yitik malıdır»** — Ebû Hüreyre'den nakledilen rivayet; Tirmizî, İlim 19 ve İbn Mâce, Zühd 17. Bilginin kaynağından çok ölçüsünün esas olduğuna delil.

122. **Fârâbî ve İbn Sînâ** — Gazâlî'nin Aristoteles mantığını doğrudan değil, kendileri üzerinden aldığı filozoflar; İbn Sînâ metafiziği «ilahiyat» adıyla sistemleştirmiştir.

123. **Kindî** — Aristoteles'in metafiziğini Grekçeden Arapçaya ilk tercüme ettiren isim; eserine «ilk felsefe» adını vermiştir. Gazâlî'den öncedir.

124. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Yalnızca üç görüşün küfür sayıldığı eser: alemin ezeliliği, Allâh'ın cüziyyatı bilmemesi ve bedeni dirilişin inkârı.

125. **İbn-i Rüşd** — Aristoteles'in metafiziğine en kapsamlı şerhi yazan filozof; «fizikten sonra» ifadesini öğretim sırası olarak yorumlar.

126. **Nizâmülmülk ve Nizâmiye Medreseleri** — Mantık, astronomi, hesap (matematik) ve tıbbın medrese programına girdiği kurum; Sünnî ilmin güçlendirilmesi siyaseti.

127. **Nasîruddîn Tûsî, Kutbüddîn Şîrâzî, Fahreddîn Râzî** — Gazâlî sonrasında yetişen, hem kelamcı hem matematikçi-astronom olan alimler; «bilimler medreseden çıkarıldı» iddiasına karşı delil.

128. **Erzurumlu İbrâhîm Hakkı Hazretleri** — Tillo'daki güneş hesabıyla astronomi ve matematik bilgisini gösteren mutasavvıf-alim.

129. **Hasan-ı Basrî, Râbiatü'l-Adeviyye, Ma'rûf-i Kerhî, Sırrî-i Sakatî, İbrâhîm Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî** — Gazâlî'den önce yaşamış mürşid-i kâmiller; «tasavvuf Gazâlî ile meşrulaştı» iddiasının sınırını gösterirler.

130. **İbn Hacer** — Sohbette İhyâ'ya on sekiz ciltlik şerh yazdığı söylenen Şâfiî fakih ve muhaddis. İhyâ'nın bilinen en geniş şerhi Murtazâ ez-Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) on ciltlik *İtḥâfü's-Sâdeti'l-Müttakîn*'idir; İhyâ'daki hadislerin tahricini ise İbn Hacer el-Askalânî'nin hocası Zeynüddîn el-Irâkî yapmıştır.

Gazâlî Selefi Çizgide midir? (8 Ağustos 2026)

131. **Hasan Aydın** — Sohbette okunan pasajda «Hasan Aydın'ın da işaret ettiği gibi» diye atıf yapılan yazar; pasaj, Gazâlî'nin «selefi çizgi» içinde konumlandırılmasına dairdir ve sohbette madde madde tahlil edilir.

132. **İbn Hazm ez-Zâhirî** — Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi; kıyası reddeder. Dört mezhebin dördü de kıyası kabul ederken onun bu tutumu ve sıkı Aristotelesçiliği sohbette Gazâlî'den ayrıldığı temel nokta olarak gösterilmiştir.

133. **İbn Teymiye** — Hanbelî geleneğinden gelmekle birlikte Gazâlî'nin tasavvuf anlayışını, kelamı ve felsefeyi reddeder; vahdet-i vücudu ağır biçimde eleştirir. Gazâlî ile ciddi fikir ve fıkıh ayrılıkları vardır.

134. **Muhammed b. Abdülvehhâb ve Vahhâbîlik** — Suud devlet sisteminin dini temeli. Sohbette hareketin siyasi arka planına dair değerlendirme, konuşmacının açıkça «kendi şahsi düşüncem» kaydıyla ifade ettiği bir görüştür.

135. **İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*** — Namazı bozan-bozmayan meselelerle (fıkhî cihet) namazın faziletlerini (manevî cihet) aynı eserde birleştiren ana kaynak; zikir usulleri ve kalp terbiyesi metodolojisi de burada yer alır.

136. **Hadis-i Şerif — «Din samimiyettir»** — «ed-Dînü'n-nasiha» rivayeti: Müslim, Îmân 95 (no. 55); Ebû Dâvûd, Edeb 59. Gazâlî'nin ihlas ve ahlak vurgusunun dayanağı olarak zikredilmiştir.

137. **Murtazâ ez-Zebîdî, *İthâfü's-Sâdeti'l-Müttakîn*** — İhyâ'nın şerhi. Müellifin Gazâlî hakkındaki hükmü sohbette nakledilmiştir: fıkıh, usul-i fıkıh ve usulü'd-dinde ittifakla hüccet; tasavvufta sıddıkıyet mertebesi sahibi; Şâfiî mezhebinde imam.

138. **Hadis-i Şerif — Arş'ın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf** — «Sırf Allâh için birbirini seven iki kişi» maddesi: Buhârî, Ezân 36 (no. 660); Müslim, Zekât 91 (no. 1031). Fi sebîlillâh toplanan topluluğa dair zikredilmiştir.

139. **Ahmed b. Hanbel ve Mihne Dönemi** — Abbâsî halifesinin «Kur'ân mahluktur» görüşünü resmi ideoloji hâline getirmesi ve yaklaşık on beş yıl süren baskı dönemi; İbn Hanbel'in direnişi, hapsi ve işkenceye maruz kalışı.

140. **Şeybân-ı Râî Kıssası** — İmâm Ahmed b. Hanbel'in İmâm Şâfiî'nin huzurunda Şeybân-ı Râî'ye sorduğu unutulan namaz sorusu ve aldığı cevap; ilim kibrine dair klasik tasavvuf menkıbelerindendir.

141. **Hadis-i Şerif — Kalp, bedendeki et parçası** — «Bedende bir et parçası vardır; o salih olursa bütün beden salih olur… dikkat edin, o kalptir»: Buhârî, Îmân 39 (no. 52); Müslim, Müsâkât 107 (no. 1599).

142. **W. Montgomery Watt, *Müslüman Aydın (Muslim Intellectual)*** — Edinburgh Üniversitesi'nde Arapça ve İslâmî Araştırmalar profesörü. Gazâlî'nin Yunan felsefesinden etkilenmesine dair tezi, serinin bir sonraki sohbetinin konusu olarak duyurulmuştur.

Aklın Sınırı ve Vahyin Otoritesi (15 Ağustos 2026)

143. **W. Montgomery Watt, *Müslüman Aydın (Muslim Intellectual: A Study of al-Ghazali)*** — Edinburgh Üniversitesi'nde Arapça ve İslâmî Araştırmalar profesörü. Sohbette madde madde tahlil edilen pasajın kaynağı.

144. **İmâm Gazâlî, *Makâsıdü'l-Felâsife*** — Filozofların görüşlerinin sistematik biçimde ortaya konduğu eser. Yayınlandıktan sonra uzun süre Gazâlî'nin kendi görüşleri sanılmış, hatta ona ait sayılmamıştır.

145. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Makâsıd'ın ardından yazılan reddiye. Felsefenin tamamı değil, belirli meseleler reddedilir: alemin ezeliliği, Allâh'ın cüziyyatı bilmemesi ve bedeni dirilişin inkârı.

146. **Fârâbî ve İbn Sînâ** — Kur'ânî kavramların «sıradan insanlar için sembolik anlatımlar» olduğu yorumunun asıl kaynağı olarak zikredilmişlerdir.

147. **Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf Suresi 12/93-96** — Yûsuf aleyhisselâm'ın gömleğinin babasının gözlerine sürülmesi ve gözlerinin açılması; aklın izah edemediği metafizik hadiselere misal olarak zikredilmiştir.

148. **Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ 21/69** — «Ey ateş! İbrâhîm için serinlik ve esenlik ol.» Sohbette «ateş nasıl yakmaz» sorusunun Kur'ânî dayanağı.

149. **Kur'ân-ı Kerîm, Sâffât 37/102** — Hazreti İsmâil'in «Babacığım, emrolunduğun şeyi yap; beni sabredenlerden bulacaksın» sözü.

150. **Hadis-i Şerif — İki emanet** — «Size iki şey bırakıyorum; bunlara sarılan sapıtmaz: Allâh'ın kitabı ve sünnetim» (Muvatta', Kader 3); diğer rivayette «Allâh'ın kitabı ve ehlibeytim» (Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 37).

151. **İbn-i Rüşd, *Tehâfütü't-Tehâfüt*** — Gazâlî'ye yazılan cevap. İbn-i Rüşd'e göre akıl ile vahyin çelişmesi mümkün değildir; çelişki varsa doğru yorumlama yöntemiyle çözülür.

152. **İmâm Gazâlî, *Nasîhatü'l-Mülûk*** — Din-devlet ilişkisine dair eseri; sultanın dinin koruyucusu ve hizmetkarı olduğu, dinin üstünde bir otorite olmadığı anlayışının kaynağı.

153. **Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/59** — «Allâh'a itaat edin, Resûl'e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.» Sultanın meşruiyetinin ölçüsü olarak zikredilmiştir.

154. **İmâm Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*** — Fıkıh, fıkıh usulü ve akli yöntemleri ele alan eseri. Sohbette fıkıhçıların iyi incelemesi gereken bir kaynak olarak zikredilmiş ve serinin sonraki bölümüne havale edilmiştir.

Bilginin Kaynağı ve İlm-i Ledün (22 Ağustos 2026)

155. **İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*** — Dilin, gözün, kulağın, elin ve ayağın afetleri; kalbi arınmanın metodolojisi. Sohbette bilginin üçüncü basamağının şartı olarak zikredilmiştir.

156. **Abdülkâdir Geylânî, *Gunyetü't-Tâlibîn*** — Konuşmacının gençlik yıllarında okuduğu ve tartıştığı eserlerden; kendi Gazâlîci çizgisinin teşekkül ettiği dönemin kaynağı olarak zikredilmiştir.

157. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Felsefenin tamamı değil, belirli meseleler reddedilir. Sohbette bu meselelerin ayet ve hadislerle tek tek delillendirilmesi yapılmıştır.

158. **Kur'ân-ı Kerîm, Hadîd 57/3** — «O, evvel ve ahirdir; zahir ve batındır. O her şeyi bilir.» Alemin ezeliliğinin reddi ve Allâh'ın ilminin kuşatıcılığı bahsinin temel ayeti.

159. **Hadis-i Şerif — «Allâh vardı, O'ndan başka hiçbir şey yoktu»** (Buhârî, Bed'ü'l-Halk 1 [3191]) — Sufi gelenekte «Hiçbir şey yok iken O var idi» şeklinde yaygındır; sohbette «hâlâ da öyledir» ilavesiyle Hazreti Ali'ye nisbetle zikredilir.

160. **Hadis-i Şerif — «Sen evvelsin, Senden önce olan yoktur»** — Müslim, Zikir 61 (no. 2713); Tirmizî, Daavât 19. Alemin ezeliliğinin reddinde zikredilmiştir.

161. **Kur'ân-ı Kerîm, En'âm 6/59** — «Gaybın anahtarları O'nun yanındadır… Bir yaprak düşmez ki O bilmesin.» Allâh'ın cüziyyatı bildiğine dair delil.

162. **Kur'ân-ı Kerîm, Sebe' 34/3** — «O'nun bilgisi olmadan bir zerre bile kurtulamaz; ne küçük ne daha büyük — hepsi apaçık bir kitaptadır.»

163. **Hadis-i Şerif — Kalem** — «Allâh kalemi yarattı ve 'yaz' dedi…» Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, Kader 17. Kader ve ilm-i ilahi bahsinde zikredilmiştir.

164. **Hadis-i Şerif — Allâh'ın ilminin kuşatıcılığı** — Tirmizî, Kader babı; Buhârî, Tevhid babı: «Allâh'ın ilmi olmuş ve olacak her şeyi kuşatmıştır»; «Allâh'ın ilmi gökte ve yerde olanı kuşatmıştır.»

165. **Kalpten geçenin bilinmesi** — Sohbette hadis olarak zikredilen, Allâh'ın kalbe gelen vesveseyi bildiği manası; krş. Kâf 50/16: insanın nefsinin ona fısıldadığını

Allâh'ın bildiğini ve O'nun insana şah damarından daha yakın olduğunu bildiren ayet. Cüziyyatın bilinmesi bahsinde zikredilmiştir.

166. **Kur'ân-ı Kerîm, Yâsîn 36/78-79** — «Çürümüş kemikleri kim diriltecek? — Onları ilk defa yaratan diriltecek.» Gazâlî'nin bedeni diriliş bahsinde dayandığı ayet.

167. **Kur'ân-ı Kerîm, Bakara 2/28** — «Siz ölü idiniz, O sizi diriltti; sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecek.» Dirilişin hem ruhen hem bedenen oluşuna delil.

168. **Kur'ân-ı Kerîm, Abese 80/21-22** — «Sonra onu öldürdü ve kabre koydu; sonra dilediği vakit onu yeniden diriltecek.»

169. **Hadis-i Şerif — Kuyruk sokumu kemiği** — Buhârî, Tefsîr 39; Müslim, Fiten 141 (no. 2955): «İnsanın bütün bedeni çürür, ancak kuyruk sokumu kemiği hariç; kıyamet günü ondan yeniden yaratılır.»

170. **İmâm Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*** — Fıkıh usulünde hüküm çıkarma yöntemleri: tanım, kıyas, mantıksal çıkarım, sebep-sonuç ilişkisi ve delillendirme. «Gazâlî aklı reddetti» iddiasının en açık cevabı.

171. **Hadis-i Şerif — «Duyduğunu aktarmak»** — «Duyduğu her şeyi aktarması, kişiye yalan olarak yeter.» Müslim, Mukaddime 5; Ebû Dâvûd, Edeb 80. Duyuların güvenilirliği bahsinde delil olarak kullanılmıştır.

172. **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*** — Rüyada kolunun koptuğunu gören kimsenin misali; aklın verdiği kesinliğin daha üst bir bilinç durumu tarafından sorgulanabileceğine delil.

173. **Kur'ân-ı Kerîm, Kehf 18/60-82** — Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır kıssası; ilm-i ledünnin Kur'ânî kaynağı ve «ledün» kelimesinin geçtiği yer (Kehf 18/65).

Nedensellik ve Gazâlî'nin Mantığı (29 Ağustos 2026)

174. **Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ 21/69** — «Ey ateş, İbrâhîm'e karşı serin ve selametli ol.» Nedensellik bahsinin merkezindeki ayet; «serin ol» ile yetinilmeyip «selamet ol» buyurulmasının manası hususen ele alınır.

175. **Kur'ân-ı Kerîm — Hazreti Mûsâ ve denizin yarılması** — Mûsâ ve kavminin geçip Firavun ile askerlerinin boğulması; aynı suyun iki farklı hüküm taşıması nedenselliğin sınırına misal gösterilir.

176. **Kur'ân-ı Kerîm — Hazreti Nûh ve tufan** — Nûh aleyhisselâm'ın kurtuluşu, eşi ve oğlunun helaki; oğlunun «dağın zirvesine çıkarım» diyerek akla uyması ve «iman gemisine bin» davetini reddetmesi.

177. **Kur'ân-ı Kerîm — Hazreti Hûd ve rüzgar** — Âd kavminin rüzgarla helaki; aklın üstünde bir hâl olarak zikredilir.

178. **Kur'ân-ı Kerîm, Fîl suresi** — Ebâbil kuşlarının taşıdığı taşlarla fil ordusunun helaki; «akıl üstü» hadiselere misal.

179. **Kur'ân-ı Kerîm, A'lâ 87/2-3** — Yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren Allâh'ı anlatan ayetler. Varlık alemindeki ölçü ve düzen — «matematiğini bul» çağrısının dayanağı.

180. **Kur'ân-ı Kerîm, Mülk 67/3** — «Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde tabaka tabaka yaratan O'dur… Haydi çevir gözünü de bak: Bir kusur görebilecek misin?» Kainattaki ahengin delili.

181. **Hadis-i Kudsi — «Gören gözü olurum»** (Buhârî, Rikâk 38 [6502]) — Kalp gözüyle bakmak bahsinde zikredilir; Allâh'ın göstermesiyle görmenin hakikate ulaştırdığı izah edilir.

182. **İmâm Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*** — Dini ve ahlaki bir restorasyon olarak değerlendirilir; dilin, gözün, kulağın, elin ve ayağın afetleri ile kalbin hastalıkları burada anlatılır. İmâm hatip, ilahiyat ve camilerde ders olarak okutulması tavsiye edilir.

183. **Hadis-i Şerif — Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* (Gazâlî'nin *İhyâ*'sında da nakleder)** — «İnsanlar helak oldu, alimler müstesna; alimler de helak oldu, ilmiyle amel edenler müstesna; amel edenler de helak oldu, ihlas sahipleri müstesna; ihlas sahipleri ise pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.» Sohbetin kapanış sorusunun da kaynağı.

184. **İbrâhîm Hakkı Hazretleri (Erzurumlu) ve Tillo geleneği** — Medreselerde astronomi ve matematiğin okutulduğunun delili olarak zikredilir.

185. **Mâverdî ve Nizâmülmülk** — Fikrin ve kurumun başlangıç noktası; Nizâmiye Medreseleri ile medrese-müderris-öğrenci-ulema-kadı zincirinin kurulması.

186. **İbn-i Rüşd ve Aristoteles geleneği** — «Entelektüel kazandı, siyasi kaybetti» pasajının tahlili; Avrupa'da gördüğü karşılık ile İslâm dünyasındaki kurumsallaşmanın karşılaştırılması.

187. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Filozoflara yöneltilen tenkidin ana metni; mantığa ve felsefeye çizilen sınırın kaynağı.

188. **İmâm Gazâlî, *Mi'yârü'l-İlm fî Fennî'l-Mantık*** — Gazâlî'nin mantığa dair beş eserinden birincisi; yalnız ilahiyatta değil bütün üniversitelerde okutulması gerektiği söylenir.

189. **İmâm Gazâlî, *Mihakkü'n-Nazar*** — Mantığa dair ikinci eser.

190. **İmâm Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*** — Fıkıh usulü eseri; başındaki mantık mukaddimesi hususen zikredilir — «bugünkü profesörler o mukaddimeyi çözemezler».

191. **İmâm Gazâlî, *Makâsıdü'l-Felâsife*** — Filozofların görüşlerinin ortaya konulduğu eser; tenkidden önce öğrenme merhalesi.

192. **İmâm Gazâlî, *el-Kıstâsü'l-Müstakîm*** — Mantığa dair beşinci eser.

Gazâlî'nin Mantığı: Miyar ve Alet (5 Eylül 2026)

193. **«Allâhım, bana eşyanın hakikatini olduğu gibi göster»** — Tasavvuf ve kelam literatüründe Hazreti Peygamber'e nisbetle yaygın olan dua; hadis kitaplarında bu lafızla sahih bir senedi bilinmemektedir. Sohbette eşyanın hakikatine ulaşan kimsenin eşyaya zahiri bakmayacağı bahsinde zikredilir.

194. **«Hayır bildiğinizde şer, şer bildiğinizde hayır vardır»** — Sohbetteki ifade; krş. Bakara 2/216. «Doğru neye göre doğru, yanlış neye göre yanlış?» sorusunun dayanağı; önerme bahsinde zikredilir.

195. **İmâm Gazâlî, *Mi'yârü'l-İlm* ve mantık külliyatı** — «Miyar» ölçü demektir; mihenkten gelmedir — kuyumcuların altının ayarını bulmak için mihenge vurması gibi. Gazâlî'de mantık, doğru düşünceyi yanlıştan ayıran bir ölçüdür.

196. **İmâm Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*** — Bir fıkıh usulü eseridir; ön sözündeki mantık mukaddimesinde Gazâlî, mantık bilgisinin yalnız fıkha ait olmadığını, bütün ilimler için temel bir giriş olduğunu söyler ve mantığı kullanmayan kimsenin güvenilirliği bulunmadığını çok sert bir dille ifade eder.

197. **İhsan Eliaçık** — «Namaz ibadet değildir» görüşü; bin dört yüz yıllık İslâm anlayışıyla karşılaştırılarak «tanımlama» bahsinde ele alınır.

198. **Aristoteles, Fârâbî ve İbn Sînâ** — Tanım, önerme, kıyas, burhan, zorunlu sonuç ve çelişmezlik aletlerinin kaynağı; «mantık eşittir hakikatin kendisi» görüşünün sahipleri olarak Gazâlî'den ayrılırlar.

199. **Kur'ân-ı Kerîm, Tâhâ 20/17-18** — Mûsâ aleyhisselâm'a «Elindeki nedir?» diye sorulması ve onun asasını anlatması. Asa doğru yerde faydalı, yanlış yerde zararlıdır; mantığın alet oluşu bu misalle anlatılır.

200. **«İlim Çin'de de olsa…»** — Sohbette iki rivayet birlikte zikredilir: «İlim Çin'de de olsa arayınız» (Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*; senedi zayıftır) ve «Hikmet müminin yitik malıdır» (Tirmizî, İlim 19). Mantığın «Yunan'dan geldi» diye reddedilemeyeceğinin delili olarak kullanılır.

201. **İmâm Gazâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*** — Filozofların vardığı sonuçların gerçekten burhani olup olmadığını sorgular; yirmiye yakın konuda cevabın «hayır» olduğunu, yine felsefecilerin kendi aletleriyle gösterir.

202. **Stanford Felsefe Ansiklopedisi** (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*) — Stanford Üniversitesi'nin yayımladığı, hakemli ve ücretsiz çevrimiçi felsefe ansiklopedisi. Sohbette, Gazâlî'nin filozoflara verdiği cevapların içinden bu kaynağın da çıkabilmiş olmadığı söylenir.

203. **Medîne'deki Yahûdî doktorlar** — Sohbette anlatılan hadise: Medîne'yi «burada hasta yok» diye terk etmek isteyen doktorlara Allâh Resûlü'nün beytülmalden maaş bağladığı ve «tıp ilmini buradaki sahabelere öğretin» buyurduğu nakledilir.

204. **Hadis-i Şerif — «Tedavi olunuz»** (Ebû Dâvûd, Tıb 1 [3855]; Tirmizî, Tıb 2 [2038]) — Tıbbı bidat sayanlara verilen cevapta zikredilir.

205. **Hasan Aydın** — «Gazâlî, felsefenin metafizik alanını sınırlandırırken uzun vadede sorgulama alanını daralttı» şeklindeki eleştirel değerlendirmenin sahibi.

206. **Kindî ve tabiin geleneği** — Gazâlî'den önce de İslâmî düşüncenin mantıksız olmadığının işaretleri; Gazâlî bu birikimden faydalanmıştır.

207. **Mâverdî ve Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak** — «Din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir» değerlendirmesi ve bunun bir siyaset teorisinin temeli sayılması; önümüzdeki dersin konusu olarak duyurulur.

208. **Eflâtun (Platon) ve Aziz Augustinus** — Din-devlet ilişkisinin batı felsefesindeki kökleri: Eflâtun devleti idare edeceklerin dini terbiye almasını şart koşar; Augustinus devlet başkanını «tanrının emirlerinin uygulayıcısı» olarak görür.

209. **Medîne Vesîkası** — İlk anayasa niteliğindeki metin; gelecek dersin perspektifine dahil edilmiştir.

Mâverdî'nin İkizler Tezi: Din, Devlet ve İmamet (12 Eylül 2026)

210. **Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak (2017)** — Mâverdî'nin «din ve devlet birbirinden ayrılmaz ikizlerdir» değerlendirmesinin bütün İslâm dünyasında geçerli bir siyaset teorisinin temelini attığı görüşü; ayrıca Gök Tanrı'nın bahşettiği kut ile hükmeden Kağan-Hakan'ın İslâm'la birlikte «Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi» ve halifesi hâline gelişine dair alıntı. Sohbette bu genellemenin aşırı olduğu savunulur.

211. **Hazreti Abdullah bin Abbâs radıyallâhu anh** — İlk tefsirci; sahabe içinde dini ilimlerde önde olup dinden geçinmeyenlerin örneği.

212. **Kazançların fazileti** — Sohbette hadise dayandırılarak kazançlar şöyle sıralanır: cihaddan elde edilen mal, ticaret, sanatkarlık, ziraat, hayvancılık, kira gelirleri ve memurluk; bu sıralamada «din adamlığı» yoktur. Sıralama bu şekliyle tek bir hadiste geçmez; krş. «Rızkım mızrağımın gölgesinde kılındı» (Buhârî, Cihâd 88, talikan) ve «Kimse kendi el emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir» (Buhârî, Büyû' 15).

213. **Eflâtun (Platon) ve Aziz Augustinus** — Eflâtun'un ideal devlette yöneticilere önce din eğitimi verilmesini öngörmesi; Augustinus'un devleti «tanrının emirlerinin uygulayıcısı» olarak tanımlaması.

214. **Fâtımîler, İsmâiliyye, Hasan Sabbâh ve Alamut** — Mâverdî ve Gazâlî zamanında Ehl-i Sünnet'in karşısındaki imamet merkezli siyasi-dini yapılar; Gazâlî'nin Abbâsî ve Selçuklu desteğiyle mücadele ettiği Bâtınî hareket.

215. **Malazgirt, 1071** — Sohbette «Kürdüyle, Arabıyla, Türküyle bütün İslâm dünyasının varoluş günü» olarak nitelendirilen dönüm noktası.

216. **İmâmiyye, on iki imam ve Muhammed Hasan el-Mehdî** — İmamın ilahi tayinle geldiği, on iki imamın masum sayıldığı ve on ikinci imamın gaybete girdiği inanç; Sünnî anlayışta ise masumiyet yalnız peygamberlere aittir.

217. **İlk sufiler** — Bâyezîd-i Bistâmî, Sırrî-yi Sakatî, Habîb-i Acemî ve Cüneyd-i Bağdâdî — geriye servet ve zengin vakıflar bırakmayan ilk sufilerin hayatı, sufiliğin keyfe göre yorumlanamayacağının ölçüsü.

218. **Hadis-i Şerif — Mehdî'nin ismi** (Ebû Dâvûd, Mehdî 1 [4282]) — Rivayette Mehdî'nin adının Hazreti Peygamber'in adına, babasının adının da Hazreti Peygamber'in babasının adına uyacağı bildirilir. Sohbette Sünnî Mehdî anlayışını Şîa'nın gaybet Mehdî'sinden ayıran bahiste zikredilir.

219. **Nizâmülmülk ve Nizâmiye Medreseleri** — Mâverdî'nin devlet teorisi, Nizâmülmülk'ün siyasi pratiği ve Gazâlî'nin itikadi-fıkhi-ahlaki-tasavvufi sentezi ile oluşan Sünnî ihyâ hareketi.

220. **Hadis-i Şerif — «Şeytan benim suretime giremez»** (Buhârî, İlim 38 [110]; Müslim, Rüyâ 10 [2266]) — Rüyada görülen Hazreti Peygamber'in suretine şeytanın giremeyeceği; sohbette sufilerin intisab ve şeyh sıhhati ölçüsünün dayanağı olarak zikredilir.

221. **Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*** — Devlet başkanlığı, vezirlik, valilik, kadılık, kamu düzeni, ordu ve cihad, vergi, zekât, kamu maliyesi, toprak yönetimi, divanlar, suçlar ve cezalar gibi geniş bir yönetim alanını ele alır. Sohbetteki tespit: Eserde «her şeyi doğrudan din adamları yönetsin» diye bir kaide yoktur; yönetimde dini meşruiyet aranır ama teokratik bir ruhban sınıfı konulmaz.

222. **Fârâbî ve İbn Haldûn** — Fârâbî'nin filozof-hükümdar anlayışı ve İbn Haldûn'un asabiyet ve devlet teorisi; İslâm tarihinde tek bir siyaset teorisi bulunmadığının örnekleri.

223. **Kur'ân-ı Kerîm, Şûrâ 42/38** — Diyânet meali: «Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namazı dosdoğru kılanlar; işleri, aralarında şura (danışma) ile olanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allâh yolunda harcayanlar.» Kur'ân'ın tek bir devlet modeli değil, yönetim ahlakı önerdiği bahsinde zikredilir.

224. **Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/58** — Diyânet meali: «Allâh size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.» Emanet ve adalet ile yönetim ilkesi.

225. **Medîne Vesîkası** — Hicretten sonra Medîne'de müslümanların, Yahûdîlerin ve Hıristiyanların ortak yaşamını düzenleyen, ilk anayasa gibi algılanan metin: ortak savunma, güvenlik, adalet ve din özgürlüğü.

Kut'tan Halifeliğe: Devlet, Meşruiyet ve İtaat (20 Eylül 2026)

226. **Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak (2017)** — Sohbette okunan son paragrafın kaynağı: «Devlet ve İslâm'ın bu içe geçişi, İslâm öncesi dönemden beri Gök Tanrı'nın bahşettiği kut sayesinde halkın saadeti için hükümran olduğuna ve bizzat Gök Tanrı tarafından seçildiğine inanılan Kaan ve Hakan'ı, İslâm'ın kabulü ile birlikte bütün mahlukatın kendisine sığındığı Allâh'ın yeryüzündeki gölgesi yapmıştır. Artık Türk sultanları, Timur türbesinin iç duvar kuşağındaki muhteşem altın yazılı sülüs hatta vurgulandığı üzere, kendilerine itaatin Allâh'a itaat, kendilerine isyanın Allâh'a isyan sayıldığı, aynı zamanda yüce bir manevi otorite; bir adım sonrasında ise Allâh'ın yeryüzündeki halifesidirler.» Sohbette bu tespitin tarihi kısmı doğrulanmakta, fakat kut ile halifelik kavramlarının aynileştirilmesine itiraz edilmektedir.

227. **Timur, Mete Han ve Atilla** — Kut sahibi hükümdar telakkisinin tarihi örnekleri: Her biri Tanrı tarafından görevlendirildiğini söyleyen, iktidarını kendi gücüne değil daha yüksek bir kaynağa dayandıran hükümdarlar.

228. **Fâtih Sultan Mehmed Kanunnamesi** — Her kağan öldüğünde ülkenin oğullar arasında bölünüp birbirleriyle savaşmalarıyla yaşanan iç kargaşanın tarihi arka planı ve kanunnamedeki kardeş katli maddesinin bu arka planla irtibatı.

229. **Hadis-i Şerif — Cariyeye «Allâh nerededir?» sorusu** (Müslim, Mesâcid 33 [537]) — Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hazretlerinin bir cariyeye Allâh'ın nerede olduğunu sorması, onun «göklerdedir» cevabı üzerine «bunu azad edin» buyurması. Sohbette bu rivayet, «göklerdedir» ifadesinin bir mekan tayini değil bir yücelik atfı olduğunun delili olarak zikredilir ve eski Türk inancındaki «Tanrı göklerdedir» anlayışıyla karşılaştırılır.

230. **Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/59** — Diyânet meali: «Ey iman edenler! Allâh'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allâh'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.» Sohbetin esas dayanağı: Ayet ulü'l-emre itaati emrederken, hemen ardından ihtilaf hâlinde Allâh ve Resûl'e dönülmesini emrederek mutlak ve sınırsız itaat kapısını kapatmaktadır.

231. **Hazreti Ebûbekir radıyallâhu anh'in ilk hutbesi — Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, s. 35** — Sohbette bu rivayetin Süyûtî'den alındığı açıkça belirtilir; tercih sebebi olarak Süyûtî'nin ehl-i tasavvuftan olması söylenir. Hutbenin ölçü olan kısımları: «Sizin en iyiniz olmadığım hâlde başınıza geçirildim… Görevimi gereği gibi yaparsam bana yardımcı olun; işimi kötü yaparsam beni doğruya yöneltin. Doğruluk güven kaynağı, yalan ise hıyanettir. İçinizdeki güçsüzler, haklarını kendilerine teslim edinceye kadar benim katımda Allâh'ın izniyle güçlüdürler; güçlüleriniz ise kendilerinden güçsüzlerin haklarını alıncaya kadar benim katımda Allâh'ın izniyle zayıftır. Ahlaksızlık ve fahişelik yayılırsa Allâh hepsine belayı gönderir. Allâh ve Resûlü'ne itaat ettiğim sürece siz de bana itaat edin; Allâh ve Resûlü'ne isyan ettiğimde ise bana itaat etmekle yükümlü değilsiniz.»

232. **Hadis-i Şerif — «İtaat maruftadır» (Buhârî)** — İtaatin iyilikte olduğu ölçüsü. Sohbette bu ölçü kadının kocasına, müridin mürşidine, çocuğun ana-babasına ve vatandaşın devlet reisine itaatinin tamamına tatbik edilir: Kur'ân ve sünnet dairesinde söylenen şeye itaat farzdır, o dairenin dışına çıkıldığında itaat yükümlülüğü düşer.

233. **Hadis-i Şerif — «Hepiniz sorumlusunuz, elinizin altındakilerden sorumlusunuz»** (Buhârî, Cum'a 11 [893]; Müslim, İmâret 20 [1829]) — Sohbette bu sorumluluğun da Kur'ân ve sünnet dairesiyle sınırlı olduğu; o dairenin dışına çıkan amirin elinin altındakiler tarafından dinlenmek mecburiyetinde olmadığı belirtilir.

234. **Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*** — Hilafetin — Şîa'nın imamet dediği makamın — iki temel görevi: dinin korunması ve dünyanın yönetilmesi. Sohbette Mâverdî'nin teorisi, kut sahibi hükümdar fikriyle kesişerek Selçuklu siyasi düzeninin zeminini kuran halka olarak ele alınır.

235. **Nizâmülmülk ve Nizâmiye Medreseleri** — Devlet ve medrese kurumlarının güçlendirilmesi; Nizâmiye Medreseleri'nin Sünnî ilim anlayışını kurumsallaştırıp sistemleştirmesi. Sohbetteki dörtlü tasnifte Mâverdî teoriyi sistemleştiren, Nizâmülmülk kurumları kuran, Gazâlî itikadı-fıkhı-ahlakı-tasavvufu bütünleştiren, sultan ise fiili gücü elinde tutan taraftır.

236. **Fâtımîler, Hasan Sabbâh, Haşhaşîler ve Hâricîler** — Gazâlî'nin içinde yaşadığı kriz coğrafyasının unsurları: Şiî-Fâtımî ve Bâtınî kargaşa, Hasan Sabbâh'ın uyuşturucu kullanan fedaileri, her dönemde sıkıntı kaynağı olan Hâricîler; bunlara Bizans çatışmaları ve Moğol istilası eklenir.

237. **Kudüs, Mescid-i Aksâ ve Mekke semalarındaki drone hadisesi** — Mekke semalarında iki drone dolaşınca herkesin açıklama yapması; buna karşılık Mescid-i Aksâ'nın aylarca kapalı tutulmasına İslâm dünyasının sessiz kalması. Sohbette müslümanların üç kutsal beldesi — Mekke, Medîne, Kudüs — sayılarak bu çifte standart sorulur.

238. **Riyad'da Kâbe maketi üzerinde verilen konser** — Hicâz bölgesinin coğrafi sınırları içinde, Kâbe maketinin üzerinde kurulan sahnede verilen konser; bütün İslâm dünyasının bu hadise karşısında sessiz kalması. Sohbette şarkıcının ismi hususunda cemaatle birlikte bir tereddüt yaşanır ve isim kesinleştirilmez.

239. **İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*** — Sohbetteki değerlendirme: İhyâ, umumi olarak bütün İslâm dünyasının hizaya gelmesi için yazılmış bir eserdir. Gazâlî'nin

fıkhı, kelamı ve hadisi sağlam olduğundan onu «sarayın memuru» yahut «iktidarın basit ideoloğu» olarak tanımlamak mümkün değildir.

Zalim Sultana İtaat, Fitne ve Düzen (27 Eylül 2026)

240. **Malazgirt, 1071** — Alparslan'ın Romen Diyojen ordusunu dağıtması ve Selçuklu sultanlarının bundan sonra askeri-siyasi güç olarak öne çıkması; sohbette «Malazgirt kazanılmasaydı bugün İslâm dünyası olmayabilirdi» değerlendirmesi.

241. **Hadis-i Şerif — Sevbân rivayeti** (Ebû Dâvûd, Melâhim 5 [4297]) — Yabancı kavimlerin sofraya çağrışan yiyiciler gibi birbirlerini müslümanların üzerine çağıracakları; o gün müslümanların çok olup selin sürüklediği çerçöp gibi olacakları ve kalplerine «vehn» (dünya sevgisi ve ölüm korkusu) atılacağı haberi. Sohbette fitnenin en büyüğü olarak okunur.

242. **Menteş ve Baba İshak** — Selçuklu dönemindeki iç kargaşanın örneği olarak anılan isyan; sohbette Menteş'in Hacı Bektâş Velî'nin kardeşi olarak zikredildiği yer.

243. **İmâm Gazâlî, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*** — «Din ve sultan ikizdir» sözünün Gazâlî'deki yeri: Gazâlî bunu hadis olarak değil «denilmiştir ki» diye nakleder. Sohbette hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlanmadığı ve Gazâlî'ye «hadis uydurdu» diyenlerin iftira ettiği söylenir.

244. **Hadis-i Şerif** (Buhârî, Ahkâm 4 [7144]) — «müslüman hoşuna gitmese de emirin sözünü dinler ve ona itaat eder; emir günah olan bir şeyi emrederse o emri dinlemek gerekmez.»

245. **İmâm Gazâlî, *Nasîhatü'l-Mülûk*** — Sultanın zulümden kaçınması, adalet, alimlerle istişare, görevlileri denetlemek, israftan kaçınmak ve dünyanın geçiciliği nasihatleri. Sohbetin sonunda eserin tamamının Gazâlî'ye ait olup olmadığına dair araştırmacıların tartışması hatırlatılır.

246. **Hazreti Ömer ve valiler** — Yemen valisinin bal şerbeti ve buğday ekmeği ikramına «Senin en fakirin bunu yiyor mu?» demesi; Mısır valisinin kapısına nöbetçi koyması üzerine valilik binasını yıktırması.

247. **Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ 4/59** — Diyânet meali: «Ey iman edenler! Allâh'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allâh'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.» Sohbette ayetin ilk kısmıyla birlikte devamındaki «anlaşmazlığa düşerseniz Allâh ve Resûl'e götürün» hükmünün es geçilmemesi istenir; ulü'l-emre, babaya, şeyhe, kocaya ve devlet reisine itaatin mutlak olmadığı buradan çıkarılır.

248. **Hadis-i Şerif — «Bana itaat eden Allâh'a itaat etmiş olur»** (Buhârî, Ahkâm 1 [7137]; Müslim, İmâret 32-33 [1835]) — «…Emîre itaat eden bana itaat etmiş olur; emire karşı gelen bana karşı gelmiş olur.» Sohbette bazı sufilerin bu hadisi üstada itaat için kullandığı, fakat bunun çok kullanılmak istenmediği belirtilir.

249. **Hadis-i Şerif** (Buhârî, Fiten 2 [7052]; Müslim, İmâret 45 [1843]) — «Benden sonra başkalarının size tercih edildiği, hoşlanmadığınız birtakım işler göreceksiniz.»

«O zaman bize ne emredersiniz?» sorusuna: «Onların haklarını kendilerine veriniz; kendi hakkınızı ise Allâh'tan isteyiniz.»

250. **Hadis-i Şerif — İbn Abbâs rivayeti** (Buhârî, Fiten 2 [7053-7054]; Müslim, İmâret 55-56 [1849]) — Emirinde hoşlanmadığı bir şey görenin sabretmesi; sultandan bir karış ayrılanın cahiliye ölümüyle öleceği.

251. **Hadis-i Şerif — Huzeyfetü'l-Yemân rivayeti** (Müslim, İmâret 52 [1847]) — Resûlullâh'ın hidayetiyle hidayete ermeyecek, sünnetini uygulamayacak liderler hakkında; «Sırtına vurulsa da, malın alınsa da dinle ve itaat et.»

252. **Hadis-i Şerif** (Buhârî, Ahkâm 4 [7144]; Müslim, İmâret 38 [1839]; İbn Mâce, Cihâd 40 [2864]) — «müslüman bir kimsenin, günahla emredilmediği sürece hoşuna giden veya gitmeyen hususlarda emiri dinlemesi ve itaat etmesi gerekir; günah olan bir şeyle emredilirse dinlemek de itaat etmek de yoktur.»

253. **Hadis-i Şerif — «Allâh'a isyan konusunda kula itaat yoktur»** (Buhârî, Ahkâm 4 [7145]; Müslim, İmâret 39 [1840]) — «…itaat ancak marûf olan şeydedir.» «Hâlıka isyan olan hususta mahluka itaat yoktur» lafzı ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçer.

254. **Mezhep imamlarının zalim idareciye karşı duruşu** — İmâm-ı A'zam: fasık ve zalim idarecinin imamet vasfını kaybettiği, kılıçla ayaklanmanın ancak başarı ihtimali çok yüksekse caiz olduğu; Zeyd bin Ali ve Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye isyanlarına destek, Mansûr'un başkadılık teklifini reddi. İmâm Mâlik: «Zorla yapılan biat ve yemin geçersizdir» fetvası ve işkence görmesi. İmâm Şâfiî: Yemen'de zulme karşı çıktığı için zincire vurularak Hârûn Reşîd'in huzuruna getirilmesi. İmâm Ahmed bin Hanbel: Me'mûn, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerindeki «Kur'ân mahluktur» dayatmasına boyun eğmeyip kırbaçlanması, buna rağmen silahlı isyana karşı durması.

255. **Ann K. S. Lambton** — Sohbette «Lambton» diye anılan ve Gazâlî'nin *Nasîhatü'l-Mülûk* anlayışı üzerine çalışmasında Gazâlî'yi dönemin düzenini yıkmaya uğraşmadığı için eleştiren araştırmacı.

256. **Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak** — Geçen derste okunan kut-halifelik paragrafı ve Timur türbesindeki «halifeye itaat Allâh'a itaattir» yazısı; sohbette Nisâ 59'un devamı bu paragrafa da cevap olarak gösterilir.

257. **Hadis-i Şerif — Arfece rivayeti** (Müslim, İmâret 59-60 [1852]) — «Şerler ve fesatlar olacak. Kim birlik içinde olan bu ümmetin içinde tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun.» Sohbette «öldürmek devlete aittir; siz onu dinlemeyin, susturun» kaydıyla okunur.

258. **Hadis-i Şerif — Sevbân rivayeti** (Ebû Dâvûd, Fiten 1 [4252]) — «Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe ve putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz.» Sohbetin sonunda ayrıca okunur.

İCÂZETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَحْدَهٗ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى وَمَا تَوْفِيْقِيْ وَاعْتِصَامِيْ اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ . اَمَّا بَعْدُ طَرِيْقَةٌ عَلِيَّةٌ مُحَمَّدِيَّةٌ دَنْ سِيْنِ وَقُرَّةُ عَيْنِيْ وَشَيْخِيْ وَمَوْلَايَ الْقُطْبُ الرَّبَّانِيُّ وَالْغَوْثُ الصَّمَدَانِيُّ وَالْهَيْكَلُ النُّوْرَانِيُّ وَالْمَحْبُوْبُ السُّبْحَانِيُّ وَالشَّرِيْفُ الْبُرْهَانِيُّ صَاحِبُ الْكَرَامَاتِ وَخَارِقُ الْعَادَاتِ الْبَشَرِيَّةِ شَيْخُ مَشَايِخِ الطُّرُقِ الْعَلِيَّةِ اَبُو الْوَقَارِ وَالْعَمَلَيْنِ زُبْدَةُ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ وَجَدُّ الْحُسَيْنَيْنِ مَنْ كَانَ اِلَى اللّٰهِ الدَّاعِيْ وَفِي الْمَخِيْرَاتِ السَّاعِيْ مُحَمَّدُ النُّوْرُ وَالسُّبُوْعُ بِيْرِمْ حَضْرَةُ شَيْخِ السَّيِّدِ مُحْيِ الدِّيْنِ عَبْدُ الْقَادِرِ الْكِيْلَانِيْ فِيْ قَدَسَ اللّٰهُ تَعَالٰى سِرَّهُ الْعَالِيْ وَنَوَّرَ ضَرِيْحَهُ الشَّرِيْفَ حَضْرَتِ دِيْنِكْ طَرِيْقَةٌ عَلِيَّةٌ سِرِّ خَلْفَا سِنْدَنْ اُولِيْ شَرِيْعَتْدَهْ يَدِرِمْ وَطَرِيْقَتْدَهْ رَهْبَرِمْ وَحَقِيْقَتْدَهْ مُرْشِدِمْ وَمَعْرِفَتْدَهْ كَامِلَمْ الْمَكْمُوْنُ عَرِجْرِمْ وَاُسْتَادِمْ وَشَيْخِمْ الْمَرْحُوْمُ الْمَغْفُوْرُ الْمُحْتَاجُ اِلٰى مَدَارِجِ رَحْمَةِ رَبِّهِ الْغَفُوْرِ الشَّيْخُ الْحَاجُّ مُصْطَفٰى جَوْرُوْمِيْ عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْغَنِيِّ حَضْرَتِلَرِنْدَنْ اِسْتِمَاعٌ اِيْلَهْ اَخْذُ وَقَبُوْلُ اَيْلَدِيْكِمْ مِنْوَالُ اُوزَرَهْ طَرِيْقَةٌ عَلِيَّةٌ قَادِرِيَّةٌ ، رِفَاعِيَّةٌ ، نَقْشِبَنْدِيَّةٌ ، بَدَوِيَّةٌ ، سُوْقِيَّةٌ شَاذِلِيَّةٌ ، مَوْلَوِيَّةٌ ، بَكْدَاشِيَّةٌ ، بَيْرَامِيَّةٌ دَهْ بِالتَّعْيِيْنِ نَقِيْبُ النُّقَبَاءِ اُولْنَفْعَهْ لَامْ اَلِفْ شَدَّ اَيْلَيْلَهْ . زِيَارَصُهَيْبِ بْنِ سِنَانَ الرُّوْمِيْ حَضْرَتِلَرِيْنِكْ شَيْدِيْ لَامْ اَلِفْ مَدْ . بِيْنْكِمْ حَضْرَتِ جَبْرَائِيْلُ اَمِيْنُ اَمْرِيَارِيْ اِيْلَهْ رَسُوْلِ اَكْرَمْ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمْ دَخِيْ اَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبْ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ حَضْرَتِلَرِيْنِكْ ، عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبْ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ حَضْرَتِلَرِيْ دَهْ صُهَيْبِ بْنِ سِنَانَ الرُّوْمِيْ حَضْرَتِلَرِيْنَهْ لَامْ اَلِفْ قُوْشَاثْدِيْرْ وَقَلْدِيْرْدَانْ دَوْلَايِيْ نَقِيْبِيْكْ دَخِيْ لَامْ اَلِفْ قُوْشَاثْمَاسِيْ لَازِمْدِرْ . وَدَخِيْ تَعْيِيْنِ اُولُوْنَانْ كِمْسَهْ يَهْ اَلْزَمْ اَوْلَانْ شَرْطْلَرْ شُوْنْلَرْدِرْ ، اَمَانَتْلَكْ وَاَعْمَالِ طَرِيْقَتْ وَاَسْبَابِ طَرِيْقَتْ وَاَحْكَامِ طَرِيْقَتْ وَاَرْكَانِ طَرِيْقَتْ وَبِنَاءِ طَرِيْقَتْ وَوُجُوْبَاتِ طَرِيْقَتْ وَسَيْرُ اِلَى اللّٰهِ وَسَيْرُ فِي اللّٰهِ وَسَيْرُ عَلَى اللّٰهِ وَسَيْرُ مَعَ اللّٰهِ وَسَيْرُ لِلّٰهِ وَسَيْرُ عَنِ اللّٰهِ وَسَيْرُ بِاللّٰهِ . اَعْمَالِ طَرِيْقَتْ شُوْنْلَرْدِرْ ، اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيْمَ ثُمَّ صَلَوَاتْ ثُمَّ تَوْحِيْدْ وَذِكْرُ الشَّهَادَانْ مَذْكُوْرُهٗ اِنْمَا قَضَايَهْ قَالْمَشْ ثُمَّ اَزْلَرِيْنِ قِيَامْ اَيْلَرْ . بُوْنْلَرْدَنْ مَذْكُوْرِ رَكْعَتْ تَهَجُّدْ نَمَازِيْ اَلْتِ رَكْعَتْ اَوْ اَيْكِ رَكْعَتْ اِشْرَاقْ دُوْنْتْ رَكْعَتْ ضُحَى نَمَازِيْ قِيَامْ اَيْلَرْ . وَدَخِيْ هَرْ وَقْتِ نَمَازِيْ اَدَا اَيْلَدِكْدَهْ يُوْزْ اَلْتِمِشْ اَلْتِ تَوْحِيْدْ اُوْتُوْزْ اِيْكِ يَا اللّٰهُ يُوْزْ يَا مُؤْمِنُ يُوْزْ يَا لَطِيْفُ ذِكْرِيْنَهْ مُدَاوَمَتْ اِيْدَهْ . وَدَخِيْ اَحْكَامِ طَرِيْقَتْ اَلْتِيْدِرْ ، مَعْرِفَتْ سَخَاوَتْ يَقِيْنْ صِدْقْ تَوَكُّلْ تَفَكُّرْ . وَدَخِيْ اَرْكَانِ طَرِيْقَتْ اَلْتِيْدِرْ ، عِلْمْ حِلْمْ صَبْرْ رِضَا شُكْرْ اِخْلَاصْ . وَبِنَاءِ طَرِيْقَتْ دَخِيْ اَلْتِيْدِرْ ، تَوْبَهْ نُصُوْحْ تَسْلِيْمِيَّتْ زُهْدْ تَقْوٰى قَنَاعَتْ عُزْلَتْ . وَاجِبَاتِ طَرِيْقَتْ دَخِيْ اَلْتِيْدِرْ ، اِحْسَانْ ذِكْرْ تَرْكِ دُنْيَا تَرْكِ هَوٰى خَوْفْ وَشَوْقْ . وَدَخِيْ سَيْرُ اِلَى اللّٰهِ نَفْسِ اَمَّارَهْ مَرْتَبَهْ سِيْدِرْ ، سَيْرُ لِلّٰهِ نَفْسِ رَاضِيَهْ مَرْتَبَهْ سِيْدِرْ ، سَيْرُ بِاللّٰهِ نَفْسِ مُرْضِيَّهْ مَرْتَبَهْ سِيْدِرْ ، وَسَيْرُ بِاللّٰهِ نَفْسِ كَامِلَهْ دِرْ . بُوْنْلَرْدِنْ مِفْتَاحِ لَرِيْ كَلِمَهْ تَوْحِيْدِ اِسْمِ جَلَالْ ، هُوْ ، حَيّ ، حَقّ ، قَيُّوْمْ وَقَهَّارْدِرْ . بُوْنْلَرِيْ تَلْقِيْنْ اِيْدُوْبْ نَقِيْبُ النُّقَبَاءِ تَعْيِيْنْ اُولُنْدُقْدَهْ دِيْنِهْ بُوْ جَهْلَهْ اِجَازَتْنَامَهْ سِيْ وِيْرِلَهْ سِرِّ مَشَايِخْ بِيْنْدَهْ عَادَتْدِرْ : اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ مَنَّ عَلَيْنَا بِالشَّرِيْعَةِ الْمُنَسَّقَةِ وَحَقَّقَنَا بِحَقَائِقِ الطَّرِيْقَةِ الْقَدِيْمَةِ وَسَلَكَنَا فِيْ سِلْكِ سُلُوْكِ رَسُوْلِ اللّٰهِ الْكَرِيْمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَتْبَاعِهٖ وَعَرَّفَنَا بِمَعْرِفَةِ وَحْدَانِيَّتِهٖ فَهُوَ الْبَرُّ الرَّحِيْمُ اَحْمَدُهٗ حَمْدَ الْكَامِلِيْنَ وَاَشْكُرُهٗ شُكْرَ الْمُحَقِّقِيْنَ مِنْ اَنَّهٗ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ . اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى رَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْعَظِيْمِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَمَنْ يَمْشِيْ عَلٰى سُنَّتِهٖ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُوْنَ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ .

اَمَّا بَعْدُ ، وَاَنَا الْفَقِيْرُ اِلَى اللّٰهِ الْقَدِيْرِ خَادِمُ الْفُقَرَاءِ الْمُرْشِدُ الْكَامِلُ بَابَا نُوْشَهْرِي اَقَوْلُ بِعِنَايَةِ الْبَارِيْ : اِقْتَضَيْتُ مصطفى اُوزباغ برسمى نَقِيْبَ النُّقَبَاءِ مَحَبَّةً وَجَعَلْتُ هٰذِهِ الْاِجَازَةَ الشَّرِيْفَةَ خَاصَّةً بِهٖ عَلٰى طَرِيْقَةِ شَيْخِنَا قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى سِرَّهُ الْعَزِيْزَ وَنَوَّرَ ضَرِيْحَهُ اَذِنْتُ لَهٗ اِذْنًا عَامًّا فِيْ اُمُوْرِ النُّقَبَاءِ وَتَقْدِيْمِ الرِّجَالِ وَتَقْطِيْعِ الْعُهُوْدِ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْفَكِّ وَالسَّدِّ عَلَى التَّقْيِيْبِ بِقَوَاعِدِ طَرِيْقِنَا وَاِعْطَاءِ الْحَالِ مِمَّا يُنْفِقُ عَلَى الْخَلْقِ الْفُقَرَاءِ وَفَوَّضْتُ اُمُوْرَ عِنْدَ الْفُقَرَاءِ اِلٰى مصطفى اوزباغ برسمى فَاِنَّهٗ صَارَ نَقِيْبَ النُّقَبَاءِ . وَاَمَّا السَّنَدُ الَّذِيْ خَصَّصَ بِطَرِيْقِنَا الَّذِيْ اَتٰى بِهٖ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةَ الْاِسْرَاءِ نَبِيَّنَا مُحَمَّدًا الْمُصْطَفٰى بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ شَدٌّ اَبْيَضُ وَهُوَ عَيْنُ سَبْعَةَ عَشَرَ رِجَالًا مِنَ الصَّحَابَةِ نُقَبَاءَ وَاِنَّ شَيْخِيْ الْحَاجَّ مُصْطَفٰى جَوْرُوْمِيْ جَعَلَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى مُبَارَكًا بِجَاهِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِيْنَ الطَّيِّبِيْنَ الطَّاهِرِيْنَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا هُوَ اَيْضًا عَيْنُ نَقِيْبًا وَاِنَّ الْحَاجَّ الْمُرْشِدَ الْكَامِلَ عَبْدَ اللّٰهِ كُوْزْبُوْزْ السَّاكِنَ فِيْ مَدِيْنَةِ نُوْشَهْرَ قَدِ ابْنَسَتْ مصطفى اوزباغ برسمى اَخَرِقَةَ الْقَادِرِيَّةِ وَالرِّفَاعِيَّةِ وَالنَّقْشِبَنْدِيَّةِ وَالسُّهْرَوَرْدِيَّةِ وَالْبَدَوِيَّةِ وَالشَّاذِلِيَّةِ وَالْمَوْلَوِيَّةِ وَالْبَكْتَاشِيَّةِ وَالْبَيْرَامِيَّةِ كَمَا ابْنَسَنِيْ شَيْخِيْ الْحَاجُّ مُصْطَفٰى جَوْرُوْمِيْ قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى سِرَّهُ الْعَالِيَ وَقَدِ ابْنَسَهُ شَيْخُنَا عَلِيُّ خَيْدَرْ بَابَا جَوْرُوْمِيْ وَابْنَسَهُ شَيْخُنَا اَبُوْ بَكْرٍ الصِّدِّيْقُ جَوْرُوْمِيْ وَابْنَسَهُ شَيْخُنَا السَّيِّدُ مُحَمَّدُ عَبْدُ الرَّحِيْمِ السَّاكِنُ فِيْ مَدِيْنَةِ طَنْطَا مِنْ بِلَادِ مِصْرَ وَكَانَ نَسَبُهُ الشَّرِيْفُ مُسْنَدًا اِلَى الْاِمَامِ الشَّهِيْدِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ الْمُرْتَضٰى كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ وَرَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ . اِنِّيْ اَجَزْتُهٗ فِيْ تَارِيْخِ ١ جُمَادَى الْاٰخِرَةِ ١٤١٥ الْهِجْرِيِّ .

وَاَنَا الْفَقِيْرُ اِلَى اللّٰهِ تَعَالَى الْمَكْنِيُّ بِخَادِمِ الْفُقَرَاءِ

وَالْمُلَقَّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ الشَّرِيْفِ : اَلْفَقْرُ فَخْرِيْ

اَلْفَقْرُ فَخْرِيْ اَلْفَقْرُ فَخْرِيْ السَّاكِنُ فِيْ مَدِيْنَةِ نُوْشَهْرَ

اَلْمُرْشِدُ الْكَامِلُ فِيْ طُرُقِ الْعَلِيَّةِ الْقَادِرِيَّةِ وَالرِّفَاعِيَّةِ

وَالنَّقْشِبَنْدِيَّةِ وَالْبَدَوِيَّةِ وَالسُّوْقِيَّةِ وَالْمَوْلَوِيَّةِ وَالشَّاذِلِيَّةِ

وَالْبَكْتَاشِيَّةِ وَالْبَيْرَامِيَّةِ اَلْحَاجُّ عَبْدُ اللّٰهِ كُوْزْبُوْزْ بَابَا

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Nevşehirli Hacı Abdullah Gürbüz Efendi tarafından verilen icâzettir.

هو

بسم الله الرحمن الرحيم

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Bosna-Hersek / Kaçuni Mesudiye Tekkesi üstadı Prof. Dr. Hacı Kazım Meylic Efendi tarafından verilen icâzettir. (1/4)

الحمد لله الذاكر لنفسه بنفسه

و الصلاة و السلام على افضل من اصطفاه لنفسه و خلاهم في طريقهم بمزيد انسه و على الذين تنورت بصائرهم بأنوار شمسه ما اشرقت شمس الطريقة و تجلت أنوار الحقيقة و بعد ذا فقد اجزت و لقنت لاخينا فى الله و رفيقنا الى الله الشيخ السيد مصطفى بن حسن العارف الكامل خادم الفقراء النقشبندية بإذننا في تربيتهم و ارشادهم الى شهود أنوار صفات الحق و تجليات ذاته العلية كما اجازنى و استخلفنى السيد العارف الكامل الشيخ مسعود ابن الشيخ حافظ موسى كاظم حاجى ميلى زاده قدس الله سره العزيز في الذكر الجهري و الذكرالخفي القلبي على اللطائف الستة بشرط المداومة عليه و حبس النفس على الشروط المعلومة لاخينا و بحسن الرابطة و دوام دفع الخواطر المراقبة و المطالعة فيه اي في ظهوره على وجه المحال صفاته بهوية ذاته و ذاته تحت أنوار صفاته بعجائب صنع الله تعالى و التبتل بالكلية اناء الليل و اطراف النهار محافظا لحدود الشرع الشريفة و مراعيا لاحدى عشرة كلمة من الكلمات القدسية التى جائت من سيد الطائفة عبد الخالق الغجدوانى و هي وقوف زماني و وقوف قلبي و وقوف عددي و ياد كرد و ياد داشت و نكه داشت و باز كشت و سفر در وطن و خلوت در انجمن و نظر بر قدم و هوش دردم فانها مبنية على طريقة سادات نقشبند كما اجازه و لقنه شيخه و سنده و دليله على مرامه تاجه قطب العارفين غوث الواصلين الشيخ حافظ موسي كاظم و هو اخذ عن شيخه قطب العارفين غوث الواصلين الشيخ حسن حلمي بابا و اخذ عن قدوة العاشقين الشيخ السيد محمد عارف صدقي بابا و هو أخذ عن شيخه قطب العارفين غوث الواصلين و قدوة العاشقين الشيخ السيد الحاج محمد ميلي بابا قطب عصره و هو أخذ عن شيخه قطب العارفين و غوث الواصلين و قدوة العاشقين قطب الاقطاب و تاج اولو الالباب الشيخ السيد عبد الرحمن سري بابا قطب عصره و هو أخذ عن شيخه قطب الاقطاب و تاج اولو الالباب الشيخ السيد حسين بابا بوسنوى و لقد تلقن الذكر الجهري و القلبي عن شيخه الوالى الشيخ حافظ محمد الحصارى و هو أخذ عن شيخه قطب الاقطاب الشيخ خليل البركوى و هو عن شيخه سيد محمد مراد البخارى الحسينى و هو عن شيخه معصوم الفاروقى و هو عن شيخه أحمد الفاروقي و هو عن شيخه مولانا محمد الباقى بالله و هو عن شيخه خواجه امكنكى و هو عن شيخه محمد درويش ولى و هو عن شيخه محمد زاهد و هو عن شيخه غوث الاعظم خواجه عبيد الله الاحرار و هو عن شيخ الشيوخ مولانا يعقوب الكرخى و هو عن شيخه علاء الدين عطار و هو عن القطب الكبير و الجهيذ الخطير صاحب الانفاس القدسية رئيس الطائفة العلية و الطريقة الغلية خواجه دنيا و دين حضرت بير محمد بهاء الدين قدس الله سره المعين الملقب بخواجه نقشبند و هو عن شيخه

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Bosna-Hersek / Kaçuni Mesudiye Tekkesi üstadı Prof. Dr. Hacı Kazım Meylic Efendi tarafından verilen icâzettir. (2/4)

الامير سينين و هو عن شيخه بابا سماسى و هو عن شيخه خواجه علي الراميتينى الشهير بخواجه عزيزان و هو عن شيخه خواجه محمود انجير فغنوى و هو عن شيخه خواجه عارف ريوكرى و هو عن شيخ الطريقة رئيس الطائفة و سلسلة خواجكان العلية خواجه سيد عبد الخالق الغجدوانى و هو عن شيخه العلامة خواجـه يوسف ابو يعقوب و هو عن شيخه ابو على الفارمدى و هو عن شيخه ابو الحسن الخرقانى و هو عن روحانية سلطان العارفين بايزيد البسطامى و هو عن روحانية خاتم الامامة حضرت أمام محمد المهدى و هو عن بحر العرفان حضرت أمام حسن العسكري و هو عن حضرت امام علي التقي و هو عن حضرت امام محمد التقي و هو عن حضرت امام علي الرضـاء و هو عن حضرت امام موسـي الكـاظم و هو عن

جوهر القربية حضرت
امام جعفر الصادق
↓

و هو عن خضرت امام محمد الباقر	و هو عن والد والدته قاسم بن محمد صديق الاكبر
↓	↓
و هو عن حضرت امام على زين العابدين	و هو عن سلمان الفارسي
↓	↓
و هو عن امام الاولياء و شهيد كربلاء حضرت امام حسين	و هو عن منبع الحقائق و معدن الدقائق شيخ الطريقة ظاهرًا و باطنًا حضرت ابي بكر الصديق رضي الله عنه و عن جميع أصحاب رسول الله
↓	↓
و هو عن قرة العينين رسول الله حضرت امام حسن المجتبى	
↓	
و هو عن سيف القهار اسدالله و باب مدينة العلم حضرت امام علي المرتضى	
↓	↓

و هو عن امام الانبياء و تاج الاصفياء افضل خلق الله ابى قاسم محمد مصطفى صلى الله عليه و سلم

و على سائر آله و اصحابه اجمعين و اجزت لك ايضًا قرائة الختم المنسوب الى السادات النقشبندية يقال الختم الخواجكان و هو ليس من شرط الطريقة ولكن له خواص كثيرة و منافع غديرة و هو شايع ذايع بينهم كثير الخير و البركة و فى إجابة ادعوا الدعوات اسرع كسيف الصارم و لقضاء الحاجات اوفق و كانوا يقرئونه جميعا و فرادى و يجعلون ثوابه لأرواح الأنبياء و آلهم و اتباعهم و لأرواح بيران الطريقة خصوصًا منهم لأرواح الخاجكان الطريقة العلية و يطلبون الحاجات من الله ببركتهم متيقنين بأرواحهم بوصال المرادات و قد جربوه و وجدوا كما جربوا و لا يستعملونه الا أهل طريقهم و بالاذن منهم و بيانه يقرأ أوّلا سورة الفاتحة سبع مرات مع البسملة و الصلواة الشريفة مائة مرة و سورة الانشراح تسعا و تسعين مرة و سورة الاخلاص احدى و الف مرة ثم سورة الفاتحة سبع مرات و الصلواة الشريفة على النبي صلى الله تعالى عليه و سلم مائة مرة و يقرئونه فى مجلس واحد بلافصل على آدب و وقار و حضور و خشوع و ان يقرؤون مجتمعين فسموا الفاتحة الكتاب و الصلواة الشريفة و سورة الانشراح و سورة الاخلاص بعدد هذا الترتيب و يحضرون القلوب فى القرائة و بعد الفراغ يستعملون من الحلوات ما تيسر قدس الله اسرارهم و أنفعنابهم في كاجوني

سنة ١٤٣٦ ~ ٢٠١٥

و انا الفقير إليه سبحانه و تعالى خادم

الفقراء النقشبندية السيد الشيخ

موسي كاظم ابن

السيد الشيخ مسعود

ŞABAN 27 1436 KAÇUNI

14.06 2015 BiH

Hilafetnama, Tekija Mesudija, Kaćuni, Bosna i Hercegovina

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Bosna-Hersek / Kaçuni Mesudiye Tekkesi üstadı Prof. Dr. Hacı Kazım Meylic Efendi tarafından verilen icâzettir. (4/4)

هو

بسم الله الرحمن الرحيم

اجازتنامه - وكيل نامه

الحمد لله الذي فتح على الاولياء ابواب التوفيق بدوامة الذكر و التوحيد و اذكر على اصفيائه بأنواع المراقبة سبل التوصل و التمجيد و الصلاة و السلام على سيدنا محمد خاتم الأنبياء و المرسلين و على آله و أصحابه الكرام الذين كانوا لأعداء الدين المجاهدين و على البلاء الصابرين بل الشاكرين و رزقنا الله تعالى و إياكم بعلم العارفين و آداب الصوفيين و سقانا من كأس العاشقين و أقدام الواصلين بحرمة النبي آمين يا أكرم الأكرمين و حيث إننا غرباء في الدنياء او عابر السبيل فإنني يا ولدي اوصيك بناء على قوله تعالى و ما خلقت الجن و الإنس الا ليعبدون بتقوى الله و محبة رسول الله و أهل بيته الاخيار و محبة الاولياء و الفقراء و بعد لقد اذنت و اجزت لاخي في دين الله و رفيقي في سبيل الله و ولدي الصادق في الله الدرويش

مصطفى بن حسن

ان يقوم بالوكالة عني بإفتتاح الاذكار و قرائة الاوراد متمسكاً عند ذلك بسلوك طريقة النقشبندية و آداب الذاكرين السالكين القدماء بهذه الطريقة.

التاريخ
١٤٢٧ / ٢٠١٥
SABAN 14.06.
27

خادم الفقراء النقشبندي
السيد الشيخ موسى كاظم
ميلي زاده

كاظم

Idžazetnama - vekilnama
Tekija Mesudija, Kaćuni, BiH

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Bosna-Hersek / Kaçuni Mesudiye Tekkesi üstadı Prof. Dr. Hacı Kazım Meylic Efendi tarafından verilen icâzetnâme-vekâletnâmedir.

بسم الله الرحمن الرحيم

إجـــــازة

الحمدلله الذي من علينا في طريق السلوك الاتصال وجعله حقاً وديناً لمعرفة الرجال ، ومنحه سند الاتصال بقربه وانسه، وصلى الله على سيدنا محمد خير من عرف ربه وحقق صلته فقال: (أنا أعرفكم بالله وأخوفكم منه)، فكان هو مصدر الاستمداد للعباد من ربه فصار قدوة المسترشدين الطالبين الله به: (الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا).

أما بعد لما كان الاسناد من الدين في معرفة الرجال لسمو الاتصال فقد منحنا الحق هبة الاتصال به وتحقيق خلافة نبيه صلى الله عليه وسلم، وقد أذنت للأخ المبارك المستمد من رسول الله صلى الله عليه وسلم الشيخ/ مصطفى أوزباق في خلافة الطريقة الطريقة القادرية الكباشية لتسليك المريدين (لا إله إلا الله) وتربيتهم وإرشادهم على منهج رسول الله صلى الله عليه وسلم بسندي المتصل عن سيدي الشيخ/ **محمد** عن أبيه سيدي الشيخ/ **إبراهيم** عن أبيه الشيخ/ **مصطفى** عن أبيه الشيخ/ **إبراهيم الكباشي** عن سيدي الشيخ/ **طه الأبيض البطحاني** عن سيدي الشيخ/ **احمد المكاشفي** عن سيدي الشيخ/ **عبدالباقي النيل** عن سيدي الشيخ/**عبدالله ودالعجوز** عن سيدي الشيخ/ **محمد المسلمي** عن سيدي الشيخ/ **دفع الله أبوادريس** عن سيدي الشيخ/ **عبدالله العركي** عن سيدي الشيخ/**حبيب الله العجمي** عن سيدي الشيخ/**تاج الدين البهاري** عن سلطان الأولياء سيدي الشيخ/ **عبدالقادر الجيلاني** فقد لبس خرقة الطريق الصوفي من يد شيخه القاضي أبي سعيد المبارك المخزومي وهو عن الشيخ/ علي الهكاري وهو عن الشيخ/**أبي فرج الطرسوسي** وهو عن الشيخ/ **عبدالواحد التميمي** وهو عن الشيخ/**أبي بكر الشبلي** وهو عن سيد الطائفتين الشيخ/**الجنيد البغدادي** وهو عن خاله الشيخ/**السري السقطي** وهو عن الشيخ/**معروف الكرخي** وهو عن السيد الإمام/**علي الرضا** عليه السلام عن أبيه السيد الإمام/**موسى الكاظم** عليه السلام عن أبيه السيدالإمام/**جعفر الصادق** عليه السلام عن أبيه السيد الإمام/**محمد الباقر** عليه السلام عن أبيه السيد الإمام/**السجاد علي زين العابدين** عليه السلام عن أبيه سيد شباب الجنة سبط الرسول صلى الله عليه وسلم السيد/**الإمام أبوعبدالله الحسين** عليه السلام عن أمير المؤمنين سيدنا مولى الثقلين/**علي بن أبي طالب** كرم الله وجه ورضي الله عنه وأرضاه عن فخر الكائنات ونور الموجودات سيدنا ومولانا وقرة أعيننا الرسول الكريم سيدنا/ **محمد صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه أجمعين.**

هذا وقد أذنت للمجاز كل الأحزاب والأوراد على نهج طريقتنا ونسأل الله سبحانه وتعالى ان يوفقه لما يحبه ويرضاه وأوصيه بتقوى الله في السر والعلن وأن يجعله الله تعالى من أهل أنسه وودادة.

وكتبه/ حسن الخليفة محمد الشيخ إبراهيم

بتاريخ: ١١/١١/٢٠١٩م **الموافق** ١٤/ربيع أول/١٤٤١هـ

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Sudan Kabbâşî Dergâhı üstadı Hasan el-Kabbâşî tarafından verilen icâzettir.

Sayın Mustafa Özbağ Efendi'ye Sudan Kabbâşî Dergâhı üstadı Hasan el-Kabbâşî tarafından verilen icâzettir.